

44092

LAPAJNE
MEDNARODNO
IN MEDPOKRAJINSKO
ZASEBNO PRAVO

9200 -

2.31

Mednarodno in medpokrajinsko zasebno pravo

kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev
s pravnimi granami - posestrimami.

Spisal

Dr. Stanko Lapajne

redni univ. prof. na juridični fakulteti v Ljubljani.

Ljubljana 1929.

Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani.

44092

Vse pravice, zlasti prevoda, si autor pridržuje.

036021009

Natisnila Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani
(predstavnik Miroslav Ambrožič).

Spisi autora,

na katere se sklicuje knjiga s sledečimi kraticami:

- Sp. I.: Prvi dogovor haaške konvencije z dné 12. junija 1902. in avstrijsko matrimonialno pravo (izšel v «Slovenskem Pravniku», Ljubljana, l. 1910., št. 6—8).
- Sp. II.: Haaški konvenciji o učinkih sklenitve zakona na osebno- in imovinskopravne odnošaje zakoncev z dné 17. julija 1905. in o uravnavi razvoda in ločitve mednar. zakona z dné 12. junija 1902. (izšel v «Pravnem Vestniku», Trst, l. 1926., št. 2, 4 in 5).
- Sp. III.: Haaški dogovor o varuštvu z dné 12. junija 1902. (izšel v «Pravnem Vestniku» l. 1922., št. 2).
- Sp. IV.: Haaški dogovor o preklicu in sličnih skrbstvenih ukrenitvah z dné 17. julija 1905. (izšel v Pr. Vest. l. 1926., št. 8).
- Sp. V.: Haaški procesni dogovor z dné 17. julija 1905. (izšel v Pr. Vest. l. 1922., št. 12, in l. 1923., št. 1, 3 in 4).
- Sp. VI.: Kaj je in kaj ni mednarodno zasebno pravo? (Izšel v «Zborniku znanstvenih razprav ljubljanske juridične fakultete za l. 1923/1924. na str. 138.—150.).
- Sp. VII.: Občni del k mednarodnemu zasebnemu pravu (izšel v Zborniku za l. 1924./25. na str. 133.—173.).
- Sp. VIII.: Črnogorsko mednarodno zasebno pravo v luči modernega (izšel v Pr. Vest. l. 1925., št. 3—5).
- Sp. IX.: Mednarodno zasebno pravo ital. codice civile (izšel v Pr. Vest. l. 1923., št. 6 in 8).
- Sp. X.: Referat o programu V. haaške medjunarodne konferencije za medjunarodno privatno pravo (izšel v Arhivu za pravne i društvene nauke, Beograd, l. 1924., br. 1, knj. VIII).
- Sp. XI.: Mednarodno in medpokrajinsko stečajno pravo kraljevine SHS (izšel v Zborniku za l. 1921./1922. na str. 132.—139.).
- Sp. XII.: Mednarodni stečaji in mednarodne zapuščine (izšel v Slov. Pr. l. 1925., št. 3 in 4).
- Sp. XIII.: Kolizijske norme medpokrajinskega zasebnega prava v kraljevini SHS (izšel v Zborniku za l. 1920./1921. na str. 199.—241.).
- Sp. XIV.: Medpokrajinska pravna pomoč v naši kraljevini (izšel v Slov. Pr. l. 1923., št. 9 in 10).
- Sp. XV.: Vprašanje medpokrajinske izvršbe (izšel v Slov. Pr. l. 1924., št. 3 in 4).
- Sp. XVI.: Nacrt zakona za pravnu pomoč u našoj kraljevini (izšel v Arhivu l. 1925., br. 4, knj. X).
- Sp. XVII.: K programu VI. haaške konferencije za mdjunarodno privatno pravo (izšel v Arhivu l 1927., br. 102, knj. XV).

Druge kratice:

MZP:	Mednarodno zasebno (privatno) pravo.
MpZP:	Medpokrajinsko zasebno (privatno) pravo.
ppd.:	Pravnopomočni dogovor.
Institut:	Institut de droit international.
I. L. A.:	International Law Association.
odz.:	Staroavstrijski Občni državljanski zakonik z dne 1. junija 1811., št. 946, zb. j. z. (v Sloveniji in Dalmaciji v veljavi z nov. I., II., III. iz l. 1914.—1916., v Hrvatski-Slavoniji brez novel, v Bosni-Hercegovini subsidiarno).
grdj. zak.:	Gradjanski zakonik kraljevine Srbije z dne 11. marca 1844.
imov. zak.:	Opšti imovinski zakonik za knjaževinu Crnu goru z dne 25. marca 1888.
j. n.:	jurisdikcijska norma.
cpr.:	civilnopravdni red.
i. r.:	izvršilni red.
drž. zak.:	Državni zakonik.
zb. j. z.:	Zbirka justičnih zakonov.
Walker:	Internationales Privatrecht G. Walkerja, profesorja dunajske univerze (1921).
Ehrenzweig:	System des österr. allgemeinen Privatrechts A. Ehrenzweiga, profesorja graške univerze, I. zv. (1925).
Bustamente:	Načrt panameriškega MZP-a, izdelan od A. Sanchez de Bustamente y Sirven, profesorja havanske univerze (1925).

P r e d g o v o r.

Pred vsem sem se trudil za dobro sistematiko MZP-a (MpZP-a), za boljšo, nego sem jo našel v knjigah, ki prihajajo k nam iz inozemstva. Slaba sistematika ovira studij te pravne discipline in njeno znanstveno razvijanje. Zato sem smatral v prvi vrsti za potrebno, da napišem pred p o s e b n i m delom, ki se bavi s kolizijskimi normami za posamezna pravna polja (d r u g i m oddelkom), obširnejši o b č n i del (p r v i oddelek). V tem prvem oddelku seznanim čitatelja z vsemi osnovnimi pojmi, zlasti s splošnim naukom o kolizijskih normah in o naveznih okoliščinah. Sistemov internega civilnega prava si brez takega občnega dela danes več misliti ne moremo. — Kolizijske norme posebnega dela za posamezna pravna polja sem razvrstil v istem redu, v katerem so ta pravna polja razvrščena v modernih zakonikih civilnega prava: najprej za institute, ki so skupni več pravnim poljem, potem za osebno (ženitno, roditeljsko in skrbstveno) pravo, slednjič za imovinsko (stvarno, obligacijsko in dedno) pravo. — S tem občnim in posebnim delom bi bil nauk o MZP-u v najožjem pomenu besede (nauka o kolizijskih normah) izčrpan. Potrebam mednarodnega komercija in konubija pa še ne bi bilo ustrezno. Kolizijske norme doženejo le, po katerem materialnem pravnem redu pravice iz mednarodnih zasebnopravnih razmerij nastajajo in prestajajo; a mednarodni komercij in konubij potrebujejo nadaljnjih norm, po katerih se te pravice sodno uveljavljajo in prisilno uresničujejo. Kakor je v internem pravnem prometu treba poleg materialnega civilnega prava poznati določbe j. n., cpr., i. r. in drugih zakonov, tako se moramo seznaniti za eksterni z vsemi predmeti mednarodnega civilnega pravosodstva. Zato razpravljam v četrtem oddelku o tzv. mednarodni pravni zaščiti in pomoči, in sicer: o pristopu na sodišča tuje države, o mednarodnem razmejevanju kolidujočih sodstev, mednarodnih podsodnostih, mednarodni izvršbi, mednarodnem stečaju, mednarodnih vročbah in zaprosilih, mednarodnem dokazovanju in o mednarodnih začasnih odredbah in nekih drugih pravnopomočnih agendah.

Lotil sem se te nadaljnje tvarine tem rajše, ker se predmetne pravne grane, dasi so druge narave, nego kolizijske norme, redko obravnavajo samostojno, le v bolj ali manj megleni zvezi s kolizijskimi normami; tudi se od leta do leta, od enega pravno-pomočnega dogovora do drugega, množé pozitivnopravne določbe za nje. — V tretjem oddelku razpravljam o tzv. pravu tujcev. Državljeni smo v lastni državi, kar se tiče uživanja zasebnopravnih pravic, ravnopravni. Za analognim ciljem ravnopravnosti tujcev z domačini v uživanju zasebnopravnih pravic stremljemo mednarodno pravo in je ta cilj v veliki meri doseglo; a še ne popolnoma. Še vedno postavljajo države tujcem pogoje za uživanje zasebnopravne ravnopravnosti in delajo izjeme od nje. Zato je bilo treba, da seznanim čitatelja tudi s semkaj spadajočimi normami, in sicer v samostojnem tretjem oddelku: kajti, čim je tujcem pri nas ali domačinom na tujem uživanje določne zasebnopravne pravice zabranjeno, ne moreta nastati v pogledu nje niti kolizija zasebnopravnih redov, niti možnost sodnega uveljavljanja ali prisilnega uresničevanja. — Skupni naziv pravu tujcev in mednarodni pravni zaščiti in pomoči v razmerju k MZP-u bodi «pravne grane-posestrime MZP-a». — Šele spoznanje kolizijskih norm in norm pravnih gran-posestrim MZP-a nas usposobi, da se poglobimo v komplicirano specialno MZP. Zato govorim o njem šele v petem oddelku, a le o najpraktičnejših in najrazvitejših njegovih predmetih: o jurističnih osebah v MZP-u, o mednarodnem pravu negmotnih dobrin, mednarodnem trgovinskem pravu in mednarodnem pravu vrednostnih papirjev, zlasti menice in čeka.

O vsaki normi kolizijskega, pravnozaščitnega, pravno-pomočnega prava in prava tujcev razpravljam najprej s stališča doktrine, potem s stališča važnejših tujedržavnih, zlasti centralnoevropskih zakonodaj, slednjič s stališča vsakega šestih pravnih območij naše kraljevine. Za zadnje ni bilo potrebe le izjemoma, kjer je pravo naše kraljevine že unificirano, zlasti po sklenjenih pravno-pomočnih dogovorih.

Dokler in v kolikor te unifikacije nimamo, nastajajo med našimi partikularnimi zasebnopravnimi red slične kolizije, kakor med državnimi, in med posameznimi pravnimi območji slična in še intenzivnejša potreba pravne zaščite in pomoči, kakor med državami. Pravno grano, ki nam prinaša norme v teh dveh

pogledih (ki jo potrebujejo tudi druge države, nastale iz ozemelj več zasebnopravnih redov), imenujemo medpokrajinsko zasebno pravo. To MpZP bo predmet zadnjega, šestega oddelka. Posamezne njegove norme veljajo: institutom, skupnim več pravnim poljem, medpokrajinskemu osebnemu in imovinskemu pravu, medpokrajinski pravni zaščiti in pomoči, končno specialnemu MpZP-u.

Kratek sem pri opisu zgodovinskega razvoja MZP-a iz razloga, ker ta razvoj še ni zaključen, ampak smo še sredi njega. Dalje iz razloga, ker so bile mednarodne razmere v zgodovini drugačne in primitivnejše, nego so danes, kar je opravičevalo tedanje, manj zapletene norme. Končno, ker zgodovina MZP-a ni brez zmot, ugibanj in poskusov, katerih opis spada bolj v zgodovino MZP-a, nego v knjigo sodobnega MZP-a.

Nauku o pridobivanju in zgubljanju našega državljanstva sem se ognil namenoma, dasi se zavedam, da tvori državljanstvo eno najvažnejših naveznih okoliščin, in da mora internacionalist vedeti, kako se pridobiva in zgublja. Po m. m. je stvar državnega prava posamezne države, da odgovarja na to zadnje vprašanje, a kadar nastanejo kolizije med državnimi pravi več držav, stvar meddržavnega javnega prava, da jih reši. Da se bavijo z naukom o pridobivanju in zgubljanju državljanstva vse francoske (tudi neke nemške) knjige MZP-a, je povzročila, v kolikor mi je znano, naključna okolnost, da je v učnem načrtu za francoske juridične fakultete predpisano, da se mora predavati o državljanstvu med predmeti MZP-a. Sicer se pa obeta k našemu novemu zakonu o državljanstvu z dné 21. septembra 1928., br. 254 Sl. Nov., obilna književnost z drugih strani.

Ljubljana, proti koncu l. 1928.

Pisatelj.

P r v i o d d e l e k :

Občni del.

I. Osnovna razmotrivanja:

Pojem, potreba, naloga, cilj, pomen in nazivi MZP-a.

MZP je skupni pojem norm, ki razmejujejo v mednarodnih zasebnopravnih razmerjih območja kolidujočih zasebnopravnih redov dveh ali več držav. Pretežna večina zasebnopravnih razmerij je samodržavnih (nacionalnih), ki jih obvladuje nacionalni zasebnopravni red. Ali vedno češča postajajo zasebnopravna razmerja z enim ali več tujedržavnih (allonacionalnih) elementov: mednarodni matrimoniji, mednarodna varuštva, mednarodne pogodbe, mednarodne dediščine i. dr. Tu nastane borba zasebnopravnih redov dveh ali več držav za obvladovanje enega in istega mednarodnega zasebnopravnega razmerja. Rešujemo to borbo s posebnimi normami, ki jih imenujemo kolizijske, ker jim je namen, odpravljati nastajajoče kolizije. Krajše izraženo: MZP je skupni pojem kolizijskih norm zasebnega prava.

Analogne kolizije nastajajo na poljih javnega prava: državnega (dvojno domovinstvo in brezdomovinstvo), finančnega (dvojno obdavčenje), kazenskega in raznih vrst upravnega prava. Zato se mogočno razvijajo tudi vede meddržavnega javnega, finančnega, kazenskega in upravnega prava, n. pr. sanitetnega, delavskega, prometnega, pomorskega, zračnega, rečnega i. dr.

MZP odgovarja zgolj na vprašanje, po katere države zasebnopravnem redu se naj ravnaajo zasebnopravna razmerja z enim ali več allonacionalnih elementov oziroma presojaajo od sodišča, kadar nastane spor. Enako omejujejo pojem MZP-a ugledni francoski internacionalisti Laurent, Despagne, Weiss, med mlajšimi Arminjon. Drugi internacionalisti (večina njih) pojmujejo MZP širše in pritegujejo vanje eno ali več onih pravnih gran, ki jih v predgovoru imenujem grane-posestrime MZP-a in katerih samostojno obravnavanje pridržujem tretjemu in čet-

temu oddelku. Internacionalisti, ki spajajo razpravo o njih s kolizijskimi normami, obremenjujejo na eni strani brez potrebe dosti zamotani nauk MZP-a, na drugi strani se podajajo v nevarnost, da ne bodo dosti strogo razlikovali med neenakimi normami, ki veljajo za MZP in za grane-posestrime.

Potreba MZP-a, torej norm za razmejevanje zasebnopravnih redov raznih držav, je enako evidentna, kakor potreba reševanja vsakega drugega mejnega spora. Odkar se ustanavljajo države, si ustvarjajo lastne zasebnopravne rede, dasi teh ni šteti k atributom samostojne države. Zasebnopravni redi držav so po vsebini različni, ker so odsev v državi vladajočih, zelo različnih nazorov, običajev in potreb. Obstoj teh razlik pa nikakor ne odvrtačuje državljanov od medsebojnega zasebnopravnega prometa. Tako nastane borba raznih zasebnopravnih redov za obvladovanje enega in istega pravnega razmerja, in s to borbo potreba MZP-a. Kako velika je, kaže nazorno dejstvo, da je na svetu najmanj 50 držav, katerih državljani goje med seboj zasebnopravni promet.

Res imamo iz borbe še drug radikalnejši izhod: *v s e b i n s k o i z e n a č e n j e* zasebnopravnih redov držav, navezanih na medsebojno občevanje (*s v e t o v n o p r a v o*). Ali takega svetovnega prava je uzakonjenega še malo, in njegovemu razvoju so, kakor se prepričamo iz t. IV., načrtane tesne meje. Zanimivo pa je, da se neke pravne grane, zlasti tzv. pravniško pravo, razvijajo včasih a priori kot svetovno, ne kot nacionalno pravo, in da se na mednarodnih kongresih udeleženci zedinijo čisto prej na enotne materielne (stvarne) norme, nego na enotne kolizijske (razmejitvene).

Dokler kolizije zasebnopravnih redov niso odpravljene s pomočjo MZP-a, trpi silno mednarodna pravna sigurnost. Radi uporabljanja po vsebini različnih pravnih redov izreče ena država mednarodni matrimonij za veljaven, druga za neveljaven; otroke iz takega matrimonija ena država za zakonske, druga za nezakonske; pogrešano osebo ena za mrtvo, dočim jo šteje druga še k živim itd. Radi neurejenih mej zasebnopravnih redov so pretili celó oboroženi konflikti med državami, zlasti radi vprašanja osebe kaducitetnega upravičenca in radi nepriznavanja, k dediščini pozvanih, inozemskih jurističnih oseb.

Naloga MZP-a spričo opisanih kolizij je, da dožene za vsako, v mednarodnem zasebnopravnem prometu se pojavlja-

jočo, kolizijo razmejitveno normo. Ta naloga pripada v prvi vrsti juristom-civilistom. Kolizijska norma mora biti taka, da je sprejemljiva za obe ali za vse, na koliziji prizadete, države. Ako bi dognala ena država drugačno kolizijsko normo, nego druga, bi se spor samo prenesel od pravnih redov, indiciranih od allonacionalnih elementov zasebnopravnega razmerja, na pravne rede, indicirane od različnih kolizijskih norm. Iz kolizije zasebnopravnih redov bi se razvile kolizije kolizijskih norm, ki so po izreku Asserjevem najopasnejše »ker dajejo sigurnost nesigurnosti«. Skrb za zedinjenje držav na kolizijske norme, priporočene od internacionalistov, zadene v prvi vrsti diplomate in zakonodajalce.

Naloga MZP-a je torej dvojna: a) dognati za vsako, v mednarodnem zasebnopravnem prometu se pojavljajočo, kolizijo pravnih redov najprimernejšo razmejitveno normo, b) izposlovati za te razmejitvene norme izključno uporabnost v vseh državah, navezanih na medsebojni zasebnopravni promet.

Cilj MZP-a bo dosežen, ko bosta dovršeni obojni nalogi, t. j. ko bodo imele vse države, katerih državljani goje zasebnopravni promet, popoln kodeks konformnih kolizijskih norm. Za nekatera pravna polja (ženitno in skrbstveno) se države evropskega kontinenta temu cilju približujejo; države latinske Amerike so jih v doseganju istega cilja že prekosile.

Pomen MZP-a teče vzporedno z dalekosežnostjo vsebinskih razlik kolidujočih zasebnopravnih redov in z živahnostjo zasebnopravnega prometa. Pri majhnem prometu se to pravo ne more razviti, dasi bi obstajale med vsebinami pravnih redov prepadne razlike. Prav tako ne pri neznatnih razlikah pravnih redov, dasi bi bil pravni promet najživahnejši n. pr. med nami in državami, nastalimi na ozemlju stare Avstrije, ker imamo zasebno pravo ž njimi še skoraj enako. Največjega pomena je MZP za tiste države, ki kljub živahnim zasebnopravnim stikom državljanov doslej niso zbližale svojih zasebnopravnih redov; to velja za veliko držav evropskega kontinenta, (n. pr. za romanske na eni strani, germanske na drugi), a tudi za države severne in južne Amerike, med seboj in za promet z Evropo. Nov razmah so dala MZP-u sredi prejšnjega stoletja moderna komunikacijska sredstva, a po svetovni vojni etabliranje novih držav na evropskem kontinentu in ž njimi pomnožitev števila zasebnopravnih redov.

Ker postaja mednarodni zasebnopravni promet živahnejši od leta do leta, raste ž njim tudi pomen MZP-a. Najboljše priče so: novi zakoni in zakonski osnutki MZP-a, naraščajoča judikatura v mednarodnih zasebnopravnih sporih, novoustanovljeni instituti za gojitev te pravne vede, letna skupna posvetovanja privatnih in od držav delegiranih internacionalistov, razvijajoče se slovstvo, strokovno časopisje, strokovna predavanja itd. Krči se pomen MZP-a le v tisti majhni meri, v kateri dobivamo svetovno pravo (kar pa ni na kvar, nasprotno na veliko korist mednarodnega zasebnega prometa).

Nazivi so različni, vendar prevladuje naziv «mednarodno zasebno pravo». Dobili smo ga iz Amerike, kjer ga je prvi rabil Story l. 1834 («Private international law»). V Evropi sta ga rabila prva Nemec Schäffner leta 1841. («Entwicklung des internationalen Privatrechtes») in Francoz Foelix leta 1843. («Traité de droit international privé»). Naziv, čitan slovenski, je napačen, ker to pravo ni niti mednarodno, niti zasebno, kar dokažem v t. II. A, ker je naziv angleškega izvora, besedi «mednarodno» in «zasebno» ne pomenjata atributov (lastnosti) te pravne grane, temveč se izraža ž njima predmet, s katerim se bavi. Ker je vrh tega naziv udomačen skoro stoletje, in ne spaja nihče ž njim napačne predstave, se ga držim tudi v navzočni knjigi. Mesto «mednarodno» bi se moglo reči «meddržavno», ker pripada to pravo vedno državno organiziranemu narodu; a lažje je govoriti o «mednarodnem» matrimoniju ali skrbstvu, nego o «meddržavnem», o «mednarodni» dediščini, nego o «meddržavni» in sl.

Polno je spodletelih poskusov, nadomestiti naziv MZP-a z drugim. Radi slabozvočnosti je bil odklonjen Zitelmannov «Zwischenprivatrecht». Napačni so bili nazivi: «Zwischenstaatsrecht» (Oertman), «Conational law» (Amer. Journal of c. l.), «Diritto privato dello straniero» (Cimbali), «Droit privé humain» (Zeballos) i. dr. Mnogo poskusov novih nazivov je spodletelo radi tega, ker si avtorji niso bili na čistem, kaj naj subsumujejo pod pojem MZP-a. Če se naj MZP ne bavi zgolj z razmejevanjem zasebnopravnih redov, ampak tudi z vsemi njegovimi granami-posestrimami, potem za tako obsežen pojem sploh ni odkriti primerne naziva. V tej knjigi zastopanemu, tesnejšemu pojmovanju MZP-a bi najbolje ustrezal Rolinov naziv: «Un règlement de compétence entre diverses législations quant aux droits privés». Manj priporočljivi so nazivi: «Nauk o pro-

stornih mejah (uporabnostnih sferah) civilnih zakonov» (ki se ga poslužujejo zlasti avstrijski in nemški civilisti in internacionalisti); «*Collisio statutorum vel legum*» (historični naziv, a tudi Nolde govori še o «kolizijskem pravu»); «*Conflits de lois*» (naziv modernih francoskih, tudi angleških, ameriških in švicarskih internacionalistov), «*Grenzrecht*» (Leonhard, Frankenstein), «*Internationale Geltungsgebietsnormen*» (Giesker-Zeller). Samo za posamezne grane-posestrime MZP-a služijo: Hollandov naziv «*Reconnaissance extraterritoriale des droits*», dalje nazivi: «*Droit des étrangers*», «*droit peregrinal*».

II. Uvrstitev MZP-a v pravni sistem. Odnosaj k meddržavnemu javnemu pravu.

MZP pripada javnemu, formalnemu, prinudnemu (kognitivnemu) in nacionalnemu pravu.

Javno pravo je, ker ne urejuje zasebnih pravic in obveznosti državljanov raznih držav med seboj, temveč kaže državam samim pot, v katerih mejah naj statuirajo in uporabljajo lastne zasebnopravne rede, v katerih ne.

Formalno pravo je, ker ne vsebuje materialnih (stvarnih) norm, kakor civilno, trgovinsko in druga, temveč zgolj razmejitvene (kompetenčne). V tem pogledu se da primerjati z jurisdikcijskimi normami; razlika je le po vsebini: zadnje razmejujejo območja sodnih oblastev, MZP območja zasebnopravnih redov.

Prinudno pravo je v splošnem že radi tega, ker je javno in formalno. Nobene izjeme prinudnega značaja ne tvori t. zv. avtonomija volje strank, s pomočjo katere se zlasti na polju mednarodnega obligacijskega, zakonskoimovinskega in oporočnodednega prava često odstranjujejo kolizije zasebnopravnih redov. Kjerkoli gre namreč za mednarodna zasebnopravna razmerja popustnega (dispozitivnega) značaja, morejo določiti stranke same, po katerem zasebnopravnem redu se naj razmerje presoja. S tem ni rečeno, da določujejo stranke območja enega ali drugega zasebnopravnega reda, ampak zgolj, da morejo s sporazumnim baziranjem pravnega razmerja na določen zasebnopravni red avtonomno povzročiti želene pravne učinke.

Nacionalno je MZP v tem smislu, da je vsaka njegova norma ustvarjena ali uporabljena z voljo določne države ali

vsaj ne velja zoper njeno voljo. «Celó mednarodno pravo je, dasi zveni paradoksno, v določnem smislu narodno, ker je ustvarja, vzdržuje in izvršuje le volja narodov» (Uvod uredništva k «Časopisu za teorijo prava» iz leta 1927.). Nacionalnemu značaju MZP-a ne nasprotuje, da poteka ta pravna grana, poleg avtonomnim, tzv. internacionalnim pravnim virom: mednarodnim dogovorom in (v skromnem obsegu) mednarodnim običajem. Kajti tudi sklepanje mednarodnih dogovorov in vpoštjevanje mednarodnih običajev sloni na državni volji. —

Z ugotovitvijo nacionalnega značaja MZP-a v tem smislu ni prekludirano odgovoru na vprašanje, so-li države pri statuiranju MZP-a (avtonomnega ali internacionalnega) suverene (vrhovne) ali omejene po meddržavnem javnem pravu. Odgovor na to vprašanje deli internacionaliste na dve šoli, na tzv. internacionalistično, ki ji pripadajo Romani in med Nemci ugledni Zitelmann, in na pozitivistično, ki ji pripada pretežna večina nemških in avstrijskih internacionalistov. Prva šola trdi, da države pri statuiranju MZP-a niso proste, ampak vezane na norme meddržavnega javnega prava, da MZP sploh nima pravice na samostojno eksistenco, ampak da tvori del meddržavnega javnega prava in da ne sme priti ž njim nikdar v navzkrižje. Druga šola zastopa stališče popolne neodvisnosti MZP-a od meddržavnega javnega prava in reklamira za državo pri statuiranju MZP-a enako svobodo, kakršno ima za statuiranje internega prava. Podrobnosti o tem sporu, ki zgublja na ostrosti, gl. v Sp. VII.

Moje mnenje je sledeče: Nobeni odnošaji in noben promet se ne morejo vzdržati brez norm; zato terja tudi občevanje med državami podreditev pod norme, ki veljajo za tako občevanje (meddržavno javno pravo). Države torej nimajo izbire, da se takim normam podvržejo ali ne, ampak le izbiro, da tako občevanje inaugurirajo ali opuste. Čim je inaugurirajo, s tem implicate podvržejo (sebe, oziroma državljane) za občevanje veljavnim normam, odrekši se hkratu (vendar prostovoljno) drobci svoje vrhovnosti (suverenosti). Vse meddržavno javno in zasebno pravo temelji na taki avtonomni samoomejitvi držav. Le države, ki bi mogle kriti same vse svoje potrebe, bi se mogle odreči opisanemu občevanju in bi s tem očuvale popolnost svoje vrhovnosti. A takih držav ni; odtod njih medsebojna odvisnost in medsebojno omejevanje. Teoretično bi torej imela prav šola internacionalistov.

V praksi izgleda obratno. Ponovno so države, n. pr. Nemčija, uzakonile take norme MZP-a, ki jih druge države reprobirajo, ne da bi se bilo trdilo, da je bilo ž njimi kršeno meddržavno javno pravo. To je razlagati iz okolnosti, da meddržavno javno pravo, v katerega teoretični odvisnosti je MZP, ni izdelalo še skoro nobenih kolizijskih norm, s katerimi bi bilo omejilo zakonodajno vrhovnost držav v pogledu MZP-a. Le o *lex rei sitae*, po kateri se presoja stvarnopravna razmerja nepremičnin, se da trditi, da je zasidrana že v meddržavnem javnem pravu (teritorialni vrhovnosti držav); zato jo tudi brez izjeme respektirajo civilizirane države v avtonomnih zakonodajah. Odvisnost MZP-a od meddržavnega javnega prava se tudi v bodočnosti v praksi toliko časa ne bo občutila, dokler ne razvije meddržavno javno pravo nadaljnjih kolizijskih norm.

III. Pogoji nastanku in razvoju MZP-a:

Zasebnopravni promet med državami in vsebinska različnost njih zasebnopravnih redov.

«Trgovina i saobraćaj s inostranim svetom donese sa sobom neke prilike, za koje se dopuštaju izuzeci opštemu pravilu pret-hodnoga članka (sc. uporabljanja črnogorskega imov. prava). Prema tome, biva slučajeva, kad crnogorski zakoni ustupaju inozemnim u samoj Crnoj gori, kao što ih ima, kad zakoni crnogorski i u drugim državama mjerilom služe.» (Čl. 6., al. 1. imov. zak.) Drugega, v naslovu omenjenega pogoja nastanku MZP-a se spominja isti imov. zak. v al. 2., čl. 6. in v čl. 7. Oba pogoja: zasebnopravni promet med državami in vsebinska različnost zasebnopravnih redov veljata za vsako državo.

K prvemu pogoju je pripomniti, da je obstoj zasebnopravnega prometa med pripadniki več držav s a m pogojen od primerno razvitega prava tujcev. Dokler namreč tujcem pri nas ali našincem na tujem ni dana prilika, da se udeležujejo inozemskega zasebnopravnega prometa, toliko časa ni povoda za raziskovanje, po katerem pravnem redu se bo presojala njih pravna in poslovna sposobnost, oblika njih mednarodnih pravnih poslov itd. O pravu tujcev govorim obširnejše v tretjem oddelku. Za tuje fizične osebe je opozoritev na potrebo predobstoja prava tujcev manj važna, nego za tuje juristične osebe, ker prve že uživajo skoro povsod enake zasebnopravne pravice, kakor

domačini (dasi ne nepogojno). V splošnem se da ugotoviti, da se trudijo vse države, v kolikor ni v škodo lastnim interesom, da pripuste tuje pravne subjekte v čim večji in čim manj pogojeni meri k udeležbi na lastnem zasebnopravnem prometu. (Prim. Masarykovo poslanico čsl. narodu po izvolitvi za predsednika republike leta 1927.: «Svet se, kakor je dobro pojnil že Palacký, centralizuje, nobena država ne more živeti brez sporazuma in skupnega delovanja s sosedi in drugimi državami. Male države ne morejo varno obstajati brez simpatij sosedov in drugih narodov. Naša politika mora biti svetovna politika»). Med sosednimi in prijateljskimi državami sta pogoj obstoja zasebnopravnega prometa in predpogoj pripuščanja tujcev k zasebnopravnemu prometu podana seveda v obsežnejši meri, nego med oddaljenimi in neprijateljskimi.

IV. Svetovno pravo.

Drugi pogoj nastanku in razvoju MZP-a, vsebinska različnost pravnih redov, deficira, kjer in v kolikor se pojavi svetovno pravo. Svetovno pravo (boljši je francoski naziv «droit uniforme») imenujemo vsebinski izenačeno interno pravo več držav. Kot tako služi ureditvi notranjedržavnih, ne mednarodnih pravnih razmerij. Tudi ne pripada formalnemu, temveč materielnemu pravu, ker obstoji iz materielnih (stvarnih) norm, ne razmejitvenih. Torej je njegova pravna narava druga, nego MZP-a. Tvori celó neko nasprotje k MZP-u; kajti med državami, ki imajo in v kolikor imajo zasebnopravne norme po vsebini izenačene, potreba MZP-a odpade. Žal, da so razvoju svetovnega prava začrtane tesne meje, ker se more razviti samo v pogledu pravnih institucij kosmopolitičnega značaja, a te so redke.

Na evropskem kontinentu se je izenačilo najprej in najboljše pravo železniškega tovarniškega prometa (prvotno z bernskim dogovorom z dne 14. oktobra 1890., v najnovejši redakciji z dne 23. oktobra 1924., ki urejuje sedaj enotno tudi osebnodopravni in prtljažni promet). Analogno izenačenje se pripravlja za pomorski tovarniški promet in za druge, mednarodni pomorski promet zanimajoče pravne institucije (hipoteke in privilege na ladjah, predpravitve ladjinih upnikov); dalje za pravo rečne plovbe. Že so izenačene na

podlagi mednarodnega dogovora z dne 23. septembra 1910. norme za odgovarjanje iz trčenja ladij in za zahteve iz nudenja pomoči v pomorski stiski. Veliko svetovnega prava se je dalje doseglo za negmotne dobrine, zlasti za slovstveno, umetniško, fotografsko in industrijsko svojino ter za neregistrirano trgovsko ime; podrobnosti o tem slede v specialnem MZP-u. Istotam o prizadevanju držav za vsebinsko izenačenje meničnega in čekovnega prava. Norm, na katere so se države sporazumele za mednarodni boj zoper nečedno tekmo in zoper napačne navedbe porekla blaga, ne navajam, ker zanimajo v prvi vrsti mednarodno kazensko pravo. Sprožena so dalje vprašanja unifikacije zasebnega zavarovalnega prava, trgovskega asociacijskega, prava vrednostnih papirjev i. dr. Društvo narodov je dalo inicijativo za izenačenje civilnega prava sploh in je prevzelo leta 1924. pokroviteljstvo nad posebnim institutom, ki se je osnoval za studij tega izenačenja v Rimu in pričel s francoskim in italijanskim obligacijskim pravom.

Iz zgodovine svetovnega prava bodi navedeno, da se je Institut že na kongresu v Turinu leta 1882. izrekel za izenačenje meničnega prava, prava trgovskih papirjev, transportnih pogodb in posameznih tvarin pomorskega prava, da se torej gibljejo doslej doseženi rezultati v takrat načrtanem okvirju.

V. Ovire nastanku in razvoju MZP-a, zlasti oziri na javni red.

Vsebinska različnost zasebnopravnih redov več držav, ki je sicer pogoj nastanku MZP-a, postane njegova ovira, kadar je prevelika. MZP more nastati in se razvijati samo med državami s sličnimi gospodarskimi, socialnimi in političnimi uredbami, in dosledno s sličnimi, dasi različnimi, pravnimi institucijami. Če so te uredbe in pravne institucije dispartatne, se konformne kolizijske norme med državami ne dajo doseči.

To je pokazala praksa ponovno. Ko je n. pr. tretja haaška zasebnopravna konferenca leta 1900. priporočala, naj se mednarodne dediščine presoajo lege nationali zapustnika, je ruski delegat Martens priznal pravilnost te kolizijske norme za splošne evropske razmere, a jo kategorično odklonil za Rusijo, češ, da bi s pomočjo te kolizijske norme mogla Evropa v naj-

globljem miru zavojevati vso Rusijo: bogate dediščine namreč zapuščajo le tujci na Ruskem, ne Rusi v tujini, in korist od kolizijske norme bi imeli le prvi, drugi nobene. — Radi disparatnosti razmer se tudi ne morejo zediniti kontinentalna Evropa in države severne Amerike na kolizijsko normo za presojanje poslovne sposobnosti medsebojnih državljanov: kontinentalna Evropa jo presoja lege nationali, severna Amerika lege domicilii tujca. Stališče vsake je opravičeno po posebnosti njenih razmer. Dočim ima Evropa staronaseljeno prebivalstvo, živi v severni Ameriki ogromno vseljencev najrazličnejšega državljanstva; če bi uzakonili tam kolizijsko normo legis nationalis, bi Kitajci sploh ne mogli trgovati, ker ostanejo lege nationali do smrti očeta pod očetovsko oblastjo. Lege domicilii presojuje tujčevo poslovno sposobnost tudi Anglija in druge severne evropske države (Irska, Danska, Švedska, Norveška, Finska), a te bolj pod vplivom tradicionalne teorije statutov. —

V sličnem uvaževanju je utemeljena ovira, ki jo povzročajo MZP-u oziri na javni red (*ordre public*). So države, ki se načeloma ne protivijo uporabi tujega prava, indiciranega po MZP-u, ki pa delajo izjeme od tega načela, kadar smatrajo, da bi uporaba tujega prava tangirala lastni javni red; Nemci pravijo, da uporabljajo tuje pravo s pridržkom («Vorbehaltsklausel»). Izjeme uporabe tujega prava se delajo zlasti: a) kadar države po MZP-u indicirano tujedržavno pravno normo ali institucijo perhorescirajo n. pr. odušni posel (oddušni lege fori, zakonit lege loci actus), igralni dolg (vtožljiv lege igranja, nevtožljiv lege fori), matrimonij (dopusten lege nationali, nedopusten lege loci celebriranja) in sl.; b) kadar reklamirajo za pravno normo ali institucijo lastnega pravnega reda izključno (absolutno) veljavo v mejah svoje države, n. pr. Francija civilno sklenitev matrimonija, dasi bi nupturienta proizhajala iz pravoslavne države, ki veljavnosti v civilni obliki sklenjenega matrimonija ne priznava. V prvonavedenih primerih govorimo o prohibitivnem, v drugonavedenih o permissivnem poseganju lokalnega pravnega reda v pravni red, indiciran po kolizijski normi MZP-a.

Doktrina, ki posvečuje tej oviri funkcioniranja MZP-a vso dolžno pozornost (Mancini, Laurent, Despagnet, Brocher, Weiss, Savigny, Niemeyer, Bar) ne zanika opravičenosti opisanega poseganja lokalnega pravnega reda. (Le Kahn odreka

temu »proteju MZP-a« pravico na eksistenco in meni, da gre pri vsem, kar se subsumira pod zakone »javnega reda«, le za nespoznani in nedovršeni del MZP-a.) Za kar se bori doktrina, je, da naj vsaka država one ozire na javni red, s katerimi opravičuje odstop od pravnega reda, indiciranega po MZP-u, k o n k r e t i z i r a. Dokler take konkretizacije ni, so zlorabi pojma »javni red« odprta vrata na stežaj, kakor kaže dnevna judikatura. Dalje postulira doktrina, naj določitev ozirov na javni red ne ostaja, kakor doslej, prepuščena arbitriju sodišč ali drugih oblastev povodom presojanja posameznega mednarodnega zasebnopravnega razmerja, ampak naj se fiksira l e g i s l a t i v n o. (Resolucije ženevskega in oxfordskega zasedanja Instituta, dalje VI. kongresa nemškega Društva za meddržavno pravo leta 1926. v Wiesbadenu. Prim. spis VII.)

Uspeli teh postulatov doktrine so še redki. Eden najlepših je bil dosežen od I. haaške zasebnopravne konvencije (za odpravo kolizij pri sklepanju mednarodnih matrimonijev, gl. t. XXXIII.), ki je i v pogledu prohibitivnega i permisivnega poseganja pravnih redov konvencijskih držav izčrpno navedla tiste zakonske zadržke, ob katerih obstoju morejo konvencijske države zakonsko zvezo tujcem kljub dopustnosti lege nationali zabraniti, in druge primere, v katerih morejo kljub nedopustnosti zakonske zveze lege nationali tujce k celebraciji zakona na lastnem ozemlju pripustiti. Splošno je priznано, da je ta haaška konvencija s konkretno navedbo zakonskih zadržkov, glede katerih dopušča odstop od načelno merodajne lex nationalis pri presojanju ženitne pravice, napravila eden najuspešnejših korakov k ureditvi mednarodnega ženitnega prava.

Na drugih pravnih poljih, za katera oziri na javni red še niso konkretizirani, in v državah, ki še niso članice I. haaške zasebnopravne konvencije, si pomagamo z g e n e r a l n i m i p r i d r ž n i m i k l a v z u l a m i. Take generalne pridržne klavzule poznajo tudi zakonodaje naše kraljevine. Člen 8. imov. zak. n. pr. se glasi: »Inostrani se zakoni neče nikako priznavati u crnogorskim sudovima, kad su protivni crnogorskim zakonima javnog reda i javne obezbjede (sigurnosti). Neče se priznavati ni oni inostrani zakoni, koji bi bili protivni blagonaravljju (785) ili bi povladjivali kākvu nečovječnu ustanovu (na primjer, ropstvo), koja se ne trpi u Crnoj gori.» Relativno dobro izražaja pojem javnega reda tudi generalna pridržna klavzula § 81.,

št. 4. slov.-dalm. i. r., katerega besedilo gl. v t. LXXV. — Z drugimi besedami, a ne v drugem smislu tolmačijo pojem javnega reda inozemski zakoni in osnutki: Čl. 3. frc. code civila («Les lois de police et de sûreté obligent tous ceux qui habitent (le territoire)»). § 30. uv. zak. k nem. drž. zak. («Die Anwendung des fremden Rechtes ist ausgeschlossen, wenn sie gegen die guten Sitten und den Zweck des deutschen Rechtes verstösst»), čl. 12. ital. cod. civ. (gl. Sp. IX), čl. 38. polj. zak. št. 581., § 61. nač. čsl. odz. i. dr.

Generalne pridržne klavzule so le šibka opora strankam in sodiščem, da si razjasnijo težavni in elastični pojem javnega reda. Z druge strani je nadomestitev generalne klavzule s specialnimi po zgledu I. haaške konvencije komaj zmagljivo delo, ker bi bilo treba pri vsaki posamezni pravni instituciji preiskati, katere njene norme terjajo svojo absolutno veljavo, katere ne. Prvi se je lotil tega dela Bustamentov načrt panameriškega MZP-a. Slednjič opozarjam, da je sklicevanje na lokalni javni red dopustno tudi tistim državam in pravnim območjem, ki ne poznajo ne specialnih, ne generalne pridržne klavzule (n. pr. območjema odz. in grdj. zak.), in da posegajoči lokalni pravni red ni vedno istoveten z lex fori, ne s kogentnim pravom.

VI. Teritorialne meje MZP-a.

Pojmovno bi MZP ne smelo imeti mej v prostoru. Možno je, da stopijo državljani vsake države v zasebnopravne stike s pripadniki vsake druge, tudi najekstičnejše države, samo da je zasebnopravno urejena. Možno je dalje, da presoja sodišče zasebnopravno razmerje, nastalo med državljani zgolj tujih držav. MZP mora biti pripravljeno, da reši vse tako nastajajoče kolizije.

Vendar sem že gori omenil, da vladajo med ustroji držav včasih tako znatne razlike, da se MZP med njimi ne more razviti. Zato nimamo vesoljnih, vsemu zasebnopravno urejenemu svetu služečih kolizijskih norm, temveč le za države s sličnimi, dasi različnimi, pravnimi uredbami. V tem, bolj negativnem, smislu moremo govoriti o teritorialnih mejah MZP-a.

Na zemeljski obli poznamo tri skupine držav z relativno dobro razvitim medsebojnim MZP-om:

1.) Skupino držav evropske celine, katerih zasebnopravni redi so se razvili pod vplivom rimskega prava. K tem

državam štejemo: Francijo in vse one, ki so uzakonile ali posnele njen code civil iz leta 1804. (Belgija, Luksemburška, Holandija, Rumunija i. dr.), civilnopravno uedinjeno Nemčijo (pred letom 1900 Prusijo z dež. pravom iz leta 1794. in Saško z drž. zak. iz leta 1863), civilnopravno uedinjeno Švico (iz leta 1881., oziroma 1912.), Italijo s codice civile iz leta 1865., staro Rusijo s svodom zakonov, Španijo, vsa pravna območja, v katerih velja staroavstr. odz. iz leta 1811., slednjič srbijansko pravno območje, katerega grdj. zak. iz leta 1844. sloni na odz.-u., dočim ima črnogorsko pravno območje svoj izvirni imov. zak. iz leta 1888. (s povsem modernim MZP-om, gl. Sp. VIII.).

2.) Skupino držav latinske Amerike (srednje- in južnoameriških, ne vseh), katerih zasebnopravni redi so se razvili pod vplivom španskega prava, torej posredno rimskega. Ker je medsebojni zasebnopravni promet teh držav slično živahen, kakor med državami evropske celine, je MZP latinske Amerike doseglo imponujočo stopinjo razvoja.

3.) Skupino držav anglo-ameriškega prava, ki so odklonile recepcijo rimskega. Njih pravo sestoji iz common-law in statute-law, od katerih se alimentira prvo največ iz judikature, drugo (skromnejšega obsega) iz zakonodaje. K tej skupini spadajo v Evropi Anglija (Škotska, Wales), Irska, Danska, Švedska, Norveška, Finska, dalje pretežna večina severno-ameriških držav.

Zasebnopravni redi te tretje skupine se razlikujejo od prvih dveh v toliki meri, da ostajajo mnogi konflikti med njimi kljub iskrenemu obojestranskemu prizadevanju nerešeni, v kolikor ne poskrbe za rešitev posebne konvencije. Prepada, ki zeval med kolizijsko normo legis domicilii severne Amerike in legis nationalis latinske Amerike, tudi Bustamentejev načrt panameriškega MZP-a ni mogel premostiti. Zelo pa se približujejo kolizijske norme prvonavedene in drugonavedene skupine držav; v prvonavedeni so se zlasti kolizijske norme držav centralne Evrope tako približale, da so z malimi izjemami konformne.

VII. Časovne meje MZP-a.

MZP ima, kakor vsako drugo pravo, tudi časovne meje. Kolizijske norme ne trajajo večno. Zlasti zamenjujejo države svoje stare, nejasne, često nepravilne kolizijske norme s pravilnejšimi,

modernimi. Dalje se zgodi, da spodrine konvencijska kolizijska norma avtonomno, in obratno, da stopi ob poteku konvencije avtonomna norma v prejšnjo veljavo. V vseh teh primerih nastane vprašanje, katere kolizije rešujemo po stari, katere po novi normi? Odgovor se drži obče veljavnega načela (prim. § 5. odz., § 7. grdj. zak.), da zakoni nimajo povratne sile in da veljajo le za naprej. Po novi kolizijski normi rešujemo zato novonastajajoče kolizije, a na rešitev starih uporabljamo derogirano kolizijsko normo. Ker nastajajo kolizije po navadi že ob nastanku pravnega razmerja, odloča največ ob tem nastanku veljajoče MZP, ne ono, ki je bilo uzakonjeno kasneje in velja ob času spora. Zgled: Če preide država pri presoji tujčeve poslovne sposobnosti od stare kolizijske norme legis domicilii na moderno legis nationalis, ne sme tujca, ki je pod prejšnjo lex domicilii dosegel poslovno sposobnost in sklenil posel, šteti lege nationali za poslovno nesposobnega; nova kolizijska norma ne učinkuje nazaj in ne sme tangirati prej sklenjenega posla (izjeme bi bile opravičene, kakor pri premembi internega prava, iz višjih javno-pravnih ozirov, ki ne respektirajo zasebnopravnih pravic). —

Francosko slovstvo se mnogo bavi s (Pillet-Niboyetovo) teorijo o mednarodnem respektiranju pridobljenih pravic. Tu gre za drugo vprašanje. Polno je primerov, kjer je zasebnopravno razmerje ob svojem nastanku bilo še samodržavnega značaja brez allonacionalnih elementov in prišlo v stik s tujim zasebnopravnim redom šele po nastanku. Poroči se n. pr. 15letna Slovenka in sledi po poroki svojemu v Nemčiji zaposlenemu možu, kjer zadobe dekleta ženitno zrelost šele z dovršenim 16. starostnim letom. Ali: soprog prešuštuje v okolnostih, ki na kraju storjenega greha še ne ustanavljajo razvodnega (ločitvenega) razloga; kasneje se preselita zakonca v kraj, katerega pravni red kvalificira vsakršno prešuštvo za razvodni (ločitveni) razlog. Po vsej pravici terjajo Pillet, Niboyet in drugi, da se mora pravica, pridobljena kjerkoli v soglasju s kompetentnim zakonom, šteti povsod za obstoječo in veljavno, in obratno, da pravica ne nastane, če ni bila pridobljena v soglasju s kompetentnim zakonom. Vendar v vseh teh primerih ne gre, kakor v onih prvega odstavka, za časovno razmejevanje veljave stare in nove kolizijske norme, sploh ne za kolizije zasebnopravnih redov, temveč za drugo vprašanje: Je-li naj prestane pravni učinek, ki je nastopil na določenem ozemlju po ondod veljavnem pravnem redu, čim

pride pravno razmerje v stik z drugim pravnim redom, po katerem učinek ne bi bil nastal? Je-li naj pravni učinek, ki ni nastal na kraju in ob času dejanja, nastopi radi tega, ker pride dejanje v stik z drugim pravnim redom, po katerem bi bil nastal? Načeloma negativni odgovor na obe vprašanji ne spada v MPZ (v nauk o kolizijskih normah in njih časovnih mejah), temveč v pravo tujcev, kjer se nanj povrnem (t. LVIII.).

Zopet drugačni so primeri, ko se — ob nepremenjeni kolizijski normi — premeni navezna okolnost kolizijske norme in ž njo indicirani materieli pravni red. Medsebojne osebno-pravne pravice soprogov n. pr. se ravna po njima skupni lex nationalis: kaj, če mož menja državljanstvo in preide novo državljanstvo ex lege na njegovo ženo? Ali se ravna odslej njiju osebno-pravni odnošaji po novi ali stari lex nationalis? Ali velja enaka rešitev za njiju medsebojne imovinskopravne pravice ob premembi navezne okolnosti? Na ti vprašanji odgovarjamo s posredno uporabo načela § 5. odz., ozir. § 7. grdj. zak., pri čemer osebno-pravnega režima ne štejemo, a imovinski-pravni režim (med soprogi) štejemo k pridobljenim pravicam. Zato mož s prestopom v drugo državljanstvo ne more vzeti ženi po prejšnji skupni lex nationalis pridobljenih imovinskih pravic, dočim se ravna njiju osebno-pravni režim po vsakokratni skupni lex nationalis. — K pridobljenim pravicam štejemo tudi doseženo svojepravnost; zato ne zgubi svojepravnosti tujec, ki jo je dosegel po pravnem redu starega (menjanega) državljanstva, dasi po pravnem redu novega državljanstva še ne bi bil svojepraven (polnoleten). — Zastavna pravica, pridobljena na premičnini lege rei sitae z golo zastavitveno pogodbo brez prepodaje zastave, ostane ohranjena, dasi bi zastavljena premičnina menjala situacijo in prešla v območje našega zastavnega prava, ki terja prepodajo. Načina realizacije zastavne pravice, predvidenega po prejšnji lex rei sitae, pa ni imeti za pridobljeno pravico in se ravna po pravnem redu vsakokratne situacije zastavljene premičnine. —

Vse tri vrste primerov je torej razlikovati. Le prva vrsta, kjer se premeni kolizijska norma, spada v nauk o časovnih mejah MZP-a. O drugi, kjer gre za samodržavna pravna razmerja (brez allonacionalnih elementov), ki preidejo po nastanku v območje drugega in drugačnega prava, je govoriti v pravo tujcev. A tretjo vrsto primerov, kjer se ob nepremenjeni kolizijski normi

premeni navezna okolnost, rešujemo posredno po intertemporalnem pravu, pri čemer moramo razlikovati med pridobljenimi in nepridobljenimi pravicami.

VIII. MZP v zgodovini.

MZP, dasi staro okoli 700 let, se goji eksaktno šele izza srede 19. stoletja. Posebno krepko se razvija v zadnjih desetletjih in znova po svetovni vojni. Pred drugo polovico 19. stoletja je za njegov razvoj manjkal osnovni pogoj: živahnost mednarodnega zasebnopravnega prometa, ki so jo ustvarila šele moderna občila; ves promet je bil prej bolj lokalnega značaja.

Zibelka MZP-u je tekla v današnji gornji Italiji. Tam je bila v 12. in 13. stoletju množica držav (mest) z lastnimi pravnimi redi, nazvanimi «statuta». Ker se je med temi mesti gojil commercium in conubium, so nastajale kolizije med statuti, ki so jih najprej reševali domači juristi. Pozneje so se začeli ž njimi baviti postglosatorji in drugi pravniki, med njimi najuglednejši do 19. stoletja. Razvili so tzv. teorijo statutov, za katero imajo zasluge juristi raznih narodov. Najzasluženejši statutarji so bili: Italijana: Bartolus (1314—1357) in njegov učenec Baldus (1327—1400); med starejšimi Francozi: Molinacius (Dumoulin: 1500—1560), Argentreus (d'Argentré: 1519—1590), Gui Coquille (1523—1603); Holandci: Paul Voet (1610—1677), Jean Voet (1647—1714) in Huber; Belgijca: Rodenburg (1618—1698) in Bourgoigne; med mlajšimi Francozi: Bouhier (1673—1736), Boullenois (1682—1762), Froland; Nemci: Hertius, Puffendorf, Mewius. Preko Holandije se je teorija statutov razširila v dežele common-law, kjer se vzdržuje vztrajnejše, nego na evropskem kontinentu.

Teorija statutov je izdelala v glavnem tri kolizijske norme: legis domicilii za presojo pravno relevantnih sposobnosti osebe in njenih pravnih razmerij na premočninah, legis rei sitae za presojo pravnih razmerij na nepremičninah, in legis loci actus za presojo veljavnosti pravnih poslov (pogodb) in njih oblik. Osnovna hiba teorije statutov (uzakonjene v mnogih, še veljaajočih kodeksih civilnega prava: code civilu, odz.-u) je bila njena pomanjkljivost, mestoma tudi nepravilnost; njena največja vrlina, da se je praktično obnesla v stoletja trajajoči uporabi (seveda za manj zapletene mednarodne razmere, nego so današnje). —

Teorijo statutow imam za edino predhodnico modernega MZP-a. Pri Rimljanih je bil tujec prvotno brezpraven, tako da ni bilo predpogoja za nastanek te pravne grane. Pozneje je dosegel posredno zaščito z institutom hospitium-a (s tem, da ga je rimski državljani, njega in njegove posle, vzel pod lastno zaščito). Še kasneje so tujci uživali pri Rimljanih pravno zaščito na podlagi sklenjenih konvencij: začeli so jim podeljevati rimsko pravnico commercium in conubium, odkazali jim posebnega pretorja peregrina in dr. A vse te institucije so početki rimskega prava tujcev, ne MZP-a. Tudi jus gentium ni v zvezi z MZP-om. Jus gentium, ki je začelo prepojevati in je končno spodrinilo rimsko civilno pravo, ni bilo pravo kake tuje države, temveč del rimskega prava. Le po vsebini se je bližalo pravu tujih narodov, čemur ravno pripisujemo njegovo osvojevalno moč. Jus gentium spominja na naše svetovno pravo, ne na MZP; konflikti med jus civile in jus gentium niso bili konflikti med pravnimi redi dveh različnih držav, ampak ene in iste rimske države. Ko je Caracalla leta 212. p. Kr. podelil skoro vsem prebivalcem države rimsko državljanstvo, je bil odtegnjen povod tudi tem konfliktom. Slednjič ni v vsej Justinianovi zakonodaji odkriti niti ene kolizijske norme, tudi ne v (svoj čas živahno diskutiranih) začetnih besedah prve konstitucije Justinianovega kodeksa: «Cunctos populos quos clementiae nostrae regit imperium». — Ako navaja večina internacionalistov kot predhodnika MZP-a srednjeveško personalno in kasnejše teritorialno načelo, tudi temu nazoru ne morem pritrditi. Personalno načelo je veljalo v državah prve polovice srednjega veka, ko so n. pr. organi katoliške cerkve »živel po rimskem pravu« (lex Ribuariorum, št. 58., 1.), in ko so se tujci pripuščali k tzv. professiones juris. Eno in drugo so morale države trpeti, ker so bili organi cerkve, oziroma pripadniki tuje države politično krepkejši in se v premoči niso uklonili slabše razvitim plemenskim pravom (kakor do najnovejše dobe pripadniki evropskih velesil v Turčiji po tzv. kapitulacijah). Teritorialno načelo se je razvilo v drugi polovici srednjega veka vzporedno s teritorialno vrhovnostjo držav one dobe. Torej tudi radi politične premoči, to pot domačega prava nad tujim; teritorialno načelo poudarjajo zlasti pravne knjige 13. stoletja (saško in švabsko zrcalo). MZP predpostavlja ravnopravnost kolidujočih zasebnopravnih redov ter daje enemu njih prednost pred drugim radi njegovega

tesnejšega odnošaja k mednarodnemu pravnemu razmerju, nikdar radi politične premoči. Personalno in teritorialno načelo nista razmejevali območij ravnopravnih zasebnopravnih redov, ampak dopuščali nadvlado enega nad drugim. —

Prva znastvenika, ki sta nastopila zoper teorijo statutow, sta bila Wächter in Savigny sredi 19. stoletja. O njih naukih kasneje, enako o novi italijanski šoli, ki se je pojavila za njima in hitro žela uspehe v italijanskem codice civile (iz leta 1865.). S temi letnicami moremo zaključiti zgodovino MZP-a, ter se začenja moderno MZP.

IX. Pravni viri MZP-a v splošnem. Vrste (internacionalni in avtonomni). Tehnika modernih mednarodnih konvencij. Namestitvev avtonomnega MZP-a v zakonodajah.

Razlikujemo internacionalne in avtonomne vire MZP-a. Avtonomni so starejši, internacionalni mlajši. Večina držav se poslužuje za statuiranje MZP-a obeh vrst virov. Poglavitni internacionalni pravni vir so mednarodne konvencije (dogovori, sporazumi, pogodbe); poglavitni avtonomni pravni vir zakonodaje. Zadnje potekajo iz volje zgolj ene države (tiste, ki zakon da), prve iz sporazuma dveh ali več držav: po tej zadnji okolnosti razlikujemo med singularnimi in kolektivnimi pogodbami. K obema poglavitnima in skoro izključnima pravnima viroma pristopijo kot nadaljnji (internacionalni in avtonomni) vir: pravni običaji. Pravnim običajem moramo priznavati značaj pravnega vira tudi v območjih odzaj kljub določbi § 10., katerega uporabo je omejiti na zasebno pravo, ne na MZP, ki je javno. (Lex loci actus vel causae za presojo veljavnosti mednarodnega pravnega posla v pogledu oblike se je n. pr. razvila iz pravnega običaja.) Judikatura tvori pravni vir MZP-a le izjemoma (v Vojvodini razsodbe prejšnjega kurialnega, sedanjega vrhovnega sodišča); a judikatura često prehaja v pravne običaje.

Donos vseh teh virov MZP-a je bil do najnovejše dobe pičel: redke so bile mednarodne konvencije, v katerih bi se bile države dogovorile na konformne kolizijske norme; pomanjkljive so bile kolizijske norme avtonomnih zakonodaj; težavno ugotovljivi pravni običaji, a judikatura (vsaj pri nas, drugače v Franciji) ne bogata. Šele v najnovejši dobi (gl. t. X.) se obrača na boljše in se pripravlja in uzakonjuje čim popolnejše MZP. Spričo tega

položaja ne sme začuditi, da je imela doslej na razvoj MZP-a velik vpliv doktrina, dosti večji, nego ga ima na razvoj drugih pravnih gran. (Ta vpliv doktrine se opaža tudi sicer na polju mednarodnega prava: Haaško stalno sodišče za mednarodno justico izdaja po § 38. statuta svoje razsodbe na podlagi konvencij, mednarodnih običajev, splošnih pravnih načel civiliziranih držav, prejudikatov in mnenj kvalificiranih juristov.)

Med seboj so internacionalni in avtonomni viri MZP-a v razmerju nadrejenosti in podrejenosti. To razmerje je utemeljeno v stvari sami; kajti, čim se zaveže ena država drugi, da bo uporabljala na medsebojna pravna razmerja dogovorjeni pravni red, ne more (ne da bi kršila dogovor) od kolizijske norme enostranski odstopiti. Nadrejenost mednarodnih dogovorov ima čl. 6., al. 2. imov. zak. izrečno uzakonjeno (tudi drugi naši zakoni n. pr. § 15. slov.-dalm. prekl. reda, § 120. vojv. ženitnega prava zak. čl. XXXI.: 1894). Iz razmerja nadrejenosti in podrejenosti izhaja hkratu, da nudijo konvencijske kolizijske norme za funkcioniranje MZP-a večjo garancijo, nego konformne avtonomne, ki se morejo premeniti enostranski. —

Tehnika mednarodnih konvencij (podpis načrta, podpis konvencije, ratifikacija, izmenjava ratifikacijskih listin itd.) še ni dovršena, a napreduje in se za njo zanima v najnovejšem času Društvo narodov. — Zelo koristna oblika mednarodnih konvencij so postale v zadnjih desetletjih kolektivne pogodbe. Prej smo poznali samo singularne; za dogovor na normo, ki je zanimala več ali veliko držav, je bilo potrebnih toliko singularnih pogodb, kolikor se je dalo misliti relacij med njimi (za 4 države 6 singularnih pogodb, za 5 držav 10, za 6 držav 15 itd.). Sedaj smo praktičnejši: konvencije, katerim utegne pristopiti večje število držav, se sklenejo najprej med najbolj interesiranimi, a te države puščajo vsem drugim naknadni pristop z učinkom, da stopijo z ratifikacijo konvencije na en mah v pogodbeno razmerje z vsemi državami, ki so konvencije ratificirale pred njimi. —

Sporno je vprašanje, na katerem mestu svojih zakonodaj naj namesté države avtonomno MZP? Države s starimi državljanskimi zakoniki so je nameščale v teh zakonikih samih in sicer na čelu (odz. na treh mestih: § 4. v uvodu, govorečem «o civil-

nih zakonih sploh», §§ 34.—37. v prvem poglavju «o pravicah, ki se nanašajo na osebne lastnosti in razmerja», §300. v stvarnem pravu; slično grdj. zak., ital. cod. civ. i. dr.). Ta namestitev v civilnih zakonikih ni pravilna, ker MZP ni zasebno, ne materialno, ampak javno in formalno pravo. Tudi ne velja zgolj za odmejevanje tistega zasebnega prava, ki izhaja iz državljanskih zakonikov, temveč tudi za ono, ki izhaja iz postranskih civilnih zakonov, in dalje za tako, ki ga ob izdaji državljanskih zakonikov še ni in se uzakoni kasneje. — Nemci so namestili svoje MZP v čl. 7.—31. u v o d n e g a z a k o n a k drz. zak. A tudi iz te namestitve bi se dalo sklepati, da veljajo čl. 7.—31. le za zasebno pravo, izhajajoče iz državljanskega zakonika, kar ne bi bilo pravilno. — Vez, v katero se spravlja MZP z državljanskimi zakoniki, je napačna dalje radi tega, ker naloga MZP-a ni zgolj, da odmejuje tuzemsko zasebno pravo od inozemskega, ampak tudi, da razmejuje inozemska med seboj (kadar je rešiti spor z elementi samo tujih držav, z nobenim nacionalnim). — Iz teh razlogov se morajo države odločiti, da izdajo za svoje avtonomno MZP s a m o s t o j n e zakone. To bo zakonodajo, namenjeno internemu državnemu zasebnopravnemu prometu, hkratu prijetno razbremenilo; tako je že postopala Poljska republika.

X. Viri MZP-a tujih držav.

Ti viri nas morajo zanimati, ker bo (kakor izvedeno v t. I.) cilj MZP-a dosežen šele, ko bodo imele vse, na medsebojni zasebnopravni promet navezane, države popolne kodekse k o n f o r m n i h kolizijskih norm. Mednarodne konvencije, s katerimi se države sporazumejo na uporabo konformnih kolizijskih norm, so in ostanejo redke.

Prva država kontinenta, ki se more ponašati z razvitim, današnjim potrebam ustrezajočim avtonomnim MZP-om, je Poljska republika, ki je dne 2. avgusta 1926. pod št. 581. drz. zak. promulgirala poseben zakon 42 členov «o pravu, ki velja za mednarodna zasebnopravna razmerja». Njej bo sledila Češkoslovaška, ki otvori v uvodu k unif. odz-u. za MZP poseben (drugi) oddelek 52 členov. V vseh drugih državah evropskega kontinenta je MZP urejeno pomanjkljivo; ne le v državah frc. code civila in staroavstr. odz., ki reproducirata zgolj teorijo statutow, ampak tudi v Nemčiji in Švici. Uv. zak. k nem. drz. zak., ki šteje

vsega 25 členov, prehaja n. pr. mirno preko uzakonitve vsake kolizijske norme za mednarodne poslovne obligacije, prepuščajoč njeno odkritje doktrini (gl. motive). Tudi Švicarji za mnoga mednarodna pravna razmerja kolizijskih norm nimajo; nekaj norm je predvidelo obligacijsko pravo z dne 14. junija 1881., a kol. norme za presojo osebnopravnega staleža Švicarjev v tujini in tujcev v Švici poseben zakon z dne 25. junija 1891. (v sedanji redakciji čl. 59. zadnjega naslova civ. zak. z dne 10. decembra 1907.). Kjer norm nimajo, so navezani tudi Švicarji na nauke doktrine. Bolje je v Italiji (po zaslugi Mancinija), katere codice civile je bil ob svojem času (1865) najnaprednejša in najpopolnejša kodifikacija MZP-a. V stari Avstriji je zahtevala 19. decembra 1912. gosposka zbornica od vlade p o s e b e n zakon za MZP. Načrt je bil izdelan, a je ostal načrt. Čehi in Poljaki so pri tem načrtu sodelovali in ga v novih političnih razmerah koristno uporabljajo.

XI. Viri MZP-a naše kraljevine.

Podrobno bom avtonomne vire navedel v drugem oddelku k posameznimi kolizijskim normam, konvencijske v četrtem oddelku, ker urejujejo v prvi vrsti mednarodno pravno zaščito in pomoč.

V splošnem je tudi MZP naše kraljevine silno pomanjkljivo. Izjeme delajo: imov. zak. (čl. 5—9, 786—800, ki pa ima kol. norme samo za imovinsko pravo), dalje vojvodinsko mednarodno ženitno pravo (§§ 108.—120. zak. čl. XXXI.: 1894.) in slov.-dalm. preklicni red (II. odsek, §§ 12.—15.). Vidovdanska ustava in mirovne pogodbe tvorijo pravni vir skoro izključno za pravo tujcev in za MpZP.

Posebna naša težava je, da kraljevina nima enotnega MZP, temveč toliko teh prav, kolikor pravnih območij (šest). K sreči MZP-a posameznih pravnih območij po vsebini bistveno ne diferirajo. Konvencije kraljevine, stare in nove, veljajo za vse državno ozemlje; izjemo dela dogovor ljubljanskega poverjenišтва za pravosodje z novo Avstrijo z dne 10. junija 1919., št. 525. Uradnega lista slov. dež. vlade, ki velja le za Slovenijo (dokler ga ne spodrine pripravljeni avstr. ppd. za vso kraljevino).

XII. Poskusi mednarodne kodifikacije MZP-a.

Tu gre za poskuse, zediniti več držav na dogovor konformnih kolizijskih norm. Takih poskusov je bilo v zgodovini več, znanstvenih in uradnih; o zadnjih bom govoril še pod t. XIII. Posrečili so se na evropskem kontinentu v zelo skromnem obsegu: s haaškimi zasebnopravnimi konvencijami (doslej) za polja mednarodnega ženitnega, varuštvenega in preklicnega prava. Na drugih pravnih poljih so poskusi spodleteli; često iz razloga, ker še znanstvo ni opravilo dolžnega predhodnega dela. Na več konformnih kolizijskih norm so se dogovorile države latinske Amerike.

Eden najmlajših poskusov velja kodifikaciji MZP-a za v s o Ameriko. Leta 1923. je sklenila panameriška Unija, naj se izdelata načrt panameriškega MZP-a in poverila izdelavo havanskemu prof. A. Sanchez de Bustamente. Načrt je bil izdelan, objavljen leta 1925. in je od tedaj predmet živahnih diskusij. Obsega 435 členov, se bavi v prvi vrsti z normami za odpravo konfliktov med zasebnopravnimi redi ameriških držav (občnimi in specialnimi), a tudi s pravnimi granami-posestrimami MZP-a, celó z mednarodnim kazenskim in državnim pravom (vprašanji državljanstva). Zadnji trije predmeti presegajo naš pojem MZP-a.

XIII. Sodelovanje pravištva na izgraditvi MZP-a.

Poleg že omenjene judikature, zlasti francoske, sodelujejo na tej izgraditvi:

- a) učena privatna društva (Instituti, Asociacije, Akademije), ki si stavijo gojitev MZP-a za cilj: izdajajo lastne organe, prirejajo kurze s predavanji, sklicujejo leto za letom kongrese in sklepajo na njih resolucije, ki jih predlagajo državam v uzakonitev;
- b) uradni sestanki državnih delegatov, ki se posvetujejo o odpravi najbolj mučnih konfliktov zasebnopravnih redov. Ti sestanki se često uspešno zaključujejo s podpisom konvencij ali vsaj z redigiranjem načrtov;
- c) strokovno časopisje in
- č) strokovna dela znanstvenikov.

Ad a). Izmed učenih društev za gojitev MZP-a je navesti na prvem mestu «Institut de droit international», z današnjim

sedežem v Bruselju. Ustanovljen leta 1873. v Gentu pod predsedstvom Mancini-ja, mu je bil dolgo vrsto let duša gentski odvetnik Rolin-Jacquemyns. Svoje naloge si je Institut začrtal z resolucijami Ženevskega kongresa leta 1874., ki so postale programatične za vse poznejše delo evropskih internacionalistov in so danes v mnogih pogledih izvršene; besedilo resolucij glej v Sp. VII. Pozneje je skliceval Institut skoro vsako leto širom Evrope kongrese internacionalistov, je na njih odtehtoval vrednost za posamezna pravna polja predlaganih kolizijskih norm in se skoro vselej odločil za najpravičnejše ali vsaj najbolj praktične in najlažje izvedljive. Institut še vedno nadaljuje svoje delo. Zadnji kongres se je vršil leta 1927. v Lausanni. Od leta 1877. izdaja lastni *Annuaire*. Na resolucije posameznih kongresov se povrnem ponovno v posebnem delu.

Drugo zaslužno učeno društvo je «International Law Association» s sedežem v Londonu, ustanovljeno istega leta 1873. od D. Fielda. Deluje še danes, vedno živahneje. Zadnje zasedanje se je vršilo leta 1928. v Varšavi. Izdaja poseben «Report». Leta 1928. je bila ustanovljena jugoslovanska sekcija tega društva s sedežem v Beogradu. Tudi na resolucije njegovih zasedanj se povrnem.

Slični kongresi internacionalistov (najčese državnih delegatov) so se vršili v latinski Ameriki (leta 1878.: Lima, leta 1888.: Montevideo, leta 1906.: Rio de Janeiro, leta 1912.: Rio de Janeiro, leta 1923.: Santiago de Chile). Zlasti uspešen je bil kongres v Montevideo, na katerem se je veliko južnoameriških držav zedinilo na konformne kolizijske norme za odpravo konfliktov s polj državljanskega, trgovinskega, kazenskega, avtorskega, žigovnega, patentnega in pravnega prava. Najmlajši kongres v Havanni leta 1927. je bil sklican za vse ameriške države in mu je bil predložen od A. S. de Bustamente izdelani načrt panameriškega MZP-a.

Po svetovni vojni so bila ustanovljena nova učena društva z razširjenimi nalogami. Predvsem «Institut intermédiaire international», ki se bavi zlasti s praktičnim posredovanjem med državami v vprašanjih MZP-a (mednarodno juridično dokumentacijo). Že leta 1914. je bila s pomočjo Carnegie-jevega fonda ustanovljena, a šele leta 1923. aktivirana «Akademija za mednarodno pravo» v Haagu; od leta 1923. prireja vsako poletje dve seriji predavanj iz oblasti mednarodnega prava, na katere vabi

predavatelje in slušatelje z vsega sveta; predavanja izdaja v posebnem Recueil-u, katerega je do leta 1928. izšlo 17 zvezkov. Nemci so si po vojni ustanovili «Deutsche Gesellschaft für Völkerrecht», ki je leta 1927. osmič zborovala v Draždanih. V Berlinu deluje izza leta 1926. «Institut für ausländisches und internationales Privatrecht»; na univerzi v Kielu starejši Niemeyerov institut za mednarodno pravo. V didaktične svrhe so bili ustanovljeni: leta 1921. v Parizu «Institut des Hautes Etudes internationales», kasneje v Ženevi «Bureau d'Etudes internationales» in «Institut Universitaire des Hautes Etudes internationales». Vendar se bavijo ta nova društva pretežno z mednarodnim javnim pravom. Stalna konferenca odvetnikov nasledstvenih držav (zadnje zborovanje leta 1927. v Bratislavi) se trudi predvsem za organiziranje civilnopravne pomoči med imenovanimi državami.

Društev, ki gojijo primerjevalno pravo, ne navajam, dasi je tudi njih delovanje MZP-u na korist.

Omenjeno pa bodi še zanimanje, katero kaže za razna vprašanja MZP-a, neposredno in posredno, Društvo narodov, in za sluge, katere si pridobivajo za razvoj tega prava razsodišča, ustanovljena po določbah mirovnih pogodb.

Ad b). Najznamenitejši uradni sestanki za (vsaj delno) kodiciranje MZP-a v Evropi so takozvane h a a š k e - z a s e b n o - p r a v n e k o n f e r e n c e. Mancini se je v letih 1861.—1882. zaman trudil, da bi privabil v slično svrho evropske vlade v Rim. Kasneje se je enaki poskus posrečil holandski vladi, ki se je za ta uspehi trudila od leta 1874. Leta 1893. se je sestalo na njeno vabilo v Haagu 14 evropskih vlad k prvi zasebnopravni konferenci. Kasneje, v letih 1894., 1900., 1904., 1925. in začetkom leta 1928., se je vršilo še pet takih konferenc s pomnoženo udeležbo (izza četrte konference tudi Japonske). Na prvih štirih konferencah so se udeleženci zedinili na šest konvencij, od katerih so bile tri ratificirane 12. junija 1902., tri 17. julija 1905.; pet izmed njih odpravlja konflikte zasebnopravnih redov s polja rodbinskega (ženitnega, varuštvenega in skrbstvenega) prava; šesta se tiče mednarodne pravne pomoči in je bila prvič sklenjena leta 1896., a leta 1905. novelirana. Konvencijsko ozemlje rodbinsko-pravnih konvencij je bilo pred leti večje, nego je danes, ker je Francija odpovedala vse te konvencije, a Belgija ženitnopravne; po vojni se vrše pogajanja, da se z revizijo konvencij obema

državam pristop zopet omogoči. Besedilo vseh konvencij v izvornem jeziku in prevodu prinašajo Sp. I—V. Na peti haaški zasebnopravni konferenci (1925) so se zastopane države zedinile na dva načrta (stečajne in izvršbene konvencije) in na vrsto (manj pomembnih) amandmajev k starim konvencijam. Na zadnji, šesti konferenci (1928) je bil najprej premenjen člen 4. načrta izvršbene konvencije, na kar sta bila oba načrta stečajne in izvršbene konvencije opremljena z zaključnimi določbami. Dalje je bilo zaključeno posvetovanje o razmejitvi dednih prav in zapuščinskih sodstev, s katero so se bavili v Haagu izza prve konference leta 1893. Žal, da ta konvencija za odpravo konfliktov pravnih redov in sodstev v pogledu dediščin in oporok, enako kakor stečajna in izvršbena, nimajo izgleda, da bodo ratificirane od večjega števila držav. Sklenjen je bil leta 1928. dalje poseben dogovor za nudenje brezplačne sodne pomoči in za brezplačno izdajanje dokumentov o civilnem staležu, ter neki (manj pomembni) amandmaji k členom 19., 20., 22., 23. gori citirane šeste konvencije (o mednarodni pravni pomoči). Ker so vse rodbinsko-pravne konvencije iz leta 1902. in 1905. izhajale s premise, da ima vsaka oseba državljanstvo v neki državi, in sicer v eni sami, a po svetovni vojni narašča število brezdomovincev in oseb z dvojnim državljanstvom, ker je dalje v letih 1902. in 1905. možvo državljanstvo še brez izjeme prehajalo na ženo (tako da sta bila v zakonu istega državljanstva), a po nekih povojnih zakonodajah to ni več nujno — se je na šesti haaški zasebnopravni konferenci končno popolnilo vseh pet rodbinskopравnih konvencij z določbami: za primer različnega državljanstva soprogov v zakonu in za primera brezdomovinstva in večkratnega domovinstva. O haaških posvetovanjih, uspelih in neuspelih, obstoji cela literatura, skoro v vsakem narodu.

Ad c). Najvažnejše in najzaslužnejše strokovno časopisje je: «Revue de droit international privé» (Paris), ustanovljena leta 1905. od A. Darras, nadaljevana od A. Lapradelle-a; v letu 1929. izhaja 24. letnik; za prvih 20 letnikov so izdane «Tables générales». — «Revue de droit international et de législation comparée» (Bruselj, prej Gent), ustanovljena leta 1869. od trojice Rolin-Jacquemyns, Asser, Westlake; v letu 1929. izhaja 56. letnik (goji v prvi vrsti mednarodno javno pravo). — «Journal du droit international» (Paris), ustanovljen leta 1874. od E. Clunet (stari naslov do 42. letnika: Journal de droit international privé

et de la jurisprudence comparée); do leta 1929. 55 letnikov. — «Niemeyers Zeitschrift für internationales Recht» (najmlajši naslov, menjan trikrat), ustanovljena leta 1891. od Böhma, nadaljevana od Th. Niemeyera v Kielu, izhaja v Lipsiji; do leta 1929. 38 letnikov. — «Rivista di diritto internazionale» (Rim), ustanovljena leta 1906., se bavi z obojnim, javnim in zasebnim, mednarodnim pravom; v letu 1929. izhaja 21. letnik. — «Blätter für internationales Privatrecht» so začeli izhajati leta 1926. kot priloga k Leipziger Zeitschrift für deutsches Recht. — Najmlajši nemški strokovni časopis od leta 1927.: «Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht» je organ gori navedenega berlinskega Instituta. — Najvažnejši angleški časopis je: «The British Year Book of International Law», ameriški: «The American Journal of International Law».

Ad č). Težavno je dati kratek pregled čez svetovno književnost MZP-a. Poskusim tak pregled na ta način, da navedem imena najpriznanejših internacionalistov posameznih narodov in da pristavim tem imenom letnice njih najpomembnejših del, a le tistih, ki se bavijo z vso stvarino MZP-a, ne samo kolizijskimi normami za posamezna pravna polja ali s posameznimi vprašanji. Navedbo znanstvenikov, ki so se bavili s pravom tujcev, z mednarodno pravno zaščito in pravno pomočjo in s specialnimi tvarinami MZP-a pridržujem tretjemu, četrtemu in petemu oddelku. Neomenjeni ostanejo tudi oni (znani) civilisti, ki se v svojih sistemih ali komentarjih civilnih zakonov radi popolnosti bavijo tudi s kolizijskimi normami. Letnice del se mi zde važne, ker pomeni na tem pravnem polju vsako mlajše delo praviloma napredek za stvar samo. Naslove opustim, ker so si preslični. Kjer je doživelo delo več izdaj, navedem najstarejšo in najmlajšo.

Angleži: Phillimore (1. izd. 1861, 2. izd. 1871). — Dicey (1. izd. 1879, 4. izd. 1927). — Foote (1. izd. 1878, 5. izd. 1924). — Westlake (1. izd. 1880, 7. izd. 1925; druga izdaja je prevedena na nemški, peta na francoski jezik).

Avstrijci: Vesque v. Püttlingen (1878). — Jettel (1893: Handbuch; 1906: prispevek v Österr. Staatswörterbuch). — Steinlechner (1911: prispevek v Festschrift zur Jahrhundertfeier des a. b. G. B.). — Strisower (1911: prispevek v isti Festschrift in skripta). — Bloch und Frank (1910: zbirka norm o mednarodnih pravnih odnošajih in o pravni pomoči a. o. monarhije z inozemstvom). — Walker (1. izd. 1921, 4. izd. 1926).

Belgijci: Laurent (1880—1882, 8. zv.). — Alb. Rolin (1897, 3. zv.). — Pouillet (1925).

Francozi: Foelix (1. izd. 1843, 4. izd. 1866). — Brocher (1882—1885, 3. zv.). — Bard (1883). — Durand (1884). — Lainé (1888—1892, 2. zv.). — Despagnet (1886 in štiri mlajše izdaje). — Bartin (1891, 1899, 1925/1926, 1926/1927). — Pillet (1896: Essai; 1903: Principes; 1923/1924: Traité pratique, 2. zv.). — Audinet (1906). — Pillet et Niboyet (1924: Manuel). — Niboyet (Précis, 1928). — Weiss (1. izd. 1886, 2. izd. 1889: Précis; 1890, 1914: Traité élémentaire; 1907—1913: Traité théorique et pratique, 5. zv.; Manuel-a 9. izdaja iz l. 1925). — Surville (1. izd. 1890, 7. izd. 1925). — Surville et Arthuys (1914). — Valéry (1914, 1919). — Arminjon (1920: Nature, objet et portée; 1. izd. 1925; 2. izd. 1927: Précis). — Svojčas važni Vincent et Pénaud-ov Dictionnaire de droit international privé iz l. 1888. je danes zastaran.

Grk: Maridakis (1927).

Holandci: Asser (1880: Schets; 1884: Eléments). — Asser-Rivier (1884). — Jitta (1906—1908; 1916).

Italijani: Mancini (1851, 1873). — Rocco (1859). — Lomonaco (1874). — Pierantoni (1881). — Fusinato (1884, 1885). — Contuzzi (1886, 1890). — Anzilotti (1898, 1905). — Diena (1910, 1917). — Fiore (1874, 1888—1901, 3. zv., 1902—1909, 4. zv., 7. izd. 1925). — Catellani (1895).

Nemci: Schäffner (1841). — Wächter (1841—1842 v Archiv-u f. d. civil. Praxis). — Savigny (1849 v VIII. zv. System-a d. heutigen röm. R.). — Bar (1889: Theorie und Praxis, 2. zv.; 1892: Lehrbuch; dalje prispevek v Holtzendorff-ovi Enzyklopädie). — Böhm (1890). — Zitelmann (1897—1912, 2. zv., in mlajša dela). — Kahn (1899: Über Inhalt, Natur und Methode; 1890, 1891, 1897, 1898, 1901, 1912: razni članki; njih zbirko sta izdala l. 1928. prof. Lewel in Lewald). — Niemeyer (1894: Positives intern. P. R.; 1895: Vorschläge; 1901, 1915). — Neumann und Gebhard (1896: zak. načrt). — Habicht (1907). — Neubecker (1913/1914). — Neumeyer (1923 v XV. zv. Kohlrausch-eve Enzyklopädie). — Frankenstein (1926, 1. zv.).

Severna Amerika: Story (1. izd. 1834, 8. izd. 1893). — Wharton (1. izd. 1872, 3. izd. 1905: A treatise; 1886: A digest, 2. zv.).

Slovani. **Rusi:** Martens (5. izd. 1905). — Malyšev (1878). — Pilenko (1911). — Brun (1915). — Nolde (več izdaj; srbski prevod zadnje iz l. 1928). — Makarov (1924). — **Poljaki:** Jaworski (1900). — Cybichowski (1910). — Grodyński (1914). — Fenichel (1928). — Dbałowski in Przeworski (1928). — **Čehi:** Krčmař (1906). — **Srbi:** Ž. Perić (O sukobu u MZP-u, 1. izd. 1898, 2. izd. 1926). — N. Perić (Medjunarodno privatno pravo, 1926).

Svicarji: Roguin (1891 v franc. jeziku). — Meili (1902 v 2. zv. in več drugih del iz l. 1889, 1892, 1905). — Stauffer (1925).

XIV. Uporabljanje in ugotavljanje tujih pravnih redov iz uradne dolžnosti.

Ako predložimo sodišču ali drugemu oblastvu mednarodno-pravno razmerje v razsojo, nastaneta vprašanji: 1.) Ali se mora oblastvo ozirati na mednarodnost pravnega razmerja iz uradne

dolžnosti ter uporabiti tuje pravo, terjano po MZP-u, iz lastne iniciative, ali pa mora čakati na predlog stranke, ki je zainteresirana na tem, da se uporabi tuje pravo? 2.) Ali mora oblastvo poznati, eventualno se seznaniti z vsebino tujega prava iz uradne dolžnosti, ali pa sme dokaz te vsebine naprtiti stranki, ki se sklicuje na tuje pravo?

Na obe vprašanji odgovarjata današnja doktrina in vsa mlajša zakonodaja v prvem smislu, t. j. da mora oblastvo *uradoma* poskrbeti za pravilno odmejeitev območja domačega prava od inozemskega, in da velja prislovica «*jura novit curia*» tudi za inozemsko pravo. — Za način, kako se seznaniti oblastvo z vsebino inozemskega prava, ki mu eventualno ni znano, pozna moderna zakonodaja posebne predpise, in se vrh tega v pravno-pomočnih dogovorih države izrečno pogodijo, da si bodo medsebojno dajale zaprosena pravna obvestila (prim. čl. 32. našega ppd. s Čsl., čl. XVII. ppd. z Blg., čl. 20. nač. ppd. z Avstr. in čl. 17. nač. ppd. I z Ital.). Če bi odgovorili na postavljeni vprašanji v drugem smislu, bi se utegnili pripetiti, da presodi naše oblastvo mednarodno pravno razmerje po nekompetentnem domačem pravu ali po napačni vsebini inozemskega prava, na katero sta se stranki v postopanju sporazumeli. V onih mednarodnih sporih, v katerih se za uporabo borita dve inozemski pravi (ne inozemsko s tuzemskim), prvo vprašanje niti nastati ne more, in ni nobenega dvoma, da mora oblastvo razmejiti območji inozemskih prav iz lastne iniciative.

Za enako, tu priporočano rešitev se je izrekel leta 1891. Institut na hamburškem kongresu, ko je postuliral: a) da nikakor ne gre, da bi se prepuščal dokaz tuje pravne norme strankam, ampak da jo mora, v kolikor je ne pozna, ugotoviti poslujoče oblastvo samo, b) da oblastva pri ugotavljanju tuje norme ne smejo biti omejena na dokazna sredstva, ki so jim po pravnih redih na razpolago za ugotavljanje dejstev. Enako pravilno rešitev že imamo uzakonjeno za sporno postopanje v slovensko-dalmatinskem, vojvodinskem in bosensko-hercegovskem pravnem območju. § 271. slov.-dalm. cpr., s katerim soglašata § 268. vojv. in 130. bos.-herc. cpr., se glasi: «Na državnem ozemlju veljajoče pravo, pravni običaji, privilegiji in statuti potrebujejo dokaza le v toliko, v kolikor so sodišču neznani. — Pri izsledovanju teh pravnih norm sodišče ni vezano na dokaze, predlagane od strank, temveč more vršiti vse poizvedbe, ki se

mu vidijo za svrho potrebne, uradoma ter se zlasti po potrebi obrniti na ministra justice.»

Mnogobrojnejše je število tistih zakonov naših pravnih območij, ki ne terjajo od oblasti (sodišča), da uporabljaj tuje pravo iz lastne iniciative in da se seznanijo iz uradne dolžnosti z neznano mu njegovo vsebino. Člen 7., al. 2. imov. zak. n. pr. pravi: «Za ... inostrane zakone ... kad se dvoumi o njihovu sadržaju, sudovi će pretpostavljati, da su jednaci crnogorskima, dok same strane dokaže, da je drugčije i kakvo je drugčije.» Dokler in v kolikor se dokaz tujega prava terja od interesiranih strank, predvidevajo neke zakonodaje posebne predpise, da se jim ta dokaz olajša in zasigura. Kot zgled naj služi § 282. slov-dalm. nesp. post.: «Spričevala o zakonu, velja-jočem v naši državi, naj tistim, ki jih potrebujejo v inozemstvu za zasledovanje in branitev svojih pravic izda minister justice. V spričevalu te vrste naj se določno označi sedaj veljajoči zakon in navede njega bistvena vsebina z lastnimi besedami zakona; opusti naj se vsaka razlaga zakona ali njegova uporaba na določen pravni primer.»

V zvezi s tema vprašanjema je še nadaljnje (svoj čas sporno), so-li radi neuporabe inozemskega, po MZP-u terjanega, prava ali radi napačne njegove vsebinske uporabe dopustni isti pravni leki, n. pr. revizija na vrhovno sodišče, ki so dopustni, kadar je bilo napačno uporabljeno tuzemsko pravo? Po gornjih izvajanjih ni dvoma, da je potrditi tudi to vprašanje; prej pa se je s tujim pravom često ravnalo, kakor z dejstveno trditvijo stranke.

XV. Metode razlaganja (domačega kolizijskega in tujega materielnega prava).

Ob presojanju mednarodnega zasebnopravnega razmerja je uporabiti najprej domačo kolizijsko normo (konvencijsko, če ni te, avtonomno) in nato od kolizijske norme indicirani tuji zasebnopravni red.

Kadar je nejasna in razlage potrebna domača kolizijska norma (večkrat, nego bi želeli), je uporabiti domače metode razlaganja. Kadar pa je razlage potreben tuji zasebnopravni red, je umestna tista razlaga, ki se prakticira v tujini; kajti, čim veleva kolizijska norma uporabo tujega prava, misli na pravo, kakor tam živi in se v tamošnji praksi in judikaturi

uporablja; ne (nejasno), kakor je zapisano. Tudi (po besedilu) soglasujoče zakonite določbe ne tvorijo vedno enotnega prava, ter more njih tolmačenje z ozirom na druge zakone povesti do različnega zaključka.

V sporu med različnimi razlagalnimi metodami se priporoča pri tolmačenju kolizijskih norm teleološka metoda; brez nujne potrebe ni odstopiti od vrhovnega cilja MZP-a, da morajo biti kolizijske norme držav konformne, ako se naj ž njimi ustvari mednarodni red.

Za primer, da nastane spor o razlagi haaških zasebnopravnih konvencij, je šesta ondotna konferenca leta 1928. sklenila načrt posebnega dogovora, po katerem bo reševalo te spore Stalno sodišče za mednarodno justico v Haagu.

XVI. Zavračanje (nazaj in naprej).

K vprašanju razlage kolizijske norme štejem tudi tzv. zavračanje (*renvoi*, *rinvio*, *Verweisung*). Zavračanje je dvojno: *n a z a j* (*Rückverweisung*) in *n a p r e j* (*Weiterverweisung*).

Povelje kolizijske norme, da je uporabiti tuje pravo, je možno razumeti v dvojnem smislu: ali, da je uporabiti tuje stvarne norme (samo te), ali, da je uporabiti celokupni tuji pravni red (tudi njegove kolizijske norme). Pri zadnjem tolmačenju se more zgoditi: a) da zavrne tuja kolizijska norma nazaj na pravni red prve države, b) da zavrne tuja kolizijska norma naprej na pravni red tretje države. Zgleda: ad a) Ameriški, v Italiji domicilirani državljani zapusti ondod zapuščino. Po italijanski kolizijski normi je uporabiti na dediščino zapustnikovo nacionalno pravo. Če razumemo italijansko kolizijsko normo v tem smislu, da je uporabiti samo ameriške stvarne norme, se bo dedovalo za zapustnikom po ameriškem pravu. Če jo razumemo v drugem smislu, da je uporabiti celokupni ameriški pravni red, torej tudi ondotne kolizijske norme, se bo dedovalo za zapustnikom po italijanskem pravu, ker uporablja ameriška kolizijska norma na mednarodne dediščine pravo zapustnikovega domicila. ad b) Če bi ameriška kolizijska norma razlikovala med premično in nepremično zapuščino ter velevala, naj se dedujejo nepremičnine *ab intestato lege rei sitae* (le premičnine *lege domicilii*), in če bi naš Amerikanec zapustil nepremičnino v tretji državi, bi moralo biti na njo uporabljeno dedno pravo te tretje države.

Kateri obeh smislov ima kolizijska norma, po m. m. ni možno odgovoriti generalno, ampak je stvar razlage konkretne kolizijske norme. V večini primerov je pač dati prednost prvemu smislu t. j. da zavrača kolizijska norma samo na stvarne norme tujega prava. Ta razlaga je naravnejša in sprejemljivejša že radi tega, ker so domačemu zakonodajalcu tuje stvarne norme bolj znane, nego tuje kolizijske, ki so v večini današnjih držav zastarele, nejasne in pomanjkljive, tako da sklicevanja na nje (zlasti s strani modernih zakonikov) ne gre domnevati. Dalje obstoji proti drugemu smislu razlage tehtni pomislek, da bi ž njim zakonodajalec v pogledu vprašanja, po katerih stvarnih normah naj se presojaajo mednarodna pravna razmerja, podredil svojo voljo pod voljo tujega zakonodajalca; to je domnevati še manj. Slednjič nastane, če se razume povelje kolizijske norme v drugem smislu, kadar zavrača tuja kolizijska norma nazaj, nadaljnji dvom: zavrača-li nazaj na stvarne ali hkratu na kolizijske norme? Zadnja alternativa vodi v *circulus vitiosus*, in zavračanja ne bi bilo konec.

Vendar ni izključeno, da se mora kolizijska norma razumeti v drugem smislu in vpoštevati tuje kolizijsko pravo. To zlasti takrat, kadar je zakonodajalec očitno hotel podrediti svojo voljo pod voljo tujega zakonodajalca, na pr. iz razloga, ker smatra od tujega zakonodajalca indicirane stvarne norme za primernejše. Takih zgledov je več. Znano je, da je po švicarskem pravu v inozemstvu sklenjeni zakon Švicarja ničen samo tedaj, če je ničnost podana i po švicarskem pravu i po zakonodaji inozemskega domicila državljanovega, v katerega območju je bil zakon sklenjen. Z ozirom na to določbo Švica ni hotela pristati na načelo čl. 1., I. haaške konvencije (da se ravnaj ženitna pravica lege nationali nupturienta), dokler ni bila v ta člen sprejeta zavračilna klavzula «razen če bi domovinsko pravo samo zavračalo na drugo pravo». Nadaljnje zglede zavračilnih klavzul nudijo čl. 36. polj. zak. št. 581, čl. 27. uv. z. k nem. drž. zak., § 60. nač. čsl. odz., § 74. haaškega nač. enotnega men. pr., čl. 7. Bustamentejevega nač. i. dr.

Znanstvo, ki se že desetletja marljivo bavi z vprašanjem zavračanja, nasvetuje de lege ferenda, naj se zakonodaje ne sklicujejo na tuje kolizijske, temveč le na tuje stvarne norme. V tem smislu je bila sklenjena resolucija Instituta leta 1900. Zlasti malo zagovornikov ima med znanstveniki zavračanje naprej. De

lege leta se zavračanje priznava; vsaj od pretežne večine internacionalistov. Odločno pa se odklanja običajna nejasnost zakonodaj gledé vprašanja, zavračajo-li na tuje stvarne ali tudi tuje kolizijske norme? — V judikaturi se je vprašanje zavračanja pojavilo prvič leta 1841., ko je v pogledu oporoke zavračal angleški zakon na belgijski, belgijski nazaj na angleški; angleški sodnik je zavračanje (nazaj) sprejel.

XVII. Takozvane kolizije kvalifikacij.

Da predočim ta pojem, se naj poslužim njegovih najobičajnejših primerov.

Večina pravnih razmerij se razvije iz pravnih poslov. Za veljavnost pravnega posla je treba: osebne, pravne in poslovne, sposobnosti poslovatelja, poslovne volje, njene izjave, možnosti in dopustnosti pravnega posla in (včasih) oblike. Za vse te posamezne elemente veljavnosti pravnega posla imamo predvidene v pravnih redih posebne norme, po katerih presojava: obstoj poslovateljeve osebne sposobnosti, zakonitost poslovne volje, zakonito možnost in dopustnost vsebine posla in pri poslih, za katerih veljavnost se terja oblika, zakonitost oblike.

Ta tehnična razvrstitev posameznih elementov veljavnosti in za nje predvidenih pravnih norm je pri nekih pravnih poslih igrača, pri drugih težavna. Zlasti imamo primere, pri katerih ni jasno, je-li nasprotuje veljavnosti pravnega posla: a) pomanjkanje osebne sposobnosti ali nedopustnost vsebine, b) pomanjkanje oblike ali osebna nesposobnost? Pravilen odgovor dobimo šele po poglobitvi v ratio legis: ad a) Da kridatar ne more razpolagati z imovino, ki spada v stečajni sklad, ni posledica njegove osebne nesposobnosti, temveč nemožnosti, da bi še naprej tratil imovino, ki ni več njegova, ampak upnikov; osebna sposobnost ostane kridatarju ohranjena; on se more veljavno zavezati n. pr. v pogledu imovine, ki jo bo pridobil šele v bodočnosti; ad b) Da morejo nedoletniki v dobi od 14. do 18. leta po § 569. odz. testirati samo ustno pred sodiščem, ni zahtevak oblike, temveč utesnitev njih oporočne sposobnosti; to izhaja jasno iz nadpisa k § 566. in iz določbe, da mora sodišče napraviti zapisnik, v katerem zabeleži svoje utise o testatorjevi oporočni sposobnosti.

Pravilen odgovor na taka vprašanja je posebno važen v mednarodnem pravnem prometu. Tukaj trčijo skupaj nazori raznih

zakonodajalcev, in se pripeti često, da vidita v enem in istem zahtevku veljavnosti en zakonodajalec predpis o možnosti in dopustnosti pravnega posla, drugi oblični predpis. Pravoslavne države n. pr. predpisujejo svojim državljanom (naj se poročajo kjerkoli) cerkveno celebracijo zakona, ker hočejo s tem predpisom doseči zakramentalni značaj zakona, ki ga ne more posredovati neposvečena roka civ. staležnega uradnika. Francija in mnoge druge države vidijo tudi v cerkveni celebraciji zakona gol oblični predpis. Moderne zakonodaje n. pr. vojvodinska polagajo važnost na oklic nameravanega zakona v domovini, smatrajoč ga za zahtevek dopustnosti zakona, ker odpade brez njega potrebno poizvedovanje po zakonskih zadržkih. Druge države vidijo tudi v oklicevanju zakona gol oblični predpis. V vseh teh primerih govorimo v MZP-u o koliziji kvalifikacij pravne norme (o nasprotovanju nazorov v pogledu funkcije, ki jo pripisujejo zakonodajalci pravnim normam). Pravilna rešitev teh kolizij je odločilnega pomena, ker imamo za presojanje možnosti in dopustnosti mednarodnega pravnega posla drugo kolizijsko normo, nego za presojanje oblike, zopet drugo za presojanje osebne sposobnosti itd.

V slovstvu, zlasti francoskem, ki se s kolizijo kvalifikacij mnogo bavi, sta zastopani za njeno rešitev v bistvu dve mnenji: 1.) Kolizija se rešuj lege loci (fori: Bartin, Arminjon, Nemec Neumeyer). Čim vidi lex loci (fori) v zahtevku gol oblični predpis, naj se uporabi kolizijska norma za presojanje oblike (zadostovalo bi torej, da se sklene pravoslavni zakon v obliki loci actus). 2.) Odločuje naj tista kvalifikacija (funkcija), ki jo z normo spaja tuji pravni red (Surville, Despagnet, Italijan Diena, Bustamentejev nač. čl. 6.). Če vidi tuji pravni red v normi predpis, ki tangira dopustnost ženitne zveze, se mora uporabiti lex causae (in ne zadostuje lex loci actus).

Pravilno je po m. m. drugo mnenje, ne prvo. — Še pravilnejše bi bilo, da o kolizijah kvalifikacij ne govorimo kot nekem novem problemu, novi težavi MZP-a, ker dejanski gre le za vprašanje razlage po kolizijski normi indiciranega materialnega prava; le, da tu ni sporna vsebina, temveč pravna kvalifikacija (funkcija) norme materialnega prava. Za to razlago more biti merodajen le pravni red, ki mu je norma vzeta; lex fori nima stika z njeno razlago.

Tudi judikature se nagibljejo drugemu mnenju. Haaške konvencije pa rešujejo kolizije kvalifikacij često s polovičarskimi kompromisi na pr. čl. 5., konv. I.: Zakon, sklenjen na konvencijskem ozemlju od pripadnika pravoslavne države v civilni obliki, dalje zakon, sklenjen od Ogra brez domovinskih oklicev, predpisanih lege nationali, sta veljavna na vsem konvencijskem ozemlju, a domovina nupturienta more tak zakon izreči za neveljaven (t. XXXIV.) S tem je ustreženo obema, si nasprotujočima, stališčema, a ne MZP-u, katerega namen je, ustvarjati pravna razmerja, veljavna povsod ali povsod neveljavna.

XVIII. In fraudem legis agere.

Kadar se presoja mednarodno pravno razmerje lege nationali strank, je morejo stranke odtegniti območju nacionalnega prava in podrediti drugemu s tem, da menjajo državljanstvo. Ta in dolga vrsta analognih prememb naveznih okolišnosti v svrhu, da se s premembo doseže drug pravni red in učinek, se prakticira ponovno. Starejše slovstvo MZP-a, često še današnja judikatura, se borita zoper škodljive posledice takih prememb (ki koristijo eni stranki, a drugi škodujejo) z ugovorom «in fraudem legis agendi» ter odklanjata uporabo po novi navezni okoliščini indiciranega prava. Moderna veda se temu meglenemu, tudi težavno dokazljivemu ugovoru ne more pridružiti. Privatnik ni zakonodajalec, in po pravilnem razumevanju ni v njegovi moči, niti da prepreči, niti da izposluje določen pravni red. Če premeni državljanstvo ali drugo navezno okoliščino in doseže s tem premembo merodajnega pravnega reda in sebi koristnejši pravni učinek, mu pripomore do ugodnejšega pravnega položaja v o l j a z a k o n o d a j a l c a s a m e g a. Zato ne postopa fraudulozno n. pr. slov.-dalm. menih, ki premeni državljanstvo, da doseže po pravnem redu novega državljanstva ženitno sposobnost, ali z osebno-pravnim režimom v zakonu nezadovoljni sopro, ki premeni državljanstvo, da doseže drug tak režim. — Da premembe naveznih okolišnosti (ž njimi merodajnih pravnih redov) ne smejo nikdar kršiti pridobljenih pravic, n. pr. pravic soproge iz dosedanjega imovinskopravnega režima v zakonu, je poudarjeno že v točki VII. Zato prebije moderno MZP brez ugovora «in fraudem legis agendi». Na praksi opažamo često, da si pomaga ž njim le radi tega, ker ji MZP še ne nudi vseh potrebnih norm.

Splošni nauk o kolizijskih normah in naveznih okolnostih.

XIX. Pojem in nazivi (enih in drugih).

Kolizijske norme so, kakor izhaja iz pojma MZP-a pod t. I., one norme, ki razmejujejo območja zasebnopravnih redov dveh ali več držav.

Navezne okolnosti so one okolnosti, ki spravijo mednarodno zasebnopravno razmerje z določnim pravnim redom v tisti tesni odnošaj, radi katerega mu pri uporabi na razmerje dajemo prednost pred drugimi redi. Te okolnosti takorekoč »navežejo« pravno razmerje na določen pravni red.

Pri kolizijski normi legis nationalis tvori navezno okolnost državljanstvo, legis rei sitae kraj situacije stvari, legis loci actus kraj oprave posla in sl. Navezna okolnost je najvažnejša sestavina kolizijske norme.

Naziv »kolizijska norma« (Kollisionsnorm, règle de rattachement, regola di riferimento) je že udomačen. Poleg njega se rabijo še nazivi: mejna (razmejitvena) norma, indikacijska norma.

Udomačuje se tudi naziv »navezna okolnost« (točka, razlog, moment, Anknüpfungsgrund, — moment, — punkt, circonstance de rattachement, circostanza di riferimento).

XX. Kumulacije kolizij.

Doslej poznamo le preprosto kolizijo, ko se potegujejo pravni vedi dveh ali več državnih ozemelj za obvladovanje enega in istega mednarodnega zasebnopravnega razmerja. Ta teritorialnopravna kolizija je včasih kumulirana z druge vrste teritorialnopravno, včasih s personalnopravno. Če se sklicuje n. pr. Slovenec v tuji državi na svojo ženitno pravico po slov.-dalm. odz.-u, jo doseže šele po dvojnem dokazu, da je pripadnik Jugoslavije in v Jugoslaviji pripadnik slov.-dalm. pravnega območja (kumulacija teritorialnih kolizij). Če se sklicuje slov. trgovec v tuji državi na slov.-dalm. trg. pravo, bo tuji državi razmejiti poleg pravkar navedenih državnih in pokrajinskih pravnih redov še slovensko občno pravo od specialnega

(trgovinskega: kumulacija teritorialnopravnih kolizij s personalnopravno). Končno se morejo kolizije materielnih pravnih redov kumulirati s kolizijo sodstev: Če umre Slovenec v tujini ab intestato in zapusti ondod imovino, pristopi h koliziji dednih prav kolizija zapuščinskih sodstev.

Pri reševanju kumuliranih kolizij je paziti na dvojje: 1.) da se rešuje vsaka po lastni, za njo veljajoči normi: teritorialnopravne po kolizijskih normah; personalnopravne po onih, ki odmejujejo specialna prava od občnega, (in jih predvidevajo trgovinski in dr. zak.); sodstvene zopet po drugih. Svariti je pred nazorom, da je z rešitvijo ene kolizije implicate rešena druga na pr. da je s prisoditvijo zapuščinskega sodstva določni državi implicate priznana uporabnost njenega dednega prava (Leges latae pa često uzakonjujejo ta teoretično zgrešeni nazor); 2.) da se mora reševanje kumuliranih kolizij vršiti v pravilnem sledoredu. V gorinavedenem primeru je najprej rešiti kolizijo državnih, potem pokrajinskih, slednjič kolizijo občnega prava s specialnim.

XXI. Vrste kolizijskih norm.

1.) **Konformne** kolizijske norme v nasprotju k **divergentnim** smo že spoznali: prve soglašajo po vsebini s kolizijskimi normami drugih držav, druge se od njih po vsebini razlikujejo. Konvencijske kolizijske norme so vedno konformne, dočim morejo biti avtonomne konformne ali divergentne; kadar divergirajo, ostanejo kolizije pravnih redov nerešene. Zato mora mednarodno zasebno pravo stremeti, da doseže, če ne konvencijskih, vsaj konformne avtonomne kolizijske norme med čim večjim številom držav.

2.) Razlikujemo dalje **enostranske** in **dvostranske** kolizijske norme. Z enostranskimi določujejo države prostorne meje lastnim zasebnopravnim redom, odmejujoč jih od inozemskih; ne navajajo pa pravnih redov, merodajnih tedaj, kadar ne gre za odmejitev lastnega prava od inozemskega, ampak za razmejitev inozemskih prav. Zato se enostranske kolizijske norme imenujejo tudi **nepopolne** v nasprotju k **popolnim** dvostranskim (univerzalnim). Kolizijske norme uv. z. k nem. drž. zak. so po večini enostranske, kar tvori osnovno hibo nemškega MZP-a; nemške stranke in sodišča zvedo iz njih le, kdaj je in kdaj ni uporabljati nemškega zasebnega prava; ne tudi, po katerem pravu je presoјati razmerje, obvladovano od enega

inozemskih prav. Kolizijske norme odz.-a in grdj. zak.-a so dvostranske (popolne); popolne so tudi one haaških zasebno-pravnih konvencij.

3.) Razlikujemo končno kolizijske norme z enim ali več naveznimi momenti. — Kadar jih je več, je njih pomen različen:

a) *kumulativen*: Razvod in ločitev mednarodnega zakona sta po III. haaški konvenciji (načeloma) dopustna le, če sta utemeljena i lege nationali strank i lege fori.

b) *alternativen*: Mednarodni pravni posel je v pogledu oblike (v splošnem) veljaven, čim ustreza obličnim predpisom legis locis actus ali legis causae. Po čl. 6., al. 2., polj. zak. št. 581 se more sklicevati usukapient premičnine, ki je tekom priposestovalne dobe prešla v drugo pravno območje, na lex rei sitae stare ali nove situacije.

c) *primaren ozir. sekundaren*: Po čl. 29. uv. z. k nem. drž. zak. se presojaajo pravna razmerja brezdomovincev, o katerih bi morala odločati lex nationalis, v prvi vrsti po pravnem redu zadnjega državljanstva; če oseba tudi takega ni imela, po pravnem redu domovališča; če tudi domovališča nima, po pravnem redu bivališča.

č) Slednjič razlikujemo kolizijske norme z določeno in z nedoločeno, a določljivo navezno okolnostjo. Zgled druge nudi § 35. odz., ki veleva za presojo takih poslov tujca pri nas, ki ga zavezujejo enostranski na pr. za presojo njegovih daritvenih obljub, uporabo tistega pravnega reda, ki je za posel ugodnejši (našega ali njegovega). Slično § 36. nač. čsl. odz., po katerem je uporabljati na pravice nezakonske matere in otroka napram nezakonskemu očetu legem nationalem matere (otroka) ali legem fori, kateri obeh pravnih redov je za nju ugodnejši.

XXII. Vrste naveznih okolnosti.

Navezne okolnosti so ali činjenice ali pravni pojmi ali s pravnimi pojmi mešane činjenice. Zgledi prvih: situacija stvari, bivališče fizične osebe, kraj sklenitve pogodbe, kraj storjenega delikta. Zgledi drugih: državljanstvo, sedež juristične osebe, zakoniti kraj dolžne spolnitve. Zgledi tretjih: domicil fizične osebe, kraj sklenitve pogodbe inter absentes.

Najlažje se dajo uporabljati kolizijske norme z naveznimi okolnostmi-činjenicami; tu zadostuje, da se dokaže merodajna

činjenica, in že je dognan merodajni pravni red. Težavnejše je uporabljanje kolizijskih norm z naveznimi okolnostmi, ki so mešane iz dejanskih in pravnih elementov: domovališče fizične osebe na pr. ni le činjenica, ampak hkratu pravni pojem, ki ga zakonodaje ne rešujejo enako. Kraj sklenitve pogodbe je činjenica *inter praesentes*, *inter absentes* mešana s pravnim pojmom. Zadnje je tudi kraj delikta, kadar se delinkvira na distanco na pr. s pismom žaljive vsebine. Še večje so težave pri naveznih okolnostih, ki so čisti pravni pojmi.

XXIII. Težave pri naveznih okolnostih - pravnih pojmi.

Kadar obstoji navezna okolnost iz pravnega pojma, nastane predhodno vprašanje, kateri pravni red naj odloča o njej na pr. o državljanstvu fizične osebe (če ni nesporno), o sedežu juristične osebe, o zakonitem kraju dolžne spolnitve in sl. V vseh teh primerih pristopi k borbi zasebnopravnih redov za obvladovanje merita mednarodnega pravnega razmerja borba pravnih redov za ugotovitev navezne okolnosti. Za razlikovanje od kumuliranih kolizij moremo govoriti tukaj o *potenciranih*.

Volji zakonodajalca bi bilo gotovo najbolj ustrezno, če bi reševali ta predhodni spor po pravnem redu tiste države, katere kolizijska norma se uporablja. Če bi se ukvarjalo na pr. s sporom iz mednarodne distančne kupčije n a š e sodišče, in če bi zahtevala n a š a kolizijska norma uporabo *legis loci stipulationis*, ter bi naše in tuje obligacijsko pravo določevali različna kraja nastanka distančne pogodbe (naše po sprejemni teoriji, angleško po oddajni), bi naj veljala n a š a sprejemna, ne tuja oddajna teorija, ter se določil *locus stipulationis* po prvi.

S stališča MZP-a se pa mora tej, volji enega obeh zakonodajalcev ustrezajoči, rešitvi ugovarjati. Kajti, če bi v istem mednarodnem sporu sodilo angleško sodišče, bi prišlo, dasi bi izhajalo s konformne kolizijske norme *legis loci stipulationis*, po svoji oddajni teoriji do baš nasprotno ugotovitve *loci stipulationis*.

Iz tega sledi, da potrebujemo v primerih potencirane kolizije poleg zedinjenja držav na konformo kolizijsko normo še njih zedinjenje na pravni red, po katerem bodo presojale navezne okolnosti. — Radikalnejše sredstvo bi bilo, da se nadomeste navezne okolnosti, ki so pravni pojmi ali vsaj niso čiste činjenice, s činjenicami; a to ni izvedljivo. — Tudi razčistenje pravnih

pojmov bi mnogo pripomoglo k odpravi potenciranih kolizij, ker n. pr. pojmovno ne moreta biti pravilni i sprejemna i oddajna teorija.

Delo za zedinjenje držav na pravne rede, merodajne za ugotovitev naveznih okolnosti-pravnih pojmov, se je komaj začelo, in sicer pri obeh najvažnejših, državljanstvu in domovališču (zlasti pri prvem). Pri tem delu morejo iti države, kakor pri kolizijskih normah, dvojno pot: avtonomno in konvencijsko. Zgleda avtonomne kolizijske norme za ugotovitev loci stipulationis pri distančnih pogodbah predvidevata čl. 244. Bustamentejevega načrta in čl. 9. polj. zak. št. 581. Prvi se glasi: »Pogodbe potom korespondence so sklenjene šele, ko so podani vsi pogoji, predpisani v to svrhu od zakonodaj vseh pogodbenikov.« Drugače rešuje isti spor cit. polj. zak.: »Pogodba med odsotnimi velja za sklenjeno na tistem kraju, na katerem je oferent prejel akcept oferte.«

XXIV. Posebej o naveznih okolnostih državljanstva in domovališča. (Reševanje težav pri njih.)

Kolizije pravnih redov v pogledu državljanstva so pogoste, ker se provocirajo od držav (ki jih vodijo v prvi vrsti lastni interesi) vedoma. Zadostuje, da presoja pripadanje k lastnemu prebivalstvu ena država jure sanguinis, druga jure soli, in že prištevata otroka, rojenega v državi X od pripadnice države Y, obe svojim državljanom: prva jure soli, druga jure sanguinis. Redkejši, nego pozitivni konflikti državnih prav (dvojno domovinstvo) so v mirnem času negativni (brezdomovinstvo), a v povojni dobi je tudi teh obilo.

Dočim ima rešitev kolizij v pogledu državljanstva za MZP le posreden pomen (da ugotovimo ž njo navezno okolnost), je ta rešitev neposrednjega in najdalekosežnejšega pomena za presojanje mednarodnih javnopravnih pravic in dolžnosti n. pr. vojaške in nešteto drugih. Zato se s to rešitvijo bavijo največ juristi meddržavnega javnega prava. Sploh štejem ta prejudicialni spor MZP-a, kakor omenjeno v predgovoru, k nalogam meddržavnega javnega prava, ki mora razmejiti med državami ne le ozemlja, ampak tudi prebivalstvo.

Rešitev kolizij v pogledu državlanske pripadnosti je zopet možna avtonomno ali s pomočjo konvencij. Prvo se zgodi redko, ker bi kolizijske norme morale biti konformne, a konformnost iz

lastne iniciative držav se ne da doseči. Pač pa imamo precejšnje število singularnih konvencij, s katerimi so si države prebivalstvo sporazumno razmejile. Avtonomne kolizijske norme bi pričakovali v zakonih o pridobivanju in zgubljanju državljanstva; ker pa je na teh normah posredno interesirano MZP, naletimo na nje češče med kolizijskimi normami. Zgledi: § 119. vojv. žen. prava, zak. čl. XXXI.: 1894 («Na zakon inozemca, katerega državljanstvo se ne da ugotoviti, je v vseh primerih, ko bi po tem zakonu bili merodajni zakoni domovinske države, uporabljati zakone njegovega domovališča»); čl. 800. imov. zak. («Kad je do čijega državljanstva po kojim će se pravilima neki posao suditi, pa se dogodi, da je taj čovjek već iz prednjašnjeg državljanstva izašao, a u drugo ne stupio, tada, za sve vrijeme koje on ostaje u tome položaju, taki će se posao suditi po zakonima zemlje koje je predje državljanin bio»); dalje §§ 58., 59. nač. čsl. odz., čl. 5.—15. Bustamentejevega nač.

Da bi se uredili konflikti o pripadništvu državljanov s kolektivno konvencijo, za to se trudi v najnovšem času Društvo narodov. Od njega vpostavljeni komite strokovnjakov nasvetuje za rešitev dvojnega domovinstva sledeče norme: 1.) «Osebo z dvema državljanstvi moreta šteti obe državi, katerih državljanstvo poseduje, za lastnega državljana.» 2.) «Za druge države velja tisto državljanstvo osebe, ki je določuje zakonodaja njenega domovališča, čim domuje v eni teh domovin. Ako ne domuje v nobeni, velja tisto državljanstvo, ki je določuje zakonodaja države, v kateri je domovala oseba najnazadnje.» — Če ima torej oseba tuzemsko državljanstvo in hkratu po zakonodaji druge (inozemske) države njeno državljanstvo, je za tuzemstvo odločilno tuzemsko državljanstvo. Ta rešitev komiteja strokovnjakov soglaša z ono splošno, ki sem jo omenil v točki XXIII. za vsak spor o navezni okolnosti-pravnem pojmu. Za osebe pa, ki jih šteje k državljanom več inozemskih držav, kjer torej ne tekmujeta za državljanstvo tuzemstvo in inozemstvo, bodi odločilno tisto državljanstvo, ki se zanj izreka pravni red kraja domovališča. Dosedanja naša praksa je bila (v odgovoru na isto vprašanje, hkratu na vprašanje brezdomovinstva) enostavnejša, ker je uporabljala v primerih ad 2.) neposredno legem domicilii, držeč se v pomanjkanju prvenstvene navezne okolnosti (državljanstva) podredne (domovališča). Ta zadnja rešitev je opravičena zlasti v historičnem razvoju, ker je globoko

v 19. stoletje (ko pojem državljanstva še ni bil razvit do današnje politične važnosti in pravne relevance) domovališče tvorilo navezno okolnost povsod, kjer jo tvori danes državljanstvo.

Manj praktičen je spor za navezno okolnost domovališča, kadar se ta pojem od zakonodaj držav tolmači različno. Kolizijske norme z navezno okolnostjo domovališča postajajo namreč vedno redkejše. Rešitev tudi tega prejudicialnega spora ni zgolj naloga mednarodnega zasebnega prava, ampak je na njej interesirano n. pr. tudi pravdno pravo. Rešitev bodi analogna, kakor pri državljanstvu: Kadar ima oseba v smislu tuzemske zakonodaje (§ 65. j. n. in vzporednih mest drugih pravnih območij) tuzemsko domovališče in hkratu v smislu divergujoče inozemske zakonodaje inozemsko, je za tuzemstvo odločilen tuzemski pravni red. — Redki so primeri, da bi moralo tuzemstvo odločati o domovališču osebe, ki jih ima utemeljenih več po več inozemskih zakonodajah; v tem primeru sodi, da se odločimo za tisto inozemsko domovališče, kjer oseba dejanski biva. — Najmlajši mednarodnopravni elaborati, zlasti šeste haaške zasebnopravne konference iz leta 1928., se ogibajo predmetnemu sporu s tem, da nadomestujejo domovališče z navadnim bivališčem (*résidence habituelle*).

XXV. Specializiranje kolizijskih norm (pri mlajših) namesto generaliziranja (pri starejših).

Ves trud internacionalistov gre za tem, da odkrijejo pravilne navezne okolnosti; vse teorije MZP-a so se v bistvu bavile s tem odkrivanjem. Pravilnost naveznih okolnosti je seveda v neki meri relativna in se menja po času in kraju.

Značilno za prizadevanje starejših internacionalistov (iz srede in druge polovice 19. stoletja), je bilo, da so skušali odkriti generalno (homogensko) navezno okolnost za vse kolizijske norme. Savigny je učil, da je treba poiskati »sedež« mednarodnega zasebnopravnega razmerja in presoditi razmerje po tistem pravu, ki velja na njegovem sedežu. Po Wächterju naj bi se uporabljala načeloma *lex fori*, drugi pravni redi po »smislu in duhu *legis fori*«. Bar je zahteval uporabo onega pravnega reda, od katerega je obvladovano pravno razmerje po svoji »naravi«. Mancini, ustanovitelj moderne italijanske šole MZP-a, je razdelil celokupno pravo na dve skupini: personalnega in teritorialnega prava; razmerja, pripadajoča prvi

skupini, je presojal po domovinskem pravu osebe, ostala lege territoriali. Zitelmann je razlikoval stvarni, osebni in ozemeljski statut ter uporabljal prvi na stvarnopravna, drugi na rodbinsko- in obligacijskopravna razmerja, tretji na ostala. Zadnjima dvema torej ne zadostuje več ena sama navezna okolnost, ampak terjata dve, oziroma tri. Na Mancinijevo dvodelitev spominja v najnovejšem času Frankenstein, ki trdi, da je vsaka oseba podvržena pravnemu redu svojega državljanstva, a vsaka stvar pravnemu redu države, na katere ozemlju je situirana; zato da imamo le dve «primarni» navezni okolnosti, državljanstvo in kraj situacije; ostale navezne okolnosti da so «sekundarne».

Savignyjeva generalna navezna okolnost «sedeža» mednarodnega pravnega razmerja je tako nedoločena, da je kritik opravičen pripomnil, da postavlja novo vprašanje, namesto da dá odgovor. Wächterjeva generalna navezna okolnost (forum) je napačna; kajti vsako mednarodnopravno razmerje je obvladovano od nekega pravnega reda že ob svojem nastanku, preden pride pred forum (normalno sploh ne pride predenj). Tudi Barova navezna okolnost «narave» mednarodnega pravnega razmerja je pitična. Mancinijeva dvodelitev celokupnega prava je že na prvi pogled tesna in politična; ko so jo skušali uporabiti na kolizije posameznih pravnih norm in institucij, se ta specializacija ni posrečila ne njemu, ne številnim zastopnikom njegove šole. Frankenstein čuti sam potrebo, da dodaje obema primarnima naveznima okolnostima nadaljnje sekundarne. Tudi Zitelmannovi trojni statuti ne zadostujejo današnjemu razvitemu mednarodnemu zasebnopravnemu prometu.

Mlajši internacionalisti so prepričani, da generalne (homogenske) navezne okolnosti ni, tudi ne dveh ali treh generalnih; zato se obračajo v nasprotno smer: k specializiranju kolizijskih norm. Laurent pravi na nekem mestu, da ni nič bolj žalostnega v MZP-u, nego so generalne formule. Mlajših internacionalistov ne moti, da se s specializiranjem število naveznih okolnosti komaj pregledno pomnoži; saj tudi pri določevanju državnih teritorialnih mej ne odločujejo zgolj črte-razvodnice, ampak nepregledna množica drugih ekonomskih, prometnih, političnih in strateških ozirov.

Kakor ni uvideti, zakaj naj bi veljala ena in ista kolizijska norma za celokupno pravo ali ena in ista za vse ženitno, roditelj-

sko, skrbstveno, stvarno, obligacijsko, dedno pravo, tako tudi ni uvideti, zakaj naj bi veljala ena in ista kolizijska norma za vse tipe pogodb, za vse vrste dednopravnih nasledstev itd. Izkazalo se je, da ena sama kolizijska norma ne ustreza niti več za isti tip mednarodne pogodbe (kupoprodajno, službeno). — Specializiranje za posamezne elemente veljavnosti mednarodnega pravnega posla se je začelo že zgodaj. Veljavnost v pogledu sposobnosti poslovalca presoja že statutarji po drugi kolizijski normi, nego veljavnost v pogledu oblike, zopet po drugi poslovno voljo, možnost in dopustnost vsebine pravnega posla. Vzorno so specializacijo izvedle haaške ženitnopravne konvencije: ženitno pravico in obliko sklenitve presoja vsako po drugem pravnem redu, istotako učinke zakona (posebej osebnopravne, posebej imovinskopravne); končno velja posebna kolizijska norma za presojanje možnosti in dopustnosti razvoda (ločitve) in razvodnih (ločitvenih) razlogov. Analogno specializiranje je treba izvesti na vseh drugih pravnih poljih.

Strogo vzeto, bi morala dobiti svoje meje vsaka pravna norma, ne le vsaka pravna institucija in vsako pravno polje. A ta strogost ne ovira, da se določajo meje več normam, institucijam in poljem s pomočjo iste navezne okolnosti, ki jih spravlja vse v merodajni odnošaj z istim pravnim redom n. pr. državljanstvo, ki pravilno odločuje i o mednarodni ženitni pravici državljana ob življenju, i o intestatnih dedičih po njegovi smrti itd. Okolnost, da se razmejuje v MZP-u več (obilo) pravnih norm, institucij, polj s pomočjo ene in iste navezne okolnosti, je dala statutarjem in daje še (nekim) današnjim internacionalistom povod, da spajajo pravna polja z enako kolizijsko normo v višje enote (statuta personalia, realia, mixta). Za tako spajanje ni nobene potrebe, in je znanstvenemu raziskovanju bolj na poti, nego je pospešuje. Ž njim v zvezi je dvoumna uporaba naziva »statut«: enkrat pomeni pravno polje, za katero velja kolizijska norma, drugič pravni red, indiciran od nje.

XXVI. Pro futuro.

Dejanskih ovir, ki nasprotujejo nastanku in razvoju MZP-a, juristi ne morejo odpraviti, pač pa pravne.

Od pravnih ovir odpravljamo s težavo tiste, ki so v zvezi z dejanskimi n. pr. zavračanje (t. XVI.), kolizije kvalifikacij (t. XVII.), razne vrste kumuliranih in potencirane kolizije (t. XX.,

XXIII.); vendar smo videli, da že tem težavam nasproti nismo brez orožja.

1.) Oziri na javni red imajo za posledico, da spodrine *lex loci* po kolizijski normi merodajni pravni red. A so kolizijske norme, ki tolmačijo ozire na javni red še strožje in zahtevajo, da ustrezaj pravno razmerje kumulativno o b o j n e m u pravu: pravu, indiciranemu od kolizijske norme, in *legi loci*. Zgledi: Dopustnost razvoda (ločitve) in razvodnih (ločitvenih) razlogov mora biti po III. haaški konvenciji podana i lege nationali soprogov i lege fori. Dedna sposobnost mora biti po čl. 28., al. 2., polj. zak. št. 581. utemeljena lege nationali dediča in zapustnika. Angleži prisojajo posledice civilnega delikta le, če so osnovane i lege delicti commissi i lege fori. Vse te rešitve se mi zde p r e s t r o g e. Interna pravna razmerja črpajo svojo eksistenco vedno le iz enega prava; zakaj naj bi morala biti eksistenca mednarodnih osnovana v dveh? Zakonodajalci pretiravajo: Če je ozir na javni red nujen, naj velja samo *lex loci*; če ni nujen (najčešče), samo pravni red, indiciran od kolizijske norme. (Uporabljanje dvojnega pravnega reda je opravičeno le izjemoma iz posebnih razlogov, n. pr. po čl. 7. V. haaške konvencije, t. XLIII.)

2.) Zelo ovira odkritje pravih kolizijskih norm dejstvo, da mnogi civilnopravni instituti pojmovno še niso dosti razčisteni, da bi poznali njih bistvo in da bi na to bistvo oprli za nje merodajni pravni red. K takim pojmovno nerazbistrenim civilnopravnim institutom spadajo n. pr. zakonski zadržki, quasikontraktualne obveznosti, amortizacije vrednostnih papirjev, tožbeni zahtevki, zastaranje i. dr. Dokler ni edinosti v prepričanju (mojem), da so zakonski zadržki le negativni izraz za enake pozitivne zahtevke veljavnosti matrimonija, ki jih zahtevamo za vsak drug pravni posel, in dokler ni edinosti v ugotovitvi, katere zahtevke veljavnosti tangirajo posamezni zakonski zadržki (se-li tičejo osebne sposobnosti nupturientov, dopustnosti njih ženitne zveze, ženitne volje ali oblike celebracije), toliko časa ne more biti odkrita pravilna kolizijska norma za nje. Isto velja za vse druge gori navedene pravne institute, katerih pojmovno razčistenje bom poskusil v posebnem delu, preden jim poiščem kolizijsko normo. Vidimo, da morajo internacionalisti, kjer jih pusti na cedilu pojmovna civilistika, sami nadaljevati njeno nalogo. Prav je imel znanstvenik, ki je trdil, da MZP izprašuje vest civilnemu pravu.

3.) Zelo nepopolna je po internih pravnih redih razmejitev materielnega in formalnega prava, n. pr. razmejitev dednega in zapuščinskega; formalno se meša z materielnim (zlasti v 15. pogl. odz.) in obratno (v zap. pat. iz leta 1854.). Slično se mešajo materielno- in formalnopravne določbe varuštvenega in preklicnega prava ter predpisov o proglašanju mrtvim. Pri-
 znavam težavnost predmetne razmejitve, a tudi brez nje MZP ne bo moglo doseči svojega cilja; kajti za formalnopravne določbe velja vedno *lex fori* (ki ni kolizijska norma), za materielnopravne od kolizijske norme indicirani pravni red.

4.) Odpravljliva je dalje disharmonija med nekimi kolizij-skimi normami, med katerimi bi morala vladati popolna harmo-nija. Ni možno n. pr. da bi se ravnali pogoji za ustanovitev *curae personae generalis*, ki pomeni ukinitvev ali utesnitev poslovne sposobnosti, po drugem pravnem redu, nego se presoja zadnja: zato morata soglašati kolizijska norma skrbstvenega prava in ona, po kateri presojamo poslovno sposobnost. Ni možno, da bi se ravnali pogoji za podelitev *veniae aetatis*, po kateri preneha očetovska oblast, po drugem pravnem redu, nego zadnja: zato morata soglašati tudi kolizijska norma roditeljskega prava in ona, po kateri se presoja poslovna sposobnost. Da navedem še zgled iz stvarnega prava: Ni možno, da bi novi lastnik pridobil lastnino derivativno po drugem pravnem redu, nego jo je prejšnji lastnik zgubil. Če jo pridobi novi lastnik (po indiciranem pravnem redu), ne da bi jo stari lastnik zgubil (po zanj indici-ranem pravnem redu), potem obe kolizijski normi ne moreta biti pravilni, ampak je ena nepravilna. Nujnost harmonije med posameznimi kolizijskimi normami je hkratu ena najzaneslji-vejših kontrol za njih pravilnost.

5.) Končni apel veljaj de *politizaciji* kolizijskih norm. V današnji dobi zasebno pravo ni več *politicum*, in zato tudi njegovo mednarodno razmejevanje ne sme ostati politično. Drugače je s pravom tujcev, z razmejitvijo kolidujočih sodstev več držav, z dovoljevanjem izvršbe na podlagi inozemskega izvršilnega naslova in nekimi drugimi granami-posestrimami MZP-a. Zoper zahtevo depolitizacije MZP-a ne greše le stari, ampak tudi mlajši internacionalisti. Ni n. pr. resnica, če trdijo, da obvladuje stalež osebe *lex nationalis* radi tega, kjer je oseba »podvržena» svoji domovinski državi. Iz tega argumenta bi se dalo sklepati, da je domovinsko pravo neko državljansko breme,

ki spremlja podanika celo v tujino; a resnica je baš nasprotna, da tvori zanj tam zaščitni paladij. S tega vidika se mi vidi načeloma napačen Frankensteinov nazor, da tvori *lex nationalis*, ki jo izvaja iz personalne vrhovnosti države, primarno navezno okolnost, dočim so mu druge (razen *legis rei sitae*) sekundarnega pomena. Političen je tudi Almásijev osnovni pojem o MZP-u, »da je država (ogrska) pripravljena, napraviti tujemu pravu ravno toliko koncesij, kolikor jih zahteva od drugih držav za lastno pravo«. Med politične kolizijske norme spadajo zlasti one, ki skušajo pri odmejitvi lastnega zasebnega prava od tujih favorizirati lastnega državljana pred tujim (veliko nemških).

Največ izgleda, da postanejo konformne ali predmet konvencij, imajo po izvedenem tiste kolizijske norme, ki jih dožene za pravilne znanstveno raziskovanje. Vendar ne gre zametavati drugih, manj pravilnih, čim so se interesirane države na nje dejanski pogodile ali jih konformno uzakonile v avtonomnih zakonodajah. Zgodovina in sedanjost nudita vrsto zgledov, v katerih se mednarodni zasebnopravni promet odpleta desetletja in stoletja po teoretično nepravilnih kolizijskih normah, n. pr. po dualistični kolizijski normi za mednarodno dedno pravo, za zapuščinsko, skrbstveno in stečajno sodstvo: za premičnine je indiciran drug pravni red (drugo sodstvo), nego za nepremičnine. Dasi znanstvo tak dualizem odklanja, je vendar tudi ž njim dosežen mednarodni red.

Gomila težav, ki danes še tlači MZP k tlom, po pojasnenih vzrokih nikakor ne opravičuje resignacije dveh starejših francoskih monografičnih del (Bartin, 1897.: «De l'impossibilité d'arriver à la solution définitive des conflits de lois» in Donnedieu de Vabres, 1905.: «De l'impossibilité d'arriver à une solution rationnelle des conflits de lois»).

D r u g i o d d e l e k :

Posebni del.

Civilnopravni instituti, skupni več pravnim poljem.

XXVII. Utemeljitev potrebe posebnih kolizijskih norm za nje.

Pomen za več pravnih polj imajo najmanj:

- a) norme, ki urejujejo postanek in prestanek ter pravno relevantne sposobnosti fizičnih in jurističnih oseb (o zadnjih govorim šele v t. XC. specialnega MZP-a);
- b) norme, ki urejujejo nastanek in prestanek ter pravno relevantne lastnosti stvari (dočim pripadajo norme, ki urejujejo razmerja pravnih subjektov na stvareh in do stvari, posameznim imovinskopravnim poljem);
- c) norme, ki urejujejo p r a v n i p o s e l (glavno gibalno zasebnopravnega prometa);
- č) norme o p r a v n i z a š č i t i (o repariranju civilnega neprava, ki jih potrebujemo ne le za več, ampak za vsa pravna polja.)

Kolizije v mednarodnem zasebnopravnem prometu se pri vseh teh občepravnih normah ne pojavljajo enako živahno. Pri nekaterih vsebinska razlika po naravi sami ni možna n. pr. da preneha fizična oseba s smrtjo, da mora biti poslovna volja svobodna, resna, določena in razumljiva, in sl. Glede drugih so se pravni redi že v veliki meri zedinili na soglasno ureditev n. pr. glede pojma rojstva (postanka fizične osebe), separacije plodov (nastanka stvari) in sl. Tem živahnejše so mednarodne kolizije v pogledu pravne in poslovne sposobnosti, oblike pravnega posla in zastaralne dobe.

O normah za odpravo teh kolizij moramo razpravljati, preden preidemo h kolizijskim normam za posamezna osebno- in imovinskopravna polja, ker morejo predmetne kolizije nastati na vsakem ali skoro na vsakem zasebnopravnih polj, in ker so se

za nje razvile specialne kolizijske norme. Razvijati so jih začeli že statutarji, a razvoj še danes ni dovršen.

XXVIII. Fizične osebe v MZP-u.

1.) Področje. Iščemo kolizijsko normo, ki naj velja: a) za pravni postanek, b) za pravni prestanek in c) za pravno sposobnost tujca pri nas in našinca na tujem, kadar se vsa ta vprašanja presojuje pri nas (na sodišču ali izven njega).

Postanek fizične osebe je istoveten ž njenim rojstvom; prestanek pa ne ž njeno smrtjo, ker se prestanek osebe tudi domneva (sodna proglasitev mrtvim). Pravna sposobnost je predvsem sposobnost, imeti pravice, a tudi sposobnost, se obremenjevati z zasebnopravnimi obveznostmi (dolžnostmi). V mednarodnem pravnem prometu gre zlasti za izjeme pravne sposobnosti (njene omejitve), ker se načeloma priznava pravna sposobnost v civiliziranih državah vsem fizičnim osebam. Izjeme so različne po kraju in času. — O reševanju kolizij v pogledu poslovne sposobnosti bom govoril kasneje med elementi mednarodnega pravnega posla (t. XXX. A). — V code civilu (čl. 3. in v romanskem slovstvu) se označuje bistveni del področja te kolizijske norme z «*état et capacités*».

2.) Povode kolizijam pravnih redov v pogledu norm za fizične osebe v MZP-u dajejo zlasti:

ad a) domneva nekih pravnih redov (naših), da se je otrok narodil živ (ki je ne poznajo vsi drugi pravni redi); pravna fikcija, da je smatrati v določenih primerih (kadar gre za otrokove koristi) zaplodenega otroka rojenim, i. dr.;

ad b) domneva predsmrti, ki jo pozna n. pr. grdj. zak., ne odz.; dalje institut civilne smrti (ki ga moderne zakonodaje odpravljajo); različni pogoji in različni učinki sodne proglasitve mrtvim (nekje deklarativen, drugje konstitutiven; z učinkom razveze zakonske vezi ali brez tega učinka);

ad c) omejitve pravne sposobnosti radi redovniških obljub, višjih posvečenj, kazenske obsodbe, pripadanja določnim slojem prebivalstva (kmetskemu, vojaškemu); zgodovinske: radi nezakonskega rojstva, odpada od krščanske vere, neopravičene izselitve, pobega od vojakov, tzv. vojne izdaje.

3.) Doktrina se zavzema za to, da se naj presojuje vsi ti pravni instituti v mednarodnem zasebnopravnem prometu lege

nationali fizične osebe. Ako smatra *lex nationalis* domnevo živega rojstva ali fikcijo predrojstva za umestno, naj državljani uživa te pravne dobrine tudi v tujini; ako nasprotno smatra za umestno domnevo predsmrti, naj bo ž njo obremenjen tudi v tujini. Iz istih razlogov se naj bi smeli tujci proglašati mrtvim le, če so podane predpostavke njih domovinskega pravnega reda in le z učinki zadnjega. Pravni stalež in pravne sposobnosti so najmarkantnejši znaki nacionalne individualnosti; odkar se respektira od inozemstva zadnja, ji mora logično slediti respektiranje (uporabljanje) tujčevega domovinskega pravnega reda. Če smatra domovina za primerno, da omeji državljana v zasebnopravnih sposobnostih, se naj respektira taka omejitev tudi od tujine, in nasprotno, se naj inozemcu ne vsiljujejo omejitve pravnih sposobnosti po tujem pravnem redu. Kar velja za pravice, veljaj tudi za dolžnosti, in se naj n. pr. ne vsiljuje varuštvo tujcu, lege nationali nesposobnemu ali oproščenemu. Za to kolizijsko normo *legis nationalis* so se izrekli: kongres Instituta v Oxfordu (leta 1880.: če tujčevo državljanstvo ni znano, za *lex domicilii*), kongres južnoameriških držav v Limi (leta 1878.), 18. kongres nem. juristov i. dr. Tudi statutarji so se zgodaj odločili za osebni statut, a ga oprli na domicil fizične osebe, ker pojem državljanstva takrat še ni bil razvit.

Med znanstveniki se protivita kolizijski normi *legis nationalis* samo Bar in Strisower. Zastopata mnenje, da se naj uporabi na presojo (zlasti pravnih sposobnosti) namesto posebne kolizijske norme *legis nationalis* splošna *legis causae*, torej oni pravni red, ki obvladuje sicer (tzv. *substantio*) pravnega razmerja, za katero potrebuje subjekt pravno sposobnost. Za to protimnenje govore ugodnejši rezultati, ki se dosežejo z uporabljanjem *legis causae*; a le na prvi pogled. Ako n. pr. lege rei sitae (*causae*) duhovnim korporacijam ni možno, da bi pridobile nepremičnine, zadene ta prepoved tudi tuje duhovne korporacije, dasi lege nationali sposobne; obratno se pripuščajo pri nas k pridobivanju nepremičnin tudi tuje, lege nationali nesposobne duhovne korporacije. A ta ugodnejši rezultat je razlagati drugače: Gre za prohibitivno, oziroma permisivno poseganje *legis loci* v *lex nationalis*, ki je indicirana pravilno. Ker pa temelji pretežna večina omejitev pravne sposobnosti na javnopravnih ozirih, se zgodi, da se izjemna (posegajoča) *lex loci* uporablja večkrat, nego načelna *lex nationalis*; to pa ne

dokazuje nepravilnosti zadnje. Da bi se z načelnim uporabljanjem legis causae na presojo pravne sposobnosti dosegali napačni rezultati, dokazuje sledeči zgled: V mednarodni dediščini je lex causae lex nationalis zapustnikova; če bi o dedni sposobnosti odločevala ta lex causae, bi slovensko-dalmatinski menih, dedno nesposoben po lastni lex nationalis, ne mogel dedovati za slovensko-dalmatinskim zapustnikom, pač pa za nemškim, katerega dedno pravo te omejitve ne pozna.

V vprašanju mednarodnega proglašanja mrtvim je ekstremni postulat doktrine ta, da naj vsaka država omeji proglašanje mrtvim na lastne državljane; v tem primeru kolizije materielno-pravnih redov sploh ne nastanejo, ker se postopa in linea formali in materiali lege nationali. Vendar se dopuščajo od tega postulata izjeme v dvojni smeri: V posebnega ozira vrednih primerih se proglašajo mrtvimi tudi tujci, in takrat se lex fori uporablja tudi na presojo materielnopravnih predpostavk za proglasitev mrtvim in na presojo njenih učinkov; o takem razširjenem proglasitvenem sodstvu na tuje pogrešance govorim še v t. LXX. B; uporaba materielne lex fori se opravičuje v teh izjemnih primerih s težavnim razlikovanjem formalnega in materielnega proglasitvenega prava (kar je resnica le deloma). Starejša doktrina (Bar, Zitelmann, Bruns) je na proglašanje tujca mrtvim uporabljala namesto pravilne lex nationalis nepravilno lex causae, t. j. tisti pravni red, po katerem se je presojalo pravno razmerje, za katero je bilo treba odločiti, je-li pogrešanec živ ali mrtev. Imamo pa še države, ki instituta proglašanja mrtvim sploh ne poznajo, ampak likvidirajo pravno sposobnost pogrešane osebe postopno z drugimi pripomočki (kuratelami).

4.) Tuje zakonodaje poznajo norme za reševanje predmetnih kolizije sporadično. Kar jih poznajo, se tičejo pravnih sposobnosti in enega načina prestajanja osebe (proglašanja mrtvim). Pravni postanek in druge načine prestanka presojajo (praeter legem) lege nationali, zahtevani od doktrine.

Po čl. 3. code civila se presojajo pravni stalež in pravne sposobnosti po domovinskem pravnem redu osebe. Enako po čl. 6. codice civile. Čl. 1. polj. zak. št. 581. govori dvoumno o «osebni» sposobnosti, a uzakonjuje za njo merodajnost legis nationalis, podredno, če se državljanstvo ne da ugotoviti, merodajnost legis domicilii. Nemci gredo molče preko vsake kolizijske norme za presojanje pravnih sposobnosti, očitno

pod vplivom Barovega protimnenja; njim namerava slediti nač. čl. odz.

Proglasanje mrtvim omejujejo nem. in polj. zakon in nač. čl. odz. načeloma na lastne državljane. Izjemoma je razširjujejo na tujce: Čl. 9., al. 2., nem. in čl. 4., al. 2., polj. zak. št. 581. «v primerih potrebe», čl. 9., ali. 3., nem. in § 15. nač. čl. odz. na korist «po pogrešancu zapuščene vdove, ki je ali ki je bila nemška (češkoslovaška) državljanka». Kadar proglašajo mrtvimi tujce, uporabljajo vse navedene države tudi in linea materiali lastni pravni red. Čl. 9., al. 2., nem. in čl. 4., al. 2., polj. zak. omejujeta v tem primeru učinke proglasitve mrtvim na nemško, oziroma poljsko ozemlje. Taka omejitev nasprotuje ciljem MZP-a (vsestranski veljavnosti mednarodnega pravnega akta), a omiljuje učinke uporabljenega napačnega materielno-pravnega reda. Tudi Walker pritruje tej kompromisni rešitvi.

5.) Domače zakonodaje sledé tujim v pomanjkljivosti in delni nepravilnosti; prvo ne škoduje, ker moremo praeter legem uporabljati, kar zahteva doktrina.

Ne odz., ne grdj. zak., ne civilno pravo drugega našega pravnega območja ne predvidevajo pravnega reda, po katerem je presojati pravni postanek tujca pri nas ali našinca na tujem; velja torej njegova *lex nationalis*.

Za presojo staleža in pravne sposobnosti tujcev ima edino določbo čl. 786. imov. zak., po katerem je «uzeti za pravilo zakone onoga mjesta, pod koje potpada i sama vrsta stvarî ili posala o kojoj je riječ». Ta kolizijska norma, ki je po gornjem izvajanju teoretično napačna, a vodi do dosti pravih rezultatov, je očitno nastala pod vplivom Barovega protimnenja (gl. Sp. VIII., str. 39.—41.). Odz. se poslužuje v §§ 4. in 34., kakor nova poljska zakonodaja, dvoumnega izraza «osebna» sposobnost; da ima v mislih poslovno sposobnost ni dvoma, dvomno pa, da-li tudi pravno. Dekret dv. pis. z dne 22. decembra 1814., št. 1118. zb. j. z., ki predpisuje, da se naj ženitna sposobnost tujcev presoja po njih domovinskem pravnem redu, se pri tem sklicuje na § 34., iz česar bi sledilo, da misli odz. tudi na pravno sposobnost. Slično dvoumno je besedilo § 5. grdj. zak. Na vsak način je uporabljati na presojo pravne sposobnosti tujca pri nas ali našinca na tujem legem nationale, bodisi po besedilu zakona, bodisi praeter legem. V praksi pa spodriva legem nationale iz gori navedenih razlogov čisto *lex loci*.

Proglasitev mrtvim po naših zakonodajah ni omejena na državljane: niti po slov.-dalm. zak. z dne 16. februarja 1883., št. 20. drž. zak., niti po čl. 50.—58. uredbe o pravni likvidaciji vojnega stanja z dne 9. julija 1920., br. 148. Sl. Nov., niti po naj-novejši določbi čl. 91., al. 2., zakona o zrakoplovstvu z dne 22. februarja 1928., br. 50. Sl. Nov. Kateri materielnopravni red naj uporabljamo, kadar proglašamo mrtvimi tujce, o tem vsi citirani zakoni molče, le zadnje citirani pravi, «da veljajo odredbe zakonov, ki veljajo na domicilu pogrešancev; vendar pa se smejo proglasiti za mrtve čez leto dni od dne, ko se je prejela poslednja vest o zrakoplovu». Iz molka sklepa sodna praksa, da sine uporabljati tudi materielno pravo legis fori; vendar ta sklep ni nujen.

6.) O nekih specialnih pravnih sposobnostih (ženitni, dedni, menični) bo govor na primernejših mestih.

Da naša pravna območja (enako, kakor druge države) ne priznavajo civilnopravnih nesposobnosti (ev. civilne smrti), izrečenih na breme naših državljanov od inozemskih kazenskih obsodb, je posledica uporabljanja naše *lex nationalis* na inozemska dejanja naših državljanov in okolnosti, da naše *leges nationales* takih civilnopravnih posledic kazenskih sodb v splošnem več ne poznajo. To nepriznanje je hkratu v soglasju s predpisom mednarodnega kazenskega prava, da se inozemske kazenske obsodbe v tuzemstvu ne smejo izvrševati.

XXIX. Stvari v MZP-u.

Področje kolizijske norme je isto, kakor v prejšnji točki: pravni nastanek, prestanek in pravno relevantne lastnosti stvari v mednarodnem zasebnopravnem prometu. Namesto o zadnjih bi mogli govoriti o «staležu» stvari (*status rei*). — Povod kolizijam zasebnopravnih redov ne dajejo toliko norme o nastanku in prestanku stvari, kolikor one o njih pravno relevantnih lastnostih; vendar tudi prve niso izključene. Zasebnopravni redi n. pr. še nimajo soglasnih norm o specifikaciji, *confusio*, *commixtio* premičnin. Še manj soglašajo norme o tem, katere stvari so premične, katere nepremične, katere telesne ali netelesne, deljive ali nedeljive, potrošne ali nepotrošne, javne ali zasebne, samostojne ali pritikline itd. K soglasju, v kolikor obstoji, pripomore največ okolnost, da tvorijo večini pravnih norm o lastnostih

stvari podlago njih naravne kvalitete. — Kolizije se ne pojavljajo zgolj v mednarodnih stvarnopravnih razmerjih, ampak tudi v obligacijsko- in dednopravnih, največ pri mednarodnem razmejevanju sodstva (zapuščinskega, stečajnega in skrbstvenega); tu se ravna odmejitev tuzemskega sodstva od inozemskega zlasti po premični ali nepremični lastnosti imovine. Zato ni pravilno, da se spominjajo skoro vsi internacionalisti navzočne kolizijske norme samo mimogredé v mednarodnem stvarnem pravu, namesto *s a m o s t o j n o*. — Doktrina nima težav, da odkrije normo za presojo nastanka, prestanka in staleža stvari v mednarodnem zasebnopravnem prometu. Ta norma je ista, kakor *lex causae* mednarodnega stvarnega prava, namreč *lex rei sitae*; tudi razlogi za njeno pravilnost so isti, in jih navedem v t. XLV.; spora o njeni pravilnosti ni bilo nikoli. — Legem rei sitae uporablja tudi praksa, dasi je ni predvidela nobena domača, ne tuja avtonomna kolizijska norma. Pač pa se je začela pojavljati ta kolizijska norma v modernih pravnopomočnih dogovorih, tudi nekih, sklenjenih od naše kraljevine. Čl. 24., al. 1., čsl. ppd., enako čl. 29. nač. avstr. ppd., se glasita: «O tem, kaj se mora (sc. v medsebojnih zapuščinskih razpravah) smatrati za premično imovino, odločujejo predpisi države, kjer je t a i m o v i n a.» Čl. 54., al. 3., nač. avstr. ppd. nadaljuje: «Terjatve (sc. v medsebojnih stečajnih postopanjih) se štejejo k premični imovini, dasi bi bile knjižno zavarovane na nepremičninah». Isti načrt določuje za hyperoche nepremičnin, prodanih v stečajnem postopanju, da so premičnine in da se morajo (kot take) izročiti. — Povsem drugo vprašanje je, in po drugi kolizijski normi se rešuje tzv. *p r o m e t n a s p o s o b n o s t* stvari. V mednarodnem prometu gre zlasti za vprašanje, morejo-li biti določne stvari, n. pr. inozemske srečke predmet uvoznih, druge stvari, n. pr. umetnine predmet izvoznih poslov? Odgovora (v kolikor ne obvelja absolutna *lex loci*) ne daje *lex rei sitae*, temveč *lex causae*, ki odločuje o *d o p u s t n o s t i* mednarodnih pravnih poslov (t. XXX. Č). Isto velja za neke nadaljnje tzv. sposobnosti stvari, n. pr. za retencijsko i. dr. (Seveda ni izključeno, da indicirata obe kolizijski normi, *lex rei sitae* in *lex causae* isti zasebnopravni red.) — Pripomnim slednjič, da so norme o nastanku in prestanku stvari že v internih pravnih redih slabo izdelane, in da se razpravlja o njih pod pretesnim vidikom pridobivanja in zgubljanja lastninske pravice na stvareh; enako v slovstvu.

XXX. Mednarodni pravni posel.

Kolizije zasebnopravnih redov morejo nastati v pogledu vseh štirih zahtevkov veljavnosti pravnega posla: poslovne sposobnosti, oblike, poslovne volje, možnosti in dopustnosti vsebine. Najpogostejše so bile (od nekdaj) kolizije v pogledu prvoimenovanih dveh zahtevkov, in sta se za njih reševanje razvili posebni kolizijski norrm. Za reševanje ostalih zahtevkov veljavnosti mednarodnega pravnega posla veljajo *leges causae*.

S pravnimi posli se ustanavljajo ne samo obligacijskopravna (zlasti pogodbeni) razmerja, ampak tudi druga imovinskopravna (stvarna in dedna) in osebnopravna (matrimoniji, adopcije). Zato imajo predmetne kolizijske norme pomen ne le za obligacijskopravno, ampak za več (veliko) civilnopravnih polj.

Uvodoma naj še opozorim, da se s pravnimi posli pravna razmerja ne samo ustanavljajo, ampak neka in v nekih primerih tudi ukinjajo. Zlasti je najnormalnejši primer ukinitve pogodbenega razmerja (plačilo) pravni posel. Kakor ob sklenitvi pogodbe, se terja ob njeni ukinitvi s plačilom: (plačilna) sposobnost dolžnikova in (sprejemna) upnikova, plačilna volja (brez zmote in prevare) in njeno soglašanje s sprejemno voljo, slednjič možnost in dopustnost plačila. *Indebita ali causae injustae* vel turpis ni možno, oziroma ni dopustno, spolnjevati. Zato je že v internem pravnem prometu treba razlikovati med *u s t a n o v i t v e n i m* in *u k i n i t v e n i m* aktom ter uporabljati predpise o zahtevkih veljavnosti pravnega posla na eni in drugi (dvakrat). Možno je n. pr., da oseba, ki se je veljavno zavezala k plačilu, ob dospelosti dolga ni več sposobna, da ga plača osebno (ker je na umu obolela); možno dalje, da se dolg, ki ob ustanovitvi še ni bil oderuški, ne more več izterjati, ker je postal oderuški po novem zakonu (s povratno močjo). Razlikovanje ustanovitvenega in ukinitvenega akta je v mednarodnem pravnem prometu važno zlasti tedaj, kadar obvladuje možnost in dopustnost pravnega posla *lex loci actus*, a pripadata *locus stipulationis* in *locus solutionis* raznim pravnim območjem.

Enostranski pravni posli stopajo v mednarodnem zasebnopravnem prometu v primeri z dvostranskimi (pogodbenimi) čisto v ozadje.

Do največjih popolnosti so se razvile kolizijske norme za neke specialne sposobnosti in oblike: ženitno sposobnost

(t. XXXII.) in za testamentifactio activa (t. LVI., št. 2.), za obliko celebriranja zakona (t. XXXIV.) in naprave oporoke (t. LVI., št. 3). Vendar soglašajo v bistvu s kolizijskima normama za splošno poslovno sposobnost in obliko, na kateri prehajam.

A. Poslovna sposobnost.

1.) Področje kolizijske norme, ki jo iščemo, velja le za poslovno sposobnost, ne tudi za pravno. Francoska, italijanska in poljska zakonodaja ju ne razlikujejo; nemška in češkoslovaška v toliko, da postavljata kolizijsko normo samo za poslovno sposobnost, nobene za pravno. Razlikovanje se mi zdi potrebno ne le, ker gre pri poslovni sposobnosti za čisto drug pojem (za sposobnost, z akti lastne volje pridobivati in se obremenjevati), ampak tudi (in zlasti) radi tega, ker veljajo za poslovno sposobnost poleg glavne kolizijske norme (ki soglaša z ono za pravno sposobnost) neke podredne, n. pr. *lex loci actus*, ki nikakor niso uporabne na presojo pravne sposobnosti. Na potrebo razlikovanja je opozarjal že Bar.

2.) Povodov za kolizije pravnih redov ne manjka. Različno se po njih še vedno presoja vpliv starosti, spola, bolezni in drugih nadložnosti na poslovno sposobnost državljanov. Spola uživata sicer v splošnem ravnopravnost in enako poslovno sposobnost; a če se ženska omoži, jo neke zakonodaje še vedno postavljajo pod varuštvo moža. Radi duševnih bolezni poznamo po slov.-dalm. preklicnem redu dvojno utesnitev poslovne sposobnosti: popolni in omejeni preklic; starejši zakoni poznajo samo enotno kuratelo. Omejeni preklic se more po cit. preklicnem redu ukreniti tudi radi udanosti pijančevanju in radi zlorabe živčnih strupov, kar vse je starejšim zakonom neznano, a Angleži ne poznajo omejitve poslovne sposobnosti radi zapravljanja. Tudi oporočna sposobnost po pravnih redih raznih držav ni enotno urejena. K izjemam pasivne menične sposobnosti, glede katerih vladajo med meničnimi zakoni še dalekosežna nesoglasja, se vrnem v specialnem MZP-u.

3.) Doktrina postulira, da se presojaj poslovna sposobnost tujca pri nas in našinca na tujem *lege nationali*. Poslovna sposobnost znači zrelost poslovne volje; kdaj je ta zrelost podana, presodi najprilvilnejše domovinska zakonodaja, ki so ji sposobnosti in nesposobnosti lastnih državljanov najbolj znane; izjeme delajo le slabe ali zaostale zakonodaje.

Kolizijski normi legis nationalis so se protivili zagovorniki prej veljajoče, od statutarjev oznanjevalne in za prejšnje politične in ekonomske razmere (do 19. stoletja, oziroma še do nastanka konstitucionalnih držav) preskušene *lex domicilii*. Prva zakonodaja, ki je nadomestila legem domicilii z *lex nationalis*, je bil *frc. code civil* (čl. 3.). Kasneje je legem nationalem s posebnim uspehom propagirala italijanska šola, dasi pretežno s političnimi argumenti in političnimi cilji.

Boj med obema kolizijskima normama, legis domicilii in legis nationalis, je šteti danes na evropskem kontinentu in v večini južnoameriških držav za dobojevan na korist legis nationalis. Juriistična prednost zadnje je zlasti intimnejša in pravno relevantnejša vez med *lex nationalis* in pravnim subjektom, nego med njim in *lex domicilii*. V domovinskem pravnem redu se pravni subjekt vzgoji, ga z mladega spozna in se po njem v tujini najlažje ravna. Domicil se prelahko menja in v nekih državah in nekih primerih tudi vsili, kar se z državljanstvom ne zgodi, vsaj ne enako lahko. Dokler je sledila premembi domicila prememba merodajnega pravnega reda, so se tuji pravni redi često zlorabljali s preprostim sredstvom premembe domovališča. Po izreku Mancinija je smatrati legem domicilii za ostanek fevdalne dobe, ki je smatrala človeka za pritiklino zemlje. Današnji pravni subjekti si kot volilci zakonodajnih skupščin dajejo posredno zakone sami in z njimi, svojim koristim najbolj ustrezajoči, pravni red. Če jih ta pravni red spremlja v tujino, tvori za nje tam, kakor že enkrat rečeno, zaščitni paladij. *Lex domicilii* je dobrodošla le še tedaj, kadar navezne okolnosti državljanstva ni, bodisi, ker je oseba brez domovine, ali ker se za njeno domovino potegujeta dve državi, in se ta predspora ne data rešiti s pomočjo meddržavnega javnega prava (t. XXIV.)

Ni tajiti, da je imela historična kolizijska norma legis domicilii tudi nekaj prednosti pred današnjo *lex nationalis*. Pred vsem je bilo domovališče lažje in hitrejše ugotovljiv, mešan pravni pojem, nego je čistopravni državljanstva. Dalje so bili pri uporabljanju legis domicilii interesi okolice (sopogodbenikov) v večji meri zaščiteni, nego so event. pri uporabi legis nationalis, zlasti tedaj, kadar tujec zamolči ali zataji svojo poslovno nesposobnost lege nationali, in mu domačin (brez krivde) ne pride na sled. Za zaščito ogroženih interesov domačinov dopuščajo zato neki današnji pravni redi, da se uporabljaj na pravne posle, ki jih

sklepa lege nationali nesposobni, lege loci actus sposobni tujec v tuzemstvu, ne njegova lex nationalis, temveč lex loci actus; na ta način se kljub nacionalni nesposobnosti tujca obdrži njegov tuzemski pravni posel v veljavi. Za meničnopravne zaveze, prevzete od lege nationali nesposobnega, lege loci actus sposobnega tujca, je uzakonjena ta izjemna norma že skoro v vsej Evropi (gl. čl. 84., št. 2., starega slov.-dalm. men. r., § 168. srb. trg. zak.). Opravičenost iste izjeme za državljanskopravne posle se v splošnem pobija kot prestroga, zlasti s strani francoskih internacionalistov, ki pomagajo oškodovanim domačinom z odškodninskimi zahtevki. Mislim, da ta rešitev za državljansko pravo zadostuje.

4. Zakonodaje evropskega kontinenta presojaajo poslovno sposobnost že skoro vse lege nationali. Čl. 3. frc. code civil in njegovi posnetki uzakonjujejo to kolizijsko normo po svojem besedilu sicer le enostranski, namreč za presojanje poslovne sposobnosti lastnega državljana ob poslih v inozemstvu, a praksa tolmači in uporablja kolizijsko normo v obojestranskem smislu. Čl. 7., al. 1., uv. z. k nem. drž. zak. in čl. 1. polj. zak. št. 581 uzakonjujeta kolizijsko normo legis nationalis načeloma, a predvidevata v čl. 7., al. 3., ozir. v čl. 3. določbo, da je poslovno sposobnost tujca presojati po nemškem ozir. poljskem pravu, kadar se loti posla v tuzemstvu, dasi je lege nationali nesposoben, sposoben lege loci actus; razširjujeta torej izjemo, ki jo pozna druga Evropa za specialne meničnopravne zaveze, na vse državljanskopravne. Hkratu jo omejujeta in omilujeta: po nemškem pravu ne velja ta izjemna norma za rodbinskopravne in dednopravne posle in za take, s katerimi se razpolaga z inozemsko nepremičnino; po poljskem pravu se zahteva za uporabljanje izjemne norme še, da ima dotični posel pravne učinke na Poljskem, in da terja izjemo varnost poštenega prometa. Brezizjemno kolizijsko normo legis nationalis predvideva § 12., al. 1., nač. čsl. o. d. z. — Poslovna sposobnost oseb brez domovine ali z dvojnima domovinama (sploh, kadar se njih državljanstvo ne da ugotoviti) se po čl. 1. polj. zak. št. 581 presoja lege domicilii; uporabo iste lex in za iste primere predpisujeta posredno določbi § 29. uv. zak. k nem. drž. zak. in § 59. nač. čsl. odz.

Dočim se drže, kakor smo videli, zakonodaje evropskega kontinenta postulata moderne doktrine (enako večina južnoameriških držav in Japonska), vlada izven evropskega kontinenta, zlasti v Angliji in v severnoameriških državah, še stara kolizijska

norma legis domicilii: nekaj, ker so jo učili statutarji (dasi za drugačne razmere), nekaj radi drugačne notranje strukture teh držav (t. V.). Tudi Bustamente se v načrtu panameriškega MZP-a ni mogel odločiti, da predlaga izključno uporabnost ene ali druge kolizijske norme (legis domicilii ali legis nationalis), temveč predlaga v čl. 7. zavračilno klavzulo: «Vsaka država-pogodbenica naj uporablja na tuje državljane zasebnopravni red njih domovališča ali državljanstva, držeč se sistema, veljajočega v tisti državi, kateri pripadajo.» Vendar moremo ugotoviti tendenco držav tudi izven evropske celine, da se približajo kolizijski normi legis nationalis; že na zasedanju Instituta v Oxfordu leta 1880. je glasoval slaven angleški internacionalist Wharton za merodajnost legis nationalis.

5. Med našimi zakonodajami je najpopolnejša zopet črnogorska. Čl. 788., al. 1., imov. zak. presoja poslovno sposobnost (za imovinskopravne posle) lege nationali poslovatelja. Od tega pravilnega načela dela al. 2. slično izjemo, kakor je kasneje bila uzakonjena v nemškem in poljskem pravu: «Za one imovinske poslove, koje inostranci medju se ili sa Crnogorcima i u Crnoj gori glave, te se u ovoj zemlji i vrše i sude, vrijediće, što se svojevlasti tiče, crnogorska pravila, kad se god nadje da su zgodnja za opstanak i tvrdju uglavnjenog posla.» Pogoji za uporabljanje legis loci actus pa so, kakor vidimo, v vsakem cit. treh pravnih redov različni, kar svedoči o nezrelosti te izjemne norme za državljansko pravo.

Lex nationalis je merodajna za presojo poslovne sposobnosti tudi v drugih pravnih območjih naše kraljevine, deloma po izrečnih določbah, deloma praeter legem (po nauku doktrine). V slov.-dalm. pravnem območju jo uzakonjujeta § 4. odz. za presojo poslovne sposobnosti domačinov v tujini in § 34. odz. za presojo poslovne sposobnosti tujcev pri nas. Dolgoletni spor za interpretacijo besedila § 34. («... je presojati po zakonih kraja, ki jim je podvržen tujec po svojem domovališču kot podanik») je po zaslugi Krasnopolskega rešen v tem smislu, da odločuje pravni red tujčevega državljanstva, ne njegovega domovališča. Za to rešitev govore: protokoli o redakciji odz. -a, potreba enake navezne okolnosti v določbah § 4. in § 34., dv. d. z dne 23. oktobra 1795., da je «pravico in sposobnost tujca za sklepanje pogodb presojati po zakonih tiste dežele, katere podložnik je», d. dv. pis. z dne 22. decembra 1814., št. 1118, zb. j. z., ki zahteva od tujca,

da izkaže svojo ženitno sposobnost lege nationali, in se pri tem sklicuje na določbo § 34., in drugi razlogi, navedeni v Sp. I. — V srbijanskem pravnem območju uzakonjuje kolizijsko normo legis nationalis § 5 grdj. zak. in sicer za presojo poslovne sposobnosti domačinov v tujini; analogne določbe, kakor § 34. odz., gradj. zak. nima, vendar se, kakor čl. 3. code civila, tolmači § 5. razširjevalno in po njegovi določbi presoja tudi poslovna sposobnost tujcev za pravne posle v območju grdj. zak.

Analogne izjeme, kakršno smo spoznali v nemškem, poljskem in črnogorskem pravu na korist legis locis actus, ne poznata ne odz., ne grdj. zak. V dotičnih primerih se zadovoljujemo z odškodninskimi zahtevki iz določbe § 866. odz., ozir. z določbami splošnega civilnodeliktnege prava. Ž njimi upajo prebiti tudi Čehoslovaki, kakor ugotavljajo motivi k nač. čsl. odz. Generaliziranje izjemne norme meničnopravnih zakonov na polje državljankega prava se v Čsl. in pri nas odklanja (zanje je pa Bartoš v «Droit international commercial» 1927). — Manj praktična je izjemna norma slov.-dalm. prekl. reda, da se more tujec, ki biva pri nas stalno, preklicati po slov.-dalm. prekl. redu, ako ne pritegne pravočasno njegova domovina skrbstvenega sodstva nase; s stališča doktrine se tudi ta izjema ne da zagovarjati (razen, kjer bi bili tangirani oziri na javni red).

§ 4. odz. (ne tudi § 5. grdj. zak.) napravlja k predpisu, da je presojsati poslovno sposobnost domačina ob poslih v tujini lege nationali, še zagonetni dostavek «v kolikor naj povzroče ti posli posledice hkratu v teh deželah.» Dostavek se je v staro-avstr. judikaturi nekaj časa tolmačil tako, da legem nationale ni uporabljati, kadar posel domačinov na tujem nima hkratu pravnih učinkov v domovini, pri čemer je rep. reku št. 198 zadostovalo celó, da domačin subjektivno ni nameraval, povzročiti pravne učinke v domovini (ki so objektivno nastali). V Sp. I. se bavim z razlogi, iz katerih je zavračati tako subjektivno, kakor objektivno tolmačenje zagonetnega dostavka (ki ga ne poznajo ne tuje zakonodaje, ne naš § 34.); tu naj dopolnim, da je že Dolinar (Slovenec, profesor na dunajski univerzi v prvih desetletjih 19. stoletja, izrazil mnenje, da je predmetni dostavek brez prave norme; sličnega mnenja je še danes Ehrenzweig.

6.) Prememba državljanstva pri kolizijski normi legis nationalis ima kot prememba navezne okolnosti (po izvajanjih t. VII.) za logično posledico premembo uporabnega reda, vendar mora

očuvati »pridobljene« pravice. K takim pridobljenim pravicam se splošno šteje dosežena poslovna sposobnost. Švicar, ki jo je dosegel lege nationali z dovršenim 20. starostnim letom, je ne zgubi, če prestopi v naše državljanstvo pred dovršenim 21. starostnim letom. To normo mnoge države izrečno uzakonjujejo, n. pr. čl. 7., al. 2., uv. z. k nem. drž. zak., čl. 1., al. 2., polj. zak. št. 581, § 12., al. 2., nač. čsl. odz. i. dr.

Praktičnejši je v naših razmerah primer, da se poroči ne-doletna pripadnica vojvodinskega pravnega območja z inozemcem ter bi postala po zak. čl. XXIII.: 1874. radi gole možnosti svojepravna (poslovno sposobna), a lege nationali svojega soproga, katerega državljanstvo prehaja na njo, ne bi postala svojepravna. Ali naj odločuje njena stara ali nova lex nationalis? Prvo zgubi, drugo pridobi, a oboje v enem in istem trenutku, z enim in istim aktom. Vprašanje se ponavlja ne le v Vojvodini (in Ogrski), ampak tudi v Švici, katere § 14., al. 2., civ. zak. določa: Heirat macht mündig. V slovstvu odgovor ni enoten. Po m. m. mora kolizijska norma, ki jo iščemo, harmonirati z ono roditeljskega prava, ter mora odločati o doseženju svojepravnosti ista lex, po kateri preneha očetovska oblast in njene funkcije, n. pr. skrb za opravljanje hčérine imovine. Čim odveže zakonodajalec očeta s poročitvijo hčere od te skrbi, ne more dopuščati mednarodni red, da bi imel oče to skrb dalje po nekem drugem (zetovem) pravnem redu. Odločuje torej stara nevestina lex nationalis, ki je hkratu očetova ter lex causae roditeljskega prava. Za isto rešitev se je odločil Walker.

Drugačen je primer in drugačna mora biti rešitev, kadar se poroči polnoletna, poslovno sposobna ženska z možem, katerega domovinski pravni red jo stavi pod njegov (srednjeveški) mundij. Taka soproga se ne more sklicevati na doseženo svojepravnost kot »pridobljeno« pravico, ker je ratio legis ta, da naj dobi mož nadzorne pravice nad njenim poslovanjem; zgubi torej svojo poslovno sposobnost, celó tedaj, če ne preide na njo moževo državljanstvo. Tako tudi po staroavstr. judikaturi; v Haagu pa se ob posvetovanju čl. 1., konv., II. Francozi in Nemci niso mogli zediniti na enotno rešitev in so odstavili vprašanje z dnevnega reda.

Nobena sposobnost, ne pravna ne poslovna, ni tzv. deliktna; tam gre za vprašanje odgovornosti delikventov za posledice

deliktov; o merodajni kolizijski normi bom razpravljal v mednarodnem civilnodeliktne pravu.

B. Oblika.

1.) Področje. Oblika je način izražanja poslovne volje. Oblični predpisi so določbe pravnih redov o načinu tega izražanja. Tu zanimajo samo oni oblični predpisi, katerih se je ob napravi pravnih poslov držati v ogib njih neveljavnosti, n. pr. ob napravi oporok, ženitnih paktov itd. Ne zanimajo previdnostni in dokazni predpisi; o zadnjih bo govor v t. LXXXV. sl. (mednarodnem dokazovanju). Izločiti je dalje psevdooblične predpise n. pr. o konfesionalnem celebriranju zakona, za katere velja (bi po izvajanjih t. XVII. morala veljati) kolizijska norma, ki ustreza njih pravi, ne navidezni, funkciji. Da ni prištevati obličnim predpisom oni o potrebi sklenitve, oziroma odobritve pravnega posla po varuhih, sodiščih, soprogih (*formes habilitantes*), predpisov o modusih *acquirendi* (potrebi prepodaje premičnine, vknjižbe nepremičnine), slednjič predpisov o dopustnosti ali nedopustnosti zastopanja ob napravi pravnih poslov, omenjam le z ozirom na svojedobne protivne trditve.

2.) Prvi povod za kolizije pravnih redov daje okolnost, da je po enem kolidujočih pravnih redov posel podvržen obličnemu predpisu, po drugem brezobličen, n. r. poroštvena izjava. Drugi češči povod tvori: različnost predpisane oblike. Ta različnost je tako pestra, da zadostuje, če jo naznačim: Predvsem poznamo pismene pravne posle, med njimi take, kjer mora poslovatelj listino pisati in podpisati ali samo podpisati; pravne posle pred pričami in brez njih; zasebne in javne (avtentične). Pri zadnjih intervenira javen funkcionar, sodnik, notar ali konzul. Gola ustna izjava poslovne volje se (kot minimum oblike) pravno še ne šteje za obliko (razen če bi bila napravljena v jeziku, ki zakonodajalcu ni brezpomemben).

Kadar so podvržene obličnim predpisom pogodbe, je razlikovati, je-li podvržena obliki ponudba (oferta) ali sprejem (akcept) ali ves pogodbeni akt (ponudba in sprejem). Žal, da v tem pogledu kolidujoči pravni redi često sami niso jasni.

3.) Za pravni red, ki naj odločuje o obliki mednarodnega pravnega posla v ogib njegovi neveljavnosti, se bje v doktrini, prej ko slej, živahen boj.

Ni dvoma, da ima vprašanje oblike tesen odnošaj k onemu pravnemu redu, ki velja na kraju izjave poslovne volje (k *lex loci actus*). Že radi tega, ker se more poslovna volja izjavljati samo na eden onih načinov, ki so znani *loco actus*; če tam predpisane oblike ne poznajo, n. pr. instituta notariata, se ondod ženitni pakti od naših zaročencev ne morejo sklepati. Siliti stranke, naj v takem primeru potujejo v državo, ki pozna notarje, bi pomenilo pravno oviro, ki jo mora razvito MZP odstraniti. — Vprašanje oblike je pa v pravno relevantnem odnosu tudi k *lex causae*, k pravnemu redu, ki obvladuje ostale zahteve veljavnosti pravnega posla (razen poslovne sposobnosti). Saj je oblika, kadar je predpisana, eden elementov njegove veljavnosti. Zlasti se zdi *lex causae* utemeljena, kadar jo tvori *lex nationalis* poslovalateljeva. Zakaj bi naj ne bila po obliki veljavna oporoka, ki jo napravi naš državljan na tujem v holografni obliki, znani njegovemu domovinskemu pravnemu redu, dasi neznani *legi loci actus*? Zakaj bi naj ne bila veljavna pogodba, sklenjena med našimi državljani na tujem v obliki, ki ustreza njim skupni *lex nationalis*, dasi ne ustreza *legi loci actus*, ali pogodba, sklenjena brezoblično, ker *lex nationalis* nobene oblike ne terja, dasi jo terja *lex loci actus*?

Zaključek iz teh uvaževanj bi bil, da naj se šteje mednarodni pravni posel za veljaven, čim ustreza po obliki predpisom *legis loci actus* v *lex causae*, torej kolizijska norma z alternativno navezno okolnostjo. To kolizijsko normo so resnično učili statutarji (izza P. Voeta), je v praktični uporabi že stoletja, in jo naziva še v novejši dobi Lainé eno največjih dobrot MZP-a, ki mednarodni zasebnopravni promet šele omogočuje. Uzakonjujejo jo tudi moderne zakonodaje, a starejšim (*code civilu*, odz.-u) se niti potrebno ni zdelo, jo uzakoniti, tako splošno je bila priznana. Vendar brez protivnikov še danes ni: Frankenstein (1926) odklanja odločno uporabo *legis loci actus* in zahteva uporabo *legis causae*; Surville (1925), tudi Arminjon, pa se z enako gorečnostjo vnemata za obligatorni, ne fakultativni značaj *legis loci actus*. Frankenstein nima prav radi tesnega, gori obrazloženega odnošaja oblike k *lex loci actus*; zavrača ga med drugimi najnovejša (1.) resolucija Institutovega kongresa v Lausanni leta 1927., ki dobesedno ugotavlja: «Pravilo *locus regit actum* se še vedno splošno pripušča (uporablja)». Survilleu in Arminjonu je pritrditi, kadar terja *lex loci actus* za veljav-

nost pravnega posla javen (avtentičen) akt, t. j. akt, pri katerem intervenira javen funkcionar. O takem postulatatu legis loci actus se smatra, da je postavljen v javnem interesu, in se mu načeloma priznava obligatoren značaj; tako po (4.) resoluciji pravkar omenjenega Institutovega kongresa: «Pravilo je imperativno za javne (avtentične), fakultativno za privatne akte». Vendar dopušča nadaljnja (5.) resolucija proti obligatorni uporabi legis loci actus sledečo ingerenco legis causae: «Pravni red, ki obvladuje substanco posla, more z izrečno določbo *dispensari* od javnosti (avtentičnosti), ki jo terja kraj naprave posla». Nasprotno more po (6.) resoluciji «pravni red, ki obvladuje substanco posla, z izrečno določbo (gola ratio legis po 7. resoluciji ne bi zadostovala) *terjati* javnost (avtentičnost), dasi bi se napravil posel v državi, ki javne oblike ne terja.»

4.) Tuje zakonodaje. Po čl. 9., al. 1., codice civile «se ravna po vnanje oblike aktov med živimi in poslednje volje po zakonu kraja, kjer so napravljene. Vendar je dano odrediteljem in skleniteljem na voljo, da sledé oblikam zakona svojega državljanstva, samo da je skupen vsem strankam». (Velja torej izbira: pri pogodbah med *lex loci actus* in pogodbenikom skupno *lex nationalis*, pri enostranskih pravnih poslih med *lex loci actus* in odrediteljevo *lex nationalis*. Za primer, da so pogodbeniki raznega državljanstva, se morajo držati pravnega reda kraja naprave. Gl. Sp. IX.) — Po čl. 11., al. 1., uv. z. k nem. drž. zak. «se določa oblika pravnega posla po zakonih, ki so merodajni za tisto pravno razmerje, ki je predmet pravnega posla. Zadoštuje pa, da so bili vpoštevani zakoni kraja, na katerem je bil napravljen pravni posel». (Izbira med *lex causae*, ki se navaja tukaj na prvem mestu, in *lex loci actus*). — Enaka izbira, kakor po nemškem zakonu, velja po čl. 5. polj. zak. št. 581. z dostavkom, da zadoštuje ravnanje *lege loci actus* le tedaj, če je ta kraj znan. — Nemško kolizijsko normo prevzema brez premembe § 16., al. 1., nač. čisl. odz. — Code civil nima, kakor že omenjeno, nobene splošne kolizijske norme; pač pa poznajo Francozi nekaj specialnih določb za presojanje veljavnosti inozemskih javnih listin; te določbe predpisujejo uporabo *legis loci actus*.

5.) Po čl. 798. imov. zak. «se je u svemu što se tiče oblika, t. j. načina, kojim treba, da se uredi vanjska strana kakva imovinskoga posla, vladati po zakonima onoga mesta gdje se

uredjuje. Ipak, ako je oblik kakva posla prema naredjenjima crnogorskih zakona, crnogorski ga sudovi mogu priznati zakonitim, pa baš da i ne bi u svemu odgovarao pravilima mesta gdje je postao». Vidimo, da se drži tudi imov. zak. alternativne kolizijske norme, a ne točno doslej opisanih pravnih redov, temveč legis loci actus ali č r n o g o r s k e g a imovinskega prava. — Druga naša pravna območja splošne predmetne kolizijske norme nimajo. V Sloveniji in Dalmaciji velja na podlagi večstoletnega običaja od statutarjev oznanjevana kolizijska norma legis loci actus vel causae. Izrečno je uzakonjena samo za meničnopravne zaveze (gl. specialno MZP). Dv. d. z dne 22. julija 1812., št. 997., zb. j. z. in razpis just. min. z dne 19. junija 1850. določata za v inozemstvu napravljene odredbe poslednje volje in dedne pogodbe, da se naj njih veljavnost po obliki presoja lege loci actus; ne omenjata alternativne lex causae (nationalis), vendar se s to opustitvijo po soglasni razlagi, zlasti Ungerja in Jettela, legi loci actus ne pripisuje obligatornega, temveč ji ostane fakultativen značaj. Za enostranski obvezne pravne posle tujcev je uporabna še določba § 35. odz., po kateri je med lex loci actus in lex nationalis izbrati tisto, ki veljavnost posla v večji meri pospešuje. — Slično velja po m. m. praeter legem za srbijansko pravno območje. Alternativna kolizijska norma je tudi tam uzakonjena izrečno samo za meničnopravne zaveze, dalje od pravilnika o organizaciji konzularne službe z dne 20. julija 1882. — Za vojvodinsko pravno območje je alternativna kolizijska norma uzakonjena v § 34. zak. čl. XVI.: 1876. za akte mortis causa: «V inozemstvu napravljene oporoke, dedne pogodbe in daritve za slučaj smrti so, kar se tiče vnanjih zahtevkov, veljavne tudi tedaj, če ustrezajo predpisom one držvae, v kateri so bile napravljene.»

6.) Že povodom določitve področja predmetne kolizijske norme sem opozoril, da obličnim predpisom ni prištevati določb o modusih acquirendi (potrebi prepodaje premičnin, vknjižbe nepremičnin). Ta modus acquirendi se ravna lege causae, ki je pri premičninah in nepremičninah lex rei sitae. Lege rei sitae morajo biti napravljene zlasti tabularne listine. Mnoge tuje, tudi naša črnogorska zakonodaja uzakonjujejo to izjemno normo izrečno. Čl. 11., al. 2., uv. zak. k nem. drž. zak. pravi: «Ta določba (sc. alternativna kolizijska norma al. 1.) ne velja za pravni posel, s katerim se osnuje kaka pravica na stvari ali se s tako

pravico razpolaga.» — Čl. 6., al. 3., polj. zak. št. 581.: «Pridobivanje, preminjanje in ukinjanje stvarnih pravic na nepremičninah, ležečih na Poljskem ... je podvrženo v pogledu oblike in drugih zahtevkov veljavnosti izključno poljskemu pravnemu redu». — § 16., al. 2., nač. čsl. odz. soglaša s cit. nemško določbo. — Čl. 799. imov. zak.: «Oblici i obredi koje treba vršiti kad se stječe vlastina ili drugo stvarno pravo, kao i kad se mijenja imalac ma koga prava te vrste, podvrženi su pravilima mesta u kome se te stvari nalaze».

Kjer izjema ni izrečno uzakonjena, velja po kolizijski normi stvarnega prava. Tudi po 8. resoluciji Institutovega kongresa v Lausanni leta 1927. *lex loci actus* ne more dispensirati od potrebe, da se prenašajo lastnina in druge stvarne pravice na premičninah v obliki, ki jo predpisuje *lex rei sitae*, in lastnina na predmetih, določenih in specie, v tisti obliki, ki je predpisana od zakonodaje kraja, kjer je predmet v trenutku akta (9. res.).

7.) *Konzularne* oblike pravnih poslov niso kake posebne oblike, ampak istovetne s sodnimi (notarskimi) one države, ki je konzula odposlala; razlika je le v tem, da intervenira namesto sodnika (notarja) konzul, v kolikor je za to pooblaščen od domovinske države in pripuščen od tuje, v kateri rezidira. Intervenirati sme v splošnem le na korist lastnim državljanom. Posel, pri katerem intervenira, se fingira kot napravljen v domovini tako, da zgubi, kadar ga sklepajo ali napravljajo državljani, vsak *allonacionalni* element; s to fikcijo odpadejo kolizije pravnih redov in uporaba kolizijskih norm.

Dosledno in pravilno napravlja (4.) resolucija Lausannskega kongresa, ki postulira za avtentične akte sicer obligatorni značaj *legis loci actus*, od tega postulata izjemo: da ne velja za akte, napravljene od konzulov ali diplomatskih agentov.

C. Poslovna volja.

Najmanj divergirajo pravni redi držav v pogledu zahtevkov zdrave (nepomotne, neprisiljene) poslovne volje in v pogledu soglasja poslovnih volj (pri pogodbah). Vendar kolizije tudi tukaj niso izključene, zlasti ne v pogledu posledic pomanjkljive poslovne volje (zmote, prevare) in v pogledu ravnanja z raznimi omejitvami poslovne volje (pogoji, termini, modusi).

Za reševanje teh kolizij zadostuje tzv. *lex causae*. Z «*lex causae*» označujemo tisti pravni red, ki obvladuje mednarodno

pravno razmerje v vseh pogledih razen onih, za katere so se razvile posebne kolizijske norme. Kolizijska norma *legis causae*, ki je sama brez navezne okolnosti, indicira uporabni materielno-pravni red posredno s tem, da zavrača na kolizijsko normo onega pravnega polja (*causa*), ki mu konkretno mednarodnopravno vprašanje pripada. Če n. pr. pravimo, da se presoja zmota ob napravi mednarodne poslednje volje *lege causae*, jo bomo presojali *lege nationali* testatorja, ker gre za vprašanje s polja mednarodnega dednega prava, ki je obvladovano od zapustnikovega domovinskega pravnega reda (t. LV.). Analogno bomo presojali zmote, prevare, silo ob sklenitvi pogodbe *lege loci stipulationis*, ob njeni spolnitvi *lege loci solutionis*, ker sta *leges loci stipulationis* (*solutionis*) *leges causae* mednarodnega pogodbenega prava (t. XLIX.). Posamezne *leges causae* spoznamo kasneje (v osebnem in imovinskem pravu).

Č. Možnost in dopustnost vsebine.

V pogledu tega zadnjega zahtevka veljavnosti mednarodnega pravnega posla so kolizije zopet češče, zlasti v pogledu pravne dopustnosti posla. Ravno pri tem elementu veljavnosti imajo države priliko, pokazati svoje različne moralne in druge nazore o tem, kake posle dopuščajo, kakih ne; uzakonjujejo seveda le izjeme dopustnosti (nedopustne posle).

Tudi za reševanje teh kolizij zadostuje *lex causae*. Če bi kolidirali pravni redi n. pr. v pogledu dopustnosti vsebine mednarodne poslednje volje, bi odločevala testatorjeva *lex nationalis*.

Romanski internacionalisti imenujejo področje te kolizijske norme (hkratu s področjem kolizijske norme za poslovno voljo) «*substanto*», «*notranje*» zahtevke, «*bistvo*», «*fond*» pravnega posla. Priporočljiv je zlasti prvi naziv.

Nikakor ni izključeno, da se bo ob nadaljnjem razvoju MZP-a področje, nazvano «*substancia*» pravnega posla, izkazalo za presplošno, preobsežno, in da je bo treba razkrojiti, tako da se bodo dosedanjima posebnima kolizijskima normama za poslovno sposobnost in obliko pridružile nadaljnje posebne. Na polju mednarodnega ženitnega prava se je taka potreba že pojavila, ter poznamo po haaških konvencijah posebne kolizijske norme za presojanje: ženitne pravice, oblike sklenitve zakona, za osebnopravne in imovinskopravne učinke zakona, za dopustnost njegove razveze in slednjič za razvezne razloge.

D. Zastopanje v MZP-u.

Zastopanje pri napravi pravnih poslov (sklepanju pogodb) je danes povsod in skoro pri vseh poslih dopustno. Kjer ni dopustno, leži vzrok v naravi posla, n. pr. v potrebi, da izjavi testator svojo poslednjo voljo osebno, ter soglašajo zakonodaje tudi v teh izjemah. Kolizije pravnih redov nastajajo redko.

Praktičen bi bil primer, da dopušča sklenitev zakona po zastopniku *lex nationalis* enega nupturientov, drugega ne, ali da jo dopuščata obe, a ne *lex loci actus*, in obratno, da jo dopušča zadnja, ne *leges nationales* nupturientov. Razlika je lahko tudi v pogojih, ki jih postavljajo razne zakonodaje za dopustitev tega zastopanja.

Rešitev te in sličnih kolizij od znanstva še ni pripravljena in nikjer uzakonjena. Da ne gre uporabljati kolizijske norme, ki velja za obliko pravnega posla, je že bilo omenjeno. Mislim, da uporabimo najprimernejše *legem loci actus*. Vprašanje, more-li in pod kakimi pogoji nupturient izjaviti svojo ženitno voljo po zastopniku, je v odnosu sicer tudi k nupturientovi *lex nationalis*; a zakaj bi se ne smel nupturient poslužiti te institucije v tuji državi, če je ne pozna njegova domovina in če spolni pogoje, ki jih zahteva tuja država? Tudi v obratnem primeru, ko bi se po domovinskem pravnem redu mogel poslužiti zastopnika, tega ne more storiti v državi, ki te institucije ne pozna. — Seveda imam občutek, da součinkujejo pri tej rešitvi oziri na lokalni javni red.

E. Pravni učinki mednarodnega pravnega posla.

Kolizijsko normo za pravne učinke (*effets*) omenim le, ker govoré o njej drugi internacionalisti. Po m. m. brez potrebe. Učinki mednarodnega pravnega posla spadajo v področje *legis causae* in tvorijo (poleg zakonitosti poslovne volje, možnosti in dopustnosti vsebine pravnega posla) poglavitno sestavino tega področja. Zato se presojuje učinki mednarodnega posla vedno *lege causae*, n. pr. učinki poslednje volje *lege nationali* testatorjevi in sl.

Najčešče pa določajo pravne učinke, ki jih žele, poslovatelji sami. V teh primerih nastopijo pravni učinki po njih avtonomni volji. Le, kadar poslovatelji pravnih učinkov ne določijo, bodisi, ker jih ne morejo (prinudno pravo), bodisi, ker so se zanesli na učinke, predvidene od zakonodaje, ali kadar jih (najčešče) do-

ločijo pomanjkljivo, potrebujemo navzočo kolizijsko normo, n. pr. če voli (legira) tujec pri nas «vzdrževanje», «dragulje», «zlato», «srebro», «gotovino», in je rešiti kolizijo, se-li naj tolmači volilo po določbah §§ 672. sl. odz.-a ali po tujčevem domovinskem pravu.

Pravni učinki ne nastajajo samo iz pravnih poslov, ampak tudi iz jurističnih činjenic, n. pr. svojepravnost iz polnoletnosti; dalje iz nedopustnih dejanj, n. pr. bolestnine iz telesnih poškodb. Tudi vsi ti pravni učinki se presojuje lege causae. Na vprašanje, je-li telesni poškodovanec upravičen do bolestnine, ob kaki stopnji poškodovateljeve krivde in v kaki izmeri, odgovarja n. pr. vedno *lex loci delicti commissi*.

XXXI. Pravna zaščita (tožbeni zahtevki). Zastaranje. Motenje posesti.

1.) **P r a v n a z a š č i t a.** — Civilistični nauk o pravni zaščiti, zlasti o predmetih, s katerimi se naj bavi, je še nerazvit. Po mnenju, ki sem je obrazložil v spisu «O pravni naravi tožbenih zahtevkov» (Pravni Vestnik, št. 2.—4., leta 1927.), obstoji pravna zaščita iz norm o nastanku, vsebini, obsegu in prestatku tožbenih zahtevkov. A tožbeni zahtevki so mi svoje vrste materielno- (obligacijsko) pravni odškodninski zahtevki, ki nastanejo upravičencem, čim so bile kršene njih pravice. Imajo analogno vsebino in obseg, kakor odškodninski zahtevki civilno-deliktne prava: restitucijo in integrum in ex tunc; vendar nastanejo često brez krivde restitucijskega zavezanca (kršitelja). — V pogledu nastanka in vsebine tožbenih zahtevkov med pravnimi redi raznih držav ni pomembnih kolizij, ker gre za pravniške norme. Razlike so zlasti v pogledu trenutka nastajanja tožbenih zahtevkov (*actionis natae*), v pogledu njih obsega, n. pr. višine zakonitih zamudnih obresti, in v pogledu dobe, v kateri se morajo tožbeni zahtevki uveljavljati, da ne ugasnejo (zastaranja); o zadnjem govorim posebej pod 2.). — Če obstoji pravna zaščita v nastanku tožbenih zahtevkov, in če so tožbeni zahtevki svoje vrste materielnopravni odškodninski zahtevki, potem se mora v MZP-u pravna zaščita nuditi in presojati (po analogiji *legis loci delicti commissi*) po pravnem redu onega kraja, na katerem je bila pravica kršena (*lege loci laesionis*). Če je n. pr. bila kršena stvarna (lastninska) pravica, po pravnem redu kraja, kjer je bila stvar odtegnjena (se še odteguje). Če je

bila kršena obligacijska terjatev na storitev (dajatev) ali na opustitev, po pravnem redu kraja, kjer bi se bilo moralo storiti (dati), a se ni storilo (dalo), ali kjer bi se bilo moralo opustiti, a se je ravnalo zoper opustitveno obveznost. V najpraktičnejšem mednarodnem primeru kršitve pravice, da dolžnik ne plača svojega upnika, je torej ščititi zadnjega po pravnem redu kraja dolžnega, a neopravljenega plačila; po njem se ravna trenutek *actionis natae*, višina zakonitih zamudnih obresti itd. Kolizijska norma *legis loci laesionis* se doslej ni zatrjevala, a ji v slovstvu tudi ne najdem nasprotujočega mnenja; edina kolizijska norma, ki jo internacionalisti za mednarodno pravno zaščito iščejo, je ona za dobo trajanja tožbenih zahtevkov (za zastaranje).

2.) **Z a s t a r a n j e.** — Zastaranje ni nič drugega, nego eden zakonitih načinov prestajanja tožbenih zahtevkov in sicer njih ugašanje radi sodnega neuveljavljanja v predpisani (zastaralni) dobi. Pravice, dokler se ne kršijo, so večne, a tožbeni zahtevki, t. j. iz kršitve pravic nastajajoči zahtevki so časni. Predpostavljam pri tem, da se toženec (restitucijski zavezanec) na ugasnitev tožbenega zahtevka (radi sodnega neuveljavljanja v zastaralni dobi) sklicuje, ker se ta ugasnitev iz uradne dolžnosti v splošnem ne uvaža. — Iz tega pojma zastaranja sledi, da se ravna tudi zastaralna doba, ukinjanje in zadržanje zastaralnega poteka, *lege loci laesionis*, pri nespolnenih mednarodnih obligacijah, n. pr. *lege loci solutionis*. — Do enakega rezultata, dasi po drugih potih, dospeva v slovstvu vladajoča kolizijska norma. Pripomnim, da so zastaralne dobe po raznih zakonodajah različno dolge in da povzročajo relativno največ konfliktov s tega pravnega polja. Savigny, Hertius, Wächter so bili mnenja (ki je zastopajo še danes Walker, Frankenstein, Bustamente i. dr.), da se ravnaj zastaralna doba *lege causae*, n. pr. pri vindikacijah premičnin *lege rei sitae* ob odtegnitvi. Ta *lex rei sitae* je identična z našo *lex loci laesionis*. Za polje mednarodnega pogodbenega prava je *lex causae* sicer sporna, a nemška praksa se je odločila za *lex loci solutionis* (t. XLVIII.). Tudi ta *lex loci solutionis* se ujema z našo *lex loci laesionis*. — Protivna mnenja ne uspevajo. Brez pomisleka je odkloniti anglo-ameriški nazor, da spadajo predpisi o zastaranju v pravno pravo, in da je zato zastaranje presojudati *lege fori* (torej event. po različnih zakonih, ker se morejo vlagati tožbe v raznih državah).

Že postglosatorji so ta nazor odklanjali, ker so spoznali, da je zastaranje institut materielnega, ne formalnega prava. Tudi tisti nimajo prav, ki trdijo, da so predpisi o zastaranju absolutnega značaja, in da se mora uporabljati *lex fori* iz tega razloga. Pothierjev nazor, da naj odločuje o zastaranju upnikova *lex domicilii*, ter Survillejev, da naj odločuje dolžnikova *lex domicilii* (a da dolžnik ne sme menjati domicila fraudulozno) spravljata merodajni pravdni red v odvisnost od volje strank, enkrat upnikove, drugič dolžnikove; oba bosta ravnala vedno v svojem in zoper nasprotnikov interes, ne da bi se njima mogla očitati *fraus* (t. XVIII.). Pothierjev nazor je ostal osamljen in je danes opuščen, dočim ima Survillejev še pripadnike. — Zakonodaje prehajajo molče preko uzakonitve kolizijske norme bodisi za zastaranje, bodisi za zastaralno dobo. Le v čl. 6., al. 2., polj. zak. št. 581, ki urejuje mednarodno stvarno pravo, najdem določbo, da je presojati priposestovanje in zastaranje (!) po pravnem redu kraja, kjer je premočnina ob poteku priposestovalne, oziroma zastaralne dobe. Za priposestovanje premočnin je ta norma pravilna (t. XLVI., št. 3.), za zastaranje vindikacijskega zahtevka n.i. Tudi pravično bi ne bilo, če bi staremu lastniku premočnine, ki je smel po pravnem redu kraja odtegnitve čakati z vindikacijo 30 let, ugasnil ta zahtevk že po 10 letih, ker je novi posestnik premočnino prenesel v območje pravnega reda, kjer znaša zastaralna doba deset let.

3.) *Motenje posesti*. — Umestnejše je govoriti o motenju posesti in o pravnih sredstvih za odpravo posledic motenja, nego o posesti in njeni pravni zaščiti. Posest je dejstvo in kot tako ne more uživati pravne zaščite, pridržane pravicam. A to ne izključuje, da pravni redi reprobirajo motenja posesti, prištevajoč civilnim nepravom tudi gole nezakonite premembe dejstev. Motenja (odtegnitve) posesti se odpravljajo s posestnimi tožbenimi zahtevki, ki so popoln analogon drugih tožbenih zahtevkov, le da ne streme za vzpostavitevijo prejšnjega pravnega, ampak prejšnjega dejanskega stanja. Mednarodnega značaja postanejo le izjemoma (radi motitve premočnin in pravic). Presojali jih bomo po gorenjih izvajanjih *lege loci laesionis*, ki je identična z *lex rei sitae*. To zadnjo kolizijsko normo (*legis rei sitae*) uzakonjuje izrečno § 6., al. 1., polj. zak. št. 581. in predvideva § 18. nač. čsl. odz., (oba še v zvezi s stvarnim pravom). Druge zakonodaje, tudi naše, molčijo.

Osebnopravo.

Osebnemu pravu gre prednost pred imovinskim. V MZP-u še zlasti radi tega, ker je na polju osebnega prava razmejiti norme skoro izključno prinudnega značaja, dočim se da na polju popustnega imovinskega prava doseči večina želenih učinkov z avtonomno določitvijo merodajnega pravnega reda.

Ženitno pravo.

Dokler ženitnopravni redi niso bili razmejeni, je bila usoda mednarodnega zakona, najčesče zakona med tu- in inozemcem, bridka. Države so se držale teritorialnega načela. Ž njim so sicer dosegale, da so bili lastni ženitnopravni redi v mejah države brez izjeme uporabljani, a tudi nasprotno, da se je držala istega teritorialnega (ne personalnega) načela tujina, kadar je poročala njih državljane. Posledice so bili zakoni, veljavni v državi sklenitve, neveljavni za domovino nupturientov. — Odkar se razmejujejo območja ženitnopravnih redov posameznih držav, in se od njih priznava personalno načelo, se vtihotaplja ista tendenca, izposlovati za lastni ženitnopravni red čim obsežnejšo uporabnostno sfero, v drugi obliki, s tem, da se sili lastno pravo v ospredje iz «ozirov na javni red.»

Haaške ženitnopravne konvencije so napravile v obeh pogledih med velikim številom držav evropskega kontinenta mednarodni red. Imamo tri take konvencije:

dogovor z dne 12. junija 1902. «za uravnavo območij pravnih redov na polju sklepanja zakonov» (citiran odslej s kratico konv. I.),

dogovor z dne 17. julija 1905. «za uravnavo območij pravnih redov v pogledu učinkov zakona na osebne pravice in dolžnosti soprogov in na njih imovino» (konv. II.),

dogovor z dne 12. junija 1902. «za uravnavo območij pravnih redov in sodstva na polju razvoda zakonov in njih ločitve od mize in postelje» (konv. III.).

Kakor izhaja iz naslovov, se konvencije ne bavijo zgolj z razmejevanjem materialnih ženitnopravnih redov, ampak tudi z razmejitvijo ženitnega sodstva, in, kakor zvemo kasneje, še z

drugimi granami-posestrimami MZP-a (mednarodnim dokazovanjem ženitne pravice in mednarodnim izmenjevanjem poročnih listov); na tem mestu zanima samo prvi predmet. — Današnje članice konv. I. in III. so: Italija, Nemčija, Luksemburška, Nizozemska, Ogrska, Portugalija, Rumunija, Švedija in Švica. Današnje članice konv. II., h kateri je bilo pristopilo že s početka manj držav: Italija, Nemčija, Nizozemska, Portugalija, Rumunija, Švedija. Francija je bila članica vseh treh konvencij, a je konv. I. in III. odpovedala leta 1914., konv. II. leta 1917.; enako je odpovedala konvencije Belgija in sicer konv. I. in III. leta 1919., konv. II. leta 1922. — Po čl. 8. konv. I. je to konvencijo uporabljati le na zakone, ki se sklepajo na ozemlju konvencijskih držav med osebami, od katerih je vsaj ena pripadnica ene teh držav; vendar radi konvencije ni nobena država zavezana, da uporablja ženitnopravni red, ki ne bi bil pravni red ene držav-pogodbenic. Po čl. 10. konv. II. ni uporabljati te druge konvencije, ako ženitnopravni red, ki ga je po njenih določbah uporabljati, ne bi bil pravni red ene držav-pogodbenic. Po čl. 9., konv. III. je uporabljati to konvencijo le na take razvodne in ločitvene tožbe, ki se vlagajo v eni držav-pogodbenic, in le tedaj, če pripada vsaj ena stranka eni teh držav; nobena država ni radi konvencije zavezana, da uporabi ženitnopravni red, ki ne bi bil pravni red ene držav-pogodbenic. — Po svetovni vojni, na šesti haaški zasebnopravni konferenci (leta 1928.) so bile sklenjene h konv. I., II. in III. neke dopolnitve, ki jih navedem kasneje (v zvezi s posameznimi normami). — Na ozemlju naše kraljevine sta veljali nekaj let konv. I. in III. v Vojvodini (zak. čl. XXI. in XXII.: 1911.). Z izbruhom svetovne vojne je njih veljava prenehala v razmerju k sovražnim državam; odkar je Vojvodina postala del kraljevine, tudi v razmerju k ostalim. Kraljevina Srbija haaških ženitnopravnih konvencij ni podpisala; stara Avstrija jih je podpisala, a nikdar ratificirala. Ogrska ni ratificirala konv. II. Tudi naša kraljevina jim doslej ni pristopila. — Ker nismo člani haaških konvencij in ker nimamo sklenjenih nobenih singularnih ženitnopravnih konvencij, veljajo v kraljevini avtonomna mednarodna ženitna prava posameznih naših pravnih območij. Ta avtonomna prava poznajo le redko izrečne kolizijske norme. Samo Vojvodina se more ponašati z dosti popolnimi, a deloma nepravilnimi kolizijskimi normami, ki jih je dobila z zak. čl. XXXI.: 1894. Hrvatska in Slavonija sta jih

dobili nekaj povodom uvedbe staroavstr. odz-a. s patentom z dne 29. novembra 1852., št. 246. drž. zak. in za katolike s prilogama I. in II. k pat. z dne 8. oktobra 1856., št. 185. drž. zak. Vsa druga pravna območja, zlasti odz-a. in grdj. zak-a., so brez izrečnih ženitnopравnih kolizijskih norm, v kolikor niso vrzeli odz-a izpolnene z raznimi dv. dekreti in razpisi ministrstev (z močjo zakona). Vsa ta pravna območja si pomagajo praeter legem z analogno uporabo kolizijskih norm, ki veljajo za presojo pravne in poslovne sposobnosti in za presojo oblike mednarodnega posla, oziroma z nauki doktrine. Nekaj pravih kolizijskih norm obeta «Projekt osnovnega zakona o verah in medverskih odnošajih» iz leta 1928. (Arhiv za pravne in društvene nauke, br. 1.—3., knj. XVII.). — Tudi po tujih državah, ki imajo stare kodekse civilnega prava, ni boljše, pač pa v novonastalih, n. pr. Poljski in Češkoslovaški; v prvi so že uzakonjene, a v drugi predvidene izčrpne ženitnopравne kolizijske norme, posnete (skoro dobesedno) haaškim konvencijam.

Po vzoru haaških konvencij bom razpravljal posebej: o normah za razmejitve ženitnopравnih redov ob sklepanju mednarodnega zakona, potem o onih za razmejitve ženitnopравnih redov v pogledu učinkov zakona, slednjič o kolizijskih normah za prenehanje zakona po razvodu, oziroma ločitvi. Ta red je logičnejši, nego hronološki, v katerem so bile sklenjene haaške konvencije (konv. III. prej, nego konv. II.).

A. Sklepanje mednarodnega zakona.

Po zgledu zahtevkov, ki se terjajo za veljavnost pravnega posla, in kolizijskih norm, ki smo jih spoznali v pogledu posameznih teh zahtevkov, bi se nam bilo baviti s sledečimi kolizijskimi normami: za presojo ženitne sposobnosti, za presojo možnosti in dopustnosti nameravane ženitne zveze, za presojo sporazumne ženitne volje, slednjič za obliko mednarodnega zakona. Bavili pa se bomo, sledeč konv. I.: v t. XXXII. pod naslovom «Pravica do ženitve» skupaj s prvonavedenimi tremi predmeti, v t. XXXIV. z zadnjenavedenim. Kolizije pravih redov v pogledu sporazumne ženitne volje si je sploh težko zamisliti, ker je sklenitev zakona v kakršnikoli obliki tolikanj vestna, da je nesoglasje izključeno ali podano po obeh kolidujočih pravih redih. Zadržki zmote in sile, ki se pripuščajo od modernih zakonodaj

v dosti večjem obsegu, nego od starih, tangirajo po svojem bistvu možnost in dopustnost ženitne zveze in se zato ravnaajo po isti kolizijski normi, kakor ta, ne po kaki posebni. Praktične so torej od predmetov t. XXXII. najbolj kolizije v pogledu osebne ženitne sposobnosti, možnosti in dopustnosti ženitne zveze. V t. XXXIII. govorim posebej o prohibitivnem in permisivnem poseganju legis loci (radi važnosti te tvarine).

XXXII. Pravica do ženitve.

1.) Področje kolizijske norme. Ženitnopравни redi nobene države, tudi najmodernejše, ne postavljajo zahtevkov za veljavno sklenitev zakona pozitivno, kakor za sklenitev drugih pogodb ali napravo drugih pravnih poslov, temveč uzakonjujejo — pod vplivom cerkvenih prav — tzv. zakonske zadržke. Pojem zakonskega zadržka ni priporočljiv (gl. moj spis: Za odpravo pojma «zakonski zadržek» v Slov. Pravniku, št. 1.—2., leta 1926.). Da se izražajo ž njim zahtevki veljavne sklenitve zakona negativno, še ne bi motilo. Kar moti in kar dela določbe o zakonskih zadržkih nejasne, je, da glede posameznih zakonskih zadržkov ne povedó, katerega elementov veljavnosti ženitne pogodbe se tičejo. S tem se spravlja (ne interno pravo, pač pa) MZP v zadrego, ker ne velja za presojo mednarodne ženitne sposobnosti vse isto, kar velja za presojo možnosti in dopustnosti ženitne zveze, oziroma svobode ženitne volje i. sl. Za območje staroavstr. odz-a. je n. pr. nedvomno, da se tičeta zakonska zadržka nezrelosti in nerazsodnosti ženitne sposobnosti, a zakonski zadržki sorodstva, svaštva, prešuštvovanja, zmote in sile dopustnosti ženitne zveze. Dvom pa je, bremeni-li zakonski zadržek celibata in razlike vere na osebi (celibatarja, žida) ali na nameravani ženitni zvezi ž njim. Brez odstranitve tega dvoma zanesljiva rešitev kolizije v mednarodnem konubiju ni možna. — Haaška konv. I. se je ognila pojmu «zakonski zadržek» ter govori pozitivno o dveh zahtevkih za veljavnost mednarodnega zakona: o «pravici do ženitve» (*droit de contracter mariage*) in o «obliki». Z nazivom «pravica do ženitve» izraža vse zahtevke veljavnosti ženitne pogodbe razen obličnih. S tem je storjen velik napredek napram sistematiki internih državnih ženitnopravnih redov, a ne popoln, ker nam bo tudi pri tolmačenju haaške konv. razlikovati dalje, manjka-li «pravica do ženitve» radi osebne

nesposobnosti nupturientov ali (ob podani osebni sposobnosti) radi nemožnosti ali nedopustnosti nameravane ženitne zveze.

2.) Povodov za kolizije pravnih redov v pogledu ženitne pravice in terjane oblike je toliko, da jih ni treba navajati. Zadostuje, da primerjamo moderne ženitnopravne rede z onimi, ki se še niso emancipirali od konfesionelnih dogm; zadnji poznajo dvakrat in trikrat toliko zakonskih zadržkov, nego moderni.

3.) Doktrina smatra za presojanje pravice do ženitve v mednarodnem konubiju merodajnim isti pravni red, ki odločuje o pravni in poslovni sposobnosti, namreč legem nationalem nupturientov. Tudi razlogi za to prednostno merodajnost so isti, gori navedeni. Na evropskem kontinentu gre legi nationali prednost pred lex domicilii, ki se uporablja v Angliji in nekih severnoevropskih državah, in pred lex loci actus, ki se uporablja v severnoameriških. — Vendar je razlikovati: a) **Ženitna sposobnost** vsakega nupturienta se presoja po njegovi lex nationalis: ženinova po ženinovi, nevestina po nevestini; b) **Možnost in dopustnost** ženitne zveze (in s v o b o d a ženitne volje se presoja po o b o j n i lex nationalis, ženinove in nevestini: mednarodni zakon je zato neveljaven, čim mu nasprotuje v enem pod b) navedenih pogledov eden ali drugi pravni red. Zgled: Nemec more spodbijati veljavnost zakona, sklenjenega s spolno bolno Avstrijko, dasi pozna ta zakonski zadržek samo nemška, ne avstrijska lex; a tudi obratno more zdrava Avstrijka spodbijati veljavnost zakona, sklenjenega s spolno bolnim Nemcem, sklicujoč se na njegovo lex nationalis. Zakon je dalje neveljaven, če je bila nevesta k sklenitvi prisiljena sicer ne v smislu lastnega, pač v smislu strožjega ženinovega pravnega reda. — Čisto zoper postulate doktrine je, če se na Ogrskem po § 109. zak. čl. XXXI.: 1894., kadar je ženin Oger, nevesta inozemka, presoja veljavnost zakona (izvzemši vprašanje nevestine osebne ženitne sposobnosti) samo po ženinovem (ogrskem), namesto po obojnem domovinskem pravnem redu.

4.) Tuje zakonodaje. Čl. 1. haaške konv. I. se glasi: «Pravica do ženitve se ravna po domovinskem pravnem redu vsakega bodočih soprogov, razen če kaka določba tega pravnega reda izrečno zavrača na drug pravni red». Glavni stavek čl. 1. soglaša s postulatom doktrine, vendar je treba pri njegovi uporabi razlikovati, v katerih pogledih (gl. 3 a) se presoja ženitna pra-

vica po domovinskem pravnem redu posameznega zaročenca, v katerih (gl. 3 b) po domovinskih pravnih redih obeh. — Zavračilna klauzula, ki stoji v stranskem stavku, stvarno ni opravičena (t. XVI.), a je bila pripuščena na kategorično zahtevo delegata Švice, po katere pravnem redu je možno spodbijati veljavnost zakona Švicarja, ki se je poročil izven domovine, le, če njegov zakon ni veljaven ne po domovinskem pravnem redu, ne po onem inozemskega domicila, v katerega območju je bil sklenjen. — Da bi se bila namesto legis nationalis, poleg nje ali podredno k njej, v konv. I. dogovorila kolizijska norma legis domicilii, je bilo v Haagu z ozirom na razmere evropskega kontinenta izrečno odklonjeno, dasi se je s tem onemogočilo razširjenje dogovorjenega mednarodnega ženitnopravnega reda preko mej kontinenta. — Šesta haaška konferenca leta 1928. je sklenila, priporočiti državam-pogodbenicam dopolnitev čl. 1. s sledečimi tremi odstavki: «Ako je kateri bodočih soprogov brezdomovinec, velja za njegov domovinski pravni red ... pravni red navadnega bivališča ali, če nima navadnega bivališča, pravni red bivališča ob celebraciji zakona» (1.). «Ako ima kateri bodočih soprogov več, nego eno državljanstvo, velja za njegov domovinski pravni red ... tisti njegovih domovinskih pravnih redov, ki je hkratu pravni red kraja njegovega navadnega bivališča; če nima navadnega bivališča, tisti njegovih domovinskih pravnih redov, ki je hkratu pravni red njegovega bivališča ob celebraciji zakona; ako nima bivališča v nobeni držav, katerih državljan je, zadostuje, da mu priznava pravico do ženitve eden njegovih domovinskih pravnih redov» (2.). «Vendar je, ako se celebrira zakon v eni tistih držav, katerih državljanstvo ima, ta država upravičena, da uporabi nanj izključno lastni pravni red brez ozira na kraj bivališča; tako celebrirani zakon morajo priznavati kot veljaven vse druge države» (3.). — Enako, skoro dobesedno s starim (nedopolnjenim) čl. 1., konv. I., soglašujočo kolizijsko normo (vendar brez zavračilnih klavzul) poznajo čl. 13., al. 1., uv. z. k nem. drž. zak., čl. 12., al. 1., polj. zak. št. 581. in § 27. nač. čsl. odz. Nemci imajo v čl. 13., al. 2. predvideno izjemo na korist žene, katere inozemski soprog je bil proglašen mrtvim po čl. 9., al. 3.: njena ženitna pravica se presoja po nemškem pravnem redu. Merodajnost legis nationalis uzakonjujeta tudi starejša code civil (čl. 170.) in codice civile (čl. 102.).

5.) Med našimi zakonodajami zanima v prvi vrsti radi svoje popolnosti v o j v o d i n s k a, katere §§ 108.—110. zak. čl. XXXI.: 1894. se glasé:

§ 108.: «Veljavnost v inozemstvu sklenjenega zakona se mora v pogledu ženitne zrelosti in poslovne sposobnosti vsakega obeh zakoncev presojati izključno po pravnem redu njegove domovinske države, a v drugih pogledih po pravnih redih domovinskih držav obeh delov, razen če odreja tuji pravni red uporabo drugega prava, ali če določa navzočni zakon kaj drugega.» (V glavnem stavku je, na nekaj drastičen način, uzakonjena gori utemeljena potreba razlikovanja med zahtevki, ki se tičejo osebne ženitne sposobnosti, in ostalimi; stranski stavek pozna, kakor haaška konvencija, zavračilno klauzulo).

§ 109.: «Ako sklene zakon (ogrski) državljani z inozemko, v tujini ali na Ogrskem (v Vojvodini), je presojati veljavnost zakona, izvzemši ženitno zrelost in poslovno sposobnost žene, po ogrskem (vojvodinskem) pravnem redu. (Nepravilnost te norme smo ošibali zgoraj pod 3.); norma ima politično tendenco.)

§ 110.: «(Ogrskega) državljani vežejo §§ 14.—27. in § 124. navzočnega zakona tudi tedaj, ako sklene zakon v inozemstvu.» (Ta določba soglašaja z onima § 4. odz. in § 5. grdj. zak., na katera takoj preidem.)

V s l o v. - d a l m. pravnem območju se uporablja na presojo ženitne pravice domačinov v tujini slov.-dalmatinska lex nationalis (provincialis), indicirana po § 4. odz. in po več razpisih ministrstev (kult. min. z dne 22. julija 1852., št. 1954., in min. notr. zad. z dne 28. oktobra 1879., št. 11.409.). Omejitve § 4. «v kolikor naj dejanja in posli povzročé pravne posledice v teh deželah» (ki je ne poznata ne cit. ministrska razpisa, ne katera inozemskih zakonodaj) je ignorirati kot brezpomembno (t. XXX. A). Staroavstrijska judikatura je včasih omejitve vpoštevala in na podlagi ominoznega dostavka § 4. oproščala domačine, ki so se poročili na tujem, od domovinskih zakonskih zadržkov: dospela je do povsem nevšečnih rezultatov. — Ženitna pravica tujcev v slov.-dalm. pravnem območju se presoja po dekretu dv. pis. z dne 22. decembra 1814., št. 1118., zb. j. z. in po razpisu min. notr. zad. z dne 22. novembra 1859., št. 17.602., isto-tako lege nationali (tujca); dekret iz leta 1814. se pri statuiranju

te kolizijske norme izrečno poziva na določbo § 34. odz. — V pogledu katerih zakonskih zadržkov je *leges nationales* zaročencev uporabljati enkrat in v pogledu katerih dvakrat, se ravna po izvajanjih ad 3., a), b).

Za s r b i j a n s k o pravno območje velja po § 5. gradj. zak. isto, kar po gori citiranih zakonskih določbah za slov.-dalm. Zlasti je presojati lege nationali ženitno pravico tujcev v Srbiji, ne le Srbijancev v tujini, kakor pravi pretesno besedilo § 5. cit. — *Praeter legem* velja kolizijska norma *legis nationalis* tudi v b o s . - h e r c . in v č r n o g o r s k e m pravnem območju, le da se je pripadnikom teh področij v tujini držati cerkvenih prav, ker njih domovinski ženitnopravni redi še niso sekularizirani (ali v najmanjšem obsegu).

Za h r v . - s l a v . pravno območje je odredil patent z dne 29. novembra 1852., št. 246., drž. zak. (čl. III.—V.), da se ravnaj ženitna pravica pripadnikov tega območja, ako niso katoliki, unirani ali neunirani Grki, po odz.-u., ki je bil s cit. patentom na Hrvatskem (Slavoniji) uveden. Če pa pripadajo eni navedenih konfesij, se ravna njih ženitna pravica po konfesionelnem pravu. Ni merodajno, na katerem kraju zakon sklepajo. Zato je presojati tudi veljavnost njih v inozemstvu sklenjenega zakona lege nationali (*confessionali*). Za inozemce, ki se poročajo na Hrvatskem (Slavoniji) velja v splošnem določba § 34. odz. (*lex nationalis*); za inozemce-katolike pa še določbi § 3., I. pril., in § 71., II. pril., k pat. z dne 8. oktobra 1856., št. 185., drž. zak. (izvedbenih zakonov h konkordatu z Vatikanom). Po teh določbah tudi inozemskim katolikom ni dovoljeno, da bi se poročali na Hrvatskem (Slavoniji) drugače, nego držeč se predpisov, ki jih postavlja katoliško cerkveno pravo. (Vendar je po tem cerkvenem pravu samem duhovščina dolžna, da se ozira hkratu na državljansko pravo nupturientove domovinske države in da opusti celebracijo zakona, če se ji upira nupturientovo državljansko domovinsko pravo).

Uvodoma omenjeni «Projekt» iz leta 1928. predlaga sledeči kol. normi: «Pri sklapanju braka državljana kraljevine SHS u stranøj državi pravna njihova sposobnost ceniće se po domačem njihovom pravu . . .» (čl. 58.) in «Pravna sposobnost tudjih državljana u našoj kraljevini presudjivaće se po pravu koje vredi u njihovom zavičaju (?)» (čl. 59.).

XXXIII. Prohibitivno in permissivno poseganje legis loci.

V ženitno pravico, utemeljeno lege nationali, posegajo čisto zakonski zadržki legis loci:

1.) Najčestše dishabilitirajo lege nationali habilitirane inozemske zaročence. Zakonski zadržki so javnopravni ali zasebnopravni. Neke judikature istovetijo — povsem nepravilno — pojem javnopravnega zadržka z onim, ki terja v MZP-u svojo absolutno veljavo iz ozirov na javni red. Taka je bila judikatura stare Avstrije, ki je uničevala v Avstriji sklenjene zakone lege nationali habilitiranih tujcev, čim je nasprotoval kateri mnogo-brojnih avstrijskih javnopravnih zadržkov. (Zgodilo se je celó, da je radi takega zadržka Avstrija spoznala za neveljaven zakon lege nationali habilitiranih tujcev, sklenjen v tujini, torej čisto tujedržavno pravno razmerje). Pojma javnopravnega zakonskega zadržka in onega, ki je statuiran iz ozirov na ordre public, je strogo razlikovati. Ovire, ki jih delajo zakonodajalci sklepanju zakonov med lastnimi državljani, so vedno in povsod večje, nego one, ki se smejo delati zakonom tujcev; na veljavnosti zadnjih je država dosti manj interesirana, nego na veljavnosti prvih. Kvalifikacijo zadržkov, terjanih od ozirov na ordre public, imajo le neki javnopravnih zadržkov, pri katerih bi obudilo javno pohujšanje, ako se ne bi uporabili tudi na zakone tujcev. Kateri zakonski zadržki so tako kvalificirani, bi morala fiksirati zakonodaja, a je danes v večini držav ugotovitev še prepuščena ženitni upravi (povodom celebriranja zakona) ozir. sodiščem (povodom presojanja veljavnosti zakona). — V nasprotju k prohibitivnemu poseganju habilitira permissivno poseganje legis loci lege nationali dishabilitirane inozemske zaročence. Za tako permissivno poseganje nudijo priliko moderni ženitnopravni redi, ki so se emancipirali konfesionelnih dogm in žele biti uporabljeni tudi na zakone tujcev, ki se sklepajo v njih območju. Pred permissivnim poseganjem legis loci v načeloma pozvano lex nationalis je svariti še v večji meri, nego pred prohibitivnim.

2.) Haaška konv. I. je v čl. 2. (gl. besedilo v Sp. I.) iz velikega števila javnopravnih zadržkov držav-članic izločila p e t takih, katere smejo konvencijske države uveljavljati napram lege nationali ženitno upravičenim tujcem (na podlagi lastnega ženitnopravnega reda). Ti zadržki so: sorodstvo (svaštvo), prešuštvo in umor soproga; vsi trije pa samo tedaj in v onem

obsegu, v katerem ni dopusten spregled (dispenza) od njih; dalje zadržek prej sklenjenega zakona (ligamina) in slednjič zadržki religioznega reda (višja posvečenja, slovesne obljube brezzakonskega stanu, razlika vere, katolicizem). Prvoimeno-
vane tri zadržke poznajo skoro vse države evropskega konti-
nenta, tako da so nupturienti najčešče dishabilitirani že lege
nationali, in da ni povoda za prohibitivno poseganje legis loci.
Praktičnejša sta zadnja povoda, zlasti, ker je dosti držav, ki
ne poznajo, vsaj ne za pripadnike določnih konfesij, razvoda
zakona in ne pripuščajo ponovne poročitve lege nationali za-
konito razvedenih soprogov. — Z opisanim fiksiranjem ozirov
na javni red je na vsem konvencijskem ozemlju napravljen
konec prejšnjemu nezanesljivemu in pretiravajočemu arbitriju
upravnih in sodnih oblastev. V teh petih primerih prohibitivnega
poseganja se jasnejše, nego iz kateregakoli drugega vira,
pokaže, v koliko države na evropskem kontinentu posebnosti
medsebojnih ženitnopravnih redov respektirajo in v koliko jih
zavračajo kot breme, katero naj nosi le domačin. Dober zgled
so tudi za one države, ki še niso pristopile h konvenciji in ki
v svojih avtonomnih zakonodajah nimajo rešenega vprašanja,
kateri zakonski zadržki zahtevajo svojo absolutno veljavo, kateri
ne. — K tolmačenju čl. 2. konv. I. je po protokolih konference
pripomniti sledeče: Prohibitivno poseganje po tem členu je
dopuščeno samo državi, na katere ozemlju se zakon sklepa, ne
tudi drugim državam, ki na veljavnosti zakona niso interesirane
ne po narodnosti zaročenca, ne po kraju sklenitve (dasi so že-
lele, doseči upravičenost za tako prohibitivno poseganje radi
medsebojnega podpiranja: katoliške države). — Konvenciji se
ni posrečilo, zediniti države na enako sankcijo za primer kršenja
določb legis loci v gorinavedenih petih primerih. Logična po-
sledica kršenja bi bila: neveljavnost sklenjenega zakona. A ta
neveljavnost je predvidena le izjemoma: Zakoni, sklenjeni proti
zadržkom sorodstva (svaštva), prešuštva in umora soproga,
ostanejo kljub temu veljavni (tudi v državi celebracije); tako
je konvencija iz teh zadržkov napravila gole prepovedi (iz
impedimenta dirimentia impedimenta impendientia). Zakon, skle-
njen proti zadržku ligamina, se sicer more razveljaviti, a le
od države celebriranja; v ostalih konvencijskih državah ostané
veljaven. Istotako zakon, sklenjen proti zadržkom religioznega
reda.

Permisivno poseganje legis loci je po čl. 3. konv. I. dopuščeno le v dveh primerih: 1.) Države, ki ne poznajo ovir religioznega reda so (že leta 1902.) dosegle, da morejo poročati na svojem ozemlju tuje državljane, ki so lege nationali dishabilitirani radi takih ovir (religioznega reda). Zakon, sklenjen v takih okoliščinah, torej (s permisivnim poseganjem legis loci v legem nationalem), je neveljaven v domovini nupturienta in veljaven v državi celebriranja; v pogledu ostalih konvencijskih držav določa konvencija, da so upravičene (ne dolžne), veljavnost takega zakona priznati; ravnale bodo torej po svojih avtonomnih kolizijskih normah. 2.) Šele na peti haaški zasebno-pravni konferenci (leta 1925.) je bilo sklenjeno, priporočiti konvencijskim državam, da sprejmejo k edinemu primeru permisivnega poseganja, predvidenemu v besedilu konvencije iz leta 1902., sledeči drugi primer: Enake določbe, kakor za zadržke religioznega reda, naj veljajo za one zadržke konvencijskih držav, ki temeljijo zgolj na vojaški obveznosti ali na statutu knežje hiše. Povod k tej dopolnitvi čl. 3., konv. I. (k statuiranju drugega primera permisivnega poseganja legis loci) je dal spor med Francijo in Belgijo na eni strani ter Nemčijo na drugi. Nemčija ni priznavala zakonov, sklenjenih od nemških državljanov na francoskih ali belgijskih tleh pred spolnitvijo vojaške obveznosti, oziroma proti statutu knežjih hiš; sklicevala se je pri tem na merodajnost legis nationalis po čl. 1., konv. I. in zahtevala, da se držita tako tolmačenega čl. 1. tudi Francija in Belgija (kot državi-sopogodbenci). Zadnji sta se branili, češ, da tu ne gre za zadržke civilnih zakonikov, ki so edini bili vpoštevani ob sklenitvi konv. I. V nadaljnjem sporu sta obe državi konvencije odpovedali; leta 1925. sklenjeni kompromis naj ju zopet privabi v krog držav-članic.

3.) Dosti manj so razvite norme o poseganju legis loci po avtonomnih zakonodajah inozemstva. Kar jih je, se bavijo s prohibitivnim takim poseganjem. Po čl. 102., al. 2., codice civile so tujci, kadar sklepajo zakon v Italiji, podvrženi vsem tistim zakonskim zadržkom (II., ods. I. pogl. V. nasl.), ki veljajo za domačine; ta strogost se je, kakor izhaja iz mlajših zakonodaj, preživela. Čl. 12., al. 2., polj. zak. št. 581 določa, da je inozemcem, ki so po svojem domovinskem pravnem redu ženitno upravičeni, zabranjeno se poročiti na Poljskem pred poljskimi poročitvenimi organi le, če bi se nameravali zakonski zvezi protivil

kateri sledečih nespreglednih zadržkov poljske zakonodaje (zakonodaj): sorodstva ali svaštva, umora soproga (dovršenega ali poskušnega), prej sklenjenega zakona (ligamina), razlike vere, višjih posvečenj ali slovesne obljube brezzakonskega stanu. Nač. čl. odz. o prohibitivnem poseganju legis loci sploh molči; kakor izhaja iz motivov, namenoma, ker so zakonski zadržki religioznega reda v čl. republiki odpravljani, a drugim zadržkom ne pripisujejo takega pomena, da bi spodrinjevali tujčevo habilitacijo lege nationali. Enako molči uv. z. k nem. drž. zak. Ko je Avstrija pripravljala ratifikacijo haaških konvencij, je v spremnem zakonu predvidela sankcijo neveljavnosti zakona samo za ravnanje proti zadržkom ligamina in religioznega reda po avstr. pravnem redu in za avstr. ozemlje. — O permisivnem poseganju legis loci tuje avtonomne zakonodaje nimajo nobenih določb, tako da se tujec, dishabilitiran lege nationali, ne pripušča nikjer k ženitvi (razen na konvencijskem ozemlju v obeh primerih čl. 3.)

4.) Med domačimi avtonomnimi zakonodajami ima prohibitivno poseganje urejeno edino Vojvodina. § 111., zak. čl. XXXI.: 1894. se glasi: «Pri zakonih, ki se sklepajo na Ogrskem, je uporabljati določbe §§ 11., 12. in 13. tudi na inozemce. Sicer so za zakone inozemskih zaročencev, ki se sklepajo na Ogrskem, merodajne določbe §§ 108.—109.» Določbe §§ 11.—13. predvidevajo zadržke sorodstva, svaštva, ligamina in streženja po življenju soproga. — Ostala naša pravna območja prohibitivnega poseganja legis loci legislativno niso uredila, a kljub temu je dopuščajo in smejo dopuščati iz jasnih ozirov na javni red. V katerih primerih se sme to zgoditi, za to nam nudijo haaška konvencija, vojvodinska in poljska zakonodaja, ki med seboj skoro dobesedno soglašajo, danes dobro oporo. Čl. 59. uvodoma omenjenega Projekta iz leta 1928. predvideva liberalno določbo: «Ako nadležni verski organ koje usvojene ili priznate vere ne bi hteo tujeg državljanina oglasiti (napovedati) ili venčati zbog kakve smetnje koja je nepoznata domačem bračnom pravu toga stranca, vršiče oglašavanje (napovede) i venčanje nadležna prvostepena upravna vlast.» — Permisivnega poseganja po zgledu čl. 3. konv. I. ne pozna nobeno naše pravno območje, niti ne moderno vojvodinsko; v ostalih pravnih območjih permisivno poseganje niti praktično ni, ker so ženitnopravni redi (več ali manj) oprti na strožja cerkvena prava.

XXXIV. Oblika celebriranja.

1.) Že področje kolizijske norme za njo je sporno. Kakor sem opozoril v t. XVII., štejejo zapadne države k obliki tudi intervencijo svečenika, ki je v drugih (vzhodnih) državah predpisana zato, da podeli sklenjenemu zakonu zakramentalni značaj. Nazora zapadnih držav je bila tudi večina držav, ki so bile zastopane na haaški konferenci, nakar je ruski delegat konferenco zapustil. Vzhodne (pravoslavne) države smatrajo za nedopustno, da bi se njih državljani poročali na tujem civilno (brez prejema zakramenta), in terjajo dosledno, da se uporablja na predmetno vprašanje oni pravni red (*lex nationalis*), po katerem se presoja dopustnost zakona, ne njegova oblika. Slično je z vprašanjem domovinskih oklicev, kjer jih terjajo domovinska država od lastnega državljana, dasi se poroča na tujem. Tudi tu vlada spor, gre-li za oblični predpis ali za nedopustnost sklenitve zakona brez predpisanega poizvedovanja po zakonskih zadržkih v nupturientovi domovini? V zadnjem primeru se mora uporabljati tudi tukaj *lex nationalis*, ne pravni red, merodajen za presojo oblike.

2.) Potrebnost ali nepotrebnost intervencije svečenika, potrebnost ali nepotrebnost domovinskih oklicev so hkratu predpisi, ki dajejo na evropskem kontinentu največ povoda, da kolidirajo ženitnopravni redi. Materielnopravni izhod iz teh kolizij kvalifikacij se zdi skoro lažji, nego zedinjenje držav na njih sporazumno rešitev:

Po m. m. ni le možno, da kopulira zaročence državni staležni uradnik ali svečenik, ampak tudi tertium, da jih kopulira svečenik, ki je državni mandatar, tako da vrši svoj posel v dvojni funkciji: kot državni in cerkveni organ. Z enim in istim aktom more celebrirati zakon veljavno i za državo i za cerkev, pri čemer se mora držati državnih in cerkvenih predpisov (Ta možnost le tedaj ni dana, kadar kolidirajo državni in cerkveni predpisi; v tem primeru se morejo nupturienti, ki so zadostili državnim, ne cerkvenim predpisom, napotiti pred državnega staležnega uradnika). Tak sistem je imela stara Avstrija skoro poldrugo stoletje, in ga imamo še vedno v slov.-dalm. pravnem območju, ne da bi čutili potrebo reforme in potrebovali ono armado staležnih uradnikov, ki jo zahteva civilno poročanje po njih. Le v enem pogledu slov.-dalm. sistem

ni združljiv z Vidovdansko ustavo, ker pripušča poročanje po državnem staležnem uradniku samo tedaj, kadar **z a b r a n i** kopulacijo svečenik iz razloga, ki ga državni ženitni predpisi ne priznavajo («v sili»). Po Vidovdanski ustavi se tudi verniki ne smejo siliti k prejemanju zakramentov, in se njim torej mora dati izbira, da se poročajo pred svečenikom kot državnim mandatarjem ali pred državnim staležnim uradnikom; obe obliki sta «civilni» (vsaj državni).

Opustitev predpisanih domovinskih oklicev ne bi smela imeti nikdar za posledico neveljavnosti zakona. Vedno in povsod bi moralo zadostovati, da je sklenitev zakona brez predpisanih oklicev **p r e p o v e d a n a** (*impedimentum impediens*). Razdirati zakon zgolj radi opustitve oklicev, dasi se tudi naknadno ni pojavil noben zakonski zadržek, nima smisla. Če se zadržek pojavi, napravlja zakonsko zvezo neveljavno ta.

3.) Celebracija zakona je «avtentičen» akt, ker intervenira javno oblastvo. Po izvajanjih t. XXX. B bi zato na obliko celebriranja zakona bilo uporabljati legem loci actus in sicer obligatorno (izključno). Obligatorni značaj legis loci actus se v resnici priznava v mnogih državah evropskega kontinenta, v Angliji in severni Ameriki. — V drugih državah se uporablja poleg ali namesto legis loci actus lex nationalis nupturientov, zlasti, kadar njima je skupna. Vzrokov za to je več: Pred vsem se z izjemnim vpoštevanjem legis nationalis premosti uvodoma omenjeni spor, je-li spadajo predpisi o intervenciji svečenika in o domovinskih oklicih k obličnim ali ne. Dalje govorita za vpoštevanje legis nationalis privajenost nupturientov na domovinsko obliko celebracije zakona in tradicionalna alternativna kolizijska norma za obliko drugih mednarodnih pravnih poslov. Vpoštevati je končno, da mladi nauk doktrine (Lausannskega kongresa Instituta, naj se ravnaajo avtentični akti, kar se tiče oblike, izključno lege loci actus) ni še splošno priznan. — Najmlajša poljska zakonodaja uzakonjuje v čl. 13., zak. št. 581. **a l t e r n a t i v n o** kolizijsko normo legis loci actus v e l n a t i o n a l i s. Dobesedno bo ž njo soglašala določba § 28. čsl. odz-a. Kolizijska norma uv. z. k nem. drž. zak. (čl. 13., al. 3.) je enostranska in zahteva za primer, da se sklepa zakon na Nemškem, izključno uporabo legis loci actus; za primer pa, da se sklepa zakon v tujini, Nemci nimajo uzakonjene nobene kolizijske

norme, temveč uporabljajo splošno čl. 11., al. 1. (alternativno). Francoska in italijanska zakonodaja se nagibljeta k izključni veljavi legis loci actus (čl. 170., oziroma čl. 100.); obe pa zahtevata od državljana, ki se poroči v tujini po ondodnem obličnem predpisu, da mora dati nameravani zakon oklicati v domovini.

4.) Haaška konv. I. se bavi s kolizijsko normo za obliko mednarodnega zakona v čl. 5.—7. (gl. besedilo v Sp. I.) V čl. 5., al. 1. so se zavezale vse konvencijske države, da bodo priznavale veljavnim zakon, ki bo pravilno sklenjen lege loci actus. Iz te načelne norme sledi, da morajo države z obvezno civilno poroko priznavati veljavnost zakona lastnega držaljana, ki je bil sklenjen v tujini konfesionalno, čim ustreza ta oblika ondodnemu predpisu; upor, ki se je pojavil proti tej posledici s strani romanskih držav, je konferenca premagala. Od načelne norme al. 1., čl. 5. poznata sledeča odstavka važni izjemi. Al. 2. na korist držav, ki predpisujejo konfesionalno celebriranje zakona: te države imajo pravico, da izrečejo zakon lastnih državljanov, ki so se držali v tujini ondodne civilne oblike in zanemarili domovinsko konfesionalno, za neveljaven; za druge države ostane tak zakon veljaven, in se medsebojno podpiranje držav (z enakimi političnimi nazori) ni dopustilo. Al. 3. ustanavlja analogno izjemo na korist držav, ki predpisujejo domovinsko oklicevanje zakona, ki ga sklepajo državljani v tujini: Konvencija sicer ni pristala na nazor, da tako oklicevanje ne spada k pojmu oblike, a je vendar napravila koncesijo, da more država, katere oklicni predpisi so bili kršeni, izreči zakon na neveljaven.

Obligatorni značaj kolizijske norme legis loci actus terja pozitivno, da se priznavaj povsod veljavnim zakon, ki je bil sklenjen v soglasju s predpisi kraja celebriranja; to pozitivno stran norme je, kakor smo videli, konvencija uzakonila. Negativna stran bi terjala, da se zakonu, ki ni bil sklenjen lege loci actus, odreče veljavnost na vsem konvencijskem ozemlju, ne le v državi celebriranja. Te negativne strani pa konvencija ni uzakonila, temveč je nasprotno v čl. 7. odločila, da konvencijske države niso zavezane, proglasiti zakon, sklenjen od inozemskih zaročencev (namesto lege loci actus) v obliki skupne lex nationalis, za neveljaven, temveč da imajo svobodo, ga-li štejejo po obliki veljavnim ali neveljavnim.

Kljub tem raznim kompromisom haaške konvencije v pogledu kolizijske norme, merodajne za obliko mednarodnega zakona, se je s konvencijskimi določbami doseglo, da je danes na konvencijskem ozemlju majhno število zakonov, ki bi bili, kar se tiče obličnih predpisov, na enem delu ozemlja veljavni, na drugem neveljavni.

5.) Čl. 6. konv. I. določa pogoje za priznavanje tzv. konzularnih zakonov na konvencijskem ozemlju. Prvotno so se dopuščale konzularne poroke v takih krajih, kjer ni bilo skrbno organiziranega ženitnoupravnega aparata, tako da mu kontinentalne države niso zaupale celebriranja zakonov lastnih državljanov. Dandanes se utemeljuje potreba konzularnega poročanja na evropskem kontinentu z razlogom, da nalagajo tiste države, ki poznajo zgolj konfesionalno celebriranje zakona, pripadnikom držav obveznega civilnega celebriranja premučne, s svobodo vesti nezdružljive dolžnosti. — Po čl. 6. je šteti na vsem konvencijskem ozemlju veljavnim zakon, ki je celebriran pred diplomatskim ali konzularnim agentom pod sledečimi pogoji: a) da je celebriran v soglasju z domovinskim pravnim redom intervenujočega diplomata ali konzula, b) da nobeden zaročenec ne izhaja iz države, v kateri je zakon celebriran, c) da se ta država sklepanju zakona pred diplomatom ali konzulom ne upira. Upiranje je izjemoma nedopustno (po istem čl. 6., konv. I.) tedaj, kadar se tujina brani poročiti lege nationali ženitnoupravičenega tujca, ker mu lege loci actus nasprotuje zadržek ligaminis ali religioznega reda; v takih primerih bi se tujec v tujini sploh ne mogel poročiti, ako mu ne bi bilo dovoljeno, da stopi pred lastnega konzula, in ako bi državi, v kateri rezidira konzul, ne bila vzeta možnost, se upirati konzularnemu poročanju.

6.) V Vojvodini odloča o obliki mednarodnega zakona § 113. zakonskega čl. XXXI.: 1894.:

al. 1. «Veljavnost zakona v pogledu formalnih zahtevkov se presoja po pravnem redu, ki velja ob času in na kraju sklenitve.»

al. 2. «Zakon (ogrškega) državljana, ki se namerava skleniti v inozemstvu, se mora oklicati tudi na Ogrskem (v Vojvodini.)»

al. 3. (1. st.) «Ako namerava skleniti zakon inozemec na Ogrskem (v Vojvodini), je na oklice uporabljati norme ogrskega (vojvodinskega) pravnega reda.»

S 1. in 3. al. se uzakonjuje izključna veljava legis loci actus; iz nje izhaja, da se tujci v Vojvodini morajo poročiti civilno, a Vojvodinci v tujini se morejo, za domovino veljavno, poročiti konfesionalno, čim pozna konfesionalno obliko inozemska lex loci actus. Domačinom, ki se se poročajo v tujini, se v al. 2. (vrh vpoštevanja inozemske oblike) nalaga, da dajo svoj zakon oklicati v domovini; vendar po določbi § 27. istega zak. čl. XXXI. opustitev domovinskih oklicev ne napravlja sklenjenega zakona neveljavnim, ampak ima le kazenske posledice.

Slov.-dalm. pravno območje je v pogledu oblike mednarodnega zakona tolerantno. Zadostuje mu, da se drži domačin v tujini onodob predpisane (dasi civilne) oblike ali da se drži domače konfesionalne. Velja torej alternativna kolizijska norma legis loci actus vel nationalis. Uzakonjena v odz.-u ni, pač pa potrjena po razpisu kult. min. z dne 22. julija 1852., št. 1954., in min. notr. zad. z dne 28. oktobra 1879., št. 11.409. in od nekdanj v rabi. Tudi ni treba, da bi dali domačini, ki se poročajo na tujem, svoj zakon oklicati v domovini, razen če bi to terjala inozemska lex loci actus (pat. z dne 16. septembra 1785. in cirk. min. notr. zad. od 12. marca 1878., št. 516.). Tujcev, ki se poročajo na slov.-dalm. pravnem področju, ne silimo, da bi se držali naše konfesionalne oblike, temveč toleriramo (vsaj v stari Avstriji se je) njih civilno poročanje pred domovinskim konzulom; v «sili» jih poroči naš drž. stal. uradnik.

Za srbijansko pravno območje lex loci actus ne more veljati niti obligatorno, niti fakultativno, temveč se mora Srbijanec, ki se poroči na tujem, držati svojega domovinskega pravnega reda. Ta lex nationalis velja vsaj za pripadnike pravoslavne cerkve, ki ne morejo sklepati v tujini za domovino veljavnega zakona, ne da bi interveniral svečenik. Konfesionalno celebriranje v teh primerih zahteva (dosledno) tudi kasacijsko sodišče v Beogradu. Bartoševega nazora (str. 246.), da taka praksa ni več dopustna izza Vidovdanske ustave, nisem. — Istotako se morajo pripadniki bos.-herc. in črnogor. pravnega območja držati ob sklepanju zakonov v tujini domovinskega pravnega reda, vsaj v kolikor je njih ženitna pravica

urejena lege confessionali, ter je po tej *lex confessionalis* intervencija svečenika potrebna, da posreduje prejem zakramenta.

V hrvatsko-slavonskem pravnem območju je (kakor v pogledu ženitne pravice) razlikovati med pripadniki katoliške, unirane in neunirane grške cerkve na eni strani in med pripadniki drugih konfesij na drugi. Za prve veljajo cerkvena prava tudi v pogledu oblike zakona, ki tukaj ni oblika; zato morajo, kadar se poročajo na tujem, zahtevati intervencijo svečenika, da bo zakon veljaven za domovino; če bi bil zakon sklenjen v inozemstvu samo pred staležnim uradnikom, bi v domovini ne bil veljaven. Katolikom nalaga vrh tega § 74., pril. I. dolžnost, da dajo svoj v tujini nameravani zakon, ako tam še ne domujejo polno leto, oklicati v domovini. Za pripadnike drugih konfesij velja odz., ki ga je tolmačiti enako liberalno, kakor se tolmači in uporablja v slov.-dalm. pravnem območju; za nje torej zadostuje, da se poročajo v tujini lege *loci actus* vel *nationali*.

Projekt iz leta 1928. predvideva: «Pri sklapanju braka državljana kraljevine SHS u stranoj državi... način sklapanja braka saobraziće se zakonu zemlje, u kojoj se brak sklapa» (čl. 58.: torej «*locus regit actum*»). «Ako je domaće bračno stanje (?) našeg državljanina konfesijsko, onda će se i način sklapanja braka njegovog u stranoj državi saobraziti zahtevima njegovog domaćeg prava» (čl. 58.: izjemna uporaba *legis nationalis-confessionalis*). «Sklapanje braka stranih državljana u našim područjima konfesijskog sklapanja braka vršiće se po bračnom pravu koje vrijedi za pristalice njihove vere» (čl. 59.: «*locus regit actum*»).

B. Pravni učinki mednarodnega zakona.

Iz zakona nastajajo osebno- in imovinskopравни učinki, ne le obligacije, eventuelno tudi stvarne pravice (solastninska, zastavna). Isto velja za mednarodne zakone. K njim ni šteti zgolj onih, ki se sklepajo med pripadniki raznih držav, ampak tudi zakone domačinov, ki živijo na tujem, in zakone tujcev, ki živijo pri nas. Kolizijske norme so nam potrebne le, v kolikor ne določijo ali ne morejo določiti želenih pravnih učinkov zakonci sami. To morejo storiti zlasti v pogledu želenih imovinskopravnih učinkov s tzv. ženitnimi pakti. A v velikem obsegu je

določitev pravnih učinkov zakona, zlasti osebnopravnih, odtegnjena avtonomiji strank.

XXXV. Osebnopravni učinki.

1.) Da zgubi ženska oseba radi možitve lastni priimek in dobi možev, je bolj javno-, nego zasebnopravna norma; zato se z merodajno kolizijsko normo konv. II. ni bavila. Sicer pa v tej normi države še soglašajo. Da trpi radi možitve ženina poslovna sposobnost, kadar jo postavlja moževa *lex nationalis* pod njegovo nadzorstvo, zato smo se odločili že v t. XXX. A. Vprašujemo dalje: Po katerem pravnem redu naj terja mož svoje zakonite pravice proti ženi, zlasti pravico na njeno pomoč v gospodarstvu in pridobivanju in pravico na njeno pokorščino? Po katerem pravnem redu naj spolnjuje dolžnost njenega vzdrževanja in zastopanja? Po katerem pravnem redu naj terja žena svoje pravice proti možu in spolnjuje svoje dolžnosti? Vzdrževalno pravico žene in recipročno dolžnost moža bi morali šteti že k imovinskopravnim učinkom zakona, a jo naš odz. šteje še k osebnopravnim, čemur sledim tudi tu.

Kolizije pravnih redov v pogledu vseh teh, bolj etiki, nego pravi pripadajočih, vprašanj niso občutne. Še najčešče nastajajo v pogledu zastopanja in vzdrževanja. Imamo države, v katerih ima mož samo dolžnost, ne hkratu pravice, ženo zastopati, oziroma ima to pravico le v posebnih okoliščinah in v tesnem obsegu. Imamo druge države, ki priznavajo tudi ženi pravico, da v določenih poslih zastopa moža. Pravico na alimentacijo ima po starejših zakonodajah samo žena proti možu, po mlajših tudi obubožani mož proti ženi.

2.) Po nauku statutarjev je obvladovala osebnopravne učinke mednarodnega zakona *lex domicilii*, ki dominira še danes v mnogih državah izven evropskega kontinenta. Na našem kontinentu je po historičnem razvoju legem *domicilii* spodrinila *lex nationalis*. *Lex nationalis* soprogov je torej, ki je danes merodajna za določitev medsebojnih osebnih pravic in dolžnosti soprogov iz mednarodnega zakona. Ker prehaja po vseh starejših zakonih o pridobivanju in zgubljanju državljanstva moževo državljanstvo na ženo, sta soproga skoro vedno istega (do poročitve moževega) državljanstva, razen če bi eden ali drugi kasneje v zakonu pridobil različno državljanstvo; v tem primeru ostane merodajna zadnja skupna *lex nationalis*.

Pravni red, ki mu je pripadala pred poročitvijo žena, nima vpliva na osebnopravne učinke.

Prememba moževega državljanstva, ki mu v splošnem zopet sledi ženino, ima kot prememba navezne okolnosti po izvajanjih t. VII. za posledico premembo osebnopravnega režima (ker ga ni šteti k pridobljenim pravicam). Zato se osebnopravni režim ravna po vsa k o k r a t n i skupni *lex nationalis* soprogov.

V povojnem času je najprej severna Amerika (1923), in so za njo druge države (Belgija [1926], Francija [1927], Poljska, Švedska in Rumunska) novelirale zakone o pridobivanju in zgubljanju državljanstva v tem smislu, da tujka s poročitvijo domačina ali domačinka s poročitvijo tujca ne pridobi vedno in ipso facto novega, oziroma ne zgubi starega svojega državljanstva, temveč šele po daljšem (eno- ali večletnem) trajanju zakonske skupnosti, ali radi drugih okolnosti, v katerih se razlikujejo te novele zopet znatno med seboj. Zdi se mi, da se ta novost ne bo obnesla. Če se bo, potem postavi MZP pred nov, komaj rešljiv problem: Po kateri raznih in različnih *leges nationales* soprogov naj se presoja njiju osebnopravni režim, zlasti, kadar žena po lastni *lex nationalis* ni dolžna spolnjevati vsega tega, kar je mož upravičen terjati po svoji, in obratno, kadar ima mož po lastni *lex nationalis* manj dolžnosti, nego žena pravic po svoji? Ker paritete soprogov ni možno vzdržati, in se torej mora umakniti ena obeh *leges* drugi, more zadeti ta mučna posledica samo ženino *lex nationalis*. Umik moževe *lex nationalis* bi pomenjal nadvlado žene nad možem, ki je ne pozna noben nacionalni pravni red, dočim nadvlada moža nad ženo še ni zgodovinska. Da bi stopila v teh primerih na mesto moderne *lex nationalis* historična *lex domicilii*, bi ne imelo koristi za ženo, ker je dolžna, slediti možu na njegov domicil.

Prohibitivno in permissivno poseganje legis loci v načeloma merodajno skupno *lex nationalis* soprogov iz ozirov na javni red postane lahko praktično tudi na tem pravnem polju: prvo n. pr. proti pretirani strahovalni pravici moža po njegovi *lex nationalis*, drugo proti nezadostni njegovi alimentacijski dolžnosti po istem pravnem redu.

3.) Konv. II. se bavi z osebnopravnimi učinki mednarodnega zakona v čl. 1. in 9. (gl. besedilo v Sp. II.). Al. 1., čl. 1. uzakonjuje kratko in jasno kolizijsko normo legis nationalis soprogov, pri čemer leta 1902. še niso slutili, da bi utegnila žena kljub

poročitvi obdržati svoje prejšnje državljanstvo. Leta 1928. so sklenili sledeči, doslej neratificirani dostavek k al. 1., čl. 1.: «Ako soproga nista bila nikdar istega državljanstva v zakonu, se ravna jo te pravice in dolžnosti po domovinskem pravnem redu moža ob celebraciji zakona.» Al. 2., čl. 1. uzakonjuje neko utesnitev v pogledu izvršilnih sredstev, ki jo spoznamo v mednarodni izvršbi. Čl. 9., al. 1. določa, da nastopi kot posledica prestopa sprogov v novo enako državljanstvo prememba osebnopravnega režima. Za primer, da zakoncema v zakonu državljanstvo ne ostane skupno, da je premeni n. pr. samo žena, je po nadaljnji določbi al. 2., čl. 9. uporabljati zadnjo skupno *lex nationalis*. Za primer, da je eden sprogov brezdomovinec ali da ima več domovin, so leta 1928. sklenili sledeče dopolnitve k čl. 9.: «Ako je kateri sprogov brez domovine, velja za njegov domovinski pravni red... pravni red njegovega navadnega bivališča, če ga nima, pravni red njegovega bivališča» (1.). «Ako ima kateri sprogov več, nego eno domovino, velja za njegov domovinski pravni red... tisti, ki je hkratu pravni red njegovega navadnega bivališča, če ga nima, njegovega bivališča» (2.). «Vendar je vsaka država, katere državljanstvo ima, upravičena, da ga smatra podvrženim izključno njenemu pravnemu redu» (3.). — Enake kolizijske norme, kakor stara (nedopolnena) konv. II., je uzakonil čl. 14., al. 1. polj. zak. št. 581. in predvideva § 29., al. 1. in 2. nač. čsl. odz. Istotako § 14. uv. zak. k nem. drž. zak., ki uzakonjuje izrečno primer, da je mož zgubil, a žena održala nemško državljanstvo: merodajen ostane za osebnopravne učinke nemški pravni red.

4.) Nobeno naših pravnih območij (niti vojvodinsko) nima kolizijske norme za presojanje osebnopravnih učinkov mednarodnega zakona. Uporabnost skupne *lex nationalis* priznavamo *praeter legem* tem lažje, ker ž njo, odkar ne odločuje *lex domicilii*, resno ne tekmuje nobena druga *lex*. Često (prečesto) je staroavstrijska judikatura pripuščala prohibitivno in permisivno poseganje *legis loci*.

Po novem zakonu o državljanstvu (§§ 10., 29. zak. z dne 21. septembra 1928., Sl. Nov. br. 254, LXXXIV) bo izjemoma tudi pri nas možno, da tujka, ki poroči Jugoslovana, ali Jugoslovanka, ki poroči tujca, ne bo postala moževega državljanstva. Kljub temu bo obvladovala osebnopravni režim med sprogoma *lex nationalis* moža ob celebriranju zakona.

XXXVI. Imovinskopравни učinki.

Razlikovati nam je zakoniti imovinskopравни režim, ki nastopi radi sklenitve mednarodnega zakona ex lege, in pogodbeni imovinskopравни režim, ki nastopi radi sklenitve ženitnih paktov. Pri prvem bomo, kakor pri osebnopravnih učinkih, iskali med kolidujočimi pravnimi redi oni, ki mu gre radi tesnejšega odnošaja k pravnemu razmerju prednost pred drugimi. Pri drugem nastopijo imovinskopравни učinki po volji paciscentov samih. Le, v kolikor bi se paciscenta ne mogla dogovoriti ali bi se dogovorila pomanjkljivo, zanašajoč se na supletorne določbe zakona, bo treba odkriti merodajni pravni red tudi za nje. Poslovna sposobnost, svoboda poslovne volje, dopustnost vsebine nameravanega ženitnega pakta in obliko zanj bi mogli presojati po že znanih kolizijskih normah za splošni mednarodni pravni posel. Vendar so ženitni pakti pogodbe sui juris in zlasti v romanskih krajih podvrženi omejitvam, ki jih za druge pogodbe ne poznamo. Zato so se za neke elemente veljavnosti ženitnih paktov izoblikovale posebne kolizijske norme. Značilno za nje je, da jim je državljanstvo strank dosti češče navezna okolnost, nego pri drugih državljanskih pogodbah.

Zakoniti imovinskopравни režim.

Povodov za kolizije pravnih redov je polno. Komaj razumljivo je, kako tavajo države ravno v pogledu svojih zakonitih zakonskoimovinskih sistemov od enega ekstrema do drugega, oziroma, kako se trudijo zaman za sprejemljivo srednjo pot. Holandska, Danska, Norveška, Portugalska poznajo sistem skupnosti imovine, po katerem postaneta imovini zakoncev njuna skupna last. Anglija, Italija, Rumunija, stara in nova Rusija poznajo nasprotni sistem ločenih imovin. Isti sistem ločenih imovin, a omilen z nekimi domnevami na korist moža, poznajo Avstrija in naša pravna območja, izvzemši Vojvodino. Vojvodina pozna pridobitno skupnost za primer smrti. Nemčija, Švica in del Poljske uzakonjujejo upravno skupnost, Francija in Švedija skupnost premične in v zakonu pridobljene imovine, Španija samo skupnost zadnje. — Kateri teh zakonitih imovinskopravnih režimov naj velja v mednarodnem zakonu, o tem odločuje po nauku doktrine in po določbi čl. 2., al. 1. konv. II. pravni red moškega državljanstva ob sklenitvi zakona. Pravni red

nevestinega državljanstva ali pravni red zakonskega domicila nista merodajna. — Konvencija ne razlikuje med premično in nepremično imovino enega in drugega zakonca; zakonitemu imovinskopravnemu režimu moževega državljanstva ob sklenitvi zakona postaneta zato podvrženi tudi njegova, v tuji državi ležeča, nepremičnina ali v tuji državi ležeča nepremičnina njegove žene. *Lex rei sitae*, ki so jo učili za nepremičnine statutarji, ne velja več, razen po čl. 7.; konv. II. za nepremičnine, podvržene specialnim zemljiškim režimom. — Odločuje možev pravni red o b s k l e n i t v i z a k o n a. Prememba državljanstva soprogov ali enega njiju v zakonu nima, po izrečni določbi čl. 2: al. 2. konv. II., vpliva na enkrat ustanovljeni imovinskopravni režim. Tukaj velja, v nasprotju k premenljivosti osebno-pravnega režima, n a č e l o n e p r e m e n l j i v o s t i. Konvencija proglašča pravice, ki jih je pridobil eni ali drugi zakonec (zlasti žena) iz enkrat ustanovljenega imovinskopravnega režima, za »pridobljene» (istotako čl. 1395. *code civila*). Povsem drugo vprašanje je, se-li da enkrat ustanovljeni zakoniti imovinskopravni režim premeniti z ženitnimi pakti? O odgovoru kasneje. — Moževe *lex nationalis* ob sklenitvi zakona ne odloča samo o ustanovitvi zakonitega imovinskopravnega režima, ampak tudi o njegovi ukinitvi tzv. imovinskopravni razločitvi soprogov ob končanju zakonske skupnosti na pr. o raznih izbirnih in odškodninskih pravicah nekrivega soproga povodom razvoda ali ločitve. Dedne pravice soprogov se pa n e r a v n a j o p o p r e d m e t n i, temveč po (sorodni) kolizijski normi dednega prava. — Na podlagi moževe *lex nationalis* nastopivši zakoniti imovinskopravni režim velja n e l e p r o f o r o i n t e r n o, ampak tudi *pro foro externo*. Statutarji so zagovarjali kolizijsko normo *legis domicilii* baš s potrebo, da se z uporabo *legis domicilii* zaščiti z zakoncema poslujoča okolica. Da se zasigurajo ti interesi okolice (upnikov), napravlja konv. II. v čl. 8. poseben pridržek, o katerem govorim med ženitnimi pakti. — Enako kolizijsko normo, kakor konv. II., in nepremenljivost enkrat ustanovljenega zakonitega imovinskopravnega režima uzakonjuje tudi čl. 14. al. 1. in 3. polj. zak. št. 581 in predvideva § 30. al. 1. nač. čsl. odz. Čl. 15. uv. z. k nem. drž. zak. uzakonjuje samo kolizijsko normo *legis nationalis*, ne tudi načela nepremenljivosti, ki se pa vanj splošno interpretira. — Našim pravnim območjem se je *praeter legem* ravnati po navedenih številnih, med seboj soglasujočih, vzorih. — V širšem obsegu,

nego po določbi čl. 7. konv. II., je po čl. 16. polj. zak. št. 581 in § 31. nač. čsl. odz. uporabljati *legem rei sitae* (na vse nepremičnine, čim veleva uporabo te lex država njih lege).

Ženitni pakti.

1.) «Sposobnost vsakega zaročencev, da skleneta ženitne pakte, se presoja po njegovem domovinskem pravnem redu ob sklenitvi zakona» (čl. 3. konv. II.). Da je merodajna *lex nationalis* vsakega *paciscenta*, izhaja za nas že iz t. XXX. A; konvencijske države niso imele prilike, da se dogovore na kolizijsko normo za splošno poslovno sposobnost, zato so jo uzakonile za navzočni specialni primer. Nov o na določbi čl. 3. je, da se sposobnost zaročencev za sklenitev ženitnih paktov ne ravna po pravnem redu njih državljanstva ob sklenitvi paktov, temveč ob sklenitvi z a k o n a. Ta novost se utemeljuje z uvaževanjem, da se sklepajo ženitni pakti pod izrečnim ali zamolčanim pogojem, da bosta *paciscenta* sklenila veljaven zakon. To je res, vendar iz okolnosti, da postanejo ženitni pakti neveljavni, če zaročenca naknadno ne skleneta veljavnega zakona, ni dopusten zaključek, da postanejo pakti, ki so neveljavni (radi nesposobnosti), veljavni s celebriranjem zakona. Poljski zakon in čsl. nač. odz. ne predvidevata specialne kolizijske norme za presojanje predmetne sposobnosti; velja torej splošna in pravilnejša kolizijska norma *legis nationalis* zaročencev ob sklenitvi paktov (ne zakona). Ista *lex nationalis* mora odločati v naših pravnih območjih. — Za sposobnost, sklepati dedne pogodbe, ki so hkratu pakti in dedno-pravni delacijski razlog, norma čl. 3. konv. II. po izrečni izjavi referenta na haaški konferenci ne velja; za njo merodajno kolizijsko normo spoznamo v t. LVI. št. 4.

2. Različno odgovarjajo države na vprašanja: Moreta-li zakonca nastopivši zakoniti imovinskopravni režim kasneje v zakonu nadomestiti s pogodbenim, ali pogodbeni z zakonitim? Moreta-li zakonca enkrat ustanovljeni pogodbeni imovinskopravni režim kasneje v zakonu nadomestiti z drugim pogodbenim? Naša pravna območja potrjujejo (brez izrečne določbe) vsa ta vprašanja in dopuščajo, da se ženitni pakti sklepajo, ukinjajo in preminjajo v zakonu istotako, kakor v stanju zaroke. Temu nasproti določajo *code civil* (čl. 1394.—1395.) in sledeči mu državljanski zakoniki, dalje *codice civile* (čl. 1385.), da se smejo ženitni pakti sklepati samo pred zakonom, in da pakti, sklenjeni

v zakonu, ne morejo premeniti enkrat nastopivšega zakonitega ali pogodbenega imovinskopravnega režima. — Po kolizijski normi, ki jo postavlja čl. 4. konv. II. v zvezi s čl. 9, odločuje o dopustnosti sklepanja, ukinjanja in preminjanja ženitnih paktov v zakonu **p r a v n i r e d v s a k o k r a t n e g a d r ž a v l j a n s t v a z a k o n c e v**, torej tistega državljanstva, ki mu pripadata, ob paktiranju v zakonu. Če zakoncema državljanstvo ob tem času ni več skupno, odločuje njiju **z a d n j i** skupni domovinski pravni red. Za primer, da zakonca nista nikdar imela istega državljanstva v zakonu, naj bo, po dopolnitvi šeste haaške konference leta 1928., izključno merodajen možev pravni red. Ako torej terja zakoncema skupna, zadnja skupna, ev. moževa *lex nationalis*, da se respektira enkrat nastopivši imovinskopravni režim kot nepremennljiv, na pr. franc. ali ital. *lex nationalis*, ga zakonca ne moreta več premeniti. Ni pa zadržka, da premenita v sporazumu svoje državljanstvo ter na podlagi novodobljene *lex nationalis* imovinskopravni režim. — Enako kolizijsko normo, kakor stara nedopolnena) konv. II., uzakonjuje čl. 14. al. 2. polj. zakona št. 581. Po § 30. al. 2. nač. čsl. odz. bo pa odločevala o pogodbenih premembah zakonskoimov. režima moževa *lex nationalis* ob sklenitvi paktov. Čl. 15. uv. zak. k nem. drž. zak. (in fine) pravi le, da moreta zakonca skleniti ženitne pakte, dasi sklenitev po domovinskem pravnem redu moža ob sklenitvi zakona ne bi bila dopustna. — Kolizijsko normo čl. 4. konv. II. in cit. avtonomnih zakonov je odobravati; držati se je bo *praeter legem* tudi našim pravnim območjem, ali pa bodo uporabljala, kadar sklepajo ženitne pakte lege *nationali* omejeni tujci pri nas, splošno kolizijsko normo za presojo dopustnosti pravnih poslov (*legem loci actus*); tem lažje, ker ustreza pogodbeni svoboda, ki velja v pogledu sklepanja ženitnih paktov pri nas, sodobnemu življenju mnogo bolj, nego romanskopravne omejitve. — Po al. 2. čl. 4. prememba imovinskopravnega režima ne učinkuje nazaj na škodo tretjih oseb. Ta določba je ob sebi umevna, ker zakonca s premembo imovinskopravnega režima ne moreta kršiti obveznosti, ki jih imata proti okolici po prejšnjem imovinskopravnem režimu.

3.) Za presojo veljavnosti paktov v pogledu **v s e b i n e** (za tzv. notranjo veljavnost) in za presojo **u č i n k o v** ženitnih paktov postavlja al. 1. čl. 5. konv. II. sledeče norme: Kadar sklepajo pakte zaročenci, odločuje (v obeh pogledih) pravni red države, ki ji pripada mož ob sklenitvi zakona (ne zaročenec ob

sklenitvi paktov). Kadar se sklepajo pakti v zakonu, odločuje pravni red države, ki ji pripadata zakonca ob paktiranju. Če zakonca ob tem času ne pripadata več isti državi, odločuje zadnji njima skupni pravni red (čl. 9.). Za primer, da zakonca nista imela nikdar v zakonu skupnega državljanstva, je sklenila haaška konferenca iz leta 1928, k al. 1. čl. 5. enako dopolnitev, kakor (zgoraj) k al. 1. čl. 4. konv. II. Po al. 2. čl. 5. odločuje isti pravni red o nadaljnjem vprašanju, moreta-li sklepajoča zaročenca ali zakonca podvreči svoje pakte t u j e m u pravnemu redu? Zakonodaje držav-pogodbenic se v odgovoru na to vprašanje razhajajo: Nemškim državljanom je po določbi § 1433. drž. zak. tako postopanje prepovedano, Francoza pa moreta v sporazumu vzeti svojim paktom za podlago tujezemski pravni red, brez razlike, bosta-li v tujem pravnem območju domicilirala ali ne. — Nač. čl. 15. odz. posebne kolizijske norme za vsebino in učinke paktov ne predvideva; čl. 15. polj. zak. št. 581. določuje, da so imovinsko-pravni pakti (in daritve) med zakonci (in zaročenci) podvrženi pravnemu redu tiste države, ki ji pripada zakonski mož (zaročenec) ob sklenitvi paktov. Pravilno na tej normi je, da odločuje pravni red državljanstva ob sklenitvi paktov (ne zakona); da pa odločuje pravni red možev, ne skupni ali zadnji skupni pravni red, se utemeljuje s tem, da se ž ženitnimi pakti premeni zakoniti imovinskopravni režim, ki je nastopil lege nationali m o ž a. — V naših pravnih območjih bi morala (brez specialne norme) veljati po t. XXX. Č lex loci actus; vendar je v pogledu ženitnih paktov, ki so pogodbe sui juris, pripomniti, da je domovinski pravni red soprogov ž njimi v dosti tesnejšem odnošaju, nego lex loci actus. — Čl. 15. polj. zakona nas spominja hkratu na razliko, ki vlada med zakonodajami evropskega kontinenta v pogledu dopustnosti d a r i t e v med zaročenci in zakonci. Rimsko pravo je take daritve prepovedovalo; rimskemu sledi še danes italijansko; codé civil sicér ne prepoveduje predmetnih daritev, a jih proglašá za vsak čas opozivne. Nasprotno dopuščajo odz., grdj. zak., nem. drž. zak. in dr. daritve med zakonci in zaročenci neomejeno; § 1247. odz. in § 777. grdj. zak. postavljata v pogledu tzv. ženskih stvari (zlasti nakita) celó domnevo, da jih je mož ženi daroval, ne posodil. Tudi ta razlika zakonodaj bi zahtevala posebno kolizijsko normo, ki jo pa haaška konvencija radi velikih nesoglasij ni predvidela. Naše avtonomno MZP bi se po m. m. moglo pridružiti kolizijski normi poljskega zakona.

4.) Za veljavnost ženitnih paktov v pogledu oblike, velja po al. 1. čl. 6. konv. II. *lex loci actus* ali *lex nationalis* obeh paciscentov, torej ista liberalna alternativna kolizijska norma, ki jo poznamo iz t. XXX. B za splošni mednarodni pravni posel (*lex loci actus vel causae*). *Lex causae* je tu *lex nationalis* obeh zaročencev ozir. zakoncev. Pri zaročencih se ravna (po istem čl. 6.) po času sklenitve zakona (ne paktov). Kadar zakoncema *lex nationalis* ni več skupna, določba čl. 9 tu ni uporabna, ter zakoncema ne preostaja drugo, nego da posežeta po obliki *legis loci actus*. — Zgolj *lex nationalis* je za obliko ženitnih paktov po al. 2. čl. 6 merodajna takrat, kadar predpisuje paciscentoma domovinski pravni red, da se morata držati ob sklenitvi paktov (daši v tujini) določne oblike v ogib ničnosti. Spoštovanje predpisane oblike je v tem primeru šteti (nalik v t. XXXIV. omejenim oklicnim predpisom) k zahtevkom možnosti naprave posla. Vse države-pogodbence so dolžne, smatrati v tem primeru pakte, napravljene v obliki *legis loci actus*, za neveljavne. — Niti polj. zak. št. 581., niti nač. čsl. odz. nimata predvidene v pogledu oblike ženitnih paktov specialne norme. Velja torej splošna *legis loci actus vel causae (nationalis)*. Istotako za naša pravna območja.

Skupni določbi.

I za zakoniti i za pogodbeni imovinskopravni režim veljata določbi čl. 7. in 8. konv. II.

Po čl. 7. ni uporabljati določb konvencije »na zemljišča, ki so po pravnem redu lege stvari podvržena posebnemu zemljiškemu režimu.« Dočim konvencija v splošnem ne dela razlike med premičninami in nepremičninami, kar čl. 2 (za nastop zakonitega imovinskopravnega režima) izrečno poudarja, je to razlikovanje na mestu pri specialnih imobiliarnih režimih na pr. pri onih, ki veljajo za fevde, rodbinske fidejkomise, določna kmetska posestva, zemljišča pod agrarnimi reformami i. dr. Tukaj zahteva *lex rei sitae* svojo izključno veljavo, kar so uvidele konvencijske države (ne le v tej, tudi v drugih konvencijah). Absolutno vlada *lex rei sitae* v teh izjemnih primerih tudi pri nas (brez izrečne nezakonitve), ker je utemeljena v ozirih na javni red. Nima pa prav Ehrenzweig (*System*, prvi del, § 28 I. št. 3.), ki uporablja realni statut na v se nepremičnine, poziva se na § 300 odz.

Zakonskoimovinski režim je važen ne le za odnošaje med soprogi, ampak tudi pro foro externo za odnošaje k njiu okolici.

Konv. II. v tem pogledu ne razlikuje do čl. 8., tako da je merodajen en in isti indicirani pravni red za obojne odnošaje (nakar sem pri razlagi čl. 2. že opozoril). Ker se pa pripeti, da okolici soprogov ni znana ali ne postane lahko znana tista navezna okolnost (najčešče državljanstvo), ki odločuje o merodajnem pravnem redu, zato so si konvencijske države v čl. 8. pridržale, da bodo kljub določbam konvencije vztrajale na posebnih obličnostih, ki jih terjajo po svojih avtonomnih zakonodajah za to, da se more imovinskopravni režim uveljavljati proti tretjim osebam na pr. na vpisu sklenjenih ženitnih paktov v register. Zavezale so se hkratu, da si bodo medsebojno sporočile one avtonomne predpise, ki jih nameravajo uporabljati po pridržku čl. 8.

Za primer, da izvršuje inozemska zakonska žena kak poklic (trgovski) na konvencijskem ozemlju, so napravile konvencijske države v čl. 8. še drug pridržek, da bodo uporabljale kljub določbam konvencije take avtonomne predpise, s katerimi ščitijo tretje osebe v pravnih odnošajih s poslujočo zakonsko ženo. Zavezale so se, da si bodo medsebojno sporočile tudi te predpise. (Besedilo čl. 2.—9. gl. v Sp. II.)

C. Prestanek mednarodnega zakona (vezi in skupnosti).

Med primeri prestanka *vezi* mednarodnega zakona zanima le še razvod (divortium), ker smrt kot naraven dogodek ne daje povoda kolizijam pravnih redov, a kolizijsko normo za proglasitev mrtvim smo spoznali v t. XXVIII. Nobene potrebe ni, da bi govorili (z Jettelom) posebej o kolizijskih normah, merodajnih za izrek ničnosti mednarodnih zakonov. Te norme so identične (so le obratna stran) onih kolizijskih norm, ki smo jih spoznali za zahtevke veljavnosti mednarodnega zakona (t. XXXII., XXXIII., XXXIV.): čim manjka po merodajni *lex nationalis* (*leges nationales*) ev. po *lex loci actus* eden teh zahtevkov, je ničnost mednarodnega zakona podana, sicer ne. — Zakonska *skupnost* prestane radi ločitve zakona od mize in postelje (separacije). A kolizijske norme za ločitev tečejo vzporedno z onimi za razvod mednarodnega zakona.

S kolizijskimi normami za razvod in ločitev so se bavili zlasti Story, Savigny in Bar, z različnimi rezultati: Story se je odločil (za ameriške razmere) za *lex domicilii*, Savigny za *lex fori* (pri

čemer zahteva, da se mora forum ravnati po moževem domicilu), Bar kot prvi (leta 1862.) za *lex nationalis*. Že naslednje leto je kolizijsko normo *legis nationalis* (moževo) uzakonil saški drž. zak. *Legem nationale* je propagirala kasneje italijanska šola, ter ji načeloma sledila francoska praksa. Za njo se je izrekel tudi Kahn, vendar pripuščajoč proti načeloma indicirani *lex nationalis* prohibitivno poseganje *legis fori*. Danes je lepo število držav evropskega kontinenta včlanjenih v haaško konv. III., katere kolizijske norme takoj spoznamo (besedilo gl. v Sp. II.).

Avtonomne kolizijske norme za razvod in ločitev zakona poznajo samo mlajše zakonodaje. Vsa naša pravna območja (razen vojvodinskega) so brez njih ter morajo slediti tujim vzorom. Samo za razmerje k Češkoslovaški republiki smo dobili v čl. 34. al. 2. ppd. z dne 27. maja 1924. Sl. Nov. št. 181 osamelo kolizijsko normo, ki veže vse državno ozemlje.

XXXVII. Razvod in ločitev (od mize in postelje).

Kolizijske norme za nju razvrstim v istem redu, kakor so razvrščene v konv. III. Najprej govorim o kolizijski normi za presojo razvedljivosti (ločljivosti) mednarodnega zakona (čl. 1.), potem o kolizijski normi za presojo utemeljenosti razvodnih (ločitvenih) razlogov (čl. 2. in 4.), slednjič o izjemni, ublaženi kolizijski normi čl. 3. Določba čl. 8. je skupna vsem pravkar navedenim kolizijskim normam. Čl. 5.—7. se bavijo z mednarodno ženitno pravdo in spadajo med grane-posestrime MZP-a.

Razvedljivost (ločljivost).

Razvod pomeni ukinitve zakonske vezi, ločitev ukinitve zakonske skupnosti ob nadaljnjem obstoju vezi. Imamo države, ki poznajo zgolj razvedljivost zakona, ne da bi razlikovale med konfesijami zakoncev (Rumunija). Druge, ki poznajo zgolj ločljivost zakona, tudi brez razlikovanja med konfesijami (Italija, Portugalija, Španija). Zopet druge, ki poznajo i razvedljivost i ločljivost, a razlikujejo med konfesijami (sem spadajo pravna območja staroavstr. odz.). Končno so države, ki prepuščajo zakoncem izbiro, žele-li razvod ali ločitev (Češkoslovaška, Švica, Belgija; tudi odz. akatolikom in nekristjanom). Konflikti pravnih redov so radi teh velikih razlik v internacionalnem konubiju vsakdanji. — Dva pravna reda se pred vsem potegujeta za upo-

rabo na ukinitve mednarodnih zakonskih vezi ozir. skupnosti: domovinsko pravo zakoncev in pravo vložene tožbe (pri spornem), vložene prošnje (pri sporazumnem razvodu in ločitvi.) Domovinska država je brez dvoma interesirana na tem, da odloči njeno pravo, se-li morejo lastni državljani v tujini razvesti ali le ločiti ali izbiroma razvesti in ločiti. Kadar pozna domovina zgolj ločitev, bi mogla državljana, ki se na podlagi v inozemstvu doseženega razvoda znova poroči, preganjati celó radi bigamije. A tudi pravo kraja, kjer se vloga tožba (prošnja), ni odrekati interesa na vpoštevanju njegovih predpisov. Kajti uporaba inozemskega, premilega ali pretrdega, prava bi utegnila izzvati pohujšanje. Zlasti govori za interesiranost prava fori okolnost, da nastopijo učinki dovoljenega razvoda (ločitve) v pretežni meri v okolišu fora samega, ker, če zakonca tamkaj nimata domicila, kompetenca fora praviloma ni podana. — Iz uvažanja te obojestranske interesiranosti legis nationalis in legis fori izvira kolizijska norma čl. 1. konv. III., po kateri moreta zakonca v tujini doseči razvod ozir. ločitev zakona samo takrat, ako dopuščata zaproseni razvod (ločitev) kumulativno lex nationalis in lex fori. Postranski namen, ki ga je zasledovala konvencija s strogostjo te kolizijske norme, je bil pravopolitičen, da očuva čim večje število mednarodnih zakonskih vezi v pravnem obstoju. — Kot lex nationalis prihaja v poštev tisti pravni red, ki mu pripadata zakonca ob vložitvi tožbe (prošnje). Prvotna nerazvedljivost zakona (ob njegovi sklenitvi) ne nasprotuje razvodu, če sta soproga pridobila v zakonu drugo državljanstvo, katerega pravni red dopušča razvod. — Kadar zakonca ob vložitvi tožbe (prošnje) nista več enakega državljanstva, se smatra po čl. 8. za njiju lex nationalis zadnji skupni pravni red. Določba je analogna, kakor ona al. 2. čl. 9. konv. II. Tudi ratio legis je ista: Z določbo se naj prepreči, da bi en zakonec z enostranskim prestopom v drugo državljanstvo spravil drugega zakonca v neugodnejši položaj. Če prestopita v sporazumu oba, pokažeta s tem svojo sporazumno voljo, podrediti zakonsko razmerje pod pravni red skupne nove domovine. Šesta haaška konferenca leta 1928. je sklenila, nadomestiti ozir. dopolniti besedilo čl. 8. s sledečim: «Ako menja eden soprogov po sklenitvi zakona svoje državljanstvo, velja ob uporabi predstojеčih členov za njiju domovinski pravni red zadnji skupni pravni red. Ako soproga nista imela nikdar skupnega pravnega

reda... se razvod ne more dovoliti, razen če je dopusten i po pravnem redu moža i po onem žene. Isto velja za ločitev.» Manj stroga, nego konv. III., sta čl. 17. al. 1. polj. zak. št. 581 in § 32. al. 1. nač. čsl. odz. Oba uporabljata ob presoji razvedljivosti (ločljivosti) mednarodnega zakona en s a m pravni red in sicer skupno (zadnjo skupno) *lex nationalis* soprogov ob vložitvi tožbe (prošnje). Na *lex fori* se ne ozirata. Po čl. 17. al. 1. uv. zak. k nem. zak. so za razvod zakona merodajni zakoni države; ki ji pripada mož ob vložitvi tožbe; ako pa je v tem času moževo nemško državljanstvo že ugasnilo, in je žena ostala Nemka, se uporabljajo nemški zakoni. — Staroavstrijska judikatura je pri razvajanju in ločevanju tujcev uporabljala največ *legem fori*. *Legem nationalem* je ignorirala, češ, da zahteva *lex fori* svojo absolutno veljavo. Zato ni dovoljevala ne razvoda, ne ločitve, ako po verski pripadnosti strank eden ali drugi petit ni bil opravičen v odz-u. Zoper *legem nationalem* tujcev je s tem posegala največkrat prohibitivno; včasih tudi permisivno, ko je na pr. dopuščala razvod italijanskih protestantov, ki jim je v domovini dopuščena samo ločitev. Pri razvajanju in ločevanju domačinov je uporaba *legis fori* povedla do pravih rezultatov, ker je bila identična z *lex nationalis*. — Isto nepravilno kolizijsko normo, vendar z ugodnim efektom za tujce (z ozirom na liberalna načela *legis fori*), je uzakonil al. 2. čl. 115. zak. čl. XXXI.: 1894., ki velja še danes v Vojvodini: «Ako je inozemsko sodišče izreklo ločitev od mize in postelje (osebe, ki prestopi v ogrsko državljanstvo), preden je dobila ogrsko državljanstvo, more ogrsko sodišče njen zakon razvesti, ako je bil zakon ločen radi činjenice, na podlagi katere dopušča ta zakon razvod zakona.» Tudi po tej določbi spodbire *lex fori* *legem nationalem*, a le na korist takim tujcem, ki postanejo ogrski državljani: politična vaba te norme je evidentna. Preziranje *legis nationalis*, ozir. poseganje *legis fori* vanjo pa je na Ogrskem historično («sedmograški zakoni»), le da je bil do zak. čl. XXXI.: 1894. ta privileg pridržan določnim cerkvam, a odslej ga vrši država. — Ostalim našim pravnim območjem je *praeter legem* priporočati, da se drže umerjene kolizijske norme polj. in čsl. zakonodaje.

Razvodni (ločitveni) razlogi.

Kolizijsko normo, merodajno za nje, uzakonjuje čl. 2. konv. III. Tudi ta člen postavlja v načelu zahtevo konkordance *legis natio-*

nalis in legis fori. Ako je dokazana činjenica, ki je razvodni (ločitveni) razlog le lege nationali, ne hkratu lege fori, ali obratno, konvencijska država zakona ne more razvesti ali ločiti. Z vpoštrevanjem legis fori naj se ščitijo oziri na javni red na kraju razvodnega (ločitvenega) oblastva. — Od te strogosti pozna isti čl. 2. sledečo izjemo: Kadar se uveljavlja in dokaže več činjenic, od katerih ima kvalifikacijo razvodnega (ločitvenega) razloga ena lege nationali, druga lege fori, takrat zadostuje kvalifikacija enega razloga po enem, drugega po drugem pravnem redu. — Kar se tiče ugotovitve legis nationalis, velja, kakor za kolizijsko normo čl. 1., določba čl. 8. konv. III. — Čl. 17. polj. zak. št. 581 in § 32. nač. čsl. odz. sta tudi ob presoji utemeljenosti razvodnih (ločitvenih) razlogov manj stroga, nego konv. III. Zadostuje njima, da je razlog utemeljen v domovinskem pravnem redu soprogov: na lex fori se ne ozirata. Nemški čl. 17. al. 4. je enako strog, kakor konvencija, in niti ne predvideva gorinavedene izjeme k čl. 2. konv. III. — Kvalifikacija činjenice kot razvodnega ali ločitvenega razloga mora biti po čl. 4. podana ob času in po domovinskem pravnem redu, ki sta mu pripadala soproga, ko se je činjenica pripetila. Drugače bi se mogle premembe državljanstva zlorabljeni v svrhu, da izposlujeta soproga ali eden njiju ugodnejši pravni red za kvalificiranje razvodnega (ločitvenega) razloga. Ako činjenica po pravnem redu soprogov ob času, ko se je pripetila, ni imela tega značaja, ga tudi ne dobi po pravnem redu nove domovine. Enako normo uzakonjujeta čl. 17. al. 2. polj. zak. št. 581, čl. 17. al. 2. uv. zak. k nem. drž. zak. in predvideva § 32. al. 2. nač. čsl. odz. — Drugačno in težje rešljivo je vprašanje, se-li more iz razloga, ki se je pripetil in bil ločitveni pod starim državljanstvom, zahtevati razvod pod novim, in obratno iz razloga, ki je bil razvodni pod starim državljanstvom, zahtevati ločitev pod novim? Skoro se zdi, da je treba postavljeni vprašanji potrditi; kajti sicer zakonca ločljivega zakona po prestopu v državo, ki pozna zgolj razvod, na podlagi stare ločitvene činjenice ne moreta dati razdružiti na noben način, istotako ne zakonca svojega razvedljivega zakona po prestopu v državo, ki pozna zgolj ločitev, na podlagi stare razvodne činjenice. V praksi se te posledice ne občutijo močno, ker sta soproga, ki ne uveljavljata takoj nastalega razvodnega ali ločitvenega razloga, se ali spravila ali tožbeno pravico napravila. Haaška konferenca je na utemeljena

izvajanja Renaulta obe vprašanji z a n i k a l a. Znano ji je bilo, da se pozitivni odgovor na vprašanji takoj zlorablja, in začno državljanstva preminjati zgolj v svrhu, da dobi ločitveni razlog značaj razvodnega. Renault je označil naravnost kot namen konvencije, da prepreči «da bi se z menjanjem državljanstva dal prejšnji činjenici pravni značaj, ki ga ob času, ko se je pripetila, ni imela.» Vsi udeleženci konference so mu pritrdjevali, in je torej konv. III. interpretirati v tem smislu. — Staroavstrijska judikatura je tudi na razvodne in ločitvene razloge uporabljala *legem fori*, kar je bilo v splošnem na škodo tujcev, dočim je pri domačinih bila *lex fori* identična s pravilno *lex nationalis*. Danes je na slov.-dalm. in v ostalih pravnih območjih *praeter legem* dati tudi tu prednost umerjeni polj., čsl. in nem. zakonodaji in uporabljati skupno *lex nationalis* obeh soprogov, odklanjajoč pretiravajoči kolizijski normi bodisi konvencije III., bodisi staroavstrijske judikature. — Za razmerje k Češkoslovaški republiki ima vsa kraljevina v čl. 34. al. 2. goricit. ppd. iz leta 1924. uzakonjeno sledečo kolizijsko normo, ki je v skladu s konvencijsko: «Ako sta soproga premenila državljanstvo, more okolnost, ki je nastopila pred tem časom, biti razlog za ločitev ali razvod samo v toliko, v kolikor je opravičevala ločitev ali razvod tudi po pravnem redu, ki je za njo veljal prej.» — Za razmerje k Češkoslovaški republiki je s tem hkratu derogirana sledeča singularna določba § 115. al. 1. zak. čl. XXXI.: 1894, ki velja v Vojvodini za razmerje k drugim državam: «(Ogrsko) sodišče more dovoliti razvod zakona soprogu, ki je dobil (ogrsko) državljanstvo, na podlagi činjenic, ki so nastale pred pridobitvijo (ogrskega) državljanstva in bile po prejšnjem pravnem redu soprogov razvodni ali ločitveni (!) razlog, ako so te činjenice razvodni razlog po (ogrskem) zakonu.» S to določbo je, v kolikor se ž njo preminja kvalifikacija prejšnjega ločitvenega razloga, v Vojvodini uzakonjen pravni nazor, ki ga je konv. III. izrečno reprobirala.

Izjema člena 3. konv. III.

Iz čl. 1. in 2. konv. III., ki zahtevata kumulativno uporabljanje *legis nationalis* in *legis fori* na vprašanje razvedljivosti (ločljivosti) mednarodnega zakona in na vprašanje utemeljenosti razvodnih (ločitvenih) razlogov, bi sledilo: a) da se soproga ne moreta dati razvesti nikjer na konvencijskem ozemlju, ako dovoljuje njiju *lex nationalis* samo ločitev; b) da se soproga ne

moreta dati ločiti nikjer na konvencijskem ozemlju, ako dovoljuje njiju *lex nationalis* samo razvod. (Nepravilen bi bil zaključek, da je v dopuščanju razvoda *implicite* obsežena dopustitev ločitve kot nekakega minus); c) da ne moreta soproga, upravičena k ločitvi *lege nationali*, doseči ločitve v onih konvencijskih državah, ki poznajo samo razvod; č) da ne moreta soproga, upravičena k razvodu *lege nationali*, doseči razvoda v onih konvencijskih državah, ki poznajo samo ločitev.

Pred posledico c) je haaška konferenca sama oklevala, jo končno odklonila in prepustila konvencijskim državam, naj se ravnaajo pri odgovoru na to vprašanje po avtonomnem MZP-u.

Vrh tega je napravila konv. III. v čl. 3. sledečo dalekosežno generalno izjemo h kumulativnima zahtevama čl. 1. in 2.: «Kljub določbam čl. 1. in 2. je uporabljati le domovinski pravni red, kadar to predpisuje ali vsaj dovoljuje pravni red vložene tožbe (prošnje).» Ako torej *lex fori* ne zahteva pozitivno svoje souporabe poleg *lex nationalis*, bodisi na vprašanje razvedljivosti (ločljivosti), bodisi na utemeljenost razvodnih (ločitvenih) razlogov, se je ozirati državam tudi po konv. III. izključno na *lex nationalis* soprogov na pr. Italiji, katere *codice civile* izključuje od razvoda samo domačine, ne tudi tujcev. — Tudi o nobenem naših partikularnih pravnih redov se ne da trditi, da bi zahteval pozitivno svojo souporabo in da bi branil razvod ali ločitev *lege nationali* upravičenim inozemcem. Čl. 3. haaške konv. III. je en vzrok več, da uporabljamo tudi na tem pravnem polju izključno *legem nationalem* soprogov. — Za primera brezdomovinstva in večkratnega domovinstva enega soprogov predlaga šesta haaška konferenca k čl. 3. konv. III. enako dopolnitev, kakor k čl. 9. konv. II. (gl. t. XXXV.).

XXXVIII. Zaroka v MZP-u.

1.) Današnji pravni redi soglašajo, da zaroka ne zavezuje, kakor pravi § 45. odz., niti, da se sklene obljubljeni zakon, niti, da se spolni, kar je bilo izgovorjeno za primer odstopa. Pravilo «*Libera esse debent matrimonia*» ne dopušča niti neposrednjega, niti posrednjega prisilnega izterjanja ženitne obljube. — Dalje soglašajo pravni redi v tem, da mora biti zaroka, ako naj ima pravno relevanco, veljaven pravni akt in da postane neveljavna, čim manjka kateri zahtevkov veljavne zaročitve: bodisi zaročne

sposobnosti, možnosti in dopustnosti zaroke, bodisi svobode zaročne volje; neveljavne so zlasti zaroke otrok, zaroke nedoletnikov brez odobritve zakonitih zastopnikov, in vse zaroke, pri katerih nasprotujejo nameravani ženitni zvezi zakonski zadržki. Novo kanonsko pravo katoliške cerkve zahteva za veljavnost zaroke celó posebno obliko (kar se mi zdi zelo modro). Ker so ti zahtevki, zlasti zakonski zadržki, urejeni od raznih pravnih redov različno, so kolizije možne že v njih pogledu. — Pravni redi soglašajo dalje v tem, da postane za pravo relevanten še le odstop od (veljavne) zaroke v zvezi s škodo, ki jo odstop povzroči. Odstop ima za pravni učinek, da nastane enemu zaročencu proti drugemu odškodninski zahtevek. Zavezan k odškodovanju je tisti, ki je odstopil od zaroke brez vsakega ali brez utemeljenega razloga ali ki je kriv, da je odstopil drugi del; nekim pravnim redom zadostuje za odškodninsko zavezanost, da je nastal na strani zavezanca povod (brez krivde), da se je zaroaka razdrila na pr. bolezen. Še bolj, nego v predpostavkah za nastanek odškodninske zavezanosti, se razlikujejo pravni redi v pogledu obsega odškodnine, ki ga dopuščajo. Po § 46. odz. plača zaročenec odškodnino, dasi odstopa ni zakrivil, a zato nikdar več, nego «resnično škodo.» Po § 65. gradj. zak. pa more nekriva nevesta terjati tudi odišli zaslužek in celó negmotno škodo za «učinjeno ji sramoto» (pač le od krivega sozaročenca). Eno najstrožjih v pogledu obsega dolžne odškodnine je angleško pravo. — Slednjič soglašajo pravni redi v tem, da more imeti odstop od zaroke v posebnih okoliščinah znake civilnopravnega, celó kazenskopravnega delikta na pr. onečastenje pod obljubo zakona. Pravne posledice takega odstopa od zaroke so identične z onimi civilnopravnih deliktov, ki pa zopet niso enake po raznih pravnih redih.

2.) Če bi kateri kolidujočih pravnih redov dopuščal prisilno izterjevanje ženitne obljube, potem bi se upiral uvaževanju take inozemske pravne norme že tuzemski javni red, ki zahteva v tem pogledu svojo absolutno veljavo. Tožbo, oprto na inozemsko pravno normo, bi morali zavrniti, inozemske razsodbe ne bi smeli priznavati, še manj izvršiti. Praktičnejši bi bil primer, da vtoži bivša zaročenka na podlagi inozemske pravne norme, kar ji je bilo obljubljeno za primer odstopa na pr. konvencionalno kaznen. Tudi tak petit bi morali lege loci odbiti, ozir. bi ne smeli inozemske razsodbe izvršiti.

Kolizije v pogledu posameznih zahtevkov veljavnosti mednarodne zaroke (razen obličnega) se rešujejo po kolizijski normi, ki smo jo spoznali za ženitno pravico. Osebna zaročna sposobnost vsakega zaročenca mora biti podana po njegovem domovinskem pravnem redu, a zakonski zadržki, ki nasprotujejo nameravani ženitni zvezi, in hibe zaročne volje (sila, zmota) ne smejo obstajati ne po enem, ne po drugem. Ženitna zveza mora biti možna in dopustna, a zaročna volja svobodna po določbah domovinskih pravnih redov obeh zaročencev. — Kolizije pravnih redov v pogledu oblike, predpisane za veljavnost zaroke, so komaj praktične; reševati bi jih bilo lege loci actus vel nationali.

Preglavico dela znanstvu in sodstvu pravni red, po katerem se naj presoja ob odstopu od zaroke (z allonacionalnim elementom) predpostavke in obseg dolžne odškodnine. Walker in Ehrenzweig (System, prvi del, § 28., I., št. 2) in osamel staroavstrijski judikat uporabljajo na to vprašanje legem fori (recte loci), ki da je tudi v tem pogledu absolutnega značaja. Po m. m. pretiravajo: Zakaj ne bi smela naša sodišča obsojati srbske in angleške zaročence, čim so spolnene vse predpostavke njih domovinskih pravnih redov, v višje odškodnine, nego jih dopušča § 46.; take obsodbe še ne obujajo pohujšanja. Zitelmann priporoča uporabo legis nationalis. Kadar sta oba zaročenca iste narodnosti, tedaj proti uporabi te lex ni pomislekov, dasi bi včasih na pr. pri emigrantih, ki obdrže svojo narodnost, a so se uživali v pravne nazore domicila, bolje ustrezala lex domicilii. Kadar zaročenca nista iste narodnosti, uporablja Zitelmann dolžnikovo lex nationalis, ne upnikove. Ker je odškodninska pravica zakonjena pred vsem na korist neveste, in so priprave in gnotni izdatki za bodoči zakon v pretežni meri na njeni strani, se mi zdi tukaj primernejše, da bi odločevala upničina (nevestina) lex nationalis. Bustamente predlaga (čl. 38.): «Obveznost, plačati ali neplačati odškodnino za nespolneno obljubo zakona, se ravna po skupnem osebnem pravnem redu strank; če ga ni, po lokalnem pravu.» Da uporablja Bustamente v prvi vrsti legem nationalem, le podredno legem loci, je na vsak način napredek. — Slednjič bi se dalo pritegniti legem loci laesionis z ozirom na to, da je zaročenec, ki je brez razloga odstopil od zaroke, ali ki je kriv ali dal povod, da je odstopil sozaročenec, kršil ženitno obljubo. Locus laesionis je kraj, kjer bi moral zaročenec svojo obljubo

spolniti (kjer bi morala zaroaka preiti v poroko), a ta kraj je najčesče nevestin domicil.

Težavne kolizijske norme za presojo predpostavk in obsega predmetne odškodninske dolžnosti nima še uzakonjene nobena država. Prvi, ki jo prevedeva, je cit. Bustamentejev načrt.

Kadar ima odstop od zaroke znake delikta, gredo upravičenki vsi odškodninski zahtevki, priznavani od *lex loci delicti commissi* (t. LIII.).

Roditeljsko (otroško) pravo.

Roditeljsko pravo urejuje razmerje roditeljev do zakonskih, pozakonjenih (legitimiranih), posvojenih (adoptiranih) in nezakonskih otrok. Mednarodna postajajo ta razmerja, kadar roditelji in otroci niso iste narodnosti, a tudi radi drugih alonacionalnih elementov n. pr. radi inozemskega domicila rodbine, inozemskega rojstva ali domicila nezakonskega otroka, radi lege otrokove nepremičnine izven domovinske države in sl.

V področje kolizijske norme, ki jo poiščemo za vsako teh štirih roditeljskih razmerij, spada: njih nastanek, učinki (vsebina) in njih prestanek. Učinki roditeljskih razmerij so danes pretežno dolžnosti roditeljev proti otrokom (ne obratno, kakor v zgodovini, pravice roditeljev do njih); to tudi mednarodno ni brez pomena. Dolžnosti roditeljev so, kakor v ženitnem pravu, osebno- in imovinskopravne.

Povodov za kolizije pravnih redov je največ v pogledu nastanka posameznih gorinavedenih roditeljskih razmerij, a tudi v pogledu učinkov in prestopa. Imamo še pravne rede, ki nekih roditeljskih razmerij sploh ne poznajo n. pr. adopcij, nekih pozakonitev, pravnega razmerja med zaploditeljem in nezakonskim otrokom. Vendar je opaziti, da se pravni redi držav tudi v teh pogledih zblizujejo.

Za kolizijske norme je skrbela pred zakonodajami doktrina. Šele najmlajše zakonodaje in načrti k njim so jih začele uzakonjevati. Pravni območji odz.-a in gradj. zak.-a, enako ostala naše kraljevine so še brez njih. Le za adopcije, ki nastanejo iz pravnega posla (pogodbe), moremo deloma uporabiti kolizijske norme, ki smo jih spoznali za mednarodni pravni posel (t. XXX). Sicer moramo slediti naukom doktrine in vzorom tujih zakonodaj.

Splošna, obče priznana kolizijska norma za mednarodna roditeljska razmerja je ona *legis nationalis* obeh strank: roditeljev

in otrok. Ž njih domovinskim pravnim redom ne more resno tekmovati noben drug pravni red; historična *lex domicilii* se je preživela. — Uporaba *legis nationalis* ne dela nobenih težav, kadar je obema strankama skupna ali vsaj bila skupna. Če pa nista imeli nikoli skupne *lex nationalis*, postajajo težave skoro nepremagljive. Ali naj v takem primeru spolnjujeta roditelja svoje dolžnosti proti otroku po svojem domovinskem pravnem redu, ali naj jih terja otrok po svojem? Na srečo je javno pravo (določbe o pridobivanju državljanstva) poskrbelo za to, da postane *lex nationalis* roditeljem in njih zakonskim, pozakonjenim in posvojenim otrokom skupna. Ni pa skupna nezakonskemu očetu in njegovemu otroku, le zadnjemu in njegovi materi. — Poleg splošne kolizijske norme *legis nationalis* bomo spoznali več specialnih. — Tudi prohibitivno in permissivno poseganje *legis loci* v *lex nationalis* ni izključeno.

XXXIX. Razmerje do zakonskih otrok.

1.) Kolizije pravnih redov v pogledu nastanka tega razmerja se pojavljajo zlasti, čim mati otrokova in njen soprog ob rojstvu otroka nista istega državljanstva. Znano je, da je zakonsko rojstvo nedokazno; za otroka, ki ga rodi poročena žena, govori le pravna domneva, da je rojen zakonski event. pri preuranjenem rojstvu, da je rojen nezakonski. Prva teh domnev se da ovreči s tožbo na ugotovitev nezakonskega rojstva, druga s tožbo na ugotovitev zakonskega rojstva. Tožbe so dopustne v splošnem le kratko dobo in pridržane določnim tožnikom; a med pravnimi redi so velike razlike i v pogledu dolgosti roka i v pogledu tožbene legitimacije.

Dokler traja domneva in ni še juristične sigurnosti, da je otrok rojen zakonski, otrok tudi še nima sigurne narodnosti, ampak se skupna narodnost materinega soproga in otroka samo domneva. Zato ni možno, da bi odločeval o zakonskem ali nezakonskem rojstvu pravni red njiju skupnega državljanstva. Odločuje temveč, po nauku doktrine in vseh pravnih redih, ki so predmetno kolizijsko normo uzakonili, *lex nationalis soproga matere ob rojstvu otroka* (čl. 18., al. 1., polj. zak. št. 581, čl. 18. uv. zak. k nem. drž. zak., § 33. nač. čsl. odz.). Ta kolizijska norma je tudi historična, ker so jo učili že statutarji (d'Argentré, Boullenois, Bouhier). Za primer, da je soprog

otrokove matere umrl pred otrokovim rojstvom, se presoja vprašanje zakonskega ali nezakonskega rojstva po pravnem redu soprogovega državljanstva ob njegovi smrti (čl. 18., al. 2., polj. zak. št. 581., čl. 18. uv. zak. k nem. drž. zak. in § 33. nač. čsl. odz.). Lex nationalis materinega soproga ob otrokovem rojstvu odločuje torej: o pravnih domnevah zakonskega ali nezakonskega rojstva, o možnosti pobijanja enih in drugih s tožbami, o predpostavkah za te tožbe, o tožbenih rokih, legitimacijah itd. — Predpostavljam, da je zakon med otrokovo materjo in soprogom sklenjen veljavno. Če nastane dvom v pogledu te veljavnosti, ga je rešiti s pomočjo kolizijske norme ženitnega prava. A tudi, če bi se izkazalo, da zakon ni bil sklenjen veljavno, se more otrok kot putativni šteti zakonskim, čim je putativnost utemeljena lege nationali materinega soproga ob rojstvu otroka. Znano je, da se pravni redi razlikujejo tudi v pogledu predpostavk, pod katerimi dosegajo nezakonski otroci kot putativni pravice zakonskih.

2.) Čim velja po pravnem redu materinega soproga otrok za zakonskega, mu postane lex nationalis z očetom skupna. Tega, očetu in otroku skupnega pravnega reda, ne prekaša, kar se tiče pravne relevance, noben drugi, zlasti ker je praviloma tudi mati (žena) iste narodnosti. Zato je naravno, da obvladuje ta skupna lex nationalis osebno- in imovinskopravne učinke, ki izhajajo iz ustanovljenega roditeljskega razmerja. Ako postane kasneje ob obstoju tega razmerja državljanstvo članom rodbine (očetu in otroku) zopet neenako, odloča pravni red njiju zadnjega skupnega državljanstva. Obe ti kolizijski normi tečeta, kakor vidimo, vzporedno z onima, ki veljata za osebne in imovinske pravice med soprogi. Uzakonjeni jih imata čl. 19., al. 1. in 2., polj. zak. št. 581. in čl. 19. uv. zak. k nem. drž. zak., predvideni § 34., al. 1. in 2., nač. čsl. odz.

Kolizije pravnih redov nastajajo zlasti v vprašanju, komu izmed roditeljev pristaja oblast (potestat) nad otrokom: očetu, materi, obema? Nemčija daje oblast nad otrokom očetu, materi le tedaj, kadar je oče zadržan, jo izvrševati; Francija in Italija jo dajeta obema, a pridržujeta, dokler traja zakon, izvrševanje očetu; Švica prepušča tudi izvrševanje oblasti obema roditeljema, dokler jo izvršujeta sporazumno, če ni sporazuma, odločuje oče; odz. pozna dvojno oblast: očetovsko in (zelo omejeno) roditeljsko. Razlike med pravnimi redi so dalje v pogledu vsebine

oblasti (dolžnosti alimentiranja in zastopanja; pravice, izbrati otroku stan, privoliti v njegovo poročitev, adopcijo itd.). O vseh teh vprašanjih odločuje, kakor rečeno, skupna *lex nationalis*. — Zoper pretirane pravice roditeljev lege nationali n. pr. zoper pretirano strahovalno pravico je možno prohibitivno poseganje legis loci; zoper nezadostne otroške pravice n. pr. alimentacijske permissivno. — Ako menjajo člani rodbine ob obstoju roditeljskega razmerja svoje državljanstvo tako, da jim postane novo državljanstvo zopet skupno, se ravna osebno-pravni učinki odslej po novi skupni *lex nationalis* (načelo premenljivosti, kakor za osebnopravne učinke iz sklenitve zakona).

Kolizije pravnih redov v pogledu imovinskopravnih učinkov nastajajo zlasti, kadar gre za roditeljske (očetove) pravice na otroški imovini. V Franciji in Nemčiji pristoji roditeljem (očetu) na otroški imovini pravica užitka, a po odz.-u samo pravica uprave (neznatno privilegirane v primeri s pravicami drugih upraviteljev, n. pr. varuhov). Tudi o imovinskopravnih učinkih roditeljskega razmerja (roditeljski pravici na otroški imovini) odloča skupna *lex nationalis*. — Moderne zakonodaje (čl. 19., al. 3., polj. zak. št. 581., § 34., al. 3., nač. čsl. odz.) predvidevajo izjemo za primer, da ima otrok nepremično imovino v inozemstvu, in da terja inozemski pravni red, da se uporablja na pravice zakonskega očeta na otroški nepremičnini *lex rei sitae*; obe zakonodaji predvidevata, naj uporablja *legem rei sitae* v takem primeru tudi domače sodišče. — Ako pridobe člani rodbine ob obstoju roditeljskega razmerja novo skupno državljanstvo, bi po zgledu mednarodnega ženitnega prava pričakovali, da veljaj nepremenljivost enkrat ustanovljenega imovinsko-pravnega režima. Vendar ta nepremenljivost doslej ni predvidena od nobene zakonodaje. Zdi se, da še ni potrebna (ker se državljanstvo doslej ne preminja v svrhu, da bi si roditelja izposlovala več pravic na otroški imovini, nego jih imata po stari *lex nationalis*).

Primeri, da oče in zakonski otrok nista nikoli imela skupnega državljanstva, na našem kontinentu niso praktični in ne urejeni. Če bi kolizije iz takih primerov vendar nastale, bi jih reševali s pomočjo kolizijske norme, merodajne za presojanje nastanka roditeljskega razmerja, ko očetu in otroku *lex nationalis* še ni skupna; odločevala bi torej o učinkih takega roditeljskega razmerja o č e t o v a *lex nationalis* (Walker je za

merodajnost otrokove; a lažje se tu zdi, se odločiti za merodajnost dolžnikovega, nego upnikovega osebnega pravnega reda).

3.) Očetu in otroku skupna *lex nationalis* odločuje tudi o prestatku roditeljskega razmerja, zlasti o doseganju svojepravnosti s spolnitvijo določne starostne dobe, o predpostavkah za razne vrste *veniae aetatis*, o vzrokih začasnega mirovanja in predčasne ukinitve očetovske oblasti in nasprotno o vzrokih za njeno podaljšanje, v nekih pravnih območjih tudi o prestatku očetovske oblasti radi možitve nedoletne hčere. — Kadar *lex nationalis* očetu in otroku ni več skupna, odločuje tudi tu zadnja skupna *lex nationalis*. — Čl. 19., al. 4., polj. zak. št. 581. in § 34., al. 4., nač. čsl. odz. imata predvideno še sledečo specialno normo: »Če se omoži hči, ugasnejo roditeljske pravice v toliko, v kolikor niso združljive s pravicami moža iz njegovega domovinskega pravnega reda.« Če bi imel torej mladi zet po svoji *lex nationalis* pravico, da upravlja ženine paraferne, se mora umakniti tastova upravna pravica (dosedanje *lex nationalis*). Po odz.-u zet take pravice nima.

XL. Razmerje do pozakonjenih in posvojenih otrok.

1.) Kolizije pravnih redov v pogledu pozakonitev so možne že radi tega, ker vsi pravni redi ne poznajo obeh pristnih pozakonitev, znanih našim pravnim območjem; Francozi ne poznajo pozakonitve *per rescriptum principis*, Angleži niso poznali (do najnovejšega časa) naše vsakdanje *per subsequens matrimonium*; neki pravni redi ne dovoljujejo pozakonitve v prešuštvu rojenih otrok. Psevdolegitimaciji putativnih otrok in otrok iz konvalidiranih zakonov spadata v drugo zvezo.

Nastanek mednarodne pozakonitve, zlasti vprašanje njene dopustnosti in predpostavk za njo, se presoja, kakor nastanek roditeljskega razmerja do zakonskega otroka, *lege nationali* očeta nezakonskega otroka ob pozakonitvi, t. j. ob sklenitvi zakona z materjo, oziroma ob podelitvi vladarjeve milosti (ne ob rojstvu otroka). Če je umrl oče pred pozakonitvijo, se presoja nastanek pozakonitve po njegovi *lex nationalis* ob smrti. Obe ti kolizijski normi predvidevata čl. 22. polj. zak. št. 581. in § 37., al. 1., nač. čsl. odz. Kolizijski normi sta pravilni že radi tega, ker spada pozakonitev zakonskega otroka *per subsequens matrimonium* hkratu

k osebnopravnim učinkom zakona, in odločuje o zadnjih, kakor smo videli v mednarodnem ženitnem pravu, skupna *lex nationalis* soprogov (moževa). Na *lex nationalis* otroka (staro materino *lex*, preden se je poročila z očetom) se ni ozirati; Avstrijec je mogel torej z naknadno poročitvijo matere-Angležinje pozakoniti svojega od nje rojenega nezakonskega otroka. — Nekateri so zagovarjali uporabljanje otrokove *lex nationalis* z napačnim argumentom, da gre za otrokove koristi (kar ni vedno res). Tudi se je (na pozakonitev per *rescriptum principis*) rada uporabljala *lex fori*; a njena uporaba mora ostati omejena na formalno pravo (na postopanje), in ne more odločati o materienopravnih predpostavkah in učinkih. — Resolucija (11.) Lausannskega kongresa Instituta priporoča za obliko obeh vrst pozakonitev, naj se ravna *lege loci actus*; a za pozakonitev per *subsequens matrimonium* pri nas sploh ni treba oblike, ker sledi iz golega fakta sklenitve zakona. — Nemški čl. 22. še določa: »Pozakonitev nezakonskega otroka (in posvojitve) se ravna, če je oče ob pozakonitvi (posvojitvi) Nemec, po nemških zakonih. Če pripada oče (posvojitelj) tuji državi, postane pozakonitev (posvojitve) neveljavna, če ni bila dana, po nemških zakonih terjana, privolitev otroka ali druge osebe, s katero je otrok v rodbinskem odnošaju.» Prva norma soglaša s poljsko in češkoslovaško, druga jo pravilno dopolnjuje za primer, da je za pozakonitev (per *rescriptum principis*) potrebna privolitev neke osebe. O tej privolitvi govorim podrobneje v mednarodnem adopcijskem pravu, za katero čl. 22. hkratu velja.

Za učinek in prestanek pozakonitev velja vse v t. XXXIX. povedano, ker stopi pozakonjeni otrok v pravni položaj zakonskega (z neznatnimi izjemami).

2.) Adopcije se ustanavljajo s pogodbo med posvojiteljem (posvojitelji) in posvojencem. Pri adopcijah mednarodnega značaja se ravna zato osebna sposobnost pogodbenikov, možnost in dopustnost nameravanega adopcijskega razmerja, svobodna adopcijska volja in njen sporazum ter oblika adopcijske pogodbe po istih pravnih redih, ki so merodajni za te posamezne elemente veljavnosti pri drugih mednarodnih pravnih poslih (t. XXX. A—Č). — Namesto prvih treh zahtevkov veljavnosti bi po zgledu »pravice do ženitve« lahko govorili o »adopcijski pravici« in sicer o aktivni na strani posvojitelja, pasivni na strani posvojenca. Kakor ženitna pravica, se ravna

adopcijska lege nationali pogodbenikov, pri čemer je razlikovati: Kadar se tiče adopcijska pravica osebne sposobnosti strank (adoptirati ali biti adoptiran), zadostuje, da je podana za vsakega pogodbenika po njegovi lex nationalis. Kadar se pa tiče možnosti ali dopustnosti adopcijskega razmerja (oziroma sporazumne svobodne adopcijske volje) mora biti podana po obeh leges nationales. Adopcijsko razmerje postane torej nemožno ali nedopustno, čim mu nasprotuje določba legis nationalis posvojitelja ali posvojenca, oziroma čim je adopcijska volja obremenjena s hibo po lastni ali po lex nationalis sopogodbenika. Zgleda: Po nov. odz. ne morejo poročene osebe brez privolitve soproga ne adoptirati, ne adoptirane biti; to je zahtevek, ki se tiče osebne sposobnosti, zato zadostuje, da je v skladu z lex nationalis tistega soproga, ki želi adoptirati ali adoptiran biti. Da po nenov. odz. ne morejo biti adoptirani lastni, posvojiteljevi nezakonski otroci, je pa zahtevek, ki se tiče dopustnosti adopcijskega razmerja, zato je adopcija nemožna, čim velja • nenov. odz. za eno obeh strank, za posvojitelja ali posvojenca. — S tema dvema zgledoma sem obenem navedel nekaj povodov za kolizije pravnih redov v mednarodnem adopcijskem pravu. Mnogo je še drugih: Osebne sposobnosti posvojitelja se zlasti tiče različna starostna doba, terjana za aktivno adopcijsko sposobnost (40 let po nov. odz., 50 let po nenov.); dalje zahtevek, da posvojitelj ne sme imeti lastnih zakonskih otrok, ki ga ogrsko (v Vojvodini veljajoče) običajno pravo ne pozna. Dopustnosti adopcijskega razmerja se tiče razlika v starostni dobi, ki mora biti med posvojiteljem in posvojencem (po odz.-u 18 let, po ogrskem pravu 16 let). Anglija adopcije sploh ne pozna, vendar te pomanjkljivosti angleškega pravnega reda ni razlagati v tem smislu, da institucijo adopcije reprobira, in da zato Anglež ne bi mogel biti adoptiran od inozemca.

Kolizijske norme pozitivnih mlajših zakonodaj so premalo natančne. Čl. 23. polj. zak. št. 581. pravi kratko: «Posvojitev se ravna po pravnem redu tiste države, ki ji pripada posvojitelj.» § 37., al. 2., nač. čsl. odz. predvideva dobesedno isto normo, a nadaljuje: «Je-li za posvojitev potrebno, da privoli vanjo otrok, njegovi sorodniki ali zastopniki, se presoja po pravnem redu države, katere pripadnik je prisvojenec.» Čl. 22. uv. zak. k nem. drž. zak. sem citiral v mednarodnem pozakonitvenem pravu. Dopolnilni normi zadnjih dveh zakonikov, da se je ozirati

na *lex nationalis* posvojenca, ko gre za potrebo privolitve soroga, očeta ali drugega zakonitega zastopnika, sta v skladu z našimi izvajanji. Ni pa ž njimi v skladu, da se na vprašanje dopustnosti in možnosti adopcijskega razmerja (brezhibnosti adopcijske volje) po vseh cit. zakonodajah uporablja samo posvojiteljeva, ne hkratu otrokova *lex nationalis*. Izključna merodajnost posvojiteljeve *legis nationalis* se zagovarja z argumentom, da gre zgolj za otrokove koristi. To je sicer res, v večji meri nego v pozakonitvenem pravu, a prepričevalen ta argument ni. — Za obliko adopcijskega akta priporoča (12.) resolucija Lausanskega kongresa Instituta sledečo normo: «Ako je po merodajnem pravnem redu za posvojitev potreben oblastven akt (*acte de l'autorité*), mu določa obliko *lex loci actus*. Ako pa more nastati po tem pravnem redu posvojitev iz prostega akta (*acte libre*), je oblika podvržena pravilu resol. 6.» (gl. t. XXX. B). Za področje odz.-a je treba oblastvenega akta.

Učinke ustanovljenega adopcijskega razmerja, istotako njegov prestanek (ki se da doseči tudi pogodbenim putem) obvladuje skupna *lex nationalis* posvojitelja in posvojenca.

XLI. Razmerje do nezakonskih otrok.

Iz nezakonskega rojstva nastane po modernih zakonodajah (nov. odz.) četvorno pravno razmerje: razmerje otroka do matere, do njenih sorodnikov, do nezakonskega zaploditelja in slednjič razmerje med nezakonsko materjo in zaploditeljem otroka. Imamo pa še pravne rede (nenov. odz.), ki poznajo od teh razmerij le dve (razmerje otroka do matere in do nezakonskega zaploditelja), celó eno samo (premenjeni gradj. zak., ki ne dopušča ugotavljanja nezakonskega očetovstva). Nadaljnje razlike pravnih redov so zlasti v pravicah, ki jih imajo nezakonski otroci proti nezakonskemu očetu in lastni materi. Znana je n. pr. razlika pravnega položaja, ki ga uživajo po *code civilu* «priznani» in «nepriznani» nezakonski otroci. — Vsako gori navedenih razmerij more postati mednarodno iz raznih vzrokov, zlasti radi raznega državljanstva, ki mu pripadajo stranke (nezakonski otrok, nezakonska mati, nezakonski zaploditelj); vendar je po večini zakonodaj (o pridobivanju državljanstva) državljanstvo nezakonski materi in otroku skupno. — Kolizijsko normo potrebujemo v prvi vrsti za vprašanje nastanka vsakega gori navedenih pravnih razmerij.

1.) Razmerje nezakonskega otroka do matere in njenih sorodnikov nastane, čim je utemeljeno v skupni *lex nationalis* matere in otroka. To naravno kolizijsko normo uzakonjujeta izrečno čl. 20. polj. zak. št. 581. in čl. 20. uv. zak. k nem. drž. zak. ter jo predvideva § 35. nač. čsl. odz. Skupna *lex nationalis* je merodajna, razen za nastanek teh dveh razmerij, za njiju učinke (vsebino) in za prestanek (razmerij in učinkov). — Ako premenita mati in otrok ob obstoju roditeljskega razmerja svoje državljanstvo in dobita skupno novo, odločuje odslej skupna nova *lex nationalis* o osebno- in imovinskopravnih učinkih in o prestanku. Ako dobita ob obstoju roditeljskega razmerja razno državljanstvo, odločuje zadnja skupna *lex nationalis*. — Primer, da mati in otrok nista nikoli imela skupnega državljanstva, ni praktičen. Če bi se pripetil, bi po m. m. po analogiji norme za nastanek razmerja do zakonskega otroka odločevala *lex nationalis* matere.

2.) Kolizijska norma za presojanje nastanka razmerja nezakonskega otroka do njegovega zaploditelja dela preglavice od nekdej. Da še vedno ni odkrita konformna, obče priznana kolizijska norma, ima občutne posledice, ker je število nezakonskih otrok veliko, in so razlike pravnih redov, ki urejujejo njih pravni položaj, dalekosežne. Na srečo zginjujejo te zadnje, zlasti odkar je novela k *code civilu* dopustila pretežnemu številu nezakonskih otrok, da zasledujejo svoje zaploditelje. Zdi se, da bodo tudi ostale redke države, ki še zabranjujejo zasledovanje nezakonskih zaploditeljev, sledile francoskemu zgledu prej, nego bo doseženo zedinenje na konformno kolizijsko normo. Vsebinsko izenačenje pravnih redov bi po m. m. zelo pospeševalo, ako bi pravni redi (po zgledu nekih severnoevropskih držav) razlikovali med vprašanji očetovstva in spolnjevanja očetovskih (alimentacijskih) dolžnosti. Za obsodbo v zadnje ni treba tiste strogosti, kakor za ugotovitev očetovstva (zadostuje n. pr. dokaz konkumbence v spočetni dobi kljub protidokazu *plurium concumbentium*, radi katerega zavračajo paternitetne tožbe na Nemškem).

Kolikor kolizijskih norm se da sploh zamisliti, je že bilo uporabljenih na reševanje predmetnega vprašanja: pravo kraja spolne združitve (s stališča deliktne obligacije), domovinsko pravo nezakonskega očeta, domovinsko pravo nezakonske matere, *lex domicilii* enega ali drugega (ob času zaploditve, po

drugih ob času rojstva otroka), slednjič *lex fori*. Zadnjo je dosledno uporabljala staroavstrijska judikatura. Danes so spori za kolizijsko normo skrčeni na dva: Eni se zavzemajo za merodajnost *legis nationalis* nez. zaploditelja ob rojstvu otroka, drugi za merodajnost *legis nationalis* matere ob istem času (ki je hkratu *lex nationalis* otrokova). Druga protimnenja so ovržena: Izvenzakonska konkumbenca ni delikt, zlasti ne zoper otroka, ki ga še ni. *Lex domicilii* je v današnjih razmerah v manj tesnem odnošaju tudi k temu pravnemu razmerju, nego *lex nationalis*, *Lex fori* principiелно ne more razmejevati materialnih pravnih redov. V kolikor je identična z *lex loci* (često), pa more in je po staroavstrijski judikaturi pravilno posegala vmes in spodrinjevala drugo, otroku manj ugodno (po kolizijski normi indicirano) pravo. To permissivno poseganje nas pa ne oprošča dolžnosti, da iščemo pravni red, ki ga indicira kolizijska norma.

Za merodajnost *legis nationalis* nezakonskega zaploditelja govori v prvi vrsti analogija z večstoletno uporabo *legis nationalis* materinega soproga na vprašanje, je-li od nje v zakonu rojeni otrok zakonski ali nezakonski. Kadar je *lex nationalis* nezakonskega zaploditelja za otroka ugodnejša, nego njegova lastna (materina), proti tej kolizijski normi tudi ni nikakih pomislekov.

Za merodajnost *legis nationalis* nezakonske matere (hkratu otrokove) se izrekajo soglasno mlajše zakonodaje centralne Evrope, v kolikor imajo predmetno kolizijsko normo sploh predvideno. Čl. 21. polj. zak. št. 581. in ž njim enako § 36. nač. čsl. odz. določujeta: «Na ugotovitev očetovstva do nezakonskega otroka, na medsebojne pravice in dolžnosti očeta in otroka... je uporabljati norme tiste države, ki ji pripadeta mati in otrok ob rojstvu otroka». Čl. 21. uv. zak. k nem. drž. zak. pravi: «Vzdrževalna obveznost očeta proti nezakonskemu otroku... se presoja po zakonih države, ki ji pripada mati ob rojstvu otroka». Ta kolizijska norma se zdi pravilna za primer, da je pravni red nezakonske matere ob rojstvu otroka zanj ugodnejši ali vsaj enako ugoden, kakor *lex nationalis* nezakonskega zaploditelja (ob istem času). Kadar je neugodnejši, takrat pa ne ustreza niti namenu, niti zgodovinskemu razvoju internopravnih norm, ustvarjenih za pravni položaj nezakonskih otrok. Po tem razvoju se je pravni položaj nezakonskih otrok od generacije do generacije izboljševal, in so se posledice

paupertete postopoma ublaževale. Zato bi smatral za najsmotrenejšo in namenu zakonodaj najbolj ustrezajočo kolizijsko normo: *legis nationalis zaploditelja ali matere ob rojstvu otroka po izbiri zadnjega*. — Če se odločimo za to kolizijsko normo, postane hkratu (za večino primerov) nepotrebno permissivno poseganje *legis loci*, ki mu sicer ni odrekati upravičenosti. — Prohibitivno poseganje (pravnih redov onih držav, ki prepovedujejo ugotavljanje nezakonskega očetovstva kljub velevarstvu *legis nationalis zaploditelja, ozir. matere*) po m. m. ni opravičeno nikdar, ker ga oziri na javni red človekoljubno misleče države nikdar ne terjajo.

Neko alternativnost kolizijske norme poznata tudi polj. in čsl. zakonodaja, ki dostavljata cit. čl. 21. in § 36. sledeči al. 2.: «Ako imata nezakonski oče in mati ob rojstvu otroka svoje domovilišče v tuzemstvu, je uporabiti tuzemske zakone, čim so za otroka ugodnejši». Po tem dostavku se daje otroku izbira med *lex nationalis matere* in *lex skupnega* (poljskega, oziroma češkoslovaškega) domicila roditeljev ob njegovem rojstvu. — Nemški dostavek k čl. 21.: «Ne morejo se pa uveljavljati dalje segajoči zahtevki, nego so utemeljeni v nemških zakonih», ni pravičen in je političen.

3.) Razmerje med nezakonsko materjo in zaploditeljem otroka, kadar je mednarodnega značaja, in si nasprotujejo norme kolidujočih pravnih redov (često, ker večina pravnih redov tega pravnega razmerja še ne pozna), se presoja po izrečni določbi cit. čl. 21. uv. zak. k nem. drž. zak. *lege nationali matere ob rojstvu otroka*, vendar ne more uveljavljati nezakonska mati dalje segajočih pravic, nego jih normira nemški državljanski zakonik. Na Poljskem velja tudi za to razmerje al. 1. cit. čl. 21., in se presojajo pravice nezakonske matere proti zaploditelju po njenem domovinskem pravnem redu ob rojstvu otroka; al. 2., čl. 21. za njo ne velja. Nač. čsl. odz. predvideva na predmetno razmerje uporabo obeh al. 1. in 2. §. 36., tako se bo nezakonska mati event. mogla sklicevati na določbe čsl. odz., kadar bodo za njo ugodnejše, nego lastni domovinski pravni red.

Mislim, da bi se mogla tudi za to razmerje koncedirati izbira med *lex nationalis matere* in *lex nationalis zaploditelja*, katera obeh je za materine pravice ugodnejša; a kadar bi bila *lex domicilii* obeh ob rojstvu otroka za materine pravice še ugodnejša, tudi sklicevanje na *lex domicilii*. Vse v vrhovnem

namenu teh novih pravic nezakonskih mater, da se odvrnejo od njih pogubne posledice paupertete.

Kadar ima izvenzakonska konkumbenca znake civilno- (kazensko) pravnega delikta, nastanejo poleg obrazloženih krepkejšje pravice legis loci delicti commissi.

Skrbstveno pravo.

Skrbstveno pravo v tu rabljenem pomenu tvorijo norme varuštva (tutela) in raznih vrst preklica (curae personae), ne tudi norme curae rei (generalis in specialis) in raznih vrst kuratel, ki jih povzročajo postopanja: pravdno, izvršbeno in druga; o zadnjih bom govoril v dostavku k temu poglavju. — Skrbstva postanejo mednarodna največkrat radi tuje narodnosti skrbljenca (varovanca in preklicanih oseb). Vendar ni to edini povod njih mednarodnemu značaju; če ima n. pr. skrbljenec naše narodnosti, ki je pod skrbstvom naših oblasti, nepremično imovino v inozemstvu, je takoj podan allonacionalni element, radi katerega postane potrebna kolizijska norma. — V tem oddelku razpravljam samo o razmejevanju materielnopravnih določb skrbstvenega (varuštvenega in preklicnega) prava, kadar kolidirajo radi svoje različne vsebine. Na polju varuštvenega prava je takih kolizij manj, nego na polju preklicnega. Vendar nastajajo kolizije tudi v mednarodnem varuštvu, zlasti, ker države niso razvile varuštva v enaki meri, n. pr. da bi vse pripuščale k varuštvu tudi ženske osebe, da bi ženske varuhe oproščale od moškega sovaruštva itd.; dalje ne poznajo vse zakonodaje podaljšanja varuške oblasti, ki je pozna n. pr. odz. Na polju preklicnega prava je razlika in napredek modernih preklicnih redov v primeri s starimi kuratelnimi zakonodajami za vsakogar viden. Moderni preklicni redi poznajo predvsem dvojno vrsto preklicev, popolni in omejeni preklic (prvi s posledico ukinitve, drugi s posledico omejitve poslovne sposobnosti preklicane osebe); razširjujejo dalje zakonite razloge za ukrenitev preklica; določujejo in omejujejo legitimacije za predlaganje uvedbe preklicnega postopanja itd.; starim kuratelnim zakonodajam je bilo vse to neznano, skrbela so v neprimerno večji meri (skoro izključno) za imovino kuranda, manj za njegovo osebo in ozdravljenje.

V področje skrbstvenega prava ne spadajo sledeče norme, o katerih bo govor šele v granah-posestrimah MZP-a: norme za mednarodno razmejitev skrbstvenega (varuštvenega in preklicnega) sodstva (t. LXX. Č, D); v zvezi s to razmejitvijo določbe o posebnih mednarodnih podsodnostih (t. LXXI. in sl.); b) norme za učinkovanje od ene države izrečenih skrbstev (varušttev, preklicev) na ozemlju druge (t. LXXIV. in sl.); c) norme za pravno pomoč, ki si jo medsebojno izkazujejo države v skrbstvenih zadevah (t. LXXXI., LXXXVIII. in sl.) in č) norme, po katerih pripuščamo inozemce k funkciji varuhov in skrbnikov (pripomočnikov) v tuzemstvu, oziroma njim te funkcije nalagamo; te zadnje norme spadajo v pravo tujcev. — Razlikovanje raznih gran mednarodnega skrbstvenega prava je potrebno, ker ima vsaka svojo posebno naravo, in veljajo za vsako druge norme. Nerazlikovanje je imelo ponovno za posledico, da so se nepravilno prenašale norme, ki veljajo za eno grano, na drugo, in se je ustvarjala med temi normami neka koneksnost, ki je ni. Splošno je n. pr. razširjen (često tudi uzakonjen) napačni nazor, da je s pridelitvijo skrbstvenega sodstva oblastvom določne države ipso facto koncedirana tudi merodajnost materialnega skrbstvenega prava njih države.

Kolizijsko normo za mednarodno skrbstveno pravo odkriti ni težavno, čim se spomnimo, da mora vladati med kolizijskimi normami MZP-a harmonija (t. XXVI.). Varuštvo in preklici vsake vrste so instituti, ki nadomestujejo (pri varovancih) pomanjkujočo, (pri preklicanih osebah) zapravljen ali brez krivde alterirano poslovno sposobnost. Kolizijska norma za mednarodno skrbstveno pravo ne more biti zato druga, nego smo jo spoznali za ukinitvev ali omejitev poslovne sposobnosti (t. XXX. A), oziroma za prestanek očetovske oblasti (t. XXXIX), torej *lex nationalis* skrbljenca. Po pravnem redu iste države, po katerem je bila skrbljenca vzeta ali omejena dosedanja poslovna sposobnost, oziroma njegovo dosedanje zakonito zastopstvo, in v istem trenutku, ko mu je bilo vzeto, mora dobiti nadomestek v organizaciji preklica, oziroma varuštva. — Dva boja je morala prestati kolizijska norma *legis nationalis* skrbljenčeva, preden je dospela do današnjega občnega priznanja in veljave: Predvsem boj zoper historično *lex domicilii*, ki se je, kakor smo ponovno opazili, na evropskem kontinentu umaknila *legi nationali* (tudi na drugih pravnih poljih). Nadaljnji, drugi boj: zoper

lex rei sitae v pogledu skrbljenčeve nepremične imovine, ki se je uporabljala s sklicevanjem na teritorialno vrhovnost države in njenega pravnega reda. Zadnji boj še ni povsod dobojevan. Našli bomo še avtonomna mednarodna skrbstvena prava, ki delajo razliko med skrbljenčevo premično in nepremično imovino in uporabljajo njegovo lex nationalis samo na prvo, na drugo legem rei sitae; odrekajo se tudi skrbstvenemu sodstvu v pogledu inozemskih nepremičnin lastnega skrbljenca. Škodo trpi imovinska uprava, ki se razkomadi, namesto da ostane enotna. Le specialni zemljiški režimi morejo opravičevati tako razkomačenje uprave skrbljenčeve imovine. — Legem nationalem skrbljenca ni uporabljati na vprašanja organiziranja in funkcioniranja skrbstva, tudi ne na pravno razmerje med skrbljenцем in njegovim varuhom ozir. skrbnikom (pripomočnikom), sploh ne na vprašanja formalnega prava; tu vlada izključno lex fori (ki je pa radi tega še ni prištevati kolizijskim normam). Žal, da pogrešamo v internih zakonodajah strogo odmejitev formalnega in materielnega skrbstvenega prava, kar so ugotovili že v Haagu (ob posvetovanju čl. 3. konv. IV). Vendar prodira tudi to razlikovanje, kakor bo še prilika pokazati. — Povsem drugo vprašanje je, ne zahteva-li lex fori svoje souporabe poleg lex nationalis kot lex loci iz ozirov na javni red; dalje, nima-li lex fori kot lex loci moči, da legem nationalem iz ozirov na javni red spodrine? Videli bomo, da se zgodi eno in drugo, in da se lex fori (loci) uporablja celó v pretiranem obsegu.

Pravni viri mednarodnega skrbstvenega prava so, kakor drugje, internacionalni in avtonomni; konvencije kolektivne in singularne. Najznamenitejši kolektivni skrbstvenopravni konvenciji sta: haaška konvencija z dne 12. junija 1902. za «ureditev varuštva nad nedoletniki» (konv. IV.) in haaška konvencija z dne 17. julija 1905. «o preklicu in sličnih skrbstvenih ukrenitvah» (konv. V.). Besedili konvencij gl. v Sp. III. in IV. Prvo, varuštveno konvencijo so ratificirale iste države, ki so ratificirale ženitnopravni konvenciji I. in III., poleg njih Španija; torej: Belgija, Francija, Italija, Luksemburška, Nemčija, Nizozemska, Ogrska, Portugalija, Rumunija, Španija, Švedija in Švica. Francija je konvencijo zopet odpovedala (leta 1914.). Veliko konvencijskih vezi je odpadlo radi izbruha svetovne vojne (med sovražnimi državami), vendar so se z mirovnimi pogodbami neke konvencijske vezi vzpostavile, druge sklenile znova. S

sentžerm. mirovno pogodbo (čl. 234. št. 23) na pr. je bila konv. IV. (samo ta) postavljena v moč med povojno Avstrijo in tistimi zveznimi in pridruženimi silami, ki so članice konvencije (Belgijo, Italijo, Portugalijo in Rumunijo). Stara Avstrija je konv. IV. v Haagu podpisala, a je ni ratificirala; vendar opozicija avstrijskega parlamenta ni bila naperjena zoper to konvencijo, temveč zoper sočasno v ratifikacijo predloženi konv. I. in III. Stara Srbija konv. IV. ni podpisala, tako da je bila na vsem našem državnem ozemlju v veljavi zgolj v Vojvodini, kjer je prenehala veljati (deloma) z izbruhom svetovne vojne, popolnoma z uedinjenjem z našo državo. — Manj držav je ratificiralo konv. V.: Francija, Italija, Nemčija, Nizozemska, Ogrska, Portugalija in Rumunija, v najnovejšem času Švedija (leta 1924.). Francija je tudi to konvencijo odpovedala (leta 1917.). Kakor pri konvenciji IV., je veliko konvencijskih vezi (med sovražnimi državami) odpadlo radi izbruha svetovne vojne. Na vzpostavitve vezi iz te konvencije in na sklenitev novih mirovne pogodbe niso silile. Stara Avstrija tudi tega dogovora ni ratificirala, stara Srbija ne podpisala; na državnem ozemlju je torej veljal edino v Vojvodini. Po čl. 9. konv. IV. in čl. 14. konv. V. se konvenciji uporabljata le na varuštva in preklice takih pripadnikov držav-pogodbenic, ki imajo svoje navadno bivališče na ozemlju ene teh držav; le čl. 7. in 8. konv. IV. in čl. 3. konv. V. se uporabljajo na vse pripadnike držav-pogodbenic. Obe konv. IV. in V. ne predvidevata v povojni dobi se množečih primerov, da skrbljenci nimajo nobenega ali da imajo več državljanstev. Za odpravo teh pomanjkljivosti je sklenila šesta haaška konferenca leta 1928. (še neratificirane) dopolnitve k čl. 1., 8., 9. konv. IV. in k čl. 1., 9., 14. konv. V. — Določbe singularnih konvencij, ki jih ima sklenjene v pogledu mednarodnega materielnega skrbstvenega prava naša kraljevina, vsebujejo: čl. 28. al. 4. pppd. s Čsl.; čl. 11.—16. specialne konv. z Ogrsko z dne 22. februarja 1928. br. 256 Sl. Nov. in čl. 28. ital. konz. konv. br. 266 Sl. Nov. (v veljavi od 14. novembra 1928.). Vendar se te singularne konvencije tičejo največ razmejitve skrbstvenega sodstva, zasiguranja medsebojne pravne pomoči in priznavanja skrbstvenih organizacij. — Vse naše avtonomne zakonodaje imajo za mednarodno skrbstveno pravo nepopolne in deloma zastarele kolizijske norme; le kolizijske norme slov.-dalm. prekl. reda z dne 28. junija 1916., št. 207,

drž. zak. so mlade, a silijo pretirano v ospredje legem fori in zaostajajo na dobroti za konvencijskimi.

Pred koncem uvoda naj še opravičim, zakaj v sledečih t. XLII. in XLIII. ne govorim skupno (temveč posebej) o mednarodnem varuštvo in mednarodnem preklicu, dasi statuirajo neki interni pravni redi n. pr. srb. zak. z dne 25. oktobra 1872. ene in iste določbe za varuštvo in preklic (kuratelo). Tem lažje bi mogle biti konformne kolizijske norme. A treba je, da najprej seznanim z vsebinama haaških konvencij IV. in V., ki kolizijskih norm nista poenotili in jih tudi sklenili ob raznem času (1902. oz. 1905.).

XLII. Mednarodno varuštvo.

1.) Po čl. 1. konv. IV. «se ravna varuštvo nedoletnika po njegovem nacionalnem pravnem redu». Po nadaljnjem čl. 5. se «p r i č n e» in «k o n č a» varuštvo v vseh primerih v tistem času in iz tistih razlogov, ki jih določuje nacionalni pravni red nedoletnikov. Po čl. 3., oz. čl. 2., se varuštvo, ki ni bilo ustanovljeno od domovinskega oblastva, niti od diplomatskega ali konzularnega zastopnika domovine, ampak od tuje države kraja nedoletnikovega bivanja, «u r e d i» in «v r š i» po pravnem redu kraja bivanja. Iz teh določb sledi, da konvencijske države v onih primerih, ko so upravičene ali pozvane, da vrše varuštvo nad tujim nedoletnikom (primere spoznamo pri razmejevanju varuštvenega sodstva), ne smejo varuštva ne pričeti, ne nadaljevati, ako materielnopravni pogoji zanje niso podani ali ako so že odpali lege nationali nedoletnika; na drugi strani, da se ravnaajo vsa vprašanja organizacije in funkcioniranja mednarodnega varuštva lege fori. Če pozna n. pr. lex nationalis nedoletnika podaljšanje varuške oblasti, more tako podaljšanje ukreniti tudi tuje-državno varuško oblastvo, dasi bi bilo neznano lege fori; če bi bilo neznano legi nationali nedoletnika, pa bi je varuško oblastvo ne breme tujega nedoletnika ne moglo ukreniti, dasi bi je poznala lex fori. K vprašanju organizacije in funkcioniranja varuštva spadajo zlasti: pristojnost za varuštvo pozvanih oblastev (sodišč ali upravnih oblastev), stvarna in krajevna podsodnost, postavitev varuha, njegove pravice, dolžnosti ter odgovornosti, sploh vsi odnošaji med državo in postavljenim varuhom in med varuhom in varovancem. Na vsa ta vprašanja, zlasti še na nadzor

varovančeve osebe in na upravo njegove imovine je uporabljati legem fori. — O premembi varovančevega državljanstva, ko še traja varuštvo, konv. IV. ne govori, a ni dvoma, da more taka prememba imeti za posledico premembo razlogov, iz katerih varuštvo preneha. — Čl. 4., al. 3., konv. IV. ima še določbo, da se v primerih, ko se mora umakniti inozemsko varuštvo domovinskemu (primere spoznano kasneje) »ravna čas, v katerem preneha staro varuštvo, po pravnem redu države, v kateri je bilo ustanovljeno,» tako da obvladuje do tega časa še stara lex fori odkazano ji področje. — Od šeste haaške konference leta 1928. k čl. 1. sklenjeni trije dostavki se glasé: «Ako je nedoletnik brezdomovinec, velja za njegov domovinski pravni red ... pravni red njegovega navadnega bivališča» (ne preprostega bivališča!) (1). «Ako ima nedoletnik več, nego eno državljanstvo, velja za njegov domovinski pravni red ... oni, ki je hkratu pravni red njegovega navadnega bivališča, ali, če takega nima, njegovega bivališča. Ako nima bivališča v nobeni državi, katerih državljan je, se more država njegovega bivališča za organiziranje varuštva obrniti na katerokoli onih držav, katerih državljan je nedoletnik» (2). «Vendar more vsaka država, katerih državljan je nedoletnik, šteti nedoletnika za podvrženega izključno lastni zakonodaji. Ako je bilo varuštvo organizirano v več domovinskih državah, morajo nedomovinske države priznavati ono izmed varuštév, katero je organizirala domovinska država navadnega bivališča, a, če nima takega na ozemlju ene domovinskih držav, država nedoletnikovega bivališča; ako nima na ozemlju domovinskih držav niti bivališča, priznavajo nedomovinske države ono varuštvo, ki je bilo organizirano najprej» (3).

2.) Po čl. 24. polj. zak., št. 581, so za vse skrbstvenopravne zadeve osebe, ki je potrebna skrbstva (varuštva ali preklica), pozvana domovinska oblastva in domovinski pravni redi. Po nadaljnjem čl. 26. izdajo, kadar postanejo skrbstva potrebni inozemci, ki na Poljskem bivajo ali imajo imovino, trajno ali začasno vse potrebne varuštvene ukrenitve poljska oblastva po lastnem pravnem redu, v kolikor tega ne bi storilo v zadostni meri domovinsko oblastvo, a razlogi in termini ustanovitve in ukinitve skrbstva se ravnaajo po domovinskem pravnem redu inozemca. Kakor vidimo, reproducira poljska zakonodaja obe kolizijski normi konv. IV., istotako njeni področji. — Po čl. 23. uv. zak. k nem. drž. zak. se ustanovi varuštvo

ali kuratela (Pflegschaft) v Nemčiji tudi v pogledu inozemca, ako se skrbstva ne poprime njegova domovinska država, čim postane inozemec skrbstva potreben po zakonih nemške države ali je bil v Nemčiji preklican. Povod za organiziranje varuštva na Nemškem daje torej (poleg negativne činjenice, da se varuštva ne poprime domovinska država) pozitivna, da je inozemec postal varuštva potreben lege fori (ne lege nationali, kakor bi pričakovali po analogiji čl. 5. konv. IV.). — Po § 38. nač. čsl. odz. se presojuje pogoji za ustanovitev in ukinitve varuštva po pravnem redu tiste države, ki ji nedoletnik pripada. Po nadaljnjem § 42., al. 1., je v primeru, da oblastva varovančeve domovinske države ne ustanove varuštva v primerni dobi, za nedoletnega inozemca, ki v Češkoslovaški trajno biva, urediti in vršiti varuštvo po čsl. pravnem redu. Končno se ravna po § 43., al. 1., pravni odnošaji med varuhom in varovancem po pravnem redu države, ki ji pripada varuštveno oblastvo. Te določbe soglašajo s konvencijskimi in z onimi poljskega zakona, ter jih z zadnje-navedeno določbo kompletirajo. — Določb, po katerih razmejujemo mednarodno varuštvena sodstva, nisem citiral (ne pod 1., ne pod 2.), ker spadajo v t. LXX. Č.

3.) Črnogorski čl. 789. ima eno samo pravilno določbo: «Ako se inostrancu, koji stanuje v Crnoj gori, nemože ostaviti, zbog maloljetstva ili drugog uzroka, potpuna imovinska svojevlast, crnogorska mu Vlast može naznačiti staratelja, ako mu ga nije postavila Vlast njegove domovine (al. 1.). U takomu se starateljstvu treba u opšte vladati prema zemaljskim zakonima one Vlasti koja ga je i postavila. Ipak, kad se starateljstvo tiče maloljetnika, ono će trajati prema zakonima njegove domovine (al. 2.).» (Obrazložitev gl. v Sp. VIII.). Določba čl. 789. velja za varuštveno in preklicno pravo. Pri prestanku varuštva razlikuje pravilno med formalnim in materielnim pravom ter uporablja na prestanek legem nationale varovanja. V drugih pogledih to razlikovanje opušča ter uporablja legem fori. — Za območje odz.-a in grdj. zak.-a imamo uzakonjeno le razmejitve varuštvenega sodstva (ki jo spoznamo iz t. LXX. Č). Po tej razmejitvi je možno, da vršijo naša sodišča provizorna varuštva nad inozemskimi nedoletniki. Da morajo pri tem v vprašanih formalnega prava postopati lege fori, je brez dvoma; dvom pa je, je-li tudi v vprašanih materielnega prava, zlasti v pogledu predpostavk za ustanovitev in ukinitve varuštva. Praeter legem je

vprašanje zanikati in v materielnopravnem pogledu uporabljati legem nationale varovanja, sicer pridemo v navzkrižje s kolizijskimi normami §§ 4., 34. odz., ozir. § 5. grdj. zak. — V Vojvodini veljajo §§ 60.—65. zak. čl. XX.: 1877. §§ 61.—64. se tičejo mednarodne razmejitve skrbstvenega sodstva (t.LXX. Č); § 60. ima določbo prava tujcev; zadnji § 65 sledečo: «Kurator, postavljen po določbah §§ 61.—64., je podrejen (ogrskemu) varuštvenemu oblastvu in mora vršiti svoj urad po določbah tega zakona in z odgovornostjo, ki je v njem predpisana.» § 65. uporablja pravilno na eno vprašanj formalnega prava legem fori; o uporabi legis nationalis na materielnopravna vprašanja molči, iz česar ni sklepati, da bi smelo vojvodinsko varuštveno oblastvo ustanavljati in ukinjati varuštva lege fori, mesto po pravilni lex nationalis nedoletnika.

Za vsa pravna področja naše kraljevine v razmerju k Češko-slovaški republiki velja sledeča, uvodoma omenjena, konvencijska kolizijska norma: «Ta oblastva uporabljajo pri svojih odločbah lastno (domače) pravo, ali ona ne morejo odločati o vprašanjih osebnega staleža.» (Čl. 28., al. 4., ppd. iz leta 1924.). — Za razmerje k Ogrski veljajo sledeče določbe goricit. specialne konvencije iz leta 1928.: «Nijedno lice bilo maloletno, bilo punoletno... neče moči biti stavljeno pod tutorstvo (ili pod starateljstvo) sem od starateljske vlasti one Strane Ugovornice, čiji je državljanin dotično... lice. Tutorstvo (ili starateljstvo) moraće se organizovati saobrazno zakonima te Strane» (čl. 11.). — «Tutorstvo (starateljstvo), počeće i završavaće se, u svakom slučaju, u trenutku i sa razloga utvrđenih pravnim propisima one Države, čiji je državljanin maloletnik (ili respektivno punoletnik)» (čl. 12.). — Tutorstvo (i starateljsko) upravljanje biće prošireno... na sva pokretna i nepokretna dobra maloletnika (ili respektivno punoletnika), koja se nalaze na teritorijama svake od Str. Ugov.» (čl. 13., stav. 1. Drugi stavek istega čl. 13. predvideva izjemo za nepremičnine pod specialnimi zemljiškimi režimi). — Čl. 14. predvideva dolžnost države bivanja skrbstva potrebne osebe, da obvesti njeno domovinsko državo: o potrebi in došlih predlogih za postavitev pod skrbstvo ter o ukrenjenih začasnih odredbah, naloženih v dolžnost po čl. 15). — Čl. 16. predvideva možnost delegacije skrbstvenega sodstva (al. 1.); v tem primeru se drži delegirano sodstvo določb lastnega prava «pri čemu ipak neče imati prava

donošenja odlike u pitanjima ličnoga statusa.» — Po sklepnem al. 3., čl. 16. «odlike starateljskih vlasti, koje su postupile po prenesenoj na njih nadležnosti, pošto su postale izvršne, biće priznate na teritoriji druge Strane bez ikakve formalnosti.» — Za razmerje k Italiji določuje čl. 28., al. 1., goricit. konz. konv.: «... konzuli ... imače prava, ako tome ima mesta, da organizuju tutorstvo ili starateljstvo nad državljanima Države, čiji su oni činovnici, saobrazno zakonima te Države.»

XLIII. Mednarodni preklic (in slične skrbstvene ukrenitve).

1.) Po čl. 1. konv. V. «se ravna preklic po domovinskem pravnem redu osebe, ki jo je preklicati.» Domovina torej preklicuje lastne, v tujini bivajoče, pripadnike lege nationali. Po nadaljnjem čl. 6. je ista lex nationalis merodajna, kadar izreče preklic inozemsko oblastvo (bivališča preklicane osebe), ker mora tudi to oblastvo «vpoštevati ovire, ki bi ovirale ... preklic v domovini.» Slednjič zahteva vpoštevanje legis nationalis čl. 3. konv. V. začasne ukrenitve v zaščito osebe in imovine takega inozemca. Z vsemi tremi določbami so pripadniki konvencijskih držav zaščiteni pred nevarnostjo, da bi se jim na konvencijskem ozemlju vzela ali omejila poslovna sposobnost pod manj strogimi pogoji, nego jih pozna lastna lex nationalis. Čl. 7. konv. V. gre v tej skrbi še korak dalje, odrejujoč, da morejo prositi za preklic samo take osebe, ki so upravičene, in iz takih razlogov, ki so utemeljeni hkratu po domovinskem pravnem redu in po onem tujčevega bivališča. Za preklic v tujini je torej v pogledu legitimacije predlagajoče stranke in v pogledu preklicnega razloga potrebna konkordanca dveh pravnih redov, legis nationalis in legis fori. Tuja država ni dolžna, a tudi ne upravičena, da izreče preklic, ako predpostavke zanj niso spolnene po obojnem pravnem redu. «Oskrbo osebe in imovine preklicanega je organizirati po krajevnem pravnem redu, in se ravnajo učinki preklica po istem pravnem redu» (al. 1. čl. 8. konv. V.). «Kadar določa domovinski pravni red preklicanega, da je poveriti oskrbo določni osebi, se je držati po možnosti take določbe» (al. 2. cit.). Kar se tiče prve določbe, je naravna, ker se oskrba osebe in imovine da organizirati samo lege fori; druga določba postaja po modernih zakonodajah vedno manj praktična, ker takih pravic določnim osebam (sorodnikom) več ne priznavajo ali v čim dalje manjšem

obsegu. K vprašanju organizacije in funkcioniranja preklica spadajo, kakor v mednarodnem varuštvenem pravu, zlasti: pristojnost za preklic pozvanih oblastev (sodnih ali upravnih), njih stvarna in krajevna podsodnost, postavitve skrbnika (pripomočnika), njegove pravice, dolžnosti ter odgovornosti, sploh vsi odnošaji med državo in postavljenim skrbnikom ter med skrbnikom in preklicano osebo. Lex fori velja zlasti še za nadzor preklicane osebe in za upravo njene imovine. Učinki preklica, pred vsem obseg omejitve poslovne sposobnosti preklicane osebe, bi se logično morali ravnati lege nationali, po kateri se ravna predpostavke za preklic. Vendar so ti učinki z organizacijo skrbstva, zlasti s pravicami in dolžnostmi skrbnika (radi prepojenosti materialnega prava s formalnim in obratno) v tako neločljivi zvezi, da se jih ne more presojati po drugem pravu, nego se po njem presoja organizacija sama. Zato je bila konv. V. siljena, da podvrže učinke preklica legi fori. Pravni red, mero-dajen za ukinitvev preklica (tudi za premembo preklica v milejšo stopinjo, popolnega v omejeni) izhaja iz določbe čl. 11. konv. V.: »Preklic, izrečen od oblastev navadnega bivališča, morejo ukiniti domovinska oblastva v soglasju z lastnim pravnim redom.« (al. 1.). »Istotako morejo preklic ukiniti krajevna oblastva iz vseh razlogov, ki so predvideni v domovinskem ali krajevnem pravnem redu. Prositi za ukinitvev preklica morejo vse osebe, ki so za to upravičene po enem ali drugem teh pravnih redov.« (al. 2. cit.). Obe normi sta logični posledici določb čl. 1. in 7.: Domovinska oblastva, ki izrekajo preklice lastnih, v tujini bivajočih državljanov lege nationali, jih po isti lex nationalis ukinjajo, ne glede na to, ali so jih izrekla sama ali inozemska oblastva kraja bivanja. Preklic s strani inozemskega obla-stva, ki ga je smelo izreči le, če je bila predlagajoča stranka legitimirana, in če so bili razlogi za preklic utemeljeni kumu-lativno lege nationali in lege fori, se more ukiniti, čim predlaga ukinitvev oseba, ki je za predlog legitimirana po enem ali dru-gem pravnem redu ozir. čim deficira preklicni razlog po enem ali drugem. Tudi s čl. 11. stremi konv. V. za garancijo, da ostane mednarodni preklic v veljavi le v najpotrebnejših primerih, dokler je utemeljen po dvójnem pravu. — Za primer, da se mora umakniti tujedržavno preklicno oblastvo domovinskemu, ima konv. V. še določbo 10. al. 3., da »odloča o času, v katerem pre-neha staro skrbstvo, pravni red inozemske države, od katere je

bil preklic izrečen.» Šele od tega časa naprej se ravnaajo učinki preklica lege nationali preklicanega. — Za primer, da je preklica potrebna oseba brez državljanstva ali da ima več državljanstev, predlaga šesta haaška konferenca iz leta 1928. analogne dopolnitve k čl. 1. konv. V., kakor k čl. 1. konv. IV. (gl. t. XLII.).

2.) Na Poljskem veljata že znani pravili čl. 24. in 26. za vse vrste skrbstva, torej tudi za preklic. — Uv. zak. k nem. drž. zak. določa pred vsem v čl. 8. «da se more inozemec v tuzemstvu preklicati po nemških zakonih, če ima v tuzemstvu domovališče, ali, če je brez domovališča, bivališče.» Že znani čl. 23. ibid. dopolnjuje, da je inozemcu, ki je bil v Nemčiji preklican, organizirati ondod kuratelo (Pflegschaft). Iz teh določb sledi, da se more v Nemčiji inozemec preklicati tudi v primerih, ko so podane materialnopravne predpostavke zgolj lege fori (kar nasprotuje postulatom konv. V.). — Čl. 44. nač. čsl. odz. predvideva: «Določbe §§ 38.—43. je uporabljati smisloma na kuratele nad poslovno nesposobnimi osebami in na pripomočništva. Za inozemca, ki stalno biva v tuzemstvu, se more odrediti kuratela in pripomočništvo v tuzemstvu samo tedaj, če so za to podani pogoji ne le po njegovem domovinskem pravnem redu, ampak tudi po tuzemskem.» Te določbe, najskrbnejše vseh cit. inozemskih avtonomnih, so v skladu s konvencijskimi.

3.) Za področje imov. zak.-a veljata prva dva stavka cit. čl. 789, po katerih se ustanavljajo preklici inozemcev, kadar nastane potreba za nje, lege fori, kar svedoči o nerazvitosti te črnogor. kolizijske norme. — V območju odz.-a (a ne v Sloveniji in Dalmaciji, kjer je curam personae obč. drž. zak.-a nadomestil poseben preklicni red) je uporabljati per analogiam, kar je bilo rečeno za mednarodno varuštveno pravo. Lege fori se smejo torej reševati le vprašanja formalnega prava, sicer se je držati določb §§ 4. in 34. odz. Analogija je opravičena v enakem bistvu preklica in varuštva; tudi rezultati so ugodni in v skladu s konvencijskimi. — Isto velja za srbijansko pravno območje: o razlogih za odreditev starateljstva odločuje po § 5. grdj. zak. lex nationalis kurandova, istotako o ukinitvenih razlogih; v drugih pogledih lex fori.

§ 14. v Sloveniji in Dalmaciji veljajočega, uvodoma citiranega preklicnega reda iz leta 1916. ima sledeče tri določbe: 1.) Ako so pristojna za odločitev o preklicu inozemca tuzemska

sodišča, m o r a j o postopati in odločiti po tuzemskem pravu. 2.) V tuzemstvu izrečeni preklic se m o r e ukiniti, ako ugotovijo oblastva domovinske države inozemca, da pogoji za preklic niso podani, ali če ukine preklic domovinska država. 3.) Tuzemska sodišča m o r e j o ukiniti preklic, ki so ga izrekla zoper inozemca, iz razlogov, veljajočih v tuzemstvu.» Vse tri kolizijske norme zaostajajo za postulati konv. V.: Prva, ker sklepa iz utemeljenosti tusodnega preklicnega sodstva na uporabnost tuzemskega materialnega preklicnega prava, zlasti tuzemskih preklicnih razlogov in določb o legitimaciji predlagateljev (V praksi škoda ni velika, ker je tuzemski preklicni red modernejši od domovinskih); druga in tretja kolizijska norma, ker ukinitve tuzemskega preklica inozemca, ki je bil razveljavljen od njegove domovine ali ni več utemeljen lege fori, ne zahtevata imperativno, temveč fakultativno.

Čl. 28. al. 4. čsl. ppd., citiran v mednarodnem varuštvenem pravu, velja tudi za medsebojna preklicna postopanja in za preklicne izreke. Enako ibid. cit. čl. 11.—16. specialne konv. z Ogrsko iz leta 1928. in čl. 28. konz. konv. z Italijo.

D o s t a v e k. — Obrazložene določbe tega poglavja ne veljajo za primere curae rei generalis, ki se ukrene na pr. na korist redovniku, zapuščini i. dr.; dalje ne za primere curae rei specialis (substitucijsko, kolizijsko, posteritetno in druge kuratele); slednjič ne za one primere kuratel, ki jih povzročijo razna postopanja in ki imajo pretežno namen, pospešiti potek postopanja. — To neuporabnost poudarjata izrečno čl. 27. polj. zak. št. 581 (negativno) in čl. 13. konv. V., po katerem naj velja konvencija samo za interdikcijo «proprement dite»: za kuratelo, za postavitve sodnega pripomočnika in za slične ukrenitve, v kolikor imajo za posledico omejitve poslovne sposobnosti. Gorinavedeni primeri te posledice n i m a j o. Kolizijsko normo, merodajno za nje, iščemo zaman v katerikoli zakonodaji. Pri primerih curae rei specialis in pri kuratelah, povzročenih od raznih vrst postopanja, je v splošnem za njih ukrenitev itd. merodajna lex fori; pri primerih curae rei generalis pa tekmuje z lex fori lex nationalis (redovnika, zapustnika), ki si utegne pridobiti sčasoma isto vpoštevanje, kakršno že uživa v primerih curae personae; zaenkrat uporabljaja praksa še skoro izključno legem fori.

Po § 51. odz. je inozemskemu nadoletniku, ki želi stopiti v zakon v tuzemstvu, a ne more predložiti potrebne privolitve (na pr. očetove), postaviti «zastopnika», ki da ali odkloni na našem sodišču privolitev v nameravani zakon; analogno določbo ima § 112. zak. čl. XXX.: 1894., ki imenuje takega zastopnika izrečno «kuratorja». A tudi te dve določbi molčita o pravnem redu, ki se ga naj drži zastopnik (kurator), ko oddaja sodišču izjavo. Mislim, da naj da prednost domovinskemu pravnemu redu zaročenca pred lex fori (v kolikor bi med njima bile razlike o zakonitih razlogih za branitev zakona, kljub temu, da gre za primer curae rei specialis).

Imovinsko pravo.

Imovinskopravna razmerja so prerazlične narave, da bi zadostovala za vsa ena sama kolizijska norma. Iskati jih moramo za posamezna (stvarno-, obligacijsko- in dednopravna razmerja) in še tu bo treba dalje specializirati.

Stvarno pravo.

1.) Ali more stvarnopravno razmerje sploh postati mednarodno? Stvarnopravno razmerje na nepremičninah težko in redko, na premičninah lahko in pogosto. — Na nepremičninah nastane, če leži na pr. praedium serviens na drugem pravnem področju, nego praedium dominans (ob državnih mejah: mednarodno služnostno razmerje). Okolnost, da je upravičenec iz stvarnopravnega razmerja (lastnik, zastavni upnik) pripadnik tuje države, je sicer allonacionalen element, ki pa nima moči, da bi izzval kolizijo pravnih redov (ne zahteva, da bi se ozirali na narodnost upravičenca). — Premičnine so v nasprotju k nepremičninam podvržene živahni izmenjavi svoje situacije, ki se ne ustavi ob državnih mejah. Čim prekoračijo državno mejo ali pasirajo meje več držav (import in eksport), prihajajo stvarne pravice, na njih že osnovane ali se snujejo (conditio usucapionis), v stik z drugimi pravnimi redi, in postane potrebna razmejitev.

2.) Povodov za kolizije stvarnopravnih redov radi vsebinske različnosti je dosti. — Pravni redi raznih držav ne poznajo niti vseh istih stvarnih pravic. Lastninsko, zastavno in služnostno pač vsi, manj soglasno retencijsko in razne realne pravice (bremen). Posebnost modernih stvarnih prav so stavbene pravice n. pr. po slov.-dalm. zak. z dne 26. aprila 1912., št. 86, drž. zak.; posebnost nem. drž. zak. stvarnopravni značaj rabokupnih pravic na nepremičninah, ki ga ima začasno (do odpovedi po § 1120.) tudi rabokupna pravica staroavstr. odz. Singularna je določba § 24. slov.-dalm. zak. z dne 13. januarja 1914., št. 9, drž. zak., po kateri imajo stvarnopravni značaj celó pravice iz službene pogodbe (vlastelinskih činovnikov, dokler njim ne odpove novi lastnik vlastelinstva). Da so obstajale v zgodovini stvarne pravice, ki so se preživele ali vsaj izginjajo v moderni dobi

(superficiarna, emfitevtna, fevdna, kolonatna), je za MZP manj pomembno, ker bremene na nepremičninah. — Velika vsebinska razlika vlada med stvarnimi pravicami tudi v pogledu upravičenj, ki jih nudijo, oziroma zakonitih omejitev, s katerimi so obremenjene (neke). Niti lastninska pravica ni povsod enake vsebine, ker se vrše na pr. razlastitve pod zelo različnimi pogoji. Različni so pri zastavnih pravicah načini realiziranja, kar je posebno važno za mednarodni trgovinski promet itd. Pri zastavnih in retencijskih pravicah so nadaljnje razlike v pogledu obsega, v katerem jih koncedirajo ex lege posamezni pravni redi, državljanski in trgovinski. — Stvarne pravice nastajajo originarno ali se pridobivajo derivativno. Zopet se razlike v pogledu načinov ene ali druge vrste nastanka. Bona fides pridobitelja ne zadostuje za originarno pridobitev lastnine na premičninah odz.-u in grdj. zak.-u, pač pa nem. drž. zak.-u. Da so različne po raznih državah (in ob raznih časih) predpostavke za priposestovanje premičnin, je znano, zlasti vladajo razlike v pogledu dolgotrajne priposestovalne dobe. Za derivativno pridobivanje stvarnih pravic se v splošnem zahteva titulus in modus acquirendi, a tudi temu načelu ne pri-trjuje čl. 1138. code civila, ki mu zadostuje titulus. Države, ki so uzakonile mobiljarne in registrske hipoteke na premičninah, ne zahtevajo za ustanovitev zastavne pravice, da bi zastavljene premičnine prešle v upnikovo oblast, kakor morajo drugod. — Zelo se razlikujejo pravni redi slednjič v pogledu modusov acquirendi, bodisi pri premičninah, bodisi nepremičninah: Je-li treba za tradicijo (premičnine) telesne prepodaje, ali zadostujeta simbolična in prepodaja z golo izjavo? Je-li zadostuje za zadnjo břevis manu traditio, constitutum possessorium? Pri katerih stvarnih pravicah ena, pri katerih druga? Kakega pravnega pomena so vpisi v zemljiške in druge javne knjige na pr. hipotečne: ali predstavljajo modum acquirendi (analogon tradicije premičnin) ali ščitijo samo zaupanje dobrovernih pridobiteljev, da ustreza resnično pravno stanje vpisanemu?

XLIV. Področje kolizijske norme mednarodnega stvarnega prava.

Še važnejša, nego za druga pravna polja, je za stvarnopravno točna opredelitev področja kolizijske norme. Zgodovinska skušnja uči, da zapeljuje netočnost v tej opredelitvi k napačni kolizijski normi.

Kolizijska norma stvarnega prava naj rešuje v splošnem, kakor drugod, kolizije, ki nastajajo med pravnimi redi ob nastanku in prenehanju stvarnih pravic ter v pogledu njih učinkov (vsebine in obsega). Zlasti naj pravni red, indiciran po kolizijski normi, odgovarja na vprašanja: Kake stvarne pravice se morejo na stvareh osnavljati; kako nastajajo originarno, kako derivativno; kake vsebine in kakega obsega so; slednjič, kako prestajajo?

Ne spada v področje te kolizijske norme vprašanje, je-li dopuščeno tudi tujcem, da se udeležujejo tuzemskega stvarno-pravnega prometa (gl. pravo tujcev); dalje ne vprašanje, kakih pravno relevantnih lastnosti so posamezne stvari, ki morejo postati predmet stvarnih pravic (t. XXIX.). — Pri derivativnem pridobivanju ne spada v pravno področje te kolizijske norme oni del pridobitnega akta, ki ga imenujemo *titulus*; le *modus acquirendi*. Je-li dobi žena zakonito zastavno pravico na moževi imovini v varnost svoje dotalne terjatve, se ne ravna po predmetni, temveč po kolizijski normi mednarodnega zakonsko-imovinskega prava (*lege nationali* moža, t. XXXVI.); predmetna kolizijska norma indicira samo pravni red za ustanovitev, v onem drugem pravnem redu zasidrane, zastavne pravice (brez vknjižbe ali ž njó). Pri eksportu in importu se ravna *titulus* (kupoprodaja) po kolizijski normi mednarodnega pogodbenega prava; pravni red, indiciran od predmetne kolizijske norme, je merodajen samo za prehod lastnine od importerja na tuzemskega kupca in eksporterja na inozemskega kupca. Pri mednarodni dediščini mora dednopравни naslov temeljiti v pravnem redu, indiciranem od mednarodnega dednega prava (*lege nationali* zapustnika); predmetna kolizijska norma indicira samo pravni red, po katerega določbah prehajajo lastninska in druge stvarne pravice z zapustnika ozir. zapuščine na dediča. Torej obvladuje kolizijska norma mednarodnega stvarnega prava samo drugi del derivativnega pridobitvenega akta (*modus acquirendi*); pač pa ves akt originarnega pridobivanja.

XLV. Splošna kolizijska norma.

1.) Za obvladovanje nepremičnin v onih redkih primerih, ko potrebujemo razmejitve pravnih redov, terjata praksa in doktrina, vedno in povsod, izključno veljavo *legis rei sitae*. Skoro si ne moremo predstavljati države, v kateri bi stvarne pravice na nepremičninah bile obvladovane od drugega prava, nego

domačega. Iz domačega pravnega reda, zlasti iz mej, v katerih se dopušča izvrševanje lastninske in drugih stvarnih pravic, iz načinov, kako se stvarne pravice na nepremičninah veljavno osnavljajo in veljavno ukinjajo, in skoro iz vseh drugih določb imobiljarnega prava odseva ves politični in socialni ustroj posamezne države, ki ne dopušča, da bi se ta pravni red umaknil drugemu, inozemskemu. Skoro bi trdil, da so norme imobiljarnega stvarnega prava narekovane od ozirov na javni red. V zgodovini se je izključnost veljave legis rei sitae razvila iz teritorialne vrhovnosti držav.

Veliko teh razlogov govori hkratu za izključnost veljave legis rei sitae pri p r e m i č n i n a h. Tudi pri premečninah ne more biti druga lex merodajna za načine originarnega pridobivanja potom okupacije, priposestovanja ali dobre vere, ko gre (v zadnjem primeru) za vprašanje, v kakih okoliščinah naj se štiti ali ne štiti dobra vera na korist enega pravnega subjekta, dasi na škodo drugega. Nadalje more o modusu acquirendi pri derivativnem pridobivanju premečnin odločati samo lex rei sitae: Nezdružljivo bi bilo z našim teritorialnim redom, ako bi smela Francoza med seboj na našem ozemlju preminjati lastninsko razmerje na podlagi golega naslova brez prepodaje, ko se zanesemo, da lastnina na premečnini brez prepodaje ni prešla s starega upravičenca na novega. Nezdružljivo bi dalje bilo, ako bi se smela iz inozemstva na naše ozemlje transferirana zastavna pravica realizirati po inozemskem pravnem redu brez omejitev in kautel, ki so predpisane po našem (iz socialnozaščitnih razlogov).

Teritorialni red vsake države je pri premečninah enako, kakor pri nepremičninah, garantiran le, če se odpleta po določbah pravnega reda rei sitae. To je danes splošno priznано, in dualizem, ki se je delal za kolizijsko normo v polpreteklem času med nepremično in premečno naravo stvari, splošno opuščen.

2) Temu današnjemu spoznanju slede vse mlajše zakonodaje, ki pri statuiranju kolizijske norme za mednarodno stvarno pravo ne razlikujejo več med premečninami in nepremičninami, temveč uzakonjujejo enotno kolizijsko normo legis rei sitae. Kot zglede navajam čl. 6., al. 1., polj. zak. št. 581, čl. 28. uv. zak. k nem. drž. zak., § 18. nač. čsl. odz. in Bustamentejev načrt panameriškega MZP-a. Od starejših zakonodaj je že v 18. stoletju (leta 1756.) uzakonilo enotno kolizijsko normo legis rei sitae bavarsko dež. pravo, v 19. stoletju saški drž. zak., grški drž. zak., japonski in

neki južnoameriški. Zanimivo je stališče *code civila* in *codice civile*. Po obeh velja za nepremičnine *lex rei sitae* (čl. 3., al. 2., ozir. 7., al. 2.). Za premičnine ne pozna *code civil* nobene kolizijske norme; a iz geneze zakona izhaja, da je predlog, naj bi bile premičnine Francoza v inozemstvu obvladovane od druge *lex* (Francozove osebne), bil izrečno odklonjen. Čl. 7., al. 1., *codice civile* pravi, da so premičnine podvržene *legi nationali* lastnika, «vendar nekvarno nasprotujočim določbam zakona dežele, v kateri so premičnine». Ta nejasni pridržek se od italijanske doktrine tolmači (kot zavračilna klauzula) v tem smislu, da odločuje tudi pri premičninah v mednarodnem stvarnem pravu *lex rei sitae*. V istem smislu interpretira *molck* *code civila* v pogledu *singulae res* današnja francoska praksa, dočim uporablja na *universitates rerum* še osebni pravni red upravičenca.

3.) Drugih nazorov so bili statutarji. Trdili so, da premičnine nimajo, kakor nepremičnine, svojega naravnega situsa. Ker ga nimajo, so zaključevali dalje, ga je treba fingirati in sicer na kraju vsakokratnega domicila njih lastnika (upravičenca). Tako so začeli uporabljati na kolizije stvarnih prav pri premičninah, namesto pravilne *lex rei sitae*, *legem domicilii* stvarno-pravnega upravičenca (*mobilia personam sequuntur*, oziroma za dedno pravo: *mobilia ossibus inhaerent*).

Lex domicilii, ki so jo uporabljali za premičnine, je povedla statutarje včasih do pravih rezultatov, to radi tega, ker so svoji prvi napaki pridružili še drugo: pri derivativnem pridobivanju niso razlikovali med titulom in *modus acquirendi* in uporabljali *legem domicilii* tudi na *titulus*. *Titulus* se, kakor smo ponovno opazili n. pr. v zakonskoimovinskem pravu in, kakor še bomo ugotovili, v dednem pravu pravilno presoja (danes lege *nationali*, v prejšnjih stoletjih) lege *domicilii*.

Teorija statutow se je vzdržala na evropskem kontinentu do srede 19. stoletja, ko so začeli razkrivati njene «kardinalne logične napake» Savigny, Foelix, Wächter i. dr. Še danes ni opuščena v Angliji in severni Ameriki, dasi prodira tudi tam (izza Story-a in Westlake-a) spoznanje, da je treba razlikovati med področji kolizijskih norm za *titulus* in *modus acquirendi*, in da mora stvarnopravna kolizijska norma za premičnine in nepremičnine biti enaka. Kolizijska norma statutarjev je uza-konjena še vedno v § 300. staroavstr. odz., a staroavstr. judikatura ji že od srede 19. stoletja ne sledi več.

4.) Kolizijska norma statutarjev ni le pogrešna, ampak tudi nedostatna. Predpostavlja vedno nekega lastnika ali drugačnega stvarnega upravičenca premičnine. Zato je uporabna le na derivativno pridobivanje, kjer je znan dosedanji lastnik, oziroma upravičenec, ne tudi na originarno, kjer ta lastnik (okupirane, najdene stvari) ni znan, ali ga ignoriramo (pri dobrovernem pridobivanju). A tudi pri derivativnem pridobivanju nas pusti kolizijska norma legis domicilii na cedilu takrat, kadar je premičnina v solastnini (souplevnenosti) več oseb, in imajo te osebe svoj domicil na raznih pravnih področjih z različnimi stvarnopravnimi normami.

5.) Med domačimi zakonodajami ima uzakonjeno pravilno kolizijsko normo imov. zak. in sicer na več mestih: Čl. 790.: «Vlaština nepokretnih dobara i ostala stvarna prava (870) na takim dobrima, podložena su samo pravilima onoga mjesta u kome se nalaze, a nikakvim drugima.» Čl. 791., al. 1.: «I za vlaštinu i druga stvarna prava u pokretnoj stvari, vrijedi u opšte pravilo prethodnega članka». Čl. 791., al. 2: «Za sve što se tiče tečenja ili ustupanja pokretne stvari ili kakva drugoga stvarnog prava u njoj ukorijenjena, mjerilo su zakoni mjesta gdje se stvar nalazi...» Čl. 792. (in fine) pravi, da velja kolizijska norma obligacijskega prava «samo za dugovinsku stranu posla (871), dok sva stvarna prava koja otuda potječu ostaju svagda podvržena zakonu onoga mjesta gdje se stvar nalazi (790—791).» Da se ravnajo lege rei sitae po čl. 799. «oblici i obredi koje treba vršiti kad se stječe vlaština ili drugo stvarno pravo, kao i kad se mijenja imalac ma koga prava te vrste», sem že omenil v drugi zvezi (t. XXX. B, št. 6.). — § 300. odz. sledi, kakor rečeno, nauku statutarjev: «Nepremičnine so podvržene zakonom okraja, kjer leže; vse druge stvari stoje z osebo lastnika pod enakimi zakoni». Če uporabimo prvo teh dveh norm, namenjeno po svojem besedilu nepremičninam, na modus acquirendi, je pravilna pri nepremičninah in premičninah; napačna, če jo uporabimo na presojo naslova. Nasprotno je druga norma, namenjena po besedilu premičninam, pravilna (često) za presojo naslova, nepravilna (vedno) za modus acquirendi. Spričo tako nedoslednih rezultatov, dalje spričo nedostatnosti te kolizijske norme, ugotovljene pod 4.), in končno z ozirom na dognane logične napake statutarjev se danes splošno smatra, da ima judikatura na področju § 300. cit. proste roke in se more držati

enotne, od doktrine in vseh mlajših zakonodaj zastopane, kolizijske norme legis rei sitae pri premičninah in nepremičninah. — Gradj. zak. ponesrečene določbe § 300. odz. ni prevzel.

XLVI. Posebne kolizijske norme, oziroma aplikacije splošne.

Uporaba splošne kolizijske norme legis rei sitae vzbuja nekaj podrobnih dvomov in sporov. Za nje predvidevajo moderne zakonodaje posebne kolizijske norme, ali bi vsaj bilo koristno, da jih predvidijo. Često pa gre pri teh posebnih kolizijskih normah le za aplikacijo, izgraditev ali popolnitev splošne norme.

1.) Katera legum rei sitae odločuje o prehodu lastnine pri premičninah, naročenih iz inozemstva?

To ugotovitev potrebujemo zlasti za mednarodni import in eksport, ko se transferira naročeno blago z enega pravnega področja v drugo. Če naroči n. pr. jugoslovanski importer od francoskega eksporterja v Franciji ležeče blago, zadostuje po code civilu za zgubo prodajalčeve lastnine perfektnost kupoprodajne pogodbe, a za pridobitev kupčeve lastnine je po naših stvarnopравnih redih treba, da pristopi k pogodbi še preprodaja na kupčeve (ali njega zastopnika) roke. Uporaba obeh leges rei sitae, frc. in jgsl., bi povedla do zaključka, da je bilo do perficiranja pogodbe blago eksporterjeva lastnina, a importerjeva da je postalo šele izza prestopa naše državne meje. Tega zaključka v praksi ne moremo prenašati, ker blago v času, ko je prenehal biti lastnik prodajalec, in še ni postal kupec, ne more biti brez lastnika. Derivativni prehod lastnine (zguba na strani starega in pridobitev s strani novega lastnika) se morata ravnanati po eni sami legis rei sitae. Zato dopolnjuje § 19. nač. čsl. odz. splošno kol. normo s sledečo posebno: «Nastanek in prestanek stvarnih pravic na premičninah se ravna po pravnem redu kraja, kjer je stvar ob dogodku, ki se uveljavlja kot činjenica, snujoča nastanek ali prestanek stvari.» Torej odloča v konkretnem primeru, predpostavljajoč, da je kupoprodajna pogodba postala perfektna v Franciji, o prehodu lastninske pravice code civil, ter prehaja lastnina na našega kupca brez prepodaje. Enako normo pozna in izraža (še lepše) čl. 791., al. 2., imov. zak.: «... mjerilo su zakoni mesta gdje se stvar nalazi u onaj čas, kad

je postalo djelo i posao, koji je osnova tome tečenju ili ustupanju (n. pr. kupovina)». — Poljska in nemška zakonodaja nimata slične dopolnilne norme. — Norma ima pomen tudi za pridobitev pravic in re alinea na premičninah, ki so v tuji državi, n. pr. zastavnih pravic.

2.) Problem vindikacije.

Razlike pravnih redov v pogledu možnosti pridobivanja lastninske in zastavne pravice na premičninah od nelastnika, na podlagi dobre vere pridobiteljeve, so velike. Pri nas je (poleg dobre vere) treba, da se pridobi premičnina v okolnostih §§ 367. (456) odz., ozir. §§ 221. (314) gradj. zak. Po nemškem § 933. zadostuje dobra vera brez nadaljnjih okolnosti, a zato so v Nemcih izključene od te vrste originarnega pridobivanja ukradene premičnine (§ 935). Kolizije pravnih redov so ravno v pogledu ukradenih premičnin pogoste, ker je znano, da romajo hitro preko meje. Rimsko pravo in pravni redi, ki mu sledè (prevestno), opisanih primerov pridobivanja na podlagi dobre vere sploh ne poznajo. — Povodov je torej dosti, da se v mednarodnem pravnem prometu določi pravni red, po katerem se naj presoja dopustnost ali nedopustnost vindikacijske tožbe zoper dobrovernega pridobitelja premičnine (mednarodni vindikacijski problem). Za rešitev problema zadostuje aplikacija splošne kolizijske norme: Ako je premičnina ob pridobitvi po dobrovernem pridobitelju v območju našega odz. ali gradj. zak., zadostuje za originarni nastanek lastninske (zastavne) pravice, da so spolnene predpostavke goricit. naših zakonskih določb. Ako je premičnina v tem času v območju nemškega državljanškega prava, zadostuje gola dobra vera pridobiteljeva v smislu § 933., razen kadar gre za ukradeno stvar. Če torej pride stvar, ki je bila ukradena v Nemčiji, k nam, in jo kupi pri nas kupec v okolnostih § 367 (221), postane njen originarni lastnik kljub nem. § 935.; tudi tedaj, če je kupec Nemec (rojak okradenega prejšnjega lastnika). Če pa okolnosti § 367. (221) niso spolnene, kupec lastnine ne dobi, dasi bi stvar ne bila ukradena, in bi bila spolnena predpostavka nemškega § 933. (dobra vera). — Za aplikacijo legis rei sitae na vindikacijski problem govori zlasti potreba sigurnosti prometa. Legem rei sitae je, kakor smo videli, uporabljati brez ozira na narodnost kupca in prejšnjega lastnika

in brez ozira na pravni red, od katerega je bila premočnina obvladovana po prejšnjem situsu. — Isto rešitev vindikacijskega problema predvideva § 20. nač. čl. odz. s sledečimi točnimi besedami: «Je-li in v koliko dopustna lastninska tožba zoper posestnika, je presoati po pravnem redu, kjer je stvar, ko nastane njegova posest» (ne, ko nastane pravni naslov za prehod posesti). Poljska in nemška zakonodaja te posebne kolizijske norme ne predvidevata, a velja tudi za nju, ker gre za aplikacijo splošne kolizijske norme.

3.) Priposestovanje.

K originarnim načinom pridobivanja stvarnih pravic, ki delajo težave MZP-u, spada tudi priposestovanje premočnin, ki prehajajo pendente conditione usucapionis z enega pravnega področja v drugo (z različnimi pogoji za priposestovanje, zlasti z različno dolgotrajno priposestovalno dobo). Pri nepremočninah, ki ne menjajo situacije, take kolizije ne morejo nastati. — Doktrina še ni edina v pogledu pravnega reda, ki naj odloča v takih primerih o doseženem priposestovanju: a) Eni so za merodajnost pravnega reda situacije premočnine, ko se je priposestovanje pričelo; b) Drugi za pravni red situacije premočnine ob potekanju priposestovalne dobe. Zopet drugi posredujejo: c) da naj posestnik izbira med enim in drugim pravnim redom; č) da naj odločuje lex nove situacije, a posestnik naj si sme vračunati v novo priposestovalno dobo posestno dobo pod staro lex rei sitae; slednjič d) da naj se računata sorazmerno doba posesti pod staro in pod novo lex rei sitae. — Čl. 6., al. 2., polj. zak. št. 581. ukazuje: «Priposestovanje... se naj presoja po normah kraja, kjer je premočnina ob potekanju priposestovalne dobe. A pridobitelj pravice se more sklicevati na norme tistega kraja, kjer je bila premočnina ob pričetku potekanja dobe» (torej izbira ad c.). Ta izbira naj velja po polj. zak. tudi za zamlčanje in zastaranje pravic (kar je še manj umestno). § 21. nač. čl. odz.: «Priposestovanje se ravna po pravnem redu države, v kateri je stvar ob času, ki se uveljavlja kot pričetek priposestovanja. A priposestnik se more sklicevati na pravni red države, v kateri se priposestovanje končuje; vendar je računati v tem primeru priposestovanje šele od trenutka, ko je stvar došla v to državo.» (Izbira ad c, z izrečno izključitvijo

vračunanja posestne dobe pod staro *lex rei sitae*, kadar se priposestnik sklicuje na novo). Čl. 791., al. 3. imov. zak. uzakonjuje nauk doktrine ad a): «Ipak što se tiče održaja (845) pokretne stvari, odločuju jedino pravila mjesta gdje se stvar nalazila u onaj čas, kad je vrijeme održaju počelo teći: pravila toga mjesta vrijede i za sam završetak održaja kao i za sve što odtuda potječe». Uv. zak. k nem. drž. zak. predmetne kolizijske norme ne pozna. — Na vseh cit. zakonodajah je pravilno, da uporabljajo na vprašanje priposestovanja *legem rei sitae*. Kar se tiče ugibanja med staro in novo *lex*, se pa ne zdi posrečena nobena cit. treh rešitev, temveč smatram za pravilno ono, ki jo priporoča doktrina ad č): Predvsem se mi ne zdi v redu, da prepuščata poljski in češkoslovaški zakonodajalec priposestniku izbiro, da uporabi staro ali novo *lex rei sitae*. Priposestovanje involvira prestanek stare lastninske pravice, in zato ne gre, da bi odločal novi lastnik o tem, naj-li preстане po enem ali drugem pravnem redu; zakonodajalec se mora odločiti za uporabo stare ali nove *lex* sam. Vse govori za uporabo nove: Čim je postal posestnik po določbah nove *lex rei sitae* upravičen, se šteti za lastnika, mu drug pravni red težko prepreči nastalo lastninsko pravico. Uporaba starega pravnega reda bi imela za nevšečno posledico, da bi na enem in istem pravnem področju lastninske pravice potom priposestovanja nastajale v različnih dobah: na premičninah, prinešenih s tujega pravnega področja event. prej, nego na domačih; to bi ne bilo združljivo s teritorialnim redom v državi. Kar velja v pogledu priposestovalne dobe, bi moralo veljati tudi za druge zakonite pogoje priposestovanja. V nekili manj civiliziranih državah ne spada k tem pogojem niti dobra vera, ampak zadostuje, da se posest določno dobo let ne osporava; priposestovati more tudi slaboverni pridobitelj. Če bi se smel tak posestnik sklicevati na *lex rei* stare situacije, bi priposestoval premičnino kljub slabi veri od prvega početka tudi pri nas, česar zopet ne morem spraviti v sklad s teritorialnim redom v državi. Za uporabnost nove *lex rei sitae* se izreka med drugimi Nolde. — Kljub merodajnosti nove *lex* po m. m. ni zadržka, da se doba posesti pod staro *lex rei sitae* všteje v priposestovalno dobo, terjano od nove. Ako bi pa priposestnik prenesel premičnino nalašč v svrhu, da si okrajša priposestovalno dobo, bi postal slaboveren.

4.) Knjižne pravice.

Knjižne pravice niso identične s stvarnimi na vknjiženih nepremičninah, dasi so vknjižbe, oziroma izknjižbe potrebne za pravni nastanek, oziroma prestanek enim in drugim. Rabokupne pravice na nepremičninah so n. pr. načeloma obligacijske, a z vknjižbo dobe stvarnopravni učinek (preko zakonitega stvarnopravnega učinka § 1120. odz.). Katerim obligacijskim pravicam se more s pomočjo zemljiške knjige dati stvarnopravni učinek, s kake vrste vpisom se to doseže, kak pravni učinek ima vpis itd., more biti po raznih pravnih redih urejeno različno. Zato ni odveč, da predvideva § 22. nač. čsl. odz. posebno normo za knjižne pravice (ki velja hkratu za stvarne pravice na vknjiženih nepremičninah): «Tuzemske določbe o vpisih v javne knjige je uporabljati tudi tedaj, kadar je presojeti pravni razlog nastanka, prestopa, utesnitve ali prenosa knjižne pravice po tujem pravnem redu». — Zemljiškoknjižne zakonodaje zahtevajo z drugimi besedami svojo absolutno veljavo, pri čemer je treba razlikovati med področjem navzočne kolizijske norme (nastanek, prestanek, utesnitev in prenos knjižne pravice) in med onim kolizijske norme za presojo pravnega razloga (titula). — Za obliko pravnih razlogov, kadar so pravni posli (pogodbe), ne velja splošna alternativna kolizijska norma *legis loci actus vel causae*, temveč (po čl. 11., al. 2., uv. zak. k nem. drž. zak., čl. 6., al. 3., polj. zak. št. 581., čl. 799. imov. zak., § 16., al. 2., nač. čsl. odz. in po 8. res. Lausanskega kongresa Institutovega) *lex rei sitae* (t. XXX. B, št. 6.); očitno zato, ker tvori naprava tabularne listine že del tabularnega akta.

5.) Služnostne pravice.

Če bi nastala kolizija pravnih redov pri služnostni pravici na premičnini, n. pr. pri usufruktu premičnine, ki se je prenesla z enega pravnega področja v drugo, bi se služnostno razmerje presojalo po pravnem redu vsakokratnega situsa premičnine. Zlasti velja to za pravice in dolžnosti usufruktuarja. Če bi nastala kolizija pri služnostni pravici na nepremičnini, bi odločal po splošnem prepričanju pravni red lege služkega, ne gospodujočega zemljišča, zlasti o vsebini služnostne pravice. Oboje brez posebne določbe v kateremkoli avtonomnem MZP-u. — Pravni naslov za ustanovitev služnostnega razmerja (pogodba,

lex) se seveda ne presoja lege rei sitae, temveč lege causae. Zato bi morali tudi na vprašanje, gre-li očetu užitek otroške imovine, odgovarjati po pravnem redu, indiciranem od kolizijske norme roditeljskega prava; lex rei sitae bi odločevala samo o pravicah in dolžnostih očeta kot usufruktuarja ter o načinu ustanovitve in ukinitve eventualne njegove užitne pravice. Vendar smo za poljsko in češkoslovaško mednarodno roditeljsko pravo v t. XXXIX. ugotovili nekoliko drugačno določbo.

6.) Zastavne pravice.

Za nje veljajo najmanj sledeče aplikacije splošne kolizijske norme, ne da bi jih katera zakonodaj izrečno uzakonjevala:

a) Ako nastane po pravnem redu, kjer leži premična ali nepremična zastava, zastavna pravica z golo zastavitveno pogodbo brez prepodaje, oziroma vknjižbe (*pactum hypothecae*), je zastavna pravica veljavna, dasi bi pravni red kraja, kjer se je pogodba sklenila, ali osebni pravni red dolžnikov ali upnikov zahteval prepodajo. A tudi obratno: Pri nas ležeče premičnine ali nepremičnine ne more zastaviti Francoz Francozu brez prepodaje (vknjižbe), niti v Franciji. — Izključna merodajnost legis rei sitae velja tudi tedaj, če pravni naslov ni pogodba, temveč naslov druge vrste; dalje ne le za ustanovitev, temveč tudi za prenos, obremenitev in ukinitve zastavne pravice.

b) Ako pozna pravni red, kjer leži premična ali nepremična zastava, generalne zastavne pravice, se more taka generalna zastavna pravica pogoditi ali na drug način ustanoviti tudi na krajih, katerih pravni redi zahtevajo specializacijo zastavljenih predmetov, in od oseb, katerih osebni pravni redi ne poznajo generalnih, le specialne zastave. In obratno: Generalna zastavna pravica se ne more pogoditi ali na drug način ustanoviti, dasi bi jo poznale *lex loci actus* in *leges personales*, čim je ne priznava *lex rei sitae*.

c) Ako preidejo premične zastave, na katerih je bila ustanovljena zastavna pravica brez prepodaje ali generalna zastavna pravica brez specializacije (oboje v soglasju z *lex rei sitae*), po svoji ustanovitvi v območje pravnega reda, ki zahteva prepodajo, oziroma specializacijo, ostanejo zastavne pravice v veljavi. Kljub temu je svetovati, da spravi zastavni upnik zastavnopravno razmerje naknadno v soglasje z novo *lex rei sitae*.

Ako namreč štiti nova lex dobrovernega pridobitelja premičnine zoper neočitne zastavne pravice, bo stari upnik vendarle zgubil svojo zastavno pravico, ne radi prenosa v območje nove lex, temveč radi ščitenja dobre vere po njej. Pripominjam, da ni ovire, da zastavni upnik v takem primeru zastavnega dolžnika, ki ne bi privolil v prepodajo, oziroma specializacijo zlepa, na njo toži.

č) *Lex rei sitae* se presoja po poleg nastanka in prestanka zastavne pravice njena vsebina (n. pr. pravica zastavnega upnika na uživanje zastave) in načini realizacije zastavne pravice. Ne presoja se pa *lex rei sitae* pravni naslov za pridobitev zastavne pravice. Če je pogodba, se presoja po pravnem redu, indiciranem od kolizijske norme mednarodnega pogodbenega prava; če nastane *ex lege*, po kolizijskih normah raznih pravnih polj, n. pr. soprogina zastavna pravica po kolizijski normi zakonskoimovinskega prava, varovančeva po oni varuštvenega prava, volilojemnikova po kolizijski normi dednega prava itd. Posebno veliko zakonitih zastavnih stvari izvira iz specialnega (trgovinskega) prava.

d) *Lex rei sitae* je slednjič merodajna za presojo pravnega razmerja med zastavnimi soupniki, n. pr. za dopustnost in pogoje tzv. *jus offerendi*, zlasti za vrstni red več zastavnih upnikov. Ne sme motiti, da so norme o vrstnem redu uzakonjene včasih v procesnih zakonih, n. pr. stečajnih in izvršilnih. Če je bilo na isti zastavi ustanovljenih več zastavnih pravic v območju različnih pravnih redov, vsaka v soglasju z *lex rei sitae*, so veljavne vse, v kolikor so med seboj združljive. Če ne bi bile združljive, ugasne starejša zastavna pravica radi veljavne ustanovitve mlajše. Če se zastavi n. pr. premičnina v Franciji brez prepodaje, in jo zastavni dolžnik prenese kasneje k nam in tukaj veljavno zastavi potom prepodaje, stari zastavni upnik ne more prodreti zoper mlajšega.

7.) Retencijske pravice.

Retencijske pravice nastajajo praviloma *ex lege*. Kdaj nastane legalni *titulus* za nje — v tem pogledu je največ kolizij — odloča tisti pravni red, ki obvladuje zavarovanja potrebno terjatev, torej obligacijsko pravo, najčešče specialno (trgovinsko). — Posebnega modusa *acquirendi* ni; zato odpade kolizijska

norma zanj. — *Legé rei sitae* se presojaajo vsi učinki mednarodne retencijske pravice, zlasti njena vsebina in načini realizacije (pri čemer prehaja retencijska pravica često v zastavno).

Obligacijsko pravo.

Da sta obe predpostavki za razvoj mednarodnega obligacijskega prava, mednarodni promet s pravno pomočjo obligacij in razlike med obligacijskopравnimi redi raznih držav, podani v najobilnejši meri, ni treba dokazovati niti zgledoma.

1.) Z gospodarskega vidika služijo obligacije pridobivanju novih dobrin (zakonite in poslovne) ali očuvanju starih (odškodninske). Po pravnem viru nastanka jih delimo na take, ki nastajajo po volji zakonodajalca (zakonite in odškodninske), in ostale, ki nastajajo po volji strank (poslovne ali samoupravne). Vendar sodeluje zakonodajalec tudi pri zadnjih v toliko, da dopolnjuje s svojimi določbami pomanjkljivo in tolmači nejasno voljo strank.

Zakonite obligacije navezuje zakonodajalec na prav različne, v zakonodaji točno opredeljene dejanske stane, ki se izčrpno ne dajo navesti. Odškodninske obligacije navezuje na poškodbo tuje pravne dobrine. Take poškodbe nastajajo iz krivdnega protipravnega dejanja (deliktov), iz protipravnega dejanja brez krivde odškodninskega zavezanca (quasideliktov) ali iz gole škode brez krivde in protipravnega dejanja, a radi pristopa drugih, v zakonodaji točno opredeljenih činjenic (quasikontraktov). Poslovne obligacije nastajajo iz volje ene same stranke (enostranske) ali iz sporazumne volje dveh ali več (pogodbene).

Za MZP sledi iz očrtane raznovrstnosti obligacij, da ne more zadostovati ena sama kolizijska norma, ampak da potrebujemo najmanj tri splošne: eno za zakonite obligacije (t. XLVII), drugo za odškodninske (t. LIII), tretjo za poslovne (t. XLVIII—LII). Za poslovne obligacije potrebujemo tudi več specialnih kolizijskih norm.

2.) Obligacijsko pravo je pretežno popustnega, izjemoma prinudnega značaja. Iz tega sledi, da odločuje pred pravnim redom, indiciranim od kolizijske norme, v mejah popustnega obligacijskega prava avtonomija volje strank. V kolikor določijo stranke nastanek, prestanek in vsebino mednarodnega obligacijskega razmerja same, odpade potreba, iskati za ta vpra-

šanja kolizijsko normo. Moderna MZP-a opozarjajo izrečno na ta preprosti način preprečenja mednarodnih obligacijsko-pravnih konfliktov (čl. 7. polj. zak. št. 581., čl. 9. codice civile, §§ 17. in 23., al. 1., nač. čsl. odz. in drugi). — Avtonomija volje strank more preprečiti konflikte na dva načina: neposredno s tem, da se dogovorijo stranke na želeni pravni učinek sam, ali posredno s tem, da določijo pravni red, ki naj bo merodajen za pravni učinek. Neke zakonodaje (staroavstr. odz.) se upirajo, da bi se pogodil tuzemec z inozemcem v tuzemstvu na inozemski pravni red; druge (poljska, črnogorska) naštevajo pozitivno tiste pravne rede, na katere se smejo stranke pogoditi. Meni se zdijo take utesnitve avtonomije strank neopravičene, v kolikor se dogovarjajo stranke v mejih popustnega prava. Določitev uporabnega pravnega reda potom dogovora strank se more zgoditi, kakor drugi dogovori, izrečno ali molče. — Ideja, da morejo stranke podrediti obligacijskopravna razmerja, zlasti pogodbeni, avtonomno dogovorjenemu pravnemu redu, je tako zapeljiva, da so začele moderne zakonodaje (češkoslovaška) predvidevati za določne pogodbe zakonite domneve, da sta jih stranki podvrgli določnemu pravnemu redu. Take zakonite domneve nam pomagajo iz mučnega položaja, da za polje mednarodnega pogodbenega prava še nimamo nesporne kolizijske norme. Nač. čsl. odz. domneva v čl. 23., al. 2., da sta se pogodbenika pri sledečih pogodbah dogovorila na sledeče pravne rede: a) Pri prodajah v izvrševanju trgovine in obrta: na pravni red kraja izvrševanja; b) Pri prevzemanju javnih del, stavb in dobav, pri službenih in delovršnih pogodbah z državo in javnopravnimi korporacijami: na pravni red države, oziroma oni, ki velja na sedežu javnopravne korporacije; c) Pri zavarovalnih pogodbah: na pravni red, ki velja na sedežu zavarovalne družbe ali njenega zastopstva; č) Pri pogodbah z odvetniki, notarji, zdravniki, patentnimi odvetniki in drugimi osebami, ki so postavljene, da vršijo javne poklice: na pravni red kraja, kjer imajo te osebe svoj uradni sedež; d) Pri delavnih pogodbah podjetnikov, obrtnikov in trgovcev ž njih nameščenci: na pravni red, ki velja na kraju podjetja. Dasi je pritrditi vsebinski pravilnosti teh domnev, vendar ni odobravati oblike »domneve«, v katero jih zakonodajalec odeva. Domnevati se dajo činjenice, ne sporazumi strank. Zadnji so ali resnično nastali (izrečno ali molče) ali niso nastali; v zadnjem primeru jih more zakonodajalec supilirati s svojo lastno

voljo, a ne gre, da bi pri tem lastno voljo skrival za fingirano voljo strank. Vse navzočne zakonite domneve so prikrite kolizijske norme. Poljska zakonodaja in Bustamentejev načrt uzakonujeta (skoro) iste določbe brez ovinkov v obliki posebnih kolizijskih norm.

XLVII. Zakonite obligacije.

Kolizijska norma za zakonite obligacije ne more biti druga, nego *legis causae*. Z drugimi besedami: Na nastanek, prestanek in vsebino zakonitih obligacij je uporabljati oni pravni red, v katerem te obligacije koreninijo. Več aplikacij predmetne *legis causae* smo že spoznali: Osebnopravne obligacije, ki nastanejo iz sklenitve mednarodnega zakona med soprogo, se ravnaajo po njiju vsakokratni skupni *lex nationalis*; imovinskopravne med istima lege *nationali* moža ob sklenitvi zakona; roditeljskopravne med roditelji in otroci po njim skupni *lex nationalis*. Za obligacije, nastajajoče iz lastninskega razmerja na nepremičnini, je merodajna *lex rei sitae*, n. pr. za dolžnost, dovoliti zasilno pot, ali za negativno, opustiti imisije. V mednarodnem dednem pravu se presoja obligacijsko razmerje med dedičem in tzv. nujnim dedičem lege *nationali* zapustnika. Bustamente, ki edini predlaga uzakonitev kolizijske norme za zakonite obligacije (čl. 161.), jo izraža prav primerno z besedami: «Obligacije, ki izhajajo iz zakona, obvladuje pravni red, ki jih je ustvaril (etabliral).»

XLVIII. Poslovne obligacije.

Največ mednarodnih poslovnih obligacij je pogodbenih. Dasi nastajajo dan za dnevom v milijonskem številu, in so se za kolizijsko normo za nje trudili že statutarji, do danes ni odkrita, in smo še sredi znanstvene diskusije o njej. Statutarji in sploh starejši znanstveniki niso imeli uspeha, ker so se trudili, odkriti za vse mednarodne pogodbene obligacije eno samo kolizijsko normo. Mlajši so krenili na pot specializacije. Poljska in češkoslovaška zakonodaja posvečata mednarodnemu pogodbenemu pravu že osem, oziroma deset členov, a Bustamente nič manj, nego 46 členov (čl. 171.—183. mednarodnim pogodbam v splošnem, čl. 184.—216. posameznim pogodbenim tipom). Kongres I. L. A. leta 1926. je sklepal o resolucijah za dva taka tipa,

za kupoprodajno in delavno pogodbo, haaška zasebnopravna konferenca leta 1928. za kupoprodajno.

1.) Enostranske obligacije ne delajo sličnih težav. Ako obljubi tujec pri nas na način, predviden v nov. odz.-u, nagrado za najdbo zgubljenega predmeta ali za vrnitev zatekle živali, ima *lex loci actus*, t. j. zakonodaja kraja tujčeve javne obljube evidentno prednost pred tujčevo *lex nationalis* ali *lex domicilii*; kaka nadaljnja *lex* sploh ne tekmuje, n. pr. *lex nationalis* ali *domicilii* onega, ki se je odzval na javno obljubo. Tujčeva *lex nationalis* ali *domicilii* ostane skoro vedno neznana, in tudi, če jo tujec objavi, ne stori tega z namenom, da bi z objavo omejil svojo zavezanost po določbah domovinskega pravnega reda. Vsi tukajšnji reflektanti pa se trudijo z zaupanjem, da je tujec zavezan *lege loci actus*. Da nima te kolizijske norme (*legis loci actus* za enostranske obligacije) uzakonjene še noben zakonik, si razlagam iz okolnosti, da je priznavanje takih razmerij več ali manj novost; izjemo dela čl. 794. v zvezi s čl. 586. imov. zak., ki za nje izrečno uzakonjuje merodajnost *legis loci actus*. — Ako bi bil tujec določil pravni red, po katerem namerava biti vezan, avtonomno, bi obveljal seveda ta pravni red, ker gre za popustno pravo.

Ista uvaževanja govore za uporabnost *legis loci actus* na enostranski zavezujoče mednarodne pogodbe (daritvene). Vendar se izrekajo neke zakonodaje pri njih za vpoštevanje *legis nationalis* inozemskega darovatelja v tem smislu, da more obdarovanec izbirati med *lex loci actus* in darovateljevo *lex nationalis*, katera je zanj ugodnejša. To izbiro opravičuje bistvo teh pogodb, ki streme za favoriziranjem protipogodbjenika.

2.) Z dvostranskimi pogodbami (oneroznega značaja) nimajo *leges nationales* nobenega relevantnega stika takrat, kadar sta pogodbjenika vsak druge narodnosti. Seveda bi njima kot dolžnikoma ugajalo, da sta zavezana vsak po svoji *lex nationalis*; a hkratu hočeta biti upravičena *ex lege nationali*; to pa ni združljivo, ker morata biti vsebini dolžnosti in pravice (obveznosti in terjatve) kongruentni. Res je dalje, da imamo pri oneroznih dvostranskih pogodbah dve obligaciji in dva dolžnika in da bi mogli uporabljati na eno (n. pr. prodajalčevo dobavno) dolžnost *legem nationale* prodajalca, na drugo (kupčevo plačilno) dolžnost *legem nationale* kupca; upravičen bi bil v tem primeru vsak pogodbjenik po sopogodbjenikovi *lex nationalis*. A tej rešitvi se

upira sinalagmatični značaj pogodb; čim bi bil n. pr. prodajalec po svoji *lex nationalis* dolžan dobaviti le iz roke v roko proti prejemu kupnine, a kupec dolžan plačati le proti predhodni spolnitvi prodajalca, bi ne bilo izhoda iz kolizije. — Uporabnost *legis nationalis* na mednarodne onerozne pogodbe prihaja zato v pretes le, kadar je pogodbenikoma skupna. Imamo resnično zakonodaje, ki v takem primeru pričakujejo od pogodbenikov, da se ozirata pri sklepanju pogodbe v tujini na skupni domovinski pravni red. Od mlajših se zavzema za merodajnost skupne *lex nationalis* *Frankenstein* (a iz politično barvanih ozirov). V mednarodnem komerciju se po narodnosti pogodbenikov skoro nikdar ne povprašuje, in se medsebojna narodnost redko pozna. Če se je po narodnosti povprašalo, je dopusten često že zaključek na tih dogovor, da sta pogodbenika podvrgla svoj dogovor legi *patriae*. Nam tu ne gre za vprašanje možnosti takega dogovora, temveč za opravičenost narodnosti kot navedne okolnosti; le-to je v splošnem zanikati.

Več stikov z mednarodno onerozno pogodbo ima *lex domicilii* pogodbenikov, a iz pravkar navedenih razlogov zopet le, kadar imata pogodbenika domicil na enem in istem pravnem področju. Domovališče je, v nasprotju k narodnosti, pogodbenikoma vedno znano, zlasti v trgovskem svetu, kjer velja za domovališče sedež podjetja. Če je domovališče skupno (leži na istem pravnem področju), je pogodbenikoma dobro znana tudi *lex domicilii*, ker poslujeta oba po njej. — Pomisleki proti merodajnosti skupne *lex domicilii* nastanejo, kadar sklepata pogodbenika pogodbo drugje, ne na pravnem področju skupnega domicila. Če jo skleneta n. pr. v istem inozemstvu domicilirana Jugoslovana v svoji domovini ali v tretji državi, nima taka pogodba s pravnim redom skupnega domicila nobenega stika več, ter preneha njegova relevantnost. Z drugimi besedami: *Lex* skupnega domicila se zdi pravne važnosti le, kadar je identična z *lex loci actus*. Zadnja vodi na pravo pot.

3.) Relativno največ stikov z onerozno mednarodno pogodbo ima *lex loci actus*, imenovana tukaj *lex loci contractus*. Pred *lex nationalis* in *lex domicilii* ima važno prednost, da je vedno en sam pravni red, ne dvojen, kakor v prejšnjih primerih, če sta pogodbenika različne narodnosti ali različnega domovališča. Vsebine obveznosti in terjatev se presojujejo pri uporabi *legis loci actus* vedno po istem pravnem redu in so vedno kon-

gruentne. Često je *lex loci actus* vrh tega identična z *lex domicilii* ali *lex nationalis* obeh ali enega pogodbenika, kar dvigne njeno uporabnost. Vedno je *lex loci actus* za oba pogodbenika očitna in njima znana. — Res je, da so primeri, ko *lex loci actus* nima relevantnega odnošaja k sklenjeni pogodbi, n. pr. če se je sklenila v drvečem vlaku. A to ne sme motiti. Pri mednarodnih pogodbah imamo skoro vedno (tudi v konkretnem primeru) dve *leges actus* (*contractus*): *legem loci stipulationis* in *solutionis*. Če je ne-relevantna prva, ni brez relevance druga. Kakor se bomo pozneje prepričali, zaostaja relevantna *legis loci stipulationis* celó izdatno za ono *legis loci solutionis*. Sicer pa izjeme še ne govore zoper pravilnost načela, najmanj v MZP-u.

Uporabnost *legis loci actus* (*contractus*) so učili že statutarji, a napačno naglašali odločilnost *legis loci stipulationis*. *Legem loci stipulationis* uzakonjuje po njih nauku še večina starejših zakonodaj, n. pr. francoska, staroavstrijska, italijanska (zadnja z izjemo na korist skupne *lex nationalis* pogodbenikov). Med znanstveniki sta zagovarjala *legem loci stipulationis* zlasti Story in Asser, dočim se je Zitelmann potegoval za merodajnost *legis nationalis* dolžnika, Bar za merodajnost dolžnikove *lex domicilii*. Bili so tudi pisci, ki so se izrekli za merodajnost *legis nationalis* (*domicilii*) upnika. Celó za *lex fori*, pozivaje se na ozire javnega reda (pač le v zadregi, kadar ni zadovoljevala nobena doslej navedenih naveznih okolištin).

XLIX. Splošni kolizijski normi za mednarodne pogodbe (*legis loci stipulationis* in *solutionis*).

1.) S tem, da smo se odločili za prednost *legis loci contractus* pred vsemi drugimi pravnimi redi, še nismo odgovorili na podvprašanje, naj-li obvladuje mednarodne pogodbe *lex loci stipulationis* ali *solutionis*?

Zoper uporabo *legis loci stipulationis* govori predvsem, da se je v praksi več stoletij v splošnem obnesla slabo. Države, ki niso uzakonile nobene kolizijske norme za presojanje mednarodnih pogodb, n. pr. Nemčija, so danes na boljšem, nego ostale, ki so sledile statutarjem in uzakonile kolizijsko normo *legis loci stipulationis*. Znane so tudi težave, ki jih dela pri distančnih pogodbah ugotovitev *loci stipulationis* (t. XXIII.). Slednjič je število pravnih sporov, ki nastajajo ob sklepanju mednarodnih pogodb, uprav neznatno v primeri s kolizijami, ki nastajajo ob njih spolnje-

vanju, tako da potrebujemo kolizijsko normo v prvi vrsti za reševanje konfliktov ob spolnjevanju, ne ob sklepanju pogodb. Zakaj naj bi pravni red, ki je obvladoval ustanovitveni akt, moral obvladovati tudi spolnitveni, ni uvideti. Tudi drugih pomislekov zoper *lex loci stipulationis* se je nabralo iz prakse in teoretičnih raziskovanj v teku stoletij toliko, da je *lex loci stipulationis* v današnji praksi skoro spodrinjena od *lex loci solutionis*, zlasti v Nemčiji. V doktrini se je za *lex loci solutionis* izrekel kot eden prvih Savigny, in jo danes zagovarja dolga vrsta internacionalistov, med njimi Nolde. Izmed državljskih zakonikov jo je prvi uzakonil § 11. saškega drž. zak.

2.) Predaleč pa gredo tisti internacionalisti, ki se vnamajo za izključno uporabnost *legis loci solutionis*.

Po m. m. sta za presojanje mednarodnih pogodb, ki se ne sklepajo in spolnjujejo v istem pravnem območju, relevantna i pravni red kraja sklenitve i kraja spolnitve, a v s a k z a d r u g o p o d r o č j e. Prvi obvladuje sklenitveni akt, drugi spolnitveni. Kakor se zdi nenaravno, da bi se uporabljala *lex loci stipulationis* na spolnitveni akt, tako se mi vidi nepri- merno, da bi *lex loci solutionis* obvladovala ustanovitveni. Na drugem mestu (gl. moj spis «Današnje kondikcije» v Zbor- niku V. ljublj. jur. fak.) dokazujem, da je spolnitev pogodbenega razmerja pravni posel (pogodba) istotako, kakor njena ustano- vitev. Logično sledi iz tega, da mora obvladovati spolnitev pogodbenega razmerja analogen pravni red, kakršni obvladuje njegovo ustanovitev: kjer kraja spolnitve in sklenitve ne ležita na istem pravnem področju, mora torej *legem loci stipulationis* zamenjati *lex loci solutionis*. Ker je kolizij pravnih redov ob spolnjevanju mednarodnih pogodb več, nego ob njih ustanav- ljanju, sledi iz vsega navedenega, da ima *lex loci solutionis* ob- sežnejšo uporabnostno sfero, nego *lex loci stipulationis*. Na korist *legis loci solutionis* govori še, da je najčešče identična z dolž- nikovo *lex loci domicilii* (ki se, kakor smo videli, od internacio- nalistov tudi mnogo uporablja). Identična je zlasti radi tega, ker morajo pogodbeni dolžniki, kadar kraj spolnitve ni bil določen avtonomno, spolniti na svojem domovališču (sedežu podjetja) ob času sklenitve pogodbe, n. pr. po § 905. odz.

3.) Preostaja, da opredelim področji ene in druge splošne kolizijske norme: *legis loci stipulationis* in *solutionis*. Nastopna opredelitev naj velja le kot prvi poskus, ker se d u a l i z e m

kot norme legis l. contractus za mednarodno pogodbeno pravo doslej ni zatrjeval, in opredelitev še od nikogar načela.

A. *Lege loci stipulationis* naj bi se presojali: a) vsi zahtevki veljavnosti sklenitve mednarodne pogodbe (izvzemši pravno in poslovno sposobnost in obliko, za katera zahtevka imamo posebni kolizijski normi), torej sklenitveni sporazum, možnost in dopustnost sklenitve; b) vse omejitve sklenitvene volje (s pogoji in roki) in vse pomanjkljivosti (hibe) te volje: zmote, prevare, sile, ustrahovanja; c) zakoniti učinki sklenitve (zakonita vsebina ustanovljenih pravic in obveznosti, kadar je nista dogovorila pogodbenika avtonomno); zlasti zakoniti čas in kraj spolnitve, solidarna ali deljena zavezanost sopogodbenikov. — Iz področja ad c) sledi, da določa *lex loci stipulationis* posredno (določujoč kraj spolnitve) *legem loci solutionis*, kadar pogodbenika nista določila kraja spolnitve avtonomno.

B. *Lege loci solutionis* naj bi se presojali: a) vsi zahtevki veljavnosti spolnitve mednarodne pogodbe (izvzemši spolnitveno sposobnost iz gori navedenega razloga), torej spolnitveni sporazum, možnost in dopustnost spolnitve; b) vse omejitve spolnitvene volje (z različnimi pridržki) in vse njene pomanjkljivosti (hibe): zmote, prevare, sile, ustrahovanja; c) spolnitvene (plačilne) modalitete, zlasti valuta (če ni dogovorjena), prezentacijski roki, število respektivnih dni, pojem poslovnega časa in lokala na kraju spolnitve (po spec. pravnih redih); č) vprašanje soglašanja spolnitve s pogodbeno vsebino (kadar ni zgolj tehnično, n. pr. kondikcijski zahtevki); d) zakoniti spolnitveni (plačilni) surogati, zlasti pobotanje in založitev na sodišču; sploh zakoniti načini ukinitve pogodbenega razmerja (odpoved, ev. smrt); e) posledice protipogodbene spolnitve: radi zakašnjenja (višina zamudnih obresti, ev. odstopna pravica), radi dobave protipogodbene kvalitete (razni jamčevalni zahtevki), radi ogroženja spolnitve (zavarovalni zahtevki po spec. pravnih redih).

Rad pripuščam, da bo znanstvo, čim pristane na pravilnost dualističnega razumevanja kolizijske norme legis loci contractus, napravilo na tej opredelitvi še kako dopolnitev ali korekturo.

L. Kolizijske norme tujih zakonodaj.

1.) Po čl. 7. polj. zak. št. 581. je merodajen v prvi vrsti dogovorjeni pravni red. Pri dogovoru imata stranki veliko, a ne popolne izbire (zakon navaja pravne rede, na katere se moreta

dogovoriti). Če ni dogovora, dela poljski zakon razliko med pogodbami posebnih tipov in med ostalimi. Za prve uzakonjuje v čl. 8. posebne kolizijske norme, skoro iste, za katere pozna nač. čsl. odz. uvodoma citirane zakonite domneve, n. pr. za detaljne prodaje v izvrševanju trgovine kolizijsko normo legis loci prodajalčevega podjetja. Za ostale pogodbe velja po čl. 9., al. 1., v prvi vrsti lex skupnega domicila obeh strank ob sklenitvi pogodbe. Ako domujeta stranki v raznih državah, in je obveznost enostranska, velja lex dolžnikovega domicila; ako je obveznost dvostranska, lex loci stipulationis. Pogodba inter absentes se šteje za sklenjeno na kraju, kjer je oferent prejel akcept oferte. (S tem dopolnjuje poljski zakon materielno obligacijsko pravo.) Po nadaljnji določbi čl. 9., al. 2., je uporabiti legem loci stipulationis tudi tedaj, kadar se merodajni domicil ne da ugotoviti. Vidimo, da uzakonjuje poljski zakon kot splošno kolizijsko normo legem skupnega domicila strank; lex loci stipulationis mu je merodajna, kadar pogodbenika (često) ne domujeta v območju istega pravnega reda (pri dvostranskih pogodbah inter praesentes ali absentes, dočim velja pri enostranskih še lex dolžnikovega domicila). Legem loci solutionis vpoštevajo Poljaki le, kadar je identična s kako drugo merodajno lex, in po določbi čl. 10. «po kateri sta stranki v vseh primerih členov 7.—9. vezani na zakonite prepovedi s posledico ničnosti, ki veljajo v državi, kjer dolžnik domuje ali kjer naj spolni svojo obveznost».

2.) Ob redakciji uv. zak. k nem. drž. zak. je bilo v pogledu splošne kolizijske norme za polje mednarodnega pogodbenega prava toliko raznih mnenj, da so se odločili, opustiti uzakonitev katerekoli kolizijske norme, in so prepustili sodni praksi, naj jo dožene. Ta praksa se drži, sledeč Savignyjevem uroku, že več desetletij, po in pred uveljavljanjem novega državljanskega zakonika, pravnega reda loci solutionis.

3.) Nač. čsl. odz. predvideva z malimi razlikami iste norme, ki jih uzakonjuje polj. zak. št. 581. Predvsem bo po § 23., al. 1., veljala avtonomija volje strank, in sicer brez omejitve (v kolikor se dogovarjata stranki v mejah popustnega prava). Po § 23., al. 2., bodo veljale za pogodbe posebnih tipov uvodoma citirane zakonite domneve. Po nadaljnjem § 24. bo uporabljati a) legem rei sitae pri pogodbah, ki se tičejo nepremičnin: b) legem loci actus pri pogodbah, ki se sklepajo na borzi ali javnih trgih. Vse druge

pogodbe se ravna po § 25., al. 1.: a) po pravnem redu države, v kateri imata obe stranki skupno domovališče; b) če ga nimata v isti državi: pogodbe inter praesentes lege loci stipulationis, pogodbe inter absentes lege domicilii dolžnika. Vidimo, da daje tudi nač. čl. odz. legi skupnega domicila prednost pred lex loci contractus (kadar nista identični). Razlika v primeri s poljsko zakonodajo je dvojna: da se poslužuje češkoslovaški načrt zakonitih domnev namesto posebnih kolizijskih norm in da razlikuje med pogodbami inter praesentes in absentes (zato pa ne rešuje kolizije v pogledu trenutka in kraja, kdaj in kje je šteti pogodbo inter absentes za perfektno). Legem loci solutionis vpošteva češkoslovaški načrt le, kadar je identična s kako drugo indicirano lex.

4.) Čl 9. codice civile veleva uporabo: a) legis nationalis, kadar pripadata pogodbenika-inozemca isti narodnosti; b) legis loci stipulationis v vseh drugih primerih. Zoper eno in drugo lex pripušča protidokaz (izrečno ali molče) dogovorjenega pravnega reda. Daritve se presoja po lege nationali darovatelja. Vse te norme veljajo za vsebino (sostanca) in učinke (effetti) obliacij. Za pravno in poslovno sposobnost in za oblične predpise ima tudi codice posebne kolizijske norme.

5.) Bustamentejev načrt si je usvojil (po mojem razumevanju) dvojno lex loci contractus (loci stipulationis in solutionis). Čl. 173. odreja: «Legem territoriale je uporabljati na zmoto, silo, ustrahovanje in prevaro povodom sporazuma». Ker se morejo pripetiti zmota, prevara, sila itd. i ob sklepanju i ob spolnjevanju pogodb, je indicirana lex territorialis dvojna.

LI. Kolizijske norme domačih zakonodaj.

Podrobne kolizijske norme imata samo odz. (§§ 35.—37.) in grdj. zak. (§ 46.).

1.) Primerjati se dajo določbe §§ 36.—37. odz. in § 46. grdj. zak. § 36.: «Ako sklne inozemec v tuzemstvu vzajemno obvezen posel z državljanom, se presoja posel brez izjeme po tem zakoniku (1); ako ga sklne inozemec z inozemcem, samo tedaj, če ni dokaza, da se je pri sklepanju vzelo v ozir drugo pravo (2)». § 37.: «Ako se lotijo inozemci med seboj ali s podaniki te države pravnih poslov v inozemstvu, se presoja po zakonu kraja, kjer so bili sklenjeni (1); ako se pri sklepanju ni vzelo

očitno za podlago drugo pravo, in se ne protivi predpis § 4. (2)». § 46.: «Štogođ Srbin sa Srbynom u Srbiji preduzimaó bude, sudiće se po ovom zakoniku (1); što Srbin sa Srbynom u tudjoj zemlji preduzimaó bude, sudiće se takodjer po ovom zakoniku, ako ne dokažu da su stran zakon pred očima imali, ili ako kod stranog suda pomoći ne traže zbog zakonih sledstava u tudjoj zemlji za njih proističućih (2). Ako Srbin sa tudjinom u Srbiji posla imao bude, sudiće se po ovom zakonu, ako tudjin ne dokaže da su tudjezemski zakon za osnov uzeli (3); ako Srbin sa tudjinom u tudjoj zemlji posla imao bude, sudiće se po tudjezemskom zakonu, ako ne dokažu, da su srpski zakon u tudjoj zemlji pred očima imali (4); ako naposledak tudjin sa tudjinom u Srbiji što preduzme, sudiće se po ovom zakoniku u onom slučaju, ako bi iz toga zakona i sledstva u Srbiji za njih proisticala, a naročita ugovora nemaju, da su pravo svoje na tudjezemskom zakonu osnivali (5)». — Primera prvih dveh stavkov § 37. in § 46. sta brez allonacionalnega elementa, tako da se normi obeh zakonikov razumeta same po sebi (Allonacionalen element bi bil podan k večjemu, ako bi se imela pogodba spolniti na tujem pravnem področju; na tak primer uporabljata oba zakonika skupno *lex nationalis*, identično z *lex loci stipulationis*). V vseh drugih primerih velja po obeh zakonikih *lex loci stipulationis*: Tuzemsko pravo se uporablja na pogodbe, sklenjene med domačini in tujci v tuzemstvu (§ 36., prvi stavek, in § 46., tretji stavek) in na pogodbe, sklenjene med tujci v tuzemstvu. (§ 36., drugi stavek, in § 46., peti stavek). Inozemsko pravo se uporablja na pogodbe, sklenjene med inozemskimi in našimi državljani v inozemstvu (§ 37., prvi stavek, in § 46., četrti stavek).

2.) Pred pravnim redom, indiciranim od gori navedenih kolizijskih norm, prihaja do uporabe dogovorjeni pravni red. Gradj. zak. ne dela v pogledu svobode strank, se dogovoriti na katerikoli pravni red, nobene izjeme ter dopušča v § 46., tretji stavek, stipuliranje tujega prava celó pri poslu domačina s tujcem v Srbiji. Manj liberalen je odz., ki ne dovoljuje (arg. «brez izjeme» v § 36., prvi stavek), da bi se za posel, sklenjen od tujca z domačinom v tuzemstvu, dogovoril inozemski pravni red. — Pri razdelitvi dokaznega bremena o činjenici, da je bil dogovorjen drug pravni red, nego od kolizijske norme indicirani, so med obema zakonikoma še neke subtilne razlike.

3.) Posebnost odz.-a je določba § 35., posebnost grdj. zak. § 46., drugi stavek. — Po § 35. se presoja posel, ki se ga loti tujec v tuzemstvu in se ž njim zavezuje tujec enostranski, n. pr. kadar obljubuje darilo (tuzemcu ali tujcu), izbiroma po tuzemskem ali tujčevem domovinskem pravnem redu, kateri obeh je za posel ugodnejši. — Po § 46., drugi stavek, se domneva, da sta se pri pogodbah, ki jih sklepata dva Srba med seboj v tujini, ozirala na domače srbsko pravo. Po inozemskem pravu bi se presojal njih posel le tedaj, ako dokažeta ona dva, da sta imela pred očmi inozemsko pravo.

4.) Na pravni red kraja spolnitve se oba zakonika izrečno ne ozirata. Vendar imata neke določbe (na tem in drugih mestih), ki dokazujejo, da njima tudi ta pravni red ni brez pomena. — § 37. odz., ki statuirá uporabnost legis loci stipulationis, ne govori izrečno o primeru, da sklepata posel dva domačina v inozemstvu, ampak končuje z besedami: «ako se pri sklepanju ni vzelo očitno za podlago drugo pravo in se ne protivi predpis § 4». Po doslovnem besedilu § 4. tuzemci pri inozemskih dejanjih in poslih niso vezani na domovinske zakone, «ako naj ta dejanja in ti posli ne povzročijo hkratu pravnih posledic v tuzemstvu». Logični sklep iz besedila § 4. bi bil, da so tuzemci pri inozemskih poslih vezani na domovinske zakone tedaj, če naj povzročé dotični posli pravne posledice v tuzemstvu. Domovinski zakon je v teh primerih *lex loci solutionis*, ki torej obvladuje pogodbe, sklenjene med našimi državljani v tujini, čim imajo pravne učinke v domovini. Tudi Walker in Ehrenzweig razlagata § 37. v zvezi s § 4. v tem smislu. — Po § 46., drugi stavek, presumirane *lex nationalis* na posle Srbov s Srbi v inozemstvu ni uporabljati, ako iščejo pomoči pri tujem sodišču «zbog zakonih sledstava v tujem zemlji za njih proističućih». Po § 46., peti stavek, je pri poslih tujcev s tujci v Srbiji *lex loci stipulationis* uporabna le tedaj, «ako bi iz toga zakona i sledstva u Srbiji za njih proisticala». — Dalje se je po obeh zakonikih (§ 905. odz., § 548. grdj. zak.) v pogledu mere, teže in denarnih sort ozirati na kraj spolnitve (prepodaje stvari). Žal, da sta obe ti zakonski mesti malo jasni. Kakšna mera, teža in kakšen novč naj velja za spolnitev, izhaja skoro brez izjeme iz dogovora strank, sicer postane pogodba radi pomanjkljivosti vsebine neveljavna; vrh tega se dajo kolizije pravnih redov radi izenačenih merskih in utežnih sistemov težko

zamisliti; na povojne mednarodne valutne spore §§ 905., oziroma 548. sigurno ni uporabljati. Vendar služijo citirane določbe v podporo trditvi, da naši zakonodajalci mednarodne pogodbe niso podvrgli v vseh pogledih *legi loci stipulationis*, temveč da so jih nekaj iz njenega področja izločili in pridelili področju *legis loci solutionis*. — Še bolj prepričevalno se da souporabnost *legis loci solutionis* izvajati iz analize pojma spolnitvenega akta. Spolnitveni akt je pravni posel (pogodba), s katerim se ustanovljeno obveznostno razmerje zopet ukinja. *Legem loci contractus*, ki so jo imeli zakonodajalci brez dvoma v očeh, je treba zato uporabljati dvakrat, na ustanovitveni in na spolnitveni akt, a kadar ležita kraja obeh na raznih pravnih področjih, *legem loci stipulationis* na ustanovitveni, *legem loci solutionis* na spolnitveni. V luči tega spoznanja postaneta določbi §§ 905. in 548., ki vevata uporabo *legis loci solutionis* in ki na prvi pogled nasprotujeta določbam §§ 36.—37., oziroma § 46., primera njih aplikacije.

5.) Kasneje, v petem oddelku, se prepričamo, kako razlikujejo med področji *legis loci stipulationis* in *solutionis* specialna, menična in čekovna, prava (čl. 86. star. slov.-dalm. men. r., čl. 9., al. 2. in 6., star. slov.-dalm. ček. zak); zlasti so plačilne modalitete uravnane vedno in povsod *lege loci solutionis*. Bogate in dolgoletne dobre skušnje s temi specialnopravnimi normami potrjujejo i pravilnost osnovne kolizijske norme *legis loci contractus* i pravilnost njene poddelitve na *lex loci stipulationis* in *solutionis*. (Skupna *lex nationalis* velja po meničnih in čekovnih zakonih samo v izjemnem primeru, da se zaveže neposredno tuzemec tuzemcu v inozemstvu, n. pr. po čl. 85., al. 3., star. slov.-dalm. m. r. in po vzporednih mestih drugih meničnih zakonov).

6.) Črnogorski imov. zak. določuje v čl. 792.: «Prava i dužnosti koje dolaze od ugovora, potpadaju pod zakone mjesta koje su ugovornici odredili, ili se po prirodi posla ili po drugim prilikama vidi, da su oni pri ugovaranju na umu imali, ili bi bili imali, da su o tome mislili. — To mjesto može biti: ili mjesto, gdje je ugovor uglavljen, ili mjesto, gdje ga treba izvršiti, ili mjesto gde se sudi posao, koji od ugovora potječe, ili najposlije mjesto, koje se inače prema prilikama može smatrati da je kao središte posla o kome je ugovor». Imov. zak. se torej ne odloča za nobeno spornih kolizijskih norm, temveč prepušča določitev

merodajnega pravnega reda od primera do primera izrečni, tihi ali fingirani volji strank. Dogovoriti se moreta stanki ne le na *lex loci stipulationis*, temveč tudi na *lex loci solutionis*, ki se navaja izrečno; nedvomno tudi kumulativno na obe, na vsako za drugo področje. Dasi čl. 792. nadaljnjih primerov ne navaja. se moreta stanki brezdvomno dogovoriti tudi na *lex nationalis*, *domicilii*, *rei sitae* i. dr. Dogovor na *lex fori* ima smisel le, če se hkratu prorogira sodstvo *fora*. Navajanje dogovora na pravni red, kjer ima posel svoje središče, postavlja le novo vprašanje.

Tudi interpreti vojvodinskega (ogrskega) MZP-a, n. pr. Piškulić, Sladić i. dr. poudarjajo važnost *legis loci solutionis*. Prvi pravi (na strani 10. svojih «Osnov privatnoga prava v Vojvodini»): «Kod tražbenih prava ima najviše zapletenosti, jer postanak i izvršenje tražbina može da bude na raznim pravnim područjima, pak je sporno, čijeg područja pravo mora da se primeni. S obzirom na formelne potrebščine vrijedi načelo *locus regit actum*... Što se tiče materialnih potrebščina, primenjuje se većim delom pravo mjesta izvršenja.»

7.) Ob sebi se razume, da prohibitivno poseganje *legis loci* v pravni red, indiciran po kolizijski normi, ni izključeno. Vendar so prilike za tako poseganje redke. N. pr. če bi se pri nas vtoževale po našem pojmovanju oderuške obresti, ki so bile veljavno obljubljene in so plačljive v inozemstvu. Pravilno je bilo od staroavstrijske judikature, da permissivnega poseganja *legis loci* ni dopuščala skoro nikdar, zlasti ne poseganja našega zakona o trgovskih pomočnikih v čisto inozemska službena razmerja in sl.

LII. Posebne kolizijske norme, oziroma aplikacije splošnih.

Napredek modernega mednarodnega pogodbenega prava je, da se uporablja splošna kolizijska norma (oziroma obe splošni kolizijski normi) le podredno, kadar ni primernejše posebne. Posebne kolizijske norme so potrebne z ozirom na raznovrstnost mednarodnemu prometu služočih pogodb in na njih posebnosti. Niti pri enem in istem pogodbenem tipu, n. pr. službenem, ni v vseh primerih umestna ena in ista navezna okolnost; enkrat prevladuje osebnost službodajalca, drugič službojemalca, naj-češče kraj, kjer je službo opravljati. Včasih pa tičijo v posebnih kolizijskih normah le aplikacije splošne (splošnih).

1.) Množične pogodbe.

Tako imenujemo pogodbe, ki jih sklepajo poedini pogodbeniki z množico sopogodbenikov z bistveno enakimi pogodbenimi določbami, n. pr. tovarnar z delavci, trgovec z odjemalci, država in javnopravne korporacije z dobavitelji, odvetniki in notarji s klijenti, zavarovalnice z zavarovanci ali drugimi sklenitelji za nje. V veleindustriji, veletrgovini in zlasti še v zavarovalnem poslu so te pogodbe često mednarodnega značaja. Primitivni red zahteva, da se naj množične pogodbe mednarodnega značaja presojuje vedno po enem in istem pravnem redu. Kako mučno bi bilo za zavarovalnico, ki zavaruje življenja po vsem svetu, če bi morala presoјati neke sklenjenih pogodb lege loci stipulationis, druge lege loci solutionis, tretje lege nationali ali domicilii protipogodbenika? V splošnem se presoјajo množične pogodbe lege domicilii gori navedenega poedinega pogodbenika, torej tovarnarja, trgovca, države (javnopravne korporacije), odvetnika, notarja, zavarovalnice itd.; merodajen je pravni red tistega kraja, kjer imajo ti poedini pogodbeniki sedež svojega podjetja. Kolizijsko normo te vsebine uzakonjuje, kakor smo videli, čl. 8. polj. zak. št. 581. in predvidevata § 23., al. 2., in § 24. nač. čsl. odz.

2.) Kupoprodaje premičnin.

Dočim se uporablja na kupoprodaje nepremičnin *lex rei sitae*, nasvetuje 1. dunajska resolucija I. L. A. (1926), naj velja za mednarodne kupoprodaje premičnin pravni red prodajalčeve nastanitve ob sklenitvi pogodbe (njegovega glavnega podjetja ali podružnice). Isto kolizijsko normo uzakonjuje, kakor smo videli, poljska zakonodaja, oziroma predvideva češkoslovaška. Opravičuje jo, poleg okolnosti, da je pravni red prodajalčeve nastanitve pretežno identičen z *lex loci stipulationis*, množični značaj takih kupoprodajnih pogodb. Iz sličnih razlogov so lokalizirani borzni in tržni posli na kraju borze (javnega trga). — Vendar kolizijska norma legis domicilii prodajalca ni brez izjeme. Ista (1.) resolucija nasvetuje, naj velja pravni red kraja kupčevega domovališča ob sklenitvi pogodbe: a) kadar sklepa pogodbo prodajalec, njegov agent ali zastopnik, potovaje po državi kupčevega domovališča; b) kadar jo sklepa prodajalčev agent ali zastopnik v lastnem imenu in je nastanjen v državi kupčevega domovališča; c) kadar

je prodajalec agent ali zastopnik nastanjen v državi kupčevega domovališča, in je ondod ob sklenitvi pogodbe hkratu kupljeni predmet. Pri izjemi a) se torej uporablja *lex loci stipulationis*, identična z *lex domicilii* kupca (često tudi z *lex loci solutionis*); pri izjemi b) skupna *lex domicilii* obeh pogodbenikov (tudi naj-češče identična z *lex loci solutionis*); pri izjemi c) *lex domicilii* kupca, hkratu *lex rei sitae* kupljene premičnine (in s tem često *lex loci solutionis*).

S kolizijskimi normami za mednarodne kupoprodaje premičnin se je bavila leta 1928. tudi šesta haaška konferenca, ki se je v pogledu načelne merodajnosti legis domicilii prodajalca in izjemne legis domicilii kupca zelo približala resolucijam I. L. A. (1926.), a se v drugih pogledih ni mogla zediniti na enoten načrt konvencije. Izdelala je tri take načrte, in izrazila željo, naj imenuje holandska vlada specialen komite, ki bo pripravil nov načrt za sedmo konferenco.

3.) Delavne pogodbe.

Za mednarodne delavne pogodbe (službene in večino delovršnih) nasvetuje 2. resolucija I. L. A. uporabo legis loci solutionis, t. j. kraja, kjer je službo oziroma delo opravljati. Le kadar kraj prestacije službe ali dela ni določen, ali kadar prestacija ni omejena na kraj enega samega pravnega reda, naj odločuje pravni red službojemalčevega (podjetnikovega) domovališča (sedeža njegovega podjetja) ob sklenitvi pogodbe.

3. resolucija I. L. A. se bavi s kolizijsko normo, ki je potrebna i kupoprodajni i delovršni pogodbi, namreč s pravnim redom, merodajnim za dolžnost preiskave in grajanja blaga (izdelka), ki je bilo dobavljeno pomanjkljivo ali sicer ne ustreza pogodbi; dalje za pravico odstopa od pogodbe in za druge pridržke; za roke, v katerih je preiskavo, grajanje, odstop in pridržke opraviti; slednjič za pravice in dolžnosti, ki jih ima protipogodbenik v pogledu zavrženega blaga (izdelka). Za vse te akte nasvetuje 3. resolucija uporabljanje pravnega reda, ki velja na kraju dobave prodanega blaga ali izvršitve naročenega dela, torej legem loci solutionis. Istotako šesta haaška zasebnopravna konferenca.

Tudi na teh posebnih, od I. L. A. in v Haagu priporočenih, kolizijskih normah vidimo, kaka važnost se prilaga legi loci

contractus, in sicer ne le loci stipulationis, ampak tudi loci solutionis; če bi bile resolucije razlikovale še med področji obeh teh pravnih redov, bi bile po m. m. dosegle še večjo stopinjo sprejemljivosti.

4.) Poroštva, odstopi terjatev, prevzemi dolgov.

Komplikacije nastajajo pri tistih pogodbah akcesorne narave, ki po terminologiji odz.-a, oziroma grdj. zak. stare obveznosti le «utrjujejo» ali «preminjajo», zlasti pri poroštvenih, odstopnih in prevzemnih. Zakonodaje za nje še ne poznajo kolizijskih norm; tudi znanstveno so še slabo pripravljene.

Predvsem je treba ugotoviti, katero obeh pravnih razmerij, staro ali pristopajoče novo, je mednarodnega značaja. Podane so razne možnosti: da je glavna (stara) obveznost nacionalna, poroštvena internacionalna, da je glavna obveznost internacionalna, poroštvena nacionalna, da sta obe nacionalni, in slednjič, da sta obe internacionalni. Tukaj zanimata le primera, ko je poroštvena obveznost internacionalna, naj je glavna obveznost nacionalna ali internacionalna. Zahtevki veljavne sklenitve mednarodnega poroštva se ravnaajo (razen porokove osebne sposobnosti in oblike poroštva) lege loci stipulationis. Spolniti pa mora porok iz mednarodnega poroštva v tistem obsegu, ki je indiciran od pravnega reda, merodajnega za spolnitev glavne obveznosti; to izhaja iz akcesornega značaja poroštva (ki pa ni po vseh zakonodajah strogo izveden).

Mutatis mutandis velja slično za odstopne terjatev, in prevzeme dolgov. Če je n. pr. po pravnem redu, ki obvladuje glavno (staro) obveznost, cesija nedopustna, n. pr. po § 293. slov.-dalm. i. r., velja ta nedopustnost tudi tedaj, ako bi lex loci contractus cesije ne branila.

LIII. Obligacije ex delicto, quasi ex delicto in quasi ex contractu (nepogodbene).

A. Delikti.

1.) Povodov za kolizije pravnih redov je obilo. Predvsem je mnogim pravnim redom (starejšim) še gol interes, kar je drugim (mlajšim) že civilnopravno zaščitena pravica, n. pr. pravica na državljsko ime, na osebno svobodo, na čast, pravica

iz ustvarjenega slovstvenega ali umetniškega dela in druge; kjer ni civilnopravno priznane pravice, tudi ni civilnopravnega delikta s posledico odškodninske obveznosti. Dalje se razlikujejo pravni redi v pogledu norm za nastalo odškodninsko obveznost: odz. n. pr. napravi obseg dolžne odškodnine zavisen od stopinje krivde, dočim modernejša prava tega nenaravnega razlikovanja več ne poznajo. Velika vsebinska razlika pravnih redov je tudi v pogledu posebnih civilnopravnih deliktov, ki so normirani strožje ali milejše, nego splošni; v tem pogledu zadostuje, da primerjamo nenov. 30. pogl. odz.-a z noveliranim.

2.) Kar se tiče področja kolizijske norme za mednarodni civilnopravni delikt, obvladuje indicirani pravni red v prvi vrsti pogoje nastanka odškodninske obveznosti (predpostavke civilnopravnega delikta). K tem pogojem spada med drugimi tzv. deliktna sposobnost, t. j. odgovornost poškodovalca za učinjeni delikt (kljub njegovi mladosti ali drugim slabostim, ki ga po nekih zakonodajah opravičujejo, po drugih ne). Ne gre torej za kako osebno sposobnost, oziroma nesposobnost delikventa, ki bi se presojala lege nationali. V področje predmetne kolizijske norme spadajo dalje vsebina in obseg (učinki) odškodninske obveznosti; spolnitev odškodninske obveznosti daje redko povod kolizijam, ker gre najčešče za preprosto denarno obveznost. Slednjič je kolizijska norma merodajna za vprašanje, so-li sodelikventi odgovorni solidarno ali deljeno.

Rado se poudarja, da je kolizijska norma civilnega deliktnega prava uporabna le na delikte, ne na obveznostne kršitve (kontraktualne odškodninske obligacije). Formalno je ta poudarek opravičen, saj smo kolizijsko normo za obveznostne kršitve že spoznali v mednarodnem obligacijskem pravu (legem loci solutionis). Materielno pa med obema ni razlike, ker izvirajo kontraktualne in izvenkontraktualne odškodninske obligacije istemu razlogu nastanka, namreč poškodbi upravičenca, naj si je so-kontrahent ali ne. Zato govori odz. po m. m. opravičeno o kontraktualnih in izvenkontraktualnih odškodninskih obligacijah v enem in istem 30. poglavju. Zato bomo našli, da je pravni red, ki ga indicira mednarodno pogodbeno pravo za kršitve kontraktualnih obligacij, identičen s pravnim redom, ki ga indicira mednarodno deliktno pravo za izvenkontraktualne odškodninske obligacije; samo imeni sta drugi.

3.) Stara, nikjer in nikoli resno osporjena in po stoletni praksi preskušena kolizijska norma mednarodnega civilnega deliktnega prava je *lex loci delicti commissi*. Vrsta allonacionalnega elementa, zlasti okolnost, je-li delikvent inozemec, ali kraj delikta v inozemstvu, ne dela razlike. Starejši zakoniki so smatrali uporabnost *legis loci delicti commissi* za tako nedvomno utemeljeno, da je niti uzakonili niso. Korespondira tudi s poglavitno kolizijsko normo mednarodnega kazenskega prava. Le neki starejši znanstveniki (Wächter, Savigny) so se potegovali za uporabnost *legis fori*, a Angleži zahtevajo kumulativno vpoštevanje obeh, *legis loci delicti commissi* in *legis fori*. *Lex fori* ne more biti, kakor že večkrat poudarjeno, na ni enem pravnem polju od kolizijske norme indicirana *lex*, ker so pravni redi razmejeni, še preden pride stvar pred forum, in tudi, če ne pride predenj. Tudi mora za presojo storjenega delikta biti mero-dajen vedno en in isti pravni red, naj se uveljavljajo odškodninski zahtevki v eni ali drugi državi. *Lex fori* (*recte loci*) more le, kadar so tangirani oziri na javni red, permissivno ali prohibitivno posegati v pravni red, indiciran od kolizijske norme.

4.) Kolizijsko normo *legis loci delicti commissi* uzakonjujejo šele mlajše zakonodaje (čl. 11. polj. zak. št. 581., po katerega al. 2. velja kolizijska norma izrečno tudi za presojanje deliktne sposobnosti, § 26. nač. čsl. odz., čl. 12. uv. zak. k nem. drž. zak., ki dostavka poljskega zakona sicer nimata, a se razume tudi za nju). Čl. 12. nem. zak. se glasi: «Iz nedopustnega dejanja, ki je bilo storjeno v inozemstvu, se zoper Nemca ne morejo uveljavljati dalje segajoči zahtevki, nego so utemeljeni po nemških zakonih». Ta omejitev in favorem nemških državljanov je politična, drugim zakonodajam neznana in znanstveno reprobirana.

Med domačimi zakonodajami ima uzakonjeno kolizijsko normo *legis loci delicti commissi* izrečno samo čl. 793. imov. zak.: «Dugovi koji polaze od štete učinjene nedopuštenim djelom (570), sude se po pravilima koja vladaju na mjestu gdje je učinjeno djelo od koga je šteta potekla. Izuzimlje se, ipak, slučajevi označeni v tački c) članka 796.» Čl. 796. c) določa, da ni priznavati inozemskih razzsodb, «ako presuda ide na plaćanje globe ili naknade za kakvo djelo, kome crnogorski zakoni ne priznaju take posledice» (Primer pretiranega prohibitivnega poseganja *legis loci* v *lex loci delicti commissi* povodom izvršbe).

— Že iz § 4. odz. bi se mogla posneti negativna norma, da določb odz.-a ni uporabljati na dejanja tuzemcev v inozemstvu, v kolikor taka dejanja ne povzročijo pravnih posledic v tuzemstvu. Sicer se pa pozitivna norma, da je uporabljati na civilno-pravne delikte izključno *legem loci delicti commissi*, priznava v območju odz.-a že stoletja in je hkratu v skladu s kolizijsko normo staroavstr. mednarodnega kazenskega prava. — Kadar nastopijo posledice delikta, n. pr. smrt na drugem pravnem področju, nego je bilo storjeno škodovalno dejanje, n. pr. uboj, se presoja, kakor v kazenskem pravu, po pravnem redu kraja bistvenega izvršitvenega dejanja (ne kraja posledic). — Opustitveni delikti so storjeni tam in se ravna po pravnem redu tistega kraja, kjer je opustitelj bil dolžan, da nastopi aktivno.

B. Quasidelikti.

1.) Quasidelikti so protipravna dejanja brez krivde ali vsaj brez krivde odškodninskega zavezanca. Kot izjeme krivdnega načela so quasidelikti (v nasprotju k deliktom) od vsakega pravnega reda statuirani izčrpno. Utemeljujejo se s potrebo socialnopravne zaščite; baš radi tega so razlike med številom, dejanskimi stani in pravnimi posledicami quasideliktov po raznih državah velike, in kolizije pravnih redov pogoste.

2.) Kolizijska norma za reševanje teh kolizij se pojavlja šele v mlajših zakonodajah in je ista, kakor za mednarodne delikte (*lex loci quasidelicti commissi*). Okolnost, je-li nastane škoda po krivdi ali brez krivde, po krivdi odškodninskega zavezanca ali mu tuje osebe, ne more premeniti pravilnosti *legis loci actionis*. Zakonodaje, ki predvidevajo kolizijsko normo za presojanje mednarodnih quasideliktov, se ogibljejo temu nazivu in govoré: čl. 11. polj. zak. št. 581. o «drugih pravnih dogodkih», § 26. nač. čsl. odz. «o dogodkih, na enako postavljenih nedopustnemu dejanju», čl. 793. imov. zak. splošno o «škodi, učinjeni od nedopustnega dejanja». Nemški drž. zak. izrečne kolizijske norme za mednarodne quasidelikte nima. — *Legem loci quasidelicti commissi* smejo *praeter legem* (poleg črnogorskega) uporabljati vsa druga naša pravna območja, n. pr. na železniške in avtomobilske nezgode. — Permisivno poseganje se da zamisliti, kjer bi preziranje evidentne socialnopravne potrebe izzvalo pohujšanje; prohibitivno poseganje smatram za izključeno.

C. Quasikontrakti.

1.) Quasikontraktualne obligacije še nimajo svoje nesporne uvrstitve v pravni sistem. Običajno štejemo k njim spodbojne, gestijske, kondikcijske in verzijske zahtevke; jaz njim prištevam najmanj še revokacijske, jamčevalne, regresne in impenzne (gl. spis «Civilnopravne reparacije» v Slovenskem Pravniku leta 1927.). Vsi ti zahtevki spadajo v odškodninsko pravo v nekem širšem, doslej nerabljenem pomenu besede. Kajti vsi predpostavljajo neko škodo na strani upnika iz kasneje nastajajočega obligacijskega razmerja: spodbijatelja (po spodbojnem redu); gestorja (pri nujni in koristni gestiji); kondicenta; vertenta, oziroma lastnika na korist druge osebe uporabljene stvari; revokanta (pri daritvah) ali druge po daritvi oškodovane osebe; jamčevalnega in regresnega upravičenca; slednjič osebe, ki se je oškodovala sama s potrošenimi impenzi. Krivde ali protipravnega dejanja quasikontrakti ne predpostavljajo nujno, radi česar jih je razlikovati od deliktov in quasideliktov. Pač pa je treba, če naj nastane quasikontraktualna obligacija, poleg škode še nekega posebnega dejanskega stanu, ki njen nastanek šele opravičuje, in ki jih navajajo zakonodaje izčrpno. Taki dej. stani so: od zakona dekretirana spodbojna lastnost določnih dolžnikovih dejanj, ki oškodujejo njegove upnike; nujnost ali korist gestijskega dejanja; ničnost nemožne ali nedopustne spolnitve, radi katere je bil oškodovan plačnik (kasnejši kondicent); ne-utemeljeno okoristenje druge osebe po uporabi tuje stvari v njen prid; obubožanje darovatelja ali sorodnikov, nehvaležnost obdarovanca; zmota kupca ali naročnika, ki sta prevzela pomanjkljivo blago (izdelek), namesto, da sta ga zavrnila itd.

Različna, silno pomanjkljiva in sistematično slabo pogojena je konstrukcija quasikontraktualnih obligacij bodisi v teoriji, bodisi v pozitivnih zakonodajah (gl. cit. spis). Kolizije v mednarodnem prometu nastajajo od leta do leta češče, zlasti kolizije spodbojnih zahtevkov v stečajih.

2.) Odškodninski značaj civilnopravnih reparacij zahteva, da uporabimo na nje per analogiam legem loci delicti commissi, ki jo inenujem tukaj legem loci variae causarum figurae. Znanstvo se bavi s to kolizijsko normo šele v najmlajšem času. Zlasti kolizije, nastajajoče med spodbojnimi redi raznih držav, silijo na znanstveno rešitev. Kolikor že moremo govoriti o rezultatih,

podpirajo uporabnost tu zastopane kolizijske norme. Neumeyer n. pr. pravi: «Te obveznosti skušajo napraviti, kakor pri deliktu, neko izravnavo med osebami, ki niso v nobeni pravni zvezi; zato mora tukaj, kakor pri deliktu, zavladati praviloma pravni red, ki velja na kraju tistega pripetljaja, ki povzroči pravni učinek (Die Ordnung, die am Ort des, Rechtswirkung erzeugenden, Vorganges gilt)». Neumeyer uporablja pravni red kraja pripetljaja zlasti na gestijske in kondikcijske zahteve. Walker zahteva, da se uporablja na quasikontraktualne obligacije pravni red kraja «zmanjšane imovine», pri čemer misli v prvi vrsti na spodbojne zahteve; s tem izraža sličen postulat, kakor Neumeyer. Pravilnost kolizijske norme v. c. figurae potrjuje še sledeča preskušnja na posameznem zgledu, katerih bi se dalo navesti več: V mednarodnem pogodbenem pravu smo ugotovili, da je presojati vse, kar je v zvezi s spolnitvijo pogodbe, med tem jamčevalne zahteve, lege loci solutionis, torej po pravnem redu kraja, kamor je bilo dobavljeno prodano blago ali naročeno delo. Tu spoznamo, da imajo jamčevalni zahtevi hkratu reparacijsko (odškodninsko) naravo, in da jih je presojati po pravnem redu kraja, kjer je bil kupec (naročnik) oškodovan. A oba indicirana pravna reda, lex loci solutionis in lex loci v. c. figurae sta identična, ker sta kupec in naročnik oškodovana na kraju protipogodbene spolnitve. Torej harmonirata obe kolizijski normi.

3.) Tuje zakonodaje se predmetne kolizijske norme doslej niso lotile. Le pod široki pojem «drugi pravni dogodki» § 11. polj. zak. št. 581. moremo subsumirati tudi reparacijske dejanske stane. Med načrti predlaga staroavstrijski iz leta 1912.: «Obligacijska razmerja, ki ne nastanejo niti iz pravnega posla, niti iz nedopustnega dejanja, je presojati po zakonih tistega kraja, kjer se je obistinil dejanski stan, merodajen za nastanek obligacijskega razmerja, v kolikor ne izhaja kaj drugega iz njih posebne narave». — Med domačimi pravnimi redi je uzakonil predmetno kolizijsko normo imov. zak., kar svedoči o njegovem stremljenju za popolnostjo uzakonjenega MZP. Člen 794. odreja: «Takodje i dugovi od različnih poslov, djela, prilika (586 do 602), osim ugovora i nedopuštenih djela (792, 793), sude se po pravilima mjesta, u kome je postalo djelo ili dogodjaj od koga dug potječe». Pripomnim, da urejujejo člani 587.—594. gestije, člani 595.—602. kondikcije (čl. 586. javno obljubo).

Dedno pravo.

Mednarodno dedno pravo razmejuje materialne dednopravne rede v zapuščinah z enim ali več allonacionalnih elementov. Zadostuje, da umre tujec pri nas ali domačin v tujini, ali da zapusti domač zapustnik v tuji državi premično ali nepremično zapuščino, in že nastane vprašanje: Po katerem dednopravnem redu, domačem ali tujem, se bo za njim dedovalo? Vprašanje odpade le tedaj, kadar si je zapustnik določil dediča sam s svojo avtonomno poslednjo voljo, ki se respektira na vsem civiliziranem svetu. — Vsebinske razlike, ki obstoje med dednopravnimi redi raznih držav, so dalekosežne. Saj ne priznavajo vsi dednopravni redi niti vseh, nam znanih, razlogov za dedni pripad, n. pr. dednih pogodb. Pri intestatnem dedovanju ne soglašajo z nami niti v osnovnih načelih: parentelnem redu, številu parentel, medsebojnosti intestatnega dedovanja, v pojmovanju vstopne (reprezentacijske) pravice, v dopuščanju preživečega soproga k dedovanju itd. Manj vsebinskih razlik je pri oporočnem dednem nasledstvu, a so tudi tu, n. pr. v pogledu svobode testiranja (omejene na korist tzv. nujnim dedičem), v pogledu fidejkomisaričnih substitucij itd. — Mednarodni dednopravni konflikti se komplicirajo s tem, da ne poznajo vse države, kakor slov.-dalm. pravno območje, obligatorne zapuščinske razprave, ampak da stoji večina njih na nasprotnem stališču, naj si uredi dednopravne zahtevke stranke same, in da interveniraj sodišče šele, ako nastanejo spori. Te druge države odvarjajo zapuščinske razprave le izjemoma na korist osebam, ki uživajo posebno sodno zaščito, n. pr. skrbnjencem, odsotnim, neznanim osebam, ali tedaj, kadar spadajo v zapuščino nepremičnine, ali kadar prosijo dedni udeleženci sami za intervencijo sodišča; tudi v teh izjemah ne soglašajo med seboj.

Kolektivno mednarodno dednopravno konvencijo imamo izza meseca januarja leta 1928. Sklenili sta jo peta in šesta haaška zasebnopravna konferenca leta 1925., oziroma 1928.; prva člene 1.—7., s katerimi se razmejujejo materialna dedna prava, druga čl. 8. in sled., ki razmejujejo zapuščinska sodstva (sporna in nesporna). Konvencija pa nima mnogo izgleda, da bo ratificirana. Posvetovali so se v Haagu o predmetnih kolizijskih normah izza prve konference leta 1893., kar samo dokazuje težavnost problemov. Ovire, radi katerih se delegati niso mogli

tako dolgo zediniti, so se tikale posebno: pravnega reda, ki naj obvladuje mednarodno dednopravno razmerje (*lex domicilii* ali *lex nationalis* zapustnika), dalje enotnosti ali neenotnosti dediščine (vprašanja, naj-li obvladuje merodajni pravni red premično in nepremično zapuščino ali le prvo, drugo *lex rei sitae*). — Singularnih dednopravnih konvencij je med državami sklenjenih več (Tudi naša kraljevina jih ima nekaj). — Razvitejša so avtonomna mednarodna dedna prava. A večina njih trpi na koneksu, v katerem stoje z razmejitvijo zapuščinskega sodstva; razlikovanje obeh razmejitev, dednega prava in zapuščinskega sodstva, se zanemarija. Vrh tega so uzakonjene često take razmejitvene norme, ki jim doktrina ne pritrjuje niti za razmejitvev zapuščinskih sodstev.

LIV. Področje kolizijske norme mednarodnega dednega prava.

Predvsem ne spada v mednarodno dedno pravo razmejitvev zapuščinskih sodstev (spornih ali nespornih). Gotovo bi bilo želeli, da pripade zapuščinsko sodstvo vselej državi, katere materialno pravo obvladuje mednarodno dediščino, tako, da bi sodišča uporabljala vedno lastno materialno pravo. A po pozitivnih pravnih redih je često nasprotno: da potegne zapuščinsko (nesporno) sodstvo za seboj materialni dednopravni red, tako da sledi materialno, zlasti immobiliarno pravo formalnemu. Iz takih pozitivnopravnih določb so se razvili ponovno mednarodni konflikti. — V mednarodno dedno pravo dalje ne spada rešitev vprašanja, je-li pripuščati k tuzemskemu dedovanju samo domačine ali tudi tujce, pod kakimi pogoji in s kakimi utesnitvami zadnje? To vprašanje se pojavlja zlasti, kadar gre za dedovanje v tuzemske nepremičnine, ali kadar se prijavljajo k tuzemskemu dedovanju inozemske juristične osebe. Odgovor na nje daje pravo tujcev. — Slednjič ne spada v področje kolizijske norme mednarodnega dednega prava določitev pravnega reda, po katerem se pridobivajo lastninske in druge stvarne pravice na podedovanih premičninah in nepremičninah. Tu gre za *modus acquirendi*; zanj ne velja dednopravna, temveč kolizijska norma stvarnega prava (*lex rei sitae*). Statutarji so silili pod področje ene in iste kolizijske norme *titulus* in *modus acquirendi* in uporabljali dva pravna reda: *legem domicilii* za-pustnika na premične, *legem rei sitae* na nepremične zapuščine.

Od teh je bil eden (*lex domicilii*) pravilen za naslov, drugi (*lex rei sitae*) za način pridobivanja, nobeden za oboje.

Po pravnem redu, ki ga indicira kolizijska norma mednarodnega dednega prava, bomo temveč presojali: dopustnost vsebine poslednjevoljnih odredb, zlasti veljavnost vpostavitve dediča in zakonite omejitve te vpostavitve; vpliv zmote in sile na veljavnost poslednjevoljnih odredb; pomen pristavljenih pogojev, rokov (terminov) in nalogov (modusov); dopustnost substitucij, zlasti fidejkomisaričnih, dopustnost razdedinenj; vrste delacijskih razlogov; krog in kvoto intestatnih in nujnih dedičev, oziroma njih porcij; dedne pravice soprogov, pozakojenih, posvojenih in nezakonskih otrok; kolacijske obveznosti in upravičenosti; učinek delacije dednih pravic (pripad dediščine s pravico transmisije ali le možnost, nastopiti dediščino osebno); odgovornost iz pridobitve dediščine za plačilo volil in zapuščinskih dolgov (*ad vires hereditatis* ali neomejeno), solidarno ali deljeno odgovornost sodedičev i. dr. Po pravnem redu, indiciranem od kolizijske norme dednega prava, je dalje presojati volila (*legate*), dasi nastajajo med voliloljemnikom in dedičem, kakor med univerzalnim in nujnim dedičem, zgolj obligacijskopravna razmerja.

LV. Splošna kolizijska norma.

1.) Doktrina postulira uporabo enotne *lex nationalis* zapustnika, brez ozira na naravo zapuščine; doktrina je i zoper nadaljnje uporabljanje historične *lex domicilii* i zoper historično razlikovanje med premično in nepremično zapuščino. *Lex nationalis* je umestna že radi stika dednega prava z ženitnim in roditeljskim; vsa ta prava izvajajo pravice in dolžnosti iz sorodstvene vezi, a ženitno in roditeljsko sta obvladovana od *lex nationalis*. Za njo govore tudi ostali razlogi, iz katerih spodrinja *lex nationalis* legem *domicilii*. *Lex nationalis* mora veljati brez ozira na premično ali nepremično naravo zapuščine. Intestatno dedno pravo je v splošnem pozvano, da suplira pomanjkajočo poslednjo voljo zapustnikovo. Ta volja je enotna, ne more biti druga za premično, druga za nepremično zapuščino. Dualizem kolizijske norme vodi in je že večkrat povel do najmučnejših posledic: Drugi sorodniki so dedovali premičnine, drugi nepremičnine, in, če nepremičnine niso ležale v isti državi, razni sorodniki tudi te. Isti sorodniki in preživeči soproog so dedovali

po raznih državah v različnih porcijah. Substitucije iz iste poslednje volje so v pogledu enih predmetov zapuščine veljale, v pogledu drugih ne itd. Nekoliko odpomore tej kalamiteti, da morejo zapustniki, čim so oporočno sposobni, s svojo avtonomno poslednjo voljo nasledstvo v zapuščino napraviti neodvisno od kolidujočih pravnih redov in mu zasigurati enotnost. Tako si razlagam, da se je mogla dualistična kolizijska norma obdržati v veljavi dolga stoletja in da vlada še danes v več državah, nego enotna. Enotno kolizijsko normo *legis nationalis* zapustnika je prvi uzakonil *codice civile* (glej Sp. IX.). Dualistična velja še vedno na področjih *code civile* in odz.-a ter na anglo-ameriškem pravnem področju, in sicer za premožne zapuščine: na prvem in zadnjem *lex domicilii*, na drugem *lex nationalis*; za nepremične povsod *lex rei sitae*. Doktrina se je začela oglašati zoper dualistično kolizijsko normo kmalu izza Savigny-a; za uporabnost enotne *lex nationalis* se je med drugim izrekla že 7. resolucija Institutovega kongresa v Oxfordu leta 1880.

2.) Za kolizijsko normo *legis nationalis* zapustnika in njeno enotno uporabljanje brez ozira na naravo zapuščine so se po omenjenih desetletnih bojih odločili tudi v Haagu. Poglavitne določbe ondotne kolektivne dednopravne konvencije iz leta 1928. se glase: Čl. 1., al. 1.: «Dediščine so podvržene — kar se tiče ugotovitve dedičev, reda, v katerem so k dedovanju pozvani, dednih delov, ki jim gredo, koalicijske dolžnosti, delitve, razpoložljive kvote in rezerve domovinskemu pravnemu redu zapustnika ob njegovi smrti, brez ozira na naravo imovine in državo, kjer leži.» Čl. 1., al. 2.: «Isto pravilo je uporabljati na notranjo veljavnost in učinke poslednjevollnih odredb.» Čl. 1., al. 3.: «Navzočno konvencijo je uporabljati zgolj na dedne pravice fizičnih oseb.» Čl. 2.: «Ako oprošča pravni red države, ki ji je pripadal zapustnik ob času, ko je obdaroval dediče, le-te popolnoma ali deloma od kolacijske dolžnosti, potem niso dolžni, konferirati v večji meri, nego predpisuje navedeni pravni red.» Čl. 3.: «V kolikor bi uporaba kake določbe domovinskega pravnega reda zapustnika bila očitno nezdržljiva z načeli javnega reda, priznanega od ene držav-pogodbenic, more taka določba biti izključena ali more na njeno mesto stopiti določba teritorialnega pravnega reda.» — «Ista pravila določajo pravni red, ki se naj uporabi na določno kategorijo imovin, podvrženih specialnemu režimu.» Čl. 15.: «Navzočna konvencija se uporablja,

ako je bil zapustnik ob času smrti: 1.) pripadnik ene držav-pogodbenic, 2.) brezdomovinec z navadnim bivališčem v eni držav-pogodbenic. Za vse učinke te konvencije velja kot domovinski pravni red brezdomovincev tisti, kjer je imel svoje navadno bivališče.» — «Kar se tiče oseb z več, nego enim državljanstvom, naj velja kot njih domovinski pravni red... tisti, ki je hkratu pravni red njih navadnega bivališča; če ga nimajo, njih bivališča.» — «Vendar jih more vsaka tistih držav, katerih državljanstvo ima, smatrati za izključno podvržene lastnemu pravnemu redu.» — «Nobena država se z navzočo konvencijo ne zaveže, da bo uporabljala pravni red, ki ne bi bil pravni red ene držav-pogodbenic.»

3.) Italijanski zakonodaji je z uzakonitvijo enotne kolizijske norme *legis nationalis* sledila nemška, vendar z vrsto politično barvanih izjem in favorem nemških državljanov. Čl. 24. uv. z. k nem. drž. zak. določa: «Za Nemcem se deduje po nemških zakonih, dasi je imel domovališče v inozemstvu, a dediči se morejo v tem primeru v pogledu svoje zavezanosti za dolgove zapuščine pozivati na pravni red zapustnikovega domovališča.» Čl. 25.: «Za inozemcem, ki domicilira in umre na Nemškem, se deduje po njegovem domovinskem pravnem redu, a Nemci morejo uveljavljati dednopravne zahteve tudi tedaj, če so utemeljeni zgolj v nemških zakonih. Ta izjema ne velja, kadar se uporabljajo v tujčevi državi ob dedovanju za ondod domiciliranim Nemcem izključno nemški zakoni.» Čisto enotno kolizijsko normo *legis nationalis* (brez predpravic na korist lastnih državljanov) uzakonjuje čl. 28. polj. zak. št. 581, in predvideva § 45. nač. čsl. odz. — Po vseh treh odloča narodnost zapustnika ob njegovi smrti. — Po čl. 30. polj. zak. št. 581, je iz ozirov na javni red (ki se pa ne konkretizujejo) dopustno permissivno poseganje *legis rei sitae*; isto se razume brez izrečne določbe za češkoslovaško in nemško pravo. — Zanimiva je še določba, predvidena od § 57. nač. čsl. odz., po kateri je možno, da se izvojuje uporaba pravilnega dednopravnega reda pravičnim potom, dasi se je izdalo prisojilo z uporabo drugega prava (češkoslovaškega), da torej uporaba določenega materialnega dednega prava v nespornem zapuščinskem postopanju ne prejudicira uporabi drugega pravilnejšega v sledečem pravičnem postopanju.

4) V slov.-dalm. pravnem območju uzakonjuje dednopravno kolizijsko normo, namesto odz.-a, zapuščinski patent (zakon

o nespornem postopanju) z dne 9. avgusta 1854., št. 208, drž. zak. in sicer v zvezi z razmejitvijo zapuščinskega sodstva (§§ 21. do 23.). Zap. pat. reklamira za tuzemska sodišča zapuščinske razprave v tuzemstvu ležečih nepremičnin, domačega ali tujega zapustnika, in zapuščinske razprave premičnin lastnih državljanov, naj leže v tuzemstvu ali inozemstvu. Inozemskim sodiščem prepušča zapuščinske razprave v inozemstvu ležečih nepremičnin tuzemskih (in inozemskih) zapustnikov in vseh premičnin inozemskih zapustnikov, najsi leže v tuzemstvu. Iz kompetence tuzemskega zapuščinskega sodstva sklepa zap. pat. brez pomislekov na uporabnost tuzemskega materialnega dednega prava, in obratno. § 22. pravi v drugem stavku: «Taisto sc. (naše sodišče, kadar vrši zapuščinsko razpravo o tuzemski nepremičnini inozemskega zapustnika) mora torej po tuzemskih zakonih presoјati pravice vseh udeležencev.» § 25.: «Premično zapuščino inozemcev, glede katerih se ne da dognati, kateri državi pripadajo ... je razpravljati od naših (avstrijskih) sodišč po naših (avstrijskih) zakonih.» V slov.-dalm. pravnem območju smo torej sicer nadomestili historično *lex domicilii* z *lex nationalis* zapustnika, a obdržali razlikovanje med premično in nepremično zapuščino; le na prvo uporabljamo *legem nationalem*, na drugo *legem rei sitae*; uporabo lastne *lex rei sitae* reklamiramo, kadar leže tujčeve nepremičnine pri nas, a uporabo tuje *lex rei sitae* koncediramo, kadar leže nepremičnine naših v tujini. Enake kolizijske norme veljajo v hrv.-slav. pravnem območju, kjer sta v veljavi i odz. i zap. pat.; slične v bos.-herc. (na podlagi odredbe deželne vlade z dne 11. aprila 1885., št. 2442.) in v vojvodinskem. Vendar je opozoriti, da v Bosni, Hercegovini in Vojvodini zapuščinske razprave niso obligatorne, temveč v splošnem fakultativne; obligatorne le, kadar so udeleženci osebe, ki uživajo posebno sodno zaščito, ali kadar so v zapuščini nepremičnine. — V območju grdj. zak.-a veljajo pravila o postopanju u nespornim delima z dne 13./23. decembra 1872., ki se drže primitivnega teritorialnega načela; po njih spadajo pod srbijansko zapuščinsko sodstvo vse imovine, zapuščene v mejah zakona, premične in nepremične, domačinov in tujcev; obratno si srbijanska zapuščinska sodstva ne morejo lastiti zapuščinskih razprav o zapuščinah (dasi premičnih) lastnih državljanov, ki leže v inozemstvu. Vzporedno z

zapuščinskim sodstvom teče tudi v Srbiji uporabnost materielnega dednega prava.

Prednost pred vsemi temi avtonomnimi kolizijskimi normami imajo konvencijske. V razmerju z a. o. monarhijo je imela stara Srbija (na podlagi dogovorov iz leta 1881. in 1911.) zapuščinsko sodstvo in dedno pravo razmejeno enako, kakor monarhija avtonomno, torej po premični ali nepremični naravi zapuščine. Kraljevina SHS ima na isti dualistični način razmejeno dedno pravo in zapuščinsko sodstvo v ppd. s Českoslovaško republiko iz leta 1924. Za nepremične zapuščine, zapuščene od ital. državljanov v kraljevini ali obratno od naših v Italiji, sta v konzularni konvenciji z dne 21. avgusta 1924., ki je stopila v veljavo 14. novembra 1928. (br. 266, Sl. Nov.), predvideni sledeči določbi: «Vlasti u mestu, gde se nepokretna dobra nalaze, donoseći rešenja o pravu nasledja, primenjivaće zakon Države, čiji je državljanin pokojnik bio» (čl. 4., al. 2.). «Za rešenje svih pitanja, koja se odnose na zaostavštinu nepokretnih dobara, nadležne su vlasti Države, gde se nalaze nepokretna imanja» (čl. 22. al. 2). Za premične zapuščine je v čl. 21. in sl. dogovorjena konzularna zapuščinska razprava s sodelovanjem lokalnih oblastev. Premičnine se izroče konzulu zapustnikove domovine, potem ko se je poskrbelo za kritje dednih in drugih pravic lastnih državljanov in drugih prebivalcev. Konzuli razpravljajo zapuščino seveda lege nationali pokojnika. Dualistično je torej po tej konvenciji razmejeno le zapuščinsko sodstvo, ne tudi dedno pravo, ampak se uporablja lex nationalis zapustnika na nasledstvo v njegovo premično in nepremično zapuščino. — Zopet pa se obeta dualistična razmejitev dednega prava in zapuščinskega sodstva iz nekih novih ppd. kraljevine, ki so v stadiju ratifikacije in na katere se vrnem v t. LXX. F.

LVI. Posebne kolizijske norme, oziroma aplikacije splošne.

1.) Dedna sposobnost in vrednost.

Dedna sposobnost je funkcija dedičeve imovinske (pravne) sposobnosti. Presoja se zato po istem pravnem redu, kakor ta, t. j. lege nationali pozvanca (delata, t. XXVIII.). Zadostuje, da je podana ob dednem pripadu (pozivu), ni treba, da traja do dednega nastopa. — Nekaj drugega je dedna vrednost. Pri njej ne gre za osebno sposobnost pozvanca, temveč za zakonito dopustnost, da nastopi med njim in zapustnikom dednopravno

razmerje. Zato se dedna vrednost ne presoja lege nationali pozvanca, temveč lege causae, torej po modernih zakonodajah lege nationali zapustnika ob njegovi smrti. Pozvanec, dasi habilitiran po lastnem pravnem redu, postane dishabilitiran ex lege nationali zapustnika. — Lex causae (zapustnikove narodnosti) je merodajna tudi za primere pristne indignitete (rimskopravnih bona ereptoria), kjer postane pozvanec, ki je ob pripadu dediščine še dednovreden, nevreden kasneje n. pr. če potlači zapustnikovo poslednjo voljo, ali če se udova predčasno poroči drugič. — Redke so zakonodaje, ki urejujejo te kolizije s specialnimi normami. Poljski čl. 28., al. 2., jih po m. m. rešuje napačno. Zahteva, da bodi dedna «spodobnost» podana kumulativno lege nationali zapustnika in dediča. Če bi razlikoval med obema primeroma, osebne dedne spodobnosti in dedne vrednosti, bi se moral izreči v prvem primeru za merodajnost dedičeve lex nationalis, v drugem primeru za merodajnost zapustnikove; le v tem drugem primeru, nikdar v prvem, bi oziri na javni red morda zahtevali sovpoštevanje legis nationalis dediča.

2.) Oporočna spodobnost.

Oporočna spodobnost je funkcija poslovne spodobnosti in se zato presoja lege nationali oporočitelja (odreditelja volila, t. XXX. A.) Merodajna je narodnost ob naravi oporočnega ali druge poslednjevoljne odredbe, ne narodnost ob smrti oporočitelja ali odreditelja, torej ni treba, da bi oporočna spodobnost trajala od naprave do smrti. Obe ti normi uzakonjuje čl. 29. polj. zak. št. 581, in predvideva § 46. nač. čisl. odz. Znani sta tudi nemški, švicarski, italijanski in drugim zakonodajam. Češko-slovaški dostavek k § 46., da veljata isti normi za preminjanje in ukinjanje poslednjevoljnih odredb, se razume tudi za ostale zakonodaje. — Poleg pristnih primerov oporočne nesposobnosti imamo nepristne, kjer ne gre za osebno nesposobnost oporočitelja, temveč za nedopustnost, da bi s poslednjo voljo razpolagal čez vso ali del svoje imovine n. pr. sodno proglašeni zapravljevec. Te primere obvladuje lex causae, ne lex nationalis (vendar je lex causae tukaj često identična z lex nationalis oporočitelja).

3.) Oblika poslednjevoljnih odredb.

Prej, nego za obliko drugih inozemskih aktov, so razvile države kolizijske norme za presojanje oblike poslednjevoljnih

odredb. To smo spoznali že iz t. XXX. B št. 4. in 5., kjer smo mogli za poslednjevoljne odredbe veljajočo kolizijsko normo z generaliziranjem porabiti za druge, v inozemstvu napravljene, obliki podvržene akte. Ta kolizijska norma je povsod ista: *lex loci actus vel causae* (po čl. 9. codice civile, čl. 11. uv. zak. k nem. drž. zak., čl. 5. polj. zak. št. 581, čl. 16. in 47. nač. čsl. odz.; po naših: dv. d. z dne 22. julija 1812. št. 997 zb. j. z., razpisu staroavstr. just. min. z dne 19. junija 1850., § 34. zak. čl. XVI.: 1876, pravilniku o organizaciji konzularne službe z dne 20. julija 1882.). Mednarodne poslednjevoljne odredbe se torej presojaajo, kar se tiče njih veljavnosti v pogledu oblike, lege loci njih naprave ali lege nationali oporočitelja (odreditelja). *Lex nationalis* je ona, ki ji pripada oporočitelj (odreditelj) ob napravi poslednjevoljne odredbe, ne ob svoji smrti. Walkerju bi zadostovala tudi zadnja, torej trojna: *lex loci actus*, *lex nationalis* ob napravi ali *lex nationalis* ob smrti zapustnika. Tako tudi po čl. 6. haaške dednopravne konvencije iz leta 1928. Pojem konzularne oblike, ki se je domačini poslužujejo radi za napravo poslednje volje v inozemstvu, je bil raztolmačen v t. XXX. B, št. 7. — Kolizije pravnih redov v pogledu obličnih predpisov za napravo poslednjevoljnih odredb se včasih komplicirajo s kolizijami kvalifikacij. Na zapadu evropskega kontinenta imamo države, ki svojim pripadnikom ob napravi poslednjevoljnih odredb v tujini zapovedujejo, da se morajo posluževati določne oblike, n. pr. avtentične, ali njim prepovedujejo, da se ne smejo posluževati določne inozemske oblike, n. pr. holografne, oboje v ogib neveljavnosti poslednjevoljne odredbe. Našim pravnim območjem so take utesnitve državljanov ob napravi oporok v tujini neznane (slično, kakor so večini zapadnih držav neznani naši predpisi v pogledu religiozne celebracije zakona v tujini). Na istem stališču, na katerem stojimo mi v mednarodnem ženitnem pravu, stoje te zapadne države v mednarodnem dednem, presojaajoč poslednjevoljne odredbe lastnih državljanov, napravljene v tujini z zanemarjenjem gori navedenih domovinskih zapovedi in prepovedi v pogledu oblike, lege causae (nationali), ne lege loci actus vel causae: Poslednjevoljne odredbe, ki ustrezajo po obliki zgolj legi loci actus, izrekajo za neveljavne in zahtevajo, da jih štejejo za neveljavne tudi druge države, celó država loci actus. Čl. 6., al. 2., haaška dednopravne konvencije predvideva za te kolizije kvalifikacij enak kompromis, kakršni

čl. 5., konv. I.: neveljavnost akta za domovino in ondotno imovino, veljavnost za vse druge države in drugo imovino.

4.) Dedne pogodbe.

Dedne pogodbe, kjer jih poznajo, so poleg oporoke in zakona (sorodstvene, oziroma ženitne vezi) tretji dednopравни delacijski razlog. Vpostavitev dediča v dedni pogodbi izvira, kakor vpostavitev v oporoki, volji zapustnika, a vezani, ne opozivni njegovi volji. — Kolizije pravnih redov nastajajo zlasti v pogledu oseb, ki morejo sklepati dedne pogodbe (soprogi ali tudi druge osebe) in v pogledu dopustnosti vsebine (se-li more razpolagati ž njimi z vso ali le z deli zapuščine). — Ta dva in slični primeri kolizij tangirajo možnost in dopustnost mednarodnega pravnega posla in se zato ravna jo lege causae, torej po modernih zakonodajah lege nationali zapustnika. Merodajna je narodnost zapustnika ob času sklenitve dedne pogodbe, ne ob času njegove smrti. — Ako bi se pripetile kolizije v pogledu osebne sposobnosti pogodbenikov, pravne (dedne) ali poslovne (pogodbene in oporočne), ali v pogledu obličnih predpisov, bi jih reševali po za nje merodajnih posebnih kolizijskih normah: prve lege nationali vsakega pogodbenika, druge lege loci actus vel causae. — V kolikor zakonodaje že predvidevajo posebne kolizijske norme za mednarodne dedne pogodbe, soglašajo s temi izvajanjem. Ad 2.) cit. čl. 29. polj. zak. št. 581. velja izrečno (ne le za oporočno sposobnost, temveč tudi) za sposobnost, sklepati dedne pogodbe. Čl. 48. nač. čsl. odz. pravi v al. 1.: »Dopustnost dednih pogodb in sposobnost, jih napravljati in ukinjati, se ravnata po pravnem redu države, ki ji pripada zapustnik ob napravi ali ukinitvi pogodbe«. Ad 3.) cit. dv. d. z dne 22. julija 1812. govori izrečno tudi o obliki (v tujini napravljenih) dednih pogodb. — Dedno pogodbe so hkratu ženitni pakti; a določbe čl. 3., konv. II., na nje ni uporabljati (t. XXXVI.). — Kolizijske norme za dedne pogodbe veljajo per analogiam za legatne pogodbe, v kolikor jih zakonodaje poznajo, oziroma dopuščajo.

5.) Dedni odreki.

Njih pravna narava je bila dolgo sporna. Novel. odz. jo je pojasnil v tem smislu, da gre pri dednem odreku za pogodbo med bodočim zapustnikom in njegovim domnevanim dedičem, torej za pogodbo živih pogodbenikov mortis causa. Za vsebino ima ta

pogodba odrek na bodočo dedno pravico z ene strani (po navadi proti ekvivalentni odmeni) in sprejem odreka z druge strani. Njen učinek je izpad odrekajoče se osebe iz kroga dednih pozvancev (delatov). Kot pogodbe je dedne odreke, kadar so mednarodnega značaja, ter so razlike v kolidujočih pravnih redih, presoјati: kar se tiče sposobnosti pogodbenikov in potrebne oblike, po že znanih posebnih kolizijskih normah; kar se tiče možnosti in dopustnosti odreka ter učinkov, lege causae. Lex causae je od dednopravne, ne pogodbenopravne, kolizijske norme indicirani pravni red, torej po modernih zakonodajah lex nationalis zapustnikova; kajti z odrekom se premeni ono dednopravno nasledstvo, katero bi bilo sicer nastopilo (najčešče intestatno). Lex nationalis odrekajočega se pogodbenika ne prihaja v poštev. Uporabo zapustnikovega domovinskega pravnega reda predvideva izrečno § 48., al. 2., nač. čsl. odz., dočim poljski zakon in drugi molče. A cit. § 48., al. 2., pravi: «Odrek na dedno pravico se ravna po pravnem redu države, katere pripadnik je bil zapustnik ob času smrti.» Po tej določbi bi bila merodajna lex nationalis zapustnika ob njegovi smrti, ne ob sklenitvi pogodbe, tako da bi utegnil odrek, ki je bil učinkovit ob sklenitvi odreka, postati radi premembe državljanstva pred smrtjo neučinkovit, in obratno. Je-li to pravilno? Walker in Mayr pri-trjujeta.

K dednopravnim pogodbam mortis causa spadajo tudi odsvojitve dediščin in volil ob življenju tistega, za komer se pričakujejo, dočim so odsvojitve dediščin in volil izza smrti zapustnika pogodbe inter vivos. Prvonavedene odsvojitve (mortis causa) izrekata odz. (§ 879., št. 3.) in grdj. zak. (§ 539., št. 4.) za protinravne in neveljavne. Ako bi bil kak kolidujoči pravni red manj moralnih nazorov, bi odločevale o dopustnosti in učinkovitosti te pogodbe po m. m. leges nationales obeh pogodbenikov, odsvojitelja in pridobitelja, tako da bi bile neveljavne, čim bi ne veljale po enem ali drugem pravnem redu. Prohibitivno bi mogla poseči vmes celó lex nationalis zapustnika, da se odvrne nameravana nenravnost.

6) Daritve mortis causa.

Kolizijske norme za nje ne poznata ne poljski zakon, ne nač. čsl. odz., ne druge države. Pač pa se kolizijska norma za daritve mortis causa rada omenja v singularnih dednopravnih

konvencijah, n. pr. v starih, sklenjenih med kraljevino Srbijo in a. o. monarhijo. Po njih so se presojale daritve mortis causa po enakem pravnem redu, kakor dedna nasledstva (oporočna, zakonita, pogodbeni). Ta kolizijska norma je pravilna le v splošnem. Daritve mortis causa so (vsaj po rimskopravnem razumevanju) daritve, sklenjene med živimi pogodbeniki pod pogojem, da preživi obdarovanec darovatelja. Ob življenju darovatelja imajo pravno naravo pogodbe in vežejo, a po smrti imajo učinek volila, tako da obdarovanci zaostajajo za zapuščinskimi upniki. Odz.-u se je zdela ta dvojna pravna narava daritve mortis causa «obskurna» in je ni uzakonil; po njem so daritve mortis causa v nekih okoliščinah (opozivna) volila, v drugih (preproste) pogodbe, tako da v MZP-u ne potrebujemo posebne kolizijske norme za nje; vrh tega po odz.-u ta pogodba ni pogojena od predsmrti darovatelja, temveč odgojena do njegove smrti (donatio post obitum, § 956.). Grd. zak. (§ 568.) izreka daritve mortis causa kratkomalo za opozivna volila.

Oziraje se na te različne pravne narave tudi kolizijska norma ne more biti enaka. Kadar so daritve mortis causa preproste pogodbe, se presojajo po pravnem redu, indiciranem od kolizijske norme mednarodnega pogodbenega prava; kadar so opozivna volila, po pravnem redu, indiciranem od mednarodnega dednega prava. A prave daritve mortis causa, ki imajo ob življenju darovatelja učinek pogodbe, po smrti učinek volila, je presojati po istem pravnem redu, kakor dedne pogodbe, dedne odredke in analogne dednopravne pogodbe.

7.) Kaducitetna pravica.

Tako imenujemo pravico (države, v zgodovini drugih javno-pravnih korporacij, n. pr. večjih mest), zaposesti zapuščino, ki je ostala brez dediča. Kadar je kaducitetna pravica mednarodnega značaja, n. pr. če ostane zapuščina brez dediča v državi, ki ni zapustnikova domovina, potrebujemo odgovora na dve vprašanji: a) Po katere države pravnem redu se naj ugotovi brezdedičnost? b) Katera država bodi upravičena, zaposesti tako zapuščino? Domovina zapustnika ali država rei sitae?

ad a) Po odz.-u (§ 726.) postane brezdedična šele, ako ni nobenega dediča (oporočnega, zakonitega, pogodbenega), in tudi nobenega volilojemnika, ki bi dediščino nastopil; grd. zakonik (§ 530.) podredne dedne pravice volilojemnikov ne

pozna. Kolizije pravnih redov torej niso izključene. Rešujemo jih s pomočjo splošne *lex causae* mednarodnega dednega prava, torej po modernih zakonodajah lege nationali zapustnika.

ad b) Ta odgovor zavisi od pravne narave kaducitetne pravice, ki je sporna. Po starejšem nazoru gre za okupacijsko pravico, po mlajšem za dedno (najpodrednejšo). V pozitivnih zakonodajah ima kaducitetna pravica često obojne elemente (§ 760. odz., § 130. zap. pat.). Starejši nazor je zahteval, da naj pripade brezdedična zapuščina državi, oziroma državam, na katerih ozemlju leži zapuščena imovina; mlajši, da naj pripade domovinski državi zapustnika. — Čl. 31. polj. zak. št. 581., ki edini uzakonjuje predmetno kolizijsko normo, določa: »Zapuščina, ki velja za brezdedično po domovinskem pravnem redu zapustnikovem, je podvržena kot brezdedična zapuščina pravnemu redu tiste države, v kateri je ob času zapustnikove smrti». Na vprašanje ad b) odgovarja torej v smislu okupacijskega značaja kaducitetne pravice, dočim rešuje vprašanje ad a) v gori navedenem smislu. — Za območje odz.-a, je (z Ehrenzweigom) razlikovati med premično in nepremično zapuščino ter uporabljati na prvo legem nationale zapustnika, na drugo legem rei sitae. Zato sme kraljevina v slov.-dalm. pravnem območju izvrševati kaducitetno pravico v pogledu vseh, od lastnih državljanov zapuščenih brezdedičnih premičnin, naj so kjerkoli, in v pogledu vseh od kogarkoli, domačina ali tujca, v slov.-dalm. pravnem območju zapuščenih brezdedičnih nepremičnin. Vzdržati se pa mora izvrševanja kaducitetne pravice v pogledu premičnin, zapuščenih v slov.-dalm. pravnem območju od tujcev in v pogledu od našincev v tujini zapuščenih nepremičnin. Za območje grdj. zak.-a se mi zdi primernejša izključna uporabnost legis rei sitae. — Za vso kraljevino velja v razmerju k Češkoslovaški republiki določba čl. 18. ppd. iz leta 1924., po katerega al 2. se šteje »pridobivanje brezdedične zapuščine po državi» k dednopravnim naslovom enako, kakor intestatno dedno nasledstvo, oporoke, dedne pogodbe i. dr.

S kaducitetno pravico se da primerjati epavna (*droit d'épave*), ki se v praksi skoro več ne izvršuje; zadnji primeri na evropskem kontinentu so se pripetili ob razpustu duhovnih korporacij. Juristične osebe sicer ne umirajo, a prestajajo na druge načine, med njimi radi razpusta. Ob razpustu domače juristične osebe so moderne države sukcesijo v njeno imovino

uredile (v splošnem) v tem smislu, da jo zaplenijo v prid drugi juristični osebi z namenom, sličnim razpuščenju. Mednarodne kolektivne ureditve epavne pravice nimamo, tudi avtonomne ne; redki so tudi singularni dogovori. Zato se še pripeti, da zasedejo države imovino razpuščene inozemske juristične osebe kot rem nullius v lastno korist. Modernejše države tega ne store več, temveč zasedejo imovino razpuščene inozemske juristične osebe, kakor domačih, v prid drugi juristični osebi s sličnim namenom ali jo izročijo domovinski državi. V stari Avstriji je odločeval (po dveh dv. d. iz leta 1846. in 1854.)¹⁾ o tem, je-li epavno pravico izvrševati ali ne, kolegij dveh ministrov in dveh članov vrhovnega sodišča; če se med njimi ni doseglo soglasje, monarh.

T r e t j i o d d e l e k :

Pravo tujcev.

LVII. Pojem in pravna narava.

Pravo tujcev je skupni pojem onih zasebnopravnih pravic (in dolžnosti), ki jih more postati pravni subjekt deležen na tujem državnem ozemlju (tujec pri nas, našinec v tujini). Dobro bi bilo, da bi to izražali tudi v nazivu in govorili o «zasebnem» pravu tujcev, v nasprotju k «javnemu» pravu tujcev, ki ima za predmet javnopravne pravice (dolžnosti). O javnem pravu tujcev se diskutira mnogo več, nego o zasebnem, ker je boj za javnopravne pravice še v polnem razvoju, dočim je boj za zasebnopravne že dobojevan tujcem na korist. Za javnopravne pravice neoviranega vstopa in izstopa iz tuje države n. pr., ondotnega nastanjanja in prostega gibanja, trgovanja, obrtovanja, vstopanja v službo, uvoza, izvoza in tranzitiranja blaga je trud povsod še prav živahen, a odrekanje zasebnopravnih pravic tujcem je že redka izjema. Nekih tzv. političnih pravic ne dobe tujci nikoli, ampak so pridržane domačinom; na drugi strani ne nalagamo tujcem političnih dolžnosti.

Zasebnopravnih pravic, ki jih uživajo tujci v današnjih civiliziranih državah, ne našteva nobena zakonodaja neposredno, temveč posredno s tem, da uzakonjuje ravnopravnost tujcev z domačini in da navaja le izjeme te ravnopravnosti; pozitivna navedba vseh, tujcem priznavanih, zasebnopravnih pravic bi ne mogla biti nikdar izčrpna. Drug način posrednjega določanja obsega tujčevih pravic se pojavlja v modernih konvencijah s tzv. klauzulo največjih ugodnosti. S to klauzulo se zagotavljajo državljanom konvencijske države pravice v tistem obsegu, v katerem jih že uživajo ali jih bodo uživali (ob obstoju konvencijskega razmerja) državljani najbolj privilegirane druge tuje države.

Načelna ravnopravnost tujcev z domačini v pogledu zasebnopravnih pravic ni nepogojna, temveč pogojena od obstoja tzv. reciprocnosti (t. LIX.). Le v nekih izjemnih primerih ne

vztrajajo države na pogoju recipročnosti. — Izjemoma se tujcem pridobivanje zasebnopravnih pravic sploh ne dovoli, ne pogojno, ne nepogojno n. pr. ponekod lastninske na neprimičinah v obmejnem pasu. Teh izjem ne smemo zamenjevati z omejitvami tujčeve pravne sposobnosti; tujcem je v takih izjemnih primerih pridobivanje zabranjeno kljub osebni pravni sposobnosti.

Normalno ne uživajo tujci v tuji državi več zasebnopravnih pravic, nego ondodni državljani, ker bi se ti sicer čutili zapostavljene za tujci. A tudi to ni brez izjeme. V zadnjih letih se je n. pr. ponovno pripetilo, da so v državah-članicah kolektivnega dogovora o zaščiti avtorskih pravic (t. XCI.) tuji avtorji uživali več pravic, nego domači na podlagi zastarelih avtonomnih avtorskih zakonov. Da se vzpostavi ravnopravnost, se ali zboljšajo avtonomni zakoni ali se uzakoni, da gredo lastnim državljanom najmanj vse tiste pravice, ki gredo tujim iz sklenjenih konvencij. (Prim. čl. 161., al. 4., naše novele iz leta 1928. k zak. o zaščiti industr. svojine iz leta 1922.).

Iz pojma zasebnega prava tujcev samega sledi, da je pravo tujcev grana druge narave, nego MZP. Pravo tujcev ni, kakor MZP, formalno pravo, temveč materielno; ne sestoji iz razmejitvenih (kolizijskih) norm, temveč iz stvarnih. Pravo tujcev navaja, dasi po ovinku preko pravic domačinov ozir. klauzule največjih ugodnosti pravice same, ki jih uživajo tujci na drugem državnem ozemlju, ne indicira zgolj, kakor MZP, uporabni pravni red. Pravo tujcev zato ne pripada skupini javnega prava, ki ji pripada MZP. Tudi ni prinudnega značaja, kakor MZP, temveč popustnega, v kolikor so zasebne pravice popustne. Skupen z mednar. zas. pravom ima nacionalni značaj v tem smislu, da je vsaka njegova norma ustvarjena z voljo države ali da vsaj ne velja zoper njeno voljo. Imamo zato toliko zasebnih prav tujcev, kolikor držav. Vendar se prava tujcev v civiliziranih državah s sličnimi potrebami tujskega prometa po vsebini zbližujejo. Nacionalnemu značaju prava tujcev ne nasprotuje, da poteka deloma iz avtonomnih, deloma iz internacionalnih pravnih virov; isto smo ugotovili za MZP (t. II.).

Dasi različni pravni grani, pravo tujcev in MZP nista drug od drugega neodvisna, temveč je pravo tujcev predpostavka nastanku in razvitku MZP-a. Dokler se tujci ne morejo udeleževati zasebnopravnega prometa v tujini, toliko časa ni povoda za nastajanje in reševanje kolizij zasebnopravnih redov (t. III.).

Zato postavlja Bustamente pravilno norme prava tujcev na čelo svojemu projektu (čl. 1.). Isto bi storil v tej knjigi, če bi ji bila naloga, pisati splošno o eksternem zasebnem pravu naše kraljevine. Ker pišem o njenem MZP-u, stopa pravo tujcev v ozadje med njegove grane-posestrine.

Odvisnost MZP-a od prava tujcev zapelje mnoge internacionaliste, da ne razlikujejo dosti strogo med normami enega in drugega. Monografična dela o pravu tujcev se sploh ne pišejo, k večjemu za posamezne države. Eno najmlajših in najpreglednejših je delo A. Bogolepova o «Pravnem položaju tujcev v sovjetski Rusiji» (iz leta 1927.).

LVIII. Mednarodno respektiranje pridobljenih pravic.

Udeležba pravnega subjekta na zasebnopravnem prometu tuje države, za katero se poteguje in katero je v veliki meri doseglo zasebno pravo tujcev, je d v o j n a. Pred vsem pripuščajo države tujce k pridobivanju zasebnopravnih pravic na svojem ozemlju; o tem pridobivanju sem pravkar govoril. A često tujcem ne gre za tako pridobivanje, temveč za skromnejši postulat, naj jim tuja država prizna izven nje (v domovinski ali tretji državi) pridobljene zasebnopravne pravice, naj jim dovoli izvrševanje takih pravic in jih v izvrševanju ščiti. Tak postulat je n. pr. izvrševanje lastninske pravice na seboj prinesenih premočninah, realiziranje zastavne pravice na seboj prinesenih zastavah, vtoženje terjatev iz druge sklenjenih pogodb itd. K pravicam, ki potrebujejo priznanja s strani tuje države, spadajo tudi tzv. pravni položaji n. pr. pravni položaj, izvirajoč iz zakonskega rojstva, dosežene svojepravnosti, poročenega ali neporočenega stanu; vsi so za mednarodni promet izredne važnosti.

Dasi gre pri terjanju golega priznavanja za manj, nego pri terjanju dopuščanja k pridobivanju pravic, bi bilo vendar napačno trditi, da se razume priznavanje samo po sebi, in da je tuja država k priznavanju zavezana brezpogojno in brezizjemno. Gre temveč tudi tu za vprašanje prava tujcev, katero je rešiti po enakih normah, kakor dopuščanje tujcev k pridobivanju pravic (t. LVII.). Zato se izven države pridobljene pravice priznavajo tujcem praviloma le pod pogojem obstoja recipročnosti. Zato se dalje kljub načelnemu priznavanju tujčevih, izven države pridobljenih, zasebnopravnih pravic in zasebnopravnih položajev

delajo izjeme, kadar se upirajo priznavanju oziri na tuzemski javni red.

Kadar gre zgolj za priznavanje od tujca drugje pridobljenih pravic, se govori tudi o «mednarodnem respektiranju pridobljenih pravic.» Zasluge za razbistrenje tega pojma imata zlasti franc. prof. Pillet in Niboyet. Že v t. VII. sem pojasnil, da v teh primerih ne gre niti za teritorialno, niti za časovno razmejevanje zasebnopravnih redov, ampak za drugi (zanemarjeni) predmet prava tucev (poleg onega iz t. LVII.). Le Arminjon je nazora, da gre tudi tu za reševanje konfliktov pravnih redov: *ex post*; ta konstrukcija se mi zdi prisiljena. — Bustamentejev načrt (čl. 8) predvideva za ta predmet sledečo pravilno normo: «Pridobljene pravice imajo pod zaščito določb tega zakona v državah-sopogodbenicah popoln izvenzemeljski učinek, razen če bi se norma mednarodnega javnega reda upirala kateremu teh učinkov ali posledic.» Kontinentalne države nimajo slične splošne, ne konvencijske, ne avtonomne določbe, pač pa se za posamezne pravice in pravne položaje ponovno pogodé na njih medsebojno respektiranje. Zglede smo spoznali v konv. I., II. in V., ko so se države-pogodbenice dogovorile, v kakih okoliščinah bodo medsebojno priznale sklenitev zakonov, ženitne pakte in izrečene preklice.

LIX. Recipročnost.

Ugotovili smo, da se zasebnopravne pravice in pravni položaji v tujini pridobivajo in pridobljeni priznavajo praviloma pod pogojem recipročnosti (vzajemnosti, medsebojnosti); le izjemoma se to godi brezpogojno (čl. 3. codice civile). — Recipročnost je dvojna: *formelna* in *materielna*. Države, ki postavljajo pogoj formelne recipročnosti, pripuščajo domačine in tujce k pravicam *lastnega* pravnega reda, tako da nastopi enakost *quoad* pravni subjekti, neenakost *quoad* jura, čim so pravni redi obeh držav, kakor po navadi, po vsebini različni. Države, ki se drže pogoja materielne recipročnosti, pripuščajo tujce samo k tistim pravicam, h katerim je pripušččen lastni državljani v tujčevi domovini po ondotnem pravnem redu; nastopi enakost *quoad* jura, neenakost *quoad* pravni subjekti. — Sistem formelne recipročnosti je med civiliziranimi državami najbolj razširjen. Ima prednost lahke tehnične uporabnosti, ker se uporablja lastni pravni red na domačine in tujce, in ni treba ugo-

tavljati in uporabljati tujega pravnega reda; tujec ima sigurnost, da ni zapostavljen za domačinom. Izvedljiv je pa ta sistem samo med državami, katerih pravni redi so na slični stopinji razvitka. K drugemu sistemu materielne recipročnosti prehajajo države zlasti tedaj, kadar je pravni red tujčeve domovine preslabo razvit, da bi lastni državljani ob obstoju formalne recipročnosti uživali v tujčevi domovini primerne pravice. Zadnji namen tega drugega sistema je edukatoren, vplivati na tujo državo, da izboljša svojo zakonodajo. Prav nazorno opazimo ta namen n. pr. na določbah §-a 101. slov.-dalm. in §-a 29. d.) hrv.-slav. j. n., ki se borita zoper tuje nehumanne podsodnosti, §-a 295., al. 2., slov.-dalm. cpr., ki se bori zoper podcenjevanje dokazne moči tuzemskih trg. knjig v tujini, §-a 80., št. 1, slov.-dalm. i. r., ki se upira prekoračenju primernih mej sodstva ondod itd.» — Činjenica, da postopa tuja država z našim državljanom enako, kakor z lastnim (da je s tem spolnen pogoj formalne recipročnosti), je včasih potrebna dokaza. Ta dokaz terjajo starejše zakonodaje od strank samih, ki se pozivajo na obstoj recipročnosti. Po modernih zakonodajah pa se mora dognati od oblasti iz uradne dolžnosti; po navadi stori to z vprašanjem na justičnega ministra, na katerega odgovor je vezano. — Oba sistema, formalne in materielne recipročnosti, imenujemo skupaj sistem *zakonite* t. j. iz zakona izvirajoče recipročnosti v nasprotju k sistemu *diplomatske*. O zadnjem govorimo, kadar enako ravnanje z medsebojnimi državljani ni predvideno avtonomno, temveč je garantirano s konvencijo. Sistem diplomatske recipročnosti je manj priporočljiv radi tega, ker je pot do sklenitve dogovorov dolga. Poslužujemo se ga danes največ le za važne, nenavadne, javnopravne pravice. Vendar ga predvideva kot pravilo čl. 11. code civila za zasebnopravne pravice. Francoska praksa je pa uvidela neizvedljivost zahtevka diplomatske recipročnosti za uživanje zasebnopravnih pravic in je izvzela iz predpisa čl. 11. vse izv. naravne zasebnopravne pravice. — K obema vrstama zakonite in diplomatske recipročnosti pristopa v novjšem času četrta, ki še nima imena in ki bi jo nazval (v nasprotju k dogovorjeni recipročnosti) *enostranski izjavljeno recipročnost*. Zgleda: § 79. slov.-dalm. i. r. (t. LXXV.) in slov.-dalm. novela k avtorskemu zakonu z dne 26. februarja 1907., št. 58, drž. zak. V Sloveniji in Dalmaciji ščitimo izza cit. novele avtorska dela, ki so izšla v tujini, čim izjavi

naš justični minister enostranski, da ščiti tudi tujina avtorska dela, ki so izšla pri nas, in čim tako izjavo publicira v Sl. Nov. (Analogno izjavo poda in publicira justični minister ali drug vladni organ tuje države). V primeri s sistemom diplomatske recipročnosti pomeni sistem enostranski izjavljene omilitve in pospešitev, ker zanj ni treba zamudnega dogovarjanja; v primeri s sistemom formalne recipročnosti pomeni poostritev, ker mu ne zadostuje dokaz dejanski obstoječe recipročnosti.

LX. Retorzija in represalije.

Pomen obeh izrazov znanstveno še ni ustaljen. — Z retorzijo označujem tisti akt, s katerim prehaja država pri ravnanju s tujci od, za nje ugodnejšega, sistema k neugodnejšemu n. pr. od sistema nepogojnega izkazovanja prava tujcev k pogojnemu, od sistema formalne recipročnosti k materialni. Tak prehod se mora gibati v mejah prava, sicer prehaja retorzija v represalijo. — Povodi za uporabo retorzije so različni. Če n. pr. uvidi naša država, da z enakostjo quoad pravni subjekti lastnimi državljanom v tujini ni pomagano, ker ostaja zakonodaja tujine prej ko slej zanemarjena (ne uzkonji n. pr. ubožne pravice v pravdi), odtegne ubožno pravico tudi pripadnikom dotične države na našem ozemlju. Tak prehod ob enakosti quoad pravni subjekti k enakosti quoad jura se še vedno giblje v mejah prava, ker je tujec užival do retorzije ubožno pravico na podlagi naše avtonomne zakonodaje, ki jo moremo premeniti kadar koli in iz kakršnegakoli povoda. — Iz tega izhaja hkratu, da je ukrenitev retorzije zakonodajni, ne sodni akt, in da so zanj pristojni zakonodajni faktorji, ne sodišča. To se je v praksi izkazalo za neokretno; zato so začele države (poljska, nemška, avstrijska) za ukrenitev retorzijskih aktov pooblaščati posebne vladne organe. — Noben zgled retorzije ni, kadar se tujcu ne posreči dokaz, da obstoji od avtonomne zakonodaje terjana formalna recipročnost, in se odkloni od tujca reklamirana pravica radi pomanjkanja tega dokaza; odklonitev je v tem primeru stvar sodišča, ne zakonodaje. — Zdaj, ko je znan pojem retorzije, naj omenim, še nemški sistem ravnanja s tujci v pogledu pripuščanja k nemškemu zasebnopravnemu prometu. § 31. uv. zak. k nem. drž. zak. določa: »S pritrditvijo zveznega sveta more odredba državnega kancelerja ukreniti, da je zoper inozemsko državo in njene pripadnike ter njih pravne naslednike uporabljati retorzijo (ein Ver-

geltungsrecht).» Nemško pravo tujcev torej ni pogojeno od obstoja kakršnekoli recipročnosti (kakor je večina prav tujcev drugih držav), temveč se zadovoljuje z možnostjo retorzije. Načeloma pripušča tujce k udeležbi na svojem zasebnopravnem prometu brezpogojno, a za primer potrebe si pridržuje ukrenitev retorzij po posebnem vladnem organu (za kateri je danes merodajna nova ustava). V efektu je nemški sistem isti, kakor cit. italijanski (čl. 3. codice civile).

Po izvedenem so retorzije pravni akti (Vergeltungsrecht). Napačno bi bilo, jih smatrati za hostilne, dasi se občutijo neprijetno, kakor ti. — Njim nasproti so represalije nepravni, sovražni akti. Povod represalijam daje protipravno ravnanje države s tujcem n. pr. če mu vzkrati pravno zaščito, dasi je k zaščiti po dogovoru zavezana, ozir. je tujec spolnil vse avtonomno postavljene pogoje. (Težje je dokazati, da ravna tuja država zoper obstoječe običajno pravo). Ni merodajno, je-li izvira krivica, ki jo dela država tujcu, iz zakonodajnega ali upravnega akta. Prizadeta država danes še nima mednarodnega fora, ki bi odvrnil krivico, storjeno njenemu državljanu; zato poseže po sredstvu protikrvice (represaliji). Protikrivica po vsebini ni enaka z zadobljeno; priporoča se celó, da je strožja in učinkovitejša, da napravi prej konec režimu neprava, ki je zavladal namesto režima prava.

LXI. Pravni viri (v plošnem in za naše pravo tujcev).

Viri so, kakor za druge pravne grane, internacionalni (konvencijski) in nacionalni (avtonomni). Izmed konvencij se bavijo s pravom tujcev v prvi vrsti trgovinske, v manjši meri pravno-pomočne in pravnozaščitne; a tudi trgovinske se bavijo največ z javno-, ne zasebnopravnimi pravicami tujcev. Konvencijskih norm zasebnega prava tujcev je sploh malo. — Sedes materiae je v avtonomnih zakonodajah, v državljanskih zakonikih in drugih zakonih (celó ustavah). Neredko se pripeti, da se zasebnopravne pravice tujcev, dasi predvidene v avtonomnih zakonodajah, garantirajo še s konvencijami. S konvencijami se doseže, da se avtonomna zakonodaja ne sme premeniti, dokler traja konvencijsko razmerje. Dalje odpade, ako je sklenjena konvencija, potreba, dokazati v posameznem primeru obstoj formalne recipročnosti. — Po vsebini se določbe trgovinskih konvencij in avtonomnih zakonodaj tičejo v prvi vrsti pogojev za pridob-

bivanje zasebnopravnih pravic s strani tujcev; dosti redkeje se bavijo z drugim predmetom prava tujcev, z r e s p e k t i r a n j e m pridobljenih pravic in pravnih položajev; določbe za zadnje stoje češče v pravnozaščitnih konvencijah.

Pravne vire obeh vrst pozna tudi naša kraljevina. Vendar naše pravo tujcev, v kolikor ne izhaja iz konvencij, še ni enotno, temveč imamo toliko prav tujcev, kolikor pravnih območij. Zato tujci pri nas k udeležbi na zasebnopravnem prometu niso pripuščeni povsod pod istimi pogoji. Na srečo razlike niso pomembne. Le za neke pravice imamo pravo tujcev izenačeno že avtonomno, n. pr. za pravice iz ind. svojine. — Pravno območje odz.-a ima najvažnejšo določbo prava tujcev v § 33., srbijansko pravno območje v §§ 6., 15., 45., 47., 53. in 423. grdj. zak., črnogorsko v čl. 5. in 9., imov. zak. Z vsebino teh in nekih nadaljnjih določb seznanim v t. LXII.; z vsebino konvencijskih določb prava tujcev v t. LXIII. — Konvencije naše kraljevine so ali mlade, sklenjene šele od kraljevine, ali stare, sklenjene od kraljevine Srbije in razširjene na današnjo. K razširjenju smo bili deloma siljeni (napram zveznim in pridruženim velesilam s čl. 12. tzv. minoritetne pogodbe), deloma smo se odločili zanje prostovoljno napram nekim zveznim in pridruženim silam in nevtralnimi državami). Od najmlajših trgovinskih konvencij naj omenim: konvencijo z Italijo z dne 14. julija 1924., br. 226. Sl. Nov. iz leta 1928., z Grčijo z dne 2. novembra 1927., br. 254, Sl. Nov. iz leta 1928., z Vel. Britanijo in Irsko z dne 12. maja 1927., br. 46, Sl. Nov. iz leta 1928., z Belgijo in Luksemburško z dne 16. decembra 1926., br. 44, Sl. Nov. iz leta 1928., z Nemčijo z dne 6. oktobra 1927., br. 288, Sl. Nov. iz leta 1927., z Avstrijo z dne 3. septembra 1925., br. 188, Sl. Nov. iz leta 1926., z Japonsko z dne 16. novembra 1923., br. 82, Sl. Nov. iz leta 1925. Trgovinski konvenciji s poljsko in češkoslovaško republiko sta starejši. Zadnja se bo novelirala, a tudi druge se živahno obnavljajo, dopolnjujejo itd. Pravnozaščitne konvencije navedem v četrtem oddelku.

LXII. Pravice tujcev po naših avtonomnih zakonodajah; njih izjeme.

1.) § 33. odz. določa: »Tujcem gredo v splošnem enake državlanske pravice in dolžnosti, kakor domačinom, razen kadar se zahteva za uživanje teh pravic izrečno lastnost državljana. Tudi

morajo tujci, da uživajo z domačini enake pravice, v dvomljivih primerih dokazati, da ravna država, ki ji pripadajo, s tuzemskimi državljani v pogledu pravice, za katero gre, enako kakor z lastnimi.» § 33. stoji, kakor vidimo, na stališču načelne zasebnopravne ravnopravnosti tujcev z domačini pod pogojem, da obstoji formalna recipročnost; pridržuje pa izjeme. Kadar nastane dvom o obstoju recipročnosti, zadene dokazno breme tujca, ne naše oblastvo. K pridržanim izjemam spada n. pr. pravica do varuštva, katera se po nov. § 192. tujcem praviloma ne poverja. Pogostejše so izjeme po specialnih zasebno- in javnopravnih zakonih, a že pravica varuštva je na meji zasebnega in javnega prava. (Osebna sposobnost, prevzeti varuštvo, je čisto drugo vprašanje in se ravna, kakor izhaja iz mednarodnega varuštvenega prava, lege nationali k varuštvu pozvane osebe; ista *lex nationalis* bo po § 43., al. 2., nač. čl. odz. odločevala o dolžnosti, prevzeti varuštvo). Mednarodno varuštveno pravo nudi dalje zgled brez-pogojnega izkazovanja sodne zaščite tujemu državljanu (iz človekoljublja): Po razpisu staroavstr. just. min. z dne 10. oktobra 1860. št. 14.939, se v tuzemstvu bivajočim nedoletnim otrokom inozemca postavi provizorni varuh (po določbi § 183. pat. z dne 9. avgusta 1854. št. 208 drž. zak.) brez ozira na postopanje, ki se ga drži tuja država v pogledu zaščite naših nedoletnikov.

2.) Grdij. zak. se bavi z normami prava tujcev na več mestih, žal, da v zvezi s kolizijskimi normami. — § 6.: «I sam inostranec u poslovima sa srpskim žiteljima ili sa inostrancem u Srbiji, naći će pravicu po ovim zakonima; osim ako on nije posao u tuđjoj zemlji zaključio ili naročito za tuđe zakone vezao ili se on zakonom sledstvom v tuđjoj zemlji nadati ima.» § 6. uzakonjuje, kakor § 33., načelno zasebnopravno ravnopravnost tujca z domačinom. O pogoju obstoja formalne reciprocit in o dokaznem bremenu govori šele § 47. § 15.: «Svako g Srbina ličnost in sopstvenost i sva s nima skopčana prava jesu nevredima i stoje pod zaščitom i odbranom zakona. Ova se zakona zaštita prostire i na stranca.» § 15. demonstrira načelo §-a 6. na dveh zgledih, na osebnih in lastninskih pravicah (zadnjih v širšem pomenu imovinskih). — § 45.: «I strance ovde živeće u prizrenju prava na njihovu ličnost i sopstvenost odnosećih se, uzimaju zakoni pod savršenu zaštitu, u koliko se za uživanje kakvog osobitog prava ne bi po opredeljenju traktata ili zemaljskih ustava naročito srpsko gradjanstvo iziskivalo.» § 45. (komaj potreben) ponavlja

v bistvu določbi §§ 6. in 15. Da so možne izjeme načelne norme po specialnih zakonih in mednarodnih dogovorih, ni dvoma; tako izjemo uzakonjuje n. pr. čl. 8. zak. z dne 19. aprila 1921., po katerem se delnice Narodne banke ne morejo glasiti na ime ali biti prenesene na pripadnike tujih držav. — § 47.: «U opšte u svima slučajima, u kojima strana država sa Srbima postupa kao sa svojima, smatraće i ovi zakoni strance kao i svoje. U slučaju sumnje, moraće tudjinac dokazati.» Tu je končno uzakonjen pogoj obstoja formalne recipročnosti, ki velja za vse tri §§ 6., 15. in 45.; dalje je urejeno dokazno breme in sicer enako, kakor v § 33. odz. — § 53.: «Zakoni ovi uzimaju i prava žitelja srpskih i stranaca drugoga veroizpovedanja u zaštitu i dopuštaju im i uživanje građanskih prava u toliko, u koliko ne bi oni zakonom naročito ograničeni bili.» V § 53. se ponavljajo že znane norme in se le poudarja, da drugo veroizpovedanje (nego pravoslavno) ne nasprotuje ravnopravnosti; s tem ni rečeno, da veroizpovedanje ne bi bilo pravno relevantno; primer take relevance smo našli v mednarodnem ženitnem pravu. — § 423.: «Kad, kako, i koji inostrani žitelji naslediti dobra srpskoga žitelja mogu, osniva se na političkim odnošajima sa stranim državama, i po tima će se nasledstva ovakva opredeljavati i suditi.» Za važno polje mednarodnega dednega prava odz. ne pozna specialne norme prava tujcev, tako da velja splošna §-a 33. Temu nasproti stoji grdj. zak. na stališču, da se pripuščajo tujci k dedovanju za Srbijancem le pod (komaj znosnim) pogojem, da je sklenjena z državo dediča konvencija in po vsebini te konvencije. Srbsko znanstvo ni edino v tolmačenju § 423. N. Perič je pravkar navedenega mnenja, dasi čuti nesodobnost določbe. Ž. Perič in Bartoš menita, da velja § 423. le za primer, da je dednopravna konvencija sklenjena; če ni sklenjena, naj velja splošna določba § 47., torej pripustitev k dedovanju pod golim pogojem obstoja formalne recipročnosti. Vendar je Ž. Perič za tako restriktivno tolmačenje §-a 423. le, kadar so zapuščene premičnine; dedovanja v nepremičnine brez konvencije tudi on ne dopušča. Judikatura koleba. Omenjeno še bodi, da prihaja § 423. v poštev le za primere, ko reklamirajo inozemci dedne pravice za Srbijanci, ne za dosti praktičnejše primere, ko gre za dedne pravice inozemcev za inozemci. Tukaj velja splošna določba § 47. Ob nastanku grdj. zak. (leta 1844.) taki primeri (radi obstoječih kapitulacij) sploh še niso spadali

v področje srbijanske zakonodaje (gl. Bartoševa izvajanja na str. 136. in sl.).

3.) Imov. zak. določa (za imovinskopravne pravice tujcev): Čl. 5.: «Crnogorski zakoni i pravila vladaju u opšte u cjeloj crnogorskoj državi, te vrijede za imovinske poslove ne samo Crnogoraca, nego i inostranaca koji se u ovoj zemlji nalaze i sude.» — Čl. 9.: «Kad bi kakva država svojim naredjenjima načinila razliku u imovinskim poslovima izmedju svojih državljana i Crnogoraca, a na štetu ovim potonjim, Ministarstvo će Pravde u dogovoru sa Državnim Savjetom izdati naredbo, da bude uzajmica s državljanima te države t. j. da se jednaka razlika pravi i u Crnojgori njima na štetu.» — S tema dvema členoma je recipiran nemški sistem ravnanja s tujci; tujci se pripuščajo k udeležbi na črnogorskem imovinskopravnem prometu brezpogojno, a posebnim vladnim organom (ki smo jih obdržali tudi v novih političnih razmerah) je pridržano, da po potrebi ukrenejo retorzijo.

V zasebnopravnem sistemu Vojvodine ne najdem uzakonjene nobene načelne določbe prava tujcev, pač pa neke izjemne n. pr. Š-a 60. zak. čl. XX.: 1877., po kateri so osebe, ki nimajo v Vojvodini stalnega domovališča, praviloma izključene od funkcij varuhov in skrbnikov (slično, kakor po cit. § 192. odz., vendar odločuje domovališče, ne domovinstvo).

4.) Do nedavnega časa je poznala naša kraljevina nadaljnjo izjemo prava tujcev: njih omejevanje v pridobivanju nepremičnin na našem državnem ozemlju. (Mnoge države imajo slične omejitve še danes). Najprej je odredil čl. 48. zak. o proračunskih dvanajstinah z dne 30. junija 1923., br. 146, Sl. Nov.: a) da je za nakupe kakršnihkoli nepremičnin v razdalji 50 km od naše državne meje ozir. morske obali po državljanih tujih držav treba odobritve ministra za vojno in mornarico in ministra za notranje posle, b) da so nakupi kakršnihkoli nepremičnin na ostalem državnem ozemlju po državljanih tujih držav dovoljeni samo ob obstoju recipročnosti, ki mora biti priznana s posebno mednarodno pogodbo (torej pod pogojem diplomatske recipročnosti). Čl. 94. zak. o proračunskih dvanajstinah z dne 31. marca 1925., br. 72., Sl. Nov. je obe izjemi obnovil, a dovolil, da pridobivajo tuji državljani srbsko-hrvatsko-slovenske narodnosti nepremičnine v južni Srbiji. Slednjič je čl. 342. proračunskega zakona z dne 31. marca 1927., br. 73., Sl. Nov. poostril izjemo ad a) v tem

smislu, da tuji državljani brez predhodne odobritve goriimenovanih ministrov ne morejo v označenem obmejnem pasu pridobivati lastninskih, posestnih ali uporabnih pravic na nepremičninah na noben način, niti z odmenskimi, niti neodmenskimi pogodbami, niti na podlagi poslednjevoljne odredbe (le ab intestato). Izjeme ad b) čl. 342. ne omenja več. S čl. 355. proračunskega zakona z dne 28. marca 1928., br. 72, Sl. Nov. je bila določba čl. 342. ukinjena, ter je s to ukinitvijo predmetno omejevanje tujcev odpalo. — Istotako zgodovinska je izjema črnogorske zakonodaje, s katero je bilo prepovedano Avstrijcem, da bi pridobivali črnogorske nepremičnine, kar je povedlo do več retorzijskih odredb stare Avstrije (najv. odl. z dne 23. junija 1825., dv. d. z dne 11. oktobra 1845.). — Čl. 5. konzularne konvencije z Italijo z dne 1. avgusta 1924. (ratificirane šele leta 1928., br. 266, Sl. Nov.) predvideva zopet možnost statuiranja omejitev medsebojnih državljanov v pridobivanju, posedovanju in uporabljanju nepremičnin v 50 km-obmejni zoni. Vendar taka omejitev ne bo mogla iziti za dedovanje ab intestato, niti za testamentarno na škodo takih dedičev, ki bi bili pozvani tudi ab intestato.

LXIII. Pravice tujcev po konvencijah, sklenjenih od naše krajevine.

Za pogodbeno garantiranje zasebnopravnih pravic tujim državljanom v naši kraljevini ni mnogo povodov, ker jih izkazujemo v vseh pravnih območjih pod milim pogojem formelne recipročnosti ali celo brez tega pogoja (v Črni gori). Povodi nastanejo le: Kadar delamo izjeme od te načelne ravnopravnosti tujcev z domačini ter ne pripuščamo tujcev k pridobivanju določenih pravic, ki jih pridobivajo domačini (dasi bi bil spolnen pogoj formelne recipročnosti). Ali, kadar vežemo njih ravnopravnost na trši pogoj, nego na obstoj formelne recipročnosti n. pr. na pogoj diplomatske. Dalje v onih izjemnih primerih, ko vелеvajo avtonomne zakonodaje posameznih naših pravnih območij, da moramo postopati po načelu materielne recipročnosti, torej ravnati s tujci enako quoad jura, neenako quoad pravni subjekti. Včasih daje povod za konvencijsko garantiranje zasebnopravnih pravic tujcev ne zakon, ampak judikatura, ki koleba v pogledu tolmačenja naše avtonomne zakonodaje, nakar si tujci zagotove s konvencijo tujim ugodno tolmačenje. Ali, če

se tuja država boji, da bi utegnili premeniti določbo svoje avtonomne zakonodaje, in si zagotovi s konvencijo, da bo ostala sedanja v veljavi.

Mnogo zgledov s konvencijami izgovorjenih zasebnopravnih pravic tujcev bomo spoznali iz pravnozaščitnih dogovorov (v četrtem oddelku) in iz specialnega MZP-a (v petem oddelku). — Tukaj naj bodo omenjeni samo tipi zasebnopravnih pravic, ki so najčešče predmet od naše kraljevine sklenjenih konvencij: a) dedne pravice (čl. 18. čsl. ppd., čl. 1. nem. trg. dog., čl. 21. nač. avstr. ppd.), važne za tuje državljane v razmerju k srbijanskemu pravnemu območju z ozirom na sporno vsebino § 423. grdj. zak.; b) pravice, pridobivati nepremičnine (te so zgubile na pomenu, odkar so odpravljene omejitve, omenjene v točki LXII.); c) avtorske pravice, ki jih neka naša pravna območja avtonomno še ne poznajo, a druga pridržujejo domačim delom; č) vse pravice jurističnih oseb, ki niso gospodarska združenja (ker razlikujemo tudi mi, kakor druge države, med gospodarskimi in negospodarskimi inozemskimi jurističnimi osebami, ter uživajo prve po avtonomnih zakonodajah neprimerno več zasebnopravnih pravic, nego druge); d) pravice, ki so v zvezi z javnopravnimi pravicami trgovanja, obrtovanja, uvažanja blaga, n. pr. pravica pridobivanja in posedovanja premičnin, razpolaganja ž njimi, nabavljanja blaga pri trgovcih, iskanja naročil pri njih, odškodninska pravica v primerih razlastitve i. dr. (citirane po mladi trg. pogodbi z Nemčijo).

Najdalekosežnejše po obsegu in najpodrobnejše po vsebini so pravice, koncedirane medsebojnim državljanom v naši konzularni konv. z Italijo (v veljavi od 14. novembra 1928., br. 266, Sl. Nov.): «Prema tome, državljani ... moči će, ako se saobraze zakonima zemlje, slobodno ulaziti, baviti se i nastanjivati se na teritoriji druge Visoke Strane ... Oni će moći trgovati i na veliko i na sitno, baviti se svakom profesijom ili industrijom, zakupljivati i zauzimati kuće, magacine, dućane, postrojenja koji im budu potrebna, vršiti prenos robe i novaca i primati komisyonu robu iz unutrašnjosti, a tako isto i iz inostranstva ... I jedni i drugi biće potpuno ravnopravni u svima svojim kupovinama i prodajama, i slobodno će odredjivati i utvrdjivati cene stvari, robe i ma kojih drugih predmeta uvezenih, a tako isto i domaćih ... Pri kupovini i prodaji svojih dobara, stvari i robe, oni će uživati istu slobodu, bilo da lično svršavaju svoje poslove ...

ili, da za to upotrebe lica koja budu našli za podesna, kao punomoćnike, poslovodje, posrednike, agente i konsignatore (primaoce robe) i tumače. Isto tako oni će imati prava da u svojstvu punomoćnika, poslovodja, posrednika, agenata i konsignatora ili tumača obavljaju sve poslove, koje im budu poverili njihovi sunarodnici, domorotci ili stranci.» — «Uopšte uzevši, sloboda obavljanja trgovine, industrije ili ma kog drugog zanimanja obezbedjena je državljanima jedne od Vis. Str. Ugovornica na teritoriji one druge u granicama utvrđenim zemaljskim zakonima ...» (čl. 1.). — «Pošto ne postoji ni u Italiji ni u kraljevini SHS pravo vladaoca na nasljedje stranaca (le droit d'aubaine), državljani obeju Vis. Str. Ugovornica moći će kao i domorotci primati i raspolagati nasljednjem, koje bi im pripalo po zakonu ili testamentu, ma na kojoj teritoriji one druge strane ... Oni će imati punu i potpunu slobodu da pribavljaju i pritežavaju (poseduju) na osnovu kupovine, prodaje ili poklona, razmene, braka ili testamenta ili nasljedja ab intestato, ili ma na koji drugi način, sve vrste pokretne ili nepokretne sopstvenosti ...» (čl. 4.).

Mednarodna pravna zaščita in pomoč.

LXIV. Osnovna razmotrivanja: Sem spadajoče pravne grane, potreba njih razlikovanja od MZP-a in med seboj, skupno nazivanje, pravni viri in književnost.

Kolizijske norme MZP-a in norme prava tujcev ne zadostujejo za osiguranje mednarodnega zasebnopravnega prometa. Ž njimi je zagotovljen zgolj nastanek pravic iz takega prometa po določenem pravnem redu, oziroma njih mednarodno respektiranje. Za osiguranje mednarodnega zasebnopravnega prometa potrebujemo nadaljnjih norm, s pomočjo katerih nastale pravice po potrebi v drugih državah sodno uveljavljamo in prisilno uresničujemo (ostvarjamo). Z drugimi besedami: za osiguranje mednarodnega zasebnopravnega prometa potrebujemo še norm mednarodne pravde in izvršbe v najširšem pomenu obeh besed.

1.) Iz te potrebe so se razvile predvsem norme za tri graneposestrime MZP-a in sicer: za pristop na sodišča v tuji državi, za mednarodno izvršbo in za mednarodni stečaj. — K njim so pristopile nadaljnje, ki so danes že dovolj razvite, da tvorijo posebne predmete mednarodnega civilnega pravosodstva: mednarodno razmejevanje kolidujočih sodstev, mednarodne podsodnosti, mednarodne vročbe in mednarodna zaprosila, mednarodno dokazovanje, mednarodne začasne odredbe ter neke druge pravnopomočne agende. Potrebo vsake posamezne teh granposestrim MZP-a obrazložim v tt. LXV.—LXXXIX. Zaenkrat naj jo ilustrira sledeči vsakdanji primer iz mednarodnega konubija: Ako hočeta dati dva tujca razvesti svoj zakon od našega sodišča, morata dokazati predvsem razvedljivost zakona in utemeljenost razvodnega razloga po pravnih redih, indiciranih od mednarodnega ženitnega prava. Pravo tujcev njima ne dela ovire, ker ravnamo v ženitnopravnih stvareh s tujci enako, kakor z domačini, čim ne dela njih domovina razlike v analogni ravnopravnosti. A treba je še nadaljnjih dokazov: a) da se smejo naša sodišča vmeševati v staležnopravne stvari tujcev; b) da imamo

predvidene za tako vmeševanje (poslovanje) potrebne podsodnosti; c) ako želita tujca začasne odredbe pred pravomočnostjo razsodbe, dokaza, da odrejamo začasne ukrenitve tudi v prilog tujcem. Potek razvodnega postopanja utegne ovirati okolnost, da tuja država, v kateri bivajo stranke ali priče, noče pomagati pri vročevanju vabil ali da noče sodelovati pri izvrševanju ondod potrebnih dokazov. Zato je dalje treba č) pravne pomoči med našimi in tujimi sodišči. Slednjič ne zadostuje, da so tuje države pripravljene, priznati pravni položaj razvedenih soprogov na podlagi naše pravnomočne razsodbe, temveč morajo v to svrho d) priznati tudi dokazno moč listine, ki vsebuje naš razvodni izrek. — Še lažje je konstruirati zglede, v katerih postanejo potrebne mednarodne izvršbe in zasledovanje pravic v mednarodnih stečajih.

2.) Gran-posestrim MZP-a je, kakor vidimo, pester šopek. Internacionalisti se radi bavijo ž njimi v zvezi z MZP-om. Vendar se priporoča njih samostojno proučevanje (vsake posebej) že radi tega, ker jih potrebujemo ne le, kadar gre za pravice iz mednarodnega prometa, ampak tudi, kadar gre za pravice, nastale iz notranjedržavnega prometa, a je upravičenec siljen, da jih sodno uveljavlja ali uresničuje izven države nastanka. Nekaj sličnosti z MZP-om ima edino mednarodno razmejevanje sodstev: prvo razmejuje materielne pravne rede, drugo sodstva raznih držav. Ostale grane-posestrime MZP-a ne izhajajo iz nikakih kolizij in zasledujejo povsem druge namene, nego razmejitive. Kakor spoznamo kasneje, imajo tudi drugo, od MZP-a različno pravno naravo, kar vpliva na različnost za ene in drugo veljajočih norm. Ob dovoljevanju pristopa na sodišče tujemu državljanu, ob izvrševanje inozemskega izvršilnega naslova, ob opravi vročb in zaprosil iz druge države itd. postopamo — da navedem poglavitno normo gran-posestrim — vedno lege fori. Vendar ne govorimo o kolizijski normi legis fori, ker tukaj nič ne kolidira. Lex fori je le zakoniti način funkcioniranja sodnih organov, ki ga predpisuje in more predpisovati izključno le lastna država, nikdar tuja. Nasprotno smo ugotovili za MZP: tam je lex fori neuporabna (razen, kjer se skriva za njo permišivno ali prohibitivno posegajoča lex loci). — Grane-posestrime MZP-a se razlikujejo tudi med seboj: po predmetu, namenu in po vseh drugih okoliščinah, po katerih se razlikujejo med seboj notranjedržavni sodni pravilniki,

pravdni, nepravdni, izvršbeni in drugi redi. — Pred dobrim stoletjem razlikovanje vseh teh pravnih gran tudi v notranjosti države še ni bilo strogo, kakor priča nebroj formalnopravnih določb, v odz.-u in grdj. zak.-u, in obratno materielnopravnih določb v formalnopravnih zakonih.

3.) Gori podani nazivi za posamezne grane-posestrime so precej ustaljeni. Drugače je s skupnim nazivom za vse (brez prava tujcev). Naziv, postavljen kot nadpis temu oddelku «Mednarodna pravna zaščita in pomoč» smatram za najprimernejši. Dosti je konkreten in dosti obsežen. Iz njega izhaja hkratu, da služijo neke teh pravnih gran bolj zaščiti pravnega subjekta v tuji državi, druge bolj pravni pomoči med državami samimi. Naziv «Mednarodna pravna pomoč» bi izražal prvonavedene preslabo, drugonavedene premočno, vendar ni napačen. Bolj se je ogibati nazivom «Mednarodno formalno» ali «Mednarodno procesno» pravo. Tudi MZP je formalno pravo, ker ne obstaja iz stvarnih, temveč razmejitvenih norm. Z normami za postopanje (proces) se bavi sicer večina navzočnih pravnih gran, vendar ne vse (razmejitev sodstev in mednarodne podsodnosti se bavijo z drugimi predmeti). Zitelmann govori o «Pravu mednarodne sodne uprave»; ta naziv ima svojo bodočnost, čim bo bolje razvito mednarodno upravno pravo, nego je danes; s tu rabljenim nazivom ni v nobenem nasprotju, ampak ga dopolnjuje.

4.) Med pravnimi viri tujih držav je omeniti na prvem mestu kolektivni haaški procesni dogovor (konv. VI.) v noveliranem, sedaj veljavnem besedilu iz leta 1905., oziroma 1928.; prvotno besedilo je od 14. novembra 1896. Na vsebini ta konvencija ni bogata: urejuje vročbe in zaprosila, aktorično kaucijo in ubožno pravico v pravdi, slednjič neko omejitev mednarodne izvršbe (osebni pripor). Pristopila je k temu dogovoru skoro vsa Evropa: (pred svetovno vojno) Avstrija, Belgija, Danska, Francija, Italija, Luksemburška, Nemčija, Nizozemska, Norveška, Ogrska, Portugalija, Rumunija, Rusija, Španija, Švedija in Švica; (po svetovni vojni) nova Avstrija in nova Ogrska (obe k pristopu zavezane po mirovnih pogodbah), Češkoslovaška, Poljska, Gdansk in Finska. Naša kraljevina konvenciji VI. doslej ni pristopila, in je konvencija prenehala veljati tudi v onih pravnih območjih (v Sloveniji, Dalmaciji in Vojvodini), kjer je že bila v veljavi. — Konv. VI. ni edina kolektivna haaška, ki

vsebuje norme gran-posestrim MZP-a. Z razmejevanjem sodstev se bavijo tudi druge konvencije, n. pr. konv. III. (čl. 5.) z razmejevanjem matrimonialnega, konv. IV. (čl. 1.—4., 6.) in konv. V. (čl. 2.) z razmejevanjem skrbstvenega (varuštvenega in preklicnega) sodstva. Peta in šesta zasebnopravna haaška konferenca iz leta 1925. in 1928. sta se zedinili na dve nadaljnji kolektivni konvenciji: na izvršbeno in stečajno; šesta konferenca tudi še na poseben dogovor o nudenju brezplačne sodne pomoči (siromašnim strankam). Njegove bistvene določbe stojе sicer že v konv. VI. (iz leta 1905.), a v zvezi s štirimi drugimi predmeti (gl. zgoraj). Ker pa neke države nočejo pristati na te nadaljnje predmete, jim omogočuje novi načrt, da se dogovoré samo na medsebojno podeljevanje ubožne pravice.

Bogatejši, nego konv. VI., so singularni dogovori, ki jih sklepajo med seboj posamezne države, največ sosedne in prija-telske. Te singularne konvencije poznajo norme skoro za vse gori navedene grane mednarodne pravne zaštite in pomoči. Nazivajo se «pravnopomočne» ali pravnozaščitne» v nasprotju k trgovinskim. V trgovinske dogovore prehajajo pravnopomočne in pravnozaščitne določbe takrat, kadar je zasebnopravni promet med sklepajočimi državami premalenkosten, da bi se sklenil za nje poseben dogovor, n. pr. med nami in Japonsko. Dva vzgledna pravnopomočna in pravnozaščitna singularna dogovora sta bila v zadnjih letih sklenjena med češkoslovaško in poljsko, nemško in avstrijsko republiko.

Kjer ni dogovorov, kolektivnih ali singularnih, oziroma v kolikor jih ni, veljajo določbe avtonomnih zakonodaj. Avtonomne zakonodaje imajo pravnopomočne in pravnozaščitne določbe raztresene po posameznih formalnopravnih zakonih, tako da je težavno dobiti pregled čez vse. V dvojni meri velja to za našo kraljevino, v kateri ima vsako šestih pravnih območij lastne, sem spadajoče avtonomne določbe. Priporočalo bi se, da se izda za nje ob unifikaciji zakonodaje poseben zakon, v zvezi z MZP-om ali izven nje.

Singularne dogovore, ki jih ima sklenjene naša kraljevina, moremo deliti na mlade in stare po tem, jih je-li sklenila naša kraljevina na novo ali šamo razširila s starega srbijanskega ozemlja na ozemlje današnje države (prisiljena ali prostovoljno). Starejše konvencije ne ustrezajo več današnjim razvitim med-narodnim potrebam. Zato se bom v sledečem bavil v prvi vrsti z

mlajšimi in z onimi načrti konvencij, ki so v stadiju ratifikacije. Iz istih razlogov opustim navajanje malopomembnih pravno-pomočnih in pravnozaščitnih določb, izhajajočih iz trgovinskih dogovorov. Singularne nove dogovore imamo v kraljevini zaenkrat sledeče: s češkoslovaško republiko «o ureditvi vzajemnih pravnih odnošajev» z dne 17. marca 1923., br. 181., Sl. Nov. iz leta 1924. (čsl. ppd.), s kraljevino Bulgarijo «o sodni pomoči» z dne 26. novembra 1923., br. 175., Sl. Nov. iz leta 1924. (blg. ppd.) in s poljsko republiko «o pravnih odnošajih (medsebojnih) državljanov» z dne 4. maja 1923., br. 302., Sl. Nov. iz leta 1928. (polj. ppd.). Za razmerje z Avstrijo je v stadiju ratifikacije načrt dogovora o «ureditvi pravosodja in vzajemnega pravnega prometa medsebojnih državljanov» iz meseca junija leta 1926. (nač. avstr. ppd.); za razmerje z Italijo dva načrta: «o zakoniti in sodni zaščiti medsebojnih državljanov» (nač. ital. I.) in «o izvršbi rozsodb v civilnih in trgovinskih stvareh» (nač. ital. II.), oba z dne 6. junija 1922. Sličen pravnopomočni dogovor bo ratificiran z Ogrsko. Za razmerje med Slovenijo in Avstrijo je še v veljavi v ljubljanskem Uradnem listu z dne 10. junija 1919. pod št. 525. publicirana in kasneje v smislu ustave pozakonjena izjava takratne slovenske justične uprave, s katero je bilo odrejeno, da imajo slovenska sodišča postopati z avstrijskimi državljani (v pogledih, navedenih v izjavi) po načelu formalne recipročnosti. Analogno izjavo je podala v avstrijskem državnem zakoniku z dne 14. aprila 1919. pod št. 238. ondotna justična uprava (a jo kasneje z naredbo z dne 8. avgusta 1921., št. 457. zak. zv. drž. umaknila v pogledu izvrševanja izvršilnih naslovov § 1., št. 13. in 14. i. r.). Z ratifikacijo nač. avstr. ppd. bo prestala veljavnost teh dveh izjav.

5.) Vrzeli, ki zevajo iz avtonomnih zakonodaj in pravno-pomočnih dogovorov, izpolnjujejo, kakor v MZP-u, nauki doktrine, resolucije Instituta in I. L. A., strokovno časopisje in strokovna dela. Od zadnjih omenim tukaj le taka, ki se bavijo z vsemi ali z več granami mednarodne pravne zaščite in pomoči, dočim bom ona dela, ki se bavijo ž njih posameznimi predmeti, navedel na primernejših mestih. Zelo zaslužna in za naše razmere važna so: Leske-Loewenfeld: «Die Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr» (1896); Walker: «Streitfragen aus dem internationalen Zivilprocessrecht» (1896), Meili: «Internationaler Zivilprocess» (1906), Fedozzi: «Il diritto processuale civile

internazionale» (prvi zvezek, 1905), Neumeyer: «Nachbardisziplinen des Inter. Privatrechtes» (1912., v Staatswörterbuch des Staats- und Verwaltungsrechtes), Magnus: «Tabellen zum internationalen Recht, 1. zv., 1926.). Nekaj književnosti je posvečene haaški konv. VI., n. pr. Meili-Mamelokov komentar iz leta 1911. V splošnem je na tem pravnem polju manj delavcev (zlasti teoretikov), nego v MZP-u. Tudi zastarajo njih dela nagleje, nego dela s polja MZP-a. K zastaranim, ki so se bavila s staroavstrijsko mednarodno pravno pomočjo, je šteti Starrovo, Mengeroovo in Lammaschevo delo. Izmed jugoslovanskih del obravnava srbijansko mednarodno pravno pomoč N. Peričevo «Medjunarodno privatno pravo», slovensko-dalmatinsko Krek-Škerljevo «Die österreichischen Zivilprocessgesetze im Königreiche SHS» (1928). Moji, sem spadajoči spisi so Sp. V., VI., XII.

Pristop na sodišča v tuji državi.

LXV. V splošnem.

1.) Po izreku Sperla je pripustitev tujcev na sodišča postulat moderne svetovne kulture. Ta izrek mora veljati za pripustitev tujcev kot tožnikov in kot tožencev, v pravnem in nepravdnem postopanju. Stališče, da so sodišča nacionalne institucije v tem smislu, da so dostopna samo domačinom, se opušča splošno; istotako, da ne bi bila dostopna tujcem za njih medsebojne pravne stvari. Vendar poznajo taka in slična stališča še neke starejše zakonodaje, n. pr. code civil, ki se pa v praksi od leta do leta milejše in restriktivnejše tolmači. Le, kadar tujčeva država v pogledu pripustitve na sodišča s tujci ne ravna enako, kakor z domačini, je opravičeno, da se izvajajo posledice pomanjkanja recipročnosti, in da se odreče pripadnikom njih držav ta tzv. jus standi in judicio. — Poleg zagotovitve pristopa na sodišče v tuji državi mora imeti posamezni tujec kot tožnik, oziroma toženec seveda osebno sposobnost, da nastopi ondod kot stranka, tzv. strankino ali sodno sposobnost (Partei- ali Gerichtsfähigkeit). A ta sposobnost je zgolj pravdni izraz materielno-pravne sposobnosti, kajti, če materielnopravni upravičenec ne bi bil sposoben, zasledovati in braniti svojo pravico pred sodiščem, bi bila zanj brez vsake vrednosti. Zato uživa tujec strankino (sodno) sposobnost, čim ima materielnopravno sposobnost lege nationali (t. XXVIII.). Dedukcijo strankine (sodne) sposob-

nosti iz materielnopravne smatrajo države za tako ob sebi umevno, da je v zakonodajah skoro nikoli ne omenjajo, ne za domačine, ne za tujce. Le § 70. vojv. cpr. pravi jasno in pravilno: «Stranka more biti, kdor je pravno sposoben po državljanskem pravu». — Drug pojem je *p r a v d n a* sposobnost, t. j. sposobnost, nastopati v pravdi z akti lastne volje. Pravdnosposobne so tiste stranke, ki se morejo po materielnem pravu z akti lastne volje pravnoveljavno zavezovati. Pravdna sposobnost (popolna ali delna) je torej posledica materielnopravne zavezne sposobnosti (popolne ali delne), in obratno. Iz tega sledi, da uživa tujec pred sodišči druge države pravdno sposobnost v tistem obsegu, v katerem se more v tuji državi z akti lastne volje materielnopravno zavezovati. Ker se ravna lege nationali tudi zavezna sposobnost tujca (t. XXX. A), se presoja dosledno njegova pravdna sposobnost lege nationali. Kadar tujci zavezne in pravdne sposobnosti nimajo, oziroma v kolikor je nimajo, morajo vršiti za nje pravdne akte zakoniti zastopniki. — Za zopet drugo institucijo gre v pravnih, v katerih stranke ne morejo nastopati brez intervencije odvetnikov, dasi so pravdnosposobne (v tzv. odvetniških pravnih); primeri odvetniških pravnih se ravna vedno lege fori.

2.) Pristop na sodišče se tožnikom-tujcem in njih intervencijom v nekih državah (večini vseh) otežuje s tem, da se zahteva od njih na predlog tožencev založitev tzv. *aktorične kaucije*. Ta zahteva pomeni rahlo kršenje ravnopravnosti tujcev z domačini. Zato jo pričenjajo moderne države polagoma odpravljati in zahtevajo aktorično kaucijo le še tedaj, kadar jo zahteva tujčeva država od njih pripadnikov. V Evropi so s čl. 17., konv. VI., vse članice te konvencije medsebojno oprostile svoje državljane-tožnike in interveniente zalaganja kaucije pod edinim pogojem, da imajo domovališče v eni državljani (niti ni treba, da domicilirajo v lastni državi); oproščajo jih ne le od zavarovanja pravnih stroškov, ampak tudi od predujmov, ki bi jih smelo terjati sodišče za sodne stroške. Besedilo čl. 17. in sled. gl. v Sp. V. Veda opravičenosti aktorične kaucije ne priznava. Institut se je izrekel zoper njo že dolgo pred haaško konvencijo (leta 1877. v Curihi).

3.) Olajšuje se pristop na tuje sodišče siromašnim tujcem s tem, da se jim podeljuje *pravica ubogih v pravdi*.

Večina držav nudi to olajšavo pod golim pogojem obstoja formalne recipročnosti, tako da postane tujec deležen ubožne pravice v enakem obsegu, kakor domačin (enakost quoad pravni subjekti). Neke zakonodaje nudijo pravico ubogih celó brez-pogojno. Nasprotno so države, ki pridržujejo to pravico lastnim državljanom ali jo izkazujejo tujcem zgolj v tistem obsegu, v katerem jo uživa domačin v tujčevi državi (enakost quoad jura). Kolektivno so si garantirale medsebojno izkazovanje pravice ubogih članice konv. VI. s čl. 20. Vsebina garantirane ubožne pravice se ravna po tej konvenciji lege fori. Člena 21.—22. določujeta oblastvo, pristojno za izdajo spričevala ubožnosti, dalje poizvedovalno pravico tega oblastva in presojevalno pravico onega, ki je naprošeno za podelitev ubožne pravice. Zadnji čl. 23. predvideva brezplačnost pravne pomoči v pravih, ki jih vodijo siromašne stranke. K čl. 20., 22. in 23. je sklenila šesta haaška konferenca iz leta 1928. malenkostne amandmaje, ki še niso ratificirani.

LXVI. Določbe naših avtonomnih zakonodaj.

1.) Sodišča vseh naših pravnih območij so dostopna enako tujcem, kakor domačinom. (Čisto druga določba je, da je našim sodiščem včasih zabranjeno, se vmeševati v določne, staležno-pravne, stvari tujcev, ker si je pridržalo za nje domovinsko sodišče izključno jurisdikcijo; to bodi omenjeno tukaj mimogrede, a bo podrobno obrazloženo v t. LXVIII. in sled.). Strankina ali sodna sposobnost se ravna, ker je zgolj korelat pravne sposobnosti, lege nationali tujca, in jo torej uživa doma habilitirani tujec pri nas, dokler ne poseže prohibitivno vmes lex loci. Permisivno poseganje legis fori more podeliti strankino (sodno) sposobnost lege nationali dishabilitiranemu tujcu. — Za pravdno sposobnost določajo § 1. slov.-dalm. cpr. z dne 1. avgusta 1895., št. 113. drž. zak., § 59. srb. grdj. post. z dne 20. februarja 1865. in § 71. vojv. cpr. z dne 8. januarja 1911., zak. čl. I., da se ravna po materielnopravni zavezni sposobnosti tujca. § 3. slov.-dalm. cpr. in § 74. vojv. cpr. dodajata temu načelu izjemno določbo, da je ravnati s tujcem kot pravdno sposobnim tudi takrat, kadar ima zavezno sposobnost lege fori, dasi je nima lege nationali. Ta izjemna določba spominja na analogno pri presojanju tujčeve poslovné sposobnosti

po nekih pravnih redih, n. pr. črnogorskem, poljskem in nemškem.

2.) Aktorična kaucija se nalaga tujcem-tožnikom in njih intervenientom na predlog tožencev (domačinov ali tujcev) po določbah § 56. slov.-dalm. cpr., § 124. vojv. cpr., tudi po srbijanskem pravu. Vendar se tujci po slovensko-dalmatinskem in vojvodinskem pravu oproščajo aktorične kaucije, čim obstoji formalna recipročnost. Z dokazom obstoja se mora baviti sodišče iz uradne dolžnosti in ga ne sme zahtevati od tujcev.

3.) Pravico ubogih v pravdi uživajo tujci skoro v vseh naših pravnih območjih, čim obstoji med našo in tujčevo državo formalna recipročnost: po § 63. slov.-dalm. cpr., § 231. bos.-herc. z dne 4. aprila 1883., § 112. vojv. cpr. in po ministrski naredbi z dne 8. februarja 1853., št. 110. drž. zak. za Hrvatsko i Slavonijo (ki je izšla k ondotnemu grdj. post. z dne 16. septembra 1852.). Tudi tukaj se mora baviti sodišče z ugotovitvijo obstoja formalne recipročnosti (vsaj po slov.-dalm. in vojvodinskem pravu) iz uradne dolžnosti. Srbijansko pravno območje veže pravico ubogih, ki jo reklamirajo tujci, na pogoj obstoja diplomatske recipročnosti.

LXVII. Določbe naših konvencij.

Svobodni pristop naših državljanov na tuja sodišča in tujcev na naša imamo z mnogimi državami garantiran pogodbeno. V kolikor sega vsebina takega dogovora dalje, nego avtonomne zakonodaje, je uporabljati dogovor. Dogovor nadomešča dokaz obstoja recipročnosti v posameznem pravnem primeru. Potrebnejši, nego za tuje fizične osebe, je dogovor o svobodnem pristopu za tuje juristične, ker se njih pravna sposobnost od avtonomnih zakonodaj ne priznava z enako sigurnostjo, kakor pravna sposobnost fizičnih oseb (molk avtonomnih zakonodaj se često tolmači kot negiranje pravne sposobnosti). Z zagotovitvijo pristopa tujim jurističnim osebam je hkratu preprečeno event. prohibitivno poseganje legis fori v lege nationali utemeljeno strankino (sodno) sposobnost. S pravdno sposobnostjo se dogovori ne bavijo. Tega tudi ni treba. Kakor je strankina (sodna) sposobnost korelat pravne, je pravdna sposobnost korelat poslovne; obe se presojata (načeloma) lege nationali tuje stranke. Pač pa se bavijo konvencije še z aktorično kaucijo

in z ubožno pravico v pravdi. Vsi ti dogovori o pristopu na medsebojna sodišča stoje v pravnozaščitnih (pravnomočnih) ali trgovinskih pogodbah, kar je brez relevance.

A. Svobodni pristop na tujedržavna sodišča in priznavanje strankine (sodne) sposobnosti naših državljanov imamo garantiran zlasti v sledečih dogovorih: čsl. ppd. (čl. 1., al. 1.), blg. ppd. (čl. V.), v slov.-avstr. izjavah o obstoju recipročnosti (al. 3.; te dve izjavi zagotavljata svoboden pristop na sodišča izrečno tudi medsebojnim jurističnim osebam), polj. trg. (z dne 31. januarja 1924., br. 162. Sl. Nov.: čl. 2., al. 2.), nem. trg. (čl. 1., al. 5., ki garantira poleg sodne tudi upravno zaščito), jap. trg. (čl. I., al. 2.), avstr. trg. (čl. 14., ki garantira, kakor nemški, svoboden pristop tudi na upravna oblastva), nač. avstr. ppd. (čl. 1., al. 1. in 2.), nač. ital. I. (čl. 1.).

B. Medsebojno oproščanje od aktorične kaucije je garantirano: v čsl. ppd. (čl. 13.), blg. ppd. (čl. V. z omejitvijo, da morajo tožniki, če hočejo biti oproščeni, domicilirati na ozemlju ene obeh držav-pogodbenic), v slov.-avstr. recipr. izjavah (al. 4.; v zmislu razpisa avstr. just. uprave z dne 30. aprila 1927. je oprostitev razumeti za vse naše državno ozemlje), v jap. trg. (čl. I., al. 2.), nem. trg. (čl. 1., al. 5.), nač. avstr. ppd. (čl. 2.), nač. ital. I. (čl. 1.).

C. Izkazovanje pravice ubogih v pravdi se medsebojno garantira: v čsl. ppd. (čl. 15.—17.), blg. ppd. (čl. VIII.—X.), slov.-avstr. izjavah (al. 4.), jap. trg. (čl. I., al. 2.), nem. trg. (čl. 1., št. 5.), nač. avstr. ppd. (čl. 4.—6.), nač. ital., I. (čl. 1.—3.).

Navedba določb ad A, B, C ni izčrpna. Leto za letom dobivamo nove trgovinske in druge dogovore, ki garantirajo pripadnikom še drugih držav svoboden pristop na naša sodišča z oprostitvijo od aktorične kaucije in priznanjem pravice ubogih v pravdi. Praktični so tudi starejši dogovori iz predvojnega časa, ki so bili razširjeni na vse državno ozemlje in ki predvidevajo enake ali slične koristi, n. pr. konzularni dogovor kraljevine Srbije z Italijo z dne 28. oktobra (9. novembra) 1879., (dokler ne stopita na njegovo mesto nač. ital. ppd. I. in II.) in z Združenimi državami Amerike z dně 2. (14.) oktobra 1881. Slednjič bodi opozorjeno, da je bil svobodni pristop državljanov zveznih in pridruženih sil na sodišča v svetovni vojni premaganih držav garantiran že z mirovnimi pogodbami.

Mednarodno razmejevanje kolidujočih sodstev.

LXVIII. V splošnem.

Za sodstvo v eni in isti, pravdni ali nepravdni, stvari z alonacionalnim elementom se potegujeta često jurisdikciji dveh ali več držav, n. pr. za sodstvo v mednarodnem matrimonialnem sporu ali v mednarodni zapuščini. Drugim sodstvom se skuša odtegniti čim več držav, n. pr. v mednarodnih skrbstvenih stvareh. Da nastane radi takih pozitivnih in negativnih sodstvenih konfliktov pravna nesigurnost, je evidentno. Vsaka razsodba (odločba) je logičen zaključek iz dveh premis, od katerih tvori eno pravna norma, drugo dejanski stan. Po zaslugi MZP-a je prva premisa v mnogih primerih izenačena, in uporabljajo sodišča, dasi raznih držav, čim se štejejo za sodstveno pristojna, eno in isto materielno pravo. A tudi po izenačenju te prve (pravne) premise se utegnejo glasiti razsodbe (odločbe) raznih sodišč različno: bodisi, ker ugotovijo v isti stvari različen dejanski stan (drugo premiso), bodisi (redkeje), ker napravijo pri podvajanju istega dejanskega stanu pod isto materielno pravo različne zaključke. Povodov je torej dovolj za potrebo, da se razmeje kolidujoča državna sodstva. Potreba odpade tedaj, kadar si razmeje kolidujoča sodstva stranke same (slično, kakor če prorogirajo določno sodstvo v notranjedržavnem pravnem prometu). A taka prorogacija je možna samo v mejah popustne jurisdikcije, n. pr. za spore iz mednarodnih pogodb, ne tudi za druge, n. pr. matrimonialne. — Razmejitev kolidujočih sodstev urejujejo avtonomne zakonodaje: konvencijske razmejitve so redkejše; najčešče nimamo ne ene, ne druge. Pri avtonomnem razmejevanju mednarodnega sodstva si arogirajo države čim več ugodnega in odklanjajo čim več nadležnega sodstva. V prvem primeru reagirajo prizadete države z retorzijskimi odredbami (materielno recipročnostjo), in mesto koristi žanje država, ki je pretirano razširila svojo jurisdikcijo, škodo. Škoda nastane tudi posredno s tem, da se odklanjajo od drugih držav izvršbe na podlagi takih izvršilnih naslovov, ki so izšli iz pretirano razširjene jurisdikcije. Vse take posledice se dajo odkloniti le, če stopi na mesto avtonomnega razmejevanja kolidujočih sodstev konvencijsko, ali če so avtonomna dosti preudarna, da se drže primernih, od znanstva propagiranih

mej sodstva. — Radi nedostatnih avtonomnih zakonodaj in še večjega pomanjkanja konvencij za razmejitvev mednarodnega sodstva so konflikti sodišč raznih držav v pogledu mej sodstva vsakdanji. Da se jim vzame ostrost, predvidevajo skoro vse zakonodaje določbe, da je kompetenčne konflikte med domačimi in inozemskimi sodišči javiti vrhovni justični upravi in da je do izjave zadnje ukreniti samo, kar je potrebno za varovanje javnih interesov, za varnost strank in za namen postopanja (§ 48. slov.-dalm. j. n. z dne 1. avgusta 1895., št. 111. drž. zak., § 4., hrv.-slav. gradj. sudovnika z dne 16. februarja 1853., št. 30. drž. zak.). — Naloga navzočne pravne grane je po izvedenem slična nalogi MZP-a. MZP odstranjuje možnost različne presoje mednarodnega pravnega razmerja (radi kolidiranja zasebnopravnih redov) s tem, da odbere od njih tisti, ki mu gre po težišču pravnega razmerja prednost pred ostalimi. Navzočna pravna grana išče na sličen način in v isto svrho prednostno sodstvo, reklamujoč zanje izključno veljavo. Tudi pravna narava njima je skupna. MZP in navzočna pravna grana sestojita iz razmejitvenih (kolizijskih) norm, ne iz stvarnih; obe pripadata formalnemu, ne materielnemu pravu. Kolizijske norme morejo biti tudi tu dvostranske (popolne) ali enostranske (nepopolne). Razlika med obema pravnima granama je v predmetu razmejevanja: MZP razmejuje materielne pravne rede, navzočna pravna grana sodstva. Dalje se razlikujeta v okolnostih, na katere navezujeta uporabni pravni red, oziroma pristojno sodstvo. — Med seboj sta MZP in mednarodno razmejevanje kolidujočih sodstev neodvisni. Nazor, da je s pridelitvijo sodstva določeni državi implicate koncedirana uporabnost materielnega prava iste države, sem kot zgrešen zavrgel na več mestih MZP-a. — Važnost mednarodne razmejitve kolidujočih sodstev nadkriljuje važnost krajeвне razmejitve notranje-državnega sodstva. Če postopa ali sodi v notranjosti države nekompetentno sodišče, preprečita ugovora *litis pendentis* in *rei judicatae* (ki se morata uvaževati iz uradne dolžnosti), da bi se vršili v isti pravni stvari sočasno dve postopani, oziroma da bi se izdali dve (eventualno različni) odločbi. Med državami pa se uvažujeta ugovora *litis pendentis* in *rei judicatae* le izjemoma (kadar je med njimi zasigurana medsebojna izvršba, t. LXXIV. in sled.). Iz tega sledi, da je tukaj podana nevarnost, da izide v isti pravni stvari več (event. različnih)

odločb. — Izmed internacionalnih pravnih virov za navzočno pravno grano je omeniti na prvem mestu konv. III., IV. in V. ki so (na že citiranih mestih) razmejile med državami-članicami matrimonialno, varuštveno in preklicno sodstvo. Ob pogajanju za mednarodno izvršbeno konvencijo v jeseni 1925. so imeli v Haagu priliko, da ustanove primerne meje tudi ostalemu, med državami kolidujočemu sodstvu (ker tvori taka razmejitev eno prepostavk za dovoljevanje mednarodne izvršbe). A bilo je med delegati premalo soglasja, da bi se bila dosegla želena razmejitev. Kot nadaljnji internacionalni pravni vir prihajajo v poštev »načela mednarodnega javnega prava«, ki se jih kot pravnega vira spominja čl. IX. uv. z. k slov.-dalm. j. n., n. pr. za razmejevanje realnega (immobiliarnega) sodstva. Neprimerno bogatejše na sodstvenih razmejitvenih normah so singularne konvencije, sklenjene med posameznimi državami, zlasti med sosednimi. Začela je s sklepanjem takih »jurisdikcijskih« konvencij Francija s Švico in Belgijo. Iz mlajše dobe so znane jurisdikcijske konvencije, sklenjene med Nemčijo in Avstrijo, Holandijo in Belgijo. Naša kraljevina ima dogovorjenih nekaj sodstvenih kolizijskih norm v čsl. pppd. — Avtonomne zakonodaje uzakonjujejo norme za odmejitev domačega sodstva od tujega najčešče prikrito ob normiranju krajevnih podsodnosti (nepristnih). Ž njimi seznanim v v tt. LXX. A—F in LXXII. (le norma za razmejitev mednarodnega stečajnega sodstva ostane pridržana t. LXXVII.). — Eden prvih znanstvenih poskusov mednarodne razmejitve kolidujočih sodstev je napravil Institut leta 1885. na ženevskem kongresu. Zasluge za razmejitev sodstva v obligacijskopravnih sporih si je pridobila I. L. A. z načrti iz let 1900. in 1921. Književnost je še skromno razvita in se skoro izčrpava v člankih strokovnega časopisja. Omeniti morem le dve monografični deli: starejše Pillet-jevo »Les conventions internationales relatives à la compétence judiciaire« (1892.) in mlajše Sperlovo »Eine internationale Zuständigkeitsordnung in bürgerlichen Rechtssachen« (1926.).

LXIX. Načelne norme za razmejevanje sodstev.

Pravna sigurnost bi se hitro dosegla, ako bi prepustili mednarodne pravne stvari v razsojo enemu samemu sodstvu, najbolj primernemu. A potreba današnjega mednarodnega prometa zaostaja daleč za tako izključnostjo enega samega sodstva. Na

evropskem kontinentu občutimo sicer vsi kot krivico, ako spozna en in isti matrimonij sodstvo ene države za veljaven, sodstvo druge za neveljaven, sploh da se judicira o veljavnosti iste zakonske vezi ponovno. Občutili bi pa kot krivico tudi, ako bi upnik svojega dolžnika ne smel preganjati pred sodstvi več držav, le v eni sami državi. Izključnost sodstva zahtevamo torej le za neke mednarodne pravne stvari (zlasti za nepravdne), dočim ustreza v drugih (zlasti v pravnih stvareh), potrebi življenja bolj izbira sodstev. Je slično, kakor v notranjedržavnem prometu, kjer tudi poznamo poleg izključnih podsodnosti izbirne, prve (pred vsem) za nepravdne, druge (pred vsem) za pravdne stvari.

— Paralelo med notranjedržavno in mednarodno razmejitvijo sodstva morem zasledovati še naprej. Države evropskega kontinenta si koncedirajo izključnost sodstva skoro v istih stvareh, v katerih so spoznale potrebo in dobroto izključne podsodnosti v lastnem notranjedržavnem prometu. To so realne (immobiliarne) in matrimonialne pravne stvari. Danes je ni evropske države, ki bi dopuščala organom tuje države, da bi vršili sporno sodstvo v pogledu nepremičnin na njenem ozemlju, ali ki bi se drznila, se vtikati sama v immobiliarno sporno sodstvo tuje države; o strogi sankciji na kršitev izključnosti immobiliarnega spornega sodstva gl. pod LXX. E. V matrimonialnih pravnih stvareh, spornih in nespornih, si pridržujejo države evropskega kontinenta izključnost sodstva, kadar gre za matrimonij lastnih državljanov. Logično bi se morale vzdrževati matrimonialnega sodstva v sporih tujih državljanov. A za tako vzdrževanje se je odločilo doslej še malo držav; druge se zagovarjajo s praktično potrebo, da se mora nuditi tujcem prilika razvoda in ločitve tudi v državi domovališča. Razmejitev po vidiku izključnosti domovinskega sodstva bi si želeli še za ostale staležnopravne stvari, zlasti za ugotovitev zakonskega in nezakonskega rojstva, za proglašitev mrtvim in za organiziranje skrbstva. Danes, ko te razmejitve ni ali izjemoma (zlasti ne za prvonavedena dva predmeta), je sodstveno pristojnih toliko držav, v kolikor je sodstvo utemeljeno po avtonomnih kompetenčnih normah. Zato se more še vedno dogoditi, da izreče ena država otroka zakonskim, druga nezakonskim, pogrešanca ena država mrtvim, druga živim itd.

— Med imovinskopravnimi stvarmi se trudijo države pri mednarodnih zapuščinah in stečajih za odpravo historične drobitve sodstva na več držav po premični in nepremični naravi zapu-

ščine, ozir. stečajnega sklada. Zoper poenotenje zapuščinskega in stečajnega sodstva ni nobenih uvaževanja vrednih pomislekov; pač pa se bje oster boj za ono činjenico, ki naj odloča o enotnem sodstvu, zlasti za ono, na katero naj navežemo izključno zapuščinsko sodstvo: ali naj odloča narodnost ali zadnje domovališče zapustnika? V immobiliarnih, matrimonialnih in drugih staležno-pravnih stvareh sličnih težav pri odkrivanju merodajne navezne okolnosti nismo našli; pri prvih navezujemo izključnost sodstva na lego nepremičnine, pri drugih na narodnost prizadetega pravnega subjekta (zakonca, novorojenca, pogrešanca, skrbstva potrebne osebe); obe navezni okolnosti sta naravni in neosporjeni. — Za ostale imovinskopravne stvari n. pr. za izterjanje denarne terjatve od inozemskega dolžnika bi bila izključnost sodstva ene same države, kakor rečeno, bolj škodljiva, nego koristna. Tu je umestna izbira sodstev več držav. Prizadevanje znanstva ob določanju sodstva v teh stvareh gre za tem, da se pripusti izbira le med primernimi in gospodarski utemeljenimi sodstvi, in da se odpravijo nehumane in šikanozne podsodnosti. Takih mrgoli še vedno po starejših sodnih pravilnikih. Za najhumannejše se šteje sodstvo toženčevega, za najmanj utemeljeno sodstvo tožnikovega domicila. — Ni treba, da je izbira med sodstvi alternativna. Včasih navezuje mednarodna sodstvena kolizijska norma na eno okolnost primarno, na drugo sekundarno. Tudi ni treba, da obvelja enkrat izbrano sodstvo definitivno; včasih velja provizorno in se umakne primernejšemu definitivnemu. Zelo praktične so take mednarodne sodstvene kolizijske norme, ki navezujejo sodstvo na isto okolnost, na katero navezuje kolizijska norma MZP-a merodajni materielnopravni red. V takih primerih more namreč mednarodno pozvano sodišče uporabljati lastni materielnopravni red.

LXX. Razmejitev sodstev za posamezne stvari.

Omejil se bom na tiste pravne stvari, za katere pozna sodstvene razmejitvene norme naše pozitivno pravo, bodisi ono vse kraljevine (konvencijske), bodisi partikularna prava (avtonomne). Take pravne stvari so: realne (immobiliarne) in razne staležne; med imovinskopravnimi zapuščine in stečaji. Za druge pravne stvari sodstvenih kolizijskih norm nimamo, a tudi druge države na njih niso bogatejše (neke države razmejujejo še sod-

stvo za amortiziranje vrednostnih papirjev). — Za vse staležno- in imovinskopravne mednarodne stvari, za katere nimamo razmejitvenih norm, velja praeter legem pravilo, da s m o za nje sodstveno pristojni, čim je utemeljena krajevna pristojnost našega sodišča. Zato moremo biti praeter legem sodstveno pristojni za posvojitve in pozakolitve tujcev, za podelitev veniae aetatis istim ali za podaljšanje očetovske oblasti nad njimi. V interesu mednarodnega pravnega reda bi bilo, da pričnemo razmejevati in omejevati svoje sodstvo tudi v teh in drugih, od zakonodaje neomenjenih, staležnih stvareh.

A. Ugotovitev zakonskega (nezakonskega) rojstva.

Edina določba, ki doslej razmejuje mednarodno sodstvo v tej stvari, je čl. 33., al. 1., čsl. ppd.: «Spori o zakonskem poreklu otroka spadajo pred oblastva one pogodbenice, katere državljani je oseba, zoper katero je naperjena tožba.» V splošnem bo torej sodilo sodstvo otrokove domov. države; čl. 9., čsl.-polj. ppd. pove to izrečno. Razmejitvena norma je pravilna in primerna, ker gre za ugotovitev osebnega staleža otrokovega, in se staležni izreki tujih držav od domovine ne priznavajo. Troje pa se je pri redakciji čl. 33., al. 1., cit. prezrlo: a) da formalno ni tožen otrok, temveč kurator, postavljen za branitev njegovega zakonskega rojstva, a ta kurator se postavi še le po vložitvi tožbe (in za merodajnost sodstva njegove narodnosti ne govori nobena ratio); čl. 33. torej ni tolmačiti po njegovem besedilu, temveč smislu; b) da more po nov. § 159. odz. vložiti tožbo otrok sam na ugotovitev svojega nezakonskega rojstva, in da odločuje tudi v tem primeru očitno otrokova, torej tožnikova, narodnost, ne toženčeva; c) da se rešujejo predmetni spori včasih v nespornem postopanju, kjer ni ne tožnikov, ne tožencev, n. pr. po §-u 113. slov.-dalm. j. n. (kadar se ugotavljajo »psevdolegitimacije« po očetovi smrti). V Haagu so se za zedinjenje na predmetno sodstveno kolizijsko normo trudili, a brez uspeha. — Za odnošaje k drugim državam nimamo ne konvencijske, ne avtonomne kolizijske norme. Praeter legem naša sodišča niso siljena, se vzdržati predmetnega sodstva; morejo torej sprejemati in razpravljati tožbe, vložene v svrhu ugotovitve zakonskega ali nezakonskega rojstva otroka tuje narodnosti, brez ozira na to, bo-li naša odločba v otrokovi domovini priznana, ali ne.

B. Proglasitev mrtvim.

Mednarodna razmejitev tega sodstva je nastala iz potreb povojne dobe in pomeni velik napredek proti prejšnji dobi nerazmejitve. Vendar ima naša kraljevina sodstvo proglašanja mrtvim razmejeno zaenkrat samo v razmerju k češkoslovaški republiki. Čl. 31., al. 1., čsl. ppd. se glasi: «Proglasitev mrtvim pripada oblastvom one države, kateri je pripadala oseba v dobi, ko je postala neizvestna.» Kolizijska norma je, kakor izhaja iz predhodnih izvajanj, pravilna. — Avtonomne mednarodne razmejitve ne pozna nobeno naših pravnih območij (t. XXVIII. št. 5). Slov.-dalm. zakon z dne 16. februarja 1883., št. 20., drž. zak. pravi v § 1. le, da je za proglašanje mrtvim stvarno in krajevno pristojno tisto zborni sodišče, v katerega okolišu je imel pogrešanec svoje domovališče, v pomanjkanju domovališča zadnje bivališče. Slične so določbe § 86. hrv.-slav. grdj. sudovnika, § 402. bos.-herc. cpr., § 735. vojv. cpr. Praeter legem torej nismo siljeni, se vzdrževati proglašanja mrtvim tujih državljanov in se tega sodstva dejanski tudi ne vzdržujemo. S stališča vede, ki mu že slede moderne države, bi se pa tako vzdrževanje priporočalo. V pravnopomočnem dogovoru med Češkoslovaško in Poljsko je domenjena izključnost domovinskega proglasitvenega sodstva; izjema se dopušča le za pravne učinke na lastnem ozemlju proglašujoče države. V točki XXVIII., št. 4., smo spoznali več držav, ki poznajo isto načelo in isto izjemo že v svojih avtonomnih zakonodajah. Francoska praksa nasprotno se izreka za prednost sodstva zadnjega domovališča pogrešanca ter pripušča celó sodstvo lege njegove imovine. — S sodstveno kompetenco ne gre zamenjevati kompetence uporabnega materielnega prava. Kompetentno sodstvo sme urediti lege fori le svoje postopanje; materielnopravne predpostavke proglasitve mrtvim bi morale presoјati lege nationali tujca, vsaj v kolikor se dajo razlikovati od vprašanj postopanja. Ker pa to razlikovanje (med formalnim in materielnim pravom) ni od nobene zakonodaje izrečno predpisano, uporabljajo sodišča v praksi skoro vedno lastno materielno pravo.

C. Matrimonialne pravne stvari.

K njim spadajo spori o veljavnosti mednarodnega zakona, razvodi ter ločitve od mize in postelje.

Po čl. 5., konv. III., pristoji sodstvo o razvodu in ločitvi mednarodnega zakona na konvencijskem ozemlju alternativno domo-

vinski državi ali državi zadnjega skupnega domovališča soprogov. Izključnost domovinskega sodstva velja po konvenciji takrat, kadar jo reklamira domovinski pravni red soprogov; v tem zadnjem primeru se morajo konvencijske države vzdrževati matrimonialnega sodstva v stvareh tujih državljanov. Izjema izjemne izključnosti domovinskega sodstva, torej dopustnost sodstva domovališča, velja po konv. III. tedaj, kadar soproga za razvod ali ločitev zakona pri domovinskem sodstvu ne moreta prositi iz razloga, ker domovina veljavnosti njiju zakona (sklenjenega po določbah čl. 3., al. 1., čl. 5., al. 2., ali čl. 6., al. 2., konv. I.) ne priznava iz religioznih ozirov (podrobnosti gl. v Sp. II.). — Za našo kraljevino konv. III. ne velja, tudi ne v Vojvodini, v kateri je veljala v prejšnjih političnih razmerah. Pač pa ima naša kraljevina matrimonialno sodstvo razmejeno v singularnem čsl. ppd., katerega čl. 34., se glasi: «Za odločitev o veljavnosti zakona, o razvodu ali ločitvi od mize in postelje so pristojna izključno oblastva one države, katere pripadnika sta soproga ob vložitvi tožbe ali prošnje; ako sta soproga ob tem času raznega državljanstva, so izključno pristojna oblastva države, ki sta ji soproga pripadala najnazadnje.» V primeri s haaško kompromisno razmejitveno normo je ta razmejitvev strožja, ker uzakonjuje brezizjemno načelo izključnosti domovinskega sodstva; ustreza tudi bolj postulatni doktrine, ki šteje matrimonialne stvari k najvažnejšim staležnim. Čehoslovaki, ki domujejo pri nas, in obratno Jugoslovani, ki domujejo v Čehoslovaški, se torej od sodstva domovališča ne morejo dati niti razvesti, niti ločiti, niti dati svoj zakon spoznati neveljavnim, temveč se morajo s temi tožbami in prošnjami obračati na domovinska sodišča. S to razmejitvijo je hkratu v materielno-pravnem pogledu zasigurana uporaba legis nationalis, indicirane od MZP-a (t. XXXVII.). Zasigurano je dalje medsebojno priznavanje odločb, izdanih od izključno pozvanega sodstva. (V srbskem besedilu čsl. ppd. je beseda «nalezy» člena 34. pretesno prevedena s «presude»; pravilno bi bilo reči «odluke», ker mora beseda kriti tudi odločbe iz nespornega postopanja). Enako, kakor mi in Čehoslovaki, imajo Čehoslovaki razmejeno matrimonialno sodstvo s Poljaki po čl. 7. čsl.-polj. ppd. — Avtonomno mednarodno razmejitvev matrimonialnega sodstva pozna od naših pravnih območij zgolj Vojvodina v čl. 116. zak. čl. XXXI.: 1894., ki se glasi: «V ženitni pravdi inozemcev morejo (vojvodinska)

sodišča postopati le tedaj, kadar se sodbe (vojvodinskih) sodišč priznavajo kot učinkovite v tisti držaavi, katere državljana sta soproga.» Ker ne priznava skoro nobena evropskih držav inozemskih določb zoper osebni stalež lastnih državljanov, se s čl. 116. v splošnem veleva vojvodinskim sodiščem vzdrževanje matrimonialnega sodstva v pravnih stvareh tujih državljanov, tako da uzakonjuje vojvodinsko pravo skoro postulat doktrine.

— Vse drugače je v naših ostalih pravnih območjih: matrimonialno sodstvo se navezuje tukaj na okolnosti, ki morejo biti podane i za domačine i za tujce. Zato se ostala pravna območja ne vzdržujejo sodstva v matrimonialnih pravnih stvareh tujcev, čim je podana okolnost, merodajna za krajevno pristojnost njih sodišč. Tako zlasti v Sloveniji in Dalmaciji, kjer je po § 76. j. n. pristojno za matrimonialne pravdne stvari ono zborni sodišče, v katerega okolišu sta imela soproga zadnje skupno domovališče (brez razlike, sta-li domačina ali tujca), za matrimonialne nepravdne stvari po § 114. j. n. okrajno sodišče, pri katerem ima sprog svojo splošno podsodnost (zopet brez razlike, je-li domačin ali tujec). Stari dv. d. z dne 15. julija 1796. je določal celó izrečno, da se našim sodiščem ni treba vzdrževati matrimonialnega sodstva (ako ima vsaj ena inozemskih strank tuzemsko domovališče). Nasprotno pa reklamiramo izključnost svojega sodstva za matrimonialne pravne stvari lastnih državljanov, ker po določbah § 81., št. 3., slov.-dalm. i. r., § 114. vojv. zak. čl. XXXI.: 1894. i. dr. ne priznavamo tujedržavnih odločb, ki izidejo zoper osebni stalež naših državljanov. Postopamo torej po dveh različnih načelih: v sporih domačinov po narodnostnem, v sporih tujcev po načelu domovališča, kar ne more povesti do mednarodnega reda. Da tuje države ne priznavajo naših odločb v matrimonialnih pravnih stvareh svojih državljanov, nas ne moti. — Vojvodinsko pravo, ki se drži v splošnem izključnosti domovinskega matrimonialnega sodstva za domačine in tujce, pozna izjemo na korist soproge, ki je bila pred sklenitvijo zakona z inozemcem domačinka; take soproge smejo tožiti pred sodiščem prejšnje domovine (vojvodinskim). — Institut se je izrekel za izključnost domovinskega matrimonialnega sodstva že leta 1875. Kljub temu priznavajo izključnost doslej redke evropske države, in se ji zlasti upira Francija, sklicujoč se na praktične potrebe (na veliko število v Franciji naseljenih tujcev).

Č. Varuštvo.

Po čl. 1. in 2. konv. IV. je varuštveno sodstvo med državami-članicami razmejeno tako, da pristoji v prvi vrsti domovinski državi varuštva potrebnega nedoletnika (domovinskim sodnim ali upravnim oblastvom ali domovinskemu, v državi nedoletnikovega bivališča rezidujočemu diplomatskemu ali konzularnemu zastopniku). Podredno, ako se varuštvo ni ustanovilo ali ne more ustanoviti po določbah čl. 1. in 2., poziva čl. 3. konv. IV. k ustanovitvi in vršenju varuštva nad tujim inozemskim nedoletnikom sodstvo tuje države, v kateri nedoletnik navadno biva. A še vedno ohrani domovinsko sodstvo svojo prednost pred tujedržavnim, ker se mora po čl. 4. konv. IV. tujedržavno varuštvo umakniti, čim se naknadno ustanovi novo od nedoletnikove domovine po čl. 1. ali 2. Besedilo in kratek komentar cit. mest konv. IV. gl. v Sp. III. — Avtonomno je mednarodno varuštveno sodstvo v enakem smislu razmejeno od našega imov. zak., po katerega čl. 789. postavljajo črnogorska oblastva nesvojepravnim inozemcem staratelja tedaj, če ga niso postavila domovinska oblastva (gl. Sp. VIII.). Druga naša pravna območja uzakonjujejo starejši način razmejevanja: 1.) Reklamirajo zase varuštvo nad lastnimi državljani, a si arogirajo tudi varuštvo nad inozemci, zadnje pa le provizorno, prepuščajoč ureditev definitivnega varuštva njih domovini. Z ureditvijo definitivnega domovinskega varuštva preneha tukajšnje provizorno. Tako po § 183. nesp. post. z dne 9. avgusta 1854. št. 208, drž. zak. (ki velja v slov.-dalm., hrv.-slav. in bos.-herc. pravnem območju): varuh se postavi «doglej, dokler ne ukrene inozemsko oblastvo kaj drugega»; enako po čl. 7. srb. zak. o starateljstvu z dne 25. oktobra 1872.: «dokler sodišče inozemca ne vzame starateljstva nase»; slednjič po § 64. vojv. zak. čl. XX.: 1877. b) Delajo v nasprotju k moderni določbi čl. 6., konv. IV., al. 1., (po kateri se razteza varuštvena uprava na osebo in vesoljno imovino nedoletnika brez ozira na kraj, kjer leži) razliko med varovančevo premično in nepremično imovino. Varuštveno sodstvo v pogledu nepremičnine, ležeče v lastnem pravnem območju, reklamirajo brez izjeme zase, dasi je varovanec inozemec, in opravlja vse druge varuštvene posle njegova domovina; tuzemski tujčevi nepremičnini postavljajo posebnega skrbnika. Nasprotno ne zahtevajo zase (temveč prepuščajo inozemskemu

sodstvu) upravljanje ondod ležeče nepremičnine lastnega državljana (§ 225. odz.). Na ta način razpade po cit. zakonih enotnost uprave varovančeve imovine, kar preprečuje čl. 789. imov. zak. s tem, da ne razlikuje med premično in nepremično varovančevo imovino. Tudi vojv. zak. čl. XX.: 1877. ne dela te razlike; a po njem razpade enotnost uprave iz drugega, še starejšega, teritorialnega obzira, ki prepušča celó upravo premičnin sodstvu rei sitae (dasi nedosledno): «Za upravo one imovine nedoletnega Vojvodinca, postavljenega pod varuštvo (preklic) v inozemstvu, ki leži v Vojvodini, se postavi od vojvodinskega varuštvenega oblastva poseben skrbnik» (§ 61.). «Varuštvo (preklic), odrejeno od vojvodinskega varuštvenega oblastva lastnemu državljanu, se razteza ... tudi na ono varovančevo imovino, ki je v inozemstvu» (§ 62.). «Za ono premično in nepremično imovino inozemca, postavljenega pod varuštvo (preklic) v inozemstvu, ki leži v Vojvodini, se imenuje ... od vojvodinskega varuštvenega oblastva poseben skrbnik» (§ 63.). — Pravna veda odobruje (kakor čl. 6., al. 2., konv. IV.) ustanovitev posebnega skrbništva za nepremičnine in ž njim raztrganje enotne uprave varovančeve imovine samo v tistih redkih primerih, ko so nepremičnine podvržene posebnemu zemljiškemu režimu (kmetskemu, fidejkomisnemu in sl.) — Za razmerje k češkoslovaški republiki velja za vso kraljevino določba čl. 28. čsl. ppd.: «Oblastvom vsake pogodbenice pristoji varuštvena (preklicna) zaščita osebe in vesoljne imovine lastnih pripadnikov». (Država bivališča se omejuje na ukrenitev začasnih odredb). Čsl. ppd. izhaja torej z modernega stališča izključnosti domovinskega varuštvenega sodstva in opušča razlikovanje med premično in nepremično varovančevo imovino; slična razmejitev je predvidena od čl. 34., nač. avstr. ppd. in od konvencij z Ogrsko in Italijo, citiranih v t. XLII. — Naše avtonomne zakonodaje, n. pr. § 111., al. 3., slov.-dalm. j. n. (v besedilu razbr. nov. z dne 1. aprila 1914. št. 118, drž. zak.) in čsl. ppd. (čl. 28., al. 3.,) i. dr. predvidevajo še p r o s t o v o l j n i prenos varuštvenih sodnih funkcij s kompetentnega domovinskega oblastva na nekompetentno tujdržavno (d e l e g a c i j o). Iz tega vidimo, da države nad izključnostjo varuštvenega sodstva za lastne državljanke ne bdijo tako ljubosumno, kakor nad izključnostjo staležnega sodstva. — Slične razmejitvene norme, kakor med nami in Čehoslovaki, veljajo med zadnjimi in Poljaki: izključnost domovinskega varuštvenega

sodstva, enotnost uprave premične in nepremične varovančeve imovine, omejitev države bivališča na ukrenitev začasnih odredb in možnost delegacije. — Prednostno domovinsko varuštveno sodstvo pospešuje uporabo pravilnega materielnopravnega reda, ki je, kar se tiče pogojev za ustanovitev in ukinitve mednarodnega varuštva, *lex nationalis* varovančeva (t. XLII.). Ta *lex nationalis* bi se morala uporabljati tudi tedaj, kadar nastopi, provizorno ali subsidiarno, tujedržavno varuštveno sodstvo. *Lex fori* bi smela odločati le o vprašanih organizacije in funkcioniranja mednarodnega varuštva.

D. Preklic in slične skrbstvene ukrenitve.

Po določbah konv. V. je preklicno sodstvo med državami-članicami razmejeno tako, da pristoji v prvi vrsti domovinski državi osebe, ki je postala potrebna preklica (čl. 2.). Država, v kateri oseba biva, se omeji na ukrenitev začasnih odredb (čl. 3.). Sodstvo države navadnega bivališča preklica potrebne osebe nastopi podredno: a) v pozitivnem primeru, da izjavijo domovinska oblastva, da se bodo vzdržala skrbstva, b) v negativnem, da ne odgovore v roku šest mesecev (čl. 6.). Če bi odgovorila, da nimajo za podan povod za preklic, bi tudi podredno sodstvo ne smelo izreči preklica. Skrbstveno sodstvo, ustanovljeno po eni obeh izjem a) ali b), preneha po čl. 10., čim se ustanovi novo skrbstvo od domovine preklicane osebe. Končno je po čl. 12. uporabljati vse predstoječe določbe brez razlikovanja med premičninami in nepremičninami, izvzemši one nepremičnine preklicane osebe, ki so podvržene lege rei sitae posebnemu zemljiškemu režimu. Besedilo in kratek komentar k cit. določbam konv. V. gl. v Sp. IV. Vse te sodstvene razmejitvene norme se ujemajo skoro dobesečno z varuštvenimi po konv. IV. — Avtonomno razmejuje mednarodno preklicno sodstvo v enakem smislu cit. čl. 789. imov. zak., ki velja za varuštvo in preklic: dalje moderni slov.-dalm. preklicni red, z dne 28. junija 1916., št. 207, drž. zak., ki določa v § 13.: «Preklic inozemca je prepustiti državi, ki ji inozemec pripada (al. 1.). Za inozemca, ki ima stalno bivališče v tuzemstvu, mora tuzemsko sodišče... ukreniti začasno odredbo (al. 2.). Ako ima inozemec v tuzemstvu stalno domovališče, določi tuzemsko sodišče primeren rok, v katerem pričakuje, da bo oblastvo domovinske države izdalo odločbo o preklicu. Če poteče rok brez uspeha, odloči o preklicu tuzemsko

sodišče samo (al. 4.).» Druga naša pravna območja poznajo starejši, enaki način razmejitve, kakor pri varuštvi (§ 280. odz., § 219. nesp. post., čl. 7 srb. zak. o starateljstvu, §§ 61.—64. vojv. zak. čl. XX. 1877.): Lotijo se preklicnega sodstva tudi v pogledu inozemcev, a le provizorno, dokler ne pritegne skrbstva nase inozemčevo domovinsko oblastvo; razlikujejo med premično in nepremično imovino preklicanih oseb; lastno skrbstveno sodstvo reklamirajo za vse nepremičnine na lastnem ozemlju, a trpe obratno, da postavi za nepremičnine lastnega državljana na tujem ozemlju posebnega skrbnika ondotno preklicno sodstvo; ponavljajo torej obe gori grajani napaki pri razmejevanju mednarodnega varuštvenega sodstva. Nekaj drugače je po vojvodinskih §§ 61.—63., a tudi tam enotnost uprave ni garantirana. V pogledu lastnih državljanov si laste vsa naša pravna območja izključno preklicno sodstvo; vendar ne tako strogo, da ne bi predvidevala možnosti delegacije tujedržavnega sodstva, kadar je v interesu skrbljenca (§ 12., al. 4., slov.-dalm. prekl. r.). — Za razmerje k češkoslovaški republiki. Ogrski in Italiji veljajo ad Č cit. določbe; za razmerje k Avstriji bo veljal čl. 34. nač. avstr. ppd. — Moderna razmejitev preklicnega sodstva pospešuje uporabo pravnega materielnega pravnega reda (legis nationalis preklicane osebe, po izvajanjih točke XLIII.).

E. Realne pravne stvari.

Izključnost realnega (immobiliarnega) sodstva države rei sitae se od nekdanj in povsod respektira. Narekuje jo že mednarodno javno pravo (respektiranje teritorialne vrhovnosti). Zato se državam ne zdi niti potrebno, da bi to izključnost izrečno uzakonjevale (avtonomno) ali dogovarjale (s konvencijami). Izhaja pa le prikrito iz določb o krajevnih pristojnostih, n. pr. iz § 81. slov.-dalm. j. n., ki se glasi: «Tožbe, s katerimi se uveljavljajo čisto stvarne pravice na nepremičnine, pristojnost od takih pravic ali ukinitv istih, delitvene tožbe, tožbe na popravo meje in posestne spadajo pred ona sodišča, v katerih okolišu leže nepremičnine.» Sankcija postavljena na kršitev izključnosti immobiliarne sodstva, je najstrožja: Po čl. 42., al. 1., slov.-dalm. j. n. «mora sodišče, kadar je stvar odtégnjena tuisodnemu sodstvu ... v vsakem stadiju postopanja izreči svojo nepristojnost in ničnost postopanja. Isto morajo storiti sodišča višjih instanc, ako pride pomanjkanje sodstvene pravice kasneje na dan.» Al. 2., § 42. nudi

remedium celó v primeru, ko pride pomanjkanje sodstvene pravice na dan po pravnomočni zaključitvi postopanja: «Na predlog vrhovnega upravnega oblastva izreče ničnost izvršenega sodnega postopanja najvišje sodišče.» — Izključnost immobiliarnega sodstva države rei sitae velja v spornih in nespornih stvareh. Za zadnje določa n. pr. § 117. slov.-dalm. j. n.: «Oprava vseh realnih aktov, zlasti ogleda in strokovnjaškega izvida, inventure, cenitve, sodne prodaje, uvedbe upravnika pritičejo, če ni odredjeno za posamezne akte ali določna postopanja drugače... sodišču, v katerega okolišu je stvar.» Vendar se pričinja v zadnjih desetletjih teritorialna vrhovnost držav pojmovati milejše in ne vidimo več njene kršitve, ako oskrbuje nepremičnine skrbstva potrebnega inozemca (v interesu enotne urave) domovinsko sodstvo, ne sodstvo rei sitae (gl. t. LXX. Č in D). Za analogno omiljenje izključnosti nespornega immobiliarnega sodstva se še borita mednarodno zapuščinsko in stečajno pravo.

F. Zapuščine.

1.) Kolizije zapuščinskih sodstev (nespornih in spornih) nastajajo, kakor omenjeno v t. LXIX., ker jih države ne vežejo na enake okolnosti. Oster boj za prednost se bije pri nespornih zlasti med naveznima okolnostima zapustnikove narodnosti in njegovega zadnjega domovališča. Kolektivna dednopravna konvencija, sklenjena od šeste haaške zasebnopravne konference leta 1928., je rešila ta boj zaenkrat z raznimi kompromisi (gl. št. 2.), ki pa nimajo dosti izgleda, da bodo ratificirani. — Drugo oviro mednarodnega sporazuma na zapuščinsko-pravnem polju tvori, da dela večina evropskih držav (pod vplivom teorije statutorov) še vedno razliko med premičnimi in nepremičnimi zapuščinami, in da reklamirajo za zadnje izključnost zapuščinskega sodstva države rei sitae. Število spornih naveznih okolnosti se pomnoži s tem še za eno. — Končno stoji mednarodnemu sporazumu na poti, da ne razlikujejo avtonomne državne zakonodaje dosti strogo med dednim in zapuščinskim pravom ozir. med normami za razmejitev kolidujočih dednih prav in kolidujočih zapuščinskih sodstev. Postavljajo navadno ene in iste norme za obojno razmejitev, najčešče tako, da razmejujejo zapuščinska sodstva, in kratkomalo odredjajo, naj velja ista razmejitev za dedna prava.

2.) Haaška dednoppravna konvencija prideljuje v čl. 12. nesporno zapuščinsko sodstvo izbiroma: domovinski državi zapustnika, državi njegovega zadnjega domovališča ali državi lege imovine. Čim je intervenirala ena teh držav, oblastva druge ne smejo storiti enakih ukrenitev. Vendar ima domovinsko sodstvo prednost pred ostalima, ker so mu po al. 3., istega čl. 12. pridržani izključno sledeči (najvažnejši) akti nespornega sodstva: ugotovitev dedičev, izrek o neveljavnosti poslednjevoljne odredbe, oporočni izvršitelj, sprejem in odklonitev dedne izjave in sporazumna delitev dediščine. Ukrenitve kompetentnih zapuščinskih oblastev se morajo priznavati od drugih držav-pogodbenic, razen če bi se protivile ondotnemu javnemu redu ali načelom javnega prava. Vse te določbe se tičejo izvrševanja nespornega sodstva in ne prejudicirajo izvrševanju spornega. — Za izvrševanje zadnjega (za tožbe) predvideva al. 1., čl. 8., iste konvencije sledeči kompetenci: 1.) zapustnikove domovinske države: a) ako pristanejo na njo pravdne stranke, b) ako so bili vsi dediči ob zapustnikovi smrti pripadniki te države, c) ako so imeli vsi dediči v njej ob zapustnikovi smrti svoje domovališče, č) ako leže v tej državi nepremičnine ali trgovska in industrijska podjetja, ki predstavljajo večji del zapuščine; 2.) države zapustnikovega zadnjega domovališča, ako nastanejo analogne situacije, kakor pod a)—č), z ozirom na to državo. Za druge primere, nego ad a)—č), predvideva al. 2., čl. 8. izbirno kompetenco med domovinsko državo zapustnika in državo njegovega zadnjega domovališča. Če se vložiti tožba v obeh, ima prednost tista, v kateri je bila vložena prej. — Teritorialnemu sodstvu je po čl. 9. in 13. pridržano sporno in nesporno postopanje le takrat, kadar gre za imovino, podvrženo specialnemu režimu. Prav tako, kadar bi se teritorialni pravni red iz ozirov na javni red upiral uporabi pravnega reda, predvidenega od čl. 1. (t. LV.). — Čl. 10. se bavi s pogoji izvenozemeljskega priznavanja in učinkovanja odločb, izdanih po določbah navzočne dednoppravne konvencije.

3) Naša kraljevina ima zapuščinsko sodstvo potom konvencije razmejeno pred vsem s čsl. ppd. (čl. 19.—27.) Čl. 19. tega se glasi: «Stranki-pogodbenici se zavezujeta, da si bosta vzajemno izročali premične zapuščine po pripadnikih druge stranke v svrhu zapuščinske razprave in razsoje dednih sporov, ki se na njo nanašajo, po pristojnem sodišču ali oblastvu pokoj-

nikove domovine.» Čl. 27.: «Razpravljanje nepremične zapuščine in razsoja vseh tožb in pravnih sporov, ki se je tičejo, pripada izključno sodišču ali upravnemu oblastvu one stranke-pogodbenice, na katere ozemlju leži zapuščina.» S tema osnovnima določbama smo prenesli tudi v ta mladi ppd. historični dualizem, ki je danes sicer še v skladu z avtonomno mednarodno razmejitvijo zapuščinskega sodstva v obeh državah, a ne bo več po unif. čsl. odz. Iz te razmejitve sledi v pogledu premičnih zapuščin izročitvena dolžnost (čl. 19.). Sledeči čl. 20. statuirá dve izjemi: na korist dedičem in volilijemnikom-državljanom one pogodbenice, na katere ozemlju je premična zapuščina, ali ki na tem ozemlju bivajo; dalje na korist zapustnikovim upnikom v enakih okoliščinah. Na njih prošnjo more zapuščinsko sodišče (oblastvo) zadržati vso imovino ali zadošten del do tistega časa, ko bo razsojeno o njih zahtevkih po pristojnem zapuščinskem sodišču (oblastvu) zapustnikove domovine (o dednih zahtevkih in volilih) ozir. po sodišču države, na katere ozemlju je premična zapuščina (o terjatvah upnikov). Čl. 23. pripušča prorogacijo strank na forum rei sitae, kadar so udeležene na zapuščinski razpravi samo take osebe, ki so pripadnice tiste države, na katere ozemlju je premična zapuščina. Nobene določbe ni v čsl. ppd. o materielnem dednem pravu, ki je imata uporabljati razmejeni sodstvi. To določbo njima je posneti lastnemu MZP-u, ki zahteva, kakor vemo, uporabo legis fori (pri izročeni premoženj: legis nationalis zapustnika, pri pridržanih nepremičninah: legis rei sitae). Zadnji dualizem je še nevzdržnejši, nego zapuščinskopравни; § 57. unif. čsl. odz. predvideva zato možnost, da se na podlagi neumestnega materielnega dednega prava izdano prisojilo ovrže pravičnim potom. — Slične razmejitvene norme imamo predvidene v nač. avstr. ppd., vendar se bo po čl. 26. istega v primeru prorogacije smela uporabljati le lex nationalis zapustnika. V razmerju med Avstrijo in Slovenijo izročamo premične zapuščine medsebojnih pripadnikov po večkrat cit. reciprocičnih izjavah iz leta 1919. Staro dednopravno konvencijo z Združenimi državami Amerike gl. pri Krek-Škerlju str. 114. Po konz. konv. z Italijo, ki je stopila v veljavo 14. novembra 1928. (br. 266, Sl. Nov.) je razmejeno dualistično le zapuščinsko sodstvo, ne tudi dedno pravo, ampak je uporabljati legem nationale zapustnika na nasledstvo v premične in nepremične zapuščine.

4.) Avtonomne razmejitvene norme za zapuščinsko sodstvo so v prečanskih krajih (po določbah §§ 21.—25. zap. pat., po odredbi dež. vlade za Bosno in Hercegovino z dne 11. aprila 1885. št. 2442 in po sporočitvi avstr. just. min. št. 5785 iz leta 1874. o postopanju Ogrske) v bistvu enake: Po teh avtonomnih zakonodajah si lastimo zapuščinsko sodstvo v pogledu kjerkoli se nahajajočih premičnih zapuščin lastnih državljanov in v pogledu na lastnem ozemlju ležečih nepremičnin domačinov ali tujcev (§§ 21.—22.); od inozemskega sodišča izrečeno zapuščinsko prisojilo o nepremičnini, ležeči v tuzemstvu, je zato za nas brez vsakega učinka (razpis just. min. z dne 15. marca 1867. št. 2917). Inozemstvu prepuščamo in izročamo v svrhu zapuščinske razprave premične zapuščine inozemcev, ki so na našem ozemlju, in v tuji državi ležeče nepremičnine naših državljanov (§ 23.). Prorogacijo na naše zapuščinsko sodstvo, nekompetentno po čl. 23., dopuščamo, ako jo predlagajo tuji interesenti, ki imajo pri nas domovališče, in ako pristanejo vnanji udeleženci (§ 24.). Pred izročitvijo premičnih zapuščin poskrbimo po §§ 137. do 139. za kritje dedičev, volilojemnikov in upnikov, ki so ali naši državljani ali tujci, ki pri nas bivajo. Izjeme izročitvene dolžnosti po čl. 23. nastopijo: ako tuja država ne postopa recipročno; ako se njeno postopanje ne da dognati; ako se ne da ugotoviti zapustnikovo državljanstvo ali če državljanstva nima; slednjič, ako je sklenjena s tujo državo konvencija. S sodstveno kompetenco je v prečanskih krajih spojeno uporablanje materialne legis fori, kar je večkrat izzvalo diplomatske intervencije tujih držav, nakar se je s posebnimi akti dovolila uporaba tujega (enkrat angleškega, drugič nizozemskega) intestatnega dednega prava.

5.) Drugače po srbijanskih pravilih o postopanju u nespornim delima z dne 13./23. decembra 1872., katerih čl. 21. se glasi: »Rasprava pokretnog i nepokretnog imanja kakvog stranog podanika koje bi posle smrti ovoga u Srbiji ostalo, izvršice se po konvenciji o nasledju, ako bi ona postojala izmedju kraljevine Srbije i zemlje čije je podanik bilo umrlo lice; po zakonima kraljevine Srbije, ako ova konvencija ne bi postojala.« Kjer torej ni konvencije, velja v Srbiji čisto teritorialno načelo. Nepravilnost prečanskega mešanega sistema se razširi s tem v Srbiji še na razpravljanje ondod zapuščenih premičnin ino-

zemcev. Dosleden pa je nadaljnji čl. 20. cit. pravil, ki za srbski zapuščinski sklad ne reklamira premičnin, zapuščenih od Srbijancev v tujini, kar zahtevajo vsa druga pravna območja.

Mednarodne podsodnosti.

LXXI. Pristne mednarodne podsodnosti.

Obstoj sodstvene pravice je le eden pogojev za izvrševanje mednarodnega sodstva. Za zadnje je treba še, da je iz množice sodišč, k izvrševanju sodstva pozvane, države določeno tisto, ki je za posamezno mednarodno stvar krajevno pristojno (ki so mu stranke podsodne). Redko se države na tako pristojnost (podsodnost) med seboj dogovorijo; češče se dogovore negativno, da določnih (manj primernih krajevnih pristojnosti svojih avtonomnih zakonodaj) ne bodo uporabljale. Kjer ni dogovora, veljajo pristojnosti avtonomnih leges fori. — Avtonomne leges fori računajo v prvi vrsti z notranjdržavnim prometom. Zato navezujejo krajevne pristojnosti često na okolnosti, ki so podane za sodstvo v nacionalnih pravnih stvareh, a niso podane ob izvrševanju sodstva v allonacionalih. V zadnjih primerih ima država sodstveno pravico, a nima krajevne pristojnosti, kjer bi jo mogla izvrševati. Tako stanje obstoji danes še v večini zakonodaj evropskega kontinenta. Da se izvrševanje sodstva vendarle omogoči, imajo generalno normo, po kateri določi v primerih («ko je za državljansko pravno stvar sicer utemeljeno tuzemsko sodstvo, a manjkajo predpostavke za krajevno pristojnost kakega tuzemskega sodišča...») vrhovno sodišče eno stvarno pristojnih sodišč, ki naj velja za krajevno pristojno za predmetno pravno stvar (§ 28. slov.-dalm. j. n., § 52. vojv. cpr.). — Najmlajše zakonodaje izpolnjujejo po možnosti tudi te vrzeli v sistemu krajevnih pristojnosti. V veliki meri so to storile slov.-dalm. j. n., razbr. novela z dne 1. junija 1914. št. 118, drž. zak. prekl. red. in vojv. cpr. Allonacionalne pravne zadeve, za katere so ustvarile take posebne mednarodne podsodnosti, so zlasti staležne in zapuščinske.

2.) Krajevna pristojnost za nacionalne staležne stvari, sporne in nesporne, je oprta v splošnem na domovališče prizadete stranke. Če ima naš državljani domovališče v tujini, se domovinska sodstvena pravica, kljub temu, da je podana, ne more izvrševati, ker nima tuzemskega domovališča; treba je

zanj ustvariti posebno podsodnost in jo opreti na drugo okolnost. Zgledi: a) Po § 76. slov.-dalm. j. n. spadajo tožbe na ločitev, razvod in neveljavnost zakona, dalje tožbe radi vseh, ne čisto imovinskih zahtevkov iz zakonskega razmerja pred ono sodišče, v katerega okolišu imata soproga svoje zadnje skupno domovališče. Zoper našega državljana se morejo po § 100 cit. iste tožbe, kadar ni utemeljena ne posebna podsodnost (po § 76.), ne splošna (po domovališču toženca), vlagati pri splošni podsodnosti tožnikovi; kadar tudi ta v tuzemstvu ni utemeljena, pri ljubljanskem (prej dunajskem) deželnem sodišču. b) Po § 109., al. 1., stav. 1., slov.-dalm. j. n. je za postavitev varuha in za upravo vseh poslov varuštvenega oblastva pozvano okrajno sodišče, pri katerem ima nedoletnik svojo splošno podsodnost v spornih stvareh. Po dostavku, ki smo ga dobili k § 109. v razbr. nov. (§ 109., al. 1., stav. 2.), je za postavitev varuha našemu državljanu, ki zanj splošna podsodnost v spornih stvareh v tuzemstvu ni podana, pristojno okrajno sodišče, v katerega okolišu sta imela oče ali nezakonska mati svojo tuzemsko podsodnost ali bivališče. c) Po § 12. al. 1., prekl. reda izreče preklic okrajno sodišče, v katerega okolišu stalno biva oseba, ki jo je preklicati, ob uvedbi postopanja. Po al. 4. istega § 12. je za preklic našega državljana, ki v tuzemstvu nima stalnega bivališča, pristojno okrajno sodišče njegovega zadnjega tuzemskega bivališča; kadar tudi tega ni, ljubljansko (prej dunajsko) okrajno sodišče. — Krajevno pristojnost za zapuščinske stvari vežejo zakonodaje na splošno podsodnost zapustnika v spornih stvareh, torej na njegovo domovališče ob smrti (§ 105. slov.-dalm. j. n.). Po § 106. j. n. je za razpravo zapuščine po našem državljanu, ki je umrl v inozemstvu, pristojno sodišče, pri katerem je imel umrli zadnjo splošno podsodnost v tuzemstvu, ali, če se ta ne da dognati, sodišče, v katerega okolišu leže zapuščene nepremičnine, vse ali večji del; če je posedoval samo premičnine, kjer leži večji del tuzemskih premičnin. — Slične posebne mednarodne krajevne pristojnosti poznajo tudi druga naša pravna območja n. pr. § 718. za preklic Vojvodinca, ki v Vojvodini nima splošne podsodnosti (pristojno je sodišče, pri katerem je imel zadnjo tuzemsko podsodnost).

3.) Kakor izhaja iz izvajanj t. LXX., si prisvajamo staležno in zapuščinsko sodstvo z omejitvami tudi v stvareh inozemcev (staležno sodstvo provizorno ozir. subsidiarno, zapuščinsko v

pogledu tuzemskih nepremičnin). Tudi za te vrste allonacionalnih pravnih stvari potrebujemo poleg sodstvene pravice posebne mednarodne krajevne pristojnosti, kadar niso uporabne one za notranjdržavni promet. Zgledi s slov.-dalm. pravnega področja bi bili: a) Podsodnost po § 109., al. 1., stav. 3., j. n.: Za postavitev varuha inozemcu, za katerega v tuzemstvu ni utemeljena splošna podsodnost, je pristojno okrajno sodišče, v katerega okolišu ima inozemec svoje domovališče ali bivališče. b) Podsodnost po § 13., al. 5., prekl. r.: Za preklic inozemca je pristojno okrajno sodišče, v katerega okolišu ima inozemec ob uvedbi postopanja svoje stalno bivališče. c) Podsodnost po § 107. j. n.: Za razpravljanje tujčeve nepremične zapuščine, ki leži na našem ozemlju, je pristojno sodišče, v katerega okolišu leže nepremičnine, vse ali večji del. č) Podsodnost po § 108. j. n.: Za razpravljanje tujčeve premične zapuščine (kadar nam izjemoma pristoji) je pristojno okrajno sodišče, pri katerem je imel tujec svojo splošno podsodnost; če se ta ne da dognati, v katerega okolišu je večji del zapuščenih premičnin.

LXXII. Nepristne mednarodne podsodnosti.

Po vseh državah in v vseh naših območjih imamo uzakonjene neke krajevne podsodnosti, ki so v resnici več, nego to. Ne določajo namreč samo, katero iz množice sodišč sodstveno pozvane države je krajevno pristojno, temveč implicite, da je država, katere sodišču pripade krajevna pristojnost, sodstveno pozvana. Te mednarodne podsodnosti imenujem nepristne v razlikovanje k dosedanjim pristnim. Dočim zadnje mednarodno razmejitev sodstva zgolj dopolnjujejo, vzamejo nepristne podsodnosti mednarodno razmejitev sodstva same v roko; so torej po svojem bistvu hkratu sodstvene kolizijske norme. — Da zakonodajalci obeh važnih pojmov sodstva in podsodnosti strogo ne razlikujejo, ozir. da ne predvidevajo posebej norm za sodstvo in posebej za krajevne pristojnosti v izvrševanju pristoječega sodstva, je tehnična hiba, ki si jo razlagam iz okolnosti, da so predvidene krajevne pristojnosti v prvi vrsti za nacionalne pravne stvari, za katere je sodstvo vedno podano. V mednarodnih pravnih stvareh je pa razlikovanje med obema pojmomoma potrebno tem bolj, ker je na napačno uporabo nepristnih mednarodnih podsodnosti t. j. na kršitev tujedržavnega sodstva statuirana neprimerno strožja

sankcija, nego na napačno uporabo pristnih. Prva se uvažuje, kakor smo videli na zgledu kršitve tujedržavnega immobilarnega spornega sodstva, iz uradne dolžnosti, v vsakem stadiju postopanja, celó po pravnomočnosti odločbe; zadnja se uvažuje le na pravočasno uveljavljanje interesirane stranke. — Pod podobo mednarodnih podsodnosti se razširjuje državno sodstvo po navadi na breme ino zemskih tožencev. S tem ni rečeno, da so take podsodnosti s stališča mednarodnopravne vede vedno reprobirane. Mnoge se tolerirajo, zlasti podsodnost v z a j e m n o s t i, ki jo poznajo tudi naša pravna območja (§ 101 slov.-dalm. j. n., § 29. d) hrv.-slav. sudov., § 39. b. h. cpr. in § 46. vojv. cpr.). Ta podsodnost zasleduje oddaljeni namen, vplivati na državo, katere pripadnik je toženec, da izboljša svojo zakonodajo; dokler taki toženci posledic slabe domovinske zakonodaje ne okusijo sami v tujini, se namreč njih države po skušnjah, ki jih imamo, ne odločijo k zboljšanju zakonodaje. Nadaljnji zgled tolerirane nepristne mednarodne podsodnosti je podsodnost tuzemskega stalnega z a s t o p s t v a (organa) po § 99., al. 3., slov.-dalm. j. n. Uporablja se zoper nefizične tuje pravne subjekte, ki nimajo v Sloveniji (Dalmaciji) svojega sedeža; tudi s to podsodnostjo se razširjuje slov.-dalm. sodstvo, ker po kraju inozemskega sedeža tožene juristične osebe sicer ne bi bilo podano. (Če ima tuja juristična oseba v Sloveniji ali Dalmaciji svoj sedež, je podana zoper njo splošna podsodnost po § 75. cit.). — Neke druge nepristne podsodnosti je oprl zakonodajalec na take okoliščnosti, ki se obistinjijo le praviloma na breme toženih tujcev, izjemoma tudi na breme toženih domačinov. Zgleda: podsodnost i m o v i n e i n v t o ž e v a n e g a p r e d m e t a po § 99., al. 1., slov.-dalm. j. n. in podsodnost b i v a l i š č a po § 67. cit. oz. § 32. srb. grdj. post. O tej vrsti mednarodnih nepristnih podsodnosti bom podrobneje govoril v t. CIII. C, povodom njih uporabe na medpokrajinske spore.

LXXIII. Konvencijske podsodnosti.

Zgleda pozitivno dogovorjenih krajevnih pristojnosti nudita cit. čl. 19. in 27. ppd. s čl. državo. Po tem dogovoru pritegne razmejeno zapuščinsko sodstvo nase tudi dednopravne spore; ki se tičejo razpravljanih premičnin ali nepremičnin. — Češče se dogovore države negativno na i z l o č i t e v določnih, iz njih avtonomnih zakonodaj izhajajočih, krajevnih pristojnosti. Povod

daje neprimernost (nehummanost) krajevnih pristojnosti, zakonjenih zlasti po starejših zakonodajah. — Zgledi neprimernih (dasi še ne izločenih) krajevnih pristojnosti z naših pravnih področij bi bili: forum actoris (§ 30. srb. grdj. post.); podsodnost kraja, na katerem vodi tožnik svoje trg. knjige (§ 32. vojv. cpr.); podsodnost kraja sklenitve (loci stipulationis) pogodbe, iz katere izvira tožbeni zahtevak (§ 34. srb. grdj. post.); fakturna podsodnost (§ 88., al. 2., slov.-dalm. j. n.); podsodnost imovine (§ 99., al. 1., slov.-dalm. j. n.). Dobro prenaša mednarodni pravdni promet, poleg najprimernejše splošne podsodnosti toženčevega domovališča, sledeče posebne krajevne pristojnosti: forum dogovorjenega spolnitvenega kraja (loci solutionis) po § 88., al. 1., slov.-dalm. j. n., § 29. c) hrv.-slav. sudov. i. dr.; forum zakonitega spolnitvenega kraja (§ 42. hrv.-slav. sudov., § 34. b. h. cpr.); forum v menici ali čeku navedenega plačilnega kraja (§ 89. slov.-dalm. j. n.); forum prodajalčevega podjetja v okolnostih § 87. a) slov.-dalm. j. n. ozir. § 31. vojv. cpr.; forum loci delicti commissi po § 41. srb. grdj. post., § 37. vojv. cpr. in po nekih specialnih zakonih slov.-dalm. pravnega območja; slednjič forum prorogationis po § 104. slov.-dalm. j. n. i. dr. — Kadar se izločijo z dogovorom nepristne mednarodne podsodnosti n. pr. podsodnost vzajemnosti, se v resnici utesnjuje po avtonomni zakonodaji pristojee sodstvo.

Mednarodna izvršba.

LXXIV. V splošnem.

1.) Mednarodno izvršbo tvorijo norme, po katerih dovoljumo ali odklanjamo izvrševanje tujedržavnih izvršilnih naslovov. Brez takih posebnih norm mednarodne izvršbe ni. Kajti vsak izvršilni naslov črpa svojo izvršilno moč iz domačega pravnega reda, ob katerega mejah se ta moč ustavi. Za območje drugega pravnega reda je (načeloma) izposlovati nov, ondotni izvršilni naslov. A taka neureditev je škodljiva državam z živahnim medsebojnim zasebnopravnim prometom; za nevpoštevanje tujedržavnih izvršilnih naslovov žanjejo nevpoštevanje lastnih v tujini. — "Za neke primere zahteva mednarodno priznavanje izvršilnih naslovov že preprosta logika. Kjer so si namreč države za določne stvari (staležne, immobiliarne, zapuščinske) razmejile sodstvo v tem smislu, da je za sodstvo

upravičena samo ena država, imajo druge ob sebi umevno dolžnost, da priznajo iz izključnega sodstva izhajajočo odločbo, ker v drugi državi stranke dotične pravne stvari sploh ne morejo uveljaviti.

2.) V tesnem sorodstvu z mednarodno izvršbo je oni del prava tujcev, ki stremi za priznavanjem v inozemstvu pridobljenih zasebnopravnih pravic. Nebistveni razliki obstojita v predmetu in v postulatu, ki ga stavimo v eni in drugi pravni grani na tujo državo. Pravu tujcev gre za priznavanje pravic (pravnih položajev) s strani tuje države, mednarodni izvršbi za priznavanje izvršilnih naslovov. Izvršilni naslovi sicer tudi predstavljajo pravice (pravne položaje), a take, za katere si je upravičenec radi upiranja zavezanca moral še le priboriti akt z izvršilno močjo. Pravu tujcev gre dalje zgolj za priznavanje; mednarodni izvršbi za več: za pomoč tuje države pri prisilnem uresničevanju pravice (pravnega položaja). Le izjemoma streme tudi izvršilni naslovi zgolj za izsiljenjem respektiranja n. pr. ugotovitvene razsodbe.

3.) Iz sorodstva obeh pravnih gran in iz razlik med njima sledi na eni strani, da se zahtevata tudi za dovoljevanje mednarodne izvršbe pogoja: obstoja recipročnosti in skladnosti izvršilnega naslova z javnim redom one države, ki je naprošena za izvršbo; z druge strani, da se zahtevajo za mednarodno izvršbo kot nadaljnji pogoj: kautele, da je bilo ono postopanje, v katerem je dosegel zahtevajoči upnik za svojo zatrjevano pravico izvršilni naslov, v določenih pogledih pravilno izvedeno (v katerih, zvemo iz t. LXXV.). Kakor v pravu tujcev, se pričanja v mednarodni izvršbi za neke izvršilne naslove (zlasti staležne) od naprednih držav opuščati pogoj obstoja recipročnosti. — Za ugotovitev, da so pogoji za dovolitev izvršbe na podstavi inozemskega izvršilnega naslova podani, predvidevajo neke državne posebno (delibacijsko) postopanje; izvršba se dovoli na podlagi inozemskega izvršilnega naslova in ugodnega izida tuzemskega delibacijskega postopanja.

4.) Mednarodna izvršba je po navedenem pravna grana druge narave, nego MZP. Ne gre ji za razmejevanje materialnih pravnih redov. Enakost ali vsebinska razlika materialnih pravnih redov za izvršbo proseče in za njo naprošene države sta docela nerelevantni. Med državami-naslednicami a. o. monarhije n. pr.

so postale mednarodne izvršbe potrebne s trenutkom razpada monarhije in organiziranja držav-naslednic, dasi je bilo še v veljavi dotedanje, po vsebini enako materielno in formalno pravo. Celó za stare izvršilne naslove, izdane od prejšnjih skupnih sodišč in oblastev, so morali izza razpada monarhije in organiziranja novih držav biti spolneni pogoji mednarodne izvršbe. — Mednarodna izvršba je posebna vrsta meddržavne pravne pomoči. Ta pomoč se nudi v tem večji meri, čim več zaupanja ima za izvršbo naprošena država v pravilnost in primernost postopanja, iz katerega je izšel izvršilni naslov proseče države. Kadar vlada v proseči državi enako materielno in formalno pravo in enaka organizacija sodišč, kakor v državi, naprošeni za izvršbo, podpro ti momenti potrebno zaupanje. Kadar izide izvršilni naslov v mednarodni pravni stvari, pospešuje mednarodno izvršbo konformnost kolizijskih norm MZP-a, ker bi za izvršbo naprošena država presodila stvar po istem materielnopravnem redu, po katerem jo je proseča. Ob sebi umevno vplivajo na pogoje mednarodne izvršbe poleg jurističnih vidikov politični in gospodarski; med prijateljskimi in sosednimi državami se doseže mednarodna izvršba lažje in v večji meri, nego med drugimi.

5.) Iz velikega števila aktov in listin, ki tvorijo izvršilne naslove posameznih držav, jih prihaja za mednarodno izvršbo pri današnjem razvitku te pravne grane še malo v poštev. V splošnem samo razsodbe, plačilni nalogi, plačilna povelja in sklepi rednih (državnih) civilnih sodišč iz spornega in nespornega postopanja, dalje pred takimi sodišči od strank sklenjene poravnave. Vendar morem ugotoviti, da se število izvršilnih naslovov, pripuščenih k mednarodni izvršbi, od leta do leta množi; zlasti postajajo mednarodno izvršljivi izreki od strank izbranih sodnikov (razsodnikov) in pred njimi sklenjene poravnave. — Posebne vrste izvršilni naslovi so staležnopravni v nasprotju k imovinskopravnim; o njih posebnostih spregovorim že na tem mestu (št. 6), da se morem v kasnejših t. LXXV. in LXXVI. baviti zgolj z imovinskopravnimi, dasi gre pri enih in drugih za reševanje sličnih problemov. — Posebnosti kažejo tudi sklepi o otvoritvah zapuščin in stečajev z allonacionalnimi elementi (št. 7).

6.) K staležnopravnim izvršilnim naslovom spadajo zlasti razsodbe o zakonskem (nezakonskem) rojstvu, sklepi o pro-

glasitvi mrtvim, razsodbe in sklepi v matrimonialnopravnih stvareh, postavitve pod varuštvo in preklici. Za večino njih je, kakor vemo, sodstvo mednarodno razmejeno v tem smislu, da pristoji v pogledu lastnih državljanov domovinski državi; vmeševanja v staležnopravne stvari tujih državljanov se pa države praviloma še ne vzdržujejo. Iz tega sledi za mednarodno izvršbo dvoje: a) da se izvršilni naslovi tujih držav v staležnopravnih stvareh lastnih državljanov ne priznavajo (vsaj ne, kadar bi se imeli izvršiti z o p e r njih osebni stalež, § 81., št. 3., slov.-dalm. i. r. z dne 27. maja 1896., št. 79., drž. zak.); b) da m o r a, kadar izidejo staležnopravni izvršilni naslovi iz domovinskega sodstva, in je izključnost domovinskega sodstva med državami dogovorjena (ali sicer garantirana), za izvršbo naprošena država izvršilni naslov priznati in ga po potrebi izvršiti. Zglede tako nastalih, v drugih državah priznanja deležnih staležnopravnih izvršilnih naslovov tvorijo n. pr. razvodi in ločitve po konv. III., postavitve pod varuštvo in preklic po konv. IV. in V., odločbe o zakonskem (nezakonskem) rojstvu po čl. 33., al. 2., čsl. p p d., sklepi o proglasitvi mrtvim po čl. 31., al. 2., ibid. in mnogo drugih. Čl. 7., konv. III. se glasi: »Razvod in ločitev, izrečena po sodišču, ki je bilo pristojno po čl. 5., se morata priznavati povsod pod pogojem, da so bili vpoštrevani predpisi navzočne konvencije, in da je bil toženec, če je izšla zamudna sodba, vabljen po tistih posebnih predpisih, katere zahteva njegov domovinski pravni red za priznavanje tujih razsodb.» »Enako se morata priznavati povsod razvod in ločitev, izrečena po upravnem oblastvu, ako priznava tak razvod ali tako ločitev pravni red vsakega zakoncev.» Delibacija je, kakor vidimo, omejena na ugotovitev, da je bilo sodišče, ki je izreklo razvod ali ločitev, po čl. 5. sodstveno upravičeno in da se je držalo ostalih predpisov konvencije. Izrečeni razvod morajo priznavati tudi one konv. države, ki poznajo zgolj institut ločitve, in obratno. Priznavati morajo tudi izreke negativne vsebine, t. j. take, ki so razvodno ali ločitveno tožbo odbili, tako da obstoji dotični matrimonij za vse konv. države v polni veljavi naprej. Za slučaj, da je izšla tuja razsodba in contumaciam, velja nadaljnja kautela, da je bila kontumacirana stranka vabljena na razpravo po tistih posebnih predpisih, katerih vpoštrevanje zahteva njeno domovinsko pravo za priznavanje tujih razsodb. Pri izrekih, izdanih od upravnih oblastev, obstoji končni pogoji v tem, da

priznavata jurisdikcijo upravnih oblastev v matrimonialnih stvareh domovinska pravna reda obeh zakoncev.

7.) Tudi kolidujoče zapuščinsko sodstvo je često, kakor smo videli, razmejeno po vidiku izključnosti: za nepremičnine so izključno pristojna fora rei sitae, za premičnine (v prečanskih pravnih območjih) domovinska fora. Tudi iz te razmejitve sledi, da je otvoritev zapuščinske razprave po izključno pozvanem sodstvu respektirati v vseh drugih državah, ki so pristale na izključnost tega sodstva (po dogovoru ali avtonomno), da torej te države ne smejo odpirati tekmujočih zapuščinskih razprav. Nadaljnja logična posledica je, da morajo izročati izključnemu sodstvu na svojem ozemlju zapuščene premičnine (torej aktivno pripomoči k uspehu izključnega zapuščinskega sodstva). — Analogen učinek in analogno izročitveno dolžnost izzove otvoritev mednarodnega stečaja po izključno pozvanem in priznanem stečajnem sodstvu; o njej v t. LXXVII. in sled.

8.) Molče prehajajo zakonodaje, tudi mnogo najmlajših, preko vprašanja, se-li morajo države ozirati na tujedržavno lis pendens in res judicata; prvo, kadar je isti spor v teku pred sodiščem druge države, drugo, kadar je ondod že razsojen. Pravilni, od Instituta na 19. zasedanju v Haagu leta 1898., tudi v vedi in praksi zastopani odgovor se glasi, da se morajo države ozirati na tujedržavno litispendenco tedaj, kadar bi morale respektirati njeno končno odločbo, in da se morajo ozirati na tujedržavno res judicata tedaj, kadar bi na stavljeni predlog morale izvršiti odotni judikat. Z drugimi (Walkerjevimi) besedami: «Litispendenca, pravnomočnost in izvršnost inozemskih razsodb so členi ene in iste verige.» Pri vseh treh gre za isto vprašanje priznavanja tujedržavnega oblastvenega akta, ki je je potrditi ali zanikati pod istimi pogoji. Razlika je le v tem, da odpade pri ugotavljanju litis pendentis in rei judicatae formalno delibacijsko postopanje, ki tudi za mednarodno izvršbo ni nič bistvenega in se od leta do leta poenostavlja (zlasti oprošča oblik pravde).

9.) Še redkeje, nego izvršbo v poplačilo, si garantirajo države izvršbo v zavarovanje terjatev na podstavi še ne izvršnih izvršilnih naslovov. Zlasti se še ne sklepajo konvencije za tako prisilno zavarovanje. A tudi avtonomne določbe o mednarodni izvršbi v zavarovanje so sporadične. V naši kraljevini jih predvideva § 373. slov.-dalm. i. r., a samo v prilog denarnih terjatev, dosojenih z določnimi izvršilnimi naslovi od «sodišč ogrske

krone». Dovoljuje jo pod pogojem recipročnosti in sledečimi nadaljnjimi pogoji: a) da je prošnja za prisilno zavarovanje napravilo pravdno sodišče samo, ali tisto sodišče, ki je izdalo plačilno povelje (ne stranka), b) da je to sodišče potrdilo, da bi brez zaprosenega zavarovanja izterjanje denarne terjatve bilo obrezuspešno ali znatno oteženo, c) da ni nobenega odklonilnih razlogov § 81., št. 2.—4. i. r. Terjano recipročnost je zajamčila stari Avstriji od «dežel ogrske krone» samo Hrvatska-Slavonija.

10.) Oprava izvršbe se vrši vedno *lege fori*, t. j. po pravnem redu za izvršbo naprošene države. Način izvršbe, predviden od države, iz katere je izšel izvršilni naslov, ondod dopustna izvršbena dejanja in ondodne izvršbene omejitve so nemerodajne.

11.) Izvršbenih kolektivnih sporazumov je doseženih doslej med državami evropskega kontinenta malo in le za nepomembne ali manj pomembne izvršilne naslove: za a) izrek o pravnih stroških, naloženih v plačilo tožniku (*intervenientu*), ki je bil oproščen od aktorične kaucije (po čl. 18. in 19. konv. VI.); b) neke razsodbe po bern. konv. za mednarodni žel. tov. promet; c) s čl. 24., konv. VI., je bila izključena, oziroma omejena uporaba izvršilnega sredstva osebnega pripora; č) s čl. 1., al. 2., konv. II., je bila omejena uporaba izvršilnih sredstev za dosego osebno-pravnih učinkov mednarodnega zakona na one primere, ko poznata izvršilno sredstvo i *lex nationalis* soprogov i *lex fori*; d) češče se je s sporazumi med državami, n. pr. bernskim, izključila izvršba v določne predmete (n. pr. vozila tujedržavnih železnic). — Trud držav evropskega kontinenta za sporazum, s katerim bi se zasigurala mednarodna izvršba sodno (oblastveno) ugotovljenim alimentnim zahtevkom otrok (zlasti nezakonskih), še ni obrodil sadu. Prav tako še ni od nikogar ratificirana na peti in šesti haaški konferenci v letu 1925. in 1928. izdelana splošna kolektivna izvršbena konvencija, katere besedilo sledi v t. LXXV. — Večje je število singularnih izvršbenih konvencij, zlasti med sosednimi in prijateljskimi državami. — Avtonomno norme za dovoljevanje izvršb na podlagi tujedržavnih izvršilnih naslovov poznajo vse mlajše zakonodaje, v manjši meri starejše.

12.) Književnost mednarodnega izvršbenega prava je z ozirom na praktično važnost predmeta pri vseh narodih bogata.

Od Francozov so pisali o njej največ Foelix, Weiss, Constant, Moreau, Martin, Brocher, Pillet; od Nemcev in Avstrijcev Bar, Lammasch, Wach, Kohler, Menger, Jettel, Vesque, Starr, Walker; od Italijanov Rossi, Fusinato, Contuzzi, Anzilotti; Belgijec Beauchet; Nizozemec Asser. O izvršljivosti jugoslovanskih razsodb v Italiji je napisal inštruktiven članek Furlan (Pravni Vestnik, 1926., št. 3.).

LXXV. Haaška izvršbena konvencija in slov.-dalm. i. r. (2 nasl., I. ods.).

Na teh dveh elaboratih predočim najlažje stopinjo, da katere se je do danes razvilo pravo mednarodne izvršbe na evropskem kontinentu. Sinoptično opazovanje obeh je možno, ker se je v Haagu dosegel sporazum le za načelne določbe, za nobene podrobnosti. Na drugi strani je slov.-dalm. i. r. tako napreden, da že avtonomno nudi skoro vse, na kar so se v Haagu morali dogovoriti. Le pogoj obstoja recipročnosti je po slov.-dalm. avtonomnem mednarodnem izvršbenem pravu pretrd. Ne zadoštuje namreč (kakor po § 33. odz.) dokaz obstoja dejanske recipročnosti, temveč je po § 79. i. r. treba »po državnih dogovorih zajamčene vzajemnosti« (diplomatske recipročnosti), ali »vzajemnosti, zajamčene po vladnih, v državnem zakoniku razglašanih izjavah« (enostranski izjavljene recipročnosti). Ti dogovori (izjave) določujejo hkratu, katere medsebojne (tujedržavne) izvršilne naslove pripuščamo k tuzemski izvršbi. — Neka naša partikularna izvršbena prava se zadovoljujejo z obstojem dejanske recipročnosti in dovoljujejo izvršbo, čim izvršuje tuja država adekvatne izvršilne naslove brez meritorne preskusitve. S Francijo, Belgijo, Luksemburško (ki preiskujejo tujedržavne izvršilne naslove au fond), s Portugalijo (ki zahteva, da mora tujedržavni izvršilni naslov biti v skladu z načeli portugalskega notranjega prava) ali z Anglijo (ki dopušča spodbijanje tujedržavnega izvršilnega naslova radi kršitve angleškega prava ali MZP-a) dejanska vzajemnost ne more biti podana. Nič pa ne odločuje naziv tujedržavnega izvršilnega naslova, istotako ne načela ondotnega spornega, nespornega in izvršilnega postopanja. — Kadar vzajemnost ni popolna, se dopušča izvršba tujedržavnih izvršilnih naslovov po meri obstoječe vzajemnosti. Države imajo često utemeljen vzrok, da omejujejo izvrševanje

tujedržavnih izvršilnih naslovov: včasih po subjektu (če ne dovolijo n. pr. izvršbe zoper lastne državljane), včasih po objektu (če je ne dovolijo na breme njih staleža).

Ostali pogoji za dovolitev mednarodne izvršbe (poleg reci-pročnosti) so po določbah haaške konvencije (čl. 1.—5.) in vzporednih slov.-dalm. i. r. (§§ 80.—85.) sledeči:

Čl. 1.: Učinek (veljava) sodnih odločb, izdanih v eni držav-pogodbenic v državljan-skih ali trgovinskih stvareh, se priznava v drugi državi, ako ustrezajo odločbe sledečim po-gojem: 1.) ako pravila, ki jih pozna v pogledu mednarodne sodne kompetence pravni red države, ki naj odločbo prizna, ne izključujejo za predmetni spor sodstva druge države; 2.) ako se priznanje odločbe ne protivi javnemu redu ali načelom javnega prava države, naprošene za priznanje; 3.) ako je odločba po zakonodaji države, kjer je bila izdana, postala pravnomočna; 4.) ako je, v primeru zamudne sodbe, bila stranka oglašena za izostalo v soglasju z zakonodajo kraja, kjer je sodba izdana, in v soglasju z določbami dogovorov, ki veljajo med državama-pogodbenicama (al. 1.). — Preiskava, ki jo vrše oblastva države, naprošene za priznanje odločbe, se omejuje na pogoje, naštete v al. 1., št. 1.—4. So-li ti pogoji spolnjeni, morajo ta oblastva preiskati uradoma (al. 2.)

§ 80.: Izvršilnemu predlogu, oprtemu na razsodilo vnanjega sodnega ali drugega oblastva ali na poravnavo, sklenjeno pred njimi, je ... ugoditi le tedaj: 1.) ako se je smela pravna stvar v vnanji državi uveljaviti po določbah, ki veljajo za pristojnost v tuzemstvu; 2.) ako se je vabilo ali odredba, s katero je bilo uvedeno postopanje pred vnanjim sodiščem ali vnanjim oblastvom, vročilo na lastne roke osebi, zoper katero je postopati z izvršbo, bodisi z dodelitvijo pravne pomoči v drugem državnem ozemlju ali v tuzemstvu; 3.) ako zoper razsodilo po predloženem spričevalu inozemskega sodnega ali drugega oblastva po za nje veljajočem pravu ni več pritožbe na višjo stopinjo, ki bi ovirala izvršnost.

§ 81.: Dovolitev izvršbe ... se mora odkloniti, dasi bi bili spolnjeni v § 79. in 80. navedeni pogoji: 1.) ako osebi, zoper katero je seči z izvršbo, radi nepravilnosti postopanja pred vnanjim sodiščem ali vnanjim oblastvom ni bilo možno, se udeležiti tega postopanja;

Čl. 2. Sodne odločbe, izdane v eni držav-pogodbenic, se morejo izvrševati v drugi državi, čim so bile spoznane tam za izvršne. — Izvršbo (exequatur) je dovoliti, čim je odločba izvršna v državi, kjer je bila izdana, in so spolneni v čl. 1., št. 1.—4., navedeni pogoji...

Čl. 3. Stranka, ki prosi za priznanje odločbe ali za izvršbo (exequatur) mora predložiti: 1.) izpravek odločbe z opremo, ki dokazuje njeno pristnost; 2.) listine, ki ugotavljajo, da je postala odločba pravnomočna event. izvršna; 3.) pristen in zakonito overovljen prepis vabila stranki, ki je izostala od postopanja; 4.) prevod gori navedenih listin, overovljen po predpisih države, v kateri se prosi za izvršbo (exequatur), razen če oprostí stranko od te dolžnosti pristojno oblastvo.

Čl. 4. Razsodniški izreki, izdani v eni držav-pogodbenic, ki imajo v njej enak učinek (veljavo), kakor sodne odločbe, se priznavajo in izrekajo za izvršne v drugi državi, čim ustrezajo predpisom predstojčih členov, v kolikor so ti predpisi sploh uporabni. — Isto velja za sodne poravnave.

Čl. 5. Določbe navzočne konvencije je uporabljati brez ozira na državljanstvo strank.

2.) ako je izsiliti z izvršbo dejanje, ki je po pravu tuzemstva nedopustno ali vsaj neizsiljivo; 3.) ako se tiče izvršilni naslov osebnega staleža našega državljana in ga je izvršiti zoper zadnjega; 4.) ako bi se z izvršbo... priznalo pravno razmerje ali uresničil pravni zahtevek, ki mu tuzemski zakoni iz ozirov na javni red ali npravstvo odrekajo veljavnost ali iztožnost v tuzemstvu.

§ 82., al. 2.: Predlog sme staviti zahtevajoči upnik, inozemsko sodišče ali drug, v to pozvani, inozemski javni organ.

§ 83. Ako se ugoti predlogu, dasi ni v §§ 79.—81. navedenih zakonitih pogojev za dovolitev izvršbe, sme tisti, zoper katerega se je dovolila izvršba, zoper izvršilno dovolilo vložiti upor, nekraté mu pravico rekurza... O upor je odločiti z razsodbo...

§ 85. Za opravo in izvedbo izvršbe..., ki je bila dovoljena na podlagi inozemskih izvršnih aktov in listin, veljajo določbe tega zakona.

A. Izvršilnih naslovov pripušča haaška konvencija tri vrste: a) sodne odločbe v državljanskih in trgovinskih stvareh (ne le razsodbe in ne le v imovinskih in gmotnih stvareh; tudi v osebnih in negmotnih, iz pravnega in nepravnega postopanja). Prizadevanje, da bi se pripustile v mednarodno izvršbo tudi neke, posebno zaupanje uživajoče javne listine, ki tvorijo v svoji domovini izvršilne naslove (notarski akti, hipotečni zapisi), je bilo v Haagu brez uspeha. Pač pa se je izrečno ugotovilo, da je brez relevance državljanstvo strank; b) izreke razsodišč (izbranih prostovoljno ali obveznih); c) sodne poravnave. Na šesti haaški konferenci leta 1928. se je leta 1925. pripuščeni izvršilni naslov izrekov razsodišč zopet izločil iz konvencije kot superfluum, ker je med tem (26. septembra 1927.) uspelo Društvu narodov, zediniti vrsto držav na posebno konvencijo o izvršnosti izrekov razsodišč. — Po slov.-dalm. i. r. od mednarodne izvršbe v načelu ni izvzeta nobena vrsta inozemskih izvršilnih naslovov. (Omejuje jih pa dogovor ali enostranska izjava po § 79. cit.)

B. Pogoji stvarne narave, ki jih terjata za dovolitev izvršbe i haaška konvencija i slov.-dalm. i. r., so: a) **Primeren razmejitve sodstva.** Inozemsko sodišče, ki je interveniralo pri izdaji izvršilnega naslova, ni smelo prekoračiti primernih mej sodstva; tega ni storilo tedaj, ako je vpoštevalo določbe (lastne in) zakonodaje za izvršbo naprošene države. Slov.-dalm. i. r. odklanja izvršbo posebno takrat, kadar se tiče izvršilni naslov osebnega staleža našega državljana, in je izvršilni naslov izvršiti zoper njega. Haaška konferenca se je zavedala naloge, da bi morala primerno mednarodno razmejitve sodstva določiti objektivno, ne relativno s sklicevanjem na meje sodstva v določni (za izvršbo naprošeni) državi; vendar ji poskus take razmejitve ni uspel. b) **Pravilnost postopanja,** iz katerega je izšel inozemski izvršilni naslov. Za ta drugi pogoj so določbe slov.-dalm. i. r. obsežnejše in strožje, nego haaške konvencije. I. r. terja brez izjeme dokaz, da je bilo vabilo (odredba), s katero se je uvedlo inozemsko postopanje, zavezancu vročeno lastnoročno; dalje odklanja izvršbo radi vsake druge nepravilnosti inozemskega postopanja, zbog katere zavezancu ni bilo možno, da se ga udeleži. Haaška konvencija odklanja samo izvršbo inozemske zamudne sodbe, kadar zamudno postopanje ni ustrezalo zakonodaji sodeče države (ki često ne zahteva vročitve vabila na lastne roke), ali kadar

se ne predloži pristen in zakonito overovljen prepis vabila.

c) **P r a v n o m o č n o s t** ozir. i z v r š n o s t izvršilnega naslova in i z k a z o njej. Slov.-dalm. i. r.-u zadostuje izvršnost inozemskega izvršilnega naslova, dočim terja haaška konvencija tudi njegovo pravnomočnost. Izkaz pravnomočnosti (izvršnosti) ne izhaja povsod od sodišča, kakor pri nas. — Negativno zahtevata i haaška konv. i slov.-dalm. i. r.: č) **O z i r n a j a v n i r e d** za izvršbo naprošene države. I. r. je v tem pogledu gostobesednejši in konkretnejši, nego haaška konvencija.

C. **P o g o j f o r m a l n e** narave, ki ga zahtevata za dovolitev izvršbe i haaška konvencija i slov.-dalm. i. r., tvori (zlasti) predložitev izvršilnega naslova v avtentičnem izpravku; po potrebi tudi predložitev prevoda.

Č. **O b s t o j p o g o j e v A—C** preskusi po obeh cit. elaboratih oblastvo, kompetentno po zakonodaji za izvršbo naprošene države (po i. r. zborni sodišče). Preskus izvrši oblastvo (sodišče) iz uradne dolžnosti v posebnem postopanju, v katerem se mora vzdržati vsake meritorne presoje inozemskega izvršilnega naslova; zlasti ne sme presojati pravilnosti ugotovljenega dejanskega stanu ali pravilnosti uporabljenega materielnopravnega reda. Postopanje se sklene z izdajo ali odklonitvijo izvršilnega dovolila (exequatura). — Po i. r. pristoji zavezancu (ne tudi zahtevajočemu upniku) zoper dovolitev izvršbe poleg rekurza poseben upor, na kateri je uvesti kontradiktorno postopanje, ki konča z razsodbo; zoper razsodbo ima zavezanec splošne pravne leke (priziva ozir. revizije). Zoper rešitev rekurznega sodišča ima revizijski rekurz. — Izvršba se opravi vedno lege fori, ki je torej izključno merodajna za način izvršbe, za dopustna izvršbena dejanja in za določitev predmetov, podvrženih izvršbi. — Nobene razlike ni po i. r., kdo izvršbo na podlagi inozemskega izvršilnega naslova predlaga (zahtevajoči upnik ali inozemsko sodišče ali drug kompetentni inozemski javni organ). — Haaška konvencija ne govori samo o izvrševanju inozemskih izvršilnih naslovov, temveč tudi o njih priznavanju; iz tega sledi, da je pod istimi pogoji, pod katerimi se daje exequatur, uvaževati ugovor inozemske rei judicatae (ozir. litispendence). Oba ugovora se uvažujeta praeter legem tudi v območju slov.-dalm. i. r. — Haaška konvencija pozna zgolj izvršbo v poplačilo, ne tudi izvršbe v zavarovanje; zadnjo predvideva, kakor rečeno,

§ 373. i. r. za denarne terjatve. Dovoljuje se doslej edino v razmerju med Slovenijo in Avstrijo, ker v razmerju k drugim državam recipročnost ni garantirana.

LXXVI. Druge naše avtonomne zakonodaje in neke nove izvršbene konvencije.

1.) Najbolj sliĉijo doloĉbam slov.-dalm. i. r. doloĉbe §-a 414., vojv. cpr. Srbijansko pravno obmoĉje avtonomnih doloĉb za izvrševanje inozemskih izvršilnih naslovov nima; izvršujejo se le na podlagi konvencij in po njih vsebini. Hrvatska in Slavonija izvršujeta inozemske izvršilne naslove po §§ 550.—552. grdj. post., Bosna in Hercegovina po §§ 464.—467. cpr., Črnagora po čl. 795., 796., 797., al. 1., imov. zak. ozir. § 220. cpr. — Zanimajo zlasti sledeĉe posebnosti teh zakonodaj: V Hrvatski in Slavoniji zadostuje za dovolitev izvršbe na podlagi inozemskega izvršilnega naslova dejanska recipročnost, in se njen obstoj celó domneva. Dejanska recipročnost zadostuje tudi Bosni in Hercegovini, katerih cpr. pravi, da veljajo za mednarodno izvršbo splošni pogoji za mednarodno pravno pomoĉ. Po vojv. § 414. št. 6. je izvršbo odkloniti, «ako z državo, katere sodišĉe je ralsodbo izdalo, v tem pogledu ni ustanovljena vzajemnost, izvzemši, da je izšla ralsodba iz imovinskopravne pravde, in ni bilo kompetentno za njo nobeno vojvodinsko sodišĉe.» — Razmejitev sodstva se šteje v Hrvatski in Slavoniji za primerno, ako ustreza «splošnim pravnim pravilom» (ki jih žal nimamo). Bosna in Hercegovina odklanjata izvršbo «ako se sud, koji je izdao presudu, ne moŹe nadleŹnim smatrati po ni jednom propisu ovog (sc. b. h.) zakona o mjesnoj nadleŹnosti.» (Ta doloĉba dobesedno zamenjuje pojem sodstvene pravice, za katero gre, s pojmom krajevine pristojnosti, ki ni mišljen). Vojv. § 414. št. 1, odklanja izvršbo, «ako sodišĉe, ki je ralsodbo izdalo, ni bilo pristojno po vojvodinskem zakonu ali ako je postopalo na podlagi pristojnostnega razloga, ki se po zakonodaji proseĉe države ne sme uporabljati zoper lastnega drŹavljana.» — Vse tri zakonodaje izloĉujejo iz pripušĉenih inozemskih izvršilnih naslovov take, ki se tiĉejo osebnega staleŹa pripadnikov lastnega pravnega obmoĉja in se imajo izvršiti zoper nje. — Čl. 796. b) imov. zak. odklanja izvršbo, «ako se inostrani sud, vršeći svoj posao, nije obzirao na to,

kolika je imovinska svojevlast Crnogorca i koja mu prava otuda dolaze.» To je edini, mi znani, primer iz naših pravnih območij, ki zahteva (kakor n. pr. Anglija), da se je za izvršbo proseča država pri ustvarjanju izvršilnega naslova držala primerne razmejitve materielnopravnih redov (pravilne kolizijske norme MZP-a). — Kar se tiče pravilnosti postopanja, iz katerega je izšel inozemski izvršilni naslov, odklanjata Bosna in Hercegovina izvršbo, ako zavezanec ni bil pravilno vabljen, ali mu je bila radi nepravilnosti odtegnjena možnost udeležbe; vabljen mora biti «načinom koji se po propisima ovog (sc. b. h.) zakona smatrati ima pravilnim.» Vojvodina odklanja izvršbo, če je obsojeni toženec bil Vojvodinec in se ni spustil v pravdo radi nepristopa, izvzemši, da mu je bilo vabilo vročeno na lastne roke ali potem zaprosila od vojvodinskega sodišča; dalje v primeru, ko je Vojvodinec kot stranka bil izključen od udeležbe na pravdi radi nepravilnosti postopanja. — Slednjič odklanjajo Bosna, Hercegovina in Vojvodina izvršbe, s katerimi se skušajo doseči nedopustna dejanja ozir. taka dejanja, ki se protivijo javnemu pravu ali namenu domovinskega zakona. — Vojvodinski § 414., št. 5., navaja med reprobiranimi izvršilnimi naslovi še one, katerih priznanju se protivi pravnomočna domovinska razsodba.

2.) Od novih pravnopomočnih konvencij naše kraljevine, ozir. njih načrtov imajo izvršbene določbe: čsl. in blg. ppd. ter oba načrta, avstr. in ital. II.

A. Po čl. 39. čsl. ppd. tvorijo medsebojno priznane izvršilne naslove: razsodbe, plačilni nalogi, plačilna povelja, sklepi in druge odločbe civilnih sodišč (vključno občinskih) o imovinsko-pravnih zahtevkih; dalje poravnave, sklenjene o takih zahtevkih pred civilnimi sodišči (vključno občinskimi); končno razsodbe in odločbe razsodnikov ali razsodišč in pred njimi sklenjene poravnave. Isti izvršilni naslovi se pripuščajo v medsebojno izvršbo po nač. avstr. ppd. (čl. 38.) in nač. ital. II. (čl. 5.); poleg njih še notarski akti, opremljeni z izvršilno klavzulo (O poravnava strank, sklenjenih pred razsodišči, nač. ital. II. ne govori; pomotoma?) — Izvršilni naslovi v osebnopravnih in javnopravnih stvareh, dalje imovinskopravni izvršilni naslovi kazenskih sodišč in upravnih oblastev se po nobenem cit. ppd. ne pripuščajo v medsebojno izvršbo. Nač. ital. II. predvideva pač nekaj več izvršilnih naslovov, nego ostali, ker govori o izvršilnih

naslovih «civilne ali trgovinske stvarine.» — Nobene razlike ne dela postopanje in sodni oddelek, iz katerega je izšel izvršilni naslov (iz pravnega ali nepravnega, zapuščinskega, trgovinskega, stečajnega ali drugega postopanja). — Po blg. ppd. (čl. XI.) tvorijo izvršilne naslove: razsodbe, plačilni nalogi in druge odločbe, ki jih izdajajo civilna ali trgovinska sodišča; zlasti še bulgarski izpolniteljni listi, izdani na podlagi menic; dalje poravnave, dosežene na civilnih in trgovinskih sodiščih (vsi ti naslovi iz pravnega in nepravnega postopanja). Omejitev na imovinskopravno naravo izvršilnih naslovov se po blg. ppd. ne zahteva, na drugi strani se med izvršilnimi naslovi ne omenjajo izreki razsodišč. — V vseh cit. ppd. in njih načrtih se (po vzoru konv. VI.) ponavlja določba, da so izvršne tudi stroškovne obsodbe aktorične kaucije oproščenih siromašnih strank (čl. 14. čsl., čl. VI. blg., čl. 3. nač. avstr. in čl. 7. ital. II.).

B. Kar se tiče stvarnih pogojev za dovolitev konvencijske izvršbe, omenjam: a) Vse konvencije in njih načrti predpostavljajo, da se je država, iz katere izhaja predloženi izvršilni naslov, držala primernih mej sodstva. Merilo primernosti je po vseh ppd. relativno: primernost se presoja po normah, veljajočih za meje sodstva v naprošeni državi (čl. 41., al. 3., št. 1. čsl. ppd., čl. XIV. št. 1. in XV. bgl. ppd., čl. 40., št. 1. in 41. nač. avstr. ppd. in čl. 1., št. 1. nač. ital. II.). — b) Za pravilnost postopanja, iz katerega je izšel izvršilni naslov, zahteva čl. 41., al. 3., št. 3. čsl. ppd. pozitivno, da je bila tožba ali prvo vabilo na razpravo zavezancu vročeno lastnoročno, dalje, da mu je bil pravno-veljavno vročen izvršilni naslov in v primeru zamudne razsodbe dokaz, da je bilo kontumacirani stranki možno, se postopanja udeležiti. Nač. avstr. ppd. pripušča v čl. 49., št. 2., 3. in 5. negativno ugovor: kontumaciranega zavezanca, da mu odredba, s katero se je pravda pričela, ni bila pravilno vročena; ali da mu je bilo radi druge nepravilnosti onemogočeno, se postopanja udeležiti; slednjič ugovor, da nasprotuje po zakonodaji za izvršbo naprošene države *exceptio rei judicatae*. Nač. ital. II. zahteva, da so bile stranke zakonito vabljene, zakonito zastopane, ev. zakonito kontumacirane (čl. 1., št. 3), da se odločba ne protivi drugi odločbi, izdani v istem predmetu v državi, naprošeni za izvršbo (čl. 1., št. 4). — c) V pogledu pravnomočnosti (izvršnosti) izvršilnega naslova zahteva čl. 39., št. 1, 2, 3 čsl. ppd. izvršnost in potrdilo izvršnosti s strani državnega sodišča (tudi

pri izrekih razsodnikov). Nač. avstr. ppd. zahteva za sodne odločbe (čl. 40., št. 2) pravnomočnost in izvršnost, za izreke razsodišč (čl. 42.) pravnomočnost in izvršnost, za poravnave in notarske akte (čl. 43. in 44.) izvršnost; za vse te izvršilne naslove tudi potrdilo sodišča proseče države, da je postala odločba pravnomočna in da predstavlja izvršilni naslov, ozir. da sta poravnava in notarski akt izvršna (čl. 45., št. 2). Nač. ital. II. zahteva v čl. 1., št. 2 izkaz pravnomočnosti; blg. ppd. za sodne odločbe izkaz izvršnosti in pravnomočnosti (čl. XIV.), za poravnave izkaz izvršnosti (čl. XVI.). Zoper izvršilne naslove iz vseh konvencijskih držav more zavezanec ugovarjati, da so zgubili v domovini svojo izvršno moč (kar čl. XVII., št. 3 blg. ppd. in čl. 49., št. 4 nač. avstr. ppd. izrečno normirata). — č) Slednjič poudarjajo vse konvencije in načrti, da ne sme izvršba na podlagi inozemskega izvršilnega naslova kršiti javnega reda naprošene države (čl. 41., al. 3., št. 4 čsl., čl. XIII. blg., čl. 39. nač. avstr., čl. 1. št. 5 nač. ital. II.). Še posebej poudarjata blg. ppd. (čl. XII.) in nač. avstr. ppd. (čl. 37., al. 1.), da inozemski izvršilni naslov ne sme okrniti izključnosti immobiliarnega sodstva za izvršbo naprošene države-pogodbence. (S tem seve ni izključena izvršba v nepremičnine, ki leže v naprošeni državi; le izvršilni naslov ne sme imeti za predmet lastninskih ali drugih stvarnih pravic na njih.)

C. V formalnem pogledu zahtevajo konvencije in njih načrti predložitev izvršilnega naslova v avtentičnem izpravku event. v prevodu (čl. 39. št. 1 do 3 čsl., čl. 45 nač. avstr., čl. XVIII. blg. ppd., čl. 6. nač. ital. II.). Avtentičnost (tudi izrekov razsodišč) overovi državno sodišče. Po blg. ppd. in nač. avstr. ppd. morajo sodne odločbe, ki se predlagajo kot izvršilni naslovi, biti opremljene z r a z l o g i. Za predložitev so v splošnem legitimirana i sodišča, ki so izvršilni naslov izdala, i interesirane stranke (čl. 41., čsl. ppd., čl. 45., al. 2., nač. avstr. ppd., čl. XVIII. al. 2., in 3. blg. ppd., čl. 6., al. 2., nač. ital. II.). Kadar prosijo za dovolitev izvršbe sodišča sama, odpadejo ali se olajšujejo overovljenja.

Č. Iz postopanja, ki je otvori naprošena država v svrhu ugotovitve, da so spolneni pogoji ad B a)—č) in ad C, je po vseh cit. konvencijah in načrtih izključena meritorna presoja pravilnosti izvršilnega naslova. Postopanje je nepravdno; pravdo pa more v nekih državah izzvati zavezanec s tem, da vloži upor.

Za postopanje, za stvarno in krajevno pristojnost izvršbo dovoljujočega in izvršbo opravljajočega sodišča je seve merodajna zakonodaja za izvršbo naprošene države. V nekih konvencijah (blg., avstr.) so predvideni primeri, ko je skrbeti za to, da dobi zahtevajoči upnik zastopnika. Se-li zasliši zavezanec pred dovolitvijo izvršbe ali ne, prepuščajo konvencije v splošnem arbitriju izvršbo dovoljujočega sodišča; le po nač. avstr. ppd. je o dovolitvi izvršbe sklepati brez takega zaslišanja. Pogoji za dovolitev izvršbe se ugotavljajo uradoma; le izjemoma se čaka na ugovor zavezanca. Za rešitev prošnje ni dogovorjen noben rok, razen po čl. 41., al. 3., čsl. ppd., kjer znaša ta rok 30 dni. Zoper rešitev, dovolitev ali odklonitev izvršbe pristojne pravni leki legis fori, a v nekih konvencijah so dogovorjeni tudi ti leki (zlasti zahtevajočega upnika); celó roki za nje in njih učinki. Odklonjene izvršbene prošnje se morejo ob premenjenem dejanskem stanu ponoviti. Oprava izvršbe se ravna vedno lege fori (čl. 40., čsl. ppd., čl. XXII. blg. ppd., čl. 50. nač. avstr. ppd.). Rade poudarjajo konvencije, da se mora izvršba dopustiti ne le v premoženju, temveč tudi v nepremičnine. Od izvršilnih sredstev izključuje čl. XXVI. blg. ppd. (po vzoru konv. VI.) osebni pripor. Izvršba se poganja iz uradne dolžnosti (čl. XXI. blg. ppd., čl. 48., 49. nač. avstr. ppd.). — Avstrijski izvršilni naslovi se izvršujejo v Sloveniji in slovenski v Avstriji po določbah §§ 80. do 85. enakega i. r. Obstoje vzajemnosti med obema pravnima območjema je bil od obeh strani izjavljen v smislu § 79. i. r. (in izjavi publicirani, aprila ozir. junija leta 1919.). Kasneje, leta 1921., je Avstrija svojo reciprocitečno izjavo umaknila v pogledu izvršilnih naslovov § 1. št. 13. in 14. i. r. (ki se tičeta davkov in upravnih glob).

3.) Od starih pravnopomočnih konvencij, ki so bile prvotno sklenjene od kraljevine Srbije in razširjene na vso našo kraljevino, ima izvršbene določbe med drugim čl. 12. konz. konvencije z Italijo z dne 28. oktobra (9. novembra) 1879., ki ostane v veljavi, dokler je ne nadomesti novi nač. ital. II. Besedilo čl. 12. je sledeče: «Sudske presude po gradjanskoj ili trgovačkoj stvari izrečene od sudova jedne od dveju država ugovornica i nadležno overene, imaće na zemljištu druge istu snagu, kao da so izrečene od zemaljskih sudova. — Medjutim iste presude neće se moći izvršiti, niti će imati dejstva, odnosno hipoteke, dokle god zemaljski nadležni sud, gde bi se one imale izvršiti, ne

oglasi ih za izvršne, i to usled rešenja po kratkom postupku, u kome će se konstatovati: 1.) da je presudu izrekla nadležna sudska vlast; 2.) da je poziv stranama uredno bio dostavljen; 3.) da su strane po zakonu bile predstavljene, ili zakonom na načinom da je konstatovano da nisu došle; 4.) da presuda ne sadrži nikakvo naredjenje protivno javnom poretku ili javnom državnom pravu. — Presudama, o kojima je reč, priložiće se prevod nadležno overen, a na jeziku zemlje, gde se imaju izvršiti, ili na francuskom jeziku.» — Za delibacijsko postopanje je bil na Primorskem in Notranjskem (Julijski Benečiji) prvotno v veljavi 2. nasl. I. ods. staroavstr. (slov.-dalm.) i. r., a je na njegovo mesto stopil, na nove italijanske pokrajine razširjeni § 941. ital. cpr. S tem je postalo delibacijsko postopanje znatno oteženo in ne soglaša več z dogovorjenim «kratkim» postopanjem.

Mednarodni stečaji.

LXXVII. V splošnem.

1.) Mednarodni stečaji dajo posla MZP-u in raznim njegovim granam-posestrinam. — Na konflikte s področja materielnega stečajnega prava uporabljamo kolizijske norme mednarodnega stvarnega in obligacijskega prava (t. XLV., XLVIII. in sled.); ob presojanju spodbojnih zahtevkov v mednarodnem stečaju še zlasti kolizijske norme, ki smo jih spoznali za quasikontraktualne obligacije (t. LIII. C). Več aplikacij teh kolizijskih norm bomo našli v haaški stečajni konvenciji (t. LXXVIII.). — Na vprašanje, je-li ravnati z inozemskimi stečajnimi upniki enako, kakor s tuzemskimi, odgovarjajo norme za pristop na sodišča tuje države (t. LXV. in sled.). Vprašanje je na podlagi § 33. odz. ozir. § 47. grdj. zak. potrditi, čim je podana formelna recipročnost. Pod istim pogojem potrjujejo vprašanje naši stečajni zakoni (redi) in sicer: § 58., al. 1., slov.-dalm. st. r. z dne 14. decembra 1914. št. 337, drž. zak. (prvi del), § 20. srb. zak. z dne 17. marca 1861., § 7. hrv.-slav. zak. z dne 28. marca 1897., § 89. bos.-herc. zak. z dne 24. junija 1883., in § 71. vojv. zak. čl. XVII.: 1881. (Črnagora stečajnega prava nima uzakonjenega; stečaji se tam razpravljajo po običajnem pravu). Ravnopravnost tujih stečajnih upnikov se garantira vrh tega z mednarodnimi konvencijami. Naša država jo ima garantirano v vseh novih ppd. in njih načrtih (čl. 37., čsl. ppd., čl. XXIX., al. 1., blg. ppd., čl. 56.,

al. 1., nač. avstr. ppd., čl. 1., nač. ital. I.). Enako ravnopravnost predvideva čl. 9. haaške stečajne konvencije.

2.) Kadar ima stečajnik imovino razkropljeno po ozemljih več držav, zahteva mednarodni stečaj še primerno razmejitev stečajnega sodstva. Ako bi te razmejitve ne imeli in kjer je nimamo, tam more vsaka država zaseči in likvidirati samo tisto stečajnikovo imovino, ki jo doseže s svojo teritorialno močjo. Ostala imovina ostane stečajniku naprej na razpolago ali postane predmet posameznih izvršb prehitvajočih se upnikov. Če bi se tudi v drugih državah (lege dolžnikove imovine) strnili pogoji za otvoritev stečaja, bi dobili tam tekmujoče stečaje. Tekmujoči stečaji povzročajo nove likvidacijske stroške, silijo upnike k večkratnemu prijavljanju terjatev in vodijo h komplikacijam, ako hočemo upnike enakomerno zadostiti. Države evropskega kontinenta, tudi latinske Amerike, so uvidele kvarne posledice nerazmejenega stečajnega sodstva in streme že desetletja za tem, da preprečijo pluraliteto stečajev in da dosežejo s pridelitvijo stečajnega sodstva eni sami tekmujočih držav **univerzalni stečaj**.

Prehodu od starega teritorialnega k novemu univerzalnemu sistemu delata ovire zlasti vprašanji: a) Naj-li velja univerzalnost mednarodnega stečaja brez izjeme ali le za stečajnikovo premično imovino? V zadnjem primeru bi pripadlo stečajno sodstvo v pogledu stečajnikovih nepremičnin državi rei sitae. Pretežna večina evropskih držav se pod vplivom historičnega razvoja drži zadnje dualistične (ne prve enotne) ureditve; namesto čistega univerzalnega poznajo tzv. **mešani sistem**. Poleg univerzalnega stečaja, ki združi v svojem skladu premično stečajnikovo imovino iz raznih držav in nepremično z ozemlja tiste države, ki je stečaj otvorila, odpirajo v drugih državah v pogledu ondod ležečih nepremičnin **specialne stečaje**. Dasi se razmejitev stečajnega sodstva po premični ali nepremični naravi stečajnikove imovine teoretično ne da zagovarjati, pomeni vendar velik napredek napram staremu, čisto teritorialnemu sistemu; zlasti še radi okolnosti, ker je imovina v mednarodnih stečajih večinoma premične narave. b) Kateri tekmujočih držav naj se prizna stečajnosodstvena prednost? Časovni praevenire ne more odločati, ker je preveč zavisen od nepomembnih okolnosti, n. pr. večje ali manjše ekspeditivnosti steč. sodišča, načina postopanja pri ugotavljanju pogojev za otvoritev stečaja in sl.

Najtehtnejši razlogi govoré za sodstveno prednost tiste države, v kateri ima stečajnik svoje glavno podjetje (trg. združenje svoj efektivni sedež); kadar stečajnik ni trgovec, za sodstvo tiste države, v kateri ima svoje domovališče. (Neke države n. pr. italijanska, tudi neka naša pravna območja n. pr. bos.-hercegovsko omejujejo stečajno postopanje na trgovce, bos.-herc. celó na protokolirane trgovce).

3.) Iz sporazuma držav na izključnost prednostnega stečajnega sodstva vsaj glede premičnin (oziroma iz enostranskega priznavanja te izključnosti v avtonomnih zakonodajah) sledi logično njih dolžnost, da priznajo stečaju, otvorjenemu po izključnem stečajnem sodstvu, učinek na lastnem ozemlju in da izroče stečajnikove premičnine z lastnega ozemlja v tujedržavni stečajni sklad. Obratno ima prednostno stečajno sodstvo pravico, vpoklicati v lastni sklad stečajnikove premičnine z drugih državnih ozemelj.

Ta dolžnost ozir. pravica odpadeta tedaj, kadar je bil na drugem državnem ozemlju stečaj otvorjen še pred onim v državi prednostnega sodstva, torej preden je pričela učinkovati vnanjdržavna stečajna otvoritev. Tako nastane druga vrsta specialnih stečajev.

Podrobni vprašanji, ki jih izzove izvenozemljsko učinkovanje stečajne otvoritve, sta sledeči: a) V katerem trenutku naj prične učinkovati otvoritev stečaja izven ozemlja? — Da to ne more biti trenutek otvoritve stečaja, je jasno, ker za ta trenutek extra territorium nihče ne ve. Učinek more nastopiti šele: v trenutku (z dnevom) obnarodovanja stečaja v tisti državi, v kateri naj učinkuje, ali v trenutku (z dnem), ko dospe v roke naprosene države vnanjdržavno zaprosilo za izročitev premičnin. Bolje ustreza prvi teh dveh trenutkov. b) Mora-li vnanjdržavna otvoritev stečaja, ako naj učinkuje extra territorium, pasirati v drugi državi posebno (delibacijsko) postopanje? Mora-li to postopanje končati s formalnim exequaturom, in kaj naj bo predmet kognicije delibacijskega sodišča? — Ureditve pozitivnih prav v teh pogledih so prav različne.

4.) Lege fori se ravnaajo iz analognih razlogov, kakor v mednarodni izvršbi: stvarna in krajevna pristojnost sodišča k stečajnemu sodstvu pozvane države, izbor in upravičenja stečajnega upravitelja in drugih organov stečajne uprave, oblike

stečajnega postopanja, likvidacija terjatev, sklepanje poravnav, razdelitev imovine, vrstni red upnikov (nekvarno pridobljenim stvarnim in prednostnim pravicam), slednjič omejitev stečajnika v razpolaganju s stečajno imovino (ne lege nationali, ker ne gre za vprašanje njegove osebne sposobnosti).

Kakor vidimo že doslej, imajo problemi mednarodnega stečajnega prava sličnosti s problemi mednarodne izvršbe in mednarodne zapuščine. Sličnost je še sledeča: Kakor mednarodno zapuščinsko pravo, pozna mednarodno stečajno oslABLjenje univerzalnega načela v tem smislu, da more k izročitvi stečajnikovih premičnin pozvana država pred izročitvijo kriti iz njih izločitvene in odločitvene zahteve lastnih državljanov, s čimer jim prihrani uveljavljenje istih v tuji državi. Gl. podrobnosti v Sp. XI. in XII.

5.) Viri vsem tem, v najsplošnejših obrisih podanim, normam mednarodnega stečajnega prava so v prvi vrsti konvencije, podredno avtonomne zakonodaje. Za kolektivno stečajno konvencijo so se v Haagu trudili že v letih 1894. in 1900.; izdelani so bili komisijski načrti, od katerih je izhajal načrt iz leta 1894. še s teritorialnega, načrt iz l. 1900. z univerzalnega načela. Na peti in šesti haaški zasebnopravni konferenci v letih 1925. in 1928. zbrani delegati držav so se končno zedinili na kolektivno stečajno konvencijo, ki jo priporočajo državam v ratifikacijo. Uspeh Haaga so podprla posvetovanja in resolucije Instituta n. pr. leta 1902. v Bruselju in monografična dela znanstvenikov, od katerih naj navedem vsaj dve: Holandca Jitta (leta 1880., 1895.) in Švicarja Meili (1909.).

6.) Modernega izvenstečajnega poravnavnega postopanja, ki more postati allonacionalno iz enakih razlogov, kakor stečajno, se mednarodne avtonomne zakonodaje in konvencije skoro še niso lotile. Eno izjem dela naša najnovejša stečajna konvencija z Italijo (t. LXXX.), ki predvideva za «odobreni moratorium i za preventivno poravnanje» analogno uporabo pravil stečajne konvencije «u koliko ona mogu biti primenjena.» Brez ureditve ne moremo priznavati otvoritvi poravnavnega postopanja v eni državi nobenega učinkovanja v drugih. Pač pa se ravna s tujimi upniki v poravnavnem postopanju enako, kakor z domačini (po § 33. odz. ozir. § 47. grdj. zak. pod pogojem recipročnosti).

LXXVIII. Haaška stečajna konvencija.

Čl. 1.: «Otvoritev stečaja, izrečena v eni držav-pogodbenic od sodišča, kompetentnega po določbah čl. 2., se priznava in ima učinek v drugi državi-pogodbenici na oni način in v tistem obsegu, ki jih določajo sledeči členi.»

«Vsaka država je upravičena izjaviti, da namerava omejiti veljavo tega dogovora na primere, ko je dolžnik trgovec.» (S to določbo se omogočuje pristanek na konvencijo državam, ki poznajo stečajno postopanje samo za dolžnike-trgovce).

«Ako je država napravila tak pridržek, ima stečaj učinek al. 1., samo tedaj, kadar spozna sodišče tiste države, v kateri se učinek zahteva, po določbah lastnega pravnega reda, da je dolžnik trgovec.» (Čehoslovaki so predlagali, naj bi o trgovčevi kvaliteti odločevalo dolžnikovo domovinsko sodišče po domovinskem pravnem redu).

Čl. 2.: «Da ima otvoritev stečaja po državi-pogodbenici učinek v drugi, je treba, da jo izreče sodišče države, v kateri je dolžnikovo glavno obrtno ali trgovinsko podjetje, ali, če po pravnem redu države, kjer je bil otvorjen stečaj, ne prihaja v poštev to podjetje, sodišče države, v kateri je dolžnikovo domovališče; ako gre za družbo ali udruženje, mora otvoriti stečaj sodišče države, kjer je družbin statutarni sedež brez prevare in fikcije.» (Če bi imel dolžnik več glavnih podjetij ali domovališč, bi odločevalo arg. iz čl. 2., al. 2., prehiteneje).

«Otvoritev stečaja po sodišču, kompetentnem po določbah navzočnega člena, ovira otvoritev vsakega nadaljnjega stečaja izza trenutka, ko so bili storjeni koraki za obnarodovanje, predvideni v čl. 8., al. 2.» (Učinek v drugi državi nastopi torej izza ondotne publikacije otvoritve stečaja; s tem trenutkom preneha možnost pluralitete stečajev, ki je pred njim podana. Seveda ni to edini učinek; izza publikacije v tuji državi postanejo nemožne tudi ondotne izvršbe v stečajnikovo imovino, vtoženje terjatev, ki jih je prijaviti k stečaju in sl.; gl. čl. 4.).

Čl. 3.: «Stečaj, otvorjen v eni držav-pogodbenic po sodišču, ki ni kompetentno po določbah čl. 2., ne uživa dobrot tega dogovora.»

Čl. 4.: «Učinki stečaja, otvorjenega v eni obeh držav po sodišču, kompetentnem po določbah čl. 2., se raztezajo na ozemlje druge države.»

«Dosledno more upravitelj storiti vse za očuvanje in upravljanje potrebne korake in vršiti vse posle v zastopanju stečajnika ali sklada. Kljub temu more nepremičnine prodajati in izvršilne akte vršiti samo tedaj, če je odločba o otvoritvi stečaja opremljena z exequaturom.» (Konvencija z ene strani ne razlikuje med stečajnikovo premično in nepremično imovino, z druge strani dela razliko med vnovčitvenimi posli upravitelja: za dva najvažnejših, za prodajo v tuji državi ležečih nepremičnin in za ondotne izvršilne akte, zahteva, da je odločba o otvoritvi stečaja opremljena s formalnim exequaturom.)

Čl. 5.: «Sodišče države-pogodbenice je dolžno, da prizna exequatur odločbi druge države o otvoritvi stečaja, čim ugotovi: 1.) da je bil stečaj odprt po sodišču, kompetentnem po določbah čl. 2.; 2.) da je odločba izvršna v državi, kjer je bila izdana; 3.) da vsebuje predloženi izpravek odločbe vse pogoje, ki se zahtevajo po zakonodaji te države za njegovo pristnost; 4.) da je bil dolжник zakonito vabljen, zastopan ali proglašen izostalim; 5.) da odločba o otvoritvi stečaja ne vsebuje ničesar, kar bi se protivilo javnemu redu ali javnemu pravu države izvršitve; 6.) da je dolжник v državi, ki je napravila v čl. 1., al. 2., navzočnega dogovora predvideni pridržek, trgovec. — So-li spolneni tu naštetí pogoji, mora sodišče preiskati uradoma. — Obstoj istih pogojev se zahteva kadar ima (na ugovarjanje) sodišče ene države-pogodbenice zgolj priznati otvoritev stečaja po drugi državi.» (Kakor vidimo, je kognicija pri delibaciji otvoritvene odločbe druge države slično omejena, kakor delibacija tujedržavnega izvršilnega naslova. Obe se vršita iz uradne dolžnosti. Delibacija je potrebna in enako omejena, kadar ne gre za pritegnitev stečajnikove imovine v tujedržavni stečajni sklad, ampak zgolj za priznanje, da je nad njegovo imovino v drugi državi odprt stečaj, n. pr. če vloži stečajni upravitelj v tuji državi tožbo, in se ugovarja, da za tožbo ni legitimiran.)

Čl. 6.: «Po zakonu države, kjer je bil odprt stečaj v soglasju s čl. 2., se ravna ničnost dolžnikovih dejanj radi otvoritve stečaja, istotako njih neučinkovitost napram skladu». — «Kljub temu si more država-pogodbenica v pogledu imovine, ki je na njenem ozemlju, pridržati pravico, da ne bo priznavala ničnosti ali neučinkovitosti napram skladu v takih primerih, ko tega ne dopušča krajevna zakonodaja.» (S čl. 6. prehaja konvencija h kolizijskim normam materielnega stečajnega

prava. Te norme bodo, čim pristopimo h konvenciji, posebne važnosti za ona naša pravna območja, n. pr. slovensko-dalmatinsko, kjer se po § 12. st. r. «razveljavljajo v zadnjih 60 dneh pred otvoritvijo stečaja potom izvršbe v poplačilo ali v zavarovanje na novo pridobljene odločitvene pravice», zlasti zastavne in zadostitvene, in kjer je dobro razvito tudi stečajno spodbojno pravo (§§ 27.—43. cit.). Po čl. 6. konvencije bo imela otvoritev stečaja v Sloveniji in Dalmaciji za posledico, da bodo razveljavljene tudi v inozemstvu v okolnostih § 12. cit. pridobljene mlade odločitvene pravice, oziroma da bodo postala neučinkovita na korist ondotnim prebivalcem ukrenjena, po §§ 27.—43. spodbojna dolžnikova dejanja. Čl. 6. se približuje kolizijski normi, ki smo jo spoznali v t. LIII. C za mednarodne quasikontraktualne obligacije, podvržene pravnemu redu kraja upnikovega oškodovanja; ta kraj je namreč s krajem otvoritve stečaja (stečajnikovega podjetja, oziroma domovališča) najčešče identičen. Države z manj razvitim materielnim stečajnim pravom so izposlovale v al. 2., čl. 6., pridržek, da opisanih učinkov ničnosti in spodbojnosti ne bodo priznavale, čim bi zadeli imovino na lastnem ozemlju, in bi jih ne poznal lastni pravni red.

Čl. 7.: «Odločba, s katero odobruje ena držav-pogodbenic poravnavo, sklenjeno po otvoritvi stečaja, se priznava v drugi državi in je tam izvršna potom exequatura, čim so spolnjeni za tako odločbo v čl. 5. navedeni pogoji, in je bilo vrh tega pred sklenitvijo poravnave ustrezno predpisom obnarodovanja po čl. 8». (Za izvenozemeljsko učinkovanje stečajne poravnave se torej vedno zahteva formalni exequatur, a za zadnji uradna delibacija v mejah čl. 5. in publikacija otvoritve stečaja pred sklenitvijo poravnave.)

Čl. 8.: «Stečaj, otvorjen po določbah čl. 2., se obnarojuje na način in s posledicami, ki jih predvideva zakonodaja države, kjer je stečaj otvorjen». (Publikacijo obvladuje, z drugimi besedami, *lex fori*.) — «Poleg tega naj upravitelj skrbi za to, da se obnarojuje odločba o otvoritvi stečaja v onih državah, v katerih ima stečajnik podružnice, in v onih, v katerih želi izzvati učinke stečaja. V vsaki teh držav se vrši obnarodovanje v obliki, predpisani od krajevine zakonodaje; ista zakonodaja odločuje za ondotno imovino o posledicah, ako obnarodovanje izostane.» (Izven države, v kateri je bil otvorjen stečaj, obvla-

duje publikacije ondotna *lex fori*. — Posledice obnarodovanja so dalekosežne, ker se ž njim preprečujejo ne samo pluraliteta stečajev, ampak tudi nadaljnje posamezne izvršbe v stečajnikovo imovino; opustitev obnarodovanja omogočuje eno in drugo.)

Čl. 9.: «V vsakem stečaju se ravna s tujimi upniki, ki izhajajo iz ene držav-pogodbenic tako, kakor z domačimi» (in kakor po § 33. odz., oziroma § 47. grdj. zak.)

Čl. 10.: «Privilegi in stvarne pravice se ravnaajo, nekvarno določbam, ki slede, po pravnem redu države, kjer leže nepremičnine ali premičnine, ki so jim predmet». — «V tem pogledu je premaknitev premičnine po otvoritvi stečaja brez vsakega vpliva.» (Kolizijska norma *rei sitae*, v skladu s splošno kolizijsko normo mednarodnega stvarnega prava; brez razlikovanja premične ali nepremične narave imovine.)

Čl. 11.: «Generalni privilegi se ravnaajo po pravnem redu stečaja, otvorjenega v soglasju s čl. 2. Vendar se ravnaajo privilegi fiskalnega značaja po pravnem redu države, na katere ozemlju je imovina.» (Generalni privileg bi n. pr. bile prednostne terjatve I. razreda po § 51. slov.-dalm. st. r.; pravilno odločuje o njih vrstnem redu *lex fori*.)

Čl. 12.: «Predstoječe določbe ne ovirajo poslujočega sodnega oblastva, da uporabi določbe lastnega mednarodnega zasebnega prava, kadar gre za odločitev, ima-li kaka oseba naslov za določno stvarno pravico, zlasti, ima-li soproga naslov za zakonito zastavno pravico na soprogoi imovini.» (Navzočna določba se bavi s pravnim redom, merodajnim za nastanek titula stvarnih, zlasti zastavnih pravic; ne za *modus acquirendi* [čl. 10.] in ne za vrstni red prednostnih obligacijskih pravic [čl. 11.]. Merodajen ji je pravni red, indiciran od lastnega MZP-a.) — «Vendar se presoajajo ob uveljavljanju prednostnih pravic na stečajnikovo imovino omejitve v interesu tretjih oseb po pravnem redu kraja lege imovine.» (O mejah, postavljenih izvrševanju prednostnih pravic v interesu tretjih oseb, odločuje *lex rei sitae*.)

Čl. 13.: «Določbe čl. 6. so uporabne tudi na uničenje akta, s katerim je bila osnovana stvarna pravica na dolžnikovi imovini.» (Da snovanje stvarnih pravic ni izvzeto iz kroga spodbojnih dejanj, za slov.-dalm. pravno območje ni treba naglašati.)

Čl. 14. (se tiče mednarodnega pomorskega zasebnega prava).

Čl. 15.: «Upravičenci do privilegov ali stvarnih pravic morejo uveljavljati te pravice pred sodnim oblastvom, v katerega okolišu je predmet privilega ali stvarne pravice». (Tu dogovorjeno krajevno pristojnost «obremenjene stvari» poznajo po večini že avtonomne zakonodaje; radi otvoritve stečaja taka posebna pristojnost ne odpade.) — «Upravitelj stečaja, otvorjenega v soglasju s čl. 2., obdrži pravico, da zahteva za sklad presežek, ki preostane po zadostitvi upravičencev iz predstoječega prvega odstavka.»

Čl. 16.: «Navzočno konvencijo je uporabljati na stečaje, tvorjene v eni držav-pogodbenic po sodišču, kompetentnem po čl. 2., brez ozira na dolžnikovo narodnost».

Čl. 17.: «Navzočna konvencija ne ovira držav-pogodbenic, da uporabljajo tiste določbe lastne zakonodaje, ki streme za zasiguranjem nadaljevanja javne službe pod stečaj padlega podjetja. Pridržane ostanejo tudi izjemne zakonodajne določbe, statuirane za likvidiranje določnih podjetij iz ozirov na javni red». (Oba pridržka sta napravljena v zaščito javnega reda v državah-pogodbenicah.)

LXXIX. Naše avtonomne zakonodaje.

Od uvodoma citiranih stečajnih zakonov (redov) naše kraljevine imajo norme za mednarodno razmejitev stečajnega sodstva štiri prečanska. Srb. pravno območje izhaja še s teritorialnega načela. Srbijanska oblastva torej ne izročajo stečajnikovih premičnin z lastnega ozemlja v tujedržavni stečajni sklad, a obratno ne morejo reklamirati stečajnikovih premičnin s tujedržavnega ozemlja v lastni stečajni sklad. Isto načelo mora praeter legem veljati za črnogorske stečaje. Vendar je v obeh teh pravnih območjih teritorialno načelo omiljeno v razmerju k onim državam, s katerimi ima kraljevina sklenjene stečajne konvencije (t. LXXX.). — Ostala naša pravna območja imajo uzakonjen tzv. *mešani sistem*: Delajo razliko med stečajnikovo premično in nepremično imovino in pritegujejo v lastne stečajne sklade kjerkoli se nahajajočo stečajnikovo premično imovino in nepremičnine z lastnega ozemlja, a se obratno vzdržujejo stečajnega sodstva v pogledu inozemskih stečajnikovih nepremičnin. Ako je otvorilo stečaj inozemstvo, in se ni otvoril pred njim stečaj v tuzemstvu, prepuščajo na prošnjo

stečajnikovo premoženje s svojega ozemlja v tujedržavni stečajni sklad (pod golim pogojem recipročnega postopanja: §§ 66., 67. slov.-dalm., §§ 63., 65. hrv.-slav., §§ 13., 14. bos.-herc., §§ 73., 75. vojv.). Koncentriran (vesoljni in enotni) stečaj se pri tem mešanem sistemu doseže samo v pogledu stečajnikovih premoženj. V pogledu njegovih nepremičnin nastanejo specialni stečaji *legibus rei sitae*, čim se strnejo na področjih lege nepremičnin pogoji za otvoritev stečaja. A tudi v pogledu premoženj nastanejo taki specialni stečaji, kadar otvori država *rei sitae* stečaj prej, nego je začela učinkovati vnanjdržavna otvoritev stečaja. Vendar so specialni stečaji oboje vrste redki, ker obstajajo stečajni skladi pretežno iz premoženj, in ker skrbe države za čim zgodnejše izvenozemeljsko učinkovanje lastnih stečajnih otvoritev. Učinkovanje vnanjdržavne stečajne otvoritve se prične v vseh štirih naših pravnih območjih v trenutku, ko prispe tujedržavno zaprosilo za izročitev stečajnikovih premoženj. Vsa štiri območja poznajo tudi oslavljenje izročitvene dolžnosti, ker dopuščajo, da se pred izročitvijo krijejo iz njih odločitveni in izločitveni zahtevki.

Senčne stvari te avtonomne razmejitev mednarodnega stečajnega sodstva naših pravnih območij, če jih primerjamo z določbami haaške stečajne konvencije, so: pogojenost izvenozemeljskega učinkovanja od zaprosila za izročitev; relativno kasni pričetek tega učinkovanja (z dnevom, ko dospe zaprosilo za izročitev, mesto z dnevom, ko se obnaročuje vnanjdržavna stečajna otvoritev); specialni stečaji (pri nepremičninah vedno, pri premoženjih, kadar prehitimo s stečajno otvoritvijo vnanjdržavno sodstvo). Z druge strani je naša avtonomna razmejitev stečajnega sodstva aprobeirana po večdesetletnih skušnjah, dočim je moderna haaška še nepreskušena.

Zadnje norme pokrajinskih stečajnih pravnih redov, uporabne hkratu v narodnih in mednarodnih stečajih, se tičejo stvarne in krajeve pristojnosti stečajnih sodišč. Tudi te norme v bistvu soglašajo. Kot stečajna oblastva fungirajo višje organizirana (zborna) sodišča. Krajevno pristojno je v prvi vrsti sodišče stečajnikovega podjetja; če nima podjetja, njegovega domovališča (§ 63., al. 1., slov.-dalm., § 2. srb., § 62., al. 1., hrv.-slav.). Po § 12. bos.-herc. odločuje kraj trgovčeve naselbine (sedež trg. družbe); po § 72. a) b) vojv. v prvi vrsti sodišče, v katerega okolišu ima stečajnik splošno podsodnost, podredno

domovališče. Najpodredneje je po § 63., al. 2., slov.-dalm., § 62., al. 2., hrv.-slav., § 72. c) vojv. krajevno pristojno sodišče, v katerega okolišu je stečajnikova imovina. Če je krajevno pristojnih več sodišč, odločuje prehiteno z otvoritvijo stečaja (§ 63., al. 3., slov.-dalm., § 62., al. 3., hrv.-slav., § 12., al. 3., bos.-herc., § 72. vojv.).

LXXX. Naše stečajne konvencije.

Določbe mednarodnega stečajnega prava vsebujejo čl. 35.—37. čsl. ppd., čl. XXVII.—XXIX. blg. ppd. in čl. 54.—56. nač. avstr. ppd.; zadnji se ujema dobesedno z blg. ppd., zato zadostuje, da citiram njiju določbe samo enkrat (blg.). Za razmerje z Italijo je stopil 14. novembra 1928. v veljavo nov specialen sporazum o stečaju z dne 12. septembra 1924., br. 266. Sl. Nov. ex 1928.

V splošnem so določbe našega konvencijskega mednarodnega stečajnega prava po vsebini enake, kakor avtonomne, tako da leži njih pomen samo v tem, da odpade potreba dokazovanja obstoja recipročnosti, in da so enostranski nepremeljive, dokler trajajo konvencije; vendar se približuje konvencija z Italijo določbam haaške mnogo bolj, nego ostale. — Vse konvencije, tudi italijanska, razlikujejo med stečajnikovo premično in nepremično imovino. Stečajno sodstvo v pogledu nepremične imovine je pridržano državi rei sitae (čl. 36. čsl., čl. XXVIII., al. 1., blg., čl. 3. ital.). A zadnjecit. konvencija pozna neki oslabljeni učinek vnanjdržavne otvoritve stečaja na tuzemske stečajnikove nepremičnine: «da će upisivanje prenosa svojine u baštinske knjige (uknjiženja) i zasnivanja hipoteka ili svih ostalih tereta, pošto je nadležni sud države, gde se nepokretnosti nalaze, primio obaveštenje o otvaranju stečaja ... biti bez dejstva po poverioce». — «Gori rečeni upisi (uknjiženja), izvršeni posle dana obustave plaćanja, utvrđjene od strane nadležne oblasti za otvaranje stečaja ili pre dana, koga je obaveštenje o tome predano gore rečenom sudu, važiće samo u slučaju, kad bi oni, prema zakonima koji su na snazi na teritoriji, gde se nepokretnost nalazi, bili punovažni da je stečaj bio otvoren od strane mesne vlasti.» — «Ništavost ili nevaženje upisa u baštinske knjige (uknjiženja) biće izrečeni po tim istim zakonima» (čl. 3., št. 1. — V pogledu stečajnikove premične imovine odredjajo konvencije, da jo je na zahtevo izročiti državi-pogodbenici, potem ko se

je od države rei sitae zavarovala in inventirala (čl. 35., al. 3., čsl., čl. XXVII., al. 1., blg., čl. 5. ital.). Po čl. 6. zadnjecit. konvencije ima upravitelj stečajnega sklada sam pravico, da na ozemlju druge države-pogodbenice ukrene vse, kar je potrebno za zavarovanje imovine, ki spada v stečajni sklad. Izročitvena dolžnost odpade, kadar ima stečajnik v državi, kjer so premičnine, svoje domovališče (svoj sedež); s to normo je posredno dogovorjeno, da gre stečajnosodstvena prednost državi dolžnikovega domovališča (sedeža njegovega podjetja), kar čl. 4. ital. izrečno normira. Pred izročitvijo premičnin odloči po čl. 35., al. 5., čsl. «sodišče, v katerega okolišu je premična imovina, o izločitvi in odločitvi predmetov iz stečajnega sklada ter izroči samo presežek premične imovine». Po čl. XXVII., al. 2., blg. odpade izročitvena dolžnost «kadar se uveljavljajo na imovino, ki bi se morala izročiti, pravice... kakor lastninska ali restitucijska, retencijska ali prednostna, zastavna ali druga stvarna pravica, ali ako se zahteva odločitev take imovine kot dediščine; v teh primerih se izroči samo imovina, ki preostane po ugoditvi navedenim zahtevkom». S temi določbami ni le v znanem smislu oslABLJENA izročitvena dolžnost v pogledu premičnin, temveč je hkratu dogovorjen poseben forum imovine. Čl. 4. ital. pridržuje foru concursus sodstvo «po svima tužbama, koje odatle (sc. iz otvoritve stečaja) proističu». — Otvoritev stečaja po državi-pogodbenici prične učinkovati, ko dospe kompetentnemu sodišču (oblastvu) zaprosilo za izročitev stečajnikove premične imovine (čl. 35., al. 4., čsl., čl. XXVIII., al. 2., blg.); po čl. 1. ital., čim so spolneni predpisi o obnarodovanju na ozemlju druge države-pogodbenice. — Med učinki navajata čsl. in blg. konvencija zgledoma, da se od tega dne na stečajnikovi, izročitvi podvrženi, imovini ne smejo osnavljati «lastninske, zastavne, retencijske pravice» (čsl.), «zastavne pravice» (blg.). — Kolizijski normi za materielno mednarodno stečajno pravo pozna blg. ppd.: «Smatra se, da pripadajo premični imovini tudi terjatve, zavarovane s hipoteko na nepremičnini» (čl. XXVII., al. 3.) in «Če se zdraži nepremičnina in preostane po poplačilu upnikov... presežek, je izročiti ta presežek» (sc. kot stečajnikovo premično imovino, čl. XXVIII., al. 2.). Zadnjo določbo poznata tudi čl. 3., št. 2., in 5. steč. konv. z Italijo.

Mednarodne vročbe in mednarodna zaprosila.

LXXXI. V splošnem.

1.) Justična vrhovnost države ne dovoljuje, da bi izvrševale druge države na njenem ozemlju justična dejanja. Zato prepo-vedujejo že domače zakonodaje svojim sodiščem, da bi ob opravljanju uradnih poslov prestopala državne meje, n. pr. § 33. slov.-dalm. j. n. Na drugi strani ne prebijejo sodišča, kadar imajo posla s strankami v inozemstvu ali z ondotnimi dokazili, brez inozemskih justičnih dejanj. Ker jih ne morejo opravljati sama, potrebujejo tzv. mednarodno pravno pomoč (v ožjem pomenu besede). Zlasti so jim potrebne vročbe in sprejemi dokazov na tujedržavnem ozemlju. — Tej potrebi bi se dalo od-pomoči še na drug način, če bi dopuščale države, da opravljajo vročbe in sprejeme dokazov na njih ozemlju rezidujoči zastopniki one tuje države, ki potrebuje pravno pomoč. A za tako poslovanje zastopniki (konzuli) niti s strani domo-vinske države niso vedno pooblašteni; na drugi strani štejejo mnoge države te vrste poslovanje inozemskih državnih orga-nov za kršenje lastne justične vrhovnosti in je ne dopuščajo. V nekem malem obsegu se, kakor bomo še videli, tako poslovanje tolerira in vrši.

2.) Norme, ki urejujejo vročevanje iz tujine prejetih spisov in pošiljanje lastnih spisov v tujino v svrho ondotne vročitve, dalje norme, ki urejujejo sprejem dokazov na prošnjo tuje države in pošiljanje lastnih dokaznih prošenj v tujo državo, in vse prošnje analogne vsebine bi mogle biti enotne. Moderne avtonomne zakonodaje in mlajše konvencije že uzakonjujejo enotne norme «za mednarodna zaprosila», s katerimi razumejo tudi prošnje za vročitev. Starejše zakonodaje in konv. VI. pa še razlikujejo med obema vrstama mednarodnih zaprosil (v širšem pomenu besede): med mednarodnimi vročbami in med-narodnimi zaprosili (v ožjem pomenu besede).

3.) So internacionalisti, ki se bavijo tudi z mednarodnimi vročbami in mednarodnimi zaprosili v zvezi z MZP-om. Nimajo prav: MZP more nastati in se razvijati le ob različnosti zasebnopravnih redov ter preneha po njih unifikaciji. Uni-ficirano procesno pravo pa ne odpravlja potrebe mednarodnih vročb in mednarodnih zaprosil. — So dalje internacionalisti, ki govoré tudi v tej pravni grani o kolizijskih normah, zatrjujoč,

da jo obvladuje kolizijska norma legis fori. Res je, da se izvršujejo tujedržavne vročbe in tujedržavna zaprosila vedno lege fori naprošenega sodišča; a tu ne gre za prednost procesnega prava naprošene države pred onim proseče države, temveč se uporablja lex fori iz razloga, ker tvori edini, naprošenemu sodišču predpisani način njegovega postopanja. — Protivnike moti izjemna določba § 39., al. 2., slov.-dalm. j. n. (in analogne določbe drugih zakonodaj n. pr. § 16. vojv. cpr.); po njih more naprošeno sodišče ob izkazovanju pravne pomoči na željo odstopiti od lex fori in postopati tako, kakor predpisuje inozemsko pravo (čim se tako postopanje ne protivi legi fori). Kakor izhaja iz te omejitve, je odstop dopusten le v mejah dispozitivnih, ne kogentnih določb legis fori. Zato trdi Sperl opravičeno, da uporablja sodišče v primeru § 39., al. 2., j. n. lastno, po tuji lex fori premenjeno ali dopolнено pravdno pravo. Najčešče uporabljajo sodišča le take določbe tujedržavnega pravdnega prava, ki lege fori sploh niso predvidene (pritegujejo n. pr. na željo inozemskega sodišča svečenika k zaprisegi priče.)

4.) Najznamenitejši kolektivni dogovor za mednarodno pravno pomoč na evropskem kontinentu je konv. VI. s posebnimi določbami (čl. 1.—7) za vročbe med državami-članicami in posebnimi (čl. 8.—16.) za zaprosila. Prvotno besedilo, dogovorjeno 14. novembra 1896., se je izkazalo v praksi v neklih pogledih za preokorno in je bilo novelirano 17. julija 1905. Besedilo in prevod novelirane konv. VI. prinaša Sp. V. — Singularnih dogovorov za mednarodno pravno pomoč ima sklenjenih vsaka država več. Nekaj sem spadajočih določb vsebujejo tudi avtonomne zakonodaje. Predmet je prikladen celó za običajno pravo.

LXXXII. Haaška procesna konvencija.

1.) Za vročbe tožb in drugih spisov v državljanskih in trgovinskih stvareh veljajo med konvencijskimi državami sledeče (v izvlečku reproducirane) določbe:

Po čl 1. se izvrše vročbe spisov, namenjenih osebam v drugi državi-članici, na prošnjo konzula proseče države, ki ima svoj sedež v naprošeni državi. Konzul predloži prošnjo za vročitev tistemu oblastvu naprošene države, ki mu je bilo v to svrho ob ratifikaciji ali kasneje imenovano. (Občevanje se torej ne vrši

neposredno med interesiranimi oblastvi obeh držav, vendar brez nadlegovanja centralnih oblastev, kakor se je to godilo po nenoveliranem besedilu konv. VI.). Prošnja konzula mora biti sestavljena v jeziku naprošene države. Vsebina spisa, ki ga je vročiti, ostane tajna, a navesti je vrsto spisa. Pridrzan je državam-članicam dogovor na sledeči izjemi: a) da zahtevajo predložitev prošnje diplomatskim potom (kadar si premalo zaupajo), b) da dopuste neposredno občevanje med svojimi oblastvi (zlasti v obmejnem prometu). — Čl. 2. in 3. urejujeta način vročb. Razlikujeta med *neprisilnim* in *prisilnim* vročevanjem. Brez posebne prošnje so države-članice zavezane le k *neprisilni* vročbi, torej k poskusu, sprejme-li naslovljenec spis pristo- voljno. Kadar je zaprosena prisilna vročba, mora dobiti oblastvo naprošene države možnost, da se seznani z vsebino spisa, ki ga je vročiti. Zato mora v tem primeru tudi spis biti sestavljen v jeziku naprošenega oblastva (ali v drugem dogovorjenem jeziku), ali mu mora biti pridejan prevod v eden teh jezikov. Prisilna vročba se izvrši *lege fori* naprošenega oblastva; na željo pro- sečega tudi na drug poseben način, ki ustreza njegovi za- konodaji, čim se ne protivi *legi fori* naprošenega oblastva. — Po čl. 4. se morejo v čl. 1.—3. urejene prošnje za vročitev odklanjati le tedaj, kadar je država, na katere ozemlju je vročbo opraviti, mnenja, da bi bila z opravo vročbe kršena njena vrhov- nost ali varnost. — Dokazuje se opravljena vročba bodisi z datirano in overovljeno sprejemnico naslovljenca ali s potrdilom oblastva naprošene države, iz katerega izhaja dejstvo, oblika in datum opravljene vročbe. Če je bil spis, namenjen za vročbo, poslan v dvojniku, se mora sprejemnica ali potrdilo namestiti na dvojniku ali istemu priviti. — Za primer posebnega dogovora med državami-članicami ali tihega toleriranja pozna čl. 6., trojno vrsto poenostavljenja opisanega vročbenega akta: neposredno pošiljanje spisov po pošti; prepustitev vročbe interesirani stranki, ki poskrbi za vročbo s pomočjo izvršilnih ali sicer kompetentnih funkcionarjev namembne države; slednjič opravo vročbe s posredovanjem lastnega diplomatskega ali konzularnega zastop- nika. Zadnjo vrsto poenostavljene vročbe so po konv. VI. države zastopnikove rezidencē dolžne tolerirati takrat, kadar je spis vročiti neprisilno lastnemu državljanu proseče države. — Po čl. 7., se opravljajo vročbe brezplačno (z dvema neznatnima izjemama).

2.) V pogledu z a p r o s i l za opravo pravnih dejanj (*actes d'instruction*) ali drugih sodnih poslov (*actes judiciaires*) v državljanskih in trgovinskih stvareh poznajo čl. 8.—16. sledeče, (tudi le v izvlečku reproducirane) določbe:

Po čl. 8. imajo s o d n a oblastva držav-članic pravico, da se obračajo z zaprosili na kompetentna oblastva druge države-članice. Zaprošeno dejanje mora spadati v področje naprošenega oblastva. — Čl. 9. in 10. vsebujeta v pogledu posredovanja konzula proseče države, v pogledu oblastva, ki mu je predložiti zaprosilo v naprošeni državi, v pogledu jezika zaprosila in slednjič v pogledu pridržkov oteženega diplomatskega in olajšanega neposrednega občevanja analogne določbe, kakor čl. 1. in 3. za prisilne vročbe. — Čl. 11. statuirá dolžnost s o d n i h oblastev držav-članic, da ustrežejo prejetim zaprosilom, uporabljaje pri tem prisilna sredstva *legis fori*; ne more se pa od njih zahtevati, da bi izsilila osebni pristop strank. Proseče oblastvo je obvestiti o času in kraju, ko se bo opravljalo zaprošeno dejanje, a le tedaj, kadar je proseče oblastvo za tako obvestilo prosilo. Oprava zaprosila se more odklanjati v treh primerih: ako ni sigurna pristnost listine (zaposila); ako oprava zaprošenega dejanja ne spada v področje naprošenega sodišča (če je to sodišče sodstveno upravičeno, a krajevno ali stvarno nepristojno, mora po čl. 12. uradoma odstopiti zaprosilo pristojnemu sodišču); slednjič, ako je država, na katere ozemlju bi se moralo zaprosilu ustreči, mnenja, da bi bila s tem kršena njena vrhovnost ali varnost. — V vseh primerih, v katerih se zaprosilom ne ustreže, je obvestiti po čl. 13. proseče oblastvo nemudoma in navesti razloge. — Kadar naprošeno oblastvo zaprosilu ustreže, se drži lastne *lex fori*. Če je naprošeno za opravo zaprosila v posebni obliki zakonodaje prosečega oblastva, ustreže tudi tej prošnji, čim se želena posebna oblika ne protivi *legi fori*. — Možnosti, da bi opravljali zaprosila (zasliševanje prič, zvedencev, ogled na licu mesta) lastni, v tuji državi rezidujoči zastopniki proseče države, konv. VI. iz leta 1896. ni poznala; novelirano besedilo iz leta 1905. pripušča v čl. 15. tudi to možnost pod pogojem, da sklenejo države v tem pogledu poseben dogovor ali da se vsaj ne protivijo, temveč molče tolerirajo tako poslovanje tuje-državnega zastopnika. — Kakor vročbe, se opravljajo zaprosila po čl. 16. brezplačno. Izjemi veljata, kakor tam: v pogledu

lastnih izdatkov izvršilnim uradnikom in onih stroškov, ki nastanejo radi želene posebne oblike ob opravi zaprosila; pri zaprosilih tudi v pogledu pristojbin pričam in zvedencem.

LXXXIII. Naše avtonomne zakonodaje.

V primeri z določbami konv. VI. so določbe avtonomnih zakonodaj zelo skromne. To je razumljivo, ker si spričo zelo različnega ponašanja tujih držav pri izkazovanju pravne pomoči ne moremo napram vsem vezati rok z enakimi normami. Zato nimamo avtonomne norme n. pr. niti v pogledu, je-li občevarje med našimi in tujimi sodišči ob terjanju in izkazovanju pravne pomoči neposredno ali posredno. Le § 51. b. n. cpr. določa, da naj se pravnopomočno občevarje vrši načeloma diplomatskim potom (kar velja tudi za druga pravna območja). Vendar postajajo pravnopomočne norme novjših avtonomnih zakonodaj razvitejše, nego so bile v starejših; zlasti se to opaža na slov.-dalm. j. n. in cpr. in na vojv. cpr. Ker sta vojvodinskemu (ogrskemu) cpr.-u služila za vzor staroavstrijska j. n. in cpr., zadostuje, da se oziram v naslednjem le na določbe slov.-dalm. j. n. in cpr. Določbe prve veljajo za vsako sodno postopanje, sporno in nesporno, določbe cpr.-a le za sporno in za tista postopanja, za katera je predpisano (vsaj subsidiarno) uporabljanje njegovih določb.

1.) Za odpravljanje zaprosil (med njimi vročitvenih) v inozemstvo so predvidene v slov.-dalm. zakonodaji sledeče določbe:

§ 36., al. 2., j. n. (drugi stavek): «Kadar gre prošnja na inozemsko sodišče, se je držati dotičnih posebnih predpisov (državnih dogovorov, vladnih izjav, ministrskih naredb).» — Čl. XXXV. uv. zak. k cpr.: «Za občevarje sodišč z oblastvi in strankami, ki so v inozemstvu, so merodajne podrobnejše določbe, ki izhajajo iz obstoječih ali bodočih odredb (državnih dogovorov, vladnih izjav, ministrskih naredb).» — § 120. cpr.: «Vročbe našim državljanom, ki bivajo v tuji državi in uživajo tam pravico eksteritorialnosti, se izvrše na prošnjo sodišča preko ministrstva vnanih del.» — § 121., al. 1., cpr.: «Vročbe osebam, ki bivajo izven območja tega zakona in ki ne spadajo k osebam, označenim v § 120., se izvrše, ako se po za to veljajočih določbah ne more zahtevati posredovanje našega poslanika ali konzularnega oblastva, z naprošenjem pristojnega inozemskega oblastva.» — § 121., al. 2., cpr.: «Ako potrdilo o izvršitvi vročbe ne

dospe v primernem času ali, kadar se poskusi vročba v inozemstvu brez uspeha, ali kadar ni izgleda, da bo inozemsko oblastvo, ki očitno odklanja pravno pomoč, zaprosilu ustreglo, more poganjajoča stranka predlagati vročbo potom javne objave ali postavitev skrbnika po smislu § 116.» — § 122., al. 2., cpr.: «Vročba se dokaže... s pismenim spričevalom zaprosenega oblastva ali ž njegovim pismenim poročilom, da je vročbo opravilo.» Izvršitev vročb v inozemstvu potom pošte, po stranki sami ali po diplomatskem ali konzularnem zastopniku (kot selu, ne kot posredovalcu) slov.-dalm. cpr.-u ni znana. — § 279 cpr.: «... ako je dokaz sprejeti izven območja tega zakona, mora na predlog sodišče v dokaznem sklepu določiti rok, po katerega brezuspešnem poteku bo na zahtevo ene strank razpravo nadaljevalo brez ozira na še ne izvršeni dokaz.» — § 283., al. 1., cpr.: «Zaprosilo za sprejem dokaza izven območja tega zakona se more na predlog prepustiti dokazujoči stranki v svrhu, da odpravi zaprosilo sama na zaproseno oblastvo.» — § 283., al. 2., cpr.: «Na predlog dokazujoče stranke more sodišče dopustiti, da se zaprosilo sploh ne izda, temveč da se dokazujoča stranka opolnomoči, naj predloži javno listino o sprejemu dokaza, ki bo ustrežal zakonodaji one države, kjer je dokaz sprejeti»

2.) Za ustrežanje inozemskim zaprosilom (med njimi vročitvenim) so predvidene v slov.-dalm. j. n. sledeče določbe:

§ 38., al. 1., j. n.: «Sodišča v območju tega zakona morajo izkazovati inozemskim sodiščem na prošnjo pravno pomoč, v kolikor ne določajo drugače dotične odredbe (državni dogovori, vladne izjave, ministrske naredbe).» S tem je v slovensko-dalmatinskem pravnem območju avtonomno uzakonjena dolžnost sodišč, da nudijo mednarodno pravno pomoč (zopet le sodiščem tujih držav). Slična dolžnost je uzakonjena v drugih pravnih območjih, izvzemši srbijansko. — § 38., al. 2., j. n.: «Pravno pomoč je odkloniti: 1.) ako je dejanje, ki je želi prošee sodišče, po določbah, veljajočih v tem pogledu v tuzemstvu, odtegnjeno delokrogu sodišč; kadar spada želeno dejanje v področje drugih tuzemskih oblastev, more zaproseno sodišče odstopiti zaprosilo pristojnemu oblastvu» (fakultativno); 2.) «ako se želi oprava dejanja, ki je prepovedano po zakonih, ki vežejo tuzemsko sodišče,» (n. pr. zaslišanje uradnika o uradni tajnosti. Nedopustnost tožbenega zahtevka s stališča naše materielno-pravne zakonodaje odklanjanja pravne pomoči ne opravičuje);

3.) «ako ni recipročnosti ...» Nadaljnjih razlogov za odklanjanje pravne pomoči po konv. VI. (kadar obstoji dvom o pristnosti zaprosila, ali kadar bi se kršila vrhovnost ali varnost naprošene države) slov.-dalm. j. n. ne omenja, a se dajo vanjo interpretirati brez sile. — § 39., al. 1., j. n.: «Zaprošena pravna pomoč se nudi po predpisih zakonov, ki vežejo naprošeno sodišče. V kolikor ti zakoni dopuščajo, mora odrediti naprošeno sodišče vse ukre nitve, potrebne za opravo zaprosila, uradoma.» — Zanimivi § 39., al. 2., j. n. je bil obrazložen že v t. LXXXI. št. 3. — Določba § 40. j. n. urejuje intervencijo višjega deželnega sodišča pri nesporazumljenih med prosečim inozemskim in naprošenim tuzemskim sodiščem. — Končno je po § 380., al. 3., cpr. že v nacionalnih pravnih prepovedano izsiljevanje osebnega pristopa strank.

LXXXIV. Naše pravnopomočne konvencije.

Pravnopomočne določbe, ki jih imamo sklenjene v čsl. in blg. ppd. in v obeh načrtih avstr. in ital. I. ppd., se dajo vzporejati z onimi konv. VI., a se od njih tudi razlikujejo. Zlasti predvidevajo prikladnejše določbe v pogledu občevalnega jezika. Čsl. in nač. avstr. ppd. imata pred konv. VI. še to sistematično prednost, da uzakonjujeta najprej določbe, skupne za vročbe in zaprosila, potem posebne določbe za vročbe in posebne za zaprosila (zlasti dokazna). To trodelitev vzamem za podlago tudi pri sledečem vzporejanju naših singularnih konvencij s kolektivno haaško:

1.) Medsebojno opravljanje vročb in zaprosil je dogovorjeno za državljanske in trgovinske sporne stvari in za posle nespornega sodstva (čl. 2., al. 1., čsl., čl. 7., al. 1., nač. avstr.) Čl. I., al. 1. blg. in čl. 6. ital. I. ne omenjata poslov nespornega sodstva, a čl. 2., al. 2., čsl. naglaša še posebej varuštvene in skrbstvene stvari. — Kadar naprošeno oblastvo ni pristojno, mora odstopiti zaprosilo uradoma pristojnemu oblastvu, kakor po čl. 12. konv. VI. (čl. 2., al. 3., čsl., čl. 7., al. 2., avstr., čl. III., al. 4., blg., čl. 10., al. 2., ital. I.). — Občevanje prosečega in zaprošenega oblastva je po čl. 2., al. 1. čsl. in po čl. I., al. 4. blg., načeloma neposredno, po čl. 8., al. 1., avstr. in čl. 6., al. 1., ital. I. načeloma posredno. Po zadnjih dveh konv. načrtih bodo morala zaprosila pasirati najvišja justičnoupravna oblastva (ministrstva). Po čl. 2., al. 2., čsl. je izjemoma posredno obče-

vanje dogovorjeno za pošiljanje vročitvenih in drugih češko-slovaških zaprosil v Jugoslavijo (ne tudi za sprejem takih zaprosil); češkoslovaška zaprosila jugoslovanskim oblastvom morajo namreč pasirati doma predsedništva predpostavljenih zbornih sodišč (varuštvenih in skrbstvenih oblastev druge stopinje); jugoslovanska zaprosila se pošiljajo na češkoslovaška oblastva neposredno. Po čl. 8., al. 2., avstr. in čl. 6., al. 3., ital. I. je predvidena izjema (neposrednjega občevanja) za obmejno pravno pomoč, ki se pojmuje v obeh konvencijskih načrtih zelo široko. Dalje je predvideno neposredno občevanje (po čl. 8., al. 3., avstr. in po čl. 6., al. 2., ital. I.) za primere opravičene nujnosti. Čsl. in blg. ppd. pomenjata v primeri s čl. 1. in 9. konv. VI. znaten napredek in olajšavo pravne pomoči. Posredovanje diplomatov in konzulov je po vseh dogovorih izločeno (razen za vročbe spisov lastnim državljanom, o katerih govorim kasneje). Centralna justičnoupravna oblastva, kadar morajo intervenirati, so prikladni posredovalci že radi poznavanja jezikov. — Zaposila se pišejo v državnem (uradnem) jeziku proseče, ne naprošene, države. Velja torej baš nasprotno stališče, nego po čl. 1. in 10. konv. VI. (čl. 3., al. 1., čsl., čl. 9., al. 1., avstr., čl. I., al. 2., blg., čl. 7., al. 1., ital. I.). Vendar zahteva čl. 3., al. 2., čsl., da se mora zaprosilom pridejati prevod zaprosila in njegovih prilog na jezik naprošene države. Čl. 9., al. 2., avstr. in čl. 7., al. 2., ital. I. terjata tak prevod (na jezik naprošene države) le tedaj, kadar občujeta oblastvi radi posebne nujnosti neposredno; v obmejnem (dasi neposrednjem) prometu se poslužuje proseče oblastvo lastnega jezika. Tudi spisi naprošenih oblastev o reševanju zaprosil se pišejo in pošiljajo v lastnem jeziku naprošenega oblastva. — Za overovljenje pristnosti zaprosil zadostuje, da so opremljena z uradnim pečatom (čl. 3., al. 1., čsl., čl. 9., al. 1., avstr., čl. I., al. 3., blg.; ital. I. nima predmetne določbe). — Kar se tiče vsebine zaprosil, imata čl. 4. čsl. in čl. 10. avstr. enako, s čl. 1. konv. VI. soglasujočo določbo, da mora zaprosilo navajati predmet prošnje, dalje, kolikor potrebno, kratek opis dejanskega stanu in označbo interesentov po imenu, stanu, domovališču, sedežu ali bivališču. Vročitvena zaprosila morajo navajati naslov prejemalca in vrsto (naravo) spisa, ki ga je vročiti. V blg. ppd. in ital. I. teh podrobnih določb ni. — Zaposilu je po določbah vseh dogovorov ustreči po določbah zakonodaje, zlasti v obliki, predpisani v naprošeni državi, torej lege fori (čl. 5., al. 1., čsl.,

čl. 11. avstr., čl. I., al. 1., blg., čl. 8., al. 1., ital. I.). Vendar je, kadar prosi proseče oblastvo, naj se postopa v posebni obliki (pri vročbah ali drugih zaprosilih, zlasti sprejemanju dokazov) tej prošnji ugoditi, čim se zaprosena posebna oblika ne protivi legi fori naprošene države; vse to v soglasju s čl. 3. in 14. konvencije VI. (čl. 5., al. 2., čsl., čl. 11., avstr., čl. I., al. 1., blg., čl. 8., al. 2. in 3. ital. I.). — Kadar se zaprosilu radi zadržka ne more ustreči, je o tem, v soglasju s čl. 13. konv. VI., nemudoma obvestiti proseče oblastvo in navesti zadržek; če se je zaprosilo odstopilo drugemu pristojnemu oblastvu, je navesti to oblastvo (čl. 7., al. 2., čsl., čl. 12. avstr., čl. III., al. 5., blg., čl. 10. ital. I.).

2.) Pri vročbah razlikujeta čsl. ppd. in nač. avstr. ppd. med prisilnim in neprisilnim vročevanjem. Ako je treba vročiti spis tako, kakor predpisuje zakonodaja naprošene države (torej prisilno), potem mora biti spis sestavljen v državnem (uradnem) jeziku naprošene države ali biti opremljen s prevodom na ta jezik (čl. 6., al. 1., čsl., čl. 13., al. 1., avstr.). Sicer se more naprošeno oblastvo omejiti na to, da opravi vročbo z izročitvijo spisa prejemalcu, ako je ta pripravljen, spis sprejeti (čl. 6., al. 2., čsl., čl. 13., al. 2., avstr.). Obe normi soglašata s čl. 2. in 3. konv. VI. (blg. ppd. in ital. I. ne poznata tega razlikovanja). — Zaprošena vročba se more, kakor po čl. 4. konv. VI., odkloniti le iz razloga, ker smatra zaprošena država, da bi vročba ogražala njeno vrhovnost (čl. 7., al. 1., čsl., čl. 14. avstr., čl. II., al. 1. blg.); ital. I. te določbe ne predvideva, a se razume tudi po njej. — Dokaz opravljene vročbe se dožene, kakor po čl. 5., konv. VI., z vpošiljatvijo datiranega in overovljenega sprejemnega potrdila prejemalca, ali potrdila oblastva, da je, kako in kdaj vročbo opravilo event. z vpošiljatvijo (enega ali drugega) potrdila na dvojniku spisa (čl. 8., al. 1. in 2. čsl., čl. 15., al. 1. in 2. avstr., čl. II. al. 1. in 2. blg.); ital. I. tudi teh podrobnih določb nima. — Čl. 9. čsl., čl. 16. avstr., in čl. 11. ital. I. dovoljujejo tudi vročbo spisov po pošti, in, kadar gre za vročbo lastnim državljanom, vročbo po diplomatskih in konzularnih zastopnikih. Vendar se pri zadnjeomenjeni vročbi prisilna sredstva ne smejo niti zapretiti, niti uporabiti; ital. I. te zadnje omejitve ne omenja (pač le pomotoma). V čl. I., al. 6. blg. dopustnost vročbe potom pošte ni predvidena, pač pa vročba po diplomatskem ali konzularnem zastopniku z enakimi omejitvami. Tretje olajšane vročbe, predvidene od konv. VI., t. j. poskrbe vročbenega posla po inte-

resirani stranki naše pravnopomočne konvencije ne poznajo. — Vročbe se opravljajo, kakor po čl. 7., konv. VI., brezplačno (čl. IV., al. 2. blg., čl. 12., ital. I.; čsl. ppd. in nač. avstr. ppd. molčita).

3.) Zaposilom je treba ustreči vedno z uporabo prisilnih sredstev legis fori, kakor po čl. 11., konv. VI. (čl. 10., al. 1. čsl., čl. 17., al. 1. avstr., čl. III., al. 1. blg.). Čl. 8. ital. I. pravi samo, da je izvrševati tudi zaprosila (kakor vročbe) v skladu z lex fori. Čl. 17., al. 1. avstr. in čl. III., al. 1. blg. dostavljata, da se prisilna sredstva ne smejo uporabljati v svrhu, da se izsili osebni pristop pravnih strank. Možnosti, da bi zaprosila izvrševali lastni diplomatski ali konzularni zastopniki prosee države, kakor po čl. 15., konv. VI., ne pozna noben naših pravnopomočnih dogovorov. — Na zahtevo se mora prosee oblastvo obvestiti o času in kraju, ko se bo opravljalo zaproseno dejanje, kakor po čl. 11., konv. VI. (čl. 10., al. 2. čsl., čl. 17., al. 2. avstr., čl. III., al. 2. blg., čl. 8., al. 4. ital. I.). Izvršitev zaprosila se more po vseh dogovorih odkloniti le, če oprava zahtevanega dejanja v naproseni državi ne spada v delokrog sodstva, ali če smatra naprosena država, da bi oprava zaprosila ogražala njeno vrhovnost ali varnost (čl. 11. čsl., čl. 18. avstr., čl. III., al. 3., blg., čl. 10., al. 1., ital. I.); ital. I. govori širše «če bi se oprava protivila notranjemu javnemu redu ali javnemu pravu.» Tretji odklonilni razlog čl. 11., konv. VI. (dvom o pristnosti zaprosila) omenja samo čl. III., al. 3. blg., a se razume tudi za druge. — Tudi zaposilom je ustreči načeloma brezplačno (čl. 12., al. 1. čsl., čl. 19., al. 1. avstr., čl. 12., al. 1., ital. I., čl. IV. al. 1. in 2. blg.). Izjeme so iste, kakor po čl. 16., konv. VI., kadar ima naprosena država izdatke v gotovini za priče in zvedence, ali kadar jih povzroči zelena posebna oblika postopanja (čl. 12., al. 1. čsl., čl. 19., al. 1. avstr., čl. 12., al. 2. ital. I., čl. IV., al. 3. blg.). Poštne trpi pošiljajoče oblastvo (čl. 12., al. 3. čsl., čl. 19., al. 3. avstr.). Oprava zaprosila se (v splošnem) ne sme vezati na pogoj predujma za tiste izdatke, na katerih povrnitev ima naprosena država pravico (čl. 12., al. 2. čsl., čl. 19., al. 2. avstr.).

Pravna pomoč med Slovenijo in Avstrijo se vrši zaenkrat (v smislu reciprocitečnih izjav iz leta 1919.) še po določbah j. n. in cpr., znanih iz t. LXXXIII. Kar se tiče občevalnega jezika, je bilo v citiranih izjavah izrečno dogovorjeno, da morajo avstrijska sodišča sprejemati v slovenskem jeziku pisane dopise slo-

venskih sodišč, in obratno slovenska sodišča v nemškem jeziku pisane dopise avstrijskih sodišč. Tudi rešitve zaprosil se sestavljajo v lastnem jeziku rešujočega oblastva. — Italija je z dopisom centralnega oblastva za nove province z dne 6. julija 1921. št. 13843 (na osrednji urad za nove province) začasno dovolila, da se ravnaio vsa pravosodna oblastva Julijske Benečije napram pravosodnim oblastvom naše kraljevine po normah čl. 10. in 11. konv. VI. in po stari konz. konv. z dne 28. oktobra 1879. (gl. besedilo dopisa pri Krek-Škerlju str. 168); dalje, da smejo občevati med seboj neposredno in se pri tem posluževati lastnega jezika. Enaka navodila z naše strani za obmejni promet z Julijsko Benečijo je odobril naš ministrski svet 1. septembra 1921. (razpis just. min. z dne 8. septembra 1921. št. 37280).

Mednarodno dokazovanje.

LXXXV. V splošnem.

1.) Po določbah prava tujcev priznavamo (pod določnimi pogoji in z določnimi omejitvami) v inozemstvu pridobljene pravice in pravne položaje n. pr. onod nastale lastninske in zastavne pravice, terjatve, staleže zakonskega rojstva, svojepravnosti, zakonskega stanu i. dr. Pri tem priznavanju se pojavi nadaljnje vprašanje: kako prepričati naša oblastva (sodišča), da se je v inozemstvu obistnil tisti dejanski stan, ki, podrejen pod merodajno materielno pravo, poda zatrjevano pravico ali zatrjevani pravni položaj n. pr. za gorinavedene zglede inozemska okupacija, tradicija, pogodba, inozemsko rojstvo, dosežena polnoletnost, sklenjeni matrimonij i. dr.? Vprašanje se pojavlja v spornih in nespornih postopanjih, pred sodnimi, upravnimi in drugimi oblastvi. — Norme, po katerih odgovarjamo na to vprašanje tvorijo zopet posebno grano-posestrimo MZP-a, ki jo imenujem «mednarodno dokazovanje». Naše mednarodno dokazovanje odgovarja na vprašanje, kako prepričati naša oblastva (sodišča) o inozemskih jurističnih činjenicah; inozemsko mednarodno dokazovanje na vprašanje, kako prepričati inozemska oblastva (sodišča) o tuzemskih jurističnih činjenicah. — V področje navzočne pravne grane ne spadajo kolizijske norme, merodajne za presojo oblike mednarodnega pravnega posla (v ogib njegovi

neveljavnosti), dalje ne vprašanje razdelitve dokaznega bremena, uporabnosti ali neuporabnosti materielnopravnih domnev in druga.

2.) Moderne zakonodaje se vračajo k obema naravnima načeloma dokaznega prava: a) da je pripuščati vsake vrste dokazilo za vsako, dokaza potrebno činjenico, b) da je oceno vrednosti izvršenega dokaza prepustiti prostemu preudarku oblasti (sodišča). Ti naravni načeli, uzakonjeni po navadi le v civilnopravnih redih (modernih), veljata praeter legem tudi za vsako drugo postopanje, ki nima lastnih določb. — Vendar so izjemoma še vedno potrebna in koristna tzv. dokazna pravila t. j. določbe, ki zahtevajo za določne činjenice določna dokazila ozir. ki ocene vrednosti izvršenega dokaza ne prepuščajo preudarku oblastev (sodišč), ampak jim jo vsiljujejo. Take izjeme so potrebne zlasti v svrhu, da se dokaz važnih činjenic, kakor staležnopravnih, poenostavi, pospeši in zasigura; potreba je enaka v notranjem, kakor mednarodnem pravnem prometu. — Dokazna pravila so umestna posebno tedaj, ko so zakonodaje kreirale posebna javna oblastva (matične urade, notarje i. dr.), da takoj, ko se činjenica pripeti, napravijo o njej v slovesni obliki in s primernimi kautelami polnovredno dokazilo (vpis v matične knjige, notarski akt i. dr.). Take, z intervencijo javnih oblastev na odkazanem jim področju nastale listine imenujemo *j a v n e* (avtentične). Kljub njih verodostojnosti pa protidokaz, da posvedočena činjenica ni resnična, ni izključen, tako da uživajo listine dokazno moč le do protidokaza. Manj potrebna in manj opravičena so dokazna pravila v pogledu *z a s e b n i h* listin; zato se od modernih zakonodaj dokazna pravila za nje ali odpravljajo in nadomeščajo z načelom proste dokazne ocene, ali se mera dokazne moči zasebnih listin znatno utesnjuje. Po starejših zakonodajah mrgoli še vedno nepotrebnih in neopravičenih, včasih srednjeveški zvečenih dokaznih pravil n. pr. da mora sodišče ob potrditvi činjenice po določnem številu prič šteti dokaz za dognan, ob potrditvi po manjšem številu za nedognan, da se za dokaz posla, o katerem bi bile stranke mogle napraviti listino (pa je niso), ne dopuščajo druga dokazila, zlasti ne priče itd.

3.) Dokazna moč dokazila, predvidena od določne zakonodaje, se ustavi ob mejah te zakonodaje, slično, kakor se ustavi ob njenih mejah izvršna moč izvršilnih naslovov, stečajnih otvo-

ritev in sl. Vsebino, mero in dobo dokazne moči črpajo dokazila le iz domače zakonodaje; v območju tuje je načeloma nimajo. Le tedaj, kadar vlada v tujini svobodna izbira dokazil in prosta ocena dokazov, prihaja ta naravna dokazna moč dokazil tudi tam do učinkovanja. — Tako stanje neurejenosti škoduje državam medsebojno; zato dopuščajo od nekdanj medsebojno izvenozemeljsko dokazno učinkovanje vsaj javnih listin. Norme, urejujoče tako učinkovanje, so predvidene največ po avtonomnih zakonodajah, redkeje v konvencijah. Izvenozemeljsko dokazno učinkovanje zasebnih listin in drugih dokazil se šele razvija.

Priznavanje dokazne moči inozemskih dokazil ni nikdar nepogojno. Pogoji, zlasti v pogledu inozemskih listin, so v splošnem sledeči: a) domovinska dokazna moč, b) izkaz pristnosti dokazila (listine), c) obstoj recipročnosti. Izjemoma se neki teh pogojev od nekih držav omiljujejo. ad a) Ta pogoj je umljiv; če dokazilo nima dokazne moči niti v domovini (na kraju naprave), se njegova dokazna moč ne da razširiti v tujino. Vendar s tem ni izključeno, da postane inozemsko dokazilo deležno dokazne moči lege fori takrat, kadar pozna ta lex prosto dokazno oceno. Zakonito dokazno moč ima dokazilo v lastni domovini, ako ustreza ondotni zakonodaji; te zakonodaje poznajo posebne predpostavke za dokazno moč javnih listin, zasebnih listin, trg. knjig, sklepnih not, zapiskov trg. mešetarjev in še dr. Soglasje s predpisi domovinske zakonodaje mora na ugovor dokazati tisti, ki se na dokazilo sklicuje. ad b) Izkaz pristnosti inozemskih listin se doseže s tem, da potrdi pristnost na listini stoječih podpisov naš, na kraju naprave listine rezidujoči, diplomatski ali konzularni zastopnik; z drugimi besedami, da jih overovi (legalizira). Analogno velja za druga dokazila. ad c) Zahteva se obstoj formalne recipročnosti t. j. inozemstvo, za čegar dokazilo se reklamira pri nas dokazna moč, ne sme na svojem ozemlju v pogledu dokazne moči delati razlike med lastnimi in našimi dokazili. Ni treba materielne recipročnosti t. j. da bi obseg dokazne moči (njegova vsebina, mera in doba) po tuji zakonodaji bil enak obsegu dokazne moči po naši. Zahteva se torej enakost *quoad* dokazilo, ne enakost *quoad* dokazna moč. Le izjemoma se zahteva obstoj materielne recipročnosti. K temu pogoju prehajajo države v razmerju k takim inozemstvom, ki delajo razliko med verodostojnostjo domačih in tujih dokazil ali ki svojih oblastev v pogledu dokazne moči ne vežejo na nikaka dokazna pravila

n. pr. Anglija v pogledu trg. knjig. Zadnji namen uzakonjene materielne recipročnosti je, vplivati na izboljšanje inozemske zakonodaje. (V gornjem zgledu pa gre prednost angleški prosti oceni dokazne moči trg. knjig pred kontinentalnimi dokaznimi pravili.)

Kadar so sklenjene o dokazni moči konvencije, odpade potreba dokazovanja, da obstoji recipročnost. — Dalje se s konvencijami skoro vedno poenostavlja overovljanje (legaliziranje) pristnosti inozemskega dokazila (listin). Naš v inozemstvu rezidujoči zastopnik občuje le z ondotnim ministrom vnanjih del; zato more brez posebnega dogovora overoviti le njegov podpis. Po internih zakonodajah je z druge strani treba, da overovi podpis najnižjega poverilnega organa (sodišča, notarja) najprej predsednik zbornega sodišča, podpis tega predsednik višjega zbornega sodišča, podpis zadnjega justični minister, in še le podpis justičnega ministra minister vnanjih del (tega podpis naš ondotni zastopnik). V svrhu, da se skrči ta dolga veriga poveril, sklepajo države posebne legalizacijske konvencije ali vsaj posebne legalizacijske določbe v pravno-pomočnih dogovorih. Ž njimi se potreba poveril za javne listine, zlasti za one, izdane od sodišč in centralnih upravnih oblastev, ali sploh odpravlja ali izdatno poenostavlja. Po navadi zadostuje dogovorom, da je pritisnjen na listino uradni pečat (ki spada po internih zakonodajah najčešče že k veljavni napravi listine). — Kar se tiče mere dokazne moči, se uči splošno in izvaja iz pojma recipročnosti, da inozemskim dokazilom dokazne moči ni možno priznavati v večji meri, nego jo uživajo tuzemska po tuzemskih dokaznih pravilih (?).

4.) Dokazovanje z inozemskimi listinami je često oteženo s tem, da se listina ne more predložiti v izvirniku, temveč v prepisu (izvlečku), ali da je predloženi izvirnik (prepis, izvleček) pisan v jeziku, ki ga sodišče (oblastvo) ne razume ali mu ga razumeti ni treba. Za take primere imamo še določbe o vidimacijah in o prevodih. Ene in druge (vidimacije, kakor prevodi) morajo izhajati od zakonito kompetentnih inozemskih organov, katerih podpis overovi v inozemstvu rezidujoči tuzemski zastopnik. Često se z legalizacijskimi konvencijami odpravlja ali poenostavlja tudi potreba teh poveril.

V prid lastnim državljanom morejo v inozemstvu rezidujoči zastopniki legalizacijske, vidimacijske in prevodne posle opravljati sami.

5.) *Lege fori* se ravna način ponudbe in izvršitve dokaza, dopustnost posameznih dokazil n. pr. prisežnega zaslišanja strank, uporaba prisilnih sredstev za doseg dokazil in slična formalnopravna vprašanja.

6. Veliko vprašanj s polja mednarodnega dokaznega prava je spornih. — Katere *lex naj* se n. pr. drži sodišče ob dokazovanju činjenice, za katere dokaz zahteva inozemska *lex loci actus* napravo listine, dočim dopušča *lex fori* svobodno izbiro dokazil (tudi priče)? Ker inozemska *lex loci actus* naprave listine ne predpisuje za veljavni nastanek pravice (terjatve), ampak samo za njen dokaz, je merodajna *lex fori*. Frc. upnik more torej v Sloveniji dokazati s pričami v Franciji mu nastalo poslovno terjatev, dasi v višini, radi katere bi moral ondod predložiti dokazno listino; nasprotna rešitev bi se upirala našemu javnemu redu. — Katere *lex naj* se drži sodišče ob dokazovanju činjenice, za katere dokaz inozemska *lex loci actus* ne zahteva naprave listine n. pr. zadolžnice o posojilni pogodbi, pač pa tuzemska *lex fori*, kjer se posojilo iztožuje. Če bi odločevala *lex fori* tudi tu, bi se zgodila upniku očitna krivica, ker ob štetju posojila ni mogel vedeti, da bo siljen, iztoževati posojilo v tuzemstvu, kamor se je dolжник n. pr. preselil po prejetem posojilu. Da se ne zgodi ta krivica, je uporabiti legem *loci actus*. Drugačno rešitev, nego v prejšnjem primeru, si razlagam iz neumestnosti dokaznega pravila v konkretnem primeru; če bi vladala v državi dokazovanja prosta izbira dokazil in prosta dokazna ocena, bi vprašanje odpalo.

7.) Književnih del (monografičnih), ki bi se bavila z mednarodnim dokaznim pravom, ni, kar je obžalovati tembolj, ker so sporna vprašanja ravno s tega pravnega polja zamotana.

LXXXVI. Naše avtonomne določbe.

Spoznati nam je avtonomne določbe, po katerih priznavamo ali odklanjamo dokazno moč inozemskim dokazilom v posameznih naših pravnih območjih. Dokazna moč naših dokazil v inozemstvu se ravna po ondotnih avtonomnih zakonodajah. Ker pa spada k pogoju izvenozemeljskega učinkovanja naših dokazil njih domovinska dokazna moč, se priporoča, da spoznamo za neka dokazila tudi avtonomne določbe, ki jim podeljujejo to dokazno moč. — Moderni formalnopravni zakoni, zlasti slov.-dalm. in vojv. cpr., uzakonjujejo načeli proste izbire dokazil in

proste ocene vrednosti izvršenih dokazov. Dokazna pravila statuirajo v splošnem le za javne in zasebne listine in za trg. knjige. Sedes dokaznih pravil so civilnopravdni redi, a najdemo jih tudi po zakonih za nesporno postopanje, po materielnopravnih redih (trg. zak.) in specialnih zakonih. — Starejše naše formalnopravne zakonodaje, zlasti srbijanska, imajo neprimerno več dokaznih pravil, nego mlajše. — Norme, ki jih poznajo naše avtonomne zakonodaje za priznavanje dokazne moči in o z e m s k i m dokazilom, se tičejo: inozemskih javnih in zasebnih listin in ondod vodenih trg. knjig.

A. J a v n e l i s t i n e. — «Javne» so po § 292., al. 1., slov.-dalm. cpr. tiste listine «ki so v območju tega zakona napravljene od javnega oblastva v mejah njegovih uradnih upravičenj, ali od osebe, ki uživa javno zaupanje, na odkazanem ji področju v predpisani obliki»; dalje po § 293., al. 1., listine, ki so proglašane za javne s posebnimi predpisi zakona. — Javne listine osnavljajo po citir. § 292., al. 1., «poln dokaz za to, kar se v njih od oblastva uradno odreja ali izjavlja ali od oblastva ali osebe, ki je listino napravila, posvedočuje.» § 292., al. 2., dopušča protidokaz napačnosti posvedočenega dogodka ali posvedočene činjenice ali napačnega zapisa. — Pristnost listin, ki so po obliki in vsebini javne, se po § 310., al. 1., domneva. Ako dvomi sodišče o pristnosti, poskusi odstraniti dvom najprej z izjavo oblastva ali osebe, ki je listino izdala; če obstoji dvom dalje, mora dokazati pristnost oseba, ki se hoče listine poslužiti kot dokazila (§ 310., al. 2.). — Slična sta pojem in dokazna moč javnih listin po drugih naših partikularnih zakonodajah (§ 13., hrv.-slav. grdj. post., § 183., srb. grdj. post.). — I n o z e m s k e t. j. izven območja slov.-dalm. cpr. napravljene listine, ki štejejo za javne na kraju naprave, uživajo po § 293., al. 2., dokazno moč javnih listin v tuzemstvu, ako obstoji recipročnost, in so opremljene s predpisanimi poverili. Zahtevamo torej za priznanje dokazne moči inozemskih javnih listin vse v t. LXXXV. *omenjene pogoje: a) domovinsko dokazno moč (kvaliteto javne listine v domovini), b) izkaz pristnosti in c) obstoj recipročnosti. Mero dokazne moči jim priznavamo lege fori (ki je itak največja, § 292., al. 1., cit.). Analogne določbe imajo druga pravna območja (§ 116. hrv.-slav. grdj. post., § 140. bos.-herc. cpr.). — K izjemam pogojev, terjanih od § 293., al. 2., spadajo: ad a) Določba § 290., slov.-dalm. cpr., po kateri se (kakor po § 284., vojv. cpr.) dokazu, sprejetemu

od inozemskega sodišča na tuzemsko zaprosilo, ki je pomanjkljiv po inozemski zakonodaji, ne sme prigovarjati, ako ustreza sprejem dokaza tuzemski zakonodaji. ad b) Določba § 311. slov.-dalm. cpr. (§ 335. vojv. cpr.), po kateri naj sodišče po okolnostih posameznega primera presodi, je-li šteti listino, napravljeno od inozemskega oblastva ali inozemske, javno zaupanje uživajoče osebe, za pristno brez nadaljnega dokazovanja (al. 1.), in po kateri zadostuje, kadar se dokaz pristnosti terja, poverilo ministra vnanih del ali našega diplomata ali konzula (al. 2.). Da se zakonodajalec ob predložitvi inozemske javne listine ni mogel odločiti za domnevo pristnosti po analogiji §-a 310., je umljivo. Z druge strani pa ni vztrajal na obligatornosti in kompliciranosti dokaza pristnosti, temveč je prepustil odločitev prostemu arbitriju sodišča (na vsak način pa dokaz avtonomno poenostavil).—Veljavnost staroavstr. navodila z dne 13. januarja 1809., št. 880 zb. j. z. in dv. d. z dne 8. februarja 1812. št. 971 zb. j. z., po katerih so se menični protesti, drugi notarski spisi in razsodbe, poslane iz inozemstva v tuzemstvo, smeli priznavati za veljavne le, če so bili opremljeni s poverili našega ondotnega zastopnika, je skrčil že dv. d. z dne 16. aprila 1818. št. 1436 zb. j. n. na notarske spise, a tudi pri teh pomanjkanje poverila v praksi ni nikdar vplivalo na njih dokazno moč, ad c). Obstoja recipročnosti ni treba dokazovati, kjer se priznava dokazna moč inozemskih javnih listin po sklenjenih konvencijah.

Posebni vrsti javnih listin, mnogo uporabljenih v mednarodnem zasebnopravnem prometu in zato od zakonodaj specialno normiranih, so s o d n a s p r i č e v a l a in spričevala o ž e n i t n i s p o s o b n o s t i. Prva posvedočujejo po § 281. slov.-dalm. nesp. post. sodiščem na podlagi aktov znane činjenice (izdajajo jih sodišča) in po § 282. cit. v naši kraljevini (posameznih pravnih območjih) veljajoče zakonite določbe (ta izdaja justični minister). Drugonavedena spričevala (o ženitni sposobnosti) so ali taka, ki posvedočujejo ženitno sposobnost domačinov za poročanje na tujem, ali taka, ki jih predlagajo tujci, da se poroče v tuzemstvu. Prva teh spričeval so normirana v slov.-dalm. pravnem območju z razpisom staroavstr. kult. min. z dne 22. julija 1852. št. 1954., razpisi ministrstva notr. del z dne 27. aprila 1873. št. 13505 in z dne 28. oktobra 1879. št. 11409, v vojv. pravnem območju s § 59., al. 3., zak. čl. XXXI.: 1894. O spričevalih, ki jih morajo o svoji ženitni sposobnosti predložiti

tujci, ki se poročajo v tuzemstvu, govori v slov.-dalm. pravnem območju dekret dv. pis. z dne 22. decembra 1814. št. 1118 zb. j. z., v vojv. pravnem območju § 113., al. 3., zak. čl. XXXI.: 1894.; zadnji predvideva tudi možnost spregleda od predložitve spričevala.

B. Zasebne listine. — Zasebne listine osnavljajo po § 294. slov.-dalm. cpr., ako so od izdajateljev podpisane ali opremljene ž njih sodno ali notarski poverjenim ročnim znamenjem, poln dokaz za to, da potekajo izjave, ki jih vsebujejo, od izdajateljev. V primeri z mero dokazne moči javnih listin je navzočna, kakor vidimo, zelo utesnjena. Dalje gre § 189., al. 1., srb. grdj. post.: «Privatna listina potpun je dokaz protiv onoga, koji je izdao.» Nobene določbe ne poznata te dve pravni območji za presojo dokazne moči inozemskih zasebnih listin. Zato uporabljamo na nje določbe o dokazni moči tuzemskih zasebnih listin (*legem fori*). Pač pa predvideva sem spadajočo določbo § 321. vojv. cpr.: «Dokazno moč zasebnih listin, izdanih izven območja tega zakona, presoja sodišče po predpisih tega zakona. Tiste zasebne listine pa, ki jih je izdal izdajatelj za dokaz pravnega posla, obdrže dokazno moč prava kraja izdaje tudi tedaj, ako ne ustrezajo obliki, predpisani od tega zakona za zasebne listine s polno dokazno močjo.»

Za mednarodni zasebnopravni promet posebno važne zasebne listine so iz inozemstva predložena p o o b l a s t i l a. Zgoraj cit. staroavstrijski specialni določbi iz leta 1809. in 1812. sta govorili o inozemskih pooblastilih v tem smislu, da so veljavna in jih je sprejemati samo, če so opremljena s poverilom našega inozemskega zastopnika. Dv. d. iz leta 1818. ju je za pooblastila odpravil. Danes velja v slov.-dalm. pravnem območju za pravdna pooblastila (tudi za tuzemska) določba § 30., al. 2., cpr.: «Ako se je zgodila pooblastitev z zasebno listino, in nastanejo pomisleki o njeni pristnosti, more... odrediti sodišče poverilo podpisa.» Poverilo pristnosti torej ni obligatorno, ampak prepuščeno arbitriju pravnega sodišča. Istega mnenja je Neumann; nasprotnega Walker, oprt na določbi čl. VII. št. 2, uv. zak. k cpr. in § 8 nesp. post., po katerih morajo biti poverjene celó zasebne listine iz tuzemstva, čim so izdane izven «kronovine», (v kateri ima sodišče svoj sedež).

C. T r g o v s k e k n j i g e. — Za dokazno moč inozemskih trg. knjig pozna slov.-dalm. cpr. sledečo določbo § 295., al. 2.:

«Trg. knjigam, ki se vodijo izven območja tega zakona po predpisih, veljajočih na kraju knjigovodstva, ne pritiče dokazna moč v večji meri ali na daljši čas, nego se priznava na onem kraju knjigam, ki se vodijo v območju tega zakona». S to določbo uzakonjuje cpr. za dokazno moč inozemskih trg. knjig načelo materielne recipročnosti, tako da se jim od naših sodišč prisoja event. v manjši meri in na krajši čas, nego domačim trg. knjigam, vendar v istem obsegu, v katerem uživajo dokazno moč naše knjige v dotičnem inozemstvu (enakost quoad dokazna moč). Določba, kakor gori omenjeno (t. LXXXV., št. 3), ni primerna. § 13. srb. trg. zak. določa: «I knjige stranih trgovaca, ako su po zakonima njine zemlje vodjene, moći će imati na srpskim sudovima poludokaznu silu, ako oni osvedoče, da se i knjige ovomezaljskih trgovaca po propisu ovog Zakonika vodjene, na sudovima njine zemlje uvažavaju.» S to določbo je uzakonjeno načelo formelne recipročnosti, ki velja tudi po § 126. hrv.-slav. grdj. post. Čl. XI. uv. zak. k bos.-herc. trg. zak. določa zgolj: «Na vzajemnosti temelječe zakonite določbe o dokazni moči trg. knjig v razmerju k drugim državam se s trg. zakonom ne menjajo». — Kar se tiče ostalih pogojev za izvenzemeljsko učinkovanje dokazne moči inozemskih trg. knjig (poleg recipročnosti), je po vseh cit. zakonodajah še treba, da uživajo dokazno moč v svoji domovini (da se v to svrhu vodijo v soglasju z domovinskimi predpisi). — Pogoj pristnosti trg. knjige odpade po naravi predmeta, a se vrača pri predložitvi izvlečkov iz trg. knjig. — Najmodernejšo določbo ima § 322., al. 2., vojv. cpr.: «Dokazno moč inozemskih trg. knjig, dnevnikov in sklepnih pisem inozemskih trg. mešetarjev je, če ni drugačnega dogovora, presojati po prostem preudarku». Spričo kazuističnih določb avtonomnih zakonodaj o dokazni moči trg. knjig je ta določba tudi za prakso najbolj uporabna.

Naše avtonomne zakonodaje poznajo še predpise: za vidi-miranje listin (n. pr. §§ 283.—284. slov.-dalm. nesp. post.), za njih legaliziranje (§§ 285.—286.) in za poverila prevodov (§§ 287.—292.). Predpisi se tičejo v prvi vrsti kompetenosti organov, pozvanih k enemu in drugemu teh poslov. Služijo notranje- in vnanjdržavnemu prometu; le § 286. se tiče zgolj mednarodnega: «Listine sodišč prve stopinje, ki so namenjene za uporabo v inozemstvu, je na prošnjo strank opremiti s potrebnim poverilom višjih oblastev». Za priznavanje v inozemstvu

napravljenih vidimacij in prevodov je praeter legem po izvajanjih t. LXXXV. zahtevati: a) da so napravljeni v soglasju z lex loci actus; b) da je pristnost podpisa inozemskega organa, ki je potrdil pravilnost prepisa, oziroma prevoda listine, poverjena od našega ondotnega zastopnika (če ni zastopnik prepisa ali prevoda poskrbel sam), in c) da obstoji recipročnost.

LXXXVII. Naše konvencijske določbe.

Določbe za učinkovanje dokazil v državi-sopogodbenici predvidevajo naši pravnopomočni dogovori s Češkoslovaško, Poljsko in Bulgarijo, oba načrta avstr. ppd. in ital. I., končno za razmerje med Slovenijo in Avstrijo reciprocitečni izjavi iz leta 1919. Vendar je dogovorjena medsebojna dokazna moč samo za javne listine, v enem samem razmerju (med nami in Čehoslovaki) tudi za trg. knjige. Nadaljnje določbe konvencij se tičejo poenostavljenja poveril, ki je dogovorjeno v nekih dogovorih za javne in zasebne listine, v drugih samo za javne ali celó ne za vse javne.

Dokazna moč javnih listin. — Čl. 30. čsl. se glasi: «Dokazna moč javnih listin, napravljenih na ozemlju ene stranke-pogodbenice, istotako trgovskih knjig, vodenih na tem ozemlju, se presoja v postopanju pred sodišči druge stranke-pogodbenice po zakonih države, kjer so bile napravljene ali kjer se vodijo; ne more se jim pa dokazna moč priznati v večji meri, nego je dopustno po zakonih države, kjer teče sodno postopanje». — Čl. 35. avstr., čl. 18. ital. I. in čl. XVIII. blg. ppd. II. (drugega dveh pravnopomočnih dogovorov s kralj. Bulgarijo z istega dne 26. novembra 1923.) določajo soglasno: «Javne listine, izdane na ozemlju ene držav-pogodbenic od pristojnega javnega oblastva ali javnega notaria in opremljene z uradnim pečatom, uživajo na ozemlju druge države isto pravno »učinkovanje« (avstr., »vrednost« po ital. I., »veljavnost« po blg. II.), kakor tam izdane javne listine...» Prednost teh zadnjih konvencijskih določb napram čsl. ppd. je v tem, da ne omejujejo zasiguranja dokazne moči na sodna postopanja. — Mera dokazne moči se ravna po čsl. ppd. lege loci actus, po ostalih lege fori, a tudi po čsl. je maksimirana lege fori (more pa znašati manj, nego lege fori). Praktična je ta razlika n. pr. za dobo trajanja dokazne moči trg. knjig (v kolikor ta doba v posameznih čsl. in jgsł. pravnih območjih ni enaka).

Poenostavljenje poveril. — Čl. 29. čsl. se glasi: «Za listine, katere je sestavilo, izdalo ali poverilo sodišče, ali za listine, ki potekajo od vrhovnega upravnega ali drugih osrednjih ali ž njimi izenačenih upravnih oblastev ene države-pogodbenice, ob uporabljanju pred sodišči ali varuštvenimi oblastvi v oblasti druge države-pogodbenice ni treba nadaljnjega poverila, čim so opremljene z uradnim pečatom (al. 1.). Listine, ki so jih sestavili ali poverili javni notarji (notarji), naj poveri sodišče, če jih je uporabljati po al. 1. (al. 2.). Za sodne listine je smatrati tudi odpravke, ki jih je podpisala sodna pisarna, ako zadostuje njen podpis po zakonih one države-pogodbenice, na katere ozemlju je sodišče (al. 3.).» Za sodne listine, sodno poverjene listine, za sodne odpravke in listine vrhovnih in centralnih upravnih oblastev je s tem (ker spada službeni pečat po obojnih avtonomnih zakonodajah k zahtevkom legis loci actus) odpravljena potreba vsakega poverila; za notarske in notarski poverjene listine zadostuje poverilo sodišča; komplicirano diplomatsko poverilo se terja le še za ostale javne in za zasebne listine. — Korak dalje gredo poverilne določbe blg. ppd. in obeh načrtov avstr. in ital. I., ki določajo soglasno (v čl. 35. avstr., čl. 18. ital. I. in čl. XVIII. blg. II.), da zadostuje za dokazno moč javnih listin, izdanih na ozemlju ene držav-pogodbenic od pristojnega javnega oblastva ali javnega notarja, da so opremljene z uradnim pečatom. Diplomatskega poverila javnim listinam ni treba nikoli. Po teh dogovorih se odpravlja potreba vsakršnega poverila ne le za sodne listine in za listine vrhovnih in centralnih upravnih oblastev, temveč za vse javne. Čl. 36. avstr., čl. 19. ital. I., čl. XIX. blg. II. še nadaljujejo: «Za zasebne listine, izdane na ozemlju ene držav-pogodbenic in tam poverjene od pristojnega javnega oblastva ali javnega notarja, ni treba diplomatskega ali konzularnega poverila». S to določbo se pospešuje in v mejah možnosti poenostavlja tudi poverilo zasebnih listin. — Slične, še podrobnejše so določbe polj. ppd. o poverilih: Nobenega poverila ne potrebujejo listine, sestavljene ali izdane od sodnih ali centralnih upravnih oblastev, čim so opremljene z uradnim pečatom. Istotako ne listine zemljiškoknjižnih in depozitnih uradov in menični protesti, sestavljeni od notarjev ali kompetentnih sodnih uradnikov (čl. 43., 46). Overovljenje po predsedniku sodišča prve stopinje zadostuje za listine, sestavljene ali izdane od notarjev in kompetentnih sodnih urad-

nikov; overovljenje po sodišču, notarju ali kompetentnem sodnem uradniku za zasebne listine; overovljenje po centralnem upravnem oblastvu za listine, sestavljene, izdane ali poverjene od podrejenih upravnih oblastev (čl. 44., 45., 46.). Ako izda prepis listine oblastvo, ki je samo sestavilo ali izdalo izvirno listino, prepisi ne potrebujejo poverila. Pač pa je potrebujejo prepisi listin, za katere same se zahteva posebno poverilo (čl. 48.). Izvlečki matic morajo biti opremljeni s cerkvenim pečatom in overovljeni od krajevno pristojnega sodišča ali onega upravnega oblastva, ki mu je podrejen voditelj matice (čl. 47.).

Za razmerje med Slovenijo in Avstrijo velja al. 5. reciproci-tečnih izjav iz leta 1919.: «Listine, ki jih je na tem ozemlju v predpisani obliki napravilo ali poverilo ter z uradnim pečatom opremilo javno oblastvo ali notar, ne potrebujejo nadaljnega poverila». Ne dela se torej razlika ne med sodnimi in upravnimi oblastvi, ne med javnimi in zasebnimi listinami.

Določbe, ki jih vsebuje za polje mednarodnega dokaznega prava stara konv. z Združenimi državami Amerike (čl. X.) gl. pri Krek-Škerlju, str. 180. Nova konz. konv. z Italijo garantira v čl. 20. c) medsebojnim konzularnim izjavam in potrdilom «ako su ta akta sastavljena u formama, koje iziskuju zakon Države, koja je naimenovala konsularne činovnike, i ako su ispunjene formalnosti, koje se traže za dotični predmet u Državi, gde akt ima biti izvršen, pošto ih propisno overi konsularni činovnik i na njih stavi pečat konsularnog nadležstva, istu formu i istu vrednost, kao da su ta akta izdali ostali nadležni javni organi ili koji notar druge Vis. Str. Ugovornice». V čl. 20. č) se priznava konzularnim prevodom aktov in dokumentov, ki potekajo od medsebojnih oblastev «ista snaga i vrednost, kao da su prevod izvršili državni činovnici ili zakleti tumači te države.»

Mednarodne začasne odredbe in ostale pravnopomočne agende.

Prehajam k tvarinam, ki se v slovstvu še ne razpravljajo, za katere se je pa iz merodajnih konvencij (v manjši meri iz avtonomnih zakonodaj) nabralo dosti norm, da ustvarimo tudi za nje posebni grani-posestrimi MZP-a.

LXXXVIII. Mednarodne začasne odredbe.

1.) Pravda skrbi za prisoditev opravičenega tožbenega zahtevka, izvršba za njegovo prisilno uresničenje, a začasna odredba za zasiguranje uspeha izvršbi, preden postane razsodba izvršna. Uspeh izvršbe, često siguren ob začetku pravde, ali nesiguren že tedaj, more postati nesiguren ali še bolj nesiguren tekom pravde, bodisi radi kvarnih dejanj in razpolaganj toženca (subjektivna nevarnost), bodisi iz drugih, od toženčevih dejanj neodvisnih okolišnosti (objektivna nevarnost). Če se zoper take nevarnosti pravočasno ne dosežejo začasne odredbe, postaneta pravda in izvršba brez praktične koristi. — Obstoj več držav z odprtimi mejami in neenotnimi pravnimi sistemi daje še specialen povod za potrebo začasnih odredb. Okoliščina, da se pripravljala dolžnik na preselitev v inozemstvo in se namerava umakniti svojim upnikom ali jim vsaj otežiti uveljavljanje terjatev, ali okoliščina, da prenaša svojo imovino v inozemstvo (zlasti v tako, s katerim nimamo sklenjenega pravnopomočnega dogovora), jasno utemeljujeta subjektivno nevarnost. Za objektivno nevarnost zadostuje okoliščina, da bi se izposlovana ali pričakovana razsodba radi premenjenega stanja ne mogla več izvrševati v tuzemstvu, temveč v inozemstvu. — Začasne odredbe so enako potrebne za stvari spornega, kakor nespornega sodstva. Za zadnje smo v mednarodnem pravnem prometu (v nauku o mednarodni razmejitvi kolidujočih sodstev) spoznali še poseben povod. Vemo, da ob času, ko postanejo mednarodne nesporne stvari potrebne sodne ureditve (duševno obolenje tujca, njegova smrt z zapustitvijo nedoletnikov), često še ni znano, katera država bo sodstvo nase pritegnila. Pa tudi, če bi to bilo znano, se prične funkcioniranje inozemskega sodstva tako kasno, da trpe med tem interesi sodne zaščite potrebnih oseb. Zato so potrebne začasne odredbe s strani lokalnih oblastev tudi v stvareh nespornega sodstva.

2.) Če pregledamo konvencijske določbe, sklenjene med državami za medsebojne začasne odredbe, in določbe avtonomnih zakonodaj, kolikor jih države imajo, so splošne norme te pravne grane sledeče: a) Kompetentna za ukrepitev začasnih odredb so lokalna oblastva. Najčešče so to oblastva domovališča (bivališča) pravne zaščite potrebnega tujca ali oblastva njegove res sita. V večini držav izdajajo začasne odredbe sodišča, v

nekih upravna oblastva, kar zavisi od *lex loci*, ki je merodajna tudi za stvarno in krajevno pristojnost. — b) Tuji državljani dosežejo začasne odredbe tam, kjer so konvencije, po določbah konvencij; kjer jih ni, pod istimi pogoji, kakor domačini. Avtonomne zakonodaje ne razlikujejo med državljanstvom stranke, ki je v nevarnosti. Splošni pogoj, ki smo ga spoznali za pristop na tujedržavna sodišča (obstoj formelne recipročnosti), mora biti spolnen. — c) Iz nauka o mednarodni izvršbi vemo, da se izvršujejo inozemski izvršilni naslovi v poplačilo upnikove terjatve in, dasi redkeje, tudi v njeno zavarovanje. Da bi se izvrševale, od *inozemsstva* dovoljene, začasne odredbe, tako daleč se navzočna pravna grana še ni razvila; a poskuse razvoja moremo že opazovati. — č) V stvareh spornega sodstva se ukrenjajo začasne odredbe na predlog ogrožene stranke, v stvareh nespornega sodstva večinoma iz uradne dolžnosti; odločuje *lex fori*. — d) *Lege fori* se še ravnaajo: dopustna vsebina začasnih odredb, način izkaza verjetnosti ogroženega zahtevka in izkaza ogroženosti, oblike postopanja, pravni leki, zlasti še odškodninski zahtevki, nastajajoči iz neutemeljeno dosežene začasne odredbe. Kadar pozna *lex fori* dvojno vrsto začasnih odredb, eno za ogrožene denarne zahtevke, drugo za ostale ogrožene zahtevke, se je držati te razlike tudi v mednarodnih stvareh. Odstop od oblike *legis fori* na prošnjo ni izključen, a se zaprosena oblika ne sme protiviti *legi fori*. — e) Slednjič se ravna *lege fori* doba trajanja začasnih odredb. Začasne odredbe, dovoljene za predmete spornega sodstva, prestanejo: čim je potekel rok, za kateri so bile dovoljene; čim je prestala nevarnost, radi katere so bile dovoljene; čim je bil od pravnega sodišča odbit ogroženi zahtevk, ali čim ponudi protivnik primerno varščino. Za stvari nespornega sodstva poznamo še poseben povod prestantka začasne odredbe, odrejene od lokalnih oblastev; take odredbe more ukiniti tudi inozemsko, za jurisdikcijo pozvano oblastvo; včasih prenehajo radi gole nepotrditve s strani tega oblastva v določenem roku.

3.) Stare haaške kolektivne konvencije zavezujejo države-pogodbenice k sledečim začasnim odredbam: Konv. III., čl. 6.: «Ako zakonca nista upravičena, tožiti na razvod ali ločitev na kraju domovališča, se moreta vendar, eden in drugi, obrniti na pristojno oblastvo tega kraja s prošnjo za začasne, od zakonodaje kraja predvidene odredbe v svrhu, da preneha skupnost

zakonskega življenja. Te odredbe ostanejo v veljavi, ako jih potrdi domovinsko oblastvo v roku enega leta; ne trajajo pa dalje, nego dovoljuje zakonodaja domovališča.» (Prenehajo torej: v roku, predvidenem lege fori; čim jih razveljavi domovinsko sodstvo, kar more storiti vsak čas; najkasneje v teku enega leta, če jih domovinsko sodstvo dotlej ne potrdi). — Konv. IV., čl. 7.: «Dokler varuštvo ni organizirano, in v nujnih primerih morejo ukreniti odredbe, potrebne za zaščito osebe in interesov nedoletnega tujca, lokalna oblastva». Po čl. 9., al. 2., iste konvencije zadostuje za uporabnost čl. 7., da proizhaja tujec iz ene držav-pogodbenic; ni treba, da ima navadno bivališče na ozemlju ene teh držav. Konv. V., čl. 3., al. 1. in 3.: «Ako se nahaja v eni držav-pogodbenic pripadnik druge v takem stanju, da zahteva zanje njegov domovinski pravni red preklic, morejo odrediti krajevna oblastva vse začasne odredbe, potrebne za zaščito njegove osebe in imovine». Zanimivo je, da se niti začasne odredbe ne smejo dovoliti, ako prizadeta oseba ni zrela za preklic lege nationali. «Te odredbe morajo prenehati, čim so krajevna oblastva od domovinskih obveščena, da so bile tam ali ukrenjene začasne odredbe, ali da je bil urejen z odločbo položaj osebe, za katero gre.» — Čl. 11. nove haaške dednopravne konvencije (1928) predvideva dolžnost držav-pogodbenic, da s potrebnimi odredbami očuvajo na njih ozemlju zapuščeno imovino medsebojnih državljanov.

4.) V naših singularnih pravnopomočnih dogovorih smo si zasigurali in se zavezali k začasnim odredbam vsaj v sledečih primerih: a) *Varuštvenih in preklicnih*: Čl. 28., al. 2. in 3. čsl.: «Za državljane druge pogodbenice, ki bivajo na njenem ozemlju ali imajo tam imovino, se mora (država-sopogodbenica) omejiti na neodložne varuštvene (skrbstvene) odredbe... Pristojno oblastvo države, katere pripadnik je zaščitenec, more take odredbe ukiniti.» (Soglasen čl. 34., al. 2. avstr.); b) *Zapuščinskih*: Čl. 20. čsl.: «Sodišče ali oblastvo pogodbenice, na katere ozemlju je premična imovina zapustnikova, je dolžno: 1.) da sestavi zapisnik o smrti pripadnika druge pogodbenice, ki je umrl v njegovem okolišju, 2.) da ukrene odredbe, ki so potrebne za zavarovanje in smotreno upravo zapuščine v svrhu, da se prepreči njeno zmanjšanje ali druga preteča škoda. Zlasti je dolžno, da sestavi redni inventar celokupne zapuščine in po

okolnostih primera, da stavi zapuščino pod zaporo (pečat), ali da ukrene, da se položi na varnem mestu, ali da postavi zanesljivo in zaupanja vredno osebo za upravnika zapuščine (al. 1. in 2., ž njima soglasen čl. 23., al. 1. avstr.). «Odredbe pod 1. in 2. se ukrenjajo od pristojnega sodišča po predpisih lastne države. Morejo se pa na prošnjo druge strani ukreniti tudi v posebni obliki, čim se ne protivi zakonom, veljajočim v državi pristojnega sodišča ali oblastva (al. 3., ž njim soglasen čl. 23., al. 2., avstr.). — Čl. 22., al. 2. in 3. čsl.: «Ako je na kraju premične zapuščine konzularno oblastvo (sc. zapustnikove domovine), se morejo odredbe, navedene v čl. 20., št. 2., ukreniti šele potem, ko je bilo konzularno oblastvo pravočasno obveščeno v svrhu udeležbe. V ostalih primerih je konzularno oblastvo obvestiti naknadno o vsem, kar je bilo ukrenjeno za zavarovanje in upravo zapuščine. Te odredbe se morejo, toda brez kvare za lastne državljane, na željo konzularnega oblastva premeniti ali ukiniti.» (Soglasen čl. 23., al. 3., avstr., samo da je pridržek širši: «nekvarno pravicam tretjih oseb»). Slične tem določbam čsl. in avstr. ppd. so določbe nove konz. konv. z Italijo; c) Stečajnih: Čl. 35., al. 1. in 2. čsl.: «Ako se more smatrati, da prebivajo v drugi državi-pogodbenci stečajni upniki, se naj pošlje pristojnemu sodišču prepis stečajnega oglasa s poročilom v svrhu, da se obnarojuje v določenih časopisih te države». (Sličen je čl. 56., al. 2., avstr. in čl. XXIX., al. 2., blg. z razliko, da mora stečajno sodišče za obnarodovanje v inozemstvu v teh primerih poskrbeti samo). «Ako otvori pristojno sodišče ali oblastvo na ozemlju ene pogodbenice stečaj, in ako ima stečajni dolжник na ozemlju druge premičnine, ne da bi tam prebival, potem se mora ta imovina na prošnjo pristojnega sodišča ali oblastva zavarovati, popisati in pristojnemu sodišču ali oblastvu izročiti.» (Soglasen čl. 54., al. 1., avstr. in čl. XXVII. blg.); č) Izvršbenih: Čl. 42. čsl. «Čim dospó sodišču spisi (čl. 41), mora sodišče, pristojno za odločbo o izvršbeni prošnji, dovoliti brez odloga po zanje veljajočih zakonih zoper protivnika zahtevajočega upnika začasno odredbo, s katero osigura zahtevek iz izvršilnega naslova. Ta začasna odredba se more ukiniti le, ako dá protivnik zahtevajočega upnika varščino za polno kritje zahtevka iz izvršilnega naslova.» (Ta medsebojnim sodiščem v uradno dolžnost naložena ukrenitev začasne odredbe je posebnost našega čsl. ppd. Ne gre, jo istovetiti z določbo čl. 48. avstr.,

ki odreja, da se mora, čim je bila izvršba dovoljena, poskrbeti uradoma za njeno opravo do zavarovanja zahtevajočega upnika).

5.) Redke so avtonomne določbe za mednarodnečasne odredbe. Nekaj zgledov iz naših pravnih območij je vendar: Po § 118. zak. čl. XXXI.: 1894. morejo vojvodinska sodišča, kadar bivata inozemska zakonca v Vojvodini, v §§ 98., 101.—103. predvidenečasne odredbe (ločeno bivališče, prestiranje alimentov ženi in otrokom, začasno vzgojo zadnjih) ukreniti tudi v primerih, ko ženitna pravda ne spada v njih kompetenco. Po § 13., al. 2., slov.-dalm. prekl. r. mora tuzemsko sodišče za inozemca, ki ima v tuzemstvu stalno bivališče, do odločbe po oblastvu njegove domovinske države ukreniti vse, kar je potrebno za zaščito njegove osebe in imovine, zlasti postaviti začasnega pripomočnika, čim so zanj podane zakonite predpostavke § 8. Po § 23. slov.-dalm. nesp. post. se mora v pogledu premične imovine inozemca, ki je umrl v naši državi ali v inozemstvu, naše sodišče ... praviloma omejiti na zavarovanje zapuščine.

LXXXIX. Ostale pravnopomočne agende.

Opozoritve vredne med temi agendami so obvestilne in evidenčne dolžnosti.

A. K medsebojnim obvestilom se zavezujejo države za razne predmete. Po konv. IV., čl. 8., n. pr. se obveščajo o potrebi, da se postavi varuh inozemcu s strani domovinskega oblastva, in po čl. 4. iste konvencije o činjenici, da je bil varuh postavljen od lokalnega oblastva, ker so bile podane predpostavke čl. 3. Po konv. V., čl. 4., se države obveščajo o analogni potrebi postavitve inozemca pod preklic po domovinskem oblastvu. Po čl. 3. iste konvencije se obveščajo o začasnih odredbah, ki jih je ukrenilo lokalno oblastvo v prid preklica potrebnemu inozemcu, in po nadaljnjem čl. 10. o činjenici, da je bil inozemec preklican od lokalnega oblastva. Analogne obvestilne dolžnosti v mednarodnih skrbstvenih stvareh obstojé po čl. 28., al. 2., čsl., čl. 28., al. 2., ital. konz. konv., ter so predvidene v čl. 34., al. 2., avstr. — Avtonomno obvestilno dolžnost uzakonjuje § 13., al. 3., slov.-dalm. prekl. r.: «Oblastva domovinske države se morajo nemudoma obvestiti o tem, da so bile za inozemca ukrenjenečasne zaščitne odredbe, in da je bil tuzemskim sodiščemstavljen predlog na preklic».

Na šesti haaški konferenci leta 1928. je bil sklenjen dogovor, po katerem bo vsaka pristopajoča država, čim sklene mednarodni dogovor zasebnopravnega značaja, dolžna, obvestiti o njem nizozemsko vlado in ji poslati prepis dogovora; nizozemska vlada bo obveščala o njem naprej druge države, udeležene na tej šesti konferenci, in skrbela za poseben arhiv dogovorov.

B. Evidenčne dolžnosti so predmet dogovorov zlasti v svrhu razvidnosti osebnega staleža medsebojnih državljanov (njih ženitev, smrti in stečajev, izjemoma tudi rojstev). Po konv. I., čl. 5., al. 4., se mora poslati domovinskim oblastvom vsakega nupturienta poverjen prepis listine, ki se je napravila o sklenitvi njegovega zakona; vsebina listine ne prejudicira vprašanju državljanstva. Za smrtne primere medsebojnih državljanov je dogovorjena dolžnost evidence (in obvestila) po čsl. ppd. (čl. 22., al. 1.), nač. avstr. ppd. (čl. 25., al. 1.) in ital. konz. konv. (čl. 9.). Dalje moramo voditi evidenco o otvoritvi stečaja nad imovino državljanov sopogodbence po določbi čl. 35., al. 1., čsl. Gori cit. čl. 56., al. 2., avstr. in čl. XXIX., al. 2., blg. predpisujeta zgolj, da je uvrstiti stečajni oglas v domovinske časopise, čim se domnevajo ondod stečajnikovi upniki. — Spolni se evidenčna dolžnost v pogledu osebnega staleža z vpošiljatvijo napravljeneega staležnega dokumenta (rojstvenega, poročnega, mrtvaškega lista).

Na šesti haaški konferenci leta 1928. je bil sklenjen dogovor, po katerem bodo dobivali medsebojni siromašni državljani dokumente o svojem civilnem staležu brezplačno pod enakimi pogoji, pod katerimi jih dobivajo domačini. Legaliziranje dokumentov, potrebnih za ženitev, bodo opravljali brezplačno diplomatski in konzularni uradniki.

O izročitveni dolžnosti v mednarodnih zapuščinah in stečajih je bil govor na primernejšem mestu. Istotako o dolžnosti, dajati pravne informacije (obveščati o vsebini zakonodaj). Preostaja še omenitev dolžnosti, da se restituirajo po smrti odlikovanca inozemska odlikovanja (§ 90. slov.-dalm. zap. pat.). Tudi ta dolžnost obstoji po najvišji odločbi z dne 22. maja 1874. samo pod pogojem obstoja recipročnosti.

Specialno mednarodno zasebno pravo.

Specialno ali posebno zasebno pravo (*jus privatum singulare*) zovemo v nasprotju k občnemu (*jus privatum commune*) tisto, ki urejuje zasebnopravna razmerja posebnih stanov, n. pr. trgovskega, ali posebne pravne posle, n. pr. menične, ali posebne pravne dobrine, n. pr. negmotne in sl. Specialno ali posebno MZP zovemo tisto, ki se bavi z razmejitvijo območij teh posebnih zasebnih prav v mednarodnem prometu; tu nastajajo med posebnimi zasebnopravnimi redi analogne kolizije, kakor med občnimi. Potrebe specialnega MZP-a ni treba poudarjati, ker je znano, da je pretežni del mednarodnega zasebnopravnega prometa, zlasti skoro ves mednarodni *commercium* obvladovan od posebnega, ne občnega zasebnega prava.

Izčrpati se predmeti specialnega zasebnega prava, in zato tudi kolizijske norme specialnega MZP-a ne dajo. Da ne naraste obseg knjige, zadostuj, da govorim o tistih, za katere so kolizijske norme najbolj razvite, in sicer o:

- 1.) jurističnih osebah v MZP-u,
- 2.) mednarodnem pravu negmotnih dobrin,
- 3.) mednarodnem trgovskem (trgovinskem) pravu in
- 4.) mednarodnem pravu vrednostnih papirjev, zlasti menice in čeka.

Mogel bi bil razpravljati o njih že v drugem oddelku knjige, a nisem hotel napraviti ondotne tvarine še zapletenejše, nego je. Tudi se je priporočalo, da seznanim prej z normami prava tujcev in mednarodne pravne zaščite. Nerazpravljena ostanejo: mednarodno pomorsko, rečno, zračno, zavarovalno, borzno, valutno pravo in še marsikaka druga grana specialnega MZP-a, ki so vse šele v razvoju. Naše mednarodno pomorsko pravo je obdelal Verona (v prvem zvezku svojega «Pomorskega prava», Zagreb, 1924., in v «Jadranski straži», 1928.), tudi Tomašić.

Radikalnejše sredstvo za odstranitev kolizij specialnih zasebnih prav, nego razmejitev, bi nudilo njih vsebinsko izena-

čenje. To sredstvo je že priporočal Turinski kongres Institutov v letu 1892.; kakor smo spoznali iz t. IV., z velikim uspehom, ker je zajelo in še zajema svetovno pravo ravno iz specialnih zasebnih prav svoje najhvaležnejše, a redke predmete.

XC. Juristične osebe v MZP-U.

Norme MZP-a, ki veljajo po t. XXVIII. za fizične osebe, se ne dajo kratkomalo prenašati na juristične. Že po internih pravnih redih je nastanek jurističnih oseb, v nasprotju k fizičnim, podvržen nekemu državnemu nadzorstvu (često državni koncesiji). Da se delajo ta in druge razlike med fizičnimi in jurističnimi osebami, je razumljivo, ker se ustvarjajo zadnje umetno, in ni nobenih naravnih mej njih številu, njih vplivu, ne življenjski dobi. Utegnejo postati nevarne celó obstoju države same. To uvideva tudi doktrina, ki zato ne postulira za inozemske juristične osebe enako liberalnega pravnega položaja, kakor za inozemske fizične.

Da pravilno presodimo pravni položaj inozemskih jurističnih oseb, moramo uporabljati, kakor pri inozemcih: norme prava tujcev in norme MZP-a; nujno se priporoča in vse preveč zanemarja, da razlikujemo med obojnimi. Pravo tujcev odgovarja na vprašanje, je-li pripuščati inozemske juristične osebe k udeležbi na tuzemskem pravnem prometu. Le, kadar in v kolikor se glasi odgovor na to prvo vprašanje pozitivno, nam povedo norme MZP-a, po katerem materialnem pravnem redu je presoјati pravni nastanek (obstoj), pravno in poslovno sposobnost inozemskih jurističnih oseb.

Na predhodno vprašanje, k a t e r e juristične osebe so i n o z e m s k e, k a t e r e t u z e m s k e, ne odgovarja niti pravo tujcev, niti MZP, temveč isto pravo, ki odloča v pogledu fizičnih oseb, so-li tuzemske ali inozemske, t. j. d r ž a v n o pravo, a, kadar nastanejo konflikti med državnimi pravi raznih držav, m e d n a r o d n o j a v n o pravo. Rešitev teh konfliktov je pri jurističnih osebah še težavnejša, nego pri fizičnih. V splošnem menijo doktrina in zakonodaja (tudi naše države), da naj odloča o tuzemstvu ali inozemstvu jurističnih oseb kraj s e d e ž a njih uprave, pri gospodarskih združenjih kraj sedeža njih k o m e r c i e l n e (ne tehnične) u p r a v e, in sicer kraj r e s n i č n e g a (ne fiktivnega) sedeža. Zatrjujejo se tudi druge navezne okol-

nosti, n. pr. kraj ustanovitve (podpisa delnic), kraj lege imovine, kraj obratovanja. Vojna in povojna judikatura se zlasti rade ozirata na državljanstvo družbenikov, delničarjev, upravnikov in drugih udeležencev, sploh na okolnost, je-li ima na vodstvo (poslovanje) jur. osebe vpliv tuzemstvo ali inozemstvo. Te opozoritve naj zadostujejo v pogledu vprašanja, ki, kakor rečeno, ne spada v MZP in še dolgo ne bo enotno rešeno.

Pravne vire za presojanje pravnega položaja inozemskih jurističnih oseb imamo predvsem v konvencijah (zlasti trgovinskih, citiranih v tretjem oddelku). Ni je trgovinske konvencije, ki bi se ne bavila s tem predmetom, zlasti z normami prava tujcev (pravicami medsebojnih jurističnih oseb). Skoro vse navajajo podrobno, katere vrste jurističnih oseb se »priznavajo« na ozemlju države-pogodbenice in h kakemu poslovanju se ondod pripuščajo. — Podredno veljajo avtonomne zakonodaje, ki so razvite skromno; nekaj (za inozemske delniške družbe in zavarovalnice) jih imamo tudi v vseh pravnih območjih naše kraljevine. — Praeter legem se poslužujemo per analogiam norm, ki veljajo za inozemske fizične osebe; vendar analogija ni vedno na mestu.

Za mednarodno pravo jurističnih oseb so si pridobile zasluge monografije zlasti sledečih znanstvenikov: Lainé (1893), Walker (1897), Fedozzi (1897), Lehmann (1898), Pillet (1904), Mamelok (1906), Tronquoy (1908), Salleile (1910).

1) Na področju prava tujcev nam je razlikovati med dvojno vrsto pravic, za katere se more potegovati inozemska juristična oseba v tuzemstvu ali tuzemska v inozemstvu: med državljanskopravnimi in (pomembnejšimi) javno-, zlasti obrtnopravnimi.

Državljanskopravne pravice, n. pr. skleniti posamezno kupno, najemno, družbeno pogodbo, uživajo inozemske juristične osebe, kakor fizične, bodisi brezpogojno, bodisi pod skromnim pogojem, da obstoji formelna recipročnost (§ 33. odz., § 47. grdj. z.). Izjeme te ravnopravnosti v pogledu državljanskopravnih pravic so zopet iste, kakor pri fizičnih osebah, n. pr. pri pridobivanju nepremičnin. Samo na breme inozemskih jur. oseb (redov), se izvršuje ponekod *epavna* pravica (t. LVI., št. 7).

Že kodanjski kongres Instituta v letu 1897. je priporočal državam, naj pripuščajo inozemske juristične osebe načeloma k vsakršnemu pridobivanju na svojem ozemlju (III. res.), priznal

pa je (v res. IV.—VI.) opravičenost izjem, kadar gre za pridobivanje nepremičnin ali za brezdomensko pridobivanje.

Neprimerno težje dosežejo inozemske juristične osebe javno pravne, zlasti obrtnopravne pravice, za katere se potegujejo v prvi vrsti n. pr. pravico nastanjanja, trgovanja, zavarovanja, drugačnega obrtnega obratovanja. Vse te pravice rezervirajo države v splošnem lastnim državljanom (tudi naša). Inozemskim, fizičnim ali jurističnim, osebam jih podeljujejo le po sklenjenih konvencijah in čisto izjemoma, kadar hočejo n. pr. privabiti tuj kapital, po svojih avtonomnih zakonodajah. Zadnje se zgodi samo na korist inozemskim gospodarskim združenjem, o katerih bom govoril v prvem odstavku in zato tamkaj navedel predmetne avtonomne zakonodaje naše kraljevine.

2.) **P r a v n i n a s t a n e k** inozemske juristične osebe se presoja po pravnem redu, ki velja na kraju njenega sedeža v goridoločenem smislu; ta pravni red (*lex «nationalis»*) odloča torej o zakonitosti njene ustanovitve (o zakoniti obliki in vsebini statutov, najmanjšem iznosu delnic, podpisu in vplačilu osnovne glavnice itd.). Tako že po I. res. Kodanjskega kongresa; pri nas *praeter legem* po analogiji onih norm, po katerih presojamo pravni nastanek inozemske fizične osebe. Le čl. 787. črn. imov. zak. določuje izrečno: «Kad se sudi, jeli zakonit opstanak kakva imaoničnog društva, zaklade i u opšte nelična imaonika, treba se vladati po pravilima mjesta gdje mu je sjedište.» Napačno postopajo po m. m. tiste države n. pr. Nemčija (§ 10. uv. zak. k drž. zak.) ali Rumunija, ki vežejo pravni obstoj inozemske juristične osebe (ne na zakonito konstituiranje v domovini, temveč) na podelitev pravne sposobnosti s strani lastnega državnega oblastva, izhajajoč s fiktivnosti jurističnih oseb (češ, da živijo tuzemsko pravno življenje le po milosti tuzemske zakonodaje, inozemsko le po milosti inozemske). Naše domače zakonodaje stoje na stališču realnosti jurističnih oseb. — *Lex «nationalis»* inozemske jur. osebe odločuje, razen o zakonitem nastanku, tudi o njenem nadaljnjem obstoju, zlasti o zakonitosti razpusta v domovini.

3.) **Lege «nationali»** je presojati tudi obseg pravne sposobnosti inozemske juristične osebe. Čim je za pridobivanje določne pravice ali za prevzem določne obveznosti nesposobna v domovini, je nesposobna tudi pri nas, dasi bi je tuzemski pravni red ne oviral na predmetnem poslu. Polj. zak.

št. 581 uzakonjuje to kolizijsko normo v čl. 1., al. 3., izrečno. A, kakor smo videli pri presoji pravne sposobnosti inozemskih fizičnih oseb, posega v ta načeloma uporabni domovinski pravni red često (z ozirom na ordre public) lokalni pravni red in sicer prohibitivno ali permisivno: v državah, ki prepovedujejo pridobivanje nepremičnin po «mrtvi roki», zadene ta prepoved tudi lege nationali sposobne inozemske redove; obratno se v državah, ki take prepovedi ne poznajo, pripuščajo k pridobivanju nepremičnin lege nationali nesposobni inozemski redovi. Ker so pa vse omejitve pravne sposobnosti do malega statuirane v interesu javnega reda, je n a v i d e z n i rezultat (kakor pri fizičnih osebah) ta, da se pravna sposobnost inozemskih jurističnih oseb ne ravna lege «nationali», temveč territoriali. — Iz pravne sposobnosti inozemske juristične osebe sledi (kot korelat) njena sposobnost, nastopati kot s t r a n k a v t u z e m s k i p r a v d i.

4) Končno se ravnata lege «nationali» p o s l o v n a in p r a v d n a sposobnost inozemske juristične osebe, zlasti torej pravice in dolžnosti načelstva, obseg njegovih zastopniških upravičenj itd. Napačno je, ako se v pravdi inozemske juristične osebe k zastopanju ne pripustijo njeni pravilno postavljeni inozemski organi, temveč se terja zastopanje po tuzemski reprezentanci. (Kakor spoznamo kasneje, morajo imeti tuzemske reprezentance samo ona inozemska gospodarska udruženja, ki so pripuščena k tuzemskemu o b r t n e m u obratovanju). — Pravilnost teh kolizijskih norm potrjuje tudi II. res. Kodanjskega kongresa: «Zato imajo tuje juristične osebe v vseh primerih pravdno sposobnost, kot tožnice in toženke, pred sodišči vseh držav, čim pristopijo njih pravilni zastopniki. Zastopanje se vrši pri vseh korakih državljanskega življenja v soglasju ž njih domovinsko zakonodajo.»

1. dostavek: Tuja gospodarska udruženja.

Gospodarska udruženja, zlasti trgovska, industrijska, finančna, zavarovalna, uživajo v p r a v u t u j c e v prednosti pred drugimi inozemskimi jurističnimi osebami. Nobene posebnosti ne veljajo za nje v MZP-u. — Privilegiranje gospodarskih udruženj je utemeljeno v gospodarskih razlogih in njih manjši politični pomembnosti. Dočim si pri drugih inozemskih jurističnih osebah države pridržujejo svobodo, je-li in v kakem obsegu jih pripuščajo k delovanju (obratovanju) na lastnem ozemlju, je ta

svoboda na korist inozemskim gospodarskim združenjem, zlasti delniškim družbam in drugim kapitalističnim združenjem, že zelo opuščenah; največ po konvencijah, a tudi po avtonomnih zakonodajah. Najnovejše prizadevanje evropskih držav gre že za tem, da se sklene kolektiven dogovor o splošnem pripuščanju vsaj delniških družb k obrtnemu poslovanju na vsem konvencijskem ozemlju, ki naj nadomesti sedanje singularne konvencije ozir. avtonomne zakonodaje; načrt takega kolektivnega dogovora je bil izdelan na 12. medparlamentarni trg. konferenci leta 1925. v Rimu.

Kar se tiče vsebine prednosti, ki se koncedirajo inozemskim delniškim družbam, naj citiram resolucije 13. Institutovega kongresa v Hamburgu leta 1891., ki vsebujejo hkratu od Instituta priporočene kolizijske norme MZP-a:

I. «Delniške družbe, ustanovljene v soglasju z zakoni države, v kateri so nastale, so brez splošnega ali posebnega dovoljenja upravičene, da nastopajo pred justico drugih držav. Dalje so upravičene, da tamkaj delujejo, ustanavljajo zastopstva ali kakršnekoli sedeže delovanja, držeč se pri tem zakonov in predpisov ondotnega javnega reda.»

II. «Delovanje delniških družb, njih pravice, obveznosti in odgovornost njih zastopnikov se tudi v drugih državah presoja po zakonih države, kjer so nastale.»

III. «Delniške družbe, ki ustanove podružnice ali sedeže delovanja v drugi državi, morajo spolniti tam formalnosti objave, ki so predpisane od zakonov teh držav. Če teh formalnosti ne bi spolnile, delovanje podružnic še ne bi postalo nično. Vendar se morejo upravitelji in zastopniki družb pozvati za tako delovanje na odgovor po zakonih države, kjer je bil storjen prestop.»

IV. «Zakoniti pogoji za izdajanje in za trgovanje z delnicami ali obveznicami tujih družb se presoja po zakonih države, v kateri so bili izdani ali se trgujejo.»

V. «Za državo nastanka delniške družbe se smatra tista, v kateri je bil ustanovljen brez prevare družbin zakoniti sedež.»

Vsebina prednosti, ki jih nudi inozemskim gospodarskim združenjem na ša kraljevina, izhaja, kakor drugod, v prvi vrsti iz sklenjenih konvencij. Z avtonomnimi zakoni posameznih pravnih območij nudimo take prednosti inozemskim delniškim družbam in zavarovalnicam, v Sloveniji-Dalmaciji še inozemskim družbam z omejeno zavezo. Za prve

veljajo: slov.-dalm. ces. nar. z dne 29. novembra 1865., št. 127 drž. zak., čl. 91.—98. srb. zak. o akc. dr. z dne 10. decembra 1896. (z izmenama i dopunama od 17. novembra 1898.), hrv.-slav.-vojv. trg. zak. z dne 16. maja 1875. (§§ 210.—217.). Za druge (inozemске zavarovalnice): slov.-dalm. zak. z dne 29. marca 1873., št. 42 drž. zak., srb. zak. z dne 31. marca 1892. Za inozemske družbe z oniejeno zavezo: slov.-dalm. zak. z dne 6. marca 1906., št. 58 drž. zak. (§§ 107.—114.). Jugoslovansko ministrstvo za trgovino in industrijo je s ponovnimi razpisi opozorilo pokrajinska oblastva na potrebo, da terjajo od inozemskih gospodarskih udruženj spolnitev pogojev, predvidenih od cit. zakonov. — Ti pogoji so v s p l o š n e m sledeči: 1.) Inozemsko udruženje mora v svoji domovini pravno obstajati in tam resnično in v redu delovati; 2.) Med našo in domovinsko državo inozemskega udruženja mora obstajati formelna recipročnost; 3.) Inozemsko udruženje mora za tuzemsko obrtno poslovanje postaviti reprezentanco z neomejenim pooblastilom; 4.) Kadar bi potrebovalo državno koncesijo tuzemsko udruženje, jo mora izposlovati tudi inozemsko. Nekaj strožji so pogoji srb. zak. iz leta 1896., po katerega čl. 92., br. 5, mora inozemska delniška družba priznati »u svira parnicama, koje bi se izrodile zbog poslova koje su zaključila društvena zastupništva u Srbiji, nadležnost srpskih zakona i sudova,» in po katerega čl. 94. morajo voditi poslovne knjige v srbskem jeziku in dinarski valuti. Vsi cit. zakoni predvidevajo tudi določbe, po katerih se more pripustitev k tuzemskemu obrtnemu poslovanju zopet odtegniti (zlasti, kadar odpade naknadno kateri gori navedenih pogojev za pripustitev, ali iz razlogov, iz katerih bi se ustavilo poslovanje tudi tuzemskemu udruženju). —

Kadar inozemsko gospodarsko udruženje ni juristična oseba, temveč družba (societas), bi morale veljati norme občnega, ne specialnega MZP-a. Najčešče bi torej odločevala lex nationalis družbenikov (socijev). To bi povedlo do nesprejemljivih rezultatov zlasti tedaj, kadar bi lex nationalis družbenikom ne bila skupna, ampak različna. Ker pa imajo tudi taka gospodarska udruženja, dasi niso juristične osebe, neko središče svojega delovanja (sedež), zato se fingira v MZP-u oni pravni red, ki velja na tem sedežu, za vsem družbenikom skupno lex nationalis, in se presoja po njem pravni obstoj in vse pravno relevantne sposobnosti takih gospodarskih udruženj. —

Za mnoga udruženja, zlasti še za mnoge imovinske sklade vlada spor, tvorijo-li samostojne, t. j. od udružencev ozir. uživalcev različne pravne subjekte ali ne. Po m. m. okoliščini, da so taka udruženja in taki skladi (zapuščinski, stečajni) včasih kratkoživi, da ne smejo, kadar jim je gospodarski namen likvidacija, pridobivati novih pravic in prevzemati novih bremen, da je nekim imovinskim skladom (ustanovam) čuvati zgolj substanco in deliti plodove, niso noben utemeljen razlog, da bi se jim kratila lastnost samostojnih pravnih subjektov. Te okoliščini omejujejo zgolj o b s e g pravne sposobnosti, ki je pri jurističnih osebah bolj diferenciran, nego pri fizičnih; a tudi fizične osebe ne uživajo povsod enake pravne sposobnosti in so jih še veliko manj uživale v zgodovini.

2. dostavek: T u j e d r ž a v e.

Pri javnopravnih korporacijah, h katerim spada kot najvišja z atributi vrhovnosti država, njih lastnost, so-li tuzemske ali inozemske, ni nikdar dvomljiva. — Da postajajo v MZP-u potrebne posebne norme za nje, izvira od tod, ker se ne omejujejo na izvrševanje vrhovnostnih funkcij, temveč se (čim dalje marljivejše) udeležujejo zasebnopravnega prometa, ne-le doma, ampak tudi v tujini in s tujino.

Dosledno bi bilo, da se uporabljajo na nje, kadar nastopajo v mednarodnem zasebnopravnem prometu, dasi so države, že znane norme, ki veljajo za inozemske juristične osebe ev. one za inozemska gospodarska udruženja. Na to doslednost se tudi povrača najmlajša doktrina (Weiss: predavanje na haaški akademiji za mednarodno pravo; Sperl: Lehrbuch der blg. Rechtspflege, str. 32; Schellander: Pravni Vestnik leta 1927., št. 3—4). A praksa je druga, zlasti v Franciji in Angliji, a tudi v Švici, Nemčiji, Avstriji. Po tej praksi smejo države v inozemstvu sicer uveljavljati svoje zasebnopravne zahteve kot tožnice, ne smejo pa biti ondi tožene, še manj se sme zoper nje dovoliti v inozemstvu izvršba. Praksa smatra položaj toženca in zavezanca za nezdružljiv z vrhovnostjo, katero je treba očuvati državam tudi v inozemstvu (par in parem non habet iudicium). Le, kadar se podvržejo države tujedržavnemu sodstvu prostovoljno, ali kadar gre spor za nepremičnine, ležeče na tujedržavnem ozemlju, ali za pravice na njih, tedaj odpade tudi po cit. praksi eksemcija od inozemske jurisdikcije. Na to prakso opozarjam (dasi ji

novejša doktrina ne pritrjuje) zato, ker tvorijo vir MZP-a tudi običaji; opozarjam pa hkratu, da predmetnega običaja ni lahko dokazati, ker so se v starejših časih države veliko manj udeleževale zasebnopravnega prometa, nego se ga danes; dalje, da se da pravni običaj z mlajšo protiprakso odpraviti. Hamburški kongres Instituta iz leta 1891. je načeloma pritrdil pravilnosti opisanih privilegov, a že on navaja dolgo vrsto tožb, ki jih izreka dopustnimi zoper države pred tujedržavnim sodstvom. — Splošne podsodnosti države v inozemstvu nimajo nikoli, vedno le posebne.

XCI. Mednarodno pravo negmotnih dobrin.

Negmotne dobrine, ki jih ščiti skoro ves kulturni svet, so: a) slovstvena in umetniška dela (ter fotografije); b) izumi, žigi, vzorci in modeli; c) imena in sorodne označbe (zlasti trgovcev, obrtnikov in njih podjetij). Med negmotnimi dobrinami, ki še utegnejo postati deležne pravne zaščite, naj omenim znanstvene proizvode kot take, ki so sedaj zaščiteni le, čim so publicirani kot slovstvena dela, patentirani kot izumi in sl. Po zgledu lastnine na gmotnih stvareh (a tudi za razlikovanje od nje) imenujem pravice na negmotnih dobrinah svojino; razlikujem torej: ad a) literarno in artistično svojino (avtorsko pravo v ožjem pomenu besede); ad b) industrijsko svojino («obrtina» je pretesen izraz); ad c) imensko pravo. Literarna, artistična in industrijska svojina skupaj se imenujejo intelektualna. — V zgodovinskem razvoju se je intelektualna svojina ščitila najprej političnopravno (kot privilegiji), kasneje tudi kazenskopravno. Danes je splošno uzakonjena civilnopravna zaščita, spremljana od kazenskopravne. Imena in označbe so največ zaščiteni še političnopravno; a imamo že izjeme civilnopravne zaščite. — Intelektualna svojina je urejena s specialnimi zakoni, kar olajšuje od naglega razvoja terjane premembe zakonitih določb. — Potrebe mednarodne zaščite negmotnih dobrin ni treba utemeljevati. Notorno je, da jo potrebujejo avtorji teh dobrin še v večji meri, nego lastniki gmotnih. Dela pisateljev in umetnikov, izumi in kvalificirano blago najdejo konsumente po vsem svetu, dočim nepremičnine ne zapuste nikdar, druge premičnine izjemoma ozemlje domovinskega pravnega reda. Avtorji, izumitelji, tvorničarji in veletrgovci bi zgubili znaten del plodov svojega truda, ako bi bili zaščiteni samo v domovini. Nezaščitenost v tujini bi

kvarno vplivala celó na zaščito v domovini; kajti knjige se dajo ponatiskovati, umetniška dela posnemati, patentirani predmeti izdelovati v tujini in uvažati v autorjevo domovino.

MZP-u je rešiti dolgo vrsto vprašanj:

1.) Katere negmotne dobrine so tuzemske, katere inozemske? Že odgovor na to predhodno vprašanje dela težave. Ni namreč kriterija, na kateri bi se bile — za razlikovanje domačih negmotnih dobrin od tujih — že zedinile vse države, ki medsebojno izmenjujejo te dobrine. Najnaravnejše je teritorialno načelo, po katerem ščiti vsaka država vse negmotne dobrine, ki so nastale (se ustvarijo, kreirajo) na njenem ozemlju, brez ozira na narodnost stvaritelja. Kadar je stvaritelj inozemec, terjajo neke države še, da mora v državi nastanka in zaščite domicilirati ali imeti svoje podjetje. Teritorialno načelo ima za predpostavko, da je v državah, ki izmenjujejo negmotne dobrine, pravo teh dobrin primerno razvito. Če ena držav prava negmotnih dobrin ne pozna ali ga ni zadostno razvila, potrebuje teritorialno načelo dopolnitev s personalnim, t. j. domovinska država mora zaščititi poleg negmotnih dobrin, kreiranih na lastnem ozemlju, tudi kreacije lastnih državljanov v tujini. — Nevzdržno pa bi bilo čisto personalno načelo, po katerem bi vsaka država ščitila le negmotne dobrine lastnih državljanov (iz tu-ali inozemstva), dočim bi negmotnih dobrin inozemcev, dasi ustvarjenih v tuzemstvu, ne ščitila. V poljskem avtorskem zakonu z dne 29. marca 1926. se je pojavilo še tretje, realno načelo: Poljaki ščitijo tudi slovstvena dela inozemcev, ki izidejo v inozemstvu, a v poljskem jeziku. — Široko pojmovanje tuzemske in tesno pojmovanje inozemske negmotne dobrine zelo pospešuje zaščito autorjev.

2.) Mednarodna zaščita negmotnih dobrin, t. j. zaščita, ki jo iščejo lastniki negmotnih dobrin v tujini, je dvojne vrste, kar korespondira z dvojno vrsto teh dobrin. So negmotne dobrine, ki postanejo pravno zaščitene že s svojim nastankom n. pr. dela literarne in artistične svojine, praviloma tudi imena in sorodne označbe. So druge negmotne dobrine, za katere mora stvaritelj pravno zaščito šele izposlovati v predpisanem postopanju: izume dati patentirati, žige registrirati, vzorce in modele deponirati; da vzdrži izposlovano zaščito, mora plačevati letne pristojbine itd. — Lastniki negmotnih dobrin prve vrste rekla-

mirajo mednarodno zgolj njih priznavanje s strani tujine; a lastniki negmotnih dobrin druge vrste reklamirajo pripustitev k inozemskemu patentiranju, registriranju, deponiranju in sl. Da se izrazim v privajenih nazivih, gre tudi v mednarodnem pravu negmotnih dobrin včasih za golo priznavanje (respektiranje) drugje pridobljenih pravic, včasih za pripustitev inozemskih stvariteljev k udeležbi na tuzemskem pravnem prometu.

3.) Za koncediranje mednarodne zaščite negmotnih dobrin stavljajo državne pogoje razne vrste. Izjeme so tiste države — na čelu koraka Francija — ki ščitijo vsaj neke inozemske negmotne dobrine (literarna in artistična dela) brez pogoja (znameniti dekret z dne 28. marca 1852.). Druge države terjajo, da obstajaj formalna recipročnost; ščitijo torej inozemske negmotne dobrine le tedaj, kadar tudi inozemstvo pri zaščiti ne dela razlike med domačimi in tujimi negmotnimi dobrinami. Sporadično postavljajo države pogoj materielne recipročnosti, dovoljujoč zaščito inozemskih negmotnih dobrin le v tisti meri, v kateri ščiti inozemstvo negmotne dobrine iz njih države. Dobra stran tega zadnjega sistema je, da se izvaja ž njim na tujo državo pritisek, naj svojo pomanjkljivo ali zastarelo zakonodajo izboljša. Prednost prvega sistema (pogojenosti od obstoja formalne recipročnosti) je, da sodiščem ni treba uporabljati tujega materielnega prava, temveč domače. So končno države, ki jim ne zadostuje obstoj ne formalne, ne materielne recipročnosti, ki temveč zahtevajo diplomatsko (sklenitev zaščitnega dogovora). Le včasih jim namesto takega formalnega dogovora zadostuje publikacija enostranske izjave lastnega državnega organa (just. ministrstva), da je recipročnost zaščite s tujo državo de facto podana. Najbolj razširjen je mešani sistem, po katerem se negmotne dobrine iz nekih inozemstev ščitijo po sklenjenih dogovorih (izmenjanih izjavah), iz drugih pod (avtonomno uzakonjenim) pogojem formalne recipročnosti (ali drugačne).

Dogovori so singularni ali kolektivni. K zadnjim spadajo znameniti unijski dogovori, o katerih bom govoril pod št. 7. Irarajo vse prednosti kolektivnih dogovorov: Negmotne dobrine, ki se ščitijo izza svojega nastanka (literarna, artistična dela, imena), postanejo takoj s kreacijo zaščitene na vsem unijskem ozemlju (v Evropi in izven nje), a negmotne dobrine, za katere

je treba zaščito šele izposlovati (žigi, vzorci, modeli), postanejo zaščitene na vsem unijskem ozemlju, čim je izposlovana zaščita na enem samem mestu (pri posebnem mednarodnem bureau-ju). Le za izposlovanje patentov takega osrednjega urada ni (in ga ne bo možno osnovati); a zato je izumiteljem s patentiranjem v eni unijskih držav garantirana prioriteta v vseh drugih.

4.) V pretečenih desetletjih so države rade stavljale nadaljnji pogoj, da morajo biti negmotne dobrine zaščitene najprej v lastni domovini. Niso ščitile izumov, žigov, vzorcev in modelov, če niso bili patentirani, registrirani, deponirani prej v domovini; že izposlovana inozemska zaščita je prestala, čim je prestala domovinska. To je bil tzv. sistem odvisnosti inozemske zaščite od domovinske. V novejšem času se ta pogoj opušča. Unijski dogovor za zaščito industrijske svojine ga pozna le še za žige, ki jih registrira mednarodni bureau samo, če so registrirani v domovini (in na prošnjo domovinskega urada). Reminiscenco na sistem odvisnosti tvori tudi čl. 7., al. 2., unijskega dogovora za zaščito literarne in artistske svojine, po katerem avtorska zaščita v inozemstvu ne more trajati dalje, nego v avtorjevi domovini. Obe izjemi utegneta v teku razvoja odpasti, ker nista utemeljeni; lastniki negmotnih dobrin včasih na zaščito v domovini niti ne reflektirajo, kar pa ne sme biti ovira, da jo dobe izven nje.

5.) Tudi dogovor na medsebojno zaščito negmotnih dobrin koristi državljanom pogodbenih držav le, če je avtonomno pravo negmotnih dobrin v državah-pogodbenicah primerno razvito. Kadar to ni, nastane potreba, da se sprejmejo v zaščitne dogovore materielno-pravne določbe, po katerih se bo nudila dogovorjena pravna zaščita. Navzočna pripomba velja zlasti za unijske dogovore. Njih pretežna vsebina se bavi z materielnim pravom negmotnih dobrin, namreč z onim minimom pravne zaščite, za kateri so se unijske države zavezale, da ga bodo izkazovale medsebojnim negmotnim dobrinam. Tako dogovorjena pravna zaščita vpliva ugodno nazaj na izboljšanje avtonomnih zakonodaj; kajti na dolgo ne gre, da bi uživali inozemci z unijskega ozemlja v državi izdatnejšo zaščito, nego jo uživajo državljani po avtonomni zakonodaji. Na ta način se je ustvarilo ne le za unijska razmerja (do neke meje) vsebinski izenačeno pravo negmotnih dobrin, ampak se mu po vsebini približujejo tudi avtonomne zakonodaje, ki skoro

nikoli več ne zaostajajo, često pa v meri zaščite preHITEVAJO unijsko pravo. Tako si hkratu razlagamo, da dobiva pravo negmotnih dobrin značaj svetovnega prava. — Na drug način je poskrbela novela z dne 27. aprila 1928. k našemu zakonu o zaščiti industrijske svojine (iz leta 1922.), da zaščita lastnih državljanov ne zaostane za zaščito inozemcev na podlagi mednarodnih pogodb: «Državljeni naše kraljevine smejo zahtevati, da se uporabljajo na njih korist določbe mednarodnih pogodb za zaščito industrijske svojine vedno, kadar jim dajejo te določbe več koristi, nego bi jih imeli po predpisih notranjih zakonov naše kraljevine» (čl. 1., oziroma novi 4. al. k § 161. zak. iz leta 1922.).

6.) V kolikor je pravo negmotnih dobrin raznih držav vsebinski izenačeno, odpadejo konflikti pravnih redov, in s tem potreba kolizijskih norm. Vendar je še dosti konfliktni snovi. Avtonomne zakonodaje se še n. pr. niso zedinile na enotno pojmovanje, kaj je literarno (umetniško) delo, kaj žig, vzorec, model; katera upravičenja naj imajo avtorji teh posameznih umskih proizvodov; koliko časa naj traja njih zaščita; iz katerih razlogov naj prestane itd. — Pri mednarodni zaščiti lastnine na gmotnih stvareh se analogni konflikti pojavljajo redkeje, ker se lastnina na gmotnih stvareh ščiti v vseh državah v najneomejenejšem obsegu in časovno ni limitirana. V kolikor pa obstoje take omejitve, veljajo tudi za inozemsko gmotno lastnino, ker jih zahteva tuzemski javni red. Isto rešitev je uporabiti na inozemska literarna in artistična dela (in na fotografije). Ako segajo upravičenja, ki so nastala inozemskemu avtorju iz njih po inozemskem pravnem redu, dalje, nego upravičenja iz tuzemskih takih del, se v tuzemstvu ne morejo uveljavljati. Pri tako mladi pravni panogi, kakršna je pravo negmotnih dobrin, ne moremo pričakovati od državljanov, da naj respektirajo inozemske negmotne dobrine v večjem obsegu in daljšo dobo, nego store to v pogledu domačih. Kot kolizijska norma velja torej *lex territorialis*, ne *lex originis*. Tako tudi po unijskem dogovoru o zaščiti literarne in artistične svojine (samo da se mora med unijskimi državami nuditi zaščita najmanj po izmeri unijskega materialnega prava). — Ista kolizijska norma *legis territorialis* (ne *originis*) velja za izume, žige, vzorce in modele, a iz drugega razloga: ker črpajo vsi pravico na zaščito iz okolnosti, da jih je inozemstvo pripustilo k patentiranju, registriranju, deponiranju;

zato se ravna po ondotnem pravnem redu tudi vsebina in doba izposlovanje zaščite. Legem territorialem uzakonjuje tudi unijski dogovor za zaščito industrijske svojine. Pozna le izjemo čl. 6., po katerem se ščitijo žigi *telle quelle* (lege originis). Izjema je bila napravljena v času, ko so se mnoge države branile, ščititi besedne žige, česar se danes ne branijo več (torej radi nerazvitosti teritorialnih zakonodaj). Za patente, vzorce in modele velja pravni red ščiteče države brez vsake izjeme; pripeti se zato, da so jim vsebina, obseg in doba zaščite po raznih državah različna.

7.) Poglavitna vira konvencijskega mednarodnega prava nemotnih dobrin sta večkrat omenjena unijska dogovora: Bern-Berlin-Rimski dogovor za zaščito literarne, artistske in fotografske svojine in Paris-Washington-Haaški dogovor za zaščito industrijske svojine (ki predvideva v čl. 8. tudi zaščito neregistriranega trg. imena). Prvi teh dogovorov je bil sklenjen 9. septembra 1886. v Bernu, dobil 4. maja 1896. dodatek v Parizu, bil nato 13. novembra 1908. revidiran v Berlinu, dobil 20. marca 1914. neznatno dopolnitev v Bernu; a leta 1928. je bila izvršena njegova ponovna obsežna revizija na kongresu v Rimu. Drugi dogovor je bil sklenjen 20. marca 1883. v Parizu, bil revidiran 14. decembra 1900. v Bruselju, 2. junija 1911. v Washingtonu, 14. aprila 1891. dopolnen v Madridu s posebnim dogovorom o centralni registraciji žigov, ki je bil kasneje istotako revidiran 14. decembra 1900. v Bruselju ter 2. junija 1911. v Washingtonu. Oba dogovora, Pariški in Madridski, sta bila leta 1925. znova pretresena v Haagu in so 6. novembra 1925. bile k njima sklenjene nove dopolnitve. Na istem haaškem kongresu in istega dne je bil sklenjen nov dogovor o centralnem deponiranju vzorcev in modelov. Članice teh unijskih dogovorov so postale v teku let skoro vse evropske države in mnoge izvenevropske. Naša kraljevina je doslej (z veljavo od 26. februarja 1921., Sl. Nov. br. 38/1921) pristala na unijski dogovor o zaščiti industrijske svojine, katerega članica (ustanoviteljica) je bila že kraljevina Srbija (tudi a. o. monarhija). Najnovejše (haaško) besedilo z dne 6. novembra 1925. je bilo od nas ratificirano 19. junija 1928. (Sl. Nov. z dne 26. septembra 1928., br. 223.) — Na dogovor o zaščiti literarne, artistske in fotografske svojine še nismo pristali (kakor ni a. o. monarhija, pač pa Črna gora). Vendar je revi-

dirani Bern-Berlinski dogovor z dne 13. novembra 1908. danes v veljavi med nami in nemškimi državljani na podlagi trgovske pogodbe z Nemčijo z dne 6. oktobra 1927. Singularnih dogovorov za zaščito industrijske svojine imamo sklenjenih, oziroma razširjenih na vse državno ozemlje več, a so manj pomembni, ker so dotične naše sopogodbence hkratu z nami članice unije.

V kolikor ni dogovorov, se vrši zaščita negmotnih dobrin v naši kraljevini po avtonomnih zakonodajah, v kolikor jih imamo; za zaščito industrijske svojine imamo že enoten pravni red. Podrobnosti v dost. 1.—3.

8.) Od komaj pregledne književnosti, ki se bavi s pravom negmotnih dobrin in ž njih mednarodno zaščito, naj navedem le nekaj monografij, ki razpravljajo o osnovnih in konstrukcijskih vprašanjih: za avtorsko pravo (v ožjem pomenu besede): Osterrieth (1892 in mnogo mlajših del), Röthlisberger (gen. tajnik unije: 1902 in mlajša dela), Hermann-Otavsky (1903), Kohler, (1907); za patentno pravo: Bettelheim (1907); za žigovno pravo: Lambert (1903), Adler (1909); za pravo vzorcev in modelov: Pappenheim (1905), Brunstein (1901); za imensko pravo: Giesker-Zeller (1915). Jugoslovansko pravo industrijske svojine je temeljito obrazložil Bartoš (1927), patentno Sladović (1925), avtorsko Šuman (1928: Bernska konvencija i njene revizije). — Izhajajo tudi posebni strokovni časopisi, posvečeni eni ali drugi ali več panogam prava negmotnih dobrin.

1. dostavek: Slovstvena, umetniška in fotografska svojina.

V Sloveniji in Dalmaciji je ta svojina zaenkrat avtonomno zaščitená z zakonom z dne 26. decembra 1895, št. 197. drž. zak.; v Hrvatski, Slavoniji in Vojvodini s hrv.-slav.-ogr. zak., čl. XVI., z dne 26. aprila 1884. Že iz starosti letnic izhaja potreba reforme obeh zakonov. A druga naša pravna območja te vrste intelektualne svojine sploh še ne ščitijo, razen novinarskih člankov po določbi čl. 17. enotnega tiskovnega zakona z dne 6. avgusta 1925., br. 179. Sl. Nov. Načrt enotnega avtorskega zakona za vso kraljevino je pripravljen (gl. obrazložitev v Sl. Pravniku, št. 11./12. iz leta 1928.); ustrezal bo vsem po-

stulatom Bern-Berlin-Rimskega dogovora, tako da bomo mogli postati člani te unije.

V Sloveniji in Dalmaciji so po cit. zak. zaščiteni vsa dela slovstva, umetnosti in fotografije, ki izidejo v območju zakona; dalje vsa taka dela, katerih avtorji so naši državljani, naj je delo izšlo v tu- ali inozemstvu (§ 1). Vsa druga dela so zaščiteni le po vsebini državnih dogovorov (§ 2., al. 2.). Slov.-dalm. avtorski zakon uzakonjuje s tem teritorialno načelo, dopolneno s personalnim. Avtonomno nezaščiteni so pri nas zgolj dela inozemcev, ki izidejo v inozemstvu. Taka dela ščitimo pod pogojem diplomatske recipročnosti. Trdi pogoj diplomatske recipročnosti je postal sčasoma nevzdržen; zato je dobila cit. določba § 2., al. 2., z novelo z dne 26. februarja 1907., št. 58. drž. zak., dostavek, glasom katerega more, kadar ni dogovora, zaščito avtorskega zakona na inozemska dela razširiti justični minister z naredbo, ki jo objavi v državnem zakoniku (čim je ugotovil obstoj faktične medsebojne zaščite). Takih naredb je izdal avstrijski justični minister več, a so za slov.-dalm. pravno območje (z novimi političnimi razmerami) zgubile veljavo; jugoslovanski minister pravde še ni izdal nobene. — V Hrvatski, Slavoniji in Vojvodini so zaščiteni vsa dela državljanov, naj izidejo kjerkoli, dela inozemcev takrat, kadar jih izdajo pri tuzemskih založnikih, ali kadar biva inozemski avtor v tuzemstvu najmanj dve leti in plačuje davke (§ 79). Po tem zakonu je pojem domačega dela nekoliko tesnejši, in pojem tujega dela širši, nego po slov.-dalm. avtorskem zakonu. — Osnutek našega novega enotnega avtorskega zakona izhaja, kakor oba sedaj veljavna, z mešanega teritorialno-personalnega načela, predvideva pa še primer realnega načela po zgledu polj. aut. zak. Za zaščito del inozemcev, ki izidejo v inozemstvu, postavlja milejši pogoj zakonite (faktične), ne diplomatske recipročnosti. S tem bodo avtorske pravice inozemcev v pogledu tuzemske zaščite izenačene ž njih drugimi državljanopravnimi pravicami, za katerih zaščito se po § 33. odz., ozir. § 47. grdj. zak. terja tudi le obstoj zakonite (faktične) recipročnosti.

Vsebinska, obseg in doba zaščite se ravna po obeh naših avtonomnih zakonodajah lege territoriali. Za dela, ki izidejo sočasno v območju naših avtorskih zakonov in izven tega območja se smatra, da so izšla v tuzemstvu.

2. dostavek: Industrijska svojina.

Industrijska svojina je v naši kraljevini avtonomno zaščitena enotno z zakonom z dne 17. februarja 1922., br. 69. Sl. Nov. S tem zakonom, ki ščiti izume, žige, vzorce in modele, so bili derogirani prejšnji partikularnopravni zakoni, katerih je imelo vsako pravno območje več; dalje začasna uredba z dne 15. novembra 1920. K zakonu iz leta 1922. je izšla dne 27. aprila 1928., Sl. Nov. br. 116., novela, ki ga je spravila v soglasje z novimi določbami haaške konvencije iz leta 1925. V razmerju k članicam Pariz-Washington-Haaške unije velja naš avtonomni zakon seveda le, v kolikor ima za nje ugodnejše določbe.

Čl. 161. cit. zak. postavlja pogoje za avtonomno zaščito inozemskih izumov, žigov, vzorcev in modelov, prijavljenih k tuzemski zaščiti, s sledečimi besedami: »Če ni dogovorov, uživajo inozemci zaščito tega zakona, čim obstoji vzajemnost.« S to odločbo je uzakonjen, kakor bo v bodočem enotnem avtorskem zakonu, humani pogoj obstoja faktilčne recipročnosti. Ni pa prav, da nalaga isti čl. 161. dokaz tega obstoja, kadar je dvom, stranki, ki se hoče z zakonom okoristiti; dokaz bi moralo dognati oblastvo iz uradne dolžnosti. Dalje morda ni v redu, da čl. 161. ne razlikuje med onimi inozemskimi prijavitelji, ki domicilirajo ali imajo svoje podjeje v tuzemstvu, in onimi, ki je imajo ali ki domicilirajo v inozemstvu; prvim bi se mogel pogoj obstoja recipročnosti odpustiti. Ker pa je skoraj vse inozemstvo, ki se poteguje za zaščito industrijske svojine pri nas, včlanjeno v uniji, je to vprašanje komaj praktično.

Vsebina, obseg in doba zaščite, istotako razlogi njene ugasnitve se ravnaajo lege territoriali, torej po določbah našega zakona. Povsem je naša zaščita neodvisna od zaščite v domovini: inozemski patenti, žigi itd. so tam lahko ugasli, pri nas še zaščiteni. Tudi inozemski izreki ničnosti ne ukinjajo tuzemske zaščite.

3. dostavek: Ime in sorodne označbe.

Imena in sorodne označbe (podjetij in obratovališč) so bila v zgodovini naših pravnih območij in so iz večine še v sedanosti zaščitene politično- in kazenskoopravno. Civilnopravna zaščita prodira šele v najnovejšo zakonodajo, n. pr. v novelirani § 43. odz., a je nedvomno upravičena, ker so tudi ime in sorodne označbe civilnopravne negmotne dobrine. Le za registrirane

firme so ti dvomi že zdavnaj odpali. Potrebna je tudi mednarodna zaščita imena in sorodnih označb. Paris-Washingtonski unijski dogovor jo uzakonjuje za neregistrirano trgovsko ime s sledečimi besedami: «Trgovsko ime je zaščiten v vseh unijskih državah, ne da bi bilo treba, je deponirati, naj tvori del tovarniškega ali trgovinskega žiga ali ne» (čl. 8.). Ker je naša kraljevina članica unije, nudimo in uživamo po tem členu zaščito neregistriranega trgovskega imena tudi mi. Singularnih pogodb za zaščito te negmotne dobrine nimamo, pač pa še sledečo avtonomno določbo § 146. zak. z dne 17. februarja 1922.: «Prepovedano je ... 1.) označevati proizvode, ki so namenjeni prometu, brez upravičenja s ... tujo firmo ali tujim nazivom obratovališča ali puščati proizvode, označene na tak način, v promet ali jih prodajati, prepovedano dalje, upotrebljati brez upravičenja v reklamah in v oglasih tuje ime, tujo firmo ali tuj naziv obratovališča; 2.) posnemati v ta namen tuje ime, tujo firmo, ali tuj naziv obratovališča». Sankcija sledi v § 148. Tuji državljani se morejo okoristiti z vsemi temi določbami (§ 43. odz., § 146. cit. i. dr.), ako dokažejo po splošnem predpisu §-a 33. odz., oziroma §-a 47. grdj. zak., da obstoji faktična recipročnost.

XCII. Mednarodno trgovsko (trgovinsko) pravo.

1.) Skoro vse države poznajo poleg občnih državljanskih zakonikov posebne trgovske (trgovinske). Tudi vsa pravna območja naše kraljevine: Slovenija in Dalmacija zak. z dne 17. decembra 1862., št. 1. drž. zak. iz leta 1863., Srbija zak. z dne 26. januarja 1860., Hrv.-Slav.-Vojvodina zak., čl. XXXVII., z dne 16. maja 1875., Bosna-Hercegovina zak. z dne 24. junija 1883. Črnogorski trg. zak. z dne 22. januarja 1910. soglaša s srbijanskim. Nobeden ni brez prememb in dopolnitev.

Določbe državljanskih prav so za trgovce in trgovino včasih prestroge, včasih premile, najčešče pomanjkljive. Trgovinski obrat ne ljubi od državljanskega prava predpisanih obličnosti, potrebuje več zakonitih zastavnih in retencijskih pravic, večjo zaščito zaupanja v vnanje dejanske stane, abstraktne obligacije, solidarno zavezanost dolžnikov, krajše roke zastaranja in dr. Državljansko pravo ni razvilo številnih pogodb, potrebnih trgovcem: komisijske, spedijske, tovarniške, zavarovalne, raznih asociacijskih i. dr.

2.) Ker je trgovina kozmopolitičnega značaja, je vsebinsko izenačenje trgovskih zakonikov lažje izvedljivo, nego državljskih. Vendar ima tudi ta možnost meje. Že Napoleon je vpostavil komisijo za studij unifikacije evropskih trgovskih zakonikov, a komisija je prišla do zaključka, da se da doseči unifikacija samo za posamezne tvarine. Stoletna skušnja potrjuje pravilnost tega zaključka. Svetovnega trgovskega prava imamo v Evropi še danes malo (največ za železniški obrat). Vprašanja, kaj je trgovinski posel, kdo trgovec, kakega pomena trg. register, katere stvari so podvržene kauzalnemu (trgovskemu) sodstvu i. dr., se rešujejo od evropskih trgovskih zakonikov še vedno različno.

3.) Konflikti trgovskih prav nastajajo, čim se potegujejo za obvladovanje trg. posla (razmerja) z allonacionalnim elementom vsebinsko različni trgovski zakoniki dveh ali več držav, n. pr. če je bila sklenjena od registriranih trgovcev iz raznih držav spekulativna kupoprodaja o blagu (ki jo štejejo vsi kolidujoči pravni sistemi trgovinskim poslom). Ti preprosti konflikti se rešujejo po analogiji že znanih kolizijskih norm občnega MZP-a (zlasti mednarodnega pogodbenega prava). Posebnih kolizijskih norm za nje v trgovskih zakonikih nimamo in ne potrebujemo. Isti razlogi, iz katerih dajemo v občnem MZP-u prednost enemu kolidujočih pravnih redov pred drugimi, veljajo tudi tu. — Kumulirani konflikti nastajajo, kadar prišteva mednarodni pravni posel eden kolidujočih pravnih sistemov trgovinskim, drugi državljskim, n. pr. spekulativno kupoprodajo nepremičnine, ki po čl. 275. slov.-dalm. trg. zak. ni trgovinski posel, pač pa po italijanskem. Tu je rešiti najprej teritorialni konflikt, je-li pravni posel obvladovan od slovenskega ali italijanskega pravnega sistema; šele potem vprašanje, je-li po merodajnem teritorialnem pravnem sistemu obvladovan od državljskega ali specialnega (trg.) prava. Prvi teh dveh konfliktov rešujemo, kakor zgoraj, s pomočjo kolizijske norme občnega MZP-a; drugi s pomočjo internodržavne norme za odmejitve specialnega prava od občnega. Če pripada torej spekulativna kupoprodaja nepremičnine slovenskemu pravnemu sistemu, bo uporabiti slovensko državljsko, v nasprotnem primeru italijansko trgovsko pravo.

4.) Tudi za trgovsko pravo tujcev veljajo v splošnem občne norme (tretjega oddelka). Nekaj posebnih za trgovska

udruženja smo spoznali iz 1. dost. k t. XC. Videli smo, kako se pravo tujcev, zlasti konvencijsko, razvija predvsem na korist mednarodni trgovini.

Dasi gre torej v mednarodnem trgovskem pravu večinoma za aplikacijo kolizijskih norm občnega MZP-a, norm občnega prava tujcev in internodržavnih norm za odmejitve trgovskega prava od občnega, kaže mednarodno trg. pravo vendar potrebo za neke specialne kolizijske norme. V najmlajših zakonodajah jih je nekaj že uzakonjenih, dočim smo v drugih državah še navezani na judikaturu in na osvojevalno moč doktrine. Zlasti rado abstrahira mednarodno trg. pravo od navezne okolnosti trgovčeve narodnosti in opira kolizijske norme, namesto na njo, na kraj trgovčeve nastanitve (sedeža podjetja). Razen teh specialnih kolizijskih norm nam bo v sledečih dostavkih spoznati nekaj vsakdanjih mednarodnih konfliktov med splošnim in kauzalnim (trg.) sodstvom in načine njih reševanja. O mednarodni dokazni moči trg. knjig je že bil govor v t. LXXXV. in sl.

5.) Zasluge za razvoj doktrine mednarodnega trg. prava imajo zlasti: Diena (1900—1905, 1926), Lyon Caen-L. Renault (1906—1911, 1924), Meili (1902), Bar (1913). S srbijanskim mednarodnim trg. pravom se bavi obširno Bartoš (1927).

1. dostavek: Trgovinski posli.

Kakor v internem pravnem prometu, je v mednarodnem ta pojem izredno relevanten: ne le, ker je trgovinske posle pre-sojati po specialnem pravu, ampak tudi, ker tvorijo podlago za vrsto drugih pojmov, n. pr. za pojem trgovca i. dr.

Povodov za konflikte trg. zakonikov pri odgovoru na vprašanje, je-li mednarodni pravni posel trgovinski ali državljanski, je polno: Različno se pojmujejo od raznih trg. zakonikov absolutni, relativni in akcesorni trg. posli. Neki zakoniki zapuščajo sploh te kriterije in jih nadomeščajo z modernejšimi. Pogodbe o nepremičninah se nekje, kakor smo videli, izključujejo iz vrste trg. poslov, drugje ne.

Za reševanje te vrste konfliktov uporabljamo, kakor rečeno, občno MZP in internodržavne norme, ki razmejujejo državljansko in trgovinsko pravo. Tu dopolnim, da moramo včasih na en in isti mednarodni trgovinski posel, ako se je iz njega vnela

pravda, uporabiti v enem pogledu (formalnopravnem) lastni trgovinski zakonik kot *legem fori*, v drugem pogledu (materielnopravnem) inozemski trgovinski zakonik, indiciran od kolizijske norme MZP-a: Če toži n. pr. Italijan Slovenca iz spekulativne kupoprodaje nepremičnine pred slov.-dalm. trg. senatom, se bo senat izrekel stvarno nepristojnim, ker bo uporabil na vprašanje svoje sodstvene kompetence domači čl. 275.; a civilni senat bo kljub temu sodil po ital. trg. zak., čim se izkaže, da pripada kupoprodaja italijanskemu pravnemu območju, n. pr. ker leži nepremičnina ondod.

Tudi konflikte trg. zakonikov ob presoji posameznih elementov veljavnosti mednarodnega trgovinskega posla rešujemo v splošnem po kolizijskih normah občnega MZP-a. Izjema velja za poslovno sposobnost trgovca. To bi morali po t. XXX. A presojati *lege nationali*, a že za državljanskopravni promet smo opazili, da spodriva *legem nationale* po nekih zakonodajah *lex loci actus*: tem zadostuje za veljavnost posla, da je bil poslovatelj sposoben po pravnem redu kraja, kjer se je posla lotil, dasi je bil nesposoben *lege nationali*. Za področje državljanskega prava smo to normo obsodili kot prestrogo, a na področju trgovinskega prodira z uspehom. Poljska zakona št. 581. (čl. 4) in št. 580. (čl. 2.) presojata »trgovčevo poslovno sposobnost v njegovem trgovinskem obratu po pravnem redu, ki velja na sedežu njegovega podjetja«. Po njima odločuje *lex kraja sedeža podjetja*, ne *lex nationalis*, ozir. *lex loci actus*; vendar je zadnja najčešče identična s pravnim redom na kraju sedeža podjetja. — Konflikti v pogledu oblike mednarodnega trgovinskega posla so redki, ker so ti posli v večji meri brezoblični, nego državljanski; če nastanejo, jih rešujemo s pomočjo alternativne kol. norme: *legis loci actus vel causae* (t. XXX. B), pri čemer je *lex causae* najčešče identična z *lex loci actus*. — *Lex causae* (*loci actus*) velja dalje za presajo poslovne volje (zakonitosti konsensa, t. XXX. C), za možnost in dopustnost mednarodnega trgovinskega posla in njegove pravne učinke (t. XXX. Č). Prednost pred njo ima seveda pravni red, ki sta mu pogodbenika podvrgla posel s svojo avtonomno voljo. — Da je pri *lex loci actus* razlikovati med področji *legis loci stipulationis* in *solutionis*, velja tukaj istotako, kakor v občem mednarodnem pogodbenem pravu (t. XLIX.).

2. dostavek: Trgovski stan.

Kakor v internem pravnem prometu, je pripadanje trgovskemu stanu (lastnost trgovca) relevantna tudi v mednarodnem. Na njo so vezane različne posebne pravice in dolžnosti n. pr. kauzalno trg. sodstvo, posebne trg. podsodnosti, dobrota stečajnega postopanja (kjer ni splošna, kakor pri nas), instituti firme, trg. pooblastila (prokure), trg. knjige i. dr.

Povodov za konflikte trg. zakonikov pri odgovoru na vprašanje, koga je šteti trgovcem, koga ne, je obilo: Po starejšem pojmovanju bi bilo trgovcem šteti osebe, ki se obrtoma bavijo s trgovinskimi posli. Ta pojem se opira na pojem trgovinskega posla, ki izziva sam ob sebi, kakor smo videli, konflikte zakonov; vrh tega modernemu razvoju ne zadostuje več. Naše slov.-dalni. družbe z o. z. so n. pr. vedno trgovci («po obliki»), dasi bi se bavile z netrgovinskimi posli (umetnostjo, znanstvom).

Pojem trgovca tudi ni enoten, ampak razlikujemo dalje: med polnopravnimi (velikimi) in nepolnopravnimi (malimi) trgovci, med takimi, ki so upravičeni (dolžni), se dati registrirati, in za registracijo nesposobnimi. Celó kriteriji za zadnje razlikovanje so različni: v Sloveniji (Dalmaciji) odločuje višina pridobnine, v Hrv.-Slav.-Vojvodini obseg podjetja itd.

Te in slične konflikte v pogledu predpostavk za pripadanje trgovskemu stanu rešujemo v mednarodnem pravnem prometu po pravnem redu, ki velja na kraju nastanitve (naselbine) obratujoče osebe. Za uporabo legis nationalis tudi tu ni opravičila. Pravni red nastanitve odločuje dalje o kvalifikaciji polnopravnega in nepolnopravnega trgovca, o pravicah in dolžnostih, ki se vežejo na trgovski stan, o prestanku trgovčeve lastnosti itd.

Kadar ugotovitev lastnosti trgovca ne potrebujemo za učinke materialnega, ampak formalnega prava n. pr. v državah (ital.), ki pridržujejo dobroto stečajnega postopanja trgovcem, je presojati trgovsko lastnost lege fori. Rešitev tega vprašanja po čl. 1., al. 3, haaške steč. konvencije sem navedel v t. LXXVIII. Po čl. 1., al. 2., našega specialnega sporazuma o stečaju z Italijo se mora priznavati lastnost trgovca (trg. družbe) «čim izhaja iz izjave tistega oblastva, ki je otvorilo stečaj».

Drugačno je vprašanje, more-li omožena inozemka izvrševati trgovino brez privolitve moža, kadar tega po skupnem domovinskem pravnem redu ne bi mogla? Tu ne gre za vprašanje s

polja mednarodnega trg. prava, temveč za vprašanje pravne sposobnosti inozemke. Zato je za odgovor odločilna njiju *lex nationalis*, ne pravni red kraja nastanitve. Vendar ni izključeno, da poseže v načeloma merodajno *lex nationalis* permissivno ta pravni red, n. pr. če bi smatral predmetno omejitev omoženih žen za nezdružljivo z ravnopravnostjo obeh spolov (s svojim *ordre public*).

3. dostavek: Trgovski registri.

Trg. registri so javni vpisniki, v katerih se poočitijo zakonito določena pravna razmerja zakonito določene kategorije trgovcev (zlasti trg. udruženj). Neka pravna razmerja se registrirajo na pretežno korist trgovcev (firme), druga na pretežno korist ž njimi poslujoče okolice (prokure), večina pravnih razmerij v obojestranskem interesu (javni družbeniki, ženitni pakti i. dr.).

Norme, ki veljajo za trg. registre po posameznih zakonodajah, so različne, tako da konflikti zakonov v mednarodnem prometu niso izključeni. Različni so po posameznih zakonodajah zlasti predmeti, ki se pripuščajo k registraciji; različen značaj registracij (včasih obligatoren, včasih fakultativen), učinek (vedoma deklarativen, izjemoma konstitutiven); zelo različna sankcija na opustitev dolžnih registracij, na nepoznavanje registriranih dejstev itd.

Eden najpraktičnejših konfliktov s polja mednarodnega registrskega prava v slov.-dalm. pravnem območju je sledeči: Po § 51., št. 1, j. n. spadajo pred trg. senate (čim presega vrednost spora 6250 Din) spori, ki izhajajo iz trgovinskih poslov, «kadar je tožba naperjena zoper trgovsko družbo ali trgovca, k a t e r i h f i r m a i z h a j a i z t r g o v s k e g a r e g i s t r a . . . in kadar je posel trgovinski na strani toženca.» Nastane vprašanje, je-li za slov.-dalm. trg. sodstvo potrebno, da je toženec registriran v slov.-dalm. pravnem območju, ali zadostuje inozemska registracija njegove firme? V zadnjem smislu je sodila staroavstr. judikatura v vseh tistih primerih, ko je bil inozemski trg. register a n a l o g n o u r e j e n, kakor tuzemski. S posebnimi razpisi je staroavstr. just. ministrstvo sporočilo sodiščem, katerih držav trg. registri so analogno urejeni. Mislim, da je uporaba *legis fori* v tem smislu pravilna in da je zlasti v soglasju s svrho kauzalnega (trg.) sodstva; merilo pri ugotavljanju analognosti ureditve ne sme biti prestrogo.

Pri reševanju drugih konfliktov je vpoštevati, da zahtevajo registrski predpisi, slično kakor norme zemljiškoknjižnega prava, absolutno veljavo, tako da so jim podvrženi vsi trgovci, nastanjeni v njih območju.

XCIII. Mednarodno pravo vrednostnih papirjev.

1.) Moderne države se trudijo, da ustvarijo enotno pravo vsaj za tiste vrednostne papirje, ki so si sorodni po svrhi n. pr. za kreditne. Starejše zakonodaje poznajo norme le za praktično najpomembnejše vrednostne papirje n. pr. za menice. K njim spada večina zakonodaj naših pravnih območij: srbijansko z meničnim pravom z dne 26. januarja 1860. (§§ 76.—170. trgovačkega zakonika), črnogorsko s §§ 68.—162. trg. zak. z dne 22. januarja 1910. (ki se ujemajo dobesedno s srbijanskimi, razen §-a 70.) in bos.-herc. z men. zak. z dne 12. aprila, oziroma 24. junija 1883. (in dopolnitvami z dne 5. decembra 1911.). Slovenija in Dalmacija imata poleg meničnega reda z dne 25. januarja 1850. št. 51 drž. zak. poseben čekovni zakon z dne 3. aprila 1906., št. 84 drž. zak., Hrvatska, Slavonija in Vojvodina poleg men. zak. z dne 5. junija 1876. zak. čl. XXVII. čekovni zakon iz leta 1908. zak. čl. LVIII. (v veljavi od 1. julija 1909.). Posebne norme za trg. obveznice in nakaznice, za skladišnice, nakladnice, dedne zadolžnice, zastavne liste, fundirane bančne zadolžnice i. dr., poznajo poleg Slovenije-Dalmacije tudi neka druga pravna območja. Kjer in v kolikor manjkajo za vrednostne papirje specialne norme, se uporabljajo per analogiam menično, trgovinsko, najpodredneje državljansko pravo. Zadnje je uporabljati tudi na vse državljanskopravne posle, ki se vrše z vrednostnimi papirji n. pr. indosamente (cesije) menic, protestiranih, ker ni bilo plačila. Enoten menični in enoten čekovni zakon za našo kraljevino, prvi z dne 29. novembra 1928., br. 295 (463) Sl. Nov., drugi z dne 29. novembra 1928., br. 295 (464) Sl. Nov. stopita v veljavo šele po enoletni vacatio legis (19. decembra 1929.).

2.) Vzporedno z notranjdržavnimi prizadevanji, da se ustvari čim enotnejše pravo vrednostnih papirjev, teče stremljenje držav, da zbližajo in po možnosti izenačijo med seboj vsaj norme za menice in čeke, ki sta vsemu svetu znana in neobhodno potrebna cirkulacijska papirja. Ta prizadevanja segajo nazaj več deset-

letij in so povedla leta 1910. do mednarodne konference v Haagu in leta 1912. istotam do sklenitve konvencije, s katero so se zastopane države zavezale, da bodo uvedle na svojih ozemljih enotne, na teh dveh konferencah sklenjene meničnopravne norme. Konvencija iz leta 1912. sicer ni bila ratificirana, a kljub temu rodi bogate sadove, ker se ozirajo vse države, ki izdajajo nove ali obnavljajo stare menične zakone, na določbe v Haagu sklenjenega svetovnega meničnega reda. Zlasti je to storila naša kraljevina ob izdaji novega (enotnega) men. zakona, tem lažje, ker predvideva haaško pravo enotnost samo za najbistvenejše norme, v pogledu manj bistvenih pa prepušča državam svobodo, da jih uredi po svojem. Prizadevanja za ustvaritev svetovnega meničnega in čekovnega prava (v navedenih mejah) se nadaljujejo, in se je leta 1927. vršila nova konferenca mednarodne trg. zbornice v Stockholmu.

3.) Čim se bodo države sporazumele na enotno menično, čekovno in drugo pravo vrednostnih papirjev, bodo odpali konflikti teh specialnopravnih redov. Danes jih še imamo in ž njimi potrebo odstranitve s specialnimi kolizijskimi normami. Za meničnopravne konflikte so take kolizijske norme v evr. zakonodajah uzakonjene že izza druge polovice XIX. stl. in sicer, kakor se takoj prepričamo, v vseh državah dosti konformno, tako da so konflikti meničnopravnih redov za večino primerov rešeni. Še posebno razveseljivo je, da se države na te kolizijske norme niso zedinile šele s pomočjo konvencije, temveč v svojih avtonomnih meničnih zakonih. Ker menični zakoni v vseh podrobnostih ne bodo nikdar izenačeni, obdrže te kolizijske norme svoj zmanjšani pomen tudi v bodočnosti; zato jih predvideva tudi haaški načrt svet. men. reda. Kjer specialnih kol. norm ni, uporabljamo one trgovinskega, podredno državljanskega MZP-a.

4.) Iz vrednostnih papirjev nastajajo v prvi vrsti obligacijskoppravna razmerja (terjatve in obveznosti); a tudi stvarnopravna. Pridobitelju fundirane bančne zadolžnice ali zastavnega lista nastane n. pr. poleg terjatve zastavna oz. podzastavna pravica. Obligacijskoppravna razmerja iz vrednostnih papirjev nastajajo najčešče po volji tistega, ki postane iz papirja zavezan (izdajatelj, akceptanta), vendar "ne izključno; regresni zavezanec postane zavezan radi škode, ki zadene regresnega upravičenca. Vrednostni papirji ne dajejo dalje povoda zgolj na nastanek novih pravnih razmerij, ampak tudi za njih prenašanje (indosa-

menti), ojačanje (avali) in končno in ob sebi umevno za njih ugašanje (zlasti s plačilom). Redko kdaj nastane iz vrednostnega papirja eno samo pravno razmerje n. pr. med izdajateljem solamenice in remitentom, ki je ne da iz rok; najčešče jih nastane cela kopica. Ta pravna razmerja so med seboj v neki meri neodvisna. — Iz vsega sledi, da more nastati iz cirkuliranja vrednostnega papirja po raznih pravnih območjih mnogo konfliktov z raznih pravnih polj. Da uporabimo pravilno kol. normo, je zato potrebna pred vsem ugotovitev, kateremu pravnemu polju konflikt pripada. Če je pridobitev terjatve iz vrednostnega papirja odvisna od pridobitve lastnine na papirju, je n. pr. kratkomalo uporabljiva *lex rei sitae* itd.

5.) Kolizijske norme občnega MZP-a se uporabljajo, kakor rečeno, le, kadar ni specialno-, zlasti meničnopravnih. Splošna karakteristika teh zadnjih, če jih primerjamo z občnimi, je, da so j a s n e i n s t r o g e, skoro neobzirne. Pri presoji osebne sposobnosti poslovateljev abstrahira n. pr. mednarodno menično pravo čisto od njih nacionalnosti. V pogledu obličnih predpisov ne dopušča, da bi stranke izbirale med dvojnimi pravnimi redom. Istotako ne, da bi določevale legem causae po svoji avtonomni volji. *Lex loci actus* se uveljavlja vse bolj, nego pri reševanju državljanskopravnih konfliktov: ne odločuje le o možnosti in dopustnosti posameznih aktov (izdajanju imejiteljskih papirjev, dopustnosti razne vrste menic in indosamentov), ampak čisto tudi o osebni sposobnosti poslovateljev in skoro izključno o veljavnosti oblike. Vse to, da se postavi mednarodni promet z vrednostnimi papirji na sigurnejšo pravno podlago in da se ga ohrani čim več v pravni veljavi.

V specialnih kol. normah mednarodnega meničnega prava, aprobeiranih po praksi veliko desetletij, najdemo hkratu oporo za rešitev marsikakega spora občnega MZP-a. Pod t. XLIX. n. pr. sem zatrjeval, da je (za mednarodne pogodbene obligacije indicirana) *lex loci contractus* tam, kjer sta kraja sklenitve in spolnitve pogodbe različna, dvojna (*lex loci stipulationis* in *solutionis*). V mednarodnem meničnem pravu bomo videli, da je taka dvojna *lex* ponovno in izrečno uzakonjena.

6.) Skoro nerešeni ostajajo konflikti zakonov v pogledu amortizacijskega postopanja, uvedenega o pogrešanih (zgubljenih, ukradenih) vrednostnih papirjih. Današnji pravni redi imajo o tem institutu prav različne pojme. Do leta 1872. je

bilo več soglasnosti, ne le med pravnimi redi kontinentalnih držav, tudi z angleškim. Za cilj amortizacijskega postopanja se je smatralo, naj sodišče na predlog pogrešitelja vrednostnega papirja loči pravico (iz papirja) od papirja, tako da jo more upnik uveljavljati brez njega. V predhodnem tzv. pozivnem postopanju je imel zakoniti imejitelj papirja priliko, da papir predloži in da z izkazom svoje upravičenosti (ev. pravdnem) ločitev pravice od papirja prepreči. Pravico do papirja je predložitelj mogel pridobiti še t e k o m pozivnega postopanja (na podlagi svoje dobre vere); vindikacija zgubitelja je bila dopustna le napram slabovernemu takemu pridobitelju. Taka ureditev velja še danes v Nemčiji, Avstriji, tudi v Sloveniji in Dalmaciji (na podlagi ces. nar. z dne 31. avgusta 1915., št. 257 drž. zak.). A v Franciji so s posebnim zakonom iz leta 1872. povečali zaščito pogrešitelja s tem, da so odpravili zaščito dobroverne pridobitve papirja po otvoritvi pozivnega postopanja (prijavi pogrešanega papirja pri sindikatu borznih mešetarjev v Parizu in uradni objavi pogrešitve). Zakon iz leta 1872. izhaja z domneve, da je vsak pogrešani papir ukraden (domneve, ki je bila utemeljena v tedanjih razmerah, posledicah francosko-nemške vojne). Zato je v Franciji dopustna vindikacija zoper dobrovernega pridobitelja papirja, čim je papir pridobil po prijavi in objavi pogrešitve. Francoskemu sistemu je sledilo več drugih držav, v najnovejši dobi Belgija (1921.). Najakutnejše mednarodno vprašanje bi torej bilo, da-li je možna ali nemožna dobroverna (originarna) pridobitev vrednostnega papirja, ki tvori predmet amortizacijskega postopanja. To vprašanje je po m. m. istovetno z vprašanjem možnosti ali nemožnosti vindikacije in se zato rešuje, kakor vindikacijski problem (t. XLVI./2). Vindikacija n i možna, ako so se na kraju pridobitve vrednostnega papirja strnile vse predpostavke ondotnega zakona za pridobitev originarne lastnine (torej ne, če je bil pridobljen pogrešani vrednostni papir v siov.-dalm. pravnem območju v okolnostih § 371. odz., dasi izza prijave in objave pogrešitve po pariškem sindikatu). Odločuje pravni red kraja pridobitve, ne lex fori. — Ta kolizijska norma mednarodnega amortizacijskega prava je praktična, ker tudi razmejitve amortizacijskih sodstev še ni urejena. Le malo držav je, ki omejujejo amortizacijsko sodstvo na nacionalne vrednostne papirje, t. j. na take, ki so izdani od domačih emisijskih zavodov ali, katerih plačilni kraj leži v lastni državi. Fran-

coska praksa, najživahnejša med vsemi, amortizira tudi inozemske papirje, celó take, ki so bili zgubljeni v inozemstvu. I za razmejitev materielnega i formalnega amortizacijskega prava se trudi Institut, ter so njegovi načrti živahen predmet mednarodnih posvetovanj (zadnjič v Stockholmu leta 1927.).

7.) Kakor se je med vsemi vrednostnimi papirji najbolj razvilo mednarodno pravo za menico in ček, tako je tudi književnost o menici in čeku najbogatejša. Zasluge za doktrino mednarodnega meničnega in čekovnega prava imajo v splošnem isti znani avtorji, ki pišejo o internem meničnem (čekovnem) pravu. Izmed jugoslovenskih del, ki so izšla po svetovni vojni, naj omenim Škerljevo «Menično pravo» (1922.), Cimićevo (1925.), že večkrat citirano Bartoševovo delo (1927.) in Sladovićevo «Čekovno pravo» (1926.). Monografičnih del o mednarodnem pravu vrednostnih papirjev (menic) skoro ni (Ottolengui 1902., Meyer 1909.), pač pa o posameznih sem spadajočih vprašanjih n. pr. o amortizaciji: Thaller (1905.), Dumont (1922.).

Dostavek: Menica in ček.

A. Menična (čekovna) sposobnost. Razlikovati nam je aktivno in pasivno, pri obeh pravno in poslovno sposobnost. Zlasti tisti menični (čekovni) poslovatelji, ki postanejo iz istega dejanja upravičeni in zavezani, potrebujejo vse štiri sposobnosti. Menični pravni redi (tudi naši) pa se bavijo zgolj s pasivno menično sposobnostjo (pravno in poslovno). Konflikte v pogledu aktivne (manj praktične) je zato reševati s pomočjo kol. norm. občnega MZP-a.

Soglasno statuirajo vsi naši menični zakoni (čl. 84. slov.-dalm. in bos.-herc., § 168. srb. in črn. in § 95. hrv.-slav.-vojv.), da je presojati pasivno menično sposobnost tujca po pravnem redu države, ki ji pripada kot državljan. Istotako § 94., al. 1., našega nov. en. men. zak., a z zavračilno klauzulo: «Sposobnost lica da se obaveže menicom odredjuje zakon njegove zemlje. Ako bi tim zakonom bio proglašen merodavnim zakon koje druge države, onda će se primenjivati taj poslednji zakon» (n. pr. lex domicilii. Zavračilna klauzula je posneta po haaškem svet. men. redu). Kadar poedini menični zavezanci niso istega državljanstva, je presojati menično sposobnost vsakega po pravnem redu njegove države. Da tujec menično ni sposoben po tuzemskem

pravnem redu, v katerega območju prevzema menično zavezo, ne škoduje njeni veljavnosti, ker zadostuje sposobnost lege nationali. Po domovinskem pravnem redu menično sposobna oseba se zaveže torej veljavno povsod in vselej. Po isti kol. normi legis nationalis je presojati veljavnost meničnih zavez, prevzetih od domačinov v tujini. Ta načelna kol. norma je v soglasju s kol. normo za presojo zavezne sposobnosti za mednarodne državljanokpravne posle (t. XXX. A).

A že izza srede 19. stol. se je začela delati (na Nemškem in v Franciji) dalekosežna izjema te načelne norme na korist veljavnosti takih meničnih zavez, ki jih prevzemajo v t u z e m s t v u po tuzemskem pravnem redu sposobni, lege nationali nesposobni tujci. Opravičenost te, po vsej Evropi razširjene, tudi Angležem znane (a tam z merodajnostjo legis domicilii utemeljevane) izjeme se sicer od vrste teoretikov n. pr. Surville-a še vedno živahno napada, a je uzakonjena tudi od vseh naših meničnih zakonov (v 2. st. gori cit. čl. 84., § 168., § 95.). V čl. 74. haašk. svet. men. r. in § 94., al. 2., našega en. men. zak. se ta izjema celó r a z š i r j a tako, da bo veljavna tudi menična zaveza lege nationali nesposobne osebe, ki jo prevzame v i n o z e m s t v u (tretji državi), čim je sposobna po pravnem redu dotičnega inozemstva. § 94., al. 2., cit. se glasi: «Lice, koje bi bilo nesposobno prema zakonu označenom u prednjem stavu, ipak je punovažno obavezano, ako je obavezu primilo u području države po čijim bi zakonima imalo sposobnost da se obaveže.» Na teh zgledih vidimo, kako je začela lex loci actus spodrivati legem nationale tudi pri vprašanju osebne sposobnosti. Vendar je haaški svet. men. r. s čl. 18. analogno normo čl.-a 74. omilil v tem smislu, da more domovinska država menično zavezo lastnega državljana, ki je, kar se tiče menične sposobnosti, veljavna samo lege loci actus (neveljavna lege nationali), šteti za neveljavno. S tem se uvajajo, kar se v MZP-u ne priporoča, mednarodne menično-pravne zaveze, ki bodo veljavne na vsem konvencijskem ozemlju, neveljavne v zavezančevi domovini.

Pasivno č e k o v n o sposobnost (izdajatelja, indosanta, avalista), presojamo v slov.-dalm. (hrv.-slav.-vojv.) pravnem območju praeter legem s pomočjo analogne uporabe prvega stavka čl. 84. men. r., lege nationali zavezanca. (Isti pravni red indicira kolizijska norma občnega MZP-a). Ta norma velja b r e z i z j e me tudi za inozemce, ki prevzemajo čekovne zaveze

pri nas; izjemne norme drugega stavka čl. 84. men. r. (brez izrečne določbe zakonodajalca) ne smemo razširjati na drugo (čekovno) pravno polje. Po določbi § 23., št. 16, našega nov. en. ček. zak. pa bo gori obrazloženi § 94. en. men. zak. uporabljati tudi na ček.

Sicer pa imamo, kadar govorimo o pasivni čekovni sposobnosti, običajno na umu drugo sposobnost: čekovnega pozvanca. Znano je, kako zelo utesnjujejo neke zakonodaje, tudi slovensko-dalmatinska, pozvančevo čekovno sposobnost (na poštno hranilnico; javne banke; na določne, za prejemanje denarja in za bančne posle upravičene, zavode in registrirane firme). Druge zakonodaje (n. pr. švicarska) takih omejitev ne poznajo. Radi te dalekosežne razlike nastajajo v mednarodnem čekovnem prometu konflikti, čim je pozvana k honoriranju čeka oseba, ki je po pravnem redu kraja izdaje čeka za funkcijo čekovnega pozvanca sposobna, po pravnem redu svoje nastanitve (plačila čeka) nesposobna, ali obratno. Rešitev teh konfliktov še ni enotna. Pisko (*Lehrbuch des Handelsrechtes*, 1923., str. 333) presoja sposobnost čekovnega pozvanca lege loci izdaje čeka, sklicujoč se na določbe §§ 36.—37. odz.-a. Neumeyer (*Internationales Privatrecht*, 1923., str. 31) poudarja potrebo mednarodnega čekovnega prometa (najmodernejšega plačilnega načina) in priporoča, naj se šteje mednarodni čekovni poziv veljavnim, čim je pozvanec sposoben po pravnem redu kraja izdaje ali kraja plačila čeka. Po m. m. mora odločati o sposobnosti čekovnega pozvanca pravni red kraja plačila (najčešče identičen s pravnim redom pozvančeve nastanitve). Prav ima Pisko, da na rešitev spora ne uporablja legem nationale pozvanca po §§ 4., 34. odz., ampak legem loci actus po določbah §§ 36.—37. odz. A Piško prezre, da sta loci actus dva, in da je razlikovati med področji pravnih redov na kraju izdaje in plačila čeka, kadar ležita vsak v drugem pravnem območju; vsak teh aktov je presojati po lastni lex loci actus, a vprašanje pozvančeve sposobnosti pripada plačilnemu aktu. Za veljavnost čeka, katerega pozvanec je čekovno sposoben po pravnem redu kraja plačila (nastanitve), dasi nesposoben po pravnem redu kraja izdaje, so se izrekli tudi v Haagu, dalje v Lausanni na kongresu Instituta (1927.) in se izreka naš novi en. ček. zak., katerega § 2., al. 2., se glasi: »Ček, koji je plativ van zemlje, može biti trasiran i na druga lica, prema zakonu mesta plaćanja.»

B. Oblika menične (čekovne) izjave. Veljavnost menične (čekovne) izjave se presoja, kar se tiče oblike, po vseh naših meničnih zakonih (čl. 85. slov.-dalm., § 169. srb. in črn., § 96. hrv.-slav.-vojev. in § 85. bos.-herc., povsod prvi al.) in po § 95., al. 1., nov. en. men., ozir. § 23., št. 16, nov. en. ček. z. lege loci actus. Izključno uporabnost legis loci actus zahteva določenost in strogost mednarodne menične (čekovne) izjave; za njo se izreka tudi čl. 75. haaškega svet. men. reda. Lausanska resolucija Instituta (1927.) pa se je pri čeku izrekla za alternativno uporabljanje legis loci actus (izdaje čeka) ali legis loci solutionis (njegovega plačila). — V 3. al. cit. mest poznajo naši stari menični zakoni, ozir. v al. 2., št. 2. § 95. novi en. men. zak. eno samo izjemo izključnosti za primer, da se meničnopravno in neposredno zaveže domačin domačinu v tujini: Take zaveze obdrže svojo moč, dasi bi po obliki ustrezale legi nationali, ne lege loci actus. Za ta izjemni primer velja torej še alternativna kolizijska norma, statuirana za oblične zahtevke od občnega MZP-a: legis loci actus vel causae... (ki je in concreto lex nationalis). Francoska in italijanska praksa sta začeli razširjati to izjemno uporabnost legis nationalis na primere, ko sklepajo v Franciji ozir. Italiji menične posle inozemci, držoč se oblike svojih nacionalnih pravnih redov. — Kolizijska norma legis loci actus velja za vsako izjavo na menici posebej; zato je uporabljati razne pravne rede, kadar leže kraji posameznih meničnih izjav v raznih pravnih območjih, n. pr. če se menica izda v tuzemstvu, indosament pripiše v inozemstvu; ne odločuje, kar se tiče oblike, kak skupen pravni red.

Drugačne vrste izjemo legis loci actus tvorijo določbe al. 2. cit. mest naših starih meničnih zakonov, oziroma al. 2., št. 1. § 95. novega en. men. zak.: Ako je menična izjava, izdana v inozemstvu, neveljavna, kar se tiče oblike, po predpisih inozemskega pravnega reda (lege loci actus), a ustreza predpisom tuzemskega pravnega reda, se radi te pomanjkljivosti ne sme prigovarjati pravni obveznosti kasneje v tuzemstvu na menico pristavljenih izjav. V Franciji brez valutne klauzule izdana menica n. pr. je tam in dosledno pri nas neveljavna, a ta neveljavnost nima za posledico neveljavnosti kasneje pri nas na menico pristavljenih akceptov, indosamentov in sl., ker pri nas ni treba, da bi bila menica opremljena z valutno klauzulo (tudi ne po nov. en. men. zak.) Vendar je ta izjema načelne norme 1. al. čl. 85. vzporednih mest

in nov. en. men. zak. bolj navidezna, ker uzakonjuje drugačno pravno misel: medsebojno neodvisnost na isto menico pristavljenih izjav (v zakonitih mejah).

Po končnih določbah čl. 86. slov.-dalm., § 170. srb. in črn., § 97. hrv.-slav.- vojv., § 86. bos.-herc. in § 96. nov. enotn. meničnega zakona odločujejo o obliki tzv. dejanj menične skrbnosti in opreznosti, kadar jih je opraviti na inozemskem trgu, torej o obliki prezentacij, protestov, notifikacij *o n d o t n i* (inozemski) predpisi. Tudi te določbe so aplikacije splošne norme o izključni uporabnosti legis loci actus. Pozna jo tudi čl. 76. haaškega svetovnega men. reda, ki jo, kakor naš novi en. men. zak., izrečno uzakonjuje tudi za obliko in roke protesta.

Opozoriti je še na sledeče: Čl. 86. slov.-dalm. men. r. in cit. vzporedna mesta govoré o pravnem redu, ki je merodajen za presojanje «oblike», dočim govoré čl. 85. in vzporedna mesta o pravnem redu, ki je merodajen za «bistvene zahtevke» v inozemstvu izdane menice in vsake druge v inozemstvu dane menične izjave. Med pojmom «oblika» in «zahtevki» je razlika: oblika je način menične izjave (pismenost, raba določenih besed, izpisanost menične vsote), zahtevki so vse, kar se terja za veljavnost menice po čl. 4., ozir. vzporednih mestih, torej tudi navedba datuma izdaje menice, časa in kraja plačila itd. Dasi nekateri teh zahtevkov, ki jih postulirajo posamezne zakonodaje za veljavnost menice n. pr. francoska valutna klavzula nimajo nobenega stika z obličnimi predpisi, je tudi na nje zaenkrat po čl. 85. slov.-dalm. men. r. in cit. vzporednih mestih uporabljati legem loci actus, in ni dopustna uporaba drugega pravnega reda. (Izjemo tvorijo primeri čl. 85., al. 3., in vzporednih mest). Pravilnejše govori novi en. men. zak. v §§ 95. in 96. zgolj o «obliki menične izjave» (§ 95.), o «obliki in rokih protesta» in o «obliki ostalih činjenja potrebnih za vršenje ili za održanje meničnih prava» (§ 96.).

Tudi na č e k e je uporabljati po določbi §-a 20., št. 7, slov.-dalm. ček. zak. določbe §§ 85., 86. men. reda («o menicah, izdanih v inozemstvu, in o obliki dejanj, ki jih je opraviti z menico na inozemskem trgu»). Zato uporabljamo na čeke, izdane v inozemstvu in na ondodne čekovne izjave, kar se tiče «zahtevkov» njih veljavnosti, legem loci actus ter presojamo n. pr. veljavnost temeljnega čeka po inozemskem pravnem redu, kjer je bil ček izdan, indosamenta po inozemskem pravnem redu, kjer je bil

ček indosiran, prezentacijo čeka, posvedočenje brezuspešne prezentacije, rok za to posvedočenje po pravnem redu inozemskega plačilnega kraja. Za čeke veljata tudi obe določbi al. 3. in 2. čl. 85.: čekovna izjava, s katero se neposredno zaveže domačin domačinu v tujini, ima čekovno moč, dasi bi ustrezala le tuzemskim predpisom. Na ček, izdan v inozemstvu brez vpoštevanja ondotnih predpisov, se pa more v tuzemstvu veljavno pripisati indosament (aval), čim ustreza ček predpisom tuzemskega čekovnega zakona. Tudi pri čekih je zaenkrat uporabljati določbe čl. 85. men. r. na vse »zahtevke« veljavnosti, ne le na »obliko«.

— Dalje gre § 22. hrv.-slav.-vojv. ček. zak., ki vелеva pod št. 17 analogno uporabo sledečih mest men. zakona iz leta 1876.: a) § 95. «o stranom zakonodavstvu, s tim da se odredbe tog §-a imaju primeniti na poslovnu sposobnost stranih osoba, koje su potpisale ček»; b) §§ 96.—97. «o istom predmetu i to §-a 96. s tim, da se pravna valjanost čeka, koji se ima platiti u zemlji ili izjave napisane na takav ček ne mogu napasti na osnovu stranog zakona sve ako se mesto izdanja ili izjave nalazi u inostranstvu, u koliko ovakov ček ili izjava odgovara odredbama domačeg zakona.» — Slično, kakor hrv.-slav.-vojv. ček. zak., vелеva § 23., št. 16, nov. en. ček. zak. uporabo vseh treh §§ 94.—96. nov. en. men. zak. na ček.

C. Menična (čekovna) poslovna volja, možnost in dopustnost menične (čekovne) zaveze (izjave) in pravni učinki. — V prvem pogledu se konfliktov ni bati: formalnost in abstraktnost menične in čekovne zaveze preprečujeta, da bi kolidirali ti specialni pravni redi o vprašanju, je-li bila poslovna volja dana brezhibno ali pomanjkljivo. Če bi nastala taka kolizija, bi jo reševali s pomočjo splošne *lex causae*, ki jo spoznamo v prihodnjem odstavku. — V drugem in tretjem pogledu so konflikti možni. Še vedno imamo n. pr. zakonodaje, ki dopuščajo menice-običajnice, dočim so jih druge odpravile. Tak konflikt nastane povodom ustanovitve menične zaveze; a še praktičnejši so konflikti, ki nastajajo povodom ukinitve meničnih zavez (njih plačila), ker poznajo menični zakoni različne plačilne modalitete (različno računanje plačilnega dne in število respektnih dni, različen pojem poslovnega časa in lokala, dopustnost ali nedopustnost delnih plačil i. dr.). Končno ni izključeno, da je bila menična zaveza ob ustanovitvi posla možna in dopustna, a da postane do plačilnega dne nemožna, nedopustna

ali ex lege odgodena (moratoriji). — Slični konflikti v pogledu možnosti in dopustnosti zaveze ter pravnih učinkov nastajajo v mednarodnem čekovnopravnem prometu. Zlasti poznajo čekovni zakoni različne roke za prezentacijo čeka.

Vsi ti konflikti se rešujejo *lex causae*. Ker za menično (čekovno) pravo nimamo specialne *lex causae*, velja splošna mednarodnega pogodbenega prava: *lex loci actus*. Le kadar se zaveže neposredno domačin domačinu v tujini, zadostuje po naših starih zakonih za vse »zahtevke« veljavnosti menične zaveze (ne zgolj za obliko) vpoštevanje njiju skupne *lex nationalis* (čl. 85., al. 3., slov.-dalm. men. r. in vzporedna mesta drugih meničnih zakonov); menična zaveza je zato zaenkrat še veljavna, ako izda Srbijanec Srbijancu v Avstriji *menico-običajnico*. Vedno je, naj se uporablja načelna *lex loci actus* ali izjemna *lex nationalis*, presojati posebej vsak posamezni meničnopравни posel, katerih je navadno na isti menici več in ki se vršé na raznih krajih in v raznih pravnih območjih; ne sme se jih presojati po kakem skupnem pravnem redu n. pr. kraju, kjer je bila izdana temeljna menica, ali po pravnem redu plačilnega kraja menice.

Kraj, kjer se je menična (čekovna) zaveza prevzela, in kraj, kjer jo je spolniti, ležita često v raznih (in različnih) pravnih območjih. V zadnjem primeru je pri uporabljanju *legis loci actus* razlikovati (kakor v občnem mednarodnem pogodbenem pravu) med področji *legis loci stipulationis* in *legis loci solutionis*. Zahtevki veljavnosti menične (čekovne) zaveze (izjave) se presojajo po prvi, plačilne modalitete po drugi. Če je torej menica plačljiva v tuzemstvu, izdana in akceptirana v inozemstvu, se morajo akceptanti (avalisti, domiciliati), ko računajo plačilni dan ali hočejo izkoristiti respektne dni ali plačati v delnih zneskih, ko ugotavljajo naš poslovni čas in poslovni lokal, držati tuzemskega zakona. Razliko je delati pri vsaki posamezni menični (čekovni) zavezi (izjavi), pri kateri kraja ustanovitve in spolnitve ne ležita v istem pravnem območju. Potreba tega razlikovanja izhaja zlasti iz več mest novega en. men. zak.: »Kad je menica plativa na odredjeni dan v takvom mestu, u kome ne vredi isti kalendar koji vredi v mestu izdanja, onda se smatra da je dospelost odredjena po kalendaru koji vredi u mestu plaćanja» (§ 36., al. 1.). »Kad se menica, plativa na odredjeno vreme od izdanja, trasira izmedju dva mesta kojih su kalendari različni, onda se dan izdanja dovodi na dan koji mu odgovara u kalendaru mesta

plačanja, pa se onda prema tome odredjuje dospelost (§ 36., al. 2.). «Rokovi za podnašanje menica računaju se prema propisima prednjega stava» (§ 36., al. 3.). «Kad menica glasi na novac, koji nije u tečaju u mestu plačanja, menična svota može se platiti novcem, koji je tu u tečaju, a po vrednosti koju ona ima na dan kad se isplata može tražiti...» (§ 40., al. 1.). «Ako je menična svota označena u novcu koji ima isti naziv, ali različitu vrednost, u zemlji gde je menica izdata i u onoj gde će se platiti, smatra se da se ima u vidu novac mesta plačanja» (§ 40., al. 2.). — Istotako razlikujejo med področji legis loci stipulationis in legis loci solutionis sedanji in bodoči čekovni zakoni: «O roku za prezentacijo čeka, ki je bil izdan v inozemstvu, a je plačljiv v tuzemstvu, odloča tuzemski pravni red; o roku za prezentacijo čeka, ki je bil izdan v tuzemstvu, a je plačljiv v inozemstvu, inozemski pravni red» (tuzemski le, kadar inozemski ne predvideva prezentacijskega roka: § 9., al. 2., 6., slov.-dalm. ček. z.; § 8. hrv.-slav.-vojv.; § 12., al 1., nov. en. ček. z.). «Kad je ček trasiran izmedju dva mesta u kojima postoje razni kalendari, tada će se dan izdanja prevesti na onaj dan koji mu odgovara u mestu plačanja» (§ 13. nov. en. ček. z.).

Č. Z a s t a r a n j e meničnih (čekovnih) terjatev Kolizijske norme zanje tudi inozemski menični zakoni ne poznajo; zato je izredno sporna. Tisti, ki uporabljajo na zastaranje legem fori, gotovo nimajo prav, ker gre za materielnopravni institut. Tudi tisti ne, po katerih naj bi o zastaranju, zlasti o zastaralni dobi, odločevala dolžnikova lex nationalis; upnikova lex nationalis je ž njo ravnopravna, a obe sta na polju mednarodnega pogodbenega prava redko merodajni.

Po izvajanjih pod t. XXXI. je zastaranje zakonito ugašanje tožbenih zahtevkov, ki se ne uveljavljajo v določeni dobi. Vsi tožbeni zahtevki se razvijejo iz kršitve pravic, na polju pogodbenega prava zlasti iz nespolnitve terjatev. Zato so podvrženi legi loci laesionis (kraja dolžne spolnitve), in se mora po m. m. tudi zastaranje meničnih in čekovnih terjatev ravnati lege loci solutionis. V prid akceptantu teče torej zastaralna doba po pravnem redu plačilnega kraja menice (ki je često, a ne vedno, identičen s krajem akcepta, ozir. akceptantovega domovališča). V prid regresnim zavezancem teče po pravnem redu kraja, kjer bi bili morali spolniti posamezni regresni zavezanci svojo regresno dolžnost; tudi ta kraj je često, a ne vselej, identičen s krajem

indosamenta, ozir. domovališča regresnih zavezancev. Isto velja za zastaranje v prid trasantu (izdajatelju) menice. Škerlj (str. 275 l. c.) identificira zastaranje meničnega zahtevka s trajanjem (trpežem) menične zaveze in presoja zastaranje po pravnem redu kraja, kjer je bila menična izjava (akcept, indosament) zapisana. Zato prihaja do drugačnega zaključka v onih (redkih) primerih, ko kraj zapisa menične izjave ni identičen s krajem spolnitve menične zaveze. Toda tudi beogradsko borzno sodišče je (po poročilu Bartoša, str. 298 l. c.) leta 1914. razsodilo, da je rešiti vprašanje zastaranja po pravnem redu kraja dolžnega plačila. — § 84. nov. en. men. zak. prinaša sledečo povsem novo in edino kol. normo s polja zastaralnega prava: «V inozemskem pravu določeni razlogi za prekinjenje in zadržanje zastaranja se vpoštevajo le v toliko, v kolikor ustrezajo razlogom, navedenim v predhodnih paragrafih.»

D. Dejanja menične skrbnosti in opreznosti. Člen 86. slov.-dalm. men. r., vzporedna mesta drugih naših men. zak. in § 96. nov. en. men. zak. predvidevajo zgolj pravni red (legem loci actus), merodajen za presojo oblike teh dejanj (in kar spada k pojmu oblike n. pr. kraj in čas protesta), kadar jih je opraviti na inozemskem trgu. — Vprašanje, kdaj nastane zakonita potreba za ta dejanja, s tem ni rešeno (tudi ne po kaki drugi določbi men. zakonov). Ker so prezentacije, protesti, notifikacije in slična dejanja menične skrbnosti in opreznosti potrebna v svrhu, da izzovejo nastanek tzv. indirektnih meničnih pravic, zlasti regresnih, zato presojam potrebo za nje po isti lex, po kateri nastajajo regresne pravice same: torej lege loci v. c. figurae (scripturae tiste osebe, na breme katere se želi regresna pravica uveljavljati). Ta lex more biti za razne regresne zavezance (iz iste menice) različna.

Š e s t i o d d e l e k :

Medpokrajinsko zasebno pravo

(s pravnimi granami-posestrimami).

XCIV. Osnovna razmotrivanja.

1.) Kadar združi ena in ista država več zasebnopravnih območij v svojih mejah, se razvijejo iz komercija in konubija prebivalcev teh območij slični konflikti zasebnopravnih redov, kakor iz mednarodnega zasebnopravnega prometa. Isto se zgodi, kadar statuirajo države (radi različnosti razmer) za razne predele svojega ozemlja različne zasebnopravne rede. Skupni pojem norm, ki odpravljajo te vrste konflikte, odmejujoč območje enega partikularnega prava od drugega, imenujemo «medpokrajinsko (interprovincialno) zasebno pravo» (MpZP). «Pokrajina» mi ne pomeni drugega, nego pravno območje. Namesto predlaganega naziva se morejo rabiti drugi enakovredni: interregionalno, interteritorialno, interlokalno, interkantonalno pravo (v Švici pred unifikacijo ondotnega civilnega prava).

Potreba MpZP-a se pojavlja v zgodovini zlasti ob znatnejših premembah državnih mej, čim se prememba tiče ozemelj, ki so zasebnopravno različno urejena, in se poenotenje prava ne da doseči z razširjenjem enega zasebnopravnega reda na vso državo. Spominjam na staro Nemčijo, ki je za unifikacijo civilnega prava potrebovala tri desetletja, in na Italijo, dočim carska Rusija civilnega prava sploh ni popolnoma unificirala. Po svetovni vojni je nastala potreba MpZP-a zlasti radi razsula starih in ustanovitve novih držav v srednji Evropi. Najnazornejši zgled srednjeevropske države, ustanovljene iz ozemelj z različnimi, visoko razvitimi zasebnopravnimi redi nudi Poljska, ki je združila v svojih mejah območja staroavstrijskega odz., ruskega svoda zakonov, francoskega code civila in nemškega drž. zakonika. Ni torej naključje, da je prav v Poljski republiki potreba kodificiranja MpZP-a bruhnila z elementarno silo na dan. Manj občutne so kolizije partikularnih zasebnih prav v čsl. republiki. — Naša kraljevina je združila v svojih mejah šest zasebnopravnih območij: slovensko-

dalmatinsko (staroavstrijsko zasebno pravo z novelami), razširjeno na Prekmurje (z razpisom poverjenišтва za pravosodje v Sloveniji z dne 18. septembra 1919., št. 3784, odobrenim od Ministrstva pravde dne 10. oktobra 1919., št. 17369, na podlagi IV. dogovora druge haaške mirovne konference); srbijansko (grdj. zak.); črnogorsko (imov. zak.); hrvatsko-slavonsko (staroavstrijsko zasebno pravo brez novel); vojvodinsko-medjimursko (staro ogrsko zasebno pravo, po velikem delu nepisano), končno bosensko-hercegovsko (samo po sebi neenotno). Konflikti so, izvzemši ženitno pravo, manj občutni, ker so se razvila skoro vsa navedena zasebna prava iz enega in istega (staroavstrijskega). Potreba MpZP-a je kratkotrajnejša, nego potreba MZP-a, ker streme vse države za tem, da zasebno pravo na svojem ozemlju unificirajo. Ker je pa pot do unifikacije dolga, ker z unifikacijo tudi ne sodi hiteti, dokler se ji protivijo neenake življenske razmere, in ker slednjič unificirano zasebno pravo nikakor ne spada k atributom enotne države, zato je računati povsod z začasnim nadaljnjim obstojem partikularnih prav in njih konflikti. Iz nevarnosti, da se razvije iz teh konfliktov pri dnevno rastočem medpokrajinskem komerciju in konubiju pravna nesigurnost, povede dobro funzioniranje MpZP-a slično, kakor dobro razvito MZP iz konfliktov mednarodnega zasebnopravnega prometa.

Naloga MpZP-a je analogna nalogi MZP-a: a) dognati za vsako, v medpokrajinskem zasebnopravnem prometu se pojavljajočo kolizijo pravnih redov najprimernejšo razmejitveno (kolizijsko) normo, b) izposlovati za dognane razmejitvene norme izključno veljavo na vsem državnem ozemlju. Tako dosežemo, da bo podrejen v vsej državi dejanski stan pod eno in isto materielnopravno normo, naj pride do presoje v kateremkoli njenem predelu. Konformne kolizijske norme MpZP-a se dosežejo lažje, nego konformne kolizijske norme MZP-a, ker je zakonodajalec v državi en sam, dočim se mora na kolizijske norme MZP-a zediniti več zakonodajalcev. Da sme reklamirati izključno uporabnost zase le oni partikularnih pravnih redov, ki mu gre radi njegovega tesnejšega odnošaja h konkretnemu pravnemu razmerju prednost pred ostalimi, se razume v MpZP-u enako, kakor v MZP-u.

Pomen MpZP-a teče vzporedno z dalekosežnostjo vsebinskih razlik kolidujočih partikularnih prav in z živahnostjo medpokra-

jinskega zasebnopravnega prometa. Posreden pomen ima MpZP tudi za mednarodni promet pri teritorialnih kumulacijah kolizij. Ako n. pr. zahteva kolizijska norma MZP-a uporabo legis nationalis, a lex nationalis ni enotna, temveč jih je več (leges provinciales), določi kolizijska norma MpZP-a, katero izmed leges provinciales je uporabiti na konkretno mednarodno pravno razmerje. Čl. 37. polj. zak. št. 581 pravi izrečno: «Ako velja v državi, katere pravni red določa navzočni zakon za merodajen, več različnih zasebnih prav, odločuje njeno notranje pravo, kateri teh pravnih redov je uporabiti.»

2.) Tudi MpZP je javno, formalno in prinudno pravo, iz istih razlogov, iz katerih je te pravne narave MZP. Prinudni značaj ne izključuje, da podrede stranke, kadar določajo avtonomno učinke svojih dejanj, te učinke drugemu, po kolizijski normi neindiciranemu partikularnemu pravnemu redu. Pri tem niso prav nič omejene in morejo podvreči pravno razmerje kateremukoli tujepokrajinskemu pravnemu redu; omejitev MZP-a v tem pogledu (n. pr. po §-u 36. odz.) ne gre prenašati v MpZP. Tudi čl. 9. polj. zak. št. 580 uzakonjuje prosto izbiro med vsemi, na Poljskem veljajočimi, zasebnopravnimi redi. (Ni pa prav, da jo uzakonjuje samo za polje obligacijskega prava, namesto za vse zasebno pravo popustne narave). Slednjič je MpZP čisto nacionalnega značaja, ne le v tem smislu, kakor MZP, da ne more nastati brez ali zoper voljo države, ampak tudi v nadaljnjem, da poteka zgolj iz nacionalnih (avtonomnih), ne iz internacionalnih pravnih virov. MpZP je interno-, ne eksterno-pravna grana.

3.) Pogoja za nastanek in razvoj MpZP-a izhajata iz pojma samega: vsebinska različnost partikularnih zasebnih prav in medpokrajinski zasebnopravni promet. Predpogoja MZP-a, t. j. obstoja prava tujcev tukaj ni: tujepokrajinec ni tujec, ampak sodržavljan, njemu je komercij in konubij v tujih pokrajinah lastne države zasiguran z ustanovitvijo države same. Čim se in v kolikor se posamezne določbe zasebnega prava izenačijo za vso državo, odpade tudi prvi pogoj, in ž njim potreba MpZP-a, slično, kakor ni potrebe za MZP, v kolikor zavlada svetovno pravo. V naši kraljevini se je izenačenje zasebnega prava pričelo z zakonom o polnoletnosti in se nadaljevalo zlasti na polju negmotnega in stanovanjskonajemnega prava; 19. decem-

bra 1929. stopi v veljavo izenačeno menično in čekovno pravo. Več pokrajin naše kraljevine pa je imelo še pred uedinjenjem dosti enakih pravnih določb, n. pr. Slovenija-Dalmacija in Hrvatska-Slavonija velik del zasebnega prava, Dalmacija in Črna gora pomorsko pravo (ker se je Črna gora na Berlinskem kongresu zavezala, da bo uvela pomorsko zakonodajo avstrijske Dalmacije). — Tako dalekosežnih razlik, da bi se MpZP pri nas ne moglo razviti, in da bi ostali konflikti nerešeni, med našimi partikularnimi zasebnopravnimi redi ni. A izjemoma so gospodarske in socialne razmere posameznih pravnih območij vendar tako različne, da terjajo tzv. oziri na javni red absolutno veljavo lokalnega pravnega reda z učinkom, da spodrine po kolizijski normi MpZP-a indicirani tujepokrajinski. Niti srbijansko, niti slovensko ali hrvatsko oblastvo, n. pr. ne more dopustiti, da bi se na njih ozemlju bosenski Musliman poročil s svojo drugo ali nadaljnjo ženo, dasi bi bil k temu upravičen lege provinciali (zgled prohibitivnega poseganja lokalnega pravnega reda); nasprotno obsojajo slovenska sodišča v plačilo alimentov tudi srbijanske nezakonske očete (zgled permissivnega poseganja). So interprovincialisti (Wächter, Zitelmann, Klein, tudi Ehrenzweig), ki se za polje MpZP-a upirajo absolutni veljavi lokalnega pravnega reda (pridržni klavzuli). Mislim, da pretiravajo; tudi Savigny, Bar in v novejši dobi Rundstein dopuščajo možnost, da spodrinejo oziri na javni red (lastne pokrajine) po kolizijski normi MpZP-a indicirani (tuje-pokrajinski) pravni red. Le da mora judikatura, ki ji je prepuščeno konkretiziranje ozirov na javni red, tolmačiti ta pojem med pokrajinami še previdnejše in rigoroznejše, nego v MZP-u. Nikdar ne sme poseganje lokalnega pravnega reda izvirati iz nespoštovanja tujepokrajinskih prav, ki so v isti državi vsa ravnopravna.

4.) Teritorialne meje MpZP-a se krijejo z mejami države. — O časovnih mejah MpZP-a govoriti, je komaj praktično, ker države, izvzemši Poljsko, niti prvih kolizijskih norm MpZP-a še niso uzakonile. Čim jih bodo uzakonile in kasneje občutile potrebo, da jih premene, bo obvladovala stare konflikte stara, novonastajajoče nova kolizijska norma; ne bo pa (po splošnem načelu intertemporalnega prava) nova kolizijska norma učinkovala nazaj in vplivala na prej pridobljene pravice. — Tudi o zgodovini razvoja MpZP-a govoriti, je prezgodaj; saj je Poljska

kot doslej edina država kodificirala MpZP šele leta 1926. Starejši je pojav potrebe te pravne grane in njeno vpoštevanje v slovsstvu.

5.) Kar se tiče pravnih virov, so redke države, ki so poskrbele za MpZP s posebnimi zakoni. Na prvem mestu je imenovati Poljsko, ki je z zakonom z dne 2. avgusta 1926., št. 580. drž. zak. »o pravu, ki velja za medpokrajinska zasebnopravna razmerja« (34 členov) kodificirala vse, medpokrajinskemu zasebnopravnemu prometu nujno potrebne kolizijske norme. Druge države so to storile samo za posamezna pravna polja. (Pred svetovno vojno): Švica z zakonom z dne 25. junija 1891. za neke staležno-pravne medkantonalne konflikte; (po svetovni vojni): Avstrija z naredbo zveznega ministrstva za justico z dne 29. maja 1922., št. 316. zv. zak. za konflikte med avstrijskim in gradiščanskim (ogrskim) ženitnim pravom; dalje Francija z zakonom z dne 24. julija 1921. za neke konflikte med francosko in alž.-lotr. lokalno zakonodajo. V Češkoslovaški je bil čl. X. uv. zak. k j. n. (staroavstrijski) nadomeščen (in novim političnim razmeram prilagoden) s čl. III., št. 3., zak. z dne 1. aprila 1921., št. 161., drž. zak. — Naša kraljevina se zakonodajne moči za ureditev MpZP-a ni poslužila. Praeter legem uporabljajo naša sodišča (v dosti živahni praksi) per analogiam kolizijske norme MZP-a in nauk doktrine; neredko so siljena, vršiti nalogo zakonodajalca. Analogna uporaba MZP-a je često, a ni vedno opravičena; tudi ne povede vselej do uspeha. Načelna razlika MZP-a in MpZP-a je v tem, da razmejuje MpZP območja zasebnopravnih redov med ozemlji iste države, MZP ne le med pravnimi ozemlji, ampak hkratu med suverennimi državami. Iz tega sledi, da se poslužuje MZP često naveznih okolišnosti, ki so za MpZP neuporabne, n. pr. navezne okolišnosti državljanstva, za katero moramo iskati v MpZP-u nadomestek (ker državljani smo pripadniki vseh pokrajin). Dalje odločujejo v MZP-u često okolišnosti, so-li pravni subjekti pripadniki lastne ali tuje države, leže-li pravni objekti na ozemlju lastne ali tuje države, in sl.; prvi se favorizirajo, drugi zapostavljajo (kar je grajati že v MZP-u). MpZP mora tako favoriziranje, oziroma zapostavljanje izločiti, ker ima opravka s pravnimi subjekti istega državljanstva in pravnimi objekti z ozemlja iste države. Analogno uporabo kolizijskih norm MZP-a je perhorescirati dalje takrat, kadar niso od znanstva aprobirane ali so celó reprobirane, ker ne gre, da bi razširjali nepravilne pravne norme na druga pravna polja.

Neumesten pravni vir, na kateri se semtertja še sklicujejo judikature naše kraljevine, so tiste konvencije, ki so bile pred svetovno vojno (ali med njo) sklenjene za posamezna naša pravna območja od držav, katerim so ta območja pripadala prej. K takim konvencijam štejejo n. pr. pogodbe bivše a. o. monarhije s kraljevino Srbijo (zlasti one iz leta 1881. in 1911.), pogodbe med Avstrijo in Ogrsko, Avstrijo in Hrvatsko-Slavonijo, Hrvatsko-Slavonijo in Ogrsko, ki so garantirale medsebojnim pripadnikom izdatno mednarodno pravno zaščito in olajševale pravno pomoč. Naše judikature uveljavljajo često argument, da današnja medpokrajinska pravna zaščita in pomoč ne more biti slabša, nego je bila nekdanja mednarodna na podlagi omenjenih konvencij. Stvarno imajo prav, a utemeljena je ta obsežnejša pravna zaščita in pomoč v pravilno razumljenem, dasi nekodificiranem našem MpZP-u, ne v starih konvencijah, ki so prestale biti pravni vir, bodisi radi izbruha svetovne vojne (med a. o. monarhijo in kraljevino Srbijo), bodisi po prevratu (med Avstrijo in Ogrsko, Avstrijo oz. Ogrsko in Hrv.-Slavonijo).—Od mladega in še skromnega slovstva MpZP-a naj opozorim v prvi vrsti na dela (monografije) poljskih pisateljev: Allerhand, Reinke, Bujak, Rundstein, Stelmachowski, dalje na redaktorja poljskega MpZP-a prof. Zolla. V Franciji se bavita z MpZP-om (s konflikti frc. in alž.-lotr. prava) največ Niboyet in Pillet (po m. m. pod pretesnim vidikom aneksije obeh pokrajin in superiornosti frc. prava). V nemškem slovstvu je najdragocenejše delo pok. Petra Klein «Studien zum interlokalen Privatrecht» (1915). Drugi Nemci se spominjajo MpZP-a le mimogrede, ko je primerjajo z MZP-om. Od domačih del naj omenim Lanovičev (prezgodnji, za to malo zreli) načrt zakona o «medjuverskim odnosima u kraljevini SHS» iz leta 1920., ki se v čl. 34.—46. bavi z medverskim ženitnim pravom. Skoraj isto se more trditi o čl. 50.—57. «Projekta osnovnega zakona o verah in medverskih odnošajih» iz leta 1928. (priobčenem v Arhivu pravnih nauka, br. 1.—3., knj. XVII.), ker izhaja s nespremenljive podlage nadaljnjega obstoja sedanjih partikularnih ženitnih prav naše kraljevine. Omenjena še bodita R. Kušejev članek «Vera in bračna vez v naši državi de lege lata in de lege ferenda» (Zbornik znanstvenih razprav ljubljanske jur. fak. IV.) in § 181 (str. 504.—508.) njegovega cerkvenega prava iz leta 1927. («Meddržavno in medpokrajinsko zakonsko pravo»). Krek-Škerlj se bavita v delu «Die

österreichischen Zivilprossgesetze im Königreiche SHS» iz leta 1928. z našo medpokrajinsko pravno zaščito in pravno pomočjo; Škerlj sam v XV. pogl. (str. 263.—277.) «Meničnega prava» iz leta 1922. z medpokrajinskim (in meddržavnim) meničnim pravom. Moji, sem spadajoči spisi so Sp. XI., XIII.—XVI.

6.) Kakor inozemskega, tako ni treba sodiščem poznati tujepokrajinskega prava; svoje znanje dopolnijo (v Sloveniji in Dalmaciji po določbi § 271. cpr.) s povprašanjem justičnega ministra. Napačno bi bilo, terjati dokaz tujepokrajinskega prava od stranke ali se vezati na dokazila in dokazna pravila, ki jih pozna *lex fori* za ugotavljanje spornih dejstev. — Klein, tudi Ehrenzweig, sta mnenja, da v MpZP-u ni zavračanja (*renvoi*, *Verweisung*), temveč da zavrača eno pokrajinsko zasebno pravo vedno le na stvarne norme drugega, nikdar na njegove kolizijske. Temu mnenju, zoper katero se je oglasil že Giesker-Zeller, je pritrditi le v splošnem; še bolj, nego v MZP-u, je želeli, da institut zavračanja iz MpZP-a izgine; vendar se tudi po m. m. ne da popolnoma izključiti. — Kar se tiče pojma in vrst kolizijskih norm, pojma in vrst naveznih okoliščin, reševanja kolizij kvalifikacij in raznih vrst kumuliranih in potenciranih kolizij veljajo v MpZP-u enaka pravila, kakor v MZP-u.

Po teh osnovnih razmotrivanjih prehajam k pozitivnemu MpZP-u n a š e kraljevine, pri čemer bom, ker nimam nobene opore v domači zakonodaji, izmed inozemskih medpokrajinskih prav s posebnim pridom uporabljal poljsko, v ženitnem pravu tudi avstrijsko-gradiščansko.

XCV. Kolizijske norme za institute, skupne več pravnim poljem.

1.) Pravna sposobnost se presoja v MZP-u načeloma lege nationali pravnega subjekta. Vendar spodriva *legem nationale* prav često (iz ozirov na javni red) prohibitivno ali permissivno posegajoča *lex loci*. Lege nationali presojamo tudi pravni postanek in prestanek pravnega subjekta ter bi morali presojati proglašanje pogrešancev mrtvimi. Ista *lex nationalis* odločuje dalje o poslovni splošnosti. Vendar dopuščajo mlajša MZP-a proti *lex nationalis* uporabo *legis loci actus*, kadar je poslujoči tujec lege nationali nesposoben, lege loci actus poslovno sposoben. Kadar poslujoči tujec nima narodnosti, ali se

njegova narodnost ne da ugotoviti, se vračamo v MZP-u na historični kriterij tujčevega domovališča in presojamo njegovo poslovno sposobnost lege domicilii. Za načelno merodajnost legis nationalis v pogledu pravne in poslovne sposobnosti se izrekajo tudi vsa jugoslovanska MZP-a; le čl. 786. in 788. imov. zak. se nekoliko oddaljujeta.

Per analogiam bi v medpokrajinskem zasebnopravnem prometu morala na mesto legis nationalis stopiti *lex provincialis*. A *lex provincialis* v naši kraljevini še ni zakonit pojem, ali vsaj manjka vsaka zakonita določba za kriterij, po katerem naj pripada en državljan območju enega, drug državljan območju drugega partikularnega prava. Brez take zakonite določbe more znanstvo le z največjo previdnostjo in preudarnostjo pomagati judikaturi pri odkrivanju tega kriterija. Zamisliti se jih da več: domovališče, stalno bivališče, preprosto bivališče pravnega subjekta v enem pravnih območjih; uživanje domovinske pravice v enem ali drugem; za državljane, rojene pred ustanovitvijo države, nekdanje državljanstvo v kraljevini Srbiji ali Črni gori, nekdanje deželno pripadništvo v Bosni in Hercegovini; dalje materni jezik, ki ga govori posamezni državljan; vera, ki ji pripada; pravni red, po katerem je živel, in po katerem so se presojala njegova zasebnopravna razmerja doslej, in sl. Nobeden teh kriterijev ne more zaenkrat, dokler ga ne določi zakonodajalec, reklamirati zase izključne veljave. Ugodno je, kadar indicirajo vsi ali njih pretežna večina eno in isto partikularno pravo. Sodišča naj se po m. m. v dvomu odločijo za oni partikularni pravni red, ki nudi analogno, kakor *lex nationalis* v MZP-u (t. XXX. A), največ garancije, da bo, kakor domovinski pravni red v tujini, ščitil državljana v tuji pokrajini. Ni treba, da je tako izsledena *lex provincialis* ena in ista za vsa raznovrstna medpokrajinska pravna razmerja. Domovališče, na katero moremo opreti zlasti kolizijske norme medpokrajinskega pravnega prava, služi slabo (vsaj slabše) kot navezna okolnost kolizijskim normam osebnega, rodbinskega in dednega prava. Za zadnje se priporoča le tako domovališče, ki že dolgo traja (več let, stalno bivališče), ali okolnosti, ki utemeljujejo domovinsko pravico (pa tudi ne vse, n. pr. ne nastop javne službe). Na mesto domovinske pravice, ki jo bo imel vsak Jugoslovian po novem enotnem zakonu o državljanstvu, morejo stopiti zaenkrat še drugi kriteriji regionalnega pripadništva. — Kadar spodrine

v MZP-u pri presoji pravne in poslovne sposobnosti legem nationalem drug pravni red, se more zgoditi isto, od MpZP-a indicirani, legi provinciali.

2.) Obravnavane probleme rešuje polj. zak. št. 580. s sledečimi določbami: «Osebnost poljskega državljana se presoja po pravnem redu njegova domovalešča» (čl. 1.). «Kdor menja domovalešče, je podvržen, kar se tiče osebne sposobnosti, rodbinskih razmerij in dednih pravic, pravnemu redu novega domovalešča šele po enem letu» (čl. 2.). Po prvotnem načrtu se je terjalo potek dveh let. Čl. 3. določuje pojem domovalešča za razne primere (analogno, kakor slov.-dalm. j. n.). «Osebnost trgovca v njegovem trgovinskem obratu se presoja po pravnem redu, ki velja na sedežu njegovega podjetja» (čl. 4.). «Ako se loti poljski državljan, ki je po pravnem redu svojega domovalešča poslovno nesposoben, pravnega posla v predelu Poljske, kjer velja drug pravni red, in ako naj izzove pravni posel posledice tam, je presojsati njegovo sposobnost po pravnem redu kraja, kjer se je posla lotil (čl. 11., al. 1.), čim to zahteva varnost poštenega prometa» (čl. 5.). Pravni red zadnjega domovalešča je merodajen tudi za proglašanje poljskega državljana pogrešanim, zginulim ali mrtvim (čl. 6.). — Enaka kolizijska norma, kakor po čl. 1. cit., in slična, kakor po čl. 5. ibid., bosta veljali po § 108. našega novega enotnega meničnega zakona (t. CIV.). Enaka norma, kakor po čl. 6. cit., že velja po čl. 91., al. 2., zak. z dne 22. februarja 1928., br. 50. Sl. Nov., za osebe, ki se pogrešajo pri nas izza vožnje z zrakoplovom (vendar se smejo proglasiti za mrtve čez leto dni, odkar je bila prejeta zadnja vest o zrakoplovu). Sicer nimamo v naši kraljevini uzakonjenih nobenih kolizijskih norm za presojanje pravnega postanka, prestanka in pravnih sposobnosti tujepokrajincev. Na podlagi gornjih izvajanj, poljskega zgleda in analognih rešitev MZP-a sklepam za neke praktične primere: Da postane Vojvodinka kljub svoji nedoletnosti poslovno sposobna, ako poroči Slovenca, ker prestane nedvomno očetovska (varuška) oblast nad njo; da postane nasprotno polnoletna Slovenka, ki poroči Srbijanca, poslovno nesposobna, v kolikor jo stavlja § 920. grdj. zak. pod možev mundij; da polnoletna, iz Srbije v Slovenijo dopotovavša omožena Srbijanka brez moževega privoljenja ne more prevzemati tukaj državljanskopravnih obveznosti (oško-

dovani sopogodbenik dobi odškodnino po § 866. odz.); da nam v Sloveniji in Dalmaciji ni treba priznavati civilnopravnih posledic kazenskih obsodb rojakov v tujih pokrajinah, ker se ravna prestanek pravnih sposobnosti lege provinciali, a slov.-dalm. pravo predmetnih posledic več ne pozna.

3.) Kar se tiče oblike, predpisane v ogib neveljavnosti pravnega posla, so pravni posli v MZP-u po večstoletni praksi in doktrini in po večini inozemskih zakonodaj podvrženi alternativni kolizijski normi legis loci actus vel causae. Mlajša doktrina se nagiblje mnenju, da veljaj alternativnost kolizijske norme le za privatne akte, za avtentične obligatornost legis loci actus. Alternativna kolizijska norma legis loci actus vel causae velja po splošnem tolmačenju tudi po zakonodajah naše kraljevine. Splošno je uzakonjena le od imov. zak.; ostala pravna območja jo predvidevajo le za najpraktičnejše formalne pravne posle, zlasti za poslednjevoljne odredbe. Lex causae je različna po pravnem polju, ki mu pripada pravni posel; pri poslednjevoljnih odredbah n. pr. je lex nationalis testatorjeva. — Nobe-nega pomisleka ni, da prenesemo navzočno alternativno kolizij-sko normo iz MZP-a v MpZP; s takim prenosom olajšamo in često šele omogočujemo medpokrajinski zasebnopravni promet. Potreba alternativne veljave obeh pravnih redov v pogledu oblike je pri nas tem večja, ker oblike, predpisane v nekih pravnih območjih, n. pr. notarski akti, v drugih niso znane. — Kakor v MZP-u, je napravljati v MpZP-u izjemo alternativne kolizijske norme za tabularne listine, ki morajo ustrezati obliki legis rei sitae. Tabularne listine, ki vsebujejo pravni razlog knjižnih pre-memb, niso le pravni posli, ampak hkratu del tabularnih aktov (modusa acquirendi); zato morajo biti podvržene legi rei sitae kot pravnemu redu, obvladujočemu stvarno pravo, kar imov. zak. izrečno uzakonjuje. Obe normi, načelno in izjemno, pozna poljsko MpZP: «Oblika pravnega posla je podvržena pravnemu redu, ki je merodajen za sam pravni posel; zadostuje pa, da se je postopalo po pravnem redu kraja, kjer je bil pravni posel napravljen, ako ta kraj ni nesiguren». (Čl. 7.) «Pridobivanje, preminjanje in ukinjanje stvarnih pravic na nepremičninah, ravno tako obveznosti iz pravnih poslov, na podlagi katerih se naj take pravice pridobijo, premenijo ali ukinejo, so podvržene, kar se tiče oblike, pravnemu redu kraja, kjer leži nepremičnina.» (Čl. 8., al. 3.).

4.) Ostali zahtevki veljavne naprave medpokrajinskega pravnega posla, za katere tudi v MZP-u nimamo posebnih kolizijskih norm, se ravnaajo, kakor tam, lege causae (brezhibnost poslovne volje, možnost in dopustnost pravnega posla); ista kolizijska norma legis causae obvladuje učinke medpokrajinskega pravnega posla. — Slednjič ni ovire, da uporabimo per analogiam kolizijske norme MZP-a na sledeče, več ali vsem pravnim poljem skupne institute: kolizijsko normo legis rei sitae na presojo pravnega nastanka, prestanka in pravno važnih lastnosti stvari v medpokrajinskem zasebnopravnem prometu; kolizijsko normo legis loci laesionis na medpokrajinsko pravno zaščito, n. pr. na določitev višine zakonitih zamudnih obresti (ki se torej ravna po pravnem redu kraja, kjer bi se bilo plačilo glavnice moralo opraviti, a se ni opravilo); isto kolizijsko normo legis loci laesionis na medpokrajinsko zastaranje (zlasti na določitev zastaralne dobe, kadar po kolidujočih partikularnih pravnih redih ni enako dolga).

Medpokrajinsko osebno pravo.

XCVI. Ženitno pravo.

1.) Z zakonitimi kolizijskimi normami za medpokrajinsko ženitno pravo se ponašajo doslej samo Poljska, nova Avstrija (za ženitve z Gradiščani, za katere je ostalo v veljavi ogrsko ženitno pravo) in v neki meri Švica. Druge države so siljene, da uporabljajo per analogiam kolizijske norme mednarodnega ženitnega prava, in, kadar so pomanjkljive tudi te, da se ozirajo na pravo haaških konvencij I., II., III. in na cit. poljsko, avstrijsko in švicarsko zakonodajo. K tem državam spada tudi naša.

2.) Pravico do ženitve ima torej tujepokrajinec izven svoje pokrajine, čim ni zakonskih zadržkov (v pogledu osebne sposobnosti, v pogledu možnosti in dopustnosti nameravane ženitne vezi, slednjič v pogledu brezhibnosti ženitne volje) lege provinciali zaročencev. Pri odgovoru na vprašanje, po kateri obeh leges provinciales naj se presoja ženitna pravica (po ženinovi, nevestini ali obeh, kadar sta različni), je razlikovati med zadržki, ki se tičejo osebne ženitne sposobnosti, in onimi, ki se tičejo možnosti in dopustnosti zakonske vezi in brezhibnosti ženitne volje. Prvi se, analogno kakor v MZP-u, presojajo pri vsakem nupturientu po njegovi lex provincialis; drugi po leges provinciales obeh nupturientov. Tujepokrajinec

je torej, kar se tiče njegove osebne sposobnosti, za ženitev habilitiran, čim ni ovire s strani njegove *lex provincialis* (dasi bi bila s strani sozaročenčeve); v pogledu drugih zadržkov postane za ženitev dishabilitiran, čim obstoji ovira po njegovi ali po *lex provincialis* sozaročenca. Z drugimi besedami: možnost in dopustnost nameravane zakonske vezi in brezhibnost obojestranske ženitne volje morajo biti podane po pokrajinskih pravnih redih obeh zaročencev. To so postulati pravne dogmatike, ki veljajo za vsako medpokrajinsko, kakor za vsako mednarodno ženitno pravo. Na našem državnem ozemlju jim nasprotuje določba čl. 109. vojv. zak. čl. XXXI.: 1894., ki se radi tega ne sme prenašati v MpZP. Po tej določbi se presoja, kadar je ženin Vojvodinec, nevesta inozemka, veljavnost zakona samo po ženinovem (vojvodinskem) pravnem redu, ne, kakor bi bilo pravilno, po obojnem (le ženitna zrelost in poslovna sposobnost neveste se presojata tudi po čl. 109. cit. po njeni *lex nationalis*). Zato more v našem MpZP-u tudi nevestina *lex provincialis* preprečiti zakonsko zvezo z Vojvodincem, dasi bi bila po vojvodinskem ženitnem pravu dopustna, n. pr. če bi hotel vojvodinski Žid poročiti slovensko katolikinjo.

3.) Na težavno vprašanje, po katerem kriteriju naj ugotovimo v našem medpokrajinskem ženitnem pravu legem provincialem nupturientov, imamo en sam pozitivnopravni odgovor v čl. 147. zak. čl. XXXI.: 1894., po katerem je o vprašanju, katerega nupturienta je šteti Hrvatom (Slavoncem), katerega Ogrom, odločevala pristojnost v hrv.-slav., ozir. ogrski občini. Dasi je določba čl. 147. cit. veljala za prejšnje politično razmerje med Hrvaško-Slavonijo in Ogrsko, ni pomislekov, da presojamo po istem kriteriju še naprej pripadnost k hrv.-slav., ozir. vojv. pravnemu območju v današnji skupni domovini. Po čl. 10., al. 1., naredbe avstr. zv. just. min. iz leta 1922. odločuje v razmerju med Avstrijci in Gradiščani o regionalni pripadnosti k avstr., oziroma gradišč. pravnem območju deželni indigenat (*Landesbürgerschaft*); vendar ne velja ta kriterij (po čl. 10., al. 2.), kadar je bil pridobljen gradiščanski indigenat šele po 29. avgustu 1921. na drug način, nego z rojstvom. Po čl. 13., al. 1., čl. 1. in 2. polj. zak. št. 580. je kot kriterij odločilno domovališče, ki traja vsaj eno leto; sicer ostane merodajen pravni red starega domovališča. *Praeter legem* imajo naši poročni organi in sodišča (razen vojvodinskih in hrv.-slavonskih v medsebojnem razmerju) prost

arbitrij, kako ugotove merodajno *lex provincialis*. Kadar je domovinska pravica, ki jo uživa nupturient na določnem pravnem ozemlju, združena z njegovim ondotnim trajnim bivanjem event. ondotnim rojstvom, vzgojo, jezikom in vero, ni pomislekov, se odločiti za analogno uporabo čl. 147. cit. (Je-li ugotovljena *lex provincialis* državni ali cerkveni zakon, ne dela razlike.)

4.) Iz navedenega sledi za naše jugoslovanske poročne organe: a) da je k sklenitvi zakona na vsem državnem ozemlju pripustiti tujepokrajince, ki je v pogledu osebne sposobnosti habilitiran po lastni *lex provincialis*, v pogledu možnosti in dopustnosti nameravane zakonske zveze in brezhibnosti ženitne volje po lastni in sozaročenčevi *lex provincialis*; b) da je na vsem državnem ozemlju zabraniti sklenitev zakona tujepokrajince, ki je v pogledu osebne sposobnosti dishabilitiran po lastni *lex provincialis* ali v pogledu možnosti in dopustnosti nameravane zakonske zveze in brezhibnosti ženitne volje dishabilitiran po lastni ali sozaročenčevi *lex provincialis*; c) da se na *lex loci actus*, t. j. na pravni red kraja, kjer se namerava zakon celebrirati, pri ugotavljanju ženitne pravice načeloma ni ozirati. — Od tega načela se dajo zamisliti izjeme takrat, kadar posega *lex loci actus* prohibitivno v načeloma merodajno *lex provincialis* (*leges provinciales*). Vendar se je takemu prohibitivnemu poseganju *legis loci actus* v MpZP-u ogibati čim možno (radi paritete partikularnih pravnih redov in dolžnega medsebojnega respektiranja). Sicer je pa v našem medpokrajinskem ženitnem pravu prohibitivno poseganje nepraktično. Že po konv. I., čl. 2., se namreč priznava učinek spodrinjenja *legis nationalis* le pet zakonskim zadržkom *legis loci actus* (t. XXXIII.). Vse te zadržke poznajo vsa naša partikularna ženitna prava, tako da so tujepokrajinci dishabilitirani že po lastni *lex provincialis*. Da bi se v medpokrajinskem ženitnem pravu uveljavljali zoper tujepokrajince nadaljnji, konv. I. neznani, zakonski zadržki *legis loci actus*, ni povoda, in bi bilo v Vojvodini celó nedopustno, ker so tam zakonski zadržki, radi katerih se smejo zavračati *leges nationales* habilitirani tujci, zakonito fiksirani (slično, kakor v konv. I.: zadržek najožjega sorodstva in svaštva, ligamina in streženja po življenju soproga; čl. 111., oziroma čl. 11.—13. zak. čl. XXXI.: 1894.). Čl. 13., al. 2., polj. zak. št. 580., po katerem more (ne mora) poljsko oblastvo zabraniti sklenitev zakona poljskemu državljanu, habilitiranemu lege provinciali, vselej, kadar bi bil

nesposoben lege loci actus, pretirava. — Permisivnega poseganja legis loci actus v lex provincialis pri nas ni dopuščati v nobenem primeru. Po konv. I. (čl. 3.) je v mednarodnem ženitnem pravu praktičen primer, da pripusti tujca, dishabilitiranega lege nationali iz zadržkov religioznega reda, k sklenitvi zakona tuja država, ki takih zadržkov ne pozna. Pri nas niti vojvodinsko ženitno pravo, ki se je najbolj emancipiralo od verskih dogm, ne dopušča, da bi vojvodinski staležni uradniki poročali lege nationali dishabilitirane tujce. Tem manj sme Vojvodina poročati iz iste države izhajajoče tujepokrajince, ki jim lege provinciali nasprotuje zadržek, neznan legi loci actus, n. pr. katoliško Slovenko z židovskim domačinom.

5.) Kolizijska norma v pogledu obličnih predpisov ne more biti za medpokrajinski zakon strožja in manj liberalna, nego je za mednarodni, sicer bi bil medpokrajinski konubij bolj oviran, nego je mednarodni. Po čl. 5., al. 1., konv. I. je za vse konvencijsko ozemlje veljavno sklenjen zakon, ki je bil celebriran v obliki legis loci actus. Po analogiji te določbe in po določbi čl. 113., al. 1., zak. čl. XXXI.: 1894. je torej šteti za vse naše državno ozemlje veljavno sklenjenim zakon Vojvodinca, celebriran v Sloveniji konfesionalno, a tudi obratno zakon katoliškega Slovenca, celebriran v Vojvodini civilno. V enem in drugem primeru ustreza po obliki legi loci actus (dasi ne legi provinciali). — Vendar lex loci actus ne obvladuje obličnih predpisov izključno. Kakor v MZP-u, se alternativno ž njo dopušča lex causae, ki je in concreto lex nationalis (lex provincialis) obeh nupturientov. Vojvodinca se moreta zato v Sloveniji veljavno poročiti civilno, Slovenca v Vojvodini konfesionalno. Praktična ta alternativna oblika ni, ker nupturienta na kraju nameravane celebracije ne najdeta poročnega organa s potrebno kompetenco. — Od načelne alternativne kolizijske norme legis loci actus vel provincialis (communis) moramo tudi v MpZP-u priznati izjemi, ki zahtevata izključno uporabo legis provincialis (analogno kakor v MZP-u izključno uporabo legis nationalis): a) Po čl. 5., al. 2., konv. I. morejo države, ki predpisujejo religiozno celebracijo zakona v svrhu, da prejmeta nupturienta zakrament, izreči zase neveljavnim zakon, ki je bil sklenjen od lastnih državljanov v tuji državi z zanemarjenjem religiozne oblike. Po analogiji te določbe (ki je dopustna, ker gre pri predpisu religiozne celebracije za več, nego za golo obliko) se tudi

katoliški, unirani ali neunirani Hrvati (Slavonci) ali pravoslavni Srbijanci in Črnogorci v tujih pokrajinah naše države ne poroče veljavno, ako ne prejmejo zakramenta. Njih civilno sklenjeni zakon je neveljaven, ne le v domovinski pokrajini, temveč v vsej državi, ker v eni in isti državi ne moremo trpeti deloma veljavnih, deloma neveljavnih zakonov. Slov.-dalm. predpis religiozne celebracije zakona pa po splošnem tolmačenju nima iste kvalifikacije, in se zato katoliška Slovenca veljavno poročita v tuji pokrajini civilno, čim ustreza civilna oblika *legi loci actus*; b) Po čl. 5., al. 3., konv. I. morejo države, ki zahtevajo od lastnih državljanov (tudi če se poročajo na tujem), da se dajo oklicati v domovini, izreči zase neveljavnim zakon, ki je bil sklenjen v tujini brez predhodnih domovinskih oklicev. Po analogiji te določbe in po določbi čl. 113., al. 2., zak. čl. XXXI.: 1894. se morajo dati Vojvodinci, preden se poroče v tuji pokrajini, oklicati v lastni domovinski pokrajini, in bi bil njih zakon, če zanemarijo ta predpis, dosledno neveljaven za vse državno ozemlje. Vendar ne nastopi ta stroga civilnopravna sankcija (samo kazen) radi posebne določbe čl. 27. cit. zak. čl. — Čl. 14. polj. zak. št. 580. uzakonjuje v pogledu oblike zakona alternativno kolizijsko normo brez izjeme: «Oblika sklenitve zakona je podvržena pravnemu redu kraja, kjer se zakonska vez sklepa. A za veljavnost zakona zadostuje, da je očuvana oblika, predpisana od pravnega reda, ki sta mu osebno podvržena oba zaročenca.» Po čl. 10., št. 2. cit. avstr. nar. «velja za obliko oklicev in sklenitve zakona pravni red ozemlja, na katerem se izvršita» (*lex loci actus*).

6.) Osebnopravne učinke medpokrajinskega zakona obvladuje po analogiji konv. II. (tudi po oni nemškega, poljskega in bodočega čsl. avtonomnega MZP-a) skupna *lex provincialis* soprogov. Kot kriterij za določitev *legis provincialis* služi tukaj najbolje skupno domovališče, vsaj kar se tiče onih osebnopravnih učinkov, za katere se zanima poleg zakoncev njiu okolica, n. pr. za zakonita pooblastila, proizhajajoča iz sklenitve zakona; za druge osebnopravne učinke naj zadostujejo izvajanja pod 3.) Prememba *legis provincialis*, oziroma za njo merodajnega kriterija (n. pr. premaknitev skupnega domovališča v drugo pravno območje) ima za posledico premembo osebnopravnega režima (načelo premenljivosti). Za primer, da soproga v zakonu ne obdrži skupne *lex provincialis*, traja po analogiji čl. 9.

konv. II. naprej osebnopravni režim zadnje skupne lex provincialis. Kadar soproga s sklenitvijo zakona nista pridobila skupne lex provincialis, je merodajna za osebnopravne učinke moževa lex provincialis; uporaba ženine bi se protivila vsem našim partikularnim pravnim redom. Prohibitivno in permissivno poseganje lokalnega pravnega reda, kjer ni istoveten z merodajno lex provincialis, ni izključeno, a se mu je po možnosti ogibati. Indicirana lex obvladuje: pravice in dolžnosti zastopanja (žene po možu in moža po ženi), pravice in dolžnosti vzdrževanja i. dr. Enake kolizijske norme uzakonjuje čl. 15., al. 1., polj. zak. št. 580., le da je tam pojem pokrajinstva zakonito urejen.

7.) Imovinskopravni režim, ki nastopi iz sklenitve zakona med pripadnikoma raznih pokrajin, je ali zakoniti ali pogodbeni.

Zakoniti imovinskopravni režim je skoro v vseh naših pravnih območjih isti: sistem ločenih imovin (dotalni sistem), tako da konflikti partikularnih prav ne nastajajo, kar zelo olajšuje medpokrajinski konubij; le Vojvodina ima nekaj drugačen sistem (pridobitno skupnost za primer smrti). Sistem ločenih imovin velja i za premično i za nepremično imovino, naj leže v lastni ali tuji pokrajini. V kolikor konflikti nastajajo, jih rešujemo, uporabljajoč per analogiam določbe konv. II., lege provinciali moža ob sklenitvi zakona. Ta moževa lex provincialis urejuje zakoniti imovinskopravni režim definitivno; enostranska prememba njegove lex provincialis je brez učinka, zlasti ne more škodovati soprogi (načelo nepremenljivosti); le v sporazumu obeh soprogov se da premeniti nastopivši zakoniti imovinski režim. Moževa lex provincialis ob sklenitvi zakona je merodajna tudi za imovinskopravno razločitev soprogov ob končanju zakonske skupnosti ali vezi (za razne izbirne in odškodninske pravice nekrivega soproga ob razvodu in ločitvi); ne pa za dedne pravice. Vsebinski soglašajo s temi koliz. normami določbe čl. 15., al. 1. in 3. polj. zak. št. 580.: «Osebna in imovinska razmerja med soprogi se presojuje po pravnem redu, ki sta mu soproga podvržena osebno. Ako dobita soproga kasneje razna domovališča, se presojuje njih razmerja po pravnem redu, ki sta mu bila podvržena osebno najnazadnje» (al. 1.). «Prememba domovališča sama ob sebi nima vpliva na premembo zakonitega zakonskoimovinskega režima med soprogi; režim je podvržen še naprej pravnemu redu moža ob sklenitvi zakona» (al. 3.).

Pokrajinstvo, ki je določuje pri nas prosti arbitrij oblasti, sodi opreti tudi tukaj (v kolikor je zainteresirana okolica) na skupno domovališče soprogov.

Pogodbeni imovinskopravni režim se da med jugoslovanskimi soprogi ustanoviti na podlagi njih avtonomne, neomejene volje. Dalekosežne omejitve te pogodbene volje, ki jih poznajo romanske zakonodaje, so nam neznane. Naši soprogi morejo torej sklepati ženitne pakte pred sklenitvijo zakona in v zakonu, morejo sklenjene pakte preminjati in ž njimi nadomeščati nastopivši zakoniti imovinskopravni režim. Posebnih kolizijskih norm, ki jih predvideva konv. II. (z ozirom na posebnosti romanskih zakonodaj), ne potrebujemo. Prebijemo temveč, v kolikor konflikti sploh nastajajo, s kolizijskimi normami, merodajnimi za splošni medpokrajinski pravni posel, oziroma za medpokrajinsko pogodbo. Osebo sposobnost strank (da sklepajo, ukinjajo ali preminjajo ženitne pakte) presojujemo torej lege provinciali vsakega paciscenta (soproga ali zaročenca) ob sklenitvi paktov (ne zakona). V pogledu oblike morajo ustrezati naši medpokrajinski ženitni pakti pravnemu redu kraja njih naprave ali legi causae. Kot legem causae uporabljamo pravni red, po katerem presojujemo medpokrajinske pogodbe. A glede tega vemo, je še oster spor. Ženitne pakte navežemo najumestneje na pravni red skupnega pokrajinstva soprogov (v zakonu), ozir. na pravni red pokrajinstva ženina (v stanju zaroke). Pokrajinstvo se določaj po izvajanjih prejšnjega odstavka in t. XCV., št. 1. Lege causae se še presoja: možnost in dopustnost (notranja, vsebinska veljavnost) ženitnih paktov in zakoniti učinki. Slično po polj. zakonu št. 580: «Pravni red kraja domovališča soprogov odločuje, je-li moreta v času zakonskega življenja sklepati ženitne pakte, že sklenjene ukinjati ali preminjati» (čl. 15., al. 2.). «Ženitni pakti soprogov in daritve med njimi ali med zaročenci so podvrženi pravnemu redu, ki mu je bil osebno podvržen mož ali zaročenec ob sklenitvi paktov» (čl. 16). Kar se tiče učinkov, uporabljamo zakonite določbe seveda le supletorno, kadar učinkov nista dogovorili stranke same. V tem pogledu je še spomniti, da morejo jugoslovanski soprogi prosto izbirati med partikularnimi pravi, na katera žele opreti učinke ženitnih paktov. — V nekih primerih se uveljavljajo, kakor v MZP-u, leges loci absolutno tako, da spodrinejo po gornjih izvajanjih merodajni pravni red. K takim leges loci spadajo: posebni zemljiški režimi,

ki so jim podvržene neke vrste nepremičnin, in posebni zaščitni predpisi, ki naj varujejo okolico soprogov pred ženitnimi pakti nevarne jim vsebine. Ako n. pr. obstoji lege loci dolžnost objave ženitnih paktov (z vpisom v javni register), morajo spolniti to dolžnost soprogi brez ozira na pravni red, ki obvladuje njih pakte po kolizijski normi MpZP-a.

8.) Kolizijske norme za presojanje razvoda in ločitve zakona v našem MpZP-u niso enako praktične, kakor v MZP-u, ker so vsi naši ženitnopravni redi (razen vojvodinskega) pod vplivom cerkvenih prav ali sploh še niso sekularizirani, in vlada med njimi soglasje v tem, da so katoliški zakoni le ločljivi, akatoliški razvedljivi (ozir. razvedljivi in ločljivi). Vendar brez važnosti tudi te kolizijske norme niso, ravno z ozirom na vojvodinsko ženitno pravo; dalje, ker ni med njimi popolnega soglasja v pogledu ločitvenih in razvodnih razlogov, v pogledu ravnanja s tzv. mešanimi zakoni, v pogledu učinkov razvoda i. dr. (Po odz.-u n. pr. sledi iz izrečenega razvoda možnost sklenitve novega zakona ipso facto, po grdj. zak.-u le, ako razvodna sodba razvedenemu krivemu soprogu ne prepoveduje vnovične poročitve; vendar je od te prepovedi možen spregled). Posebni, za uporabo v MpZP-u per analogiam v poštevh prihajajoči, kolizijski normi mednarodnega ženitnega prava ima izmed naših ženitnih pravnih redov le vojv. čl. XXXI.: 1894. v čl. 115., al. 1. in 2. A zoper njih analogno uporabo govori nepravilnost ter politična tendenca teh norm: Po al. 1. cit. bi mogel tujepokrajinec, čim bi postal Vojvodinec, dati svoj zakon razvesti na podlagi činjenice, ki je opravičevala, ko se je pripetila, samo ločitev zakona. Po al. 2. bi mogel tujepokrajinec, čim bi postal Vojvodinec, dati od tujepokrajinskega sodišča izrečeno ločitev zakona premeniti v razvod in se, razveden, znova poročiti. Obe pravniški čarovniji sta od konv. III. izrečno reprobirani, in jih Vojvodina, še manj druga naša pravna območja, ne smejo prenašati v MpZP. Na drugi strani so kolizijske norme konv. III. prestroge za analogno uporabo v MpZP-u. Zahtevajo namreč i v pogledu razvedljivosti (ločljivosti) mednarodnega zakona i v pogledu razvodnih (ločitvenih) razlogov dopustnost po dveh pravnih redih, lege nationali soprogov in lege fori. Za naše MpZP tvori najprikladnejši izhod določba čl. 3., konv. III., po kateri zadostuje uporaba legis nationalis soprogov ob vložitvi tožbe, oziroma prošnje (brez souporabe legis fori) takrat, kadar lex fori sama ne

terja svoje souporabe. Tudi poljsko MZP uporablja samo legem nationalem soprogov in se ne ozira na lastno lex fori; enako bodoče čsl. MZP. Nadomestujoč legem nationalem z lex provincialis, sme torej Vojvodina dovoljevati razvod zakona le takim tujepokrajincem, katerim ga dovoljuje njih lex provincialis, in le iz razlogov, utemeljenih v tej lex provincialis. Enako je postopati drugim našim pravnim območjem. Ako soprograma lex provincialis ni več skupna, odločuje zadnja skupna lex provincialis. — Težave dela zopet kriterij, po katerem naj ugotovimo v teh primerih pokrajinstvo. Na noben način ga ne more osnovati kratko bivališče soprogov v tuji pokrajini, ustvarjeno morda nalašč v svrhu, da se doseže uporaba pravnega reda bivališča. Tudi kratkotrajno domovališče mi ne zadostuje. Najprimernejši kriterij se zdi domovališče, združeno s trajnim bivanjem soprogov v določenem pravnem območju. Razvodni (ločitveni) razlog se mora pripetiti na tem kvalificiranem domovališču. Ločitvena činjenica, ki se je pripetila na prejšnjem domovališču, ne opravičuje razvoda na novem, dasi bi imela razvodni značaj v smislu nove lex domicilii. Prvotna nerazvedljivost zakona pa ne stoji na poti razvodu, ako ga dovoljuje lex provincialis novega, s trajnim bivanjem združenega domovališča; vendar mora razvodna tožba biti oprta na činjenico, ki se je pripetila ob času, ko je bil zakon že razvedljiv. S stališča teh kolizijskih norm so današnje naše pokrajinske judikature včasih prestroge, včasih premile. Prestroge so, kadar uporabljajo na razvodne (ločitvene) tožbe tujepokrajincev lastno lex fori, odklanjajoč razvod (ločitev), kadar je razvedljivost (ločljivost) ali razvodni (ločitveni) razlog utemeljen le lege provinciali soprogov. Prestroge tudi tedaj, kadar odklanjajo razvod zakona, ki je bil nerazvedljiv ob sklenitvi, a je razvedljiv ob vložitvi tožbe (prošnje). Premile so, kadar razvajajo lege provinciali nerazvedljiva soproga, ali kadar jim kot razvodni razlog zadostuje činjenica, ki je imela, ko se je pripetila, zgolj ločitveni značaj. — Poljsko medpokrajinsko razvodno (ločitveno) pravo je pretirano strogo (kakor konvencijsko), ker zahteva konkordanco legis provincialis in legis fori (čl. 17. zak. št. 580). Po avstr.-grad. nar. (§ 10. št. 3) velja »za razvod zakona in ločitev od mize in postelje pravni red ozemlja, ki mu pripada mož kot deželan ob času sklenitve zakona.«

9.) Komaj je rešljiv brez sodelovanja zakonodajalca problem, po katerem partikularnem pravu se naj presojaajo odškodninski

zahtevki iz kršene medpokrajinske poročne obljube (razdrte zaroke). Vsebinske razlike naših pokrajinskih prav, zlasti odz.-a in grdj. zakona, so znatne i po predpostavkah (krivdi, ozir. tudi nekrivdi toženca) i po obsegu dolžne odškodnine. Najnaravnejše uporabljiva se zdi *lex loci laesionis*, t. j. pravni red kraja, na katerem bi bila morala zaroaka preiti v poroko. Najčešče je to skupna *lex provincialis* zaročencev; kadar njima ni skupna, *lex provincialis* neveste. Primerna je uporaba nevestinega osebnega prava zlasti zato, ker troši največ ona na pripravah za poroko in trpi največ «resnične škode» (§ 46. odz.), ozir. «sramoto (§ 65. grdj. zak.). Kadar je kršitev zaroake deliktnega značaja, velja tudi v MpZP-u kolizijska norma civilnega deliktnega prava (*legis loci delicti commissi*).

XCVII. Roditeljsko (otroško) pravo.

Zakonitih kolizijskih norm za roditeljska razmerja raznih vrst nimamo, niti v MZP-u. Ima jih pa Poljska za mednarodna in medpokrajinska taka razmerja (čl. 18.—23. zak. št. 580). V splošnem obvladuje to pravno polje (po analogiji MZP-a) skupna *lex provincialis* roditeljev in otrok; ž njeno pravno relevantno ne more tekmovali nobena druga. Izjemoma spodrine skupno *lex provincialis* (prohibitivno ali permissivno posegajoča) *lex loci*. — Enako težavno, kakor v medpokrajinskem ženitnem pravu, je odkriti tukaj kriterij, ki naj odločuje o pokrajinstvu. Po možnosti mora kriterij biti tak, da postane pokrajinstvo skupno vsem članom rodbine. To bi bila v prvi vrsti domovinska pravica, a more biti tudi očetovo (moževo) stalno bivališče, ker so žena in otroci ob obstoju roditeljskega razmerja dolžni, bivati skupaj ž njim. Najsigurnejše je *lex provincialis* ugotovljiva, če biva rodbina v svoji domovinski občini.

1.) O nastanku roditeljskega razmerja do zakonskih otrok (o zakonskem rojstvu otroka) odločuje *lex provincialis* matrinega soproga ob rojstvu otroka, ako mož ob rojstvu ne živi več, njegova *lex provincialis* ob smrti. Moževa *lex provincialis* je v naših razmerah praviloma tudi ženina, tako da je otrok zakonski ali nezakonski hkratu v smislu matrine *lex provincialis*. A tudi, če bi bile *leges provinciales* roditeljev različni, je pravilno, da se na vprašanje uporablja moževa *lex provincialis*. Ako zakon med roditelji ni sklenjen veljavno, more otrok kljub temu uživati pravice zakonskega otroka kot putativni, čim je putativnost

utemeljena lege provinciali materinega soproga ob rojstvu otroka. — Učinke (vsebinsko) ugotovljenega roditeljskega razmerja, zlasti pravice in dolžnosti roditeljev do zakonskega otroka, obvladuje vsem trem skupna *lex provincialis*; če ni več skupna, zadnja skupna; če njim izjemoma ni bila nikdar skupna, očetova *lex provincialis*. Prvi dve normi uzakonjuje izrečno čl. 19. al. 1. in 2. polj. zak. št. 580. — Učinki roditeljskega razmerja so (kakor zakonskega) osebno- in imovinskopравни. Obojne obvladuje vsakokratna gorioznačena *lex provincialis*, tako da ima menjava te *lex* za posledico menjavo pravnih učinkov n. pr. obsega očetovske oblasti, pravic roditeljev na otroški imovini i. dr. Načelo nepremennosti enkrat ustanovljenega imovinskopravnega režima v MZP-u še ni prodrlo; zato ni potrebe, da bi je uvajali v MpZP (zlasti je ni med našimi pokrajinami). — Kjer so otroške nepremičnine podvržene posebnemu zemljiškemu režimu, spodrine legem provincialem *lex rei sitae*. — Kadar nastane kolizija med upravičenji zeta na ženini imovini (po njegovi *lex provincialis*) in med upravičenji roditeljev na isti (hčerini) imovini (po njih *lex provincialis*), se mora po čl. 19., al. 3., polj. zak. št. 580. zadnja umakniti prvi. — Slednjič odločuje gorioznačena *lex provincialis* o prestanku roditeljskega razmerja, zlasti o predpostavkah *veniae aetatis*, drugih vzrokih predčasne ukinitve očetovske oblasti, o vzrokih njenega mirovanja, o možnosti in vzrokih njenega podaljšanja preko otrokove polnoletnosti i. dr.; vojvodinska *lex provincialis* tudi o ugasnitvi očetovske oblasti radi možitve nedoletne hčere.

2.) Pozakonitve (legitimacije), njih dopustnost in predpostavke se presojajo lege provinciali očeta nezakonskega otroka ob pozakonitvi, torej ob sklenitvi zakona z otrokovo materjo, ozir. ob podelitvi vladarjeve milosti (ne ob rojstvu otroka). Če oče takrat več ne živi, se presoja pozakonitev po njegovi *lex provincialis* ob smrti. Tako izrečno in pravilno tudi določba čl. 22. polj. zak. št. 580. Na *lex provincialis* otroka se ni ozirati. Najpogostejše so v praksi pozakonitve po naknadni sklenitvi zakona med roditelji otroka. Tukaj je pozakonitev hkratu osebnopravni učinek sklenitve zakona in kot tak podvržen skupni *lex provincialis* soprogov. Ker prehaja moževa *lex provincialis* s sklenitvijo zakona na ženo, harmonirata obe kolizijski normi.

3.) Posvojitve (adopcije) temelje na pogodbi. Kakor mednarodna, zahteva tudi medpokrajinska posvojitve pravno in

poslovno sposobnost posvojitelja in posvojenca (posvojiteljev in posvojencev), možnost in dopustnost nameravane adoptivne zveze, adoptivni sporazum in predpisano obliko. Kolizijske norme za vse te posamezne elemente adoptivne pogodbe izhajajo iz t. XCV. št. 1, 4, 5. Tujepokrajince je torej šteti sposobnim za posvojitev (aktivno in pasivno), čim uživa posvojno sposobnost (aktivno in pasivno) po lastni *lex provincialis* (brez ozira na *lex provincialis* posvojenca). Obličnemu predpisu ustrezeta pogodbenika najsigurneje, ako se držita oblike *legis loci actus*; zado-
 stuje pa očuvanje oblike, predpisane od *lex causae*. *Lex causae* je obema pogodbenikoma skupna *lex provincialis*; če nimata skupne, se morata držati oblike *legis loci actus*. Možna in dopustna je nameravana adoptivna zveza, ako je možna in dopustna po obojestranskih *leges provinciales*, posvojiteljevi in posvojenčevi. Če jo brani le ena obeh, postane adopcija nemožna (kakor v analognem primeru nameravana ženitna zveza). Enaka strogost velja v pogledu adoptivnega sporazuma. — Vse te kolizijske norme niso nepraktične za naša pravna območja, zlasti odkar je adopcijsko pravo odz.-a v Sloveniji-Dalmaciji novelirano, v Hrvatski-Slavoniji ne, dalje radi raznih posebnosti vojvodinskega adopcijskega prava. Po nov. § 180. odz. poročena oseba brez privoljenja soproga ne more ne adoptirati, ne adoptirana biti. Ker gre tej določbi za omejitev osebnopravne sposobnosti, zato more Slovenec adoptirati omoženo Hrvatico brez privoljenja njenega soproga, ne obratno Hrvat omožene Slovenke brez analognega privoljenja. Po dv. d. z dne 28. januarja 1816. št. 1206 zb. j. z. niso na Hrvatskem dopustne adopcije lastnih nezakonskih otrok; v Sloveniji so, ker je cit. dv. d. od nov. I. ukinjen. Kljub temu ne more danes adoptirati niti Slovenec svojega hrvatskega nezakonskega otroka, niti Hrvat svojega slovenskega, ker bi dopustnost adoptivne zveze morala biti podana po obeh *leges provinciales*. Vojvodinec je v internem pokrajinskem prometu posvojno sposoben, dasi ima zakonske otroke, ne more pa radi tega zadržka adoptirati otrok iz slovenskega ali hrvatskega pravnega območja. — Čl. 23. polj. zak. št. 580 rešuje drugače: «Za adopcijo je merodajen pravni red, ki mu je osebno podvržen posvojitelj.» Za to določbo je bilo merodajno (od nekih pisateljev zastopano) mnenje, da je adopcija institut izključno na korist posvojencu in na breme posvo-

jitelju. Meni se rešitev ne zdi pravilna, ker izvirajo iz adopcije za posvojenca tudi neke dolžnosti, in ker se določbe preveč oddaljuje od kolizijskih norm sorodnega ženitnega prava.

4.) Razmerje nezakonske matere in njenih sorodnikov do nezakonskega otroka nastane, učinkuje in prestane po vsakokratni skupni *lex provincialis* matere in otroka. Če njima ni več skupna, po zadnji skupni. Tako dobesedno in pravilno čl. 20. polj. zak. št. 580. — Razmerje nezakonskega očeta do nezakonskega otroka obvladuje v današnji srednji Evropi *lex nationalis* otrokove matere ob rojstvu otroka, ki je hkratu otrokova *lex nationalis*. Po njej se presoja nastanek tega razmerja (dopustnost zasledovanja nezakonskega očeta), njegove pravice in dolžnosti, zlasti alimentna. V MpZP-u bi per analogiam odločevala materi in otroku skupna *lex provincialis*. Ta kolizijska norma je tudi uzakonjena od čl. 21. polj. zak. št. 580, a z dostavkom, da je uporabiti očetov pravni red, kadar je za otroka ugodnejši. Sledeč tej alternativni, svrhi pravnega instituta najbolj ustrezajoči, kolizijski normi, sem tudi za naše MpZP (kakor za MZP) mnenja, naj to pravno razmerje ovladuje, po izbiri otroka, *lex provincialis* matere (otroka samega) ali *lex provincialis* nezakonskega očeta (ob rojstvu otroka). S tem se prepreči največ paupertete in njenih pogubnih posledic; dalje odpade, pri ev. uporabljanju drugih pravnih redov potrebno, permissivno poseganje za otroka ugodnejše *lex loci*. Prohibitivno poseganje za otroka neugodnejše *lex loci* imam v vseh okoliščinah za nedopustno. — Isti spor se ponavlja in ista rešitev naj velja za razmerje, ki nastane med nezakonsko materjo in nezakonskim očetom otroka. Po čl. 21. polj. zak. št. 580 obvladuje to razmerje *lex provincialis* matere ob rojstvu otroka. Pravilnejša se mi zdi alternativna kolizijska norma *legis provincialis* matere ali očeta ob rojstvu otroka po izbiri matere. Sicer bi se moralo tudi tu dopuščati permissivno poseganje za mater ugodnejše *lex loci*. — Vse te kolizijske norme so za razmere v naši kraljevini zelo praktične, ker grdj. zak., kakor znano, ne dopušča zasledovanja nezakonskega očeta, in ker nobeno pravno območje, razen slovensko-dalmatinskega (izza novele), ne priznava nezakonski materi pravic do nezakonskega očeta. Kadar je izvenzakonska konkumbenca delikt, nastopijo poleg opisanih učinki *legis loci delicti commissi*.

XCVIII. Skrbstveno pravo.

Tudi določbe za instituta tutelae in curae personae naših partikularnih prav ne izključujejo konfliktov, dasi je varuštveno pravo v vseh pokrajinah zgrajeno na istih (zastarelih) načelih, in preklicno pravo modernizirano samo v Sloveniji (Dalmaciji). — Kolizijske norme MpZP-a morajo biti konformne ne le za vse pokrajine, temveč tudi za oba instituta (varuštvo in preklic), ker sta oba v bistvu eno in isto zakonito urejeno državno skrbstvo za poslovno nesposobne osebe. Srbijanski zakon o starateljstvu iz leta 1872. jih je v resnici uredil skupno in enako. Prehajajoč h kolizijskim normam, moramo razlikovati med materielnim in formalnim skrbstvenim pravom in zadnje izločiti. Določbe za formalno medpokrajinsko skrbstveno pravo, zlasti za medpokrajinsko razmejevanje skrbstvenega sodstva in za izvenozemeljsko učinkovanje skrbstvenih ukrenitev, sledé v t. CIII. Vendar dela to razlikovanje težave, ker je (tudi v naših partikularnih zakonodajah) formalno skrbstveno pravo prepojeno z materielnim in obratno, in je med obema uzakonjena neka neopravičena koneksnost.

Načelna kolizijska norma je (in mora biti) identična z ono, ki smo jo spoznali v MpZP-u za poslovno sposobnost, ker pomeni skrbstvo ukinitiv ali delno omejitev poslovne sposobnosti. Medpokrajinsko materielno skrbstveno pravo je zato obvladovano lege provinciali varovanja ali preklica potrebne osebe. Ta pravni red je umesten tudi brez ozira na potrebo harmonije obeh kolizijskih norm, ker je prednostni namen vsakega skrbstva zaščita skrbljenčevih pravic in interesov; pravice in interesi njegovih skrbnikov (varuhov, pripomočnikov) se trpe v modernem pravu le v toliko, v kolikor se zaščita skrbljencev brez njih ne da doseči. Relevantna je torej lex provincialis skrbljenca, ne skrbnika. — Kar se tiče kriterija za ugotovitev skrbljenčevega pokrajinstva, se sklicujem na izvajanja pod t. XCV., št. 1. Domovališče skrbljenca, združeno s trajnim bivanjem, ima pred drugimi kriteriji še to prednost, da indicira hkratu kompetentno skrbstveno sodstvo, tako da more pozvano sodstvo uporabljati lastno materielno pravo. — Načeloma indicirano lex provincialis skrbljenca je uporabljati pred vsem na povode za postavitev pod varuštvo ozir. za preklic tujepokrajince. Nobeno medpokrajinsko varuštvo se torej ne more pričeti, in noben tujepokrajinec ne more biti preklican, ako materielnopravni pogoji

za varuštvo in preklic niso podani po njegovi *lex provincialis*. Lege provinciali mora biti utemeljen ne le preklicni razlog, ampak tudi legitimacija preklic predlagajoče osebe, kjer je preklicno pravo to legitimacijo že izgradilo. Sicer bi medpokrajinsko skrbstveno pravo prišlo v navzkrižje s kolizijskimi normami konv. IV. (čl. 1, 5) in konv. V. (čl. 1, 6, 7). Legem provincialem skrbljenca je uporabljati dalje na ukinitve varuštva ozir. preklica tuje-pokrajince. Nikdar se ne sme varuštvo v tuji pokrajini nadaljevati, čim ni več utemeljeno lege provinciali varovanja, zlasti se ne sme podaljšati preko varovančeve polnoletnosti, ako je tako podaljšanje neznano njegovi *lex provincialis* (dasi bi bilo znano in utemeljeno lege *fori*). Tudi preklic se mora ukiniti, čim ni več utemeljen lege provinciali ali čim je bil razveljavljen od domovinske pokrajine preklicane osebe. Prememba skrbljenčevega pokrajinstva, dokler traja skrbstvo, ima za event. posledico premembo razlogov, iz katerih skrbstvo prestane. Slednjič bi se morali lege provinciali skrbljenca ravnati učinki medpokrajinskega skrbstva, zlasti obseg ukinitve (omejitve) skrbljenčeve poslovne sposobnosti. Vendar stoje ti učinki v tako neločljivi zvezi z organizacijo skrbstva, da se še ravna po lege *fori*. — Organizacija in funkcioniranje skrbstva se seveda ne moreta vršiti po drugi *lex*, nego lege *fori*. Lege *fori* se ravna po zlasti kompetenca za varuštvo (preklic) pozvanega državnega oblastva (sodišča, nekje upravnega oblastva), stvarna in krajevna pristojnost, postavitve varuha (skrbnika, pripomočnika), njegove pravice, dolžnosti in odgovornosti, sploh odnosi med njim in državo in med njim in skrbljencom; lege *fori* se vrši tudi nadzor nad skrbljenčevimi osebo in nad upravo njegove imovine. — Uprava imovine bi morala biti enotna, podvržena isti *lex*, naj leži imovina kjerkoli, naj je premoženje ali nepremična. Razkomanje podraži upravo in škoduje interesom skrbljenca. Razkomanje naj bi se preprečilo vsaj med pokrajinami iste države, če se ne more preprečiti med državami. Vendar vemo, da delajo starejši skrbstveni zakoni (tudi naši partikularni) grajano razliko in da se v MZP-u skrbstvena sodstva vzdržujejo uprave skrbljenčeve nepremičnine na tujem državnem ozemlju (prepuščajoč to sodstvo državi *rei sitae*). Obratno organiziramo posebne kuratele za nepremičnine inozemskega skrbljenca na lastnem državnem ozemlju. Zato je v MZP-u uprava skrbljenčeve imovine deljena: v generalno skrbstvo, izvrševano od domovinske

države lege nationali, in v specialno inozmesko kuratelo za ondod ležečo skrbljenčevo nepremičnino, izvrševano po inozemski lex fori; vzrok leži v svojedobnem pretiravanju državne teritorialne vrhovnosti. V medpokrajinskem razmerju odpade ta ratio. Ali odpade tudi grajani dualizem? Po besedilu samem merodajnih mest zakonov n. pr. § 225. odz. bi bilo težavno, potrditi to vprašanje, ker se ž njim jasno omejuje tuzemsko sodstvo na premičnine in tuzemske nepremičnine. Pač pa je moderni slov.-dalm. preklicni red iz leta 1916. razlikovanje med premičninami in nepremičninami preklicane osebe odpravil. Neke druge kolizijske norme citir. prekl. reda zaostajajo na dobroti za analognimi normami konv. V. (t. XLIII., št. 3) in jih radi tega ne smemo prenašati iz MZP-a v MpZP. — Čl. 24. polj. zak. št. 580 ima sledečo, obema institutoma (varuštvo in preklicu) skupno pravilno kolizijsko normo: «Za vse zadeve v področju pravne zaščite je merodajen pravni red, ki mu je osebno podvržena tista oseba, ki pravno zaščito (varuštvo, kuratelo, pripomočništvo, sodnega posvetovalca) potrebuje.»

Nobenih kolizijskih norm nimamo v polj. zak. za primere curae rei (generalis in specialis) in za številne procesne kuratele s tujepokrajinskimi elementi. Mislim, da je pravilno, da uredimo (kakor v MZP-u) curam rei specialem in procesne kuratele lege fori, curam rei generalem lege provinciali kuranda (redovnika, zapustnika i. dr.). Izjeme, ko bi bila primernejša uporaba legis provincialis tudi za primere curae rei specialis, niso izključene.

Medpokrajinsko imovinsko pravo.

XCIX. Stvarno pravo.

Stvarnopravna razmerja dobe medpokrajinski značaj dosti redkeje pri nepremičninah, nego pri premičninah, ker so zadnje podvržene menjanju situacije iz enega pravnega območja na drugo, kar nepremičnine niso. A tudi v pogledu premičnin nastajajo konflikti stvarnopravnih redov pri nas redko, ker temelje naša partikularna stvarna prava v bistvu na enakih načelih: Tudi po grdj. zak. se pridobivajo premičnine z zakonitim naslovom in preprodajo (§§ 285, 287). Lastnik postane tisti, kdor dobi premičnino prej izročeno, ne obljubljeno (§ 291). Za prenos nepremičnine je treba vknjižbe v javne knjige (§ 292.). Tudi za ustanovitev zastavne pravice je treba izročitve zastavljenje

premičnine ozir. vknjižbe na zastavljeno nepremičnino (§ 307.). Za služnosti veljajo analogne določbe, kakor za druge stvarne pravice (§ 342.). Po § 221. pridobi kupec izvirno lastnino na kupljeni premičnini v enakih okoliščinah, kakor po določbi § 367. odz. — V kolikor so konflikti možni, jih odpravljamo, kakor v MZP-u, z uporabo legis rei sitae. Teritorialni red ni le v državi, ampak tudi v pokrajinah zasiguran le, če se odpleta izključno lege rei sitae. Tako tudi po čl. 8., al. 1., polj. zak. št. 580: «Posest in stvarne pravice se presoja po pravnem redu kraja, kjer je njih predmet.» Enako po analogiji čl. 790., 791., al. 2., 792., al. 2., stav. 2., 799. imov. zak. Uporabljač legem rei sitae ne smemo razlikovati (kakor so statutarji) med premičninami in nepremičninami. — Kolizijska norma legis rei sitae rešuje kolizije ob nastanku in prenehanju stvarnih pravic in v pogledu njih učinkov (vsebine, obsega). Pri derivativnem pridobivanju obvladuje zgolj modum acquirendi, ne tudi naslova pridobitve; za presojo zadnjega velja kolizijska norma onega pravnega polja, ki mu naslov pripada (zakonskoimovinskega, roditeljskega, dednega, obligacijskega). Vendar razširja čl. 8., al. 3., polj. zak. št. 580 področje kolizijske norme legis rei sitae s sledečo določbo: «Pridobivanje, preminjanje in ukinjanje stvarnih pravic na nepremičnini, enako obveznosti iz pravnih poslov, na katerih podlagi naj se take pravice pridobe, zamenjajo ali ukinejo, so podvržene v pogledu oblike in drugih pogojev veljavnosti izključno pravnemu redu kraja, kjer leži nepremičnina. To se pa ne tiče obveznosti, ki izhajajo iz rodbinskih razmerij ali dednih prav.»

Poleg splošne kolizijske norme potrebujemo, kakor v MZP-u, ob kompliciranih konfliktih sledeče posebne, ki so pa deloma aplikacije splošne: a) Če so naročene in se transferirajo premičnine iz območja enega partikularnega prava v drugo, odločuje o prehodu lastnine (po analogiji čl. 791., al. 2. imov. zak.) lex situacije premičnine v trenutku onega dogodka, ki se uveljavlja kot činjenica, snujoča nastanek lastninske pravice n. pr. v trenutku, ko postane perfektna kupoprodajna pogodba. b) Problem medpokrajinske vindikacije se rešuje tako, da postane pridobitelj premičnine (od nelastnika) njen izvirni lastnik, čim so pogoji za pridobitev izvirne lastnine spolnjeni po onem partikularnem pravu, v katerega območju je premičnina ob pridobitvi. Brez relevance so določbe stvarnega prava, v katerega območju je prejšnji upravičenec zgubil svojo posest na stvari; istotako

določbe legis provincialis zgubitelja ali pridobitelja. c) Ako pre-mičnina pendente condicione usucapionis menja situacijo, se presoja zahtevki priposestovanja, zlasti dolgotrajno priposestvo-valne dobe po m. m. lege rei sitae nove, ne stare situacije. Tako tudi po čl. 8., al. 2., polj. zak. št. 580: »Priposestovanje, zasta-ranje in zamolčanje se presoja po pravnem redu kraja, kjer je pre-mičnina ob času, ko doba poteka.« Čl. 8. nadaljuje: »Vendar se more pridobitelj pravice sklicevati tudi na pravni red kraja, kjer je bila pre-mičnina ob pričetku dobe.« Po m. m. bi bilo pri-mernejše, da se dopusti zgolj vračunanje časa posesti pod staro lex (accessionem temporis) v priposestovalno dobo nove lex. Rešitve zakonodaj divergirajo že v MZP-u. č) Nastanek, pre-stanek, utesnitev in prenos knjižnih pravic (ki so deloma širši, deloma ožji pojem, nego stvarne pravice na nepremičninah) se ravna izključno po zemljiškoknjižni zakonodaji legis rei sitae; tudi tedaj, kadar se ravna naslov (titul) po drugem pravnem redu. Kadar je naslov pravni posel, ki zahteva obliko, se ravna oblika po isti zemljiškoknjižni zakonodaji. d) Za služnostne pravice zadostuje aplikacija splošne kolizijske norme legis rei sitae in kol. norme za knjižne pravice. Razlikovati moramo tudi tukaj med titulom in modusom aquirendi; prvi se ravna lege causae, ne lege rei sitae. Lege rei sitae se presoja poleg modusa tudi zakonita vsebina služnostne pravice, tako da jo uživa usufruktuar pre-mičnine po pravnem redu vsakokratne njene situacije. Pri služnostih na nepremičninah odločuje o vsebini pravice lex situa-cije služkega, ne gospodujočega zemljišča. e) Zastavne pravice, ustanovljene po dopustnosti legis rei sitae (na pre-mičninah ali nepremičninah) z golo zastavitveno pogodbo, so veljavne, dasi bi terjala lex loci contractus ali lex provincialis (zastavnega upnika ali dolžnika) prepodajo ozir. vknjižbo; in obratno. Gene-ralne zastavne pravice, ustanovljene po dopustnosti legis rei sitae (na pre-mičninah ali nepremičninah), so veljavne, dasi bi terjala lex loci contractus ali lex provincialis (zastavnega upnika ali dolžnika) specializacijo; in obratno. Ako se po veljavni ustano-vitvi zastavne pravice brez prepodaje ali generalne zastavne pravice transferira zastavljena pre-mičnina v območje drugega zastavnega prava, ki zahteva prepodajo, ozir. specializacijo, osta-nejo zastavne pravice v veljavi. Ker pa utegne lex nove situacije ščititi dobrovernega pridobitelja pred neočitnimi obremenitvami pridobljene pre-mičnine, se priporoča, da se spravi zastavno raz-

merje naknadno v sklad z novo *lex rei sitae*. *Lege rei sitae* se poleg nastanka in prestopa zastavne pravice presoja upravičenja zastavnega upnika (vsebina zastavne pravice), načini realizacije in pravno razmerje med zavarovanimi soupniki. f) Pri medpokrajinskih retencijskih pravicah ne potrebujemo kolizijske norme za *modus aquirendi*, ker ga ni. *Lege rei sitae* se ravna, kakor pri zastavnih pravicah, upravičenja retencijskega upnika (vsebina retencijske pravice), načini realizacije i. dr. O naslovu za pridobitev zakonite retencijske pravice odločuje oni partikularni pravni red, ki obvladuje zavarovanja potrebno terjatev. — Spričo uvodoma omenjenega načelnega soglašanja vseh naših partikularnih stvarnih prav so posebne kol. norme a) do f) za naše MpZP malo praktične; tem praktičnejše drugod, n. pr. v Poljski.

C. Obligacijsko pravo.

Za medpokrajinsko obligacijsko pravo potrebujemo, kakor za mednarodno, najmanj tri splošne kolizijske norme: eno za zakonite, drugo za poslovne, tretjo za odškodninske obligacije; za poslovne obligacije potrebujemo še nekaj posebnih. Prednost pred pravnim redom, indiciranim po kolizijski normi, ima tudi v MpZP-u tisti pravni red, ki mu podredita obligacijsko razmerje stranki s svojo avtonomno, neomejeno voljo, kar moreta storiti izrečno ali molče, vendar le v mejah popustnega prava. Pri poslovnih obligacijah je prilika za avtonomijo podana skoro vedno.

I. Zakonite obligacije se ravna po naravi stvari po tistem partikularnem pravnem redu, v katerem koreninijo (ki jih je ustvarilo), n. pr. osebnopravne obligacije med soprogi po vsakokratni, njima skupni, *lex provincialis*, imovinskopravne med istima po moževi *lex provincialis* ob sklenitvi zakona, osebno-in imovinskopravne obligacije med roditelji in otroci po vsakokratni, jim skupni *lex provincialis*, obligacijsko razmerje med dedičem in volilojemnikom, med univerzalnim in nužnim dedičem po *lex provincialis* zapustnika itd. Po indiciranem pravnem redu je presojati nastanek, prestop in vse učinke (vsebino in obseg) zakonitih obligacij.

II. Poslovne obligacije se ravna v prvi vrsti po pravnem redu, določenem od strank. Kadar stranki nista določili merodajnega pravnega reda, je razlikovati: enostranske obligacije, n. pr. iz javne obljube in dvostranske (iz pogodbe). Enostranske

obligacije se ravnaajo v MpZP-u, kakor v MZP-u, lege loci actus; v navedenem zgledu po pravnem redu kraja javne obljube (ne lege nationali ali domicilii obljuditelja ali sprejemalca obljube). — Pri pogodbenih obligacijah je razlikovati: med enostranski zavezujočimi pogodbami, n. pr. daritvenimi, in obojestranski zavezujočimi (skoro vsemi drugimi). Za prve predvidevajo neka MZP-a, n. pr. § 35. odz.-a, alternativno kolizijsko normo, po kateri more sopogodbenuk (obdarovanec) izbirati med lex loci actus in lex nationalis obljuditelja (darovalca). Ta alternativnost je opravičena v posebni naravi takih pogodb, ki skušajo sopogodbenuka čim bolj favorizirati; zato jo moremo prevzeti tudi v MpZP.

Praktičnejše so kolizijske norme za onerozne pogodbe. Tu pričenjajo hkratu težave, ki doslej niso premagane niti v MZP-u. Najsigurnejše se jim ogneta pogodbenika, ako določita merodajni pravni red sama. Kar se tiče zakonitih kolizijskih norm, se priporoča, da razlikujemo po zgledu čl. 10. polj. zak. št. 580. predvsem med specialnimi kolizijskimi normami (za specialne pogodbene tipe) in med generalno (za ostale medpokrajinske pogodbe).

A. Po čl. 10. polj. zak. št. 580. je uporabljati na sledeče specialne pogodbene tipe sledeče pravne rede: 1.) na pogodbe, sklenjene na borzi ali javnih trgih: pravni red, ki velja na kraju borze ali javnega trga; 2.) na pogodbe, ki se nanašajo na nepremičnine: pravni red kraja, kjer leže nepremičnine; 3.) na pogodbe, sklenjene v detajlni trgovini: pravni red kraja prodajalčevega podjetja. Ta zadnji pravni red priporoča v MZP-u tudi I. L. A. (1926), vendar z izjemo na korist pravnega reda kupčevega domovališča, kadar ga poišče prodajalec, njegov zastopnik ali agent na domu, ali kadar je zastopnik ali agent nastanjen v državi kupčevega domovališča, in še v nekih nadaljnjih primerih; 4.) na pogodbe, ki jih sklepajo države ali druge javnopravne korporacije, in ki imajo za predmet službe, dela, stavbe ali dobave: pravni red države (kraja sedeža javnopravne korporacije). (Zgled tzv. množične pogodbe, za katere zahteva primitivni red, da se ravnaajo po pravnem redu tistega poedinega pogodbenika, ki jih sklepa z množico sopogodbenukov z enakimi pogodbenimi določbami); 5.) na zavarovalne pogodbe: pravni red na sedežu zavarovalnice (drug zgled množične pogodbe; 6.) na pogodbe, ki se sklepajo z notarji in

drugimi, javne poklice izvršujočimi, osebami v področju njih delokroga: pravni red kraja, kjer izvršujejo stalno svoj poklic (zopet zgled množične pogodbe); 7.) na službene pogodbe, ki jih sklepajo razni podjetniki (trgovinski, obrtni, rudniški) s svojimi uslužbenci: pravni red kraja podjetja. I. L. A. priporoča uporabo prava kraja, kjer ima uslužbenec službo prestirati; normalno je pa ta kraj identičen s krajem podjetja. Kadar kraj prestacije službe v pogodbi ni določen, ali kadar se mora služba prestirati v več pravnih območjih, priporoča I. L. A. uporabo osebne *lex službojemalca*.

Za analogno uporabo teh specialnih kolizijskih norm v našem MpZP-u se moremo odločiti tem lažje, ker bomo našli kasneje (pod B.), da so te specialne norme često aplikacije generalne, (dasi se bije za pravilnost zadnje še hud boj).

B. Generalna kolizijska norma za medpokrajinske onerozne pogodbe ne more biti oprta ne na *lex provincialis*, ne na *lex domicilii* pogodbenikov, ker sta te dve *leges* pogodbenikoma naj-češče različni in ker imata tudi takrat, kadar sta njima skupni, prerahel stik z ustvarjenim pogodbenim razmerjem, zlasti *lex provincialis* (če ni identična z *lex domicilii*). Tesnejši in relativno najtesnejši stik ž njim, kakor z mednarodnim pogodbenim razmerjem, ima *lex loci actus*, tukaj imenovana *lex loci contractus*. Zato ji dajejo moderni internacionalisti prednost pred drugimi. Kadar se pogodba sklepa in spolnjuje na istem kraju, je *locus contractus* en sam. Kadar je pa spolniti pogodbo drugje, nego je bila sklenjena, razpade v dva: *locus stipulationis* in *locus solutionis*. Če ležita vsak teh krajev v drugem pravnem območju, nastane vprašanje, je-li uporabljati *legem loci stipulationis* ali *legem loci solutionis*? Po m. m. ni uporabljati izključno ne ene, ne druge, ampak obvladuje sklenitveni akt (ustanovitev pogodbe) *lex loci stipulationis*, spolnitveni akt (ukinitve ustanovljene pogodbe) *lex loci solutionis*. Zahtevki veljavne sklenitve medpokrajinske pogodbe (možnost in dopustnost njene vsebine, pogodbeni sporazum) se torej presojajo (v kolikor nimamo za dva elementa veljavnosti, t. j. za pogodbeno sposobnost in za obliko posebnih kolizijskih norm) *lege loci stipulationis*, pravtako omejitve sklenitvene volje, njene hibe in zakoniti učinki veljavno sklenjene pogodbe, n. pr. zakoniti čas in kraj spolnitve, solidarna ali deljena zavezanost sopogodbenikov i. dr. *Lege loci solutionis* se presojajo zahtevki veljavne spolnitve (ki je tudi pogodba),

dalje omejitve spolnitvene volje in njene hibe, spolnitvene (plačilne) modalitete, posledice protipogodbene spolnitve (*morae*, jamčevalni, zavarovalni, kondikcijski zahtevki) in različne možnosti nepogodbene spolnitve (*datio in solutum*, pobotanje, založitev na sodišču). Kadar stranki spolnitvenega kraja nista določili same, ga določuje *lex loci stipulationis* in s tem *implicite legem loci solutionis*. — V praksi nastaja na opisanem področju *legis loci solutionis* neprimerno več sporov (zakasnitev spolnitve, pošiljatev nekvalificiranega blaga) in neprimerno več pravnih kolizij (različne določbe o dolžnosti preiskave in graje, o odstopni pravici, o rokih za vse te akte), nego na področju *legis loci stipulationis*. — *Legem loci solutionis* aplicirajo posredno tudi mnoge gorinavedenih specialnih kolizijskih norm, n. pr. *lex rei sitae* (št. 2.), *lex loci prestacije službe* (št. 7.) i. dr.

Nekaj drugače se glasi generalna kolizijska norma za medpokrajinske onerozne pogodbe po čl. 11. polj. zak. št. 580.: «Na pogodbe, ki niso obsežene od t. 1.—7. čl.-a 10., je uporabiti pravni red onega pravnega območja, v katerem imata ob sklenitvi pogodbe obe stranki svoje domovališče. Ako domujeta v območjih raznih pravnih redov, in je obveznost enostranska, je uporabiti pravni red območja, v katerem domuje dolžnik; ako je dvostranska, pravni red območja, v katerem je bila pogodba sklenjena. Pogodba med nenavzočnimi velja za sklenjeno na onem kraju, na katerem prejme oferent akcept oferte» (al. 1.). «Pravni red, ki velja na kraju sklenitve pogodbe, je uporabiti tudi tedaj, kadar se ne da ugotoviti domovališče, ki naj odločuje o merodajnem pravnem redu» (al. 2.). «Ako dolžnik, ki je napravil enostranski posel, ni označil merodajnega pravnega reda sam, je zavezan po pravnem redu kraja svojega domovališča, a če se ta ne da ugotoviti na Poljskem, po pravnem redu kraja naprave posla» (al. 3.). (Al. 4. tolmači pojem trgovčevega domovališča). — Čl. 11. polj. zak. št. 580. se oddaljuje od gori zastopane *lex loci contractus* bolj po besedah, nego po rezultatih. Zakaj tudi tedaj, kadar se čl. 11. ne izreka za uporabnost *legis loci contractus*, je *lex domicilii*, ki jo predpisuje, najčešče identična ž njo (z *lex loci stipulationis*, *solutionis* ali z obema), ker spolnjujejo dolžniki *ex lege* na svojem domicilu in največ pogodb na domicilu tudi sklepajo. — Kar mi ne ugaja na čl. 11. cit., je da sili v ospredje *legem loci stipulationis*, namesto *legis loci solutionis*, oziroma da ne razlikuje med obema in med področji

obeh. — Pravilno je, da čl. 11. ne razlikuje med pogodbami inter praesentes in absentes, zato pa mora dopolniti civilno (trgovinsko) pravo z uniformno določbo o kraju, na katerem je šteti distančno pogodbo za perficirano.

Določbe §§ 36.—37. odz. in § 46. gradj. zak. (čl. 792. imov. zak. se ni odločil na nobeno stran) opirajo generalno kolizijsko normo na *lex loci contractus*, silijo v ospredje *legem loci stipulationis*, a ne izključujejo uporabe *legis loci solutionis*, kakor izhaja iz § 37. in fine v zvezi s § 4., oziroma iz 5. stavka §-a 46. Važno podporo za uporabnost *legis solutionis* tvori določba § 905., al. 1. (zadnji stavek) odz., oziroma § 548. gradj. zak. Zato sem mnenja, da nam določbe odz.-a in gradj. zak.-a niso na poti, da uporabljamo v neurejenem MpZP-u gori zastopano dualistično kolizijsko normo *legis loci contractus* (*stipulationis* in *solutionis*), prvo na sklenitveni, drugo na spolnitveni akt. Za neka specialna pravna polja (menično in čekovno) je dualizem kolizijske norme že uzakonjen (t. CIV.).

III. Deliktne in quasideliktne obligacije presojamo, kakor v v mednarodnem nepravnem prometu, po večstoletni praksi in skoro konformnih zakonodajah, n. pr. čl. 793. imov. zak. *lege loci delicti commissi*. Ta kolizijska norma je pravilna tudi za MpZP. V njeno področje spadajo predvsem zakonite predpostavke civilnopravnih deliktov, med njimi tzv. deliktna (quasideliktna) sposobnost, dalje vsi učinki (vsebina in obseg odškodninske obveznosti), vprašanje solidarne ali deljene zavezanosti sodelikventov i. dr. Kolizije so med našimi pokrajinami znatne, zlasti z ozirom na novelirane določbe 30. pogl. v Sloveniji (Dalmaciji) in na številne slov.-dalm. (tudi hrv.-slav.) quasideliktne obligacije, ki jih druga pravna območja še ne poznajo. Vrsta tujepokrajinskega elementa (je-li delikvent tujepokrajinec, ali storjen delikt v tuji pokrajini), ne dela razlike. Poseganje *legis loci*, permissivno in prohibitivno, ni izključeno, vendar morajo za spodrinjenje *legis loci delicti commissi* govoriti evidentni oziri na javni red. Kadar nastopijo posledice delikta, n. pr. smrt v drugem pravnem območju, nego je bilo storjeno škodovalno dejanje, n. pr. uboj, odločuje *lex* pokrajine bistvenega izvršitvenega dejanja. Opustitvene delikte je presojati lege pokrajine, kjer je bil opustitelj dolžan, nastopiti aktivno. — Enako kolizijsko normo uzakonjuje čl. 12. polj. zak. št. 580.: «Obveznosti iz deliktov in drugih dogodkov so podvržene pravnemu redu kraja, kjer se je pripetila

ona činjenica, ki je obveznost izzvala» (al. 1.). «Isti pravni red odločuje o tem, je-li odgovorna za povzročeno škodo oseba, ki je omejena v svoji osebni sposobnosti» (al. 2.).

K odškodninskim obligacijam štejem tudi quasikontraktualne; ne le one, ki jih štejejo drugi (spodbojne, gestijske, kondikcijske in verzijske zahtevke), tudi revokacijske, jamčevalne, regresne in impenzne (vse «civilnopravne reparacije»). Z deliktними in quasideliktными obligacijami imajo vsi ti zahtevki skupno predpostavko škode, ki je zadela upnika iz nastajajoče obligacije. Razlikujejo se od njih po okoliščinah, da protipravnost dejanja, po katerem sta povzročeni deliktna in quasideliktna škoda, za nje ni bistvena. Vendar mora, da nastane civilnopravna reparacija, k škodi pristopiti še neki nadaljnji dejanski stan, ki ga zakonodaje izčrpno navajajo, n. pr. spodbojnost škodujočega dejanja, nujnost ali koristnost gestije, pomanjkanje obligacije, ki se je nameravala s plačilom ukiniti (radi česar se plačilo kondicira), neprivoljena uporaba stvari na korist tretje osebe, nehvaležnost obdarovanca, nepoznavanje protipogodbene kvalitete blaga (izdelka) ob prevzemu i. dr. — Skupna predpostavka škode zadoštuje, da uporabimo na medpokrajinske (kakor mednarodne) civilnopravne reparacije isti pravni red, kakor na deliktne in quasideliktne obligacije (legem loci delicti commissi), le da ga moramo tukaj, ko ne gre za delikt, prekrstiti v *lex loci variae causarum figurae*. Uporabo istega pravnega reda («mesta u kome je postalo djelo ili dogodjaj od koga dug potječe») predpisuje za MZP čl. 794. imov. zak. Opravičuje jo tudi harmonija z *lex loci solutionis*, ki je, kakor smo videli pod II., uporabna na neke teh zahtevkov (kondikcijske, jamčevalne), ki so hkratu učinki oneroznih pogodb.

CI. Dedno pravo.

Tudi zanje potrebujemo, kakor v mednarodnem, tako v medpokrajinskem razmerju generalno in več specialnih kol. norm. Potreba odpade le tedaj, kadar določi zapustnik s svojo avtonomno poslednjo voljo, kdo naj deduje imovino za njim (v kolikor ne gre za dedno pravo prinudnega značaja). Med pravnimi območji naše kraljevine je potreba predmetnih kolizijskih norm relativno velika, zlasti med območji noveliranega in nenoveliranega odz.-a, med prečanskimi in srbijanskim pravnim območjem.

I. Prečanska gener. koliz. norma zahteva uporabo legis provincialis zapustnika ob njegovi smrti. Vendar ne izključno. Kakor v skrbstvenem pravu, obstoji po prečanskih dednopравnih zakonodajah koneks med razmejitvijo zapuščinskega sodstva in materialnega dednega prava, in je razmejitev zadnjega uravnana po prvi. Iz t. CIII. f) zvemo, da razpravlja vsako prečansko pravno območje samo premično, kjerkoli se nahajajočo, zapuščino lastnih pokrajincev in v lastni pokrajini ležeče nepremičnine, a da se vzdržuje zapuščinskega sodstva v pogledu tujepokrajinskih nepremičnin lastnih pokrajincev (in v pogledu premičnih zapuščin tujih pokrajincev, ki jih na zahtevo izroča v tujepokrajinski zapuščinski sklad). Iz omenjenega koneksa sledi, da se uporablja od generalne kolizijske norme indicirana lex provincialis zapustnika le na vesoljno njegovo premično zapuščino in na njegove nepremičnine v domovinski pokrajini, dočim se razpravljajo njegove nepremičnine v tujih pokrajinah lege rei sitae. Posledice tega dualizma se dajo preprečiti samo z napravo poslednje volje. Če se taka ne napravi, dobi danes udova z otroci po predumrlem možu na zapuščeni ljubljanski hiši dedno kvoto v lastnino, na zagrebški v užitek, vrh tega kvoti ne (vedno) enaki. Še manj znosno je razmerje med prečanskimi območji in srbijanskim, kjer je zapuščinsko sodstvo in ž njim uporaba dednega prava oprta na starejše, čisto teritorialno načelo, tako, da se razpravljajo po srbskem dednem pravu tudi ondod zapuščene premičnine tujepokrajincev. — K tej nevšečni ureditvi pristopi v MpZP-u še težava, določiti zapustnikovo pokrajinstvo. Po m. m. se naj določi, če ne po njegovi domovinski pravici, po kraju zadnjega stalnega bivanja. Goli domicil, n. pr. kraj, kamor se je komaj preselil, dasi z namenom ostati, a je takoj po preselitvi umrl, ne bi opravičeval, da dedujejo žena, otroci in sorodniki za njim po intestatnem dednem pravu novega, namesto starega stalnega bivališča. Po čl. 27., al. 1., ozir. čl. 2. polj. zak. št. 580. mora zapustnik bivati na novem domicilu vsaj eno leto, da postane uporaben novi dednopравni red. — Po indicirani lex provincialis, oziroma lege rei sitae se presojaajo zlasti ugotovitev dednih pozvancev, ugotovitev vrstnega reda, v katerem so pozvani, višine delov, ki jim pripadejo, odlomka razpoložljive in po dolžnih delih vezane zapuščine, kolacijske dolžnosti, dopustnost in učinki poslednjevoljnih odredb i dr., kakor v MZP-u (t. LIV.). Poseganje legis loci, zlasti permisivno, v lex provin-

cialis ni izključeno. Čl. 29. polj. zak. št. 580. odreja v tem pogledu: «Imovine, s katerimi zapustnik ne more razpolagati za slučaj smrti, so podvržene pravnemu redu kraja, kjer so. Isti pravni red je uporabljati na javnopravne utesnitve, ki so jim podvržene zapuščine ali njih deli.»

II. Iz mednarodnega dednega prava moremo v medpokrajinsko prenesti še neke posebne kolizijske norme: a) Dedna sposobnost kot funkcija pravne sposobnosti se presoja po istem pravnem redu, kakor zadnja, torej lege provinciali dednega pozvanca. Zadostuje, da je podana ob pozivu (dednem pripadu), ni treba, da traja do dednega nastopa. Čisto drugo vprašanje (dopustnosti, more-li nastati dednopravno razmerje med zapustnikom in pozvancem) je dedna vrednost. Zato se ravna dedna vrednost lege causae, t. j. lege provinciali zapustnika ob njegovi smrti event. legibus provincialibus obeh (zapustnika in pozvanca). Pretirana je strogost čl. 27., al. 2. polj. zak. št. 580., ki terja konkordanco obeh leges tudi za dedno sposobnost, oziroma ki ne razlikuje med dedno sposobnostjo in vrednostjo: «Pridobitelj dediščine mora biti dedno sposoben ne zgolj po pravnem redu, ki je merodajen za dedne pravice, ampak tudi po onem, ki mu je podvržen osebno.»; b) Oporočna sposobnost se presoja kot funkcija poslovne sposobnosti po istem pravnem redu, kakor zadnja, torej lege provinciali oporočitelja (odreditelja). Zadostuje, da je podana ob napravi oporoke (drugačne poslednjevoljne odredbe); ni treba, da traja do smrti. Povsem drugo je vprašanje dopustnosti p. v. razpolaganja z zapuščino oziroma z deli iste, n. pr. pri sodno proglašeni zapravljljivcih. To vprašanje se presoja lege causae (ki pa je najčešče identična z oporočiteljevo lex provincialis); c) Oblika, predpisana za veljavnost poslednjevoljnih odredb, se presoja lege loci actus vel causae. Lex causae je lex provincialis oporočitelja (odreditelja) ob napravi poslednje volje; nekim zadostuje tudi, da ustreza oblika njegovi lex provincialis ob smrti. Predmetna kolizijska norma je praktična zlasti v razmerju k srbijanskemu pravnemu območju, ki je raznovrstnost oblik, znano prečanskim, zelo utesnilo; č) Pri dednih pogodbah nastajajo kolizije prav zlasti v pogledu njih dopustnosti, v pogledu oseb, ki jih smejo veljavno sklepati, dalje imovine, o kateri se smejo sklepati. Vsa ta vprašanja se tičejo možnosti in dopustnosti vsebine dednih pogodb in se zato presojajo lege causae, t. j. lege provinciali

zapustnika ob sklenitvi pogodbe (ne ob smrti). Soglaša čl. 28. polj. zak. št. 580.: «Poslednjevoljne odredbe in dedne pogodbe so podvržene pravnemu redu zapustnika ob času naprave teh poslov.» Za osebno sposobnost pogodbenikov in za obliko imamo že znani posebni kolizijski normi; d) Ista kolizijska norma, kakor za dedne pogodbe, velja za dedne odreke, ki spadajo k širšemu krogu dednopравnih pogodb; zato se presoja možnost in dopustnost njih vsebine lege provinciali zapustnika ob odreku (po bodočem čsl. MZP-u: ob smrti). Lex provincialis odrekajočega se je irrelevantna; e) Daritve mortis causa (post obitum) niso samostojni pravni instituti, ne po odz., ne po grdj. zak. Po prvem (§ 956) so ali preproste, obvezne daritvene obljube ali opozivna volila, po drugem (§ 568) so volila. Presojati jih je zato neke po pravnem redu, indiciranem od kolizijske norme pogodbenega, drugod od one dednega prava. Pristne daritve mortis causa (s katerimi se ravna ob življenju darovatelja, kakor z daritvami, po njegovi smrti, kakor z volili) bi bilo uvrstiti med dednopравne pogodbe in odreke.

CII. Medpokrajinskega prava tujcev ni.

Zasebno pravo tujcev je skupni pojem onih zasebnopravnih pravic, ki jih postane pravni subjekt deležen v tuji državi. V splošnem postane deležen vseh, ki jih uživajo lastni državljani tuje države; odrekanje posameznih postaja redka izjema. — Tujepokrajinci v lastni državi niso tujci, ampak sodržavljeni. Iz tega sledi, da je vprašanje, se-li naj pripuščajo v drugem pravnem območju k pridobivanju enakih pravic, kakor domačini, potrditi radi golega njih pripadanja k isti državi. Za tako pripuščanje se ne smejo postavljati nobeni pogoji (obstoja recipročnosti) in nobene omejitve (razen iz evidentnih, komaj možnih ozirov na javni red tuje pokrajine). Še manj se sme terjati od tujepokrajincev dokaz obstoja recipročnosti, ki ga zahtevata § 33. odz., ozir. § 47. gradj. zak. od tujih državljanov. Dasi bi bilo dokazano, da pokrajina, iz katere izhaja tujepokrajinec, ne ravna s pripadniki druge pokrajine enako, kakor z domačini, bi kljub temu slabše ravnanje ž njenimi pripadniki v drugi pokrajini ne bilo opravičeno. Isto, kar za pridobivanje novih pravic, velja za respektiranje in zaščito starih, od tujepokrajincev seboj pri-nesenih pravic (pravnih položajev). Tudi take pravice (pravni

položaji) se morajo priznavati in tujepokrajinci v njih ščititi brezpogojno in neomejeno. Med fizičnimi pravnimi subjekti in jurističnimi osebami v razmerju med pokrajinami ni delati razlike; vse v domovinski pokrajini zakonito konstituirane juristične osebe uživajo v tuji pokrajini ravnopravnost z domačimi. V razmerju med pokrajinami odpade na podlagi izvedenega zlasti vsakršno omejevanje dednih pravic, omejevanje v pridobivanju nepremičnin, izključevanje od funkcij varuštva, drugih vrst skrbstva itd. Nasprotno se tujepokrajinci ne smejo odtegovati naloženim jim varuštvom in skrbstvom, kadar tega ne smejo domačini. — Tak sistem, ki mora zavladati med pokrajinami, bi po rezultatu mogli imenovati sistem brezpogojne formelne recipročnosti. A niti ta naziv ni umesten, ker recipročnost predpostavlja neko vrhovnost, ki je pokrajine nimajo. — Odstop od tega sistema in prehod k sistemu materielne recipročnosti je v MpZP-u izključen. Vseboval bi retorzijo; te so v razmerju med pokrajinami nedopustne že iz razloga, ker so zakonodajni, ne sodni akti, in za nje pristojni zakonodajni faktorji, ne sodišča. Postopanje po načelu materielne recipročnosti ni dopustno niti tedaj, kadar je izjemoma predvideno že od obstoječe zakonodaje, n. pr. da moremo tožiti tuje državljane pri podsodnosti vzajemnosti. Pravnopolitični namen takih, od zakonodajalca uzakonjenih retorzij je, vplivati na tujo državo, da izboljša svojo zakonodajo. Naproti tujim pokrajinam tega namena ne moremo doseči nikdar, ker zakonodajne moči nimajo. Še manj so dopustne zoper tujepokrajince represalije, ki so nepravni akti. Države (nikdar sodišča) se jih poslužujejo v samoobrambi, ker nimajo mednarodnega fora, ki bi odvrnil krivico, učinjeno njih državljanom v tuji državi. Za odvrnitev krivic, ki se gode državljanom po tujih pokrajinah, imamo taka fora.

CIII. Medpokrajinska pravna zaščita in pravna pomoč.

V to pravno grano spadajo norme: za pristop na sodišča tuje pokrajine (A), za medpokrajinsko razmejevanje kolidujočih sodstev (B), za medpokrajinske podsodnosti (C), medpokrajinsko izvršbo (Č), medpokrajinske stečaje (D), medpokrajinske vročbe in zaprosila (E), medpokrajinsko dokazovanje (F), in za medpokrajinske začasne odredbe (G). Skupni namen teh norm je, zasigurati sodno uveljavljanje

in po potrebi prisilno uresničevanje zasebnopravnih pravic v tujih pokrajinah iste države. Potrebne so za predmete spornega in nespornega postopanja. — Od kolizijskih norm MpZP-a se razlikujejo bistveno. Kolizijske norme rešujejo konflikte več, za obvladovanje istega medpokrajinskega pravnega razmerja se potegujejočih, materialnih pravnih redov. Navzočne norme ne izhajajo iz nobenih konfliktov in jih ne rešujejo. Vsa pravdna razmerja so obvladovana vedno in izključno od *lex fori* kot edinega, sodiščem posameznih pokrajin predpisanega načina postopanja. (Le norme za medpokrajinsko razmejevanje kolidujočih sodstev so analogon kolizijskih norm MpZP-a, vendar razmejujejo drug predmet.) — Pač pa je možno, vzporejati medpokrajinsko pravno zaščito in pomoč z mednarodno. A treba ju je tudi razlikovati. Uporaba analogije je česče neumestna, nego umestna. Odnosaji med pravnimi območji iste države (brez vrhovnosti, brez lastne vrhovne justice in justične uprave) so bistveno drugačni, nego med državami. Medpokrajinska pravna pomoč in zaščita sta nekaj naravnega, upravičenega, mednarodna nekaj ustvarjenega, koncediranega. — Poglavitnega pravnega vira za mednarodno pravno zaščito in pomoč, t. j. mednarodnih dogovorov (kolektivnih ali singularnih) med pokrajinami ni in ne more biti. Preostajajo kot pravni vir avtonomne zakonodaje, katerih zevajoče vrzeli izpolnjujeta judikatura in slovstvo. Avtonomne zakonodaje so dvojne: skupna, izza uedinjenja ustvarjena, državna zakonodaja in stare zakonodaje posameznih pravnih območij, katere je pustila nova skupna v veljavi radi potrebne kontinuitete. V naši kraljevini spadajo k prvi zlasti vse fundamentalne določbe o organizaciji države, o njeni enotnosti, o enotnosti vrhovne justice (s fikcijo enega samega vrhovnega sodišča) in o enotnosti vrhovne justične uprave. Te fundamentalne določbe so izhajale iz Vidovdanske ustave in prešle v zakon o ureditvi rednih sodišč z dne 24. septembra 1928., Sl. Nov. br. 237., in v najnovejši zakon, ki se bavi z istim predmetom, z dne 18. januarja 1929., Sl. Nov. br. 20. (pril. X.). Zagrebški prvi sestanek jugosl. pravnikov (1924) in sarajevski tretji kongres (1927), ki sta se mnogo trudila za ureditev medpokrajinske pravne pomoči in zaščite, sta v svojih zakonskih načrtih in resolucijah izgradila te fundamentalne določbe za posamezne grane medpokrajinske pravne pomoči in zaščite. Zato se bom na njiju delo večkrat povrnil.

A. Pristop na sodišča tuje pokrajine.

Tujepokrajinci kot sodržavljeni pristopajo v tuji pokrajini na sodišča svoje lastne države. Te dve okolnosti zadostujeta, da jim za pristop na tujepokrajinska sodišča ne smemo postavljati nobenih drugih in težjih pogojev ali omejitev, nego veljajo za domačine. Zlasti odpade predpogoj prava tujcev (obstoj formalne recipročnosti in dokaz tega obsoja). — Pač pa morajo imeti tujepokrajinci (kakor domačini) strankino (sodno) in pravnomočno sposobnost. A, ker sta te dve sposobnosti samo korelata materielno-pravne pravne, oziroma zavezne sposobnosti, ju imajo tujepokrajinci, čim so lege provinciali pravno, oziroma zavezno sposobni. Po kakem kriteriju je določiti pokrajinstvo kot navezno okolnost pravne in zavezne sposobnosti, smo spoznali iz t. XCV. št. 1. — Izjemne določbe § 3. slov.-dalm. (§ 74. vojv.) cpr., po kateri je ravnanje s tujimi državljani kot pravnomočnimi tudi takrat, kadar imajo zavezno sposobnost lege fori, dasi je nimajo lege nationali, po m. m. ne gre prenašati na tujepokrajince (soglašata Krek-Škerlj, str. 152.), kajti določbi § 3., ozir. § 74. cit. sta zglede permissivnega poseganja enega pokrajinskega prava (legis fori) v drugo (strankino domovinsko), a temu se je brez nujne potrebe ogibati. Slovenska sodišča morajo torej odklanjati pravnomočno sposobnost omožene Srbijanke in zahtevati intervencijo njenega soproga, dasi bi bila lege fori pravnomočna. — Pri odvetniških pravnih, katerih primere določuje izključno lex fori, gre za drug pojem, in morajo biti po odvetnikih zastopani tudi tujepokrajinci, ki jim lege provinciali tega ne bi bilo treba. — Terjanja aktorične kaucije, s katerim se otežuje pristop na sodišča tujim državljanom (tožnikom in njih intervenientom), medpokrajinska pravda ne pozna; že radi tega ne, ker so v večini pravnih območij oproščeni od aktorične kaucije celó tujci, čim obstoji recipročnost z njih državo, a recipročnost je medpokrajinskemu razmerju neznan pojem, oziroma je z uedinjenjem šteti pogoj recipročnosti med pokrajinami enkrat za vselej za spollen. Terjanje aktorične kaucije bi pomenilo kršenje ravnopravnosti z domačini, kar je možno le na breme tujih državljanov, nedopustno med sodržavljeni. — S podeljevanjem tzv. pravice ubogih v pravdi se olajšuje pristop na sodišče siromašnim tujim državljanom, po modernih zakonodajah pod golim pogojem obstoja recipročnosti. Ker je ta pogoj med pokrajinami, kakor rečeno, šteti za spollen, gre pravica ubogih vsem tuje-

pokrajincem v enakih okoliščinah (radi enake siromašnosti), kakor domačinom. Vsebina in obseg pravice se ravnata lege fori. Čl. 7. načrta zakona o pravni pomoči v naši kraljevini, izdelanega od zagr. sestanka jgsl. pravnikov, je predlagal še sledeči umestni dopolnitvi predmetne pravice: «Uboško pravo, dovoljeno stranci u postopku pred zamolnim sudom, vrijedi i za postopanje pred zamoljenim u onom opsegu, koji ono ima u pokrajini, u kojoj se nalazi zamoljeni sud, po tamo valjanim propisima.» — «To vrijedi i za ovršno postopanje.»

B. Medpokrajinsko razmejevanje kolidujočih sodstev.

Ena in ista pravna stvar se more često uveljavljati v več pokrajinah, n. pr. v eni pri podsodnosti toženčevega domovališča, v drugi pri faktorni podsodnosti, v tretji pri podsodnosti lege toženčeve imovine itd. Taka izbira je v splošnem dobrodošla, zlasti za imovinskopravne zahtevke, ki se uveljavljajo v spornem postopanju. Za druge pravne stvari (staležne in nesporne) se more iz tekmovanja sodstev roditi prav škodljiva pravna nesigurnost, n. pr. da izreče eno pravno območje zakonsko vez za ukinjeno (radi razvoda), drugo za obstoječo, eno otroka zakonskim, drugo nezakonskim in sl. Tu nastane potreba razmejitve kolidujočih sodstev v smislu izključnosti tistega sodstva, ki mu gre prednost pred drugimi. Med državami je na tak izključen način že razmejeno realno (immobiliarno) in dober del staležnega (matrimonialnega, skrbstvenega) sodstva; nadaljujejo se pogajanja za razmejitev zapuščinskega in stečajnega sodstva. — Med pokrajinami iste države bi mogla državna zakonodaja primerno razmejitev sodstev ali dekretirati ali z razmejitvijo v konkretnem primeru pooblastiti poseben sodni (interregionalni) senat. Tak senat je predlagal prvi sestanek jugoslovenskih pravnikov; danes je uzakonjen z določbo § 104. cit. zak. z dne 18. januarja 1929., Sl. Nov. br. 20.: «Take (sc. kompetenčne) konflikte izmed oblastev in sodišč raznega področja rešuje senat (veče), sestavljen iz šestorice sodnikov današnjih oddelkov kasacijskega sodišča. Senat zaseda na sedežu kasacijskega sodišča v Beogradu...» Čl. 104. je (po čl. 117.) že stopil v veljavo (z obnarodovanjem zakona 25. januarja 1929.). — Potreba razmejitve in določitve izključnega prednostnega sodstva za prej omenjene pravne stvari je med pokrajinami še nujnejša, nego med državami. Dočim državam

(dokler si same ne vežejo rok) ni treba respektirati odločb tuje-državnega sodstva, ampak jih morejo ignorirati in izdajati lastne drugačne odločbe, zahteva enotnost države, da se respektirajo odločbe vsaktere pokrajine na vsem državnem ozemlju. Ponovnemu razpravljanju in razsojanju iste pravne stvari v drugi pokrajini enotne države bi se upirala ugovora litis pendentis, oziroma rei judicatae. V medpokrajinskem razmerju priznavamo zato tudi odločbe pokrajine, ki po naukih znanstva ni uživala sodstvene prednosti.

K medpokrajinski razmejitvi sodstva za posamezne pravne stvari bi bilo pripomniti:

a) Kar se tiče sodnega ugotavljanja zakonskega ali nezakonskega rojstva otrok, v spornem ali nespornem postopanju, bi se po zgledu mednarodne (zlasti konvencijske) ureditve sicer priporočalo, da razsoja o tem staležnem vprašanju izključno otrokova domovinska pokrajina. A praeter legem razsoja veljavno tudi vsaka druga pokrajina naše države, čim je eno njenih sodišč krajevno pristojno (po lastni zakonodaji). Vse ostale pokrajine, tudi domovinska, morajo tako odločbo priznavati. — Prednost sodstva domovinske pokrajine bi hkratu pospeševala uporabo pravnega materialnega prava (legis provincialis).

b) Kar se tiče proglašanja mrtvim, morejo slov.-dalm. sodišča (enako sodišča drugih pokrajin) proglasiti mrtvim tudi tujepokrajince, čim je v okolišu enega njih zbornih sodišč najnazadnje bival, dasi je imel stalno bivališče, domovinsko pravico in sl. drugje. Tudi tu bi se po zgledu mednarodnih konvencij priporočalo, da utesni vsaka pokrajina proglasitveno sodstvo na lastne pokrajince. — V zadnjem primeru bi bila hkratu pravilna v materialnopravnem pogledu uporabljena lex fori, ker bi bila istovetna z lex provincialis, indicirano od kolizijske norme MpZP-a. — De lege lata je na vsem državnem ozemlju priznavati tudi proglasitve mrtvim tujepokrajincev.

c) Slično je s sodstvom v matrimonialnopravnih stvareh (s spori za veljavnost zakona, z razvodi in ločitvami od mize in postelje). V stvareh tujih državljanov se vzdržuje tega sodstva le Vojvodina (kadar se njena razsodba ne priznava v njih domovini). V matrimonialnopravnih stvareh tujepokrajincev niti Vojvodina ni siljena, se tega sodstva vzdrževati, ker morajo njen izrek priznavati vse pokrajine, tudi domovinska strank. Vsa druga naša pravna območja se matrimonialnega sodstva v stvareh

tujih državljanov ne vzdržujejo, in jih praeter legem k temu ne moremo siliti v stvareh tujepokrajincev. Vidimo, da manjka tudi za te najpraktičnejše staležne pravne stvari potrebna sodstvena razmejitev, in da obvelja na vsem državnem ozemlju izrek tiste pokrajine, ki je druge (dasi za sodstvo bolj upravičene) prehitela.

č) Mednarodno varuštveno sodstvo je razmejeno v tem smislu, da reklamirajo naša pravna območja definitivno varuštvo nad lastnimi državljani, a varuštvo nad tujimi si prisvajajo le provizorno, prepuščajoč organiziranje definitivnega varovančevi domovinski državi. Kadar ima varovanec, ki je tuj državljan, in za katerega se je varuštvo organiziralo od domovinske države, v našem pravnem območju nepremičnino, si lastimo še sodstvo v pogledu te nepremičnine. Nasprotno prepuščamo tujedržavnemu sodstvu upravo ondod ležeče nepremičnine lastnih varovancev. Le imov. zak. je modernejši, ker si ne lasti varuštva nad tujimi državljani niti provizorno, niti nad njih v Črni gori ležečimi nepremičninami (kar pa ni praktično). — Te sodstvene kolizijske norme moremo uporabljati analogno v medpokrajinskem razmerju. Po tej analogiji prepuščamo definitivno varuštvo domovinski pokrajini varovanca, ki ji moremo (po mojem in Krek-Škerljevem mnenju, str. 121.) v interesu enotne uprave varovančeve imovine prepustiti tudi sodstvo v pogledu nepremičnine na našem ozemlju. S tem odpade v medpokrajinskem razmerju kreiranje posebne kuratele za nje. Možna je v medpokrajinskem razmerju tudi delegacija skrbstva, ki jo pripušča § 107. novega zak. o ureditvi rednih sodišč z dne 18. januarja 1929., Sl. Nov. br. 20., v sledečih okoliščinah: «Če se pokaže, da bi bilo za koga, ki je postavljen pod skrbstvo koristneje, da bi se izročilo skrbstvo skrbstvenemu oblastvu drugega pravnega območja, izvršita prenos skrbstvenih funkcij v sporazumu ti oblastvi raznih pravnih območij; če se ne sporazumeta, odloči kassacijsko sodišče v senatu, predvidenem v § 104. na zahtevo oblastva, ki že izvršuje skrbstvene funkcije» (Tudi ta čl. 107. je stopil v veljavo 25. januarja 1929.). — Domovinsko pokrajino je ugotoviti po istem kriteriju, kakor varovančevo materialno lex provincialis (gl. t. XCVIII., XCV., št. 1.). Krek-Škerlj (str. 115.) jo določujeta po splošni podsodnosti varovanca, torej po domovališču očetovem ob ugasnitvi očetovske oblasti (§§ 71., 76., slov.-dalm. j. n.); meni ta navezna okolnost ne zadostuje takrat,

kadar v dotični pokrajini oče ni trajno bival, temveč je n. pr. takoj po ondotni nastanitvi umrl.

d) Kar velja za medpokrajinsko varuštveno sodstvo, velja hkratu za preklicno. Le imov. zak. in slov.-dalm. preklicni red sta modernejša, ker si preklicnega sodstva nad tujimi državljani (pokrajinci) ne lastita niti provizorno (ampak le subsidiarno, ako se preklicnega sodstva ne poprime pravočasno primarno upravičena domovinska država, oziroma pokrajina), in ker ne rušita enotne imovinske uprave s kreiranjem posebne kuratele za nepremičnine na lastnem pravnem območju.

e) Realno (immobiliarno) sodstvo je tudi med pokrajinami pridržano izključno pokrajini rei sitae (istega mnenja Krek-Škerlj, str. 104.). Ta izključnost se sicer ne da utemeljevati, kakor v MZP-u, s teritorialno vrhovnostjo, ki je pokrajine nimajo, pač pa z naravno umestnostjo. Brez izjeme velja za sporne imobiliarne pravne stvari; manj dosledno za nesporne, kakor smo se prepričali iz primerov č) in d).

f) Slednjič smatram za razmejeno med našimi pokrajinami zapuščinsko sodstvo v tem smislu, da si prečanske pokrajine lastijo zapuščinsko sodstvo v pogledu kjerkoli se nahajajoče premične zapuščine lastnih pokrajincev in v pogledu v lastnem pravnem območju ležečih nepremičnin (lastnih in tujih pokrajincev). Tujim pokrajinam prepuščajo in izročajo v svrhu zapuščinske razprave premične zapuščine njih pripadnikov z lastnega ozemlja in v tuji pokrajini ležeče nepremičnine lastnih pripadnikov. Vse to po analogiji razmejitve mednarodnega zapuščinskega sodstva. V Srbiji, kjer velja čisto teritorialno načelo, se zastarelost prečanskega načela razširi še na ondod zapuščene premičnine tujepokrajincev; slovenska sodišča n. pr. ne morejo reklamirati v lastni zapuščinski sklad v srbijanski banki ležečega depôta slovenskega zapustnika. — Domovinsko pokrajino zapustnika ugotovimo po istem kriteriju, kakor njegovo materialno lex provincialis (gl. t. CI.), kar pospešuje uporabo pravilnega, od kolizijske norme MpZP-a indiciranega dednega prava. Mnenja Krek-Škerljevega (str. 111.), da odločuje o zapustnikovem pokrajinstvu v območju slov.-dalm. j. n. njegova splošna podsodnost, torej goli domicil (brez trajnega bivanja ali drugih za pokrajinstvo merodajnih okolištin) radi določbe § 105. j. n., nisem. § 105. urejuje krajevno pristojnost, ne sodstvene pravice, ki jo predpostavlja molče. Sodstvena pravica je urejena v zakonu

o nesp. post. (za mednarodno razmerje po vidiku narodnosti). V medpokrajinskem razmerju substituirala narodnost zapustnikovo pokrajinstvo, katero je treba (po gori danih navodilih) kot prius ugotoviti samostojno. Šele, ko pokaže rešitev, da je bil zapustnik Slovenec (Dalmatinec), je možno, pristopiti k uporabi § 105. in po njem določiti krajevno pristojnost slovenskega (dalm.) zapuščinskega sodišča.

Za vse druge, pod a) do d) neomenjene staležnopravne stvari velja, kar velja za nerazmejene pod a) do c). Našim pokrajinskim sodiščem se zato ni treba vzdrževati intervencij pri adopcijah, legitimacijah tujepokrajincev, ne pri podeljevanju veniae aetatis istim. Vendar naj bi, kakor v mednarodnem razmerju, prodiralo tudi v teh staležnopravnih stvareh stremljenje za razmejitvijo sodstva v smislu izključnosti domovinskega sodstva.

Imovinskopravne zahtevke, n. pr. fakturne terjatve moremo uveljavljati izbiroma v pokrajini kupčevega domovališča, v pokrajini, kjer leži v fakturi navedeni plačilni kraj, in v vrsti drugih.

C. Medpokrajinske podsodnosti.

Od mednarodnih krajevnih podsodnosti so ob medpokrajinskem uveljavljanju tožbenih zahtevkov neke uporabne, druge ne. Preden se odločimo za uporabnost ali neuporabnost, moramo preiskati vsaki posamezni bistvo, naravo in namen zakonodajalca. Judikature niso vedno pravilne, a tudi v slovstvu še ni potrebnega soglasja. — Stvarna podsodnost se ravna vedno lege fori.

Uporabne so po m. m.: a) Podsodnost bivališča (zadnjega bivališča) po § 67. slov.-dalm. j. n. (§ 32. srb. post.). Ta podsodnost nima osti zoper tuje državljane kot take, ker se uporablja pod enakimi (dasi redkejšimi) pogoji zoper domačine. Vendar smemo tujepokrajince pri podsodnosti bivališča tožiti le tedaj, ako nimajo domovališča ne v pokrajini vložene tožbe, ne v drugi pokrajini naše države, ne izven države (soglašata Krek-Škerlj, str. 102.); b) Podsodnost § 76. slov.-dalm. j. n. za matrimonialne spore tujepokrajinskih soprogov, ki sta imela zadnje skupno domovališče v okolišu slov. (dalm.) sodišča (soglašata Krek-Škerlj, str. 103.); c) Podsodnost imovine, oziroma vtoževanega predmeta po § 99., al. 1., slov.-dalm. j. n. Za to (težavno) rešitev sem navedel podrobne argumente v Sp. XIV. Pritrjujeta

mi Krek-Škerlj, str. 106., in vrsta judikatov, a ne vsi; č) Podsodnost § 100. slov.-dalm. j. n. za matrimonialne spore slov. (dalm.) soprogov, ako za nje ni osnovana ne v Sloveniji (Dalmaciji), ne v drugi pokrajini države niti posebna, niti splošna podsodnost (soglašata Krek-Škerlj, str. 108.). — Druge, spodaj pod d) do f) sledeče podsodnosti so uporabne pod pogojem, da je kot prius osnovana slovenska (dalmatinska) sodstvena pravica v smislu izvajanj t. CIII. B č) do f); kajti te nadaljnje podsodnosti le dopolnjujejo po že citiranih določbah razmejeno sodstvo in n i s o, kakor podsodnosti pod a) do č), hkratu sodstvene razmejitvene norme: d) Zapuščinske podsodnosti: po § 106. slov.-dalm. j. n. za zapuščinsko razpravo po Slovencu (Dalmatincu), ki je umrl izven domovinske pokrajine; po § 107. cit. za zapuščinsko razpravo v Sloveniji (Dalmaciji) ležeče nepremičnine tujepokrajince; po § 108. cit. za zapuščinsko razpravo premoženja tujepokrajince, kadar se vrši izjemoma v območju slov.-dalm. j. n.; e) Podsodnost § 109., al. 1., stav. 2., cit. za postavitve varuha Slovencu (Dalmatincu), za katerega ni osnovana splošna podsodnost v Sloveniji (Dalmaciji). Po Krek-Škerlju, str. 115., bi tudi v drugih pokrajinah ne smela biti osnovana; f) Podsodnost § 12., al. 4., prekl. r. za preklic Slovence (Dalmatinca), ki nima stalnega bivališča v Sloveniji (Dalmaciji); po Krek-Škerlju tudi ne v drugih pokrajinah.

Ne u p o r a b n i ob medpokrajinskem uveljavljanju tožbenih zahtevkv sta: a) Podsodnost tuzemskega zastopstva (organa) po § 99., al. 3., slov.-dalm. j. n. Tujepokrajinske juristične osebe je tožiti v domovinski pokrajini, dasi bi imele v Sloveniji (Dalmaciji) svoje zastopstvo (organ). Soglašata Krek-Škerlj, str. 106.; b) Podsodnost vzajemnosti po § 101. cit. (§ 29. d) hrv.-slav. j. n., § 39. bos.-herc. cpr. Tudi ta podsodnost se obrača zoper tujce v državnopravnem smislu. Tujepokrajinci so so-državljeni, in ne gre, da bi jih tožili pri onih olajšanih in manj primernih podsodnostih, pri katerih preganjamo tuje državljane, dasi bi poznala tako podsodnost njih domovinska zakonodaja. Zato v Sloveniji (Dalmaciji) s sklicevanjem na § 101. cit. ne moremo tožiti Srbijanca pri foru actoris (§ 30. srb. gradj. post.) ali Hrvata pri foru contractus (§ 42. hrv.-slav. j. n.), Vojvodinca pri foru knjigovodstva (§ 32. vojv. cpr.) itd. Obratno ne morejo Slovenci (Dalmatinci) biti v drugih pokrajinah toženi pri foru, označenem v faktorni klauzuli (§ 88., al. 2., slov.-dalm. j. n.).

Utemeljitev predmetne neuporabnosti izhaja iz t. CII.: Med pokrajinami ni dopustno izvrševanje materielne recipročnosti, a tako bi zagrešili, ako bi v medpokrajinskem razmerju uporabljali podsodnost § 101. cit. Krek-Škerlj, str. 108.—109., pritrujeta teoretični pravilnosti tega (tudi v mojih prejšnjih spisih) zastopane stališča, vendar bi v praksi dopustila uporabljanje § 101. cit., kadar tuja pokrajina trdovratno sprejema zoper Slovence (Dalmatince) tožbe pri nam neznanih in neprimernih krajevnih pristojnostih; pravita, da bi naša sodišča sicer zavedno zapostavljala pripadnike slovenskega (dalmatinskega) pravnega območja za pripadniki drugih pravnih območij. Ne morem soglašati. Ako se pokrajine drže dosledno svojih, dasi zastarelih in ne več opravičenih predpisov, je rekriminacija na mestu pri državni zakonodaji, ki ni izboljšala partikularnih prav, oziroma ni pohitela s pravno unifikacijo; ne pri pokrajinah. Pokrajine so so brez zakonodajne moči in se same uzakonjenih podsodnosti ne morejo otresti. Ako bi dopustili nasvetovano izjemo, bi smele tudi tuje pokrajine zoper slovenske (dalmatinske) tožence uporabljati našo neprimerno fakturmo podsodnost, ki jo uporabljajo naša sodišča zoper tujepokrajince enako trdovratno (in de lege lata opravičeno). Na napačnem potu so tudi judikature, ki uporabljajo v medpokrajinskem razmerju podsodnost vzajemnosti.

S tem so navedeni le najvažnejši zgledi uporabnih in neuporabnih medpokrajinskih krajevnih pristojnosti.

Za one redke primere, v katerih se izkaže, da je sodstvo določne pokrajine nedvomno podano, da pa ni predvidena za izvrševanje sodstva potrebna krajevna pristojnost, more določiti zadnjo po analogiji § 28. slov.-dalm. j. n. (§ 52. vojv. cpr.) vrhovno sodišče.

Č. Medpokrajinska izvršba.

Medpokrajinsko izvršbo tvorijo norme, po katerih dovoljujemo ali odklanjamo priznavanje in izvrševanje izvršilnih naslovov iz drugih pokrajin.

V zakonskem načrtu za izkazovanje pravne pomoči v naši državi, izdelanem od prvega zagrebškega sestanka jgs. pravnikov, je bilo predlagano: »Svi ovršni naslovi, koji su poslije 28. lipnja 1921. izdani u privatnopravnim stvarima od sudova bilo koje pokrajine naše države i koji su tam ovršivi, priznavaju se, te su ovršivi i u svim ostalim pokrajinama naše države«. —

«Ovršni predlog neka pošalje za ovrhu nadležnoj oblasti onaj sud, koji je rješidbu izdao, ili pak i stranka sama.» — «Predlogu treba priložiti izvorni otpravak rještbe, koja se ima ovršiti, te na njemu mora presudni sud potvrditi, da je rješenje ovršivo.» — «Pojave li se dvoumice ili nastanu li sporovi medju zamolnim i zamoljenim sudovima, postupat će se po čl. 4.» (gl. t. CIII. E). — «Pod istim uvjetima valja uzimati u obzir prigovore litis pendentis i rei judicatae.» (Čl. 5.) — «Ovrhe do osiguranja, dozvoljene od bilo kojega suda naše države, mora vršiti po njegovoj zamolnici svaka za takove poslove nadležna oblast u drugim pokrajinama države, postupajući pri tom po propisnima za nju valjanim.» — «Čl. 4. uporavlja se za rješenje dvoumica i sporova medju zamolnim i zamoljenim sudovima.» (Čl. 6.). — Slednjič predlaže čl. 7., al. 2., načrta, naj velja al. 1. istega čl. 7. (ubožna pravica) tudi v izvršilnem postopanju. — Tretji kongres jugosl. pravnikov v Sarajevu (leta 1927.) je znova postuliral, naj se izda za medpokrajinsko izvršbo poseben začasen zakon s sledečimi določbami: «Sudske presude, odluke i rješenja kao i drugi pravni akti iz ma koga pravnog područja kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji su postali pravosnažni poslije proglašenja državnog jedinstva a po zakonima ovoga pravnog područja čine osnov za izvršenje (titulus executionis), imaju se izvršiti na celoj državnoj teritoriji, ako su snabdeveni klauzulom izvršivosti od strane nadležnog suda onog pravnog područja, u kome je titulus executionis postao. Klauzula izvršivosti potpuno je ravna sudskoj odluci o odobrenju izvršenja» (čl. 1.). — «Nadležne izvršne vlasti dužne su izvršiti sudske presude, odluke i rješenja kao i pravne akte, koji izpunjavaju uslove čl. 1. bilo, da im se molbom obrača za interesovano lice neposredno ihi preko svoga nadležnog suda» (čl. 2.). — Razlika in napredek sarajevskih resolucij napram zagrebškim je, da terjajo vsedržavno priznavanje in izvrševanje za vse pokrajinske izvršilne naslove izza uedinjenja, ne šele izza Vidovdanske ustave, in da izenačujejo pomen izvršilne klauzule z onim izvršilnega dovolila.

Danes je uzakonjena izvršnost pokrajinskih izvršilnih naslovov na vsem državnem ozemlju s sledečo določbo § 105., al. 5., večkrat cit. zak. z dne 18. januarja 1929., Sl. Nov. br. 20., ki je stopila v veljavo takoj z obnarodovanjem (25. jan. 1929.): «Sodišča in druga oblastva enega pravnega območja, pristojna za izvršbo, so dolžna, po predpisih zakonov svojega območja

izvrševati razsodbe in druge pravne akte, ki so postali pravno-močni izza proglasitve državnega uedinjenja, in ki tvorijo po zakonih dotičnega območja izvršilno osnovo, ako so te razsodbe in pravni akti opremljeni z označbo o izvršnosti, najsi se obrača na nje s prošnjo stranka sama neposredno ali preko svojega pristojnega sodišča.»

2.) V sledečem naj dokažem (radi svojedobnih pomislekov, zlasti v praksi), da je veljala vesoljna izvršnost tujepokrajinskih izvršnih naslovov («*Urteilsgemeinschaft*» jo imenuje Klein) pri nas najkasneje izza Vidovdanske ustave. — Ta ustava je uzakonila enotno vrhovno sodstvo za vso državo. Posamezna, de facto obstoječa vrhovna sodišča (štiri, dve z oddelki) je proglasila za sestavine enega samega, za vso kraljevino obstoječega kasacijskega sodišča v Zagrebu (čl. 110., 137. ustave). Iz tega je sledilo, da je mogla v naši kraljevini vsaka pravna stvar biti razpravljana in razsojena s a m o e n k r a t, in da sta se njenemu ponovnemu razpravljanju ali razsojanju protivile exceptio litis pendentis in rei judicatae. Kajti, ako bi bili dopuščali ponovno razpravljanje (razsojanje) v eni pokrajini tekoče (že dognane) pravne stvari po sodišču druge pokrajine, bi bili vrhovni sodišči, postavljeni za pokrajini, utegnili v isti stvari razsoditi različno. To je bilo po ustavno zajamčeni enotnosti vrhovnega sodstva popolnoma izključeno. Čim pa je mogla biti pravna stvar razpravljana in razsojena samo enkrat, je sledilo logično, da so morale razprave in razsodbe biti priznane, ozir. izvršne v vsej državi. — Da pokrajinski pravni redi niso bili in še niso unificirani, ni noben povod, da bi se medpokrajinska izvršba oteževala, kakor ni enakost pravnih redov (n. pr. med državami-naslednicami Avstrije) povod, da bi se meddržavna izvršba olajševala. Podrobnejše argumente gl. v Sp. XV., XVI.

3.) Po sedaj veljavnem cit. § 105., al. 5., pred vsem ne smemo razlikovati med izvršilnimi naslovi. Priznati in izvršiti je v s a k izvršilni naslov, ki ima to kvalifikacijo po pravnem redu pokrajine, iz katere je izšel. Da je neznan pravnemu redu za izvršbo naprošene pokrajine, ne moti. — Zlasti se torej ne smejo delati razlike: a) med oblastvi (sodnimi, upravnimi in drugimi) in med osebami (javnimi organi i. dr.), ki izdajo izvršilni naslov, čim so za to upravičeni lege provinciali; b) med izdajajočimi sodišči (civilnimi, kazenskimi, upravnimi, duhovnimi). Ni uvideti, zakaj naj bi izvršne moči v vsej državi ne uživali izreki duhovnih

sodišč v ženinopravnih stvareh, ako jim je to sodstvo odkazano z državno zakonodajo; c) med pravnimi polji, na katerih izidejo (zásebnó- ali javnopravnem, osebnó- ali imovinskopravnem). Priznavati se morajo tudi staležnopravni izreki.

Vsi ti naslovi so izvršni, čim so postali pravnomočni izza državnega uedinjenja. V formalnem pogledu morajo biti opremljeni z izvršilno klauzulo. Za izvršbo more prositi zahtevajoči upnik neposredno ali posredno (preko svojega sodišča). Izvršba sama se opravlja lege fori. Lex fori določa tudi stvarno in krajevno pristojnost za opravo izvršbe pozvanega sodišča (oblastva). Delibacijsko postopanje odpade (ž njim intervencija zbornih sodišč, posebni pr. leki). — Iz vesoljne izvršnosti pokrajinskih izvršilnih naslovov sledi (po izvajanjih v mednarodni izvršbi), da je na vsem državnem ozemlju iz uradne dolžnosti uvaževati tudi ugovora litis pendentis in rei judicatae, kadar že teče ali je že razsojena ista pravna stvar v drugi pokrajini.

4.) Dasi cit. § 105., al. 5., ne odreja izrečno, je poleg izvršbe v poplačilo med pokrajinami dopuščati tudi izvršbo v zavarovanje na podlagi tujepokrajinskih, še ne pravnomočnih (izvršnih) naslovov, a le, v kolikor pozna izvršbo v zavarovanje naprošena pokrajina n. pr. v Sloveniji (Dalmaciji) samo za denarne terjatve. Izvršbo v zavarovanje je dovoliti pod enakimi pogoji, pod katerimi se dovoljuje izvršilnim naslovom iz lastne pokrajine; v Sloveniji (Dalmaciji) pod pogoji §§ 370, 371 i. r.

5.) Nič se ne bavijo niti resolucije pravniških kongresov, niti slovstvo, niti § 105. cit. z ugovori, s katerimi doseže zavezanec odklonitev izvršbe tujepokrajinskega izvršilnega naslova kljub temu, da se njegova izvršnost načeloma priznava. Ti ugovori naj ščitijo zavezanca pred zlorabo uzakonjene vsedržavne izvršnosti tujepokrajinskih izvršilnih naslovov slično, kakor ščitijo zavezanca iz tujedržavnega izvršilnega naslova. — D o p u s t n i m i smatram per analogiam sledeče ugovore: a) da bi se z izvršbo izsililo dejanje, ki po pravnem redu za izvršbo naprošene pokrajine ni dopustno ali vsaj ni izsiljivo (§ 81., št. 2, slov.-dalm. i. r.); b) Da bi se z izvršbo priznalo pravno razmerje ali uresničil pravni zahtevek, ki mu zakoni za izvršbo naprošene pokrajine odrekajo iz ozirov na javni red ali npravstvo veljavnost ali iztožnost v tej pokrajini (§ 81., št. 4, cit.) Oba razloga za odklonitev izvirata iz različnosti materielnopravnih redov za izvršbo proseče in naprošene pokrajine; kadar gre različnost tako daleč, kakor pred-

videvata št. 2. in 4. § 81. cit., naj preстане izvršni učinek tudi med pokrajinami iste države. «Ozire na javni red» je tolmačiti med pokrajinami še strožje, nego med državami; c) Ugovor, da je uporabila tuja pokrajina ob izdaji izvršilnega naslova napačen materielnopравни red; z drugimi besedami, da je kršila kolizijske norme MpZP. Dopustnost tega zavezančevega ugovora opiram na analogijo določbe čl. 796 b) imov. zak. in na nevarnost, ki preti javnemu redu, ako bi se v medpokrajinskem razmerju sodilo po napačnem materielnem pravu, a kljub temu morala priznavati izvršnost razsodbe v vsej državi. Čl. 796 b) cit. predvideva samo en primer uporabe napačnega materielnega prava (da se inozemstvo ob izdaji izvršilnega naslova ni oziralo na poslovno nesposobnost Črnogorca), a ista ratio legis je podana in ista sankcija (odklanjaje izvršbe) opravičena v vseh primerih uporabe napačnega materielnega prava. Naši praksi je ta ugovor zelo potreben: Katoliki iz prečanskih krajev prestopajo radi v pravoslavno cerkev zato, da dajo svoj ločeni ali ločljivi zakon od pravoslavnih duhovnih sodišč razvesti. Pravoslavna duhovna sodišča jim ustrežejo, dasi bi ob uporabi pravilnega ženitnega prava (t. XCVI., št. 8) ločenega (ločljivega) zakona ne smela razvesti, ker ločitvene činjenice ne morejo premeniti v razvodno. Opravičeno odklanjajo zato prečanska sodišča respektiranje takih razsodb pravoslavnih duhovnih sodišč, ozir. razveljavljajo nove zakone, sklenjene od razvedenih katolikov (rojakov); č) Ugovor, da je bilo postopanje, iz katerega je izšel izvršilni naslov, nepravilno. V Sloveniji (Dalmaciji) smatramo po § 80., št. 2, in po § 81. št. 1, i. r. nepravilnost postopanja za podano «ako se vabilo ali odredba, s katero je bilo postopanje uvedeno... ni vročilo zavezancu na lastne roke» ali «ako zavezancu radi nepravilnosti postopanja... ni bilo možno, se ga udeležiti.» Vendar predmetni ugovor v medpokrajinski izvršbi ni umesten takrat, kadar je postopanje ustrezalo zakonu pokrajine, iz katere je izvršilni naslov izšel, a ta zakon ni predpisoval lastnoročne vročitve prvega vabila in sl. — Z a n e d o p u s t e n z o p e r t u j e p o k r a j i n s k i i z v r š i l n i n a s l o v i m a m u g o v o r «da se pravna stvar v vnani pokrajini ni smela uveljavljati po določbah, ki veljajo za pristojnost v pokrajini, naprošeni za izvršbo» (po anal. § 80. št. 1. slov.-dalm. i. r.); z drugimi besedami ugovor, da se tuja pokrajina ni držala onih mej sodstva, ki veljajo za sodstvo v naprošeni pokrajini, ampak je te meje pre-

koračila. Ugovor bi bil opravičen le takrat, kadar bi tuja pokrajina prekoračila meje sodstva, predpisane od lastne zakonodaje. Pokrajine morajo torej respektirati izvršilne naslove, ki izidejo v drugi pokrajini v pogledu osebnega staleža lastnih pokrajincev, ter ne smejo odklanjati njih priznavanja ali izvrševanja s sklicevanjem na analogijo §-a 81., št. 3, cit.

D. Medpokrajinski stečaji.

Za medpokrajinsko stečajno pravo med onimi štirimi prečanskimi pravnimi območji (slov.-dalm., hrv.-slav., bos.-herc., vojv.), ki imajo za mednarodne stečaje uzakonjeno tzv. mešano načelo (univerzalno za premičnine, teritorialno za nepremičnine), slede iz analogije te razmejčitve nastopne norme: a) Učinek v eni teh pokrajin otvorjenega stečaja se razteza na stečajnikove premičnine v drugih (treh) pokrajinah in na nepremičnine v pokrajini otvorjenega stečaja; b) Ne razteza se na stečajnikove nepremičnine v drugih pokrajinah. Zadnje ostanejo še naprej na razpolago stečajniku ozir. so predmet posameznih izvršb zoper njega (ali pa se otvori za nje, čim so spolnjeni pogoji za otvoritev stečaja lege rei sitae, specialen stečaj); c) Na tujepokrajinskih nepremičninah zavarovane hipoteke je imeti za premičnine in ravnati ž njimi, kakor s stečajnikovo premično imovino. Enako s presežkom, ki ostane po zdraženju tujepokrajinske nepremičnine in kritju upnikov iz skupička; č) V pogledu premičnin, ki spadajo v tujepokrajinski stečajni sklad, obstoji med temi pokrajinami brezpogojna izročitvena dolžnost. Pogoj in dokaz recipročnosti se ne smeta zahtevati. Izročitvena dolžnost je podana tudi ob dognanem neobstoju recipročnosti (drugačnega mnenja Krek-Škerlj, str. 86—87). Remeduro nezakonitosti je iskati drugim potom, ne retorzijskim; d) Učinek otvoritve stečaja se prične v tujih pokrajinah z dnevom, ko jim dospe v roke zaprosilo za izročitev. Do tega dne so v pokrajini rei sitae posamezne izvršbe v premičnine stečajnika še dopustne, in snovanje zastavnih in drugih stvarnih pravic še veljavno. Da morejo te pravice, vsaj neke njih, kasneje (po in radi otvoritve stečaja) zgubiti veljavo ozir. da se morejo od stečajnega upništva spodbijati, je drugo vprašanje. — Kasni trenutek učinkovanja tujepokrajinske otvoritve stečaja je v medpokrajinskem razmerju še škodljivejši, nego v mednarodnem. V Sp. XVI. sem predlagal, naj se ta trenutek nadomesti z dnem obnarodovanja med-

pokrajinskega stečaja v Službenih Novinah, in da naj se to obnarodovanje obvezno predpiše; e) Specialni stečaji, neizbežni pri tujepokrajinskih nepremičninah, se odvijajo izjemoma tudi nad stečajnikovimi tujepokrajinskimi premičninami, kadar se spolnijo v tuji pokrajini vsi pogoji za otvoritev stečaja, preden dospe tje kaj iz pokrajine otvorjenega stečaja zaprosilo za izročitev premičnin; torej preden je začela otvoritev prvega stečaja učinkovati extra territorium (seveda mora v obeh pokrajinah biti utemeljena krajevna pristojnost, kar pa ni izključeno, ker je po določbah stečajnih zakonov podana sekundarno tudi na kraju rei sitae). Za preprečenje te druge vrste specialnih stečajev se danes priporoča, da pohiti sodišče, ki je otvorilo stečaj, z izročitvenim zaprosilom; f) Zoper kritje izločitvenih in odločitvenih zahtevkov, ki se tičejo premičnin, podvrženih izročitveni dolžnosti, pred njih dejansko izročitvijo, tudi v medpokrajinskem razmerju ni pomislekov; g) Lege fori se ravna: stvarna in krajevna pristojnost steč. sodišča, izbor in upravičenja organov stečajne uprave, oblike stečajnega postopanja, likvidacija terjatev, sklepanje poravnav, razdelitev imovine, vrstni red upnikov (nekvarno pridobljenim stvarnim in prednostnim pravicam), omejitev stečajnika v razpolaganju z imovino i. dr.; h) Učinek v drugi pokrajini otvorjenega stečaja nastopi brez formalnega exequatura otvoritvene odločbe in brez kaknega delibacijskega postopanja.

Srbijansko pravno območje pozna še čisto teritorialno načelo; zato ne izroča stečajnikovih premičnin z lastnega ozemlja v tujepokrajinski stečajni sklad. Praeter legem velja isto za črnogorsko pravno območje.

Ob sebi se razume, da se v medpokrajinskem stečaju ne sme razlikovati med upniki iz lastne in tuje pokrajine, ker imajo kot sodržavljeni vsi enak, brezpogojni pristop na državna stečajna sodišča.

E. Medpokrajinske vročbe in zaprosila.

Vročbe in zaprosila so poglavitni predmeti pravne pomoči v ožjem pomenu besede. Razloga, iz katerega potrebujemo pravno pomoč v mednarodnem razmerju — ker države vročb, dokaznih sprejemov in drugih justičnih dejanj ne smejo opravljati na tujem državnem ozemlju — v medpokrajinskem ni (tako, da bi državna sodišča ene pokrajine mogla izvrševati justične

akte v drugi); a ekonomično to ne bi bilo, saj se poslužujejo medsebojne pravne pomoči celó sodišča iste pokrajine.

1.) Norme za medpokrajinsko pravno pomoč soglašajo načeloma z onimi, ki veljajo za pravno pomoč med sodišči iste pokrajine, ne z onimi za mednarodno pravno pomoč (tako tudi Krek-Škerlj, str. 144—145). Prvi sestanek jugosl. pravnikov v Zagrebu leta 1924. je predlagal za medpokrajinsko pravno pomoč sledeče določbe: «Svi sodovi moraju davati sudovima drugih pokrajina države u civilnim ... stvarima pravnu pomoć po istim načelima i pod istim uslovima, kako to davaju i sudovima vlastite pokrajine;» (čl. 1.). (Čl. 2. ustanavlja roke, v katerih se mora medpokrajinskim zaprosilom ustreči.) «Drži li zamoljeni sud, da prostorno ili stvarno nije nadležan za riješenje zamolnice, mora ju ustupiti nadležnoj oblasti, te istodobno naznaniti zamolnome sudu, kome je zamolnicu na riješenje ustupio;» (čl. 3.). (Čl. 4. odstranjuje težkoče, ki bi nastale med prosečim in zaprošenim sodiščem raznih pravnih območij: predvideva intervencijo zbornih sodišč druge stopinje, predpostavljenih sodiščema; če bi se tudi te dve sodišči ne sporazumeli, naj odloči o sporu poseben interregionalni senat.)

Danes veljajo za medpokrajinske vročbe in zaprosila sledeče določbe §§ 3., 105, al 1.—4., zak. o ureditvi rednih sodišč naše kraljevine z dne 18. januarja 1929. Sl. Nov. br. 20: «Vsa sodišča morajo dajati drugo drugemu pravno pomoč v uradnih poslih» (§ 3.). «Vsa sodišča in vsa državna in samoupravna oblastva morajo dajati brez odloga pravno pomoč tudi sodiščem iz drugih pravnih območij.» (§ 105., al. 1.). «Vsako uradno opravilo, ki je izvrši na prošnjo pristojnega sodišča sodišče kateregakoli pravnega območja v državljanskih spornih in nespornih ... stvareh, velja, kakor da je je izvršilo sodišče, na čigar prošnjo je bilo opravilo izvršeno.» (§ 105., al. 2.). «Ako prispe prošnja sodišča enega pravnega območja za pravno pomoč v roke nepristojnemu sodišču ali oblastvu drugega pravnega območja, jo odpravi naprošeno sodišče ali oblastvo pristojnemu sodišču ali oblastvu ter obvesti o tem proseče sodišče.» (§ 105., al. 3.). «Če se zdi naprošenemu sodišču, da je kaj ovir za izvršitev prošnje, bodisi radi nepristojnosti, bodisi iz drugih razlogov, sporoči to svojemu pristojnemu apelacijskemu sodišču. Če to razvidi, da ni ovir, pozove podrejeno sodišče, naj postopa po prošnji; drugače pa

odpravi stvar v odločitev kasacijskemu sodišču, ki odloči v senatu, sestavljenem po § 104.» (§ 105., al. 4.).

2.) Naj dopolnim cit. današnjo zakonodajo s sledečimi, slov.-dalm. j.n. in cpr. posnetimi, per analogiam uporabljivimi, nadaljnjimi normami: a) Pravna pomoč se more odklanjati (ne le radi stvarne ali krajeвне nepristojnosti naprošenega sodišča, ampak tudi), ker je zaproseno dejanje odtegnjeno delokrogu naprošenega sodišča (§ 38., št. 1, j. n.) ali prepovedano lege naprošene pokrajine (§ 38., št. 2, cit.). Soglašata Krek-Škerlj, str. 87. Nedopustnost tožbenega zahtevka lege naprošene pokrajine pa bi odklanjanja pravne pomoči ne opravičevala. b) Občevanje sodišč (oblastev) med pokrajinami je neposredno. Overovljanje zaprosil odpade. Zaposila morajo biti sestavljena v državnem jeziku (srbohrvaščini ali slovenščini, cirilici ali latinici); v enakem jeziku in pismu se sestavljajo rešitve zaprosil. Prevoda iz enega imenovanih jezikov v drugi, transkripcije iz enega pisma v drugo ni dopuščati. c) Pravna pomoč se opravlja lege fori naprošene pokrajine; vse, česar je treba za opravo zaprosila, je odrediti uradoma (§ 39., al. 1., cit.). Odstop od določb legis fori je po § 39., al. 2., cit. dopusten na izrečno prošnjo prosečega sodišča, kadar se zaproseni način postopanja ne protivi predpisom naprošene pokrajine. č) Zaprošeno dejanje (vročbo, sprejem dokaza in sl.) je po potrebi izsiliti (s sredstvi legis fori). Ne sme se pa izsiliti osebni pristop stranke (§ 380., al. 3., cpr.). d) Ako se razpiše za opravo zaprošenega dejanja n. pr. sprejema dokaza narok, se morajo o njem pravočasno obvestiti proseče sodišče ali stranke neposredno, da se jim omogoči pristop na narok. To mora storiti naprošeno sodišče tudi tedaj, če za obvestilo ni bilo izrečno naprošeno, a predpisuje obvestilo lex fori. e) Vročbe spisov iz tujih pokrajin je opraviti v Sloveniji in Dalmaciji po predpisih o vročbah v tuzemstvu (§§ 88.—119. cpr.); ne po predpisih o vročbah v inozemstvu (§§ 120.—122. cit.; Krek-Škerlj, str. 167). Ob pošiljanju dokaznih zaprosil v tuje pokrajine ni izključena (po Krek-Škerlju, str. 178) uporaba §-a 283. cpr., pač pa tretjega primera §-a 279. cit.

F. Medpokrajinsko dokazovanje.

Niti za mednarodno, niti za medpokrajinsko dokazovanje bi ne potrebovali posebnih norm, ako bi že imele vse države in pokrajine uzakonjeno prosto izbiro dokazil in prosto oceno vred-

nosti izvršenih dokazov. Seveda, velja to le v splošnem, kajti brez vsakih dokaznih pravil t. j. zakonitih določb, na kak način more in mora sodišče (oblastvo) zadobiti prepričanje o sporni činjenici, tudi v medpokrajinskem pravnem prometu ne prebijemo. Zlasti so nam potrebna dokazna pravila za javne listine; v manjši meri za zasebne, trg. knjige in druge zapiske; za priče, zvedence, ogleda ne potrebujemo nobenih. Dokazna pravila poznajo vsa naša pravna območja, slov.-dalmatinsko in vojvodinsko v zmernem obsegu, druga n. pr. srbijansko v pretiranem.

Nastaneta vprašanji: Pod kakimi pogoji priznavamo tuje-pokrajinskim dokazilom dokazno moč izven pokrajine njih naprave, ozir. terjamo za dokazila iz lastnega pravnega območja dokazno moč v drugih pokrajinah? Mednarodno priznanje dokazne moči je zavisno od treh pogojev. Prvi pogoj, da mora imeti dokazilo reklamirano dokazno moč že v domovini (biti v to svrho napravljeno v soglasju z domovinsko zakonodajo), velja tudi v MpZP-u; brez domovinske dokazne moči more prepričati sodišča (oblastva) k večjemu v takih pokrajinah, kjer velja prosta ocena dokazov. Drugi pogoj, da mora v pogledu priznavanja dokazne moči obstajati recipročnost, med pokrajinami odpade (iz znanih razlogov). Končno mora iz tuje pokrajine predloženo dokazilo biti pristno (listine); kdaj se ta izkaz pristnosti v MpZP-u opušča ali omiluje, navedem pri sledečih specialnih normah za posamezna dokazila (javne in zasebne listine ter trg. knjige.)

Javne listine imenujemo one, ki so sestavljene v predpisani obliki v katerikoli pokrajini od javnega oblastva v mejah njegovih uradnih upravičenj ali od osebe, uživajoče javno zaupanje, v odkazanem ji področju (po definiciji §-a 292. slov.-dalm. cpr.) Javne listine osnavljajo (po besedah istega cpr.) poln dokaz za to, kar se v njih od oblastva odreja ali izjavlja ali od oblastva ali osebe, ki je listino napravila, posvedočuje. To dokazno moč uživajo javne listine v domovinski in v vseh drugih pokrajinah (ne le brez pogoja recipročnosti, ampak tudi) brez izkaza pristnosti, ker se pristnost (po nujni analogiji § 310., al. 1., cpr.) domneva. Kadar dvomi sodišče o pristnosti, poskusi (po § 310., al. 2.) odstraniti dvom najprej z izjavo oblastva ali osebe, ki je listino izdala; če obstoji dvom dalje, bremeni dokaz pristnosti listine na osebi, ki se listine poslužuje kot dokazila. Določbo § 311. cit., ki normira namesto domneve pristnosti pri inozemskih javnih

listinah prosti arbitrij sodišča, je uporabljati le na inozemske, ne na tuzemske (tujepokrajinske) javne listine (Soglašata Krek-Škerlj, str. 179, 182). — Sodnim spričevalom prve instance, ki se jih poslužujejo stranke v tuji pokrajini (v smislu § 286. nesp. post.), ni treba poverila višjih oblastev. — Kadar naprosi sodišče ene pokrajine sodišče druge za sprejem dokaza, in ustreza izvršitev dokaza pravnemu redu proseče pokrajine, se ne more prigovarjati izvršitvi, dasi bi bila pomanjkljiva *lege loci actus*, (po analogiji § 290. slov.-dalm. cpr. in § 284. vojv. cpr.; izjema pogoja, da mora dokazilo imeti reklamirano dokazno moč v svoji domovini). — Prvi sestanek jgsl. pravnikov leta 1924. je predlagal, da se uzakoni izrečno sledeča (pravilna) norma: «Isprave, koje se po zakonima pokrajine, gdje su sačinjene, smatraju javnim ispravama, priznaju se takovima u cijeloj državi.» (Čl. 8.)

Zasebne listine osnavljajo (po določbi § 294. slov.-dalm. cpr.), kadar so od izdajateljev podpisane ali opremljene ž njih sodno ali notarski poverjenim ročnim znamenjem, poln dokaz za to, da potekajo izjave, ki jih vsebujejo, od izdajateljev (po § 189., al. 1., srb. grdj. post. «potpun dokaz protiv onoga, koji je izdao»). Pristnost zasebne listine velja po § 312. slov.-dalm. cpr. za neosporjeno, ako dokazatelj protivnik opusti izjavo o njej; osporovano pristnost mora dokazati tisti, ki se poslužuje zasebne listine kot dokazila. Po § 8. nesp. post. morajo biti zasebne listine sodno poverjene, čim so izdane v drugi «kronovini», nego ima v njej sedež sodišče, ki se mu listina predloži. Iz teh določb sklepam, da morajo biti zasebne listine za to, da uživajo domovinsko dokazno moč v tuji pokrajini, poverjene; vendar v spornem postopanju po § 312. cit. šele na ugovor nepristnosti. Za poverilo zadostuje, kakor pri ročnem znamenju, da potrdi pristnost podpisa državno sodišče ali javni notar. Tega mnenja sta tudi Krek-Škerlj, str. 181, in resolucija prvega sestanka jgsl. pravnikov: «Potpisi na privatnim ispravama, koji su overovljeni od suda ili javnoga bilježnika po propisima valjanim u pokrajini, u kojoj su overovljeni, vrijedi kao dovoljno overovljeni u cijeloj državi.» V najnovijem času je resolucijo skoro dobesedno uzakonil § 106. zak. o ureditvi rednih sodišč naše kraljevine z dne 18. januarja 1929. Sl. Nov. br. 20. — Za pooblastila, zlasti pravdna, velja (kakor za ona, ki se predlagajo iz inozemstva) posebna določba §-a 30., al. 2., slov.-dalm.

cpr., ki prepušča zahtevanje njih poverila arbitriju pravnega sodišča.

Pri trgovskih knjigah odpade ne le pogoj recipročnosti, ampak (po naravi dokazila) tudi izkaz pristnosti (ki se pa vrača pri predložitvi izvlečkov iz trg. knjig). Zadostuje torej za to, da uživajo dokazno moč izven domovinske pokrajine, da so vodene v soglasju s predpisi kraja knjigovodstva. Kar se tiče mere njih dokazne moči, jo uživajo v obsegu domovinske zakonodaje, torej event. večjo in na daljši čas, nego trg. knjige lege fori (Krek-Škerlj, str. 182). Analogna uporaba določbe § 295., al. 2. slov.-dalm cpr. na tujepokrajinske trg. knjige (po kateri uživajo trg. knjige iz tuje države dokazno moč le v tistem obsegu, v katerem jo uživajo slov.-dalm. trg. knjige v dotični državi) je izključena, ker bi značila (med pokrajinami nedopustno) retorizijo. Brezpredmetne so te norme v Vojvodini, ki uzakonjuje za presojanje dokazne moči inozemskih trg. knjig, dnevnikov in sklepnih pisem inozemskih mešetarjev prosto dokazno oceno; prosta ocena velja tudi na korist in breme tujepokrajinskih takih dokazil.

Kadar določa tujepokrajinska *lex loci actus*, da se morejo določne činjenice, zlasti pogodbe, dokazati samo z listino, dočim se *lex fori* zadovoljuje z drugimi dokazili (pričami), je uporabiti legem fori (Sicer bi trpel javni red na kraju sodstva). Kadar obratno *lex loci actus* za dokaz činjenic ne postavlja dokaznega pravila, pač pa *lex fori*, je uporabiti legem loci actus (Sicer bi trpel dokazatelj evidentno krivico).

Lege fori se presojuje: način pomudbe (nastopa) in izvršitve dokaza, dopustnost posameznih dokazil, n. pr. prisežnega zaslišanja strank, sploh vsa vprašanja dokaznega postopanja.

Za vidimacije prepisov, ki postajajo potrebne v medpokrajinskem dokazovanju, ni treba (kakor v mednarodnem), da bi bil poverjen podpis vidimujočega javnega oblastva (sodišča) ali javno zaupanje uživajoče osebe.

Isto velja v pogledu, od takih oblastev (oseb) napravljenih, prevodov iz enega ali v eden jezikov naših manjšin ali tujih narodov. Poverilo tolmačevega podpisa pa je potrebno, ker se to poverilo že v notranjepokrajinskem prometu zahteva, čim je uporabiti prevod izven tolmačevega domovališča (n. pr. po § 289. slov.-dalm. nesp. post.)

G. Medpokrajinske začasne odredbe.

Nobenega povoda za dovolitev začnih odredb ne daje okolnost, da se namerava dolžnik preseliti v drugo pokrajino ali da prenaša tje kaj svojo imovino, ali da bi se morala radi premenitve obstoječega stanja razsodba prisilno uresničevati v drugi pokrajini. Začasne odredbe za zahtevke spornega sodstva morajo temeljiti na kaki drugi nevarnosti, ki ne izvira zgolj iz obstoja več pravnih območij v isti državi. — Začasne odredbe v stvareh nespornega sodstva imamo poseben povod: Vemo, da je razmejitev tega sodstva med pokrajinami urejena analogno, kakor med državami. A tudi pokrajine, ki jim gre primarno (definitivno) sodstvo, ne zvedo pravočasno o potrebi otvoritve sodnega postopanja, n. pr. o smrti svojega rojaka, o njegovem duševnem obolenju, o zakonskem sporu in sl. Da ne nastane osebi ali imovini, potrebnim zaščite, nepovračljiva škoda, intervenirajo začasno lokalna oblastva. — Začasne odredbe se dovoljujejo (v stvareh spornega sodstva na predlog, v stvareh nespornega večinoma uradoma) na korist tujepokrajincem pod enakimi pogoji, kakor na korist domačinom. Saj gre le za vrsto pristopa na tujepokrajinsko sodišče, kjer se ne sme delati razlika med sodržavljeni; zlasti odpade pogoj recipročnosti. — V medpokrajinskem razmerju je, v nasprotju k mednarodnemu, izvrševati tudi začasne odredbe, dovoljene od tuje pokrajine. — Po vsebini so dopustne le take začasne odredbe, ki jih pozna *lex fori* oprave. Po isti *lex fori* se ravnaajo vsa vprašanja, ki stoje v zvezi s postopanjem; dalje utemeljenost in obseg odškodninskih zahtevkov iz neopravičeno dosežene začasne odredbe. — Medpokrajinske začasne odredbe prestanejo, kakor mednarodne, čim poteče rok, za kateri so bile dovoljene; čim prestane nevarnost, ki jih je izzvala; čim je bil odbit tožbeni zahtev, ali čim ponudi protivnik primerno varščino. Začasne odredbe, izposlovane od lokalnega oblastva v stvareh nespornega sodstva, prestanejo tudi, čim jih ukine sodstvo domovinske pokrajine. — Najpraktičnejše so tiste začasne odredbe, za katere smo dognali, da je mednarodna pravna zaščita za nje že razvila avtonomne določbe. To so: zavarovanje od umrlega tujepokrajince zapuščene premične imovine (anal. § 23. slov.-dalm. nesp. post.); zaščita osebe in imovine tujepokrajince, ki je postal potreben preklica (anal. § 13., al. 2., slov.-dalm. prekl. r.); dovolitev ločenega bivališča

in alimentov tujepokrajinki, ki je v zakonskem sporu s soprogo (anal. § 118. vojv. zak. čl. XXXI.: 1894.; po isti določbi začasna ureditev vzgoje njiju otrok).

CIV. Specialno MpZP.

Kakor specialno MZP, tako je tudi specialno MpZP velikega pomena za prakso, ker je medpokrajinski zasebnopravni promet obvladovan v prvi vrsti od specialnih prav. V splošnem nam pa za MpZP ni treba odkrivati novih norm, ampak prebijemo z analogno uporabo norm specialnega MZP-a. Vendar pogrešamo včasih v MpZP-u tiste navezne okoliščnosti, ki odločajo v MZP-u, včasih pa analogija ni umestna.

A. Juristične osebe (gospodarska združenja).

Za neprijazno stališče, ki je zavzemamo naproti inozemskim jurističnim osebam, tukaj, ko gre za pravni položaj juristične osebe iz druge pokrajine iste države, ni niti dejanskega povoda, niti pravne podlage. Kakor tujepokrajinci niso inozemci, tako tujepokrajinske juristične osebe niso inozemske, ampak tuzemske. Iz tega sledi, da veljajo za nje iste norme, kakor za juristične osebe s sedežem v domači pokrajini (ne norme prava tujcev). Spolniti morajo tujepokrajinske juristične osebe za pripustitev k zasebno- in javnopravnemu prometu v drugi pokrajini, zlasti za ondotno nastanitev in obrtno poslovanje, samo tiste pogoje, ki jih morajo spolniti domače juristične osebe, ne tistih, ki se terjajo od inozemskih; zlasti jim ni treba postavljati reprezentanc. Pridobivati morejo v tuji pokrajini premičnine in nepremičnine, proti odmeni in brez nje; predpostavlja se le, da so v domovinski pokrajini rite konstituirane. — Ta njih pravni nastanek in obstoj se presojata po pravnem redu, ki velja na njih sedežu (pri gospodarskih združenjih na sedežu njih komercialne uprave, resničnem, ne fiktivnem). Ista kolizijska norma legis «provincialis» velja za presojo njih pravne in poslovne sposobnosti. A tu more poseči vmes lokalni pravni red (prohibitivno in permisivno) iz ozirov na pokrajinski javni red; vendar se je takemu poseganju še bolj ogibati, nego v MZP-u. Pravni in poslovni sposobnosti sledita sposobnost tujepokrajinske juristične osebe, nastopati v tujepokrajinski pravdi kot stranka in njena ondotna pravdna sposobnost. — Tistih prednosti pred drugimi jurističnimi osebami, ki smo jih spoznali v specialnem MZP-u za tujedržavna

gospodarska udruženja, tujepokrajinskim gospodarskim udruženjem ni treba, ker so v svojih pravicah izenačena z domačini; podvržena seveda tudi enakim obveznostim. — Izrečno je uzakonjen pravni položaj tujepokrajinskih jurističnih oseb (v izvedenem smislu) le po čl. 3., al. 3., polj. zak. št. 580, ki se glasi: »Sposobnost jurističnih oseb, vseh udruženj in društev se presoja po pravu, ki velja na kraju njih sedeža.»

B. Negmotne dobrine.

Relativno enostavno je medpokrajinsko pravo teh dobrin, ker na polju industrijske svojine konflikti zakonov že izza uredbe z dne 15. novembra 1920., oziroma sedaj veljajočega zakona z dne 17. februarja 1922., br. 69 Sl. Nov., ne morejo več nastati. Isto velja za uporabljanje tujega imena na blagu, v reklamne svrhe in sl., kar vse je prepovedano po unificirani določbi § 146. pravkar cit. zak. Kar se tiče zlorabe imen in sorodnih označb (podjetij, obratvališč) na druge načine, so konflikti pokrajinskih zakonov možni, zlasti, ker neregistrirana imena izven Slovenije in Dalmacije civilnopravno še niso zaščitena. (A dobimo poseben zakon tudi za to zaščito). Zaenkrat je zaščito nuditi, ozir. odklanjati lege territoriali. Na polju avtorske svojine nastajajo (do pripravljene unifikacije avtorskega prava) konflikti dvojne vrste: a) med slov.-dalm. in hrv.-slav.-vojv. pravnim območjem, ker avtorska zakona teh dveh območij ne soglašata popolnoma (dasi razlike niso ne mnogobrojne, ne bistvene); b) med tema dvema pravnima območjema in ostalimi, ki avtonomne avtorske zaščite še ne poznajo. Prve vrste konflikte rešujemo analogno, kakor mednarodne, nudeč avtorsko zaščito v pogledu vsebine, obsega in dobe avtorjevih upravičenj lege territoriali (ne lege originis in neodvisno od zadnje). Lege territoriali je reševati tudi konflikte druge vrste. Dasi slovenska, hrvatska, vojvodinska dela ne uživajo avtorske zaščite v Srbiji, Bosni itd., jo uživajo ondotna avtorska dela pri nas; avtorjev-tujepokrajincev, ki so naši sodržavljani, ne smemo prištevati inozemcem. Kadar njih dela ne izidejo v domovinski pokrajini, ampak v območju cit. naših avtorskih zakonov, jih sploh ne štejemo k tujepokrajinskim, temveč k domačim delom (v Hrvatski-Slavoniji-Vojvodini pod nadaljnjo predpostavko, da avtor tam dve leti biva, ali da izide delo pri ondotnem založniku).

C. Trgovsko (trgovinsko) pravo.

V primerih, ko ni dvoma, da je medpokrajinski pravni posel obvladovan od specialnega trgovinskega, ne občnega državljankega prava, je uporabljati trgovinski zakonik tiste pokrajine, ki ga indicira kolizijska norma občnega MpZP-a, najčešče pogodbenega. V primerih pa, ko šteje eden kolidujočih pokrajinskih pravnih sistemov pravni posel trgovinskim, drugi državljanским, indicira cit. kolizijska norma zgolj oni pokrajinski zasebnopravni sistem, katerega določbe potem rešijo nadaljnje vprašanje, je-li uporabiti specialno ali občno pravo. Kumulacija teh kolizij je analogna, kakor če se v sporu med hrvatskim vlastelinom in njegovim slovenskim činovnikom zadnji sklicuje na specialni slovenski zakon o vlastelinskih činovnikih, prvi na hrvatski odz. Najprvo je ugotoviti, je-li službeno razmerje obvladovano od slovenskega ali hrvatskega zasebnopravnega sistema; le v prvem primeru, n. pr. če leži vlastelinstvo v Sloveniji, je iskati naprej, so-li podane predpostavke za uporabo specialnega službenega prava namesto občnega, ali niso.

Za uporabo prava tujcev napram trgovcem iz tuje pokrajine ni nobene pravne podlage. Njih tujepokrajinske pravne akte je zato priznavati in njih pripustitve k trgovinskemu poslovanju (posameznim poslom ali obrtnemu izvrševanju) ni ovirati, dasi bi bilo dokazano, da pokrajina, iz katere izhajajo, ne postopa recipročno. Seveda se morajo v tuji pokrajini držati vseh upravnopravnih predpisov, ki vežejo domačine.

Sposobnost za trgovinske posle se presoja v medpokrajinskem pravnem prometu, kakor v mednarodnem, češče in primernejše lege loci actus, nego lege provinciali, zlasti, kadar je tujepokrajinec v drugi pokrajini nastanjen. Ista lex loci actus je merodajna za veljavnost oblike medpokrajinskega pravnega posla, vendar sklicevanje na lex causae (ki je najčešče identična z lex loci actus) ni izključeno. Lex causae odločuje dalje o brezhibnosti poslovne volje, možnosti in dopustnosti in o pravnih učinkih medpokrajinskega trgovinskega posla.

Vprašanje, je-li šteti tujepokrajinca trgovcem ali netrgovcem, polnopravnim ali nepolnopravnim, se rešuje po pravnem redu kraja njegove nastanitve. Če je trgovec, se presoja po istem pravnem redu njegove trgovske pravice in dolžnosti. — Drugače se rešuje tudi v medpokrajinskem pravu vprašanje, morejo-li

tujepokrajinke, ki potrebujejo v svoji domovini za izvrševanje trgovine moževu privolitve, trgovati brez te privolitve v pokrajini, katere pravni red privolitve ne terja. Tu gre za vprašanje pravne sposobnosti, ki se rešuje lege provinciali tujepokrajinke; permisivno poseganje pravnega reda nastanitve v *lex provincialis* se mi v MpZP-u ne vidi umestno.

Med trg. registri pravnih območij naše kraljevine ni bistvenih razlik. Da so registri prečanskih območij med seboj analogno urejeni, so ugotovili že razpisi staroavstr. just. ministrstva in staroavstr. judikatura. Kjer so razlike, se morajo držati trgovci registrskih predpisov kraja svoje nastanitve. Po teh predpisih se ravnaajo zlasti: pravica in dolžnost registriranja, predmeti registriranja in pravni učinki, ki izhajajo iz opravljene ali opuščene (dolžne) registracije. — Kjer tvori registracija toženega trgovca zakonito predpostavko za njegovo preganjanje pred kauzalnim (trg) sodstvom, ni treba, da je toženec registriran v pokrajini tožbe, zadostuje, da je v drugi.

Nadaljnja predpostavka slov.-dalm. j. r., da mora biti tožba oprta na posel, ki je trgovinski na strani toženca, mora biti spolnena lege fori. Če bi bil posel trgovinski le po trg. zakonu druge pokrajine, bi slov.-dalm. kauzalno sodstvo ne bilo utemeljeno, dasi bi v meritu stvari tudi nekauzalno sodstvo eventualno moralo uporabljati tujepokrajinsko trgovinsko pravo.

Č. Vrednostni papirji (menice, čeki).

Na tem pravnem polju se dajo uporabljati kolizijske norme, dognane za reševanje mednarodnih konfliktov, skoro brez izjeme. Kakor smo videli, ima *lex nationalis* tamkaj zelo utesnjeno področje, ker je spodrinjena od *lex loci actus*. V kolikor še velja, jo nadomestuje v medpokrajinskem pravnem prometu *lex provincialis*. — Legem provincialem opiramo praeter legem na domovališče meničnega zavezanca. § 108. nov. en. men. zak., ki stopi v veljavo 19. decembra 1929., uzakonjuje domovališče kot navezno okolnost izrečno: «Pravna sposobnost za obavezivanje cení se po mestu prebivanja dotičnog obaveznika u trenutku kad je stupio u meničnu obavezu. Kao mesto prebivanja smatra se ono mesto, u kome se menični obaveznik nastanio u nameri da tu stalno prebiva...» (al. 1., št. 1.). Po al. 1., št. 3., istega § 108. cit. se bo v medpokrajinskem meničnem prometu po analogiji določbe § 94., al. 2., uporabljala na pasivno menično

sposobnost podredno *lex loci actus*, tako da bo tujepokrajinec, ki je nesposoben lege domicilii, zavezan iz menične izjave, dane v drugem pravnem območju, po katerega m. pr. r. je sposoben. Danes nas k analogni uporabi čl. 84., 2. stavek slov.-dalm. men. reda (slične vsebine) še ne sili nobena zakonita določba. — *Lex loci actus* je pravni red kraja, kjer se izvrši z vrednostnim papirjem (menico, čekom) pravni posel (najčešče pogodba). Vendar zaveze iz vrednostnega papirja ne izvirajo vedno iz pravnih poslov (volje zavezanca); izvirajo tudi ex lege (iz kršitve obveznosti, n. pr. regresni, tožbeni zahtevki). Kadar izvirajo iz pravnega posla (pogodbe), je razlikovati med ustanovitvenim in ukinitvenim poslom, ako se vršita vsak v drugem pravnem območju; na prvi teh poslov je uporabljati legem loci stipulationis, na drugi legem loci solutionis.

Razvrstitev meničnih zavez po razlogu njih pravnega nastanka in analogna uporaba za mednarodne menične konflikte dognanih kolizijskih norm podajata za posamezne, v medpokrajinskem prometu kolidujoče, pravne rede sledeča področja:

Legem provincialem (domicilii) je uporabljati: 1.) Na presojo pasivne, pravne in poslovne, sposobnosti tujepokrajincea pri nas in našincea v tuji pokrajini (analogija določbe čl. 84., 1. stavek slov.-dalm. men. r. in cit. vzporednih mest). Menična zaveza obeh je veljavna na vsem državnem ozemlju, najsi bi bila lege loci actus menično nesposobna. V obratnem primeru, da sta lege loci actus sposobna, lege provincialis (domicilii) nesposobna, bi bila veljavno zavezana, ako uporabimo na nju še pred potekom vakacije novega en. men. zak. (§ 108., št. 3) izjemno določbo čl. 84., 2. stavek cit. Škerlj (str. 279 l. c.) pritrjuje uporabnosti legis loci actus že danes. Jaz imam pomisleke, ker tvori izjemna določba čl. 84., 2. stavek, permissivni poseg lokalnega pravnega reda v načeloma merodajno *lex provincialis* (domicilii), in ker smatram tako poseganje v medpokrajinskem zasebnem pravu za še manj umestno, nego v mednarodnem. Zlasti ne gre, da bi v interesu meničnega upnika ene pokrajine zanemarjali tako normo druge pokrajine, ki ima očitno zaščitno tendenco, oddaljevati določene sloje prebivalstva (poljedelce, neregistrirane trgovke) od pasivnega menično-pravnega prometa. (Vprašanje, je-li tako oddaljevanje umestno, puščam odprto.) Če se postavimo na nasprotno stališče, ne smemo oponašati sodnikom domovinske pokrajine takih menič-

nih zavezancev (njih domicila), da se — po ideji čl. 18. haaškega svet. men. prava — upirajo izvrševanju rozsodb, ki so izšle v tuji pokrajini zoper njih rojake na podlagi, lege provinciali neveljavnih, meničnih zavez. — 2.) Na presojo vseh zahtevkov veljavnosti (zlasti običnih) menične izjave, s katero se zaveže neposredno en rojak drugemu (iz iste pokrajine) v tuji pokrajini. Vendar je taka menična izjava veljavna tudi, če ustreza predpisom legis loci stipulationis (analogija norme čl. 85., al. 3., slov.-dalm. men. reda, cit. vzporednih mest in § 95., al. 2., št. 2., en. men. zak.). Srbijanec Srbijancu more veljavno izdati v Sloveniji menico-običajnico.

Lex loci stipulationis obvladuje: 1.) Vse bistvene zahtevke veljavnosti (zlasti oblične) v tuji pokrajini izdane menične izjave (analogija norme čl. 85., al. 1., slov.-dalm. men. reda, cit. vzporednih mest in § 95., al. 1. en. men. z.). V Srbiji brez valutne ali ordrske klauzule napisana menica ali s samim podpisom na prednji strani dani akcept sta zato neveljavna tudi v Sloveniji. — 2.) *Substanto* menične zaveze (brezhibno poslovno voljo, možnost in dopustnost zaveze).

Lex loci solutionis obvladuje: 1.) *Substanto* menične spolnitve (zahtevke brezhibne spolnitvene volje, možnost in dopustnost spolnitve). — 2.) Plačilne modalitete (računanje plačilnega dneva, število respektnih dni, pojem poslovnega časa in lokala, dopustnost delnih plačil i. dr.).

Kakor v mednarodnem meničnem prometu, soglaša tudi v medpokrajinskem spolnitveni kraj često z domovališčem (nastanitvijo) meničnega zavezanca, in ta s krajem prevzema menične zaveze, tako da postaneta pravna reda loci stipulationis in loci solutionis identična; v takih primerih odpade razlikovanje njiju področij.

Zastaranje, t. j. zakonito ugašanje iz kršitve meničnih zavez nastajajočih tožbenih zahtevkov, ki se ne uveljavljajo v predpisani (zastaralni) dobi, je podvrženo, kakor v mednarodnem meničnem pravu, pravnemu redu tiste pokrajine, v kateri leži kraj dolžne spolnitve (*legi loci solutionis*).

Potreba dejanj menične skrbnosti in opreznosti kot predpostavk za nastanek zakonitih regresnih zahtevkov se ravna iz razlogov, navedenih v mednarodnem meničnem pravu, lege loci v. c. figurae (*scripturae* tiste osebe, na breme katere se želi regresna pravica uveljavljati). Oblika

teh dejanj se ravna po analogiji norme čl. 86. slov.-dalm. men. reda, cit. vzporednih mest in § 96. en. men. zak. lege loci actus.

Končno je v medpokrajinskem meničnem pravu per analogiam uporabna določba čl. 85., al. 2., slov.-dalm. men. reda, cit. vzporednih mest in § 95., al. 2., št. 1., en. men. zak., ki garantirajo v mejah teh določb medsebojno neodvisnost meničnih izjav na isti menici. Če bi se v območju slov.-dalm. men. reda napisal indosament na menico, ki je bila v Srbiji neveljavno akceptirana s samim podpisom na prednji strani, bi bil tak indosament veljaven kljub neveljavnosti akcepta, ker akcept ustreza obliki slov.-dalm. men. reda.

Kar se tiče čekovnih zakonov, dokler ne poteče vakacija novega en. ček. zakona, se dajo medpokrajinski konflikti zamisliti samo med slov.-dalm. pravnim območjem na eni strani in hrv.-slav.-vojvodinskim na drugi. V razmerju k drugim območjem brez čekovnih zakonov morejo nastati samo konflikti prečanskih čekovnih zakonov z ondrotnimi trgovinskimi in občnimi državljanskimi zakoniki. Za reševanje teh konfliktov, v kolikor ne bi prebili z analogno uporabo v mednarodnem čekovnem pravu obrazloženih al. 2. in 6. § 9. slov.-dalm., ozir. § 8. hrv.-slav.-vojv. ček. zak., nas zadostno usposablja praksa, pridobljena na drugih pravnih poljih.

D o d a t e k.

Bustamentejev načrt panameriškega MZP-a je bil, kakor sem dognal naknadno, na VI. panameriški konferenci 20. februarja 1928. v Havanni sprejet od 21 ameriških držav, a od mnogih s pridržki. Uradno se bo imenoval v čast zaslužnemu redaktorju «Code Bustamente».

S Poljsko smo sklenili nov ppd, objavljen od Sl. Nov. br. 302 z dne 27. decembra 1928. (pril. XCIX). Le neke njegove določbe (čl. 43.—48. za mednarodno dokazovanje) sem mogel še sprejeti v rokopis, preden je šel v tisk. V splošnem je ta ppd. (izdelan l. 1923.) manj podroben in popoln, nego čl. A neke njegove določbe so naprednejše, zato naknadne omembe vredne: Tudi ob razpravljanju nepremičnih zapuščin medsebojnih državljanov, ki je pridržano državi rei sitae, se mora o dednih pravicah odločati lege nationali zapustnika (čl. 25). Pravilnejše je stiliziran tudi čl. 34: «Sporovi, koji se odnose na zakonitost deteta, spadaju v nadležnost vlasti one Str. Ugovornice čiji je dete podanik.» Proglašanje mrtvim se vrši, kakor po čl. ppd, lege nationali pogrešanca (čl. 40). Varuštvo in preklicno sodstvo je pridržano domovinski državi (čl. 35). Brezdedičnost se ugotavlja lege nationali zapustnika; kaducitetno pravico izvršuje država rei sitae (čl. 28).

K avstrijski trg. pogodbi iz l. 1925. je bil sklenjen in 31. decembra 1928. ratificiran dodatek, objavljen 10. januarja 1929. od Sl. Nov. br. 6. Novo trgovsko pogodbo in nov konz. dogovor smo sklenili in 28. januarja 1929. ratificirali s Francijo, a še nista objavljena. Istotako še ni objavljen konz. dogovor s Čehoslovaško. Oba dogovora garantirata po časopisnih vesteh med drugim medsebojno zaščito negmotnih dobrin (slovstveno in umetniško svojino).

S kraljevo proklamacijo z dne 6. januarja 1929. je bila ukinjena Vidovdanska ustava. To ukinitvev in novo zakonodajo, ki je doslej izšla na podlagi proklamacije (zlasti zakon o ureditvi rednih sodišč z dne 18. januarja 1929., Sl. Nov. br. 20), sem še mogel vpoštevati v zadnjem, šestem oddelku, za kateri ima največ pomena (MpZP). V prejšnjih oddelkih (MZP) se sklicujem

na ukinjeno ustavo le sporadično. Mislim, da tudi ondotna izvajanja ne trpe na nobenem mestu, ker so mnoge pravne ideje Vidovdanske ustave že izvedene z zakoni, ki so bili od kraljeve proklamacije izrečno ohranjeni v veljavi (dokler jih ne premene posebni ukazi). Nova zakonodaja poudarja enotnost države, vrhovne justice in justične uprave, kakor Vidovdanska ustava. Prim. zlasti določbo § 103. cit. zak., po kateri je do ureditve enega samega kasacijskega sodišča za vso državo smatrati sedaj obstoječa vrhovna sodišča za njegove oddelke.

V Ljubljani, 31. januarja 1929.

Pisatelj.

Kazalo vsebine.

	Stran
Predgovor	5

Prvi oddelek: Občni del.

I. Osnovna razmotrivanja: Pojem, potreba, naloga, cilj, pomen in nazivi MZP-a	9
— II. Uvrstitev MZP-a v pravni sistem. Odnosaj k meddržavnemu javnemu pravu	13
III. Pogoji nastanku in razvoju MZP-a: Zasebnopravni promet med državami in vsebinska različnost njih zasebnopravnih redov	15
IV. Svetovno pravo	16
V. Ovire nastanku in razvoju MZP-a, zlasti oziri na javni red	17
VI. Teritorialne meje MZP-a	20
VII. Časovne meje MZP-a	21
VIII. MZP v zgodovini	24
IX. Pravni viri MZP-a v splošnem. Vrste (internacionalni in avtonomni). Tehnika modernih mednarodnih konvencij. Namestitvev avtonomnega MZP-a v zakonodajah	26
X. Viri MZP-a tujih držav	28
XI. Viri MZP-a naše kraljevine	29
XII. Poskusi mednarodne kodifikacije MZP-a	30
XIII. Sodelovanje pravništva na izgraditvi MZP-a	30
XIV. Uporabljanje in ugotavljanje tujih pravnih redov iz uradne dolžnosti	35
XV. Metode razlaganja (domačega kolizijskega in tujega materialnega prava)	37
XVI. Zavračanje (nazaj in naprej)	38
XVII. Tako zvane kolizije kvalifikacij	40
XVIII. In fraudem legis agere	42

Splošni nauk o kolizijskih normah in naveznih okolišnih.

XIX. Pojem in nazivi (enih in drugih)	43
XX. Kumulacije kolizij	43
XXI. Vrste kolizijskih norm	44
XXII. Vrste naveznih okolišnih	45
XXIII. Težave pri naveznih okolišnih — pravnih pojmi	46
XXIV. Posebej o naveznih okolišnih državljanstva in domovinstva. (Reševanje težav pri njih.)	47
XXV. Specializiranje kolizijskih norm (pri mlajših) namesto generaliziranja (pri starejših)	49
XXVI. Pro futuro	51

Drugi oddelek: Posebni del.

Civilnopravni instituti, skupni več pravnim poljem.

Stran

XXVII. Utemeljitev potrebe posebnih kolizijskih norm za nje . . .	55
XXVIII. Fizične osebe v MZP-u	56
XXIX. Stvari v MZP-u	60
XXX. Mednarodni pravni posel	62
A. Poslovna sposobnost	63
B. Oblika	69
C. Poslovna volja	73
Č. Možnost in dopustnost vsebine	74
D. Zastopanje v MZP-u	75
E. Pravni učinki mednarodnega pravnega posla	75
XXXI. Pravna zaščita (tožbeni zahtevki). Zastaranje. Motenje posesti	76

Osebno pravo.

Ženitno pravo	79
A. Sklepanje mednarodnega zakona	81
XXXII. Pravica do ženitve	82
XXXIII. Prohibitivno in permissivno poseganje legis loci	87
XXXIV. Oblika celebriranja	91
B. Pravni učinki mednarodnega zakona	96
XXXV. Osebnopravni učinki	97
XXXVI. Imovinskopravni učinki	100
Zakoniti imovinskopravni režim	100
Ženitni pakti	102
Skupni določbi	105
C. Prestanek mednarodnega zakona (vezi in skupnosti)	106
XXXVII. Razvod in ločitev (od mize in postelje)	107
Razvedljivost (ločljivost)	107
Razvodni (ločitveni) razlogi	109
Izjema člena 3. konv. III.	111
XXXVIII. Zaroča v MZP-u	112
Roditeljsko (otroško) pravo	115
XXXIX. Razmerje do zakonskih otrok	116
XL. Razmerje do pozakonjenih in posvojenih otrok	119
XLI. Razmerje do nezakonskih otrok	122
Skrbstveno pravo	126
XLII. Mednarodno varuštvo	130
XLIII. Mednarodni preklic (in slične skrbstvene ukrepitev)	134

Imovinsko pravo.	Stran
Stvarno pravo	139
XLIV. Področje kolizijske norme mednarodnega stvarnega prava .	140
XLV. Splošna kolizijska norma	141
XLVI. Posebne kolizijske norme, oziroma aplikacije splošne . . .	145
1.) Katera legum rei sitae odločuje o prehodu lastnine pri premičninah, naročenih iz inozemstva?	145
2.) Problem vindikacije	146
3.) Priposestovanje	147
4.) Knjižne pravice	149
5.) Služnostne pravice	149
6.) Zastavne pravice	150
7.) Retencijske pravice	151
Obligacijsko pravo	152
XLVII. Zakonite obligacije	154
XLVIII. Poslovne obligacije	154
XLIX. Splošni kolizijski normi za mednarodne pogodbe (legis loci stipulationis in solutionis)	157
L. Kolizijske norme tujih zakonodaj	159
LI. Kolizijske norme domačih zakonodaj	161
LII. Posebne kolizijske norme, oziroma aplikacije splošnih . .	165
1.) Množične pogodbe	166
2.) Kupoprodaje premičnin	166
3.) Delavne pogodbe	167
4.) Poroštva, odstopi terjatev, prevzemi dolgov	168
LIII. Obligacije ex delicto, quasi ex delicto in quasi ex contractu (nepogodbene)	168
A. Delikti	168
B. Quasidelikti	171
C. Quasikontrakti	172
Dedno pravo	174
LIV. Področje kolizijske norme mednarodnega dednega prava .	175
LV. Splošna kolizijska norma	176
LVI. Posebne kolizijske norme, oziroma aplikacije splošne . .	180
1.) Dedna sposobnost in vrednost	180
2.) Oporočna sposobnost	181
3.) Oblika poslednjevoljnih odredb	181
4.) Dedne pogodbe	183
5.) Dedni odreki	183
6.) Daritve mortis causa	184
7.) Kaducitetna pravica	185

Tretji oddelek: Pravo tujcev.

LVII. Pojem in pravna narava	188
LVIII. Mednarodno respektiranje pridobljenih pravic	190

	Stran
LIX. Recipročnost	191
LX. Retorzija in represalije	193
LXI. Pravni viri (v splošnem in za naše pravo tujcev)	194
LXII. Pravice tujcev po naših avtonomnih zakonodajah: njih izjeme	195
LXIII. Pravice tujcev po konvencijah, sklenjenih od naše kraljevine	199

Četrty oddelek: Mednarodna pravna zaščita in pomoč.

LXIV. Osnovna razmotrivanja: Sem spadajoče pravne grane, potreba njih razlikovanja od MZP-a in med seboj, skupno nazivanje, pravni viri in književnost	202
Pristop na sodišča v tuji državi	207
LXV. V splošnem	207
LXVI. Določbe naših avtonomnih zakonodaj	209
LXVII. Določbe naših konvencij	210
Mednarodno razmejevanje kolidujočih sodstev	212
LXVIII. V splošnem	212
LXIX. Načelne norme za razmejevanje sodstev	214
LXX. Razmejitev sodstev za posamezne stvari	216
A. Ugotovitev zakonskega (nezakonskega) rojstva	217
B. Proglasitev mrtvim	218
C. Matrimonialne pravne stvari	218
Č. Varuštvo	221
D. Preklic in slične skrbstvene ukrepiteve	223
E. Realne pravne stvari	224
F. Zapuščine	225
Mednarodne podsodnosti	229
LXXI. Pristne mednarodne podsodnosti	229
LXXII. Nepristne mednarodne podsodnosti	231
LXXIII. Konvencijske podsodnosti	232
Mednarodna izvršba	233
LXXIV. V splošnem	233
LXXV. Haaška izvršbena konvencija in slov.-dalm. i. r. (2. nasl., I. odst.)	239
LXXVI. Druge naše avtonomne zakonodaje in neke nove izvršbene konvencije	244
Mednarodni stečaji	249
LXXVII. V splošnem	249
LXXVIII. Haaška stečajna konvencija	253
LXXIX. Naše avtonomne zakonodaje	257
LXXX. Naše stečajne konvencije	259

Mednarodne vročbe in mednarodna za-	
prosila	261
LXXXI. V splošnem	261
LXXXII. Haaška procesna konvencija	262
LXXXIII. Naše avtonomne zakonodaje	265
LXXXIV. Naše pravnopomočne konvencije	267
Mednarodno dokazovanje	271
LXXXV. V splošnem	271
LXXXVI. Naše avtonomne določbe	275
LXXXVII. Naše konvencijske določbe	280
Mednarodne začasne odredbe in ostale	
pravnopomočne agende	282
LXXXVIII. Mednarodne začasne odredbe	283
LXXXIX. Ostale pravnopomočne agende	287

Peti oddelek: **Specialno mednarodno zasebno pravo.**

— XC. Juristične osebe v MZP-u	290
1. dostavek: Tuja gospodarska združenja	293
2. dostavek: Tuje države	296
XCI. Mednarodno pravo negmotnih dobrin	297
1. dostavek: Slovstvena, umetniška in fotografska svojina	303
2. dostavek: Industrijska svojina	305
XCII. Mednarodno trgovsko (trgovinsko) pravo	306
1. dostavek: Trgovinski posli	308
2. dostavek: Trgovski stan	310
3. dostavek: Trgovski registri	311
XCIII. Mednarodno pravo vrednostnih papirjev	312
Dostavek: Menica in ček	316

Šesti oddelek: **Medpokrajinsko zasebno pravo**

(s pravnimi granami-posestrimami).

XCIV. Osnovna razmotrivanja	325
XCV. Kolizijske norme za institute, skupne več prav-	
nim poljem	331

Medpokrajinsko osebno pravo.

XCVI. Zenitno pravo	335
XCVII. Roditeljsko (otroško) pravo	344
XCVIII. Skrbstveno pravo	348

Medpokrajinsko imovinsko pravo.

XCIX. Stvarno pravo	350
C. Obligacijsko pravo	353
CI. Dedno pravo	358

CII. Medpokrajinskega prava tujcev ni	361
CIII. Medpokrajinska pravna zaščita in pravna pomoč	362
A. Pristop na sodišča tuje pokrajine	364
B. Medpokrajinsko razmejevanje kolidujočih sodstev	365
C. Medpokrajinske podsodnosti	369
Č. Medpokrajinska izvršba	371
D. Medpokrajinski stečaji	376
E. Medpokrajinske vročbe in zaprosila	377
F. Medpokrajinsko dokazovanje	379
G. Medpokrajinskečasne odredbe	383
CIV. Specialno MpZP.	384
A. Juristične osebe (gospodarska udruženja)	384
B. Negmotne dobrine	385
C. Trgovsko (trgovinsko) pravo	386
Č. Vrednostni papirji (menice, čeki)	387
Dodatek	391

Corrigenda:

Sp. XVII., cit. na str. 3., je izšel l. 1927. v br. 1—2 (ne 102) Arhiva.

Na str. 69., 14. vrsta od zg., čitaj »onih« (namesto »oni«).

„ „ 117., 8. „ „ sp., čitaj »potestas« (namesto »potestat«).

„ „ 146., 4. „ „ zg., čitaj »aliena« (namesto »aline«).

„ „ 177., 16. „ „ sp., vstavi med besedi »rezerve« in »domovinskemu« pomišljaj.

„ „ 193., 21. „ „ zg., čitaj »od« (namesto »ob«).

„ „ 201., 13. „ „ zg., čitaj »nasledjem« (namesto »naslednjem«).

„ „ 233., 1. „ „ zg., čitaj »nehumannost« (namesto »nehummanost«).

„ „ 238., 5. „ „ sp., čitaj »avtonomne« (namesto »avtonomno«).

„ „ 249., 9. „ „ sp., čitaj »10. decembra« (namesto »14. decembra«).

„ „ 252., 14. „ „ sp., čitaj »dva« (namesto »dve«).

„ „ 267., 23. „ „ sp., vstavi za »in« besedo »predvidene«.

„ „ 290., 5. „ „ sp., čitaj »zakonodaje« (namesto »zakonodaja«).

„ „ 302., 10. „ „ zg., čitaj »različne« (namesto »različna«).

„ „ 311., 19. „ „ zg., čitaj »redoma« (namesto »vedoma«).

„ „ 312., 17. „ „ sp., čitaj »delne« (namesto »dedne«).

„ „ 372., 12. „ „ sp., čitaj »ili« (namesto »ihi«).

COBISS : 8042x00

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000438876

